

Michał Szulczewski

***POSTĘPOWANIE CYWILNE W SPRAWACH
ZE STOSUNKU SPÓŁKI CYWILNEJ***

Rozprawa doktorska przygotowana
w Katedrze Postępowania Cywilnego (II)
pod kierunkiem
prof. dr hab. Andrzeja Marciniaka
w dyscyplinie nauki prawne

Łódź 2025

Spis treści

Wykaz skrótów	6
Akty prawne:.....	6
Publikatory:.....	7
Organy orzekające:	8
Inne skróty:	9
Wprowadzenie.....	10
1. Przedmiot rozprawy i uzasadnienie wyboru tematu	10
2. Hipoteza badawcza i pytania badawcze	13
3. Struktura rozprawy.....	14
4. Metodologia badań.....	16
ROZDZIAŁ I.....	18
Uwagi wstępne	18
1. Pojęcie spraw ze stosunku spółki cywilnej	18
2. Zagadnienia ogólne	20
2.1. Charakter prawny umowy spółki cywilnej.....	20
2.2. Podmiotowość prawna spółki cywilnej.....	24
2.3. Zakres odpowiedzialności wspólników za zobowiązania ze stosunku spółki.....	28
2.4. Status spółki cywilnej w postępowaniu cywilnym.....	36
2.4.1. Postępowanie rozpoznawcze.....	36
2.4.2. Postępowanie egzekucyjne.....	45
3. Katalog spraw ze stosunku spółki cywilnej i tryb ich rozpoznawania.....	51
3.1. Kwestie wstępne.....	51
3.2. Tryb procesowy.....	52
3.3. Tryb nieprocesowy	58
4. Rys historyczny	62
4.1. Prawo rzymskie.....	62
4.2. Kodeks Napoleona	68
4.3. Kodeks zobowiązań i Kodeks postępowania cywilnego z 1932 r.....	71
5. Dane porównawcze	77
5.1. Prawo niemieckie	77
5.2. Prawo francuskie	80
5.2. Prawo włoskie	83
5.3. Prawo amerykańskie	85
ROZDZIAŁ II	89
Polubowne metody rozwiązywania sporów ze stosunku spółki cywilnej	89

1.	Uwagi wprowadzające	89
2.	Zdolność ugodowa	92
3.	Tryb umowny jako sposób podziału majątku wspólnego wspólników	95
4.	Postępowanie pojednawcze	101
5.	Postępowanie mediacyjne	106
6.	Sąd polubowny	113
ROZDZIAŁ III		134
Sprawy ze stosunku spółki cywilnej rozpoznawane w procesie		134
1.	Uwagi wstępne	134
2.	Sąd	136
2.1.	Jurysdykcja krajowa	136
2.2.	Właściwość sądu	142
2.2.1.	Uwagi ogólne	142
2.2.3.	Właściwość miejscowa	147
2.2.4.	Właściwość sądu gospodarczego	153
2.3.	Skład sądu	161
3.	Strony postępowania	161
3.1.	Wspólnicy spółki cywilnej	161
3.1.1.	Uwagi ogólne	161
3.2.1.	Zdolność sądowa i procesowa	163
3.2.2.	Wnioski	167
3.3.	Następstwo prawne w razie śmierci lub utraty bytu prawnego wspólnika	169
3.3.1.	Uwagi ogólne	169
3.3.3.	Zarządca sukcesyjny	178
3.3.4.	Kurator spadku	183
3.3.5.	Wykonawca testamentu	184
3.3.6.	Skarb Państwa	185
3.4.	Wierzyciel	190
3.5.	Syndyk, nadzorca sądowy i zarządca	192
3.6.	Prokurator i podmioty działające na podobnych zasadach	193
3.7.	Interwenient uboczny	195
3.8.	Współuczestnictwo procesowe	197
3.9.	Dopuszczalność zmian podmiotowych w trakcie procesu	205
4.	Przebieg postępowania	208
4.1.	Uwagi ogólne	208
4.2.	Wymogi formalne pozwu	208

4.3.	Zakres zastosowania przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych	209
4.4.	Kumulacja roszczeń ze stosunku spółki.....	210
4.5.	Przedmiotowa zmiana powództwa.....	213
5.	Odrębności w ramach poszczególnych rodzajów powództw	214
5.1.	Powództwa o zasądzenie.....	214
5.1.1.	Uwagi ogólne	214
5.1.2.	Roszczenia wynikające z naruszenia zobowiązania do wniesienia wkładu ..	215
5.1.3.	Roszczenia wynikające z naruszenia zobowiązania do lojalnego współdziałania.....	220
5.1.4.	Roszczenia wynikające z naruszenia zobowiązania do prowadzenia spraw spółki	222
5.1.5.	Roszczenia wynikające z naruszenia prawa do udziału w zyskach i obowiązku partycypowania w stratach spółki	224
5.1.6.	Roszczenia wynikające z naruszenia prawa do części majątku wspólnego w razie wystąpienia wspólnika	231
5.2.	Powództwa o ustalenie	234
5.3.	Powództwo o rozwiązanie spółki.....	237
5.3.1.	Uwagi ogólne	237
5.3.2.	Legitymacja procesowa.....	238
5.3.3.	Zabezpieczenie roszczenia	238
5.3.4.	Związanie sądu prawomocnym postanowieniem oddalającym wniosek o podział majątku spółki	239
5.3.5.	Interes prawny	241
5.3.6.	„Ważny powód” jako przesłanka uwzględnienia powództwa	243
5.3.7.	Skutki prawne wyroku	246
ROZDZIAŁ IV		247
Postępowanie w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników po rozwiązaniu spółki cywilnej		247
1.	Uwagi wprowadzające	247
2.	Zakres zastosowania przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych	248
2.1.	Uwagi wprowadzające	248
2.2.	Zagadnienia materialnoprawne	250
2.3.	Zagadnienia procesowe.....	257
3.	Kumulacja sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej z innymi działaniami majątkowymi.....	260
4.	Niedopuszczalność kumulacji ze sprawą o rozwiązanie spółki cywilnej	262
5.	Podmioty postępowania	263

5.1.	Uwagi wprowadzające	263
5.2.	Sąd.....	264
5.2.1.	Jurysdykcja krajowa.....	264
5.2.2.	Właściwość rzeczowa	265
5.2.3.	Właściwość miejscowa	265
5.2.4.	Wyłączenie właściwości „sądu gospodarczego” w postępowaniu o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu	266
5.3.	Uczestnicy postępowania	274
5.3.1.	Wprowadzenie.....	274
5.3.2.	Wnioskodawca	275
5.3.3.	Zainteresowany w sprawie.....	277
6.	Wymogi wniosku o podział majątku wspólnego wspólników	278
7.	Ustrój małżeńskiej wspólności majątkowej a podział majątku spółki cywilnej	280
8.	Niespłacone długi spółki jako przesłanka negatywna wniosku	284
9.	Kolejność czynności podejmowanych w toku postępowania działowego	285
10.	Ustalenie składu i wartości majątku wspólnego	287
11.	Sposób podziału majątku wspólnego	293
12.	Ustalenie udziałów wspólnika w majątku wspólnym oraz wysokości spłat lub dopłat	296
13.	Żądania i roszczenia podlegające rozpoznaniu w postępowaniu o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej	299
14.	Orzeczenia.....	301
14.1.	Postanowienie częściowe	301
14.2.	Postanowienie wstępne	302
14.3.	Postanowienie kończące postępowanie w sprawie	304
14.4.	Charakter prawny i skutki postanowienia	304
15.	Środki zaskarżenia	306
WNIOSKI		308
Bibliografia		314
Literatura:.....		314
Orzecznictwo:		330

Wykaz skrótów

Akty prawne:

BGB	Bürgerliches Gesetzbuch - niemiecki Kodeks cywilny, ustawa z dnia 18 sierpnia 1896 r.
Bruksela I bis	Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (przekształcenie) (Dz.U. UE L nr 351, s. 1 ze zm.)
C.c.	Il Codice civile Italiano (codice civile) - włoski Kodeks cywilny, ustawa z dnia 16 marca 1942 r. ze zm.
C.civ.	Code civil – francuski kodeks cywilny z dnia 21 marca 1804 roku ze zm.
d.k.p.c.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 roku Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1930 r., Nr 83 poz. 651 ze zm.)
k.c.	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1061 ze zm.)
KN	Kodeks Napoleona – kodeks cywilny z dnia 21 marca 1804 roku
k.p.c.	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1568 ze zm.)
k.r.o.	ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2809, ze zm.)
nowelizacja k.p.c. z 2019 r.	ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.)
u.k.r.s.	ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 979, ze zm.)
u.k.s.c.	ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 959 ze zm.)

UPA	Uniform Partnership Act
u.r.p.s.s.g.	ustawa z dnia 24 maja 1989 roku o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 723 ze zm.)
u.z.s.	ustawa z dnia 5 lipca 2018 roku o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 170 ze zm.)
p.u.s.p.	ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 334 ze zm.)
RUPA	Revised Uniform Partnership Act

Publikatory:

AUWr	Acta Universitatis Wratislaviensis
Biul. SN	Biuletyn Sądu Najwyższego
Dz. U.	Dziennik Ustaw
GSP-Prz.Or.	Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
KZS	Krakowskie Zeszyty Sądowe
MoP	Monitor Prawniczy
NKPK	Nowa Kodyfikacja Prawa Kanego
NP	Nowe Prawo
OSNAPiUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna/Pracy
OSNC-ZD	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Zbiór Dodatkowy

OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa
OSNwSK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
Pal.	Palestra
PiP	Państwo i Prawo
PPE	Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPC	Polski Proces Cywilny
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
Prob. Egz. S.	Problemy Egzekucji Sądowej
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PS	Przegląd Sądowy
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

Organy orzekające:

NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SO	Sąd Okręgowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Inne skróty:

art.	artykuł
niepubl.	niepublikowany/a/e
nr	numer
op. cit.	<i>opus citatum</i> , dzieło cytowane
pkt	punkt
pod red.	pod redakcją
post.	postanowienie
poz.	pozycja
SN	Sąd Najwyższy
t.	tom
tj.	to jest
uchw.	uchwała
uchw. (7) SN	uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego
ust.	ustęp
wyr.	wyrok

Wprowadzenie

1. Przedmiot rozprawy i uzasadnienie wyboru tematu

Spółka cywilna stanowi historycznie najstarszą formę spółki, wykorzystywaną już w pierwszych zorganizowanych grupach społecznych¹. Źródeł współczesnych regulacji umowy spółki cywilnej poszukiwać należy w rzymskiej *societas*, do której bezpośrednio odwoływały się w swych ustawodawstwach kolejne państwa w dobie dynamicznego rozwoju prawa spółek poczynając od XVIII wieku². Od tego czasu prawo przewiduje ustrukturyzowane formy współpracy co najmniej dwóch osób w celu osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego, poprzez zgodne współdziałanie w ramach wnoszonych wkładów o charakterze majątkowym lub niemajątkowym. Porządki prawne poszczególnych krajów europejskich na przestrzeni lat w różny sposób recypowały regulacje sięgające prawa rzymskiego. W przypadku niektórych krajów doprowadziło to do przyznania spółce cywilnej podmiotowości prawnej, upodabniając je tym samym pod względem organizacyjnym i statusu prawnego do spółek handlowych. Cechą wspólną pozostała natomiast solidarna odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki.

W prawie polskim instytucja spółki cywilnej po raz pierwszy pojawiła się wraz z wprowadzeniem na ziemiach polskich Kodeksu Napoleona. Szczegółowa regulacja została przewidziana także w uchwalonym w okresie dwudziestolecia międzywojennego Kodeksie zobowiązań, obowiązującym aż do wejścia w życie Kodeksu cywilnego z 1964 roku, który zawiera unormowanie dotyczące spółki cywilnej w art. 860-875. Należy zauważyć, że przywołane wyżej akty prawne przewidywały niemal wyłącznie unormowania o charakterze materialnoprawnym, abstrahując od kwestii *stricto* prawnoprocesowych związanych ze sposobem dochodzenia wzajemnych roszczeń wynikających ze stosunku spółki³.

¹ Pierwotne opisy konstrukcji prawnej przypominającej współczesne spółki cywilne można odnaleźć już w prawie starobabilońskim, asyryjskim, nowobabilońskim, greckim, egipskim i izraelskim – zob. I. Hasińska, Charakter prawny spółki cywilnej na tle historycznym i prawnoporównawczym, Poznań 2016, s. 29.

² Ibidem, s. 30-46.

³ Ich załączek może stanowić przewidziana w prawie rzymskim *actio pro socio* służąca dochodzeniu roszczeń przeciwko wspólnikowi po rozwiązaniu spółki, zaś w razie wytoczenia powództwa jeszcze w trakcie jej trwania – obejmowała jednocześnie wolę rozwiązania spółki – szerzej omówiona w rozdziale I, pkt. 4.1.

Problematyka niedoskonałości prawnoprocesowej regulacji spółki cywilnej jawi się jako istotna także w warunkach współczesnego obrotu gospodarczego. Według stanu na 2024 rok zarejestrowanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej było niemal 291 tys. spółek cywilnych⁴. Pomimo dynamicznego rozwoju innych form współpracy gospodarczej, w szczególności w postaci spółek prawa handlowego, liczba ta utrzymuje się na niemal niezmiennym poziomie od wielu lat⁵. Istnienie tak wielu spółek cywilnych naturalnie niesie ze sobą powstawanie licznych sporów pomiędzy współnikami, zarówno na tle bieżącej działalności wynikającej z wzajemnych rozliczeń, jak i na tle podziału majątku wspólnego ustaniu spółki. Znakomita część z tych sporów znajduje swoje rozwiązanie na gruncie polubownych metod ich zakończenia, zaś w pozostałym zakresie konieczne jest skierowanie sprawy na drogę sądową.

Pomimo, że przepisy normujące stosunek spółki cywilnej są interesujące z badawczego punktu widzenia i mają szerokie zastosowanie w praktyce sądowej, nie znalazły one do tej pory wyczerpującego omówienia przez doktrynę. Analiza dotychczasowego dorobku polskiej nauki nie pozwala na stwierdzenie, że omawiana problematyka została kompleksowo opracowana, zwłaszcza w odniesieniu do kwestii prawnoprocesowych. Spółka cywilna stała się przedmiotem szerszego zainteresowania przedstawicieli doktryny wraz z wprowadzeniem jej całościowej regulacji w ramach Kodeksu zobowiązań⁶. Na gruncie aktualnie obowiązującego Kodeksu cywilnego należy odnotować systemowe opracowania spółki cywilnej w Systemie prawa cywilnego pod redakcją W. Czachórskiego⁷ oraz Systemie Prawa Prywatnego pod redakcją Z. Radwańskiego⁸, a także prace monograficzne A. Herbeta⁹, J. Ciszewskiego¹⁰, G.

⁴ Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON według formy prawnej, dane na 2024 rok, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica>, dostęp: 25.05.2025 r., godz. 21:55.

⁵ W 2012 roku było ok. 280 000 spółek cywilnych, zaś w roku 2021 roku niemal 293 000, zob. Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON według formy prawnej, dane na 2012 rok, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica>, dostęp: 25.05.2025 r., godz. 21:55; statystyka strukturalna przedsiębiorstw w 2021 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe/statystyka-strukturalna-przedsiębiorstw-w-2021-roku,38,3.html>, dostęp: 25.05.2025 r., godz. 21:55.

⁶ Zob. R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, Lwów 1939.

⁷ System Prawa Cywilnego, pod red. W. Czachórskiego, Tom 3, *Prawo zobowiązań – Część szczegółowa*, red. S. Grzybowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1976.

⁸ System Prawa Prywatnego, pod red. Z. Radwańskiego, Tom 16, *Prawo spółek osobowych*, red. A. Szajkowski, Warszawa 2008.

⁹ A. Herbet, *Spółka cywilna – konstrukcja prawna*, Warszawa 2008.

¹⁰ J. Ciszewski, *Spółka cywilna*, Poznań 2000.

Bieńka¹¹, J. Lica¹², I. Hasińskiej¹³. Powołane publikacje obejmowały problematykę spółki cywilnej przede wszystkim w odniesieniu do jej materialnoprawnej regulacji, w szczególności wątpliwości związanych z konstrukcją prawną spółki cywilnej, jej podmiotowości oraz zakresem praw i obowiązków wspólników wynikających z zawartej umowy. Przedstawiciele nauki na uboczu głównych rozważań pozostawiali kwestie związane z konsekwencjami przyjętej konstrukcji prawnej spółki cywilnej na gruncie prawnoprocesowym, z wyjątkiem długotrwałego sporu o zdolność sądową spółki cywilnej¹⁴, a także wypowiedzi odnoszące się do zdolności procesowej spółki i jej wspólników w postępowaniach obejmujących roszczenia w tzw. stosunku zewnętrznym¹⁵. Jedynie przyczynkarski charakter miały natomiast rozważania koncentrujące się wokół roszczeń dochodzonych pomiędzy samymi wspólnikami, których źródłem jest umowa spółki cywilnej, a także kwestie związane z postępowaniem w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu¹⁶.

Dokonana w niniejszej pracy analiza stanowi pierwszą próbę kompleksowego ujęcia ogółu kwestii prawnoprocesowych związanych z postępowaniami obejmującymi roszczenia wynikające ze stosunku spółki cywilnej. Nowatorski charakter badań wynika zatem przede wszystkim z ich przedmiotu, obejmującego całościowe, dogmatyczne podejście do norm prawnych regulujących spółkę cywilną w aspekcie zobowiązań wewnątrzspółkowych i trybu ich dochodzenia w postępowaniu cywilnym.

Jak wynika z tytułu rozprawy, przedmiotem rozważań jest postępowanie cywilne w sprawach ze stosunku spółki cywilnej. Analiza obejmuje zatem całokształt regulacji obejmującej tematykę związaną z dochodzeniem w postępowaniu cywilnym roszczeń wynikających ze stosunku spółki cywilnej pomiędzy wspólnikami, z uwzględnieniem polubownych metod rozwiązywania sporów. Badanie obejmuje więc zarówno kwestie materialnoprawne mające wpływ na prawnoprocesowy status w postępowaniu cywilnym, takie jak szczegółowa analiza zakresu przedmiotowego i podmiotowego „spraw ze

¹¹ G. Bieniek, *Spółka cywilna – problematyka prawna*, Zielona Góra, 2001.

¹² J. Lic, *Spółka cywilna. Problematyka podmiotowości prawnej*, Warszawa 2013.

¹³ I. Hasińska, op. cit.

¹⁴ Zob. publikacje i orzeczenia Sądu Najwyższego przywołane w rozdziale I, pkt 2.4.

¹⁵ To jest pomiędzy spółką (wspólnikami) a podmiotami trzecimi.

¹⁶ Zob. np. D. Pawłyszcz, *System rozliczeń między wspólnikami spółki cywilnej*, PPH nr 4/1997; M. Podleś, L. Siwik, *Spółka cywilna w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2015; G. Jędrejek, *Ustrój wspólności majątkowej a spółki cywilne z udziałem małżonków*, [w:] *Status prawny małżonków w spółkach cywilnych i handlowych*, red. Z. Kuniewicz, K. Malinowska-Woźniak, Warszawa 2016.

stosunku spółki cywilnej”, zakres odpowiedzialności wspólników za zobowiązania o charakterze wewnątrzspółkowym, czy charakter prawny składników majątku wspólnego w trakcie trwania spółki i po jej rozwiązaniu, jak również zagadnienia typowo procesowe związane z charakterem i trybem postępowań ze stosunku spółki cywilnej, właściwością sądu, podmiotami postępowania, czynnościami sądu, przebiegiem postępowania i rodzajami wydawanych orzeczeń. Dodatkowo w ramach badań poruszono kwestię polubownych metod rozwiązywania sporów ze stosunku spółki cywilnej, w szczególności w ramach postępowania pojednawczego, mediacyjnego oraz przed sądem polubownym.

Należy podkreślić, że poza przedmiotem poniższych rozważań pozostają spory pomiędzy byłymi wspólnikami spółki cywilnej w zakresie zarządu majątkiem wspólnym po rozwiązaniu spółki. Wynika to z konieczności ograniczenia objętości rozprawy, a także braku daleko idących odrębności w tym zakresie w stosunku do stosowanej odpowiednio z mocy art. 875 § 1 k.c. regulacji ogólnej z art. 199-209 k.c.

2. Hipoteza badawcza i pytania badawcze

Podstawowym celem dysertacji jest całościowe, dogmatyczne omówienie przepisów regulujących postępowanie w sprawach ze stosunku spółki cywilnej, zmierzające do usystematyzowania ustalenia zakresu podmiotowego i przedmiotowego tych spraw, trybów ich rozpoznawania, zakresu czynności podejmowanych przez sąd, przesłanek uwzględnienia pozwu lub wniosku w postępowaniu nieprocesowym oraz skutków prawnych wydawanych orzeczeń. Podstawowym zamierzeniem autora jest analiza regulacji umowy spółki cywilnej w zakresie wzajemnych relacji pomiędzy wspólnikami z prawnoprosesowego punktu widzenia, ze szczególnym uwzględnieniem celów i zasad procedury cywilnej, sposobów wykładni i stosowania przepisów, a także racjonalności ustawodawcy przy ich określaniu.

Badania nie ograniczają się jedynie do dogmatycznej analizy charakteru prawnego i przebiegu postępowania w sprawach ze stosunku spółki cywilnej, ponieważ ich zasadniczym celem pozostaje weryfikacja hipotezy badawczej, którą jest stwierdzenie, że aktualny sposób regulacji spółki cywilnej, ograniczający się do materialnoprawnych przepisów ujętych w art. 860-875 k.c., implikuje niemożność wypracowania jednolitego sposobu procedowania w sprawach ze stosunku spółki, wywołując tym samym szereg wątpliwości interpretacyjnych, istotnie wpływających na niepewność prawną przedsiębiorców podejmujących działalność gospodarczą w formie

spółki cywilnej. Przeprowadzone badania obejmują zatem omówienie obowiązujących przepisów zmierzające do usystematyzowania poszczególnych instytucji procesowych w sprawach ze stosunku spółki cywilnej, w kontekście postawionej hipotezy badawczej, prowadzącej do ich analizy z pragmatycznego i ekonomicznego punktu widzenia.

Celem weryfikacji hipotezy badawczej konieczne będzie udzielenie szczegółowych odpowiedzi na pięć podstawowych pytań badawczych:

- 1) jaki jest charakter prawny norm regulujących umowę spółki cywilnej w odniesieniu do wzajemnych stosunków między wspólnikami?
- 2) czy przyjęty model spółki cywilnej pozwala na polubowne rozstrzygnięcie wszelkich sporów wynikających ze stosunku spółki?
- 3) czy obowiązujące przepisy określają jednoznacznie katalog spraw ze stosunku spółki cywilnej, legitymowane podmioty, zakres ich odpowiedzialności oraz tryb rozpoznawania tych spraw?
- 4) jaki cel przyświecał ustawodawcy przy formułowaniu określonego w art. 875 § 1 k.c. odesłania do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych w odniesieniu do wspólnego majątku wspólników od chwili rozwiązania spółki?
- 5) jakie powinny być podstawowe zasady rządzące postępowaniem w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu?

3. Struktura rozprawy

Rozprawa została podzielona na cztery rozdziały, w których podjęto próbę szczegółowej odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Liczba rozdziałów pozostaje uzasadniona przyjętą strukturą pracy, w ramach której każdy rozdział stanowi obszerną część rozprawy, zaś ich liczba wynika z podziału rozważań na zagadnienia ogólne, etap przedsądowy (polubowne sposoby rozwiązywania sporów ze stosunku spółki), postępowania w trybie procesowym oraz postępowanie w trybie nieprocesowym (o podział majątku). Rozdziały zostały z kolei podzielone na mniejsze jednostki redakcyjne, oznaczone – kolejno – jedną, dwiema lub trzema cyframi.

Rozdział pierwszy został poświęcony zagadnieniom o charakterze ogólnym, odnoszącym się do wszystkich sposobów i trybów rozpoznawania spraw ze stosunku spółki. Zawarto w nim rozważania zmierzające do zdefiniowania pojęcia sprawy ze stosunku spółki cywilnej, sklasyfikowania ich ze względu na różne kryteria podziału,

określenie trybu rozpoznawania ich w postępowaniu cywilnym. Ze względu na znaczenie dla dalszych szczegółowych rozważań konieczne było także poruszenie kwestii o charakterze materialnoprawnym odnoszących się do charakteru prawnego norm regulujących spółkę cywilną, podmiotowości prawnej spółki oraz jej statusu w postępowaniu cywilnym, a także określenie zakresu odpowiedzialności wspólników za zobowiązania wynikające ze stosunku spółki cywilnej. W rozdziale tym przedstawiono także ogólny rys historyczny omawianych regulacji oraz porównano je z rozwiązaniami przyjętymi w porządkach prawnych niektórych innych państw.

Rozdział drugi poświęcono polubownym metodom rozwiązywania sporów ze stosunku spółki cywilnej. Podstawowym przedmiotem rozważań uczyniono kwestię zdolności ugodowej w tego rodzaju sprawach, zakres autonomii woli wspólników przy rozwiązywaniu sporów, a także przedstawiono możliwe sposoby oraz tryb postępowania w ramach postępowania pojednawczego, mediacyjnego oraz przed sądami polubownymi.

Rozdział trzeci stanowi kompleksowe ujęcie problematyki spraw ze stosunku spółki cywilnej rozpoznawanych w trybie procesowym. Określa zakres przedmiotowy tych postępowań oraz ich klasyfikację, opisuje i charakteryzuje organy postępowania, w tym właściwość rzeczową, miejscową i funkcjonalną sądu, podmioty postępowania, w tym rozważania dotyczące legitymacji procesowej podmiotów innych niż wspólnicy, zasady współuczestnictwa procesowego, kumulację roszczeń ze stosunku spółki, czynności sądu oraz podstawowe zasady postępowania dowodowego. Przedmiotem analizy pozostają także odrębności w poszczególnych rodzajach spraw, jak również przesłanki i skutki prawne prawnokształtującego wyroku rozwiązującego spółkę.

Rozważania w rozdziale czwartym obejmują rozpoznawane w trybie nieprocesowym sprawy o podział majątku wspólnego byłych wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu. Punktem wyjścia do analizy jest omówienie zakresu zastosowania przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych do majątku wspólnego po rozwiązaniu spółki cywilnej, w szczególności w odniesieniu do regulacji prawnoprocesowych. Poruszono także kwestię charakteru prawnego postępowania działowego celem ustalenia czy powinno obejmować ogół składników majątkowych wchodzących w skład majątku wspólnego, czy też może zostać ograniczone tylko do niektórych z nich. W dalszej części omówiono problematykę organów postępowania, kręgu uczestników, zakresu czynności sądu podejmowanych z urzędu, uprzedniej spłaty długów spółki jako przesłanki uwzględnienia wniosku, sposobów ustalenia udziałów wspólników i podziału majątku, zasad ustalania spłat i dopłat oraz orzekania o żądaniach

akcesoryjnych, a także rodzajów i skutków prawnych orzeczeń sądu oraz sposobów ich zaskarżenia.

4. Metodologia badań

W ramach dysertacji posłużono się różnymi metodami analizy prawa. Przede wszystkim wykorzystano metodę formalno-dogmatyczną, polegającą na analizie tekstów prawnych, poglądów doktryny i orzecznictwa, a następnie ich skonfrontowaniu w celu uzyskania własnych wniosków. Zastosowana metoda pozwoliła na ustalenie właściwego znaczenia i sensu obowiązujących norm prawnych przy użyciu dyrektyw wykładni językowej, systemowej, funkcjonalnej i celowościowej, a następnie sformułowanie wniosków odnoszących się do prawidłowości praktyki sądowej i racjonalności ustawodawcy w procesie kreowania prawa. Uzupełnieniem metody dogmatycznej była drobiazgowa analiza dorobku judykatury, ze szczególnym uwzględnieniem roli Sądu Najwyższego w zapewnieniu zgodności z prawem i jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych. Marginalnie posłużono się metodą *case study*, różniącą się od metody dogmatycznej tym, że nie poprzestaje na analizie tez płynących z orzeczeń sądowych, ale odwołuje się szczegółowo do okoliczności faktycznej danej sprawy i procesu rozumowania sądu prowadzącego do wydanego rozstrzygnięcia.

W celu kompleksowego i prawidłowego zidentyfikowania oraz analizy obowiązujących norm prawnych posłużono się także metodą historycznoprawną oraz prawnoporównawczą. Podejście historyczne pozwoliło na przedstawienie ewolucji opisywanych rozwiązań na przestrzeni wieków, ze szczególnym uwzględnieniem źródeł regulacji spółki cywilnej w prawie rzymskim. W ramach pracy wyjątkowo przydatne okazało się odwołanie do Kodeksu zobowiązań, zawierającego regulację wzorcową dla rozwiązań przyjętych w Kodeksie cywilnym, a także omówienie ewolucji statusu prawnego spółki cywilnej na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat. Metoda komparatystyczna pozwoliła natomiast na porównanie przyjętych w ramach polskiego porządku prawnego regulacji z rozwiązaniami obowiązującymi w innych państwach. Należy jednak zastrzec, że metoda ta znalazła zastosowanie jedynie w niewielkim zakresie z uwagi na znaczną odmiennność w zakresie statusu prawnego spółki cywilnej w Polsce w porównaniu z innymi krajami, a także specyficzny i stosunkowo wąski przedmiot rozważań w ramach niniejszej pracy. Szczegółowe porównanie poszczególnych regulacji okazywało się niezadowalające badawczo przede wszystkim z

powodu znacznej odmienności całokształtu regulacji, zwłaszcza w odniesieniu do podziału majątku wspólnego.

Wreszcie, wartościowym uzupełnieniem wymienionych wcześniej metod okazała się metoda ekonomiczna, w ramach której opisywane regulacje i stosowanie poszczególnych norm prawnych w praktyce sądowej poddano analizie z punktu widzenia ich ekonomicznej efektywności. Zastosowanie tej metody wydaje się szczególnie uzasadnione biorąc pod uwagę gospodarczy charakter działalności podejmowanej w formie spółki cywilnej. Ocena obowiązujących norm z punktu widzenia rachunku ekonomicznego pozwoliła na wypracowanie wniosków w odniesieniu do powstających na tym tle wątpliwości przy szerszym zastosowaniu wykładni celowościowej, zmierzającej do jak najbardziej efektywnego, pod względem czasowym i finansowym, uporządkowania postępowań w sprawach ze stosunku spółki cywilnej.

ROZDZIAŁ I

Uwagi wstępne

1. Pojęcie spraw ze stosunku spółki cywilnej

Pojęcie sprawy ze stosunku spółki cywilnej nie zostało nigdzie ustawowo zdefiniowane. Również żaden akt normatywny nie posługuje się tym sformułowaniem. W polskim porządku prawnym można jednak odnaleźć określenie szersze, a mianowicie odnoszące się do spraw (sporów) ze stosunku spółki. Pojęcie to występuje obecnie wyłącznie na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego¹⁷, jednakże pojawiło się ono już w Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 roku¹⁸, następnie zaś przez wiele lat występowało w ustawie z dnia 24 maja 1989 roku o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych¹⁹. Z kolei odwołanie do roszczeń, a także praw i obowiązków ze stosunku spółki występowało w Kodeksie Cywilnym obowiązującym na Ziemach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej (Bürgerliches Gesetzbuch)²⁰. Żaden z wymienionych aktów prawnych nie wprowadzał jednak definicji legalnej omawianego pojęcia.

Stworzenie takiej definicji wymaga zatem odwołania się do dorobku przedstawicieli doktryny oraz orzecznictwa sądowego. W ramach wykładni określonego w art. 458² § 1 pkt 3 k.p.c. sformułowania „spraw ze stosunku spółki” zgodnie przyjęto, że pod pojęciem „spółka” należy rozumieć spółki handlowe (jawne, partnerskie, komandytowe, komandytowo-akcyjne, proste spółki akcyjne i spółki akcyjne) oraz spółki cywilne²¹. R. Kulski uzupełnia wymieniony katalog o spółki z udziałem osób

¹⁷ Art. 458² § 1 pkt 3 oraz art. 1163.

¹⁸ Art. 42 d.k.p.c. zgodnie z którym „powództwo ze stosunku spółki bądź innego związku wytoczyć należy wyłącznie według miejsca siedziby spółki, bądź związku”.

¹⁹ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 723 – art. 2 ust. 2 pkt 2.

²⁰ Ustawa z dnia 18 sierpnia 1896 roku w brzmieniu opartym na tekście wydanym w 1923 r. przez Ministerstwo Sprawiedliwości X tom serii Zbiór Ustaw Ziem Zachodnich (Kodeks Cywilny obowiązujący na Ziemach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej (przekład urzędowy), Warszawa - Poznań 1923) - § 713, § 717 i § 725.

²¹ K. Flaga-Gieruszyńska [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz pod red. A. Zielińskiego, 2022, art. 458², Nb 3, Legalis; T. Szanciło [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz pod red. T. Szanciło, 2019, art. 458², Nb 8; M. Muliński [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, 2020, art. 458², Nb 4, Legalis; P. Feliga [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz pod red. P. Ryłskiego, 2022, art. 458², pkt 30, Legalis; T. Wiśniewski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz pod red. T. Wiśniewskiego, 2021, art. 458², pkt 52, SIP LEX; J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, pod red. T. Zembrzuskiego,

zagranicznych²². W odniesieniu do spółek prawa handlowego przy definiowaniu pojęcia stosunku spółki zasadne jest odwołanie się do przepisów Kodeksu spółek handlowych. W ten sposób ugruntował się pogląd, że przez stosunek spółki rozumie się powstały na podstawie umowy spółki handlowej, stosunek prawny między spółką a wspólnikami, stosunek prawny między wspólnikami na tle członkostwa w spółce i wynikających z tych stosunków praw i obowiązków spółki oraz wspólników, a także stosunek prawny między spółką a jej organami i wspólnikami²³. Z kolei sprawy wynikające z tych stosunków są sprawami ze stosunku spółki²⁴. Charakteru sprawy ze stosunku spółki handlowej nie zmienia wystąpienie wspólnika ze spółki przed wytoczeniem powództwa lub po jego wytoczeniu, o ile w dalszym ciągu sprawa dotyczy stosunków wewnętrznych spółki. Do uznania sprawy ze stosunku spółki handlowej jest obojętne również, czy wspólnicy spółki mają status przedsiębiorców. Przykładowo sprawami ze stosunku spółki handlowej są sprawy o: uchylenie uchwały wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 249 § 1 k.s.h.), stwierdzenie nieważności uchwały wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 252 § 1 k.s.h.), wyłączenie wspólnika ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 266 i 267 k.s.h.), rozwiązanie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez sąd (art. 271 k.s.h.), uchylenie uchwały walnego zgromadzenia spółki akcyjnej (art. 422 § 1 k.s.h.) oraz stwierdzenie nieważności uchwały walnego zgromadzenia spółki akcyjnej (art. 425 § 1 k.s.h.)²⁵.

Ze względu na odmienny charakter prawny stosunku spółki cywilnej nie jest możliwe bezpośrednie przełożenie wypracowanej na gruncie spółek prawa handlowego definicji na pojęcie spraw ze stosunku spółki cywilnej. Spółka cywilna nie jest bowiem podmiotem prawa cywilnego i nie przysługuje jej zdolność prawna (a w konsekwencji zdolność do czynności prawnych, sądowa, procesowa, wekslowa, czekowa, upadłościowa, itd.), a także nie posiada organów, co implikuje brak możliwości istnienia

Warszawa 2020, art. 458², pkt 24, LEX; por. także: wyrok SN z 2.2.2005 r., IV CK 461/04, MoP 2005, Nr 5, s. 226.

²² R. Kulski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, art. 458², Nb 4, Legalis.

²³ R. Kulski [w:] Sprawy ze stosunku spółki handlowej w procesie cywilnym i egzekucji sądowej pod red. R. Kulskiego, Warszawa 2021, s. XXIX.

²⁴ J. Broł, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz., tom II, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2010, art. 479¹, Nb 17, Legalis, a także: T. Szanciło, idem, art. 458³, Nb 8.

²⁵ R. Kulski [w:] Sprawy..., s. XXIX. Zob. w przedmiocie tzw. *actio pro socio* na gruncie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością: T. Szanciło, *Actio pro socio a następstwo prawne*, PPH 2013/12, s. 37-43.

stosunków prawnych pomiędzy spółką a wspólnikami oraz pomiędzy spółką a jej organami i wspólnikami. Charakter sprawy "ze stosunku spółki" mają zatem tylko te postępowania, w których pod osąd poddany jest sam stosunek spółki. Katalog spraw ze stosunku spółki cywilnej należy więc ograniczyć do sporów wynikających z konfliktów wewnętrznych wyłącznie pomiędzy wspólnikami²⁶. Wykładnia omawianego pojęcia na potrzeby niniejszego opracowania wymaga zatem przedstawienia dorobku literatury i orzecznictwa w odniesieniu do treści, zakresu oraz charakteru prawnego stosunku spółki cywilnej, a także analizy jej statusu w postępowaniu cywilnym. Wyjaśnienie powyższych kwestii pozwoli w dalszej kolejności na wyodrębnienie i scharakteryzowanie katalogu spraw ze stosunku spółki cywilnej podlegających rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym, a następnie przeprowadzenie ich szczegółowej analizy.

2. Zagadnienia ogólne

2.1. Charakter prawny umowy spółki cywilnej

Spółkę cywilną zawiązuje się poprzez zawarcie umowy. Obecnie podkreśla się, że rolą umowy jest takie ukształtowanie stosunku prawnego, jakie najpełniej odpowiada woli jej stron, jednakże z upoważnienia i pod kontrolą prawa²⁷. Brak jest normatywnej, ogólnej definicji umowy. W literaturze przedmiotu formułowane są różne jej definicje. Powszechnie przyjmuje się, że umowa jest zgodnym oświadczeniem woli dwu lub kilku osób, wywołującym zamierzone skutki prawne²⁸. Stanowi ona źródło powstania określonego stosunku prawnego i wyznacza jego treść²⁹. Zgodnie z kompleksową definicją umowy jest ona skonstruowaną przez system prawny, doniosłą prawnie czynnością podmiotu prawa cywilnego, której treść określa przynajmniej w podstawowym zakresie konsekwencje tego zdarzenia prawnego. Konstytutywnym elementem umowy są zgodne oświadczenia woli co najmniej dwóch stron, tj. zachowania stron, którym odpowiednie reguły interpretacyjne pozwalają przypisać sens stanowienia konkretnej i indywidualnej normy prawnej. Oświadczeniom woli stron można przypisać przymiot zgodności wtedy, gdy taki ich sens jest pojmowany przez obydwie strony (konsens naturalny) albo przez jedną stronę i uznany za wiążący dla drugiej strony na

²⁶ Por. wyrok SA w Szczecinie z 9.10.2008 r., I ACa 754/07, OSG 2009 Nr 7, poz. 55, s. 76.

²⁷ Z. Radwański, *Zobowiązania - część ogólna*, Warszawa 1998, s. 109.

²⁸ A. Całus, *Prawo cywilne i handlowe państw obcych*, Warszawa 1985, s. 239.

²⁹ E. Łętowska [w:] *System Prawa Prywatnego - część ogólna*, Tom 5, pod red. E. Łętowskiej, Warszawa 2006, s. 13.

podstawie reguł obiektywnych (konsens normatywny)³⁰. Strony, po osiągnięciu konsensusu w zakresie istotnych postanowień umowy, mogą wyraźnie lub w sposób dorozumiany traktować zgodę na zawarcie umowy, a rozstrzygnięcie innych diskutowanych spraw pozostawić dalszym negocjacjom³¹. Umowę rozumianą jako rodzaj czynności prawnej należy odróżnić od stosunku prawnego. Umowa jest aktem inicjującym stosunek prawny i w koniecznym zakresie wyznacza jego treść³².

Umowa spółki cywilnej należy do umów nazwanych i podlega uregulowaniu w ramach art. 860-875 k.c. Przez umowę spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów (art. 860 § 1 k.c.). Sama koncepcja umowy spółki oparta jest zatem na tożsamości celu umowy z punktu widzenia wszystkich zawierających ją osób, przez co w tej relacji nie może być mowy o antagonistycznych interesach stron³³.

Zgodnie z dominującym w doktrynie poglądem zawarcie umowy spółki stanowi podstawowe źródło stosunku prawnego, który potencjalnie (jeśli wspólników jest więcej niż dwóch) jest stosunkiem wielostronnym³⁴. Według odmiennego stanowiska jest to stosunek dwustronny, nawet wtedy, kiedy wspólników jest więcej niż dwóch – pomiędzy konkretnym wspólnikiem a pozostałymi wspólnikami; z tym zastrzeżeniem, że jest to inna umowa z punktu widzenia każdego ze wspólników³⁵. Ponadto jest to umowa zawierana między żyjącymi (*inter vivos*), konsensualna, zobowiązująca (w odniesieniu do wniesienia wkładu o skutku zobowiązująco-rozporządzającym) oraz przysparzająca i

³⁰ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego. Tom 16. Prawo spółek osobowych, pod red. A. Szajkowskiego, Warszawa 2016, s. 199 wraz z podaną tam literaturą.

³¹ S. Szer, Prawo cywilne, część ogólna, Warszawa 1967, s. 368.

³² I. Hasińska, Charakter prawny spółki cywilnej na tle historycznym i prawno-porównawczym, Poznań 2016, s. 148.

³³ S. Grzybowski, Spółka prawa cywilnego a konstrukcja umowy jako źródła zobowiązań, „RPEiS”, 3/1968, s. 76.

³⁴ S. Grzybowski, System Prawa Cywilnego, t. 3, cz. 2, Warszawa 1976, s. 803; W. Czachórski, Zobowiązania. Zarys wykładu, Warszawa 2009, s. 518; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, [w:] Komentarz do Kodeksu Cywilnego, t. 3, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2010, s. 1075.

³⁵ K. Pietrzykowski, [w:] Kodeks Cywilny. Komentarz, t. 2, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2021, art. 860, Nb 33 oraz powołany tam R. Longchamps de Bérrier, op. cit., s. 149 i 588; zob. też A. Kidyba, Prawo handlowe, Warszawa 2009, s. 228; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, op. cit., s. 1075–1076, J. Lic, Spółka cywilna. Problematyka podmiotowości prawnej, Warszawa 2013, s. 427–441.

kauzalna³⁶. Jest to także umowa losowa, ponieważ jej wyniki nie dadzą się z góry przewidzieć³⁷. Sporne jest natomiast, czy ma charakter wzajemny. Zależnie od przyjętej koncepcji – wielostronności lub dwustronności umowy spółki wskazuje się, że przepisów o zobowiązaniach wzajemnych nie da się poprawnie stosować do spółki³⁸, zaś przy przyjęciu dwustronnego charakteru umowy podstawy wzajemności umowy spółki, a zatem ekwiwalentności świadczeń, dostrzega się w przeciwstawieniu świadczenia wspólnika określonego zgodnie z art. 860 § 1 k.c. – świadczeniom spółki (ściślej pozostałych wspólników)³⁹. Jest to konsekwencja przyjęcia koncepcji dwustronności umowy spółki. Wątpliwości budzi także kwalifikacja umowy spółki jako czynności odpłatnej lub pod tytułem darmym. Nie jest to stosunek nieodpłatny, przy czym nie sposób uznać, że występuje tu "zapłata" w znaczeniu powszechnie akceptowanym – stąd należy przyjąć, że jest to czynność, do której należy stosować odpowiednie przepisy dotyczące czynności odpłatnych⁴⁰. Wedle drugiej grupy poglądów, umowę spółki należy kwalifikować jednoznacznie jako czynność odpłatną⁴¹.

Przepis art. 860 § 2 k.c. wskazuje formę pisemną zawarcia umowy spółki cywilnej zastrzeżoną jedynie dla celów dowodowych (*ad probationem*)⁴². Tożsame zasady obowiązują, jeśli chodzi o zmianę lub rozwiązanie umowy. Szczególne zasady co do formy zawarcia umowy spółki, zmiany tej umowy, przystąpienia wspólnika do spółki, jej rozwiązania za zgodą wspólników oraz wypowiedzenia udziału przez wspólnika i wierzyciela obowiązują, jeżeli do spółki ma być wniesiona tytułem wkładu nieruchomość na własność (w przypadku zawierania umowy spółki) bądź też

³⁶ J. Jezioro [w:] Kodeks Cywilny. Komentarz pod red. E. Gniewka, 2021, Art. 860, Nb 15, Legalis.

³⁷ W. Czachórski, op. cit., s. 518.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Tak: K. Pietrzykowski, op. cit., art. 860, Nb 34; nieco odmiennie: A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, op. cit., s. 1076.

⁴⁰ Tak: S. Grzybowski, System..., t. 3, s. 803.

⁴¹ Tak: K. Pietrzykowski, op. cit., art. 860, Nb 34; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, op. cit., s. 1076

⁴² Por. odmiennie W. Pyziół, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, Prawo spółek, Warszawa 2018, s. 15, który zauważa, że w przypadku gdy choćby jedną ze stron umowy spółki cywilnej ma być podmiot podlegający wpisowi do KRS, to z uwagi na brzmienie art. 45 ust. 7 u.k.r.s. mamy tu do czynienia ze szczególnym przypadkiem, w którym przepis ustawy publicznoprawnej (u.k.r.s.) de facto modyfikuje zasadę przewidzianą w ustawie prywatnoprawnej (k.c.) poprzez wprowadzenie bezwzględnego wymogu dochowania formy pisemnej dla wskazanych umów spółki cywilnej; M. Uliasz [w:] Kodeks Cywilny. Komentarz, pod red. M. Załuckiego, Warszawa 2023, Art. 860, Nb 19.

nieruchomość ta stanowi już majątek spółki (w pozostałych przypadkach). W takich przypadkach wymienione czynności wymagają zachowania formy szczególnej obowiązującej przy przeniesieniu własności nieruchomości, a zatem formy aktu notarialnego⁴³.

Zawarcie umowy spółki cywilnej powoduje powstanie trwałego stosunku prawnego pomiędzy jej stronami (wspólnikami)⁴⁴. Stosunek prawny definiowany jest zazwyczaj jako rodzaj zależności i powiązań wyznaczonych przez normę prawną pomiędzy co najmniej dwoma podmiotami prawa. Jest to społeczny stosunek tetyczny (stanowiony), czyli taka relacja między co najmniej dwiema osobami, w której zachowania jednej strony wywołują reakcję innej strony i podlegają kontroli norm prawnych. Od innych stosunków społecznych różni go fakt, iż jego elementy składowe, powstanie, zmiana i ustanie są związane z treścią norm prawa obowiązującego⁴⁵. Stosunkiem cywilnoprawnym jest taki stosunek prawny, który został określony przez dyspozycję normy prawa cywilnego⁴⁶. Stosunek prawny wyznaczają: strony stosunku prawnego (podmioty prawa), prawa i obowiązki podmiotów tego stosunku stanowiące jego treść oraz przedmiot stosunku prawnego, czyli zachowanie podmiotów tego stosunku⁴⁷. Stronami stosunku są osoby czy organizacje będące jednocześnie adresatami tych norm prawnych, które regulują oznaczony stosunek. Mogą być nimi tylko podmioty wykreowane przez prawo, czyli podmioty prawa. Treść stosunku prawnego wyznacza norma prawna, tj. norma postępowania wyrażona w określony sposób, która według reguł znaczeniowych danego języka ma spełniać funkcję sugestywną co do postępowania, czyli kierować wolą zachowań określonych w niej podmiotów⁴⁸. Norma postępowania zawiera więc wskazanie kto - kiedy - co czynić powinien⁴⁹. Zespół uprawnień składających się na treść stosunku prawnego określa się mianem prawa podmiotowego. Treść stosunku cywilnoprawnego wyznacza zarówno treść oświadczeń woli stron, jak i przepisy ustawy,

⁴³ M. Uliasz, op. cit., Art. 860, Nb 20; J. Jezioro, op. cit., art. 860, Nb 19-20; zob. także: uchwała SN z 9.2.2009 r., III CZP 164/06, OSN 2008, Nr 1, poz. 5.

⁴⁴ Z. Radwański, Uwagi o zobowiązaniach trwałych (ciągłych) na tle kodeksu cywilnego, „Studia Cywilistyczne”, 1969, Tom XIII – XIV, s. 251 i nast.

⁴⁵ B. Ćwierz-Matysiak, Wprowadzenie do prawa, Wrocław 1999, s. 77-78; I. Hasińska, op. cit., s. 215.

⁴⁶ A. Wolter, Prawo cywilne, zarys części ogólnej, Warszawa 1977, s. 111 i nast.

⁴⁷ B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, Prawo cywilne, część ogólna, Poznań 2007, s. 68-69.

⁴⁸ A. Herbet, Spółka..., s. 156.

⁴⁹ A. Redelbach, Wstęp do prawoznawstwa, Toruń 2002, s. 110.

zasady współżycia społecznego i ustalone zwyczaje. Przedmiotem stosunku prawnego jest natomiast to, do czego jedna strona jest uprawniona a druga zobowiązana.

W świetle powyższych ustaleń i treści art. 860 § 1 k.c. należy stwierdzić, że spółka cywilna to stosunek prawny pomiędzy wspólnikami powstający z umowy, której strony na mocy konsensusu w zakresie jej zawarcia przyjmują zobowiązanie do wspólnego i oznaczonego działania na rzecz ustalonego celu gospodarczego, a w szczególności poprzez wniesienie wkładów. Na gruncie ustawowej definicji umowy spółki, każdą spółkę cywilną można uznać za stosunek prawny oparty na umowie, który zawiązują jej wspólnicy. Do elementarnych składników stosunku spółki należą: obowiązek świadczenia (obowiązek działania) – określonych stron – zmierzający do zrealizowania wspólnego celu⁵⁰.

2.2.Podmiotowość prawna spółki cywilnej

Charakter prawny spółki unormowanej w art. 860–875 k.c. wywołuje w nauce prawa liczne kontrowersje, przy czym materia ta nie stwarzała większych problemów interpretacyjnych na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego z 1932 roku, a nawet pierwotnego brzmienia obecnego Kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.)⁵¹. Przywołane akty prawne nie zawierały bowiem żadnych szczególnych przepisów dotyczących spółki cywilnej, poza aktualną do dziś treścią art. 778 k.p.c., według którego do egzekucji ze wspólnego majątku wspólników spółki prawa cywilnego konieczny jest tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim wspólnikom. W konsekwencji, zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie przyjmowano zgodnie, że spółka prawa cywilnego nie ma osobowości prawnej, zaś podmiotami praw i obowiązków w sferze stosunków zewnętrznych są poszczególni wspólnicy, a nie spółka, a zatem dominowało przekonanie o braku tzw. ogólnej zdolności sądowej spółki cywilnej i uznaniu za podmioty toczącego się postępowania wyłącznie samych wspólników⁵².

⁵⁰ I. Hasińska, op. cit., s. 217.

⁵¹ Dz.U. z 1964 r. Nr 43 poz. 296.

⁵² A. Herbet, Spółka cywilna, s. 573; zob. także: M. Lisiewski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1, pod red. Z. Resicha, W. Siedleckiego, Warszawa 1969, s. 177; B. Myszkowski, Status prawny spółki cywilnej w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, PS 1994, nr 6, s. 25; K. Wręczycka, Status prawny spółki cywilnej, Pr.Spółek 1998, nr 7–8, s. 36. Por. wyrok SN z dnia 14 grudnia 1990 r., I CR 529/90, OSN 1992/7–8/136; uchwała SN z dnia 28 stycznia 1993 r., III CZP 168/92, OSN 1993/ 6/106; uchwała SN (7) z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, OSN 1996/5/63; postanowienie SN z dnia 11 marca 1998 r., III CZP 2/93, Prok. i Pr. 1998, nr 6, s. 29.

Stanowisko w kwestii osobowości prawnej nie uległo zmianie. W judykaturze za utrwalony można już uznać pogląd, że spółka prawa cywilnego nie jest osobą prawną⁵³. Zwolennicy tego poglądu podnoszą, iż za osoby prawne należy uznawać wyłącznie te podmioty, których osobowość prawną określają przepisy ustawy lub przepisy szczególne przyznające tę osobowość (art. 33 i 35 k.c.), natomiast w przepisach nadających status osoby prawnej, jak i w kodeksowej regulacji spółki cywilnej, brak jest przepisu przyznającego jej osobowość prawną. W przepisach art. 860 i nast. k.c. mowa jest wyłącznie o wspólnym majątku wspólników oraz o udziałach w tym majątku lub w jego poszczególnych składnikach, nie zaś o majątku spółki⁵⁴. Brak jest sformułowań uzasadniających przypisywanie spółce cywilnej cech podmiotu prawa, wobec czego nie może być ona podmiotem jakichkolwiek praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego, a więc stroną podejmowanych czynności będą zawsze wszyscy wspólnicy⁵⁵. W konsekwencji przyjęto, że spółka cywilna jest wyłącznie stosunkiem obligacyjnym powstałym na mocy umowy między określonymi podmiotami, nie ma osobowości ani zdolności prawnej, nie stanowi również jednostki organizacyjnej, a ponadto nie posiada organów oraz własnego majątku, zaś podstawą do osiągnięcia wspólnego dla wspólników celu gospodarczego jest ich wspólny majątek⁵⁶.

Odmienne zapatrywanie zostało wyrażone w doktrynie po raz pierwszy przez A. Kleina i opierało się na wyniku liberalnej wykładni art. 33 k.c., zgodnie z którą przepis ten można rozumieć i w ten sposób, że przymiotu osoby prawnej nie uzależnia się od nazwania danego rodzaju jednostek organizacyjnych osobą prawną, lecz od tego, by

⁵³ Uchwała SN (7) z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, OSN 1996/5/63. Por. uchwała SN (7) z dnia 31 marca 1993 r., III CZP 176/92, OSNCP 1993/171; uchwała SN z dnia 27 maja 1993 r., III CZP 61/93, OSNCP 1994/7; uchwała SN z dnia 28 lutego 1995 r., III CZP 21/95, OSNC 1995/104; uchwała SN z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 2/98, Prok. i Pr. 1998, nr 6, s. 29.

⁵⁴ I. Hasińska, op. cit., s. 148. Zob. także np.: A. Ohanowicz, J. Górski, Zarys prawa zobowiązań, Warszawa 1970, s. 479; W. Czachórski, op. cit., s. 58; W. Pyziół [w:] Prawo spółek..., s. 29; W.J. Katner, Sytuacja prawna spółki cywilnej na tle nowego prawa działalności gospodarczej. Kodeks spółek handlowych. Studia i materiały, Poznań – Kluczbork 2001, s. 672–673; K. Pietrzykowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, t. 2, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2003, s. 542; Z. Radwański, Prawo cywilne..., s. 183; A. Koch [w:] Umowy w obrocie gospodarczym, pod red. J. Napierały, A. Kocha, Kraków 2006, s. 226.

⁵⁵ H. Pietrzykowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom V. Postępowanie egzekucyjne, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 159. Por. I. Hasińska, op. cit., s. 148.

⁵⁶ I. Hasińska, op. cit., s. 149; uchwała SN z dnia 6 listopada 2002 r., III CZP 67/02, OSNC 2003/7–8/102. Por. także: H. Pietrzykowski, op. cit., s. 159.

przepisy im taki przymiot przyznały⁵⁷. W ocenie tego autora, z całokształtu uregulowania prawnego stosunku spółki cywilnej wynika, że Kodeks cywilny przyznaje spółce cywilnej przymiot osoby prawnej. Podstawę tej teorii A. Klein wywodzi z istnienia majątku spółki cywilnej i oddzielenia go od majątku wspólników, a także wyraźnego wyodrębnienia źródła powstania osoby prawnej i efektu tego zdarzenia cywilnoprawnego, w postaci stosunku prawnego między powołanym do prawnego bytu nowym podmiotem oraz podmiotami działającymi w jego zorganizowanych ramach i uzyskującymi także na zewnątrz pozycję odrębnego podmiotu⁵⁸. Pozostali reprezentanci tego nurtu swoje stanowisko uzasadniają między innymi wyposażeniem spółki cywilnej w zdolność stworzenia wyodrębnionego majątku, która w efekcie prowadzi do powstania odrębnego podmiotu o „częściowej” zdolności prawnej, jak również możliwością uczestnictwa spółki w charakterze podmiotu w stosunkach prawnych, zasadami solidarnej odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki, uprawnieniem do prowadzenia spraw spółki, zasadami jej reprezentacji, regulacjami dotyczącymi wstąpienia spadkobierców wspólnika do spółki, a nawet poglądami nauki niemieckiej⁵⁹, czy też sprzecznością aktualnej regulacji z prawem wspólnotowym⁶⁰ lub Konstytucją RP⁶¹.

Należy przychylić się do pierwszej grupy poglądów i uznać spółkę cywilną jedynie za nieposiadającą osobowości prawnej organizację wspólników⁶², której nie przysługuje na gruncie prawa cywilnego materialnego własna zdolność prawna, i to niezależnie od jej typu (wynikającego z podziału na tzw. spółkę wewnętrzną oraz zewnętrzną⁶³), reżimu majątkowego czy przedmiotu działalności⁶⁴.

⁵⁷ A. Klein, *Ewolucja instytucji osobowości prawnej* [w:] *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, pod red. E. Łętowskiej, Wrocław 1983, s. 115–116.

⁵⁸ I. Hasińska, *op. cit.*, s. 147.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 148. Zob. A. Wiśniewski, *Prawo o spółkach*, t. 1, Warszawa 1990, s. 58 i n.; K. Korzan, *Spółka cywilna w kontekście praktyki notarialnej*, *Rejent* 1999, nr 10, s. 44–71; *Idem*, *Współuczestnictwo wspólników w sprawach odpowiedzialności za długi spółki cywilnej zewnętrznej i wewnętrznej*, *Rejent* 2000, nr 1, s. 13–29.

⁶⁰ J. Lic, *Skutki braku podmiotowości spółki cywilnej prowadzącej działalność gospodarczą*, *PPH* 2006, nr 1, s. 47.

⁶¹ K. Korzan, *Współuczestnictwo...*, *op. cit.*, s. 16–18.

⁶² B. Burian, *Glosa do uchwały SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93*, *OSP* 1994/11/204.

⁶³ K. Korzan, *Spółka...*, s. 47. Por. także: A. Jędrzejewska, *Typy spółki cywilnej*, *PPH*, nr 3, s. 10 - 14; *idem*, *Istota spółki cywilnej o charakterze wewnętrznym*, *PPH* 1994, nr 10, s. 9 - 16; *idem*, *Reżim majątkowy w spółce o charakterze wewnętrznym*, *PPH* 1994, nr 11, s. 14 - 19.

⁶⁴ A. Herbet, *op. cit.*, s. 566.

Dodatkowej analizie wymaga natomiast podnoszona w doktrynie kwestia traktowania spółki cywilnej nie tylko jako umowy lub wynikającego z niej stosunku zobowiązaniowego, ale również jako podmiotu stanowiącego swego rodzaju strukturę organizacyjną, za pomocą której nabywa ona prawa do przyporządkowanego jej majątku wspólnego i dąży do realizacji wspólnego celu⁶⁵. Według pozostających w mniejszości zwolenników powyższej koncepcji, z treści przepisów Kodeksu cywilnego wynika czytelne uprawnienie wspólników do reprezentacji całej zbiorowości wspólników w spółce, a nie każdego z nich z osobna, zaś o odrębności spółki cywilnej świadczy również istnienie specyficznego procesu likwidacji, a także podstaw do wyróżniania zobowiązań odnoszących się do spółki, między innymi ze względu na możliwość spełnienia świadczenia niepieniężnego niejednokrotnie wyłącznie w ramach struktury organizacyjnej spółki⁶⁶. W konsekwencji spółka cywilna powinna być ujmowana jako zbiorowość wspólników w spółce, złączona węzłem wspólności do niepodzielnej ręki⁶⁷, a zatem jej miejsce w systemie prawa wyznaczać miałyby znajdująca oparcie w art. 33¹ k.c. kategoria jednostek organizacyjnych niewyposażonych w osobowość prawną ani w zdolność prawną⁶⁸.

Należy jednak opowiedzieć się za poglądem, zgodnie z którym istota spółki cywilnej wyczerpuje się w wielostronnym stosunku zobowiązaniowym łączącym wspólników, wobec czego trzeba ją traktować wyłącznie jako stosunek prawny, bez możliwości nadawania spółce cywilnej cech jednostki organizacyjnej funkcjonującej jako odrębny podmiot prawa cywilnego⁶⁹. Brak własnej zdolności prawnej spółki oznacza bowiem – na zasadzie logicznej konieczności – że podmiotami praw i obowiązków związanych z działalnością nakierowaną na realizację wspólnego celu są sami wspólnicy, a zatem nie ma podstaw do traktowania spółki jako jednostki organizacyjnej odrębnej, a ściślej – przeciwstawianej ogółowi wspólników⁷⁰. Wydaje się

⁶⁵ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 22. Zob. także: T. Mróz [w:] *Prawo spółek*, pod red. M. Naruszewicza, Białystok 1999, s. 12; A. Kidyba, *Dwie drogi spółki cywilnej*, M.Prawn. 2001, nr 20, s. 1018; M. Litwińska, *Spółka cywilna w świetle nowych regulacji prawnych*, PPH 2001, nr 17, s. 13.

⁶⁶ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 22–23.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ J. Frąckowiak, *Jednostka organizacyjna jako substrat osoby prawnej i ustawowej* [w:] *Księga Pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, pod red. W. Popiołka, L. Ogiegło, M. Szpunara, Kraków 2005, s. 907.

⁶⁹ H. Pietrkowski, op. cit., s. 159–160.

⁷⁰ A. Herbert, op. cit., s. 806–807.

więc, że na tle przyjętej przez ustawodawcę konstrukcji spółki cywilnej jest ona jedynie swego rodzaju organizacją wspólników. Wspólnym zadaniem wspólników jest bowiem osiągnięcie wskazanego w umowie celu gospodarczego, dla którego osiągnięcia wspólnicy nie powodują wyodrębnienia jakiegoś tworu społecznego, a jedynie zobowiązują się do działania, w wyniku którego następuje wyodrębnienie pewnego majątku stanowiącego wspólność łączną wszystkich wspólników⁷¹. Powyższe znajduje potwierdzenie również w fakcie, że ustawodawca, mimo wprowadzenia nowych uregulowań, w tym przepisu art. 33¹ k.c.⁷², w świetle których koncepcja podmiotów prawa cywilnego uległa zasadniczej zmianie, nie uznał za celowe znowelizowania przepisów dotyczących spółki cywilnej i przyznania jej osobowości prawnej, a nawet zdolności prawnej. Nie pozwala to zaliczyć spółki cywilnej do jednostek organizacyjnych w rozumieniu art. 33¹ k.c., do których odpowiednio stosuje się przepisy o osobach prawnych⁷³.

2.3. Zakres odpowiedzialności wspólników za zobowiązania ze stosunku spółki

Na przedpolu dalszych rozważań prawnoprosesowych należy poruszyć wywołującą liczne kontrowersje kwestię zakresu odpowiedzialności wspólników za zobowiązania wynikające ze stosunku spółki (zobowiązania wewnętrzne). Chodzi tu o problematykę zastosowania zasady solidarnej odpowiedzialności wspólników do zobowiązań wynikających ze stosunku spółki, stanowiących korelat roszczeń wspólników z tytułu uczestnictwa w zysku, wynagrodzenia za prowadzenie spraw spółki, zwrotu nakładów i wydatków, wypłaty ekwiwalentu w razie ustąpienia ze spółki itp. Sposób rozstrzygnięcia tego zagadnienia ma znaczenie nie tylko w zakresie skutków materialnoprawnych, ale wywiera także istotny wpływ w sferze prawa procesowego, w szczególności w odniesieniu do legitymacji procesowej wspólników, charakteru ich współuczestnictwa procesowego oraz zakresu egzekucji z majątku wspólników.

W doktrynie brak jest jednolitego stanowiska co do omawianego zagadnienia, niewiele jest także judykatów w tym przedmiocie. Jako pierwszy wypowiedział się B. Łubkowski, który wskazał, że skonkretyzowane i zaktualizowane roszczenia majątkowe wynikające ze stosunku spółki podlegają zaspokojeniu wyłącznie ze

⁷¹ B. Burian, op. cit.

⁷² Wprowadzonego do Kodeksu cywilnego mocą ustawy z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 49 poz. 408).

⁷³ H. Pietrkowski, op. cit., s. 159.

wspólnego majątku, na co wskazują przepisy art. 871 § 2 i art. 875 w zw. z art. 868 § 1 k.c.⁷⁴.

Kolejni autorzy w ślad za tym stanowiskiem przyjmowali, że osobista i nieograniczona odpowiedzialność pozostałych wspólników na podstawie art. 864 k.c. jest wyłączona. Sprzeciwia się temu literalne brzmienie przepisu oraz treść łączącego wspólników stosunku spółki, w ramach którego każdy z nich jest zobowiązany do dążenia do osiągnięcia wspólnego celu przez działanie w sposób oznaczony, nie jest natomiast zobligowany do podwyższania wkładu lub wnoszenia dopłat na pokrycie strat w toku funkcjonowania spółki⁷⁵.

Dalsze różnice w poglądach zarysowały się jedynie na gruncie poszczególnych wyjątków od przyjętej zasady. A. Nowacki wyklucza bowiem możliwość zaspokojenia roszczeń ze stosunku spółki z majątków odrębnych pozostałych wspólników, chyba że dojdzie do rozwiązania spółki lub wystąpienia ze spółki wspólnika, który zaspokoił zobowiązanie. Wymieniony autor wskazuje, że w czasie pozostawania w spółce wspólnicy we wzajemnych relacjach są zobowiązani jedynie do wniesienia do spółki umówionego wkładu, a rozliczenie różnicy między przychodem a kosztem spółki następuje w tym czasie wyłącznie przez przypisanie każdemu wspólnikowi odpowiedniej części zysku lub straty, ale nie przez dodatkowe świadczenie wspólnika do wspólnego majątku wspólników lub do majątku odrębnego innego wspólnika. Nadto uzasadnieniem dla wyrażonego poglądu miałyby być także potencjalne trudności związane z ustaleniem rozmiaru odpowiedzialności osobistej każdego ze wspólników. Według A. Nowackiego nie byłoby bowiem jasne, w jakich proporcjach takie roszczenia regresowe do majątków odrębnych poszczególnych wspólników miałyby przysługiwać, ponieważ zarówno uczestnictwo w zysku, jak i uczestnictwo w stracie może być między wspólnikami zróżnicowane. Powodowałoby to brak możliwości kierowania roszczeń regresowych do majątku osobistego wspólnika zwolnionego od uczestnictwa w stratach, a przecież roszczenia regresowe między majątkami osobistymi poszczególnych dłużników byłyby niczym innym jak rozliczeniem między nimi określonego kosztu spółki, w oderwaniu nie

⁷⁴ B. Łubkowski (w:) Z. Resich, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, J.I. Bielski (red.), Kodeks cywilny, Komentarz, Warszawa 1972, s. 1699.

⁷⁵ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System..., s. 950. Por. Jurcewicz W., Odpowiedzialność za zobowiązania spółki cywilnej, „Studia Prawnicze” 1985/1–2, s. 191; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, red. Z. Gawlik, A. Janiak, G. Koziół, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Warszawa 2014, art. 864, s. 1261.

tylko od innych kosztów spółki, ale także od przychodów spółki i salda takich kosztów i przychodów⁷⁶.

Z kolei A. Herbet, w ślad za niemieckimi judykaturą i piśmiennictwem⁷⁷, stwierdza, że ograniczenia odpowiedzialności za zobowiązania wewnątrzspółkowe do wspólnego majątku nie można absolutyzować i należy dopuścić dochodzenie bezpośrednio z majątków osobistych pozostałych wspólników między innymi roszczeń regresowych z tytułu zaspokojenia bezspornych zobowiązań spółki, roszczeń z tytułu spłat przypadających wspólnikom w toku likwidacji spółki, jeżeli zadysponowano już pozostałym majątkiem, a także roszczeń o wypłatę ekwiwalentu w razie ustąpienia ze spółki⁷⁸.

Podstawowa różnica sprowadza się zatem do uznania możliwości dochodzenia z majątków osobistych pozostałych wspólników roszczeń regresowych z tytułu zaspokojenia zobowiązań spółki cywilnej z majątku osobistego jednego ze wspólników. Roszczenie regresowe nie powstanie z całą pewnością w razie zaspokojenia wierzyciela z majątku wspólnego wspólników, ponieważ w takim wypadku dochodzi do zmniejszenia majątku spółki, czego konsekwencją może być ewentualnie powstanie straty w tym majątku. Zaspokojenie wierzyciela w ten sposób nie wpływa na wartość wkładów wspólników, ani nie powstaje obowiązek ich uzupełnienia⁷⁹.

W powyższym zakresie A. Herbet wskazuje, że przy analizie roszczeń regresowych wspólników należy mieć na uwadze przepis art. 376 § 1 zd. 1 k.c. przyznający priorytet normodawczy przepisom regulujących treść stosunku prawnego istniejącego między współdłużnikami. Zasady regresu wymienione w art. 376 § 1 zd. 2 k.c. znajdują zastosowanie do rozliczeń między wspólnikami spółki cywilnej, o ile nie stoi to w sprzeczności z zasadami wywiedzionymi z całokształtu regulacji art. 860 i n. k.c.,

⁷⁶ A. Nowacki, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 30, red. K. Osajda, W. Borysiak, Warszawa 2022, Art. 864, pkt 7, Legalis.

⁷⁷ Zob. powołane przez A. Herbeta: Ulmer P., Schäfer C., Gesellschaft bürgerlichen Rechts und Partnerschaftsgesellschaft. Systematischer Kommentar, München 2013, s. 133, 142–143 i 500.

⁷⁸ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System..., s. 951. Na możliwość dochodzenia należności z tytułu rozliczenia ustępującego wspólnika spółki także z majątków osobistych pozostałych wspólników wskazał Sąd Najwyższy, którego zdaniem przepis art. 864 k.c. dotyczy odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki wobec osób trzecich, nie normuje natomiast - uregulowanej odrębnie w art. 871 k.c. - kwestii rozliczenia ustępującego wspólnika spółki – wyr. SN z 04.02.2004 r., I CK 150/03, niepubl., Legalis.

⁷⁹ A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, op. cit., s. 1260. Por. S. Grzybowski, [w:] System..., t. III, cz. 2, s. 816.

Wśród tych zasad kluczowe jest uwzględnienie istnienia odrębnego majątku, objętego wspólnością łączną⁸⁰, zasady, wedle której w trakcie trwania spółki wspólnicy nie są zobowiązani do wnoszenia dodatkowych wkładów, a także uzgodnionych w umowie spółki albo wynikających z art. 867 k.c. zasad uczestnictwa w stratach. W konkluzji autor dochodzi do wniosku, że dopóki wspólny majątek wspólników istnieje i wystarcza na zaspokojenie zobowiązań w pełnej wysokości, wspólnik nie jest uprawniony do dochodzenia zaspokojenia z majątków osobistych pozostałych uczestników spółki. Działanie przeciwne naruszałoby zarówno łączący wspólników obowiązek lojalności, jak i uzgodnione w stosunku wewnętrznym reguły ponoszenia ryzyka gospodarczego związanego z działalnością spółki⁸¹. Zaspokojenie roszczeń wspólnika z majątków osobistych pozostałych wspólników jest dopuszczalne dopiero wtedy, gdy majątek spółki nie wystarcza na ich pełne zaspokojenie. W takiej sytuacji zwrot nie następuje jednak w pełnej wysokości, ale *pro rata parte* stosownie do udziału w stratach, to jest z uwzględnieniem zasad określonych w umowie spółki lub art. 867 k.c.⁸². Odmienne zasady regresu znajdują zastosowanie dopiero w razie niewypłacalności jednego ze wspólników (art. 376 § 2 k.c.) oraz w odniesieniu do zobowiązań spółki wynikających z czynów niedozwolonych. W przypadku tych ostatnich, jeżeli odpowiedzialność oparta jest na zasadzie winy, wspólnikowi, który zaspokoił osobę poszkodowaną, przysługuje alternatywnie roszczenie regresowe do pozostałych wspólników, z uwzględnieniem stopnia winy i przyczynienia się do powstania szkody, albo roszczenie o zaspokojenie się z majątku spółki, zaś w przypadkach odpowiedzialności opartej na zasadzie ryzyka, odpowiedzialność winna ograniczać się do majątku wspólnego⁸³.

Przytoczone do tej pory rozważania pozwalają na usystematyzowanie kwestii zakresu odpowiedzialności wspólników za zobowiązania ze stosunku spółki. Jako pierwsze i podstawowe kryterium rozróżnienia zakresu owej odpowiedzialności należy przyjąć chwilę dochodzenia roszczeń ze stosunku spółki. W przypadku roszczeń skonkretyzowanych w trakcie istnienia spółki cywilnej zastosowanie znajdzie ogólna zasada, ograniczająca odpowiedzialność wspólników ich majątkiem osobistym. Wynika

⁸⁰ S. Grzybowski, [w:] System..., t. III, cz. 2, s. 817.

⁸¹ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System..., s. 958. Por. W. Jurcewicz, op. cit., s. 202-203.

⁸² Odmienne A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, op. cit., s. 1260, według których, jeżeli w umowie spółki lub innej umowie między wspólnikami nie zostały ustalone zasady rozliczeń między nimi, wspólnik, który świadczył, może żądać zwrotu w częściach równych (art. 376 § 1 k.c.).

⁸³ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System..., s. 958-959. Zob. W. Jurcewicz, op. cit., s. 207-210.

to z samej istoty spółki cywilnej oraz treści stosunku prawnego łączącego wspólników, w ramach którego każdy z nich jest zobowiązany do dążenia do osiągnięcia wspólnego celu przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów.

Ograniczenie odpowiedzialności wyłącznie do majątku wspólnego wspólników implikuje konieczność zawarcia w wydanym przez sąd wyroku zastrzeżenia prawa pozwanego wspólnika do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności do przedmiotów majątkowych wchodzących w skład majątku wspólników. Zgodnie z art. 319 k.p.c. sąd nie wymienia poszczególnych przedmiotów, ani ich wartości. Umieszczenie zastrzeżenia dotyczącego takiego uprawnienia w wyroku ma zasadnicze znaczenie na etapie egzekucji, albowiem w świetle art. 837 zd. 1 k.p.c. dłużnik w toku egzekucji może powoływać się na ograniczenie odpowiedzialności tylko wówczas, gdy ograniczenie to zostało zastrzeżone w tytule wykonawczym⁸⁴. Przepis art. 319 k.p.c. ma zastosowanie w każdym przypadku, gdy sąd orzeka o długu, za który pozwany (uczestnik) odpowiada w sposób ograniczony⁸⁵. Dodać należy, że w orzecznictwie panuje ugruntowane stanowisko, że jeśli istnienie opisanego art. 319 k.p.c. prawa dłużnika jest znane sądowi już w toku postępowania przed wydaniem wyroku, to zastosowanie tej normy staje się obowiązkiem. W konsekwencji sąd, niezależnie od stanowisk stron, powinien z urzędu zamieścić stosowną wzmiankę w wyroku. Obligatoryjność takiego orzeczenia wyjaśniana jest w judykaturze tym, że w przypadku zaniechania jej umieszczenia dłużnik traci prawo do powoływania się na ograniczenie egzekucji⁸⁶. Sąd nie może przy tym oddalić powództwa jedynie na tej podstawie, że wykazano, iż dłużnik nie posiada majątku, do którego ograniczona jest jego odpowiedzialność (np. wskutek ustalenia, że brak jest majątku wspólnego wspólników)⁸⁷. Sąd zatem nie bada w ogóle, czy i w jakiej wysokości dłużnik będzie mógł skorzystać z prawa określonego w art. 319 k.p.c. Innymi słowy, zastrzeżenie nie służy oznaczeniu granic egzekucji, lecz tworzy podstawę umożliwiającą dłużnikowi powołanie się w toku

⁸⁴ Zastrzeżenie nie jest konieczne, jeżeli świadczenie zostało zasądzone od nabywcy majątku, zarządcy ustanowionego przez sąd, kuratora spadku, wykonawcy testamentu lub zarządcy sukcesyjnego z powierzonego im majątku, albo Skarbu Państwa jako spadkobiercy – art. 837 zd. 2 k.p.c.

⁸⁵ M. Romańska, Ograniczenie odpowiedzialności dłużnika. Wybrane zagadnienia procesowe”, PPC 2011 nr 4, s. 7–38.

⁸⁶ Zob. wyr. SN z 22.10.1977 r., II CR 335/77, OSNCP 1978, Nr 9, poz. 159; post. SN z 14.10.2010 r., III CZP 67/10, Legalis; wyr. SN z 7.5.1972 r., I PR 426/70, OSNCP 1972, Nr 4, poz. 67.

⁸⁷ Por. wyr. SN z 24.9.2020 r., IV CSK 31/19, Legalis.

postępowania egzekucyjnego na ograniczenie swojej odpowiedzialności, a przez to określenie zakresu egzekucji zgodnie z prawem materialnym⁸⁸.

Założenie ograniczające dopuszczalność zaspokojenia typowych roszczeń ze stosunku spółki⁸⁹ z majątków osobistych wspólników, wynika z przyjętego stanowiska, że dopóki istnieje stosunek spółki, wspólnicy powinni realizować swe ekonomiczne interesy z przysługującego im na zasadach współwłasności łącznej majątku. W razie braku możliwości pełnego zaspokojenia swoich roszczeń z majątku wspólnego, wspólnik powinien doprowadzić do rozwiązania spółki (umownego lub w drodze orzeczenia sądu), alternatywnie – jeden ze wspólników może wypowiedzieć swój udział na podstawie art. 869 k.c. Dopiero rozwiązanie spółki lub jej wypowiedzenie przez wspólnika-wierzyciela pozwoli na pełne dochodzenie przysługujących temu wspólnikowi roszczeń, w szczególności poprzez zaspokojenie z majątków osobistych pozostałych wspólników. Wynika to przede wszystkim ze zmiany przynależności składników majątku wspólnego (w razie wypowiedzenia udziału) lub charakteru prawnego wspólnego majątku (jeśli doszło do rozwiązania spółki). Wypowiedzenie udziału przez wspólnika powoduje bowiem, że przestaje on być współwłaścicielem majątku wspólnego, a w zamian uzyskuje prawo domagania się stosownego ekwiwalentu (art. 871 k.c.). Z kolei rozwiązanie spółki powoduje przekształcenie charakteru majątku wspólnego ze współwłasności łącznej we współwłasność ułamkową wspólników. W obu przypadkach w stosunku do wspólników wygasa obowiązek dążenia do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego. Od tej chwili w zakresie roszczeń ze stosunku spółki byłego wspólnika należy traktować w sposób analogiczny, jak innych wierzycieli ze stosunków zewnętrznych⁹⁰. Ograniczenie odpowiedzialności pozostałych wspólników wyłącznie do majątku wspólnego nie znajdowałoby w tej sytuacji już jakiegokolwiek oparcia w przepisie ustawy, ani treści stosunku prawnego łączącego wspólników. Oznacza to, że po ustaniu stosunku spółki cywilnej wspólnicy mogą dochodzić swych roszczeń także z majątków osobistych pozostałych wspólników, przy czym w przypadku rozwiązania spółki powinno to następować zgodnie z zasadami wyrażonymi w art. 875 § 2 i 3 k.c.

⁸⁸ K. Górski, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I, red. T. Szanciło, Warszawa 2023, Art. 319, pkt 2-3, Legalis.

⁸⁹ Przykładowo wynikających z udziału w zyskach spółki, roszczeń regresowych, o zwrot nakładów, itp.

⁹⁰ Por. A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System..., s. 951.

Od wyrażonej wyżej zasady ograniczającej odpowiedzialność wspólników za zobowiązania ze stosunku spółki wyłącznie do majątku wspólnego w okresie istnienia stosunku spółki⁹¹ istnieją jednak wyjątki.

Po pierwsze, charakter niektórych roszczeń ze swej istoty wyklucza ograniczenie odpowiedzialności wspólników jedynie do majątku wspólnego. Chodzi tu o przede wszystkim o roszczenia związane z nałożonym na wspólników obowiązkiem wniesienia wkładu – o zobowiązanie do jego wniesienia (np. przeniesienia własności danej rzeczy) i realizację uprawnień z tytułu rękojmi za wady fizyczne lub prawne przedmiotu wkładu. Wskazanych uprawnień nie da się realizować w oparciu o majątek wspólny, a zatem w tym zakresie możliwe jest skierowanie roszczeń bezpośrednio do majątku osobistego wspólników.

Drugi i najważniejszy z wyjątków odnosi się do roszczeń regresowych wspólnika, który ze swego majątku osobistego zaspokoił wierzycieli z tytułu zobowiązań spółki, za które solidarną odpowiedzialność na podstawie art. 864 k.c. ponosili wszyscy wspólnicy. Kwestia zasad odpowiedzialności regresowej wynika w pierwszej kolejności z treści stosunku prawnego między współdłużnikami, a zatem może zostać uregulowana szczegółowo w umowie spółki. Wspólnicy mogą w szczególności ustalić, że w razie spełnienia „długu spółkowego” przez jednego z nich ze swojego majątku osobistego, pozostali wspólnicy będą zobowiązani do zwrotu w określonej wysokości (np. stosownie do udziału w stratach lub w częściach równych), jak również postanowić, że odpowiedzialność ograniczona będzie wyłącznie do majątku wspólnego. W razie braku odpowiednich postanowień w umowie spółki należy uznać, że brak jest podstaw do ograniczenia odpowiedzialności uprawnienia wspólnika do dochodzenia roszczeń regresowych wyłącznie lub „w pierwszej kolejności” z majątku wspólnego⁹². W tej części przedstawiony pogląd A. Herbeta jawi się jako nieuzasadniony. Autor ten wskazuje, że zaspokojenie z majątków osobistych pozostałych wspólników naruszałoby zarówno łączący wspólników obowiązek lojalności, jak i uzgodnione w stosunku wewnętrznym reguły ponoszenia ryzyka gospodarczego związanego z działalnością spółki⁹³. O ile stwierdzenie to wydaje się uzasadnione z punktu widzenia zasad współżycia społecznego

⁹¹ Przez ustanie stosunku spółki należy rozumieć także wypowiedzenie udziału przez jednego ze wspólników – w takim wypadku wspólnik ten przestaje być bowiem stroną tego stosunku, a zatem w odniesieniu do niego zachodzi sytuacja analogiczna jak w razie rozwiązania spółki.

⁹² A. Herbet, *Spółka cywilna* [w:] *System...*, s. 958.

⁹³ *Ibidem*.

i zasad dobrych obyczajów w obrocie gospodarczym, o tyle nie znajduje żadnego umocowania w przepisach powszechnie obowiązującego prawa. A. Herbet nie wyjaśnia przy tym w przekonujący sposób normatywnych podstaw uzależnienia zakresu odpowiedzialności wspólnika od możliwości zaspokojenia z majątku wspólnego. Założenie to rodzi także daleko idące problemy praktyczne, przede wszystkim związane z chwilą oraz sposobem ustalenia niemożności zaspokojenia z majątku wspólnego. Nie wiadomo bowiem czy do stwierdzenia takiej okoliczności konieczne byłoby uprzednie skierowanie egzekucji do majątku wspólnego i jej zakończenie umorzeniem z powodu bezskuteczności, czy wystarczające byłoby wykazanie w toku procesu, że majątek spółki nie wystarczy na zaspokojenie roszczeń powoda. Idąc dalej, jeżeli wydany w sprawie wyrok miałby zawierać stwierdzenie o ograniczeniu odpowiedzialności jedynie do majątku wspólnego zamieszczone na podstawie art. 319 k.p.c., oznaczałoby to konieczność wniesienia kolejnego pozwu przeciwko tym samym wspólnikom, który to proces miałby się zakończyć wydaniem wyroku o tożsamej treści, jednakże z wyłączeniem wskazanego wyżej zastrzeżenia. Niedopuszczalne jest bowiem ustalenie braku możliwości pełnego zaspokojenia z majątku wspólnego w toku egzekucji i niejako „automatycznego” rozszerzenia przedmiotu egzekucji także na majątek osobisty wspólników. Rodziłoby to kolejne wątpliwości związane z powagą rzeczy osądzonej w odniesieniu do przedmiotu żądania z uwagi na treść art. 366 k.p.c. Niekonsekwentne wydaje się także uznanie, że treść stosunku spółki sprzeciwia się zaspokojeniu z majątku osobistego, chyba że niemożliwe jest zaspokojenie z majątku wspólnego lub chodzi o roszczenia regresowe w zakresie odpowiedzialności deliktowej opartej na zasadzie winy. Czynienie tego rodzaju dystynkcji byłoby uzasadnione jedynie w przypadku wyraźnych postanowień umowy spółki. W razie ich braku ustalenie zakresu roszczeń regresowych w każdym wypadku uzależnione powinno być wyłącznie od treści stosunku spółki wyznaczonego przez przepisy k.c. Należy zatem przyjąć, że jeżeli jeden ze wspólników spełnia dług wynikający z działalności gospodarczej prowadzonej w ramach spółki cywilnej ze swojego majątku osobistego, granice odpowiedzialności pozostałych wspólników wyznaczać będzie ustalony w umowie spółki zakres udziału w stratach spółki. W konsekwencji jeżeli dany wspólnik nie partycypuje w nich w żadnym stopniu, nie będzie on również ponosił odpowiedzialności ze swojego majątku osobistego z tytułu roszczeń regresowych innego wspólnika. Możliwość taka została przewidziana wprost w art. 376 § 1 zd. 1 k.c., który odsyła do treści istniejącego między współdłużnikami

stosunku prawnego w zakresie tego „czy i w jakich częściach” możliwe jest żądanie zwrotu od pozostałych współdłużników.

2.4. Status spółki cywilnej w postępowaniu cywilnym

2.4.1. Postępowanie rozpoznawcze

Konsekwencję materialnoprawnej regulacji dotyczącej spółki cywilnej, przejawiającej się w odmowie przyznania jej osobowości prawnej oraz zdolności prawnej, stanowi brak zdolności sądowej tej spółki. Pojawienie się w przeszłości istotnych wątpliwości dotyczących zdolności sądowej spółki cywilnej należy wiązać ze zmianami wprowadzonymi ustawami z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej⁹⁴ oraz z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych⁹⁵, a w szczególności przepisami art. 479¹ § 1 oraz art. 479⁷ k.p.c., które przyznały zdolność sądową w postępowaniu gospodarczym także podmiotom gospodarczym (a od 1997 r. przedsiębiorcom) będącym jednostkami organizacyjnymi niemającymi osobowości prawnej, utworzonymi zgodnie z przepisami prawa, jeżeli ich przedmiot działalności obejmuje prowadzenie działalności gospodarczej. Przytoczona regulacja korespondowała z definicją podmiotu gospodarczego wskazaną w art. 2 ust. 2 ustawy o działalności gospodarczej z 1988 r. W efekcie w doktrynie, jak i w orzecznictwie zarysowały się rozbieżności co do tego, czy spółka cywilna, mimo braku osobowości prawnej, może być podmiotem praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego. Zrodziły się bowiem wątpliwości, czy spółka ta może być uznana za podmiot gospodarczy w rozumieniu art. 2 ust. 2 powołanej ustawy o działalności gospodarczej, a w wypadku odpowiedzi pozytywnej – jakie skutki w sferze podmiotowości cywilnoprawnej pociąga za sobą uzyskanie takiego statusu. Ostatecznie dominująca część doktryny⁹⁶ oraz orzecznictwa⁹⁷ opowiedziało się za przyznaniem statusu podmiotu

⁹⁴ Dz.U. z 1988 r. Nr 41 poz. 324 ze zm.

⁹⁵ Dz.U. z 1989 r. Nr 33 poz. 175 ze zm.

⁹⁶ Zob. B. Myszką, op. cit.; E. Gniewek, O skutkach przyznania zdolności sądowej spółkom cywilnym w postępowaniu przed sądami gospodarczymi, PS 1995, nr 11–12, s. 33–43; U. Mokra, Charakter prawny spółki cywilnej, Rejent 1995, nr 1, s. 112 i n. Odmiennie: B. Burian, Glosa do uchw. SN z 7.07.1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994, Nr 11, poz. 204; D. Pawłyszczke, Podmioty gospodarcze – zagadnienia procesowe, PPH 1994, nr 1, s. 15; idem, Spółki cywilne – zdolność prawna i sądowa – analiza orzeczeń SN, PPH 1994, nr 1, s. 12; W. Pyziół [w:] Prawo Spółek, pod red. W. Pyziół, A. Szumańskiego, I. Weiss, Warszawa 1996, s. 29.

⁹⁷ Por. uchwała SN (7) z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 40/91, OSNCP 1992/17; uchwała SN (7) z dnia 4 stycznia 1993 r., II UZP 21/92, OSNCP 1993 /69; uchwała SN z dnia 27 maja 1993

gospodarczego spółce cywilnej, której przedmiot działania obejmuje prowadzenie działalności gospodarczej, a więc działalności, którą wyróżniają swoiste właściwości, a w szczególności stały, profesjonalny charakter oraz podporządkowanie regułom opłacalności i zysku⁹⁸.

Przepis art. 64 § 1 k.p.c. określa zdolność sądową jako zdolność do występowania w procesie jako strona i przyznaje ten przymiot osobom fizycznym i prawnym. Jest to regulacja zgodna z założeniami prawa cywilnego materialnego, gdyż przyznana tym osobom zdolność stanowi przejaw przysługującej im zdolności prawnej. Posiadanie zdolności sądowej stanowi przy tym konieczny warunek zajmowania pozycji podmiotu postępowania cywilnego⁹⁹. Konsekwencją uznania spółki cywilnej za podmiot gospodarczy w rozumieniu art. 479⁷ k.p.c. było również objęcie jej hipotezą przywołanego przepisu i przyznanie zdolności sądowej w postępowaniu przed sądem gospodarczym w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej¹⁰⁰, pozostającej niejako w oderwaniu od podmiotowości cywilnoprawnej. Punktem wyjścia do tego rodzaju konstatacji było stwierdzenie, że zawarte w treści art. 479⁷ k.p.c. słowo „także” wskazuje na to, iż przepis ten stanowi poszerzenie ogólnych postanowień dotyczących zdolności sądowej, określonych w art. 64 k.p.c. Zgodnie z przyjętym w orzecznictwie kierunkiem wykładni, przepis art. 479⁷ k.p.c. odnosił się zaś tylko do samodzielnych jednostek organizacyjnych, niemających osobowości prawnej, czyli takich, które nie stanowią elementu struktury organizacyjnej innych istniejących podmiotów prawa cywilnego¹⁰¹. Jednostkami takimi niewątpliwie były spółki jawna i komandytowa, lecz objęcie hipotezą art. 479⁷ k.p.c. tylko tych spółek oznaczałoby, że krąg podmiotów procesowych w postępowaniu odrębnym nie zostałby wcale poszerzony, albowiem obie te spółki miały zdolność sądową także w postępowaniu zwykłym, przyznaną przez

r., III CZP 61/93, OSNCP 1994/7; uchwała SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994/204 z glosami krytycznymi B. Buriana i M. Wróbla oraz glosą krytyczną T. Dysia, Palestra 1994, nr 9–10, s. 213; uchwała SN z dnia 28 lipca 1993 r., CZP 97/93, OSNCP 1994/20; uchwała SN z dnia 3 lutego 1995 r., II CRN 157/94, OSNC 1995/116; uchwała SN z dnia 21 lutego 1995 r., I CRN 6/95, OSNC 1995/102.

⁹⁸ Uchwała SN (7) z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 40/91, OSNCP 1992/17.

⁹⁹ Zob. W. Broniewicz, Zdolność sądowa w postępowaniu cywilnym, NP 1965, nr 5, s. 577; M. Sawczuk, Zdolność sądowa według kodeksu postępowania cywilnego, NP 1969, nr 11–12, s. 1683; A. Harla, Zdolność sądowa w świetle obowiązujących przepisów prawnych, SP 1986, nr 3–4, s. 309; J. Jodłowski, Z. Resich, Postępowanie cywilne, Warszawa 1987, s. 208; W. Siedlecki, Z. Świeboda, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 2000, s. 110–111.

¹⁰⁰ Uchwała SN (7) z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, OSN 1996/5/63.

¹⁰¹ Uchwała SN (7) z dnia 14 października 1994 r., III CZP 16/94, OSNC 1995/40.

przepisy art. 81 i 144 ówczesnie obowiązującego Kodeksu handlowego.

Przyznanie spółce cywilnej zdolności sądowej w postępowaniu w sprawach gospodarczych wywołało jednak liczne wątpliwości wynikające z tego, że dopuszczenie możliwości wydania przez sąd gospodarczy wyroku przeciwko spółce cywilnej, bez wymienienia w sentencji jej współników, spowodowało pojawienie się w obrocie prawnym tytułów egzekucyjnych, których wykonanie w toku postępowania egzekucyjnego byłoby niemożliwe z uwagi na treść art. 778 k.p.c.¹⁰². Jak już zaznaczono, zgodnie z przywołanym przepisem, do egzekucji ze wspólnego majątku współników spółki prawa cywilnego konieczny jest tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim współnikom. Spółka cywilna pozbawiona jest zatem możliwości wystąpienia w charakterze strony biernej postępowania klauzulowego¹⁰³. Stosując ten przepis, sądy odmawiały więc nadania klauzuli wykonalności przeciwko współnikom spółki cywilnej na podstawie tytułu egzekucyjnego wydanego przeciwko spółce¹⁰⁴. W ten sposób powstawała kategoria tytułów egzekucyjnych bezskutecznych z powodu wskazania w nich jako zobowiązanego „podmiotu”, przeciwko któremu nie można było nadać klauzuli wykonalności, a zatem należących do kategorii *sententiae inutiliter datae*¹⁰⁵. Jeżeli tytuł egzekucyjny został wydany przeciwko spółce cywilnej, nie można było skutecznie żądać nadania klauzuli wykonalności przeciwko współnikowi takiej spółki. Konsekwencją założenia, że spółka cywilna, odpowiadająca określonym wymaganiom, ma zdolność sądową, a więc tym samym jest swoistym podmiotem procesowym, odrębnym od jej współników, było przyjęcie, że wyrok zapadły względem takiej spółki nie może stanowić zarazem tytułu egzekucyjnego przeciwko współnikom (wspólnikowi), jeżeli nie są oni wymienieni w wyroku. Bez znaczenia było przy tym, iż tytuł egzekucyjny dotyczy ewentualnie zobowiązania, za które współnicy ci ponoszą solidarną odpowiedzialność za spółkę w oparciu o art. 864 k.c. Zakres odpowiedzialności współników nie decyduje bowiem o tym, że proces spółki cywilnej mającej zdolność sądową jest jednocześnie i niejako automatycznie procesem współników. Skoro zaś kodeksową zasadą jest, że

¹⁰² Por. wyrok SN z dnia 4 lutego 1993 r., I CRN 2/93, OSP 1993/194; wyrok SN z dnia 15 kwietnia 1993 r., I CRN 205/9, niepubl. Zob. także: A. Jędrzejewska, Typy..., op. cit., s. 11.

¹⁰³ M. Muliński [w:] Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, pod red. J. Jankowskiego, Warszawa 2015, s. 279.

¹⁰⁴ Uchwała SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994/11/204; postanowienie SA w Warszawie z dnia 29 września 1993 r., I ACz 312/93, Wokanda 1994, nr 1, s. 48.

¹⁰⁵ M. Muliński, op. cit., s. 279. Zob. także: J. Ciszewski, Wybrane problemy spółek cywilnych na tle niektórych orzeczeń sądowych, Prob. Egz. S. 1996, nr 17, s. 36 i n.

klausulę wykonalności nadaje się wobec dłużnika wymienionego w tytule egzekucyjnym, chyba że szczególny przepis wprowadza w tej mierze wyjątek (np. art. 787 k.p.c.), to w konsekwencji tytuł egzekucyjny, wskazujący jako dłużnika wyłącznie spółkę cywilną, nie może być podstawą uzyskania przez wierzyciela tytułu wykonawczego w stosunku do współnika tej spółki¹⁰⁶. Jak wynika natomiast z wcześniejszych rozważań, spółka cywilna nie jest podmiotem prawa, a zatem nie może nabywać praw i zaciągać zobowiązań, zaś majątek będący podstawą jej funkcjonowania jest wspólnym majątkiem współników, a co za tym idzie – tytuł egzekucyjny nie pozwoliłby na prowadzenie egzekucji zarówno z majątku wspólnego współników, jak i majątków osobistych współników spółki cywilnej. Kategoryczne sformułowanie art. 778 k.p.c. nie dopuszcza bowiem żadnej wykładni rozszerzającej¹⁰⁷.

Świadomy występujących niespójności oraz luk prawnych Sąd Najwyższy przyjął, że prawidłowe oznaczenie spółki cywilnej jako strony wymaga wskazania wszystkich współników, którym należy doręczyć odpis pozwu. W tej sytuacji proces przeciwko spółce stanie się zarazem procesem wszystkich współników, zaś uzyskany w nim tytuł egzekucyjny będzie uprawniał do nadania klauzuli wykonalności przeciwko współnikom. Umożliwi to wierzycielowi zaspokojenie się w drodze egzekucji, zgodnie z art. 778 k.p.c., ze wspólnego majątku współników, jak i – co oczywiste – z osobistych majątków poszczególnych współników. Rozwiązanie to miało prowadzić do uzgodnienia przyznanej spółce cywilnej w art. 479⁷ k.p.c. zdolności sądowej z wymaganiami art. 778 k.p.c. i umożliwić wykonanie orzeczenia sądu gospodarczego¹⁰⁸. Przyjęcie takiej koncepcji stawiało jednak pod znakiem zapytania sens wytaczania powództwa przeciwko spółce cywilnej, skoro dla zapewnienia skuteczności wydanemu orzeczeniu konieczne było i tak jednoczesne pozwanie wszystkich jej współników. W konsekwencji stracił na znaczeniu wysuwany w doktrynie argument, iż przyznanie spółce cywilnej zdolności sądowej stanowiło wyraz „wygody procesowej” przejawiającej się w tym, że zamiast kilkudziesięciu współników, mógł wystąpić jeden podmiot procesowy skupiający ich częściowe zdolności sądowe, dzięki czemu nie trzeba było doręczać aż tyle odpisów pism

¹⁰⁶ Uchwała SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994/11/204.

¹⁰⁷ Z. Knypl, T. Knypl, Spółka prawa cywilnego w sądowym postępowaniu rozpoznawczym oraz w postępowaniu egzekucyjnym, *Prob. Egz.* S. 1994, nr 4, s. 50.

¹⁰⁸ Uchwała SN (7) z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, OSN 1996/5/63. Por. wyrok SN z dnia 3 lutego 1995 r., II CRN 157/94, OSNC 1995/116. Por. także: W. Kubala, Sytuacja prawna spółki prawa cywilnego w świetle orzecznictwa SN, *Glosa*, luty 1997, s. 14–15.

procesowych, a także zniknął problem związany z kwestią współuczestnictwa procesowego¹⁰⁹. Już na gruncie ówczesnego stanu prawnego należało przychylić się do wyrażanego w doktrynie poglądu, według którego punktem wyjścia prawidłowej wykładni powinno być założenie, że ustawodawca działa racjonalnie, a zatem nie można było przyjmować, iż przyznano spółce cywilnej zdolność sądową, nie troszcząc się o zapewnienie skuteczności wyrokowi wydanemu przeciwko takiej spółce. Skoro według art. 778 k.p.c. konieczny jest tytuł egzekucyjny przeciwko wszystkim wspólnikom, to muszą oni występować jako pozwani w postępowaniu rozpoznawczym, a także w postępowaniu gospodarczym. W tym postępowaniu wystąpi więc „spółka cywilna”, ale rozumiana jako wszyscy wspólnicy prowadzący działalność gospodarczą w ramach prawnoorganizacyjnych spółki. Przy takim prawidłowym oznaczeniu pozwanego nie wystąpią żadne trudności interpretacyjne, albowiem tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko tak określonej spółce może zostać nadana klauzula wykonalności przeciwko wszystkim wspólnikom, a więc na jego podstawie można prowadzić egzekucję zarówno z majątku wspólnego wspólników, jak i majątku osobistego każdego z nich¹¹⁰.

Stan niepewności w zakresie sądowego statusu spółki cywilnej został ostatecznie usunięty przepisem art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. – Prawo działalności gospodarczej¹¹¹, zgodnie z którym za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Treść tego unormowania została powtórzona w art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej¹¹². Dodatkowo, w celu wyeliminowania wątpliwości interpretacyjnych powstałych na gruncie stosowania przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych, z dniem 20 marca 2007 r. uchylono przepis art. 479⁷ k.p.c., dzięki czemu zlikwidowano szczególną zdolność sądową spółki cywilnej w postępowaniu przed sądem gospodarczym¹¹³.

W obowiązującym obecnie stanie prawnym jednolicie przyjmuje się, że spółka cywilna, będąca jedynie umową wspólników, nie posiada zdolności sądowej, a w konsekwencji podmiotami praw i obowiązków w stosunkach procesowych, w których

¹⁰⁹ M. Wróbel, Glosa do uchwały SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994/11/204.

¹¹⁰ Z. Knypl, T. Knypl, op. cit., s. 50–52.

¹¹¹ Dz.U. Nr 101 poz. 1178 ze zm.

¹¹² T.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 2168 ze zm.

¹¹³ I. Hasińska, op. cit., s. 168.

występuje spółka cywilna, są wyłącznie jej wspólnicy¹¹⁴. Pozwanie spółki cywilnej wymaga wskazania jej wspólników właśnie dlatego, że proces przeciwko spółce jest w istocie procesem przeciwko wszystkim jej wspólnikom¹¹⁵. Wątpliwości nie budzi również to, że spółka cywilna nie może być stroną postępowania o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności¹¹⁶, a także nie ma zdolności do działania w postępowaniu egzekucyjnym jako osoba trzecia lub uczestnik niebędący stroną¹¹⁷. Status strony w postępowaniach sądowych przysługuje wyłącznie wspólnikom, którzy jednocześnie dokonują wszelkich czynności procesowych, zaś wyrok wydawany w takim postępowaniu powinien w sentencji wskazywać wspólników, a nie spółkę cywilną¹¹⁸, przy czym wydanie wyroku przeciwko osobom fizycznym bez wskazania, że chodzi o wspólników spółki cywilnej, nie narusza żadnego przepisu¹¹⁹.

Większych wątpliwości nie wywołuje przyznanie spółce cywilnej zdolności sądowej i procesowej w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Na gruncie prawa pracy powszechnie przyjmuje się, że spółkę cywilną należy traktować jako pracodawcę w rozumieniu art. 3 Kodeksu pracy. Zgodnie zaś z treścią art. 460 § 1 k.p.c., zdolność sądową i procesową ma także pracodawca, chociażby nie posiadał osobowości prawnej, a w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych zdolność tę ma organ rentowy i wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności. W orzecznictwie przeważa pogląd, że występując z powództwem przeciwko pracodawcy będącemu spółką cywilną, powód powinien – dla uzyskania wyroku nadającego się do egzekucji ze wspólnego majątku wspólników – oznaczyć w pozwie jako stronę pozwaną nie tylko spółkę, ale także wszystkich wspólników. Jeżeli tego nie uczyni, to Sąd I instancji powinien z urzędu wezwać wspólników do udziału w sprawie w charakterze pozwanych (art. 194 k.p.c. w zw. z art. 471 k.p.c.)¹²⁰. Takie rozwiązanie jest bowiem konieczne dla

¹¹⁴ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 196.

¹¹⁵ A. Herbet, op. cit., s. 815.

¹¹⁶ M. Muliński, op. cit., s. 279; A. Marciniak [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz do art. 730–1088, pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, Warszawa 2015, s. 284;

¹¹⁷ Uchwała SN z dnia 28 stycznia 1993 r., III CZP 168/92, OSN 1993/6/106.

¹¹⁸ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 196. Por. także: wyrok SN z dnia 7 listopada 2003 r., I CK 191/03, Lex nr 599507; postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 6 marca 2013 r., I Acz 2390/12, Lex nr 1312182; wyrok SN z dnia 11 października 2013 r., I CSK 14/13, Lex nr 1523343.

¹¹⁹ Wyrok SA w Warszawie z dnia 26 lutego 2013 r., I ACa 361/12, Lex nr 1293051.

¹²⁰ Wyrok SN z dnia 10 maja 1996 r., I PRN 63/95, OSNAPiUS 1996/23/355. Zob. także: wyrok SN z dnia 6 lutego 1997 r., I PKN 77/96, OSNAPiUS 1997/18/340; wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2003 r., II UK 235/02, OSNP-wkl. 2003/14/5. Por. M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 196.

zapewnienia prawnej możliwości wykonania wyroku wydanego w sprawie z udziałem spółki cywilnej z uwagi na treść art. 778 k.p.c.¹²¹

Pewne kontrowersje wzbudzają natomiast konsekwencje wadliwego wskazania jako strony postępowania cywilnego spółki cywilnej, zamiast współników. Według poglądu liberalnego¹²², podzielanego przez część orzecznictwa¹²³, tego rodzaju brak jest usuwalny i może być sanowany w trybie art. 70 § 1 k.p.c.¹²⁴, a zatem sąd powinien wyznaczyć powodowi odpowiedni termin na właściwe oznaczenie strony pozwanej. Należy opowiedzieć się jednak za stanowiskiem, że w takim wypadku pozew powinien podlegać odrzuceniu na podstawie art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c., ponieważ stanowi to wytoczenie powództwa przeciwko podmiotowi niemającemu zdolności sądowej, zaś tego rodzaju błąd powoduje pierwotny i nieusuwalny brak zdolności sądowej strony pozwanej. Nie jest przy tym możliwa konwalidacja powyższego braku na podstawie art. 70 § 1 k.p.c., poprzez wskazanie innego podmiotu posiadającego zdolność sądową, jako że prawidłowe określenie strony pozwanej doprowadziłoby do wskazania zupełnie innych podmiotów, aniżeli dotychczas pozwana spółka, a zatem nie byłoby wówczas zachowanej tożsamości stron¹²⁵.

Odrębnej oceny wymaga dopuszczalność albo konieczność łącznego udziału współników w postępowaniu, czyli rodzaj zachodzącego w tym przypadku współuczestnictwa i legitymacji procesowej¹²⁶. Rozwiązanie powyższego problemu pozostaje w związku ze specyficznym charakterem prawnym odpowiedzialności współników za zobowiązania spółki. Przepis art. 864 k.c. wprowadza bezwzględnie wiążącą zasadę (*ius cogens*), zgodnie z którą za zobowiązania spółki, a zatem zobowiązania zaciągnięte we wspólnym imieniu współników lub wynikające ze zdarzeń

¹²¹ Por. A. Malinowski, Spółka cywilna przed sądem pracy, Pr.Spółek 2012, nr 12, s. 24 i n.

¹²² Zob. D. Pawłyszczke, Spółki..., op. cit., s. 13.

¹²³ Zob. uchwała SN z dnia 1 grudnia 1987 r., III CZP 71/87, OSNCP 1989/5/170 z glosą W. Broniewicza, OSP 1990/10–12/784 i n.; wyrok SA we Wrocławiu z dnia 31 marca 1994 r., I Acz 192/94, niepubl., Legalis.

¹²⁴ A. Herbet, op. cit., s. 816.

¹²⁵ Ibidem. Por. postanowienie SO w Rzeszowie z dnia 28 października 2013 r., VI Gz 283/13, niepubl., Legalis; postanowienie SA w Rzeszowie z dnia 8 listopada 2013 r., I ACz 807/13, Lex nr 1396927. Zob. także: D. Krupa, Spółka cywilna jako podmiot prawa postępowania – wybrane zagadnienia dotyczące zdolności sądowej, AUWr 1995, Prawo CCXLII, s. 79. W tym kierunku również: W. Broniewicz w glosie do uchwały SN z dnia 1 grudnia 1987 r., III CZP 71/97, OSP 1190/10–12/784 i n.

¹²⁶ A. Herbet, op. cit., s. 815.

dotyczących ich wspólnego majątku lub wspólnej działalności¹²⁷, wspólnicy ponoszą odpowiedzialność solidarną. Oznacza to w pierwszym rzędzie, że wierzyciel spółki znajduje się w sytuacji określonej przez art. 366 k.c., a w efekcie może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich dłużników łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna, a zaspokojenie wierzyciela przez któregokolwiek z dłużników zwalnia pozostałych (solidarność dłużników), natomiast aż do zupełnego zaspokojenia wierzyciela wszyscy dłużnicy solidarni pozostają zobowiązani¹²⁸. Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki majątkiem wspólnym ma charakter osobisty, nieograniczony i nieusuwalny, a jej realizacja prowadzi do zaspokojenia roszczenia kosztem wszystkich wspólników łącznie. Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki ich majątkami osobistymi ma natomiast charakter osobisty, nieograniczony, pierwotny (pierwszorzędowy), zewnętrzny, bezpośredni i solidarny¹²⁹.

Krąg osób odpowiedzialnych, wobec których dochodzone będzie roszczenie, nie musi pokrywać się z pełnym kręgiem wspólników, albowiem przepis art. 864 k.c. przesądza o dopuszczalności indywidualnego występowania wspólnika po stronie pozwanej w sprawie, w której powództwo dotyczy zobowiązań spółki¹³⁰. Co do zasady, węzeł solidarności biernej nie stwarza konieczności łącznego występowania przez wspólników w toczącym się procesie¹³¹. Wierzyciel może dochodzić więc swoich roszczeń jednym pozwem przeciwko wszystkim lub tylko niektórym wspólnikom albo odrębnymi pozwami przeciwko każdemu (niektórym) z nich¹³². W każdym czasie wierzyciel może zmienić dokonany wybór i cofnąć pozew w stosunku do niektórych wspólników, wystąpić przeciwko innym z odrębnym powództwem lub też dopozwać kolejnych dłużników w trybie art. 194 § 3 k.p.c.¹³³. W sprawie z powództwa wierzyciela spółki cywilnej przeciwko jej wspólnikom o zapłatę wierzytelności, za którą pozwani odpowiadają solidarnie, każdy z pozwanych może bronić się zarzutami, które są wspólne

¹²⁷ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 197.

¹²⁸ J. Jezioro [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2017, s. 1603.

¹²⁹ A. Herbet, op. cit., s. 939.

¹³⁰ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 197.

¹³¹ A. Herbet, op. cit., s. 952.

¹³² Zob. wyrok SN z dnia 5 listopada 1966 r., II CR 387/66, OSNCP 1967/7–8/133.

¹³³ Zob. Z. Masłowski [w:] Komentarz do Kodeksu cywilnego, t. 2, pod red. I. Ignatowicza, Warszawa 1972, s. 891; M. Sychowicz [w:] Komentarz do Kodeksu cywilnego, ks. III, t. 1, pod red. J. Gudowskiego, Warszawa 2007, s. 98.

wszystkim dłużnikom, jak i takimi, które przysługują poszczególnym współnikom osobiście¹³⁴.

Pomiędzy współnikami pozwanymi na podstawie ich odpowiedzialności za zobowiązania spółki cywilnej zachodzi współuczestnictwo materialne (wynikające z solidarności zobowiązania), dowolne i zwykłe¹³⁵. Po stronie współników jako pozwanych nie zachodzi więc przypadek współuczestnictwa koniecznego¹³⁶. Wspólnik pozwany z tytułu odpowiedzialności za zobowiązania spółki nie może zatem podnieść zarzutu, że wierzyciel nie pozwał jednocześnie pozostałych współników, ani też kwestionować cofnięcia wobec nich pozwu i umorzenia tej części postępowania¹³⁷. Skutkiem niewystępowania współuczestnictwa koniecznego jest również to, że wniesienie przez jednego lub niektórych tylko pozwanych zarzutów przeciwko nakazowi zapłaty, zasądzającemu w postępowaniu nakazowym należność od kilku współników jako pozwanych dłużników solidarnych, nie uzasadnia rozpoznania sprawy na rzecz pozwanych, którzy w przepisany terminie nie wnieśli zarzutów od tego nakazu zapłaty¹³⁸. Nie wchodzi też w grę usuwanie braku legitymacji procesowej w trybie art. 195 § 1 k.p.c., a co najwyżej dopozwanie z inicjatywy powoda kolejnych dłużników w trybie art. 194 § 3 k.p.c. Wspólnicy, którzy nie zostali pozwani, a którzy ze względu na węzeł odpowiedzialności solidarnej są zainteresowani rozstrzygnięciem sprawy, mogą przystąpić do toczącego się postępowania z własnej inicjatywy w charakterze interwenientów ubocznych (art. 76 i n. k.p.c.) lub z inicjatywy pozwanego, w drodze tzw. przypozwania (art. 84 k.p.c.)¹³⁹.

Przedstawione zasady dochodzenia należności dotyczą niewątpliwie procesów zmierzających do wyegzekwowania świadczenia z majątku osobistego współnika

¹³⁴ Wyrok SA w Katowicach z dnia 25 kwietnia 2002 r., I ACa 1370/01, OSP 2003/4/55.

¹³⁵ Zob. Z. Masłowski, op. cit., s. 892; M. Jędrzejewska, Współuczestnictwo procesowe (Istota – zakres – rodzaje), Warszawa 1975, s. 122, 128–129 i 150–151; M. Sychowicz, op. cit., s. 99. Por. postanowienie SN z dnia 18 września 2013 r., V CNP 84/12, Lex nr 1402676.

¹³⁶ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 197. Por. postanowienie SN z dnia 17 stycznia 2003 r., I CK 109/02, M.Praw. 2003, nr 21, s. 997. Zob. także: K. Korzan, Współuczestnictwo..., op. cit., s. 28.

¹³⁷ Zob. wyrok SN z dnia 14 października 1959 r., 4 CR 1254/58, NP 1960, nr 1, s. 132; wyrok SN z dnia 5 listopada 1966 r., II CR 387/66, OSNCP 1967/133.

¹³⁸ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 197. Zob. wyrok SN z dnia 6 czerwca 1963 r., II CR 585/62, OSNCP 1964/5/101; postanowienie SN z dnia 17 lutego 1964 r., III CZ 6/64, OSNCP 1964/12/267; wyrok SN z dnia 30 października 1969 r., II CR 254/69, OSNCP 1970/9/151; wyr. SA w Katowicach z dnia 17 listopada 1994 r., I ACr 502/94, OSA 1995/5/25. Por. także: K. Pietrzykowski, op. cit., s. 535.

¹³⁹ A. Herbet, op. cit., s. 952.

odpowiedzialnego za zobowiązania spółki na podstawie art. 864 k.c. Otwarta wydaje się zatem kwestia, czy w przypadku wystąpienia z powództwem zmierzającym do stworzenia podstawy dla egzekucji świadczenia z majątku wspólnego, ocena charakteru współuczestnictwa nie powinna być odmienna. Pojawia się pytanie, czy w takim przypadku nie zachodzi przykład współuczestnictwa materialnego koniecznego i jednolitego. Niewątpliwie tego rodzaju współuczestnictwo zachodzi, gdy żądanie pozwu opiewa na zasądzenie obowiązku wydania rzeczy wchodzącej w skład wspólnego majątku wspólników¹⁴⁰, a także w powództwach kształtujących oraz o stwierdzenie obowiązku złożenia oświadczenia woli¹⁴¹.

Dodać należy, że wydanie wyroku zasądzającego świadczenie od jednego lub niektórych wspólników nie stanowi przeszkody w późniejszym wytoczeniu powództwa o to samo roszczenie przeciwko pozostałym dłużnikom, bowiem nie zachodzi tutaj przeszkoda procesowa w postaci *rei iudicatae*¹⁴². W sentencji wyroku zasądzającego świadczenie od kilku wspólników bądź od kolejnego wspólnika (w razie wcześniejszego prawomocnego zasądzenia od innego), sąd powinien umieścić wzmiankę o solidarności¹⁴³. W przeciwnym razie mogłaby zachodzić obawa, że ta sama należność zostanie uiszczona kilkakrotnie¹⁴⁴.

2.4.2. Postępowanie egzekucyjne

Jeżeli po uzyskaniu tytułu egzekucyjnego przeciwko wspólnikom spółki cywilnej zasądzone roszczenie nie zostanie dobrowolnie zaspokojone, konieczne będzie temu tytułowi klauzuli wykonalności. Jak już wcześniej wskazano, klauzulę wykonalności nadaje się wobec dłużnika wymienionego w tytule egzekucyjnym, a zatem wierzyciel nie może uzyskać tytułu wykonawczego w stosunku do wspólnika spółki niewymienionego w tym tytule¹⁴⁵. Jeżeli więc wierzyciel pozwał tylko niektórych wspólników, to również postępowanie egzekucyjne może być – na podstawie orzeczenia wydanego w tym postępowaniu – prowadzone jedynie przeciwko wymienionym w tytule egzekucyjnym

¹⁴⁰ M. Jędrzejewska, *Współuczestnictwo...*, op. cit., s. 128.

¹⁴¹ A. Herbet, op. cit., s. 953–954.

¹⁴² M. Sychowicz, op. cit., s. 98.

¹⁴³ A. Herbet, op. cit., s. 954.

¹⁴⁴ Zob. wyrok SN z dnia 20 maja 1969 r., II CR 139/69, OSNCP 1970/2/38.

¹⁴⁵ Uchwała SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994/204; postanowienie SA w Warszawie z dnia 29 września 1993 r., I ACZ 312/93, niepubl., Legalis.

wspólnikom¹⁴⁶. Jeżeli tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko niektórym wspólnikom nadano klauzulę wykonalności przeciwko wszystkim wspólnikom, to wspólnikom niewymienionym w tytule egzekucyjnym przysługuje zażalenie na postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności. W razie wszczęcia egzekucji przeciwko wspólnikom bezpodstawnie objętym klauzulą wykonalności, uzasadnione jest wystąpienie przez nich z powództwem opozycyjnym na podstawie art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c.¹⁴⁷.

Wierzyciel posiadający tytuł wykonawczy może wszcząć egzekucję w stosunku do majątku osobistego wspólników lub też w stosunku do wspólnego majątku wspólników¹⁴⁸. Swoboda wierzyciela co do wyboru dłużnika, od którego żąda świadczenia, umożliwia mu na etapie postępowania egzekucyjnego wskazanie masy majątkowej, z której zamierza prowadzić egzekucję. Wierzyciel może sięgać, w dowolnej kolejności, zarówno do majątków osobistych wspólników, jak i do majątku spółki¹⁴⁹. Żaden przepis nie wymaga bowiem, by wierzyciel musiał kierować egzekucję najpierw do majątku spółki, a dopiero wtedy, gdy nie wystarcza on na zaspokojenie wierzytelności, do osobistego majątku wspólników¹⁵⁰. Dostęp do majątku wspólnego wspólników został jednak ograniczony regulacją art. 778 k.p.c., zgodnie z którym do egzekucji ze wspólnego majątku wspólników spółki prawa cywilnego konieczny jest tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim wspólnikom. Egzekucja ze wspólnego majątku wspólników spółki prawa cywilnego, na podstawie tytułu egzekucyjnego wydanego przeciwko niektórym tylko wspólnikom, jest bezpodstawną, a w konsekwencji zachodzi konieczność umorzenia ewentualnego postępowania egzekucyjnego na podstawie art. 825 § 3 k.p.c.¹⁵¹. Ponadto wierzyciel naraża się także, prowadząc taką egzekucję, na ewentualne roszczenia odszkodowawcze tych wspólników, przeciwko którym nie zostały wydane tytuły egzekucyjne¹⁵².

¹⁴⁶ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 198.

¹⁴⁷ M. Muliński, op. cit., s. 280.

¹⁴⁸ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 199.

¹⁴⁹ A. Herbet, op. cit., s. 954.

¹⁵⁰ Por. wyrok SN z dnia 10 lutego 1936 r., III C 266/35, Zb. Orz. 1936, poz. 427; uchwała SN z dnia 27 maja 1993 r., III CZP 61/93, OSNC 1994/1/7 z glosami K. Górnicza, Rejent 1994, nr 1, s. 65, E. Płonki, OSP 1994/6/110 i A. Magnuszewskiego, PS 1995, nr 2, s. 89.

¹⁵¹ A. Marciniak, op. cit., s. 284.

¹⁵² I. Gil [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ, Legalis 2018, Art. 778, pkt 5.

Przepis art. 778 k.p.c. wywołuje w literaturze liczne wątpliwości interpretacyjne. Wskazuje on na rodzaj współuczestnictwa w ramach postępowania egzekucyjnego w przypadku egzekucji z majątku wspólnego wspólników spółki prawa cywilnego, które ma charakter współuczestnictwa koniecznego, a zatem odmiennie w stosunku do postępowania rozpoznawczego¹⁵³. Osią sporu jest przy tym pytanie, czy art. 778 k.p.c. powinien być odczytywany samodzielnie, czy też łącznie z art. 864 k.c. Odpowiedź na nie determinuje jednak – poza rezultatami wykładni gramatycznej – sposób widzenia funkcji i stopnia odrębności wspólnego majątku. W pierwszym przypadku egzekucję ze wspólnego majątku wspólników mogłoby bowiem prowadzić każdy wierzyciel, który uzyskał tytuł egzekucyjny przeciwko wszystkim wspólnikom – także wówczas, gdy dochodzone roszczenie nie mogłoby zostać zakwalifikowane jako zobowiązanie spółki¹⁵⁴. Chodzi tu przede wszystkim o takie sytuacje, gdy za dług osobisty jednego ze wspólników odpowiadają także pozostali, na przykład jako poręczyciele¹⁵⁵. Natomiast w razie opowiedzenia się za drugim ze wskazanych rozwiązań, egzekucję ze wspólnego majątku wspólników można byłoby prowadzić tylko w celu zaspokojenia zobowiązań spółki w rozumieniu art. 864 k.c.¹⁵⁶. Wierzycielom osobistym wspólników – także wszystkich wspólników – pozostawałaby jedynie możliwość wypowiedzenia udziału na zasadzie art. 870 k.c., nawet jeżeli w roli dłużników solidarnych występują *in casu* wszyscy wspólnicy spółki¹⁵⁷. Należy opowiedzieć się za pierwszą z wymienionych koncepcji i przyjąć, iż nie ma żadnych przeszkód prawnych w świetle literalnej treści art. 778 k.p.c. i względów funkcjonalnych do prowadzenia przez wierzyciela egzekucji ze wspólnego majątku wspólników spółki cywilnej, także w przypadku, gdy dochodzone roszczenie nie mogłoby zostać zakwalifikowane jako zobowiązanie spółki, o ile tylko wierzyciel dysponuje tytułem egzekucyjnym przeciwko wszystkim wspólnikom spółki cywilnej. Nie ma uzasadnionych podstaw do tego rodzaju ograniczenia praw wierzycieli wszystkich wspólników spółki cywilnej i pozostawiania im jedynie możliwości wypowiedzenia udziału w spółce na zasadzie art. 870 k.c., jeżeli w roli dłużników

¹⁵³ I. Gil, op. cit., pkt. 6. Por. K. Korzan, Współuczestnictwo..., op. cit., s. 13.

¹⁵⁴ Tak: W. Siedlecki, Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego, t. 2, Warszawa 1972, s. 1080; D. Pawłyszczke, op. cit., s. 10.

¹⁵⁵ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 199.

¹⁵⁶ Tak m.in.: J. Gudowski [w:] Komentarz do Kodeksu cywilnego, pod red. J. Gudowskiego, ks. III, t. 2, Warszawa 2007, s. 689; B. Myszką, op. cit., s. 28 i n.; B. Czech [w:] H. Ciepla, B. Czech, S. Dąbrowski, Komentarz do Kodeksu cywilnego, t. 2, Warszawa 2005, s. 654.

¹⁵⁷ A. Herbet, op. cit., s. 955.

występują wszyscy wspólnicy spółki. Spółka cywilna jest jedynie stosunkiem obligacyjnym, niebędącym odrębnym podmiotem prawnym od wspólników, trudno zatem znaleźć racjonalną podstawę uprzywilejowania wspólników tej spółki w taki sposób, by wierzyciel osobisty wszystkich wspólników nie mógł prowadzić egzekucji z majątku tej spółki. Ograniczenie uprawnień wierzycieli osobistych wspólników spółki cywilnej wiąże się z niepodzielnością i bezudziałowym charakterem wspólności łącznej. Potrzeba takiej ochrony nie zachodzi w przypadku, gdy wierzyciel dysponuje tytułem egzekucyjnym przeciwko wszystkim wspólnikom. W konsekwencji wierzyciel, który uzyskał tytuł egzekucyjny przeciwko wszystkim wspólnikom, może prowadzić egzekucję z majątku wspólników spółki¹⁵⁸. Przyjmuje się również, że jeżeli wierzyciel zamierza prowadzić egzekucję z nieruchomości, która została nabyta przez wspólników spółki prawa cywilnego w ramach wspólnie prowadzonej działalności gospodarczej, powinien on posiadać tytuły wykonawcze przeciwko wszystkim wspólnikom spółki¹⁵⁹.

Drugim zagadnieniem związanym z wykładnią art. 778 k.p.c. jest pytanie, czy użyte w nim sformułowanie „tytuł egzekucyjny” należy rozumieć ściśle, jako dokument uzyskany w jednym postępowaniu prowadzonym przeciwko wszystkim wspólnikom łącznie, czy też wystarczające jest posiadanie kilku tytułów egzekucyjnych, uzyskanych w odrębnych postępowaniach prowadzonych przeciwko poszczególnym wspólnikom¹⁶⁰. Według części autorów, wykładnia gramatyczna art. 778 k.p.c. przemawia za uznaniem, że wierzyciel nie może skierować egzekucji do majątku wspólnego wspólników, jeżeli uzyskał odrębne tytuły egzekucyjne, choćby były one przeciwko wszystkim wspólnikom spółki cywilnej¹⁶¹. Wydaje się jednak, że nie ma uzasadnionych podstaw do przyjmowania, iż wierzyciel musi dysponować jednym tytułem egzekucyjnym przeciwko wszystkim wspólnikom uzyskany w jednym postępowaniu, a nie jest wystarczające posiadanie kilku tytułów egzekucyjnych, uzyskanych w odrębnych postępowaniach prowadzonych przeciwko poszczególnym wspólnikom, skoro w świetle art. 778 k.p.c. istotne jest dysponowanie tytułem egzekucyjnym, a nie formalne jego skupienie w

¹⁵⁸ Zob. wyrok SA w Gdańsku z dnia 28 listopada 2013 r., I ACa 467/13, niepubl., Legalis.

¹⁵⁹ I. Gil, op. cit., pkt 4.

¹⁶⁰ A. Herbet, op. cit., s. 955.

¹⁶¹ Tak: P. Telenga [w:] Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017, s. 186. Por. A. Stangret-Smoczyńska [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz, pod red. J. Gołaczyńskiego, Warszawa 2012, s. 250; M. Muliński, op. cit., s. 280.

jednym dokumencie¹⁶². Pomimo tego, modelowym rozwiązaniem powinno być jednak łączne pozwanie wszystkich współników, ponieważ w ten sposób możliwe będzie najpełniejsze urzeczywistnienie zasady ekonomii procesowej i celowości, zapewnienie koniecznej jednolitości orzecznictwa, umożliwienie współnikom dokonywania w toku procesu czynności materialno-dyspozycyjnych ze skutkiem dla wszystkich, wytoczenia powództwa wzajemnego, a wierzycielowi – uzyskania zabezpieczenia powództwa na majątku wspólnym, czy też przeciwdziałania przedawnieniu się roszczeń wobec niektórych współników¹⁶³.

Treść przepisu art. 778 k.p.c. powoduje również problemy interpretacyjne w zakresie oceny skutków przystąpienia do spółki nowego współnika po dacie uzyskania przez wierzyciela spółki tytułu egzekucyjnego, a przed datą wszczęcia egzekucji. Nie powinno budzić wątpliwości, iż wierzyciel w świetle art. 778 k.p.c. musi dysponować tytułem egzekucyjnym uwzględniającym aktualny stan personalny współników spółki cywilnej w dacie wszczęcia egzekucji¹⁶⁴. W tym stanie rzeczy egzekucja z majątku spółki jest niedopuszczalna aż do chwili uzgodnienia treści tytułu wykonawczego z aktualnym składem osobowym spółki¹⁶⁵. Problemu nie rozwiązują wskazywane na płaszczyźnie materialnoprawnej koncepcje uzasadniające odpowiedzialność nowego współnika – przynajmniej w zakresie dotyczącym odpowiedzialności majątkiem spółki. Konieczne jest bowiem wykazanie następstwa prawnego w drodze właściwego postępowania: albo w toku procesu o ustalenie istnienia stosunku prawnego na podstawie art. 189 k.p.c.¹⁶⁶, albo postępowania o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko następcom prawnym w trybie art. 788 k.p.c. Ostatnie ze wskazanych rozwiązań wydaje się najbardziej dogodne praktycznie, ale wymaga wykazania tej okoliczności wyłącznie dokumentem kwalifikowanym – dokumentem urzędowym albo dokumentem prywatnym z podpisem urzędowo poświadczonym. Wobec rozpowszechnionej praktyki zawierania umów spółek

¹⁶² Zob. wyrok SA w Gdańsku z dnia 28 listopada 2013 r., I ACa 467/13, niepubl., Legalis.

¹⁶³ A. Herbet, op. cit., s. 953. Zob. także: wyrok SN z dnia 10 maja 1996 r., II PRN 63/95 OSNAPiUS 1996/23/335 oraz wyrok SN z dnia 6 lutego 1997 r., II PKN 77/96, OSNP 1997/18/340.

¹⁶⁴ Zob. wyrok SA w Gdańsku z dnia 28 listopada 2013 r., I ACa 467/13, niepubl., Legalis.

¹⁶⁵ A. Herbet, op. cit., s. 955–956.

¹⁶⁶ Zob. W. Broniewicz, *Wszczęcie i przebieg postępowania egzekucyjnego* [w:] *Współczesne tendencje rozwoju procedury cywilnej w Europie*, pod red. E. Warzochy, Warszawa 1990, s. 74.

w zwykłej formie pisemnej, spełnienie tego wymogu może okazać się wysoce utrudnione¹⁶⁷.

Jeszcze inną kwestią pozostaje możliwość prowadzenia egzekucji długów spółki cywilnej z majątku osobistego wspólników, których źródłem są zdarzenia z okresu, w którym nie byli jeszcze wspólnikami. W dawniejszym orzecznictwie Sąd Najwyższy negował taką możliwość¹⁶⁸, jednakże ostatnio przyjął, że za zobowiązania powstałe w okresie przed przystąpieniem wspólnika do spółki, wspólnik odpowiada na zewnątrz solidarnie z pozostałymi wspólnikami, bowiem ustawa nie różnicuje ich odpowiedzialności ze względu na chwilę powstania długu. Okoliczność, że wspólnik zaspokoił dług powstały w okresie, gdy nie był wspólnikiem spółki, będzie miała znaczenie tylko przy rozliczeniach ze wspólnikami, którzy pozostawali w spółce w czasie powstania zobowiązania¹⁶⁹. Bardziej przekonujące wydaje się drugie stanowisko, jako uwzględniające słuszny interes wierzycieli. Jednak podkreślić należy, że okoliczność, czy zobowiązanie objęte treścią tytułu egzekucyjnego powstało przed przystąpieniem wspólnika do spółki, czy też w okresie, w którym był wspólnikiem, wykracza poza zakres kognicji sądu w postępowaniu klauzulowym¹⁷⁰.

Trudniejsza będzie sytuacja wierzyciela osobistego tylko jednego ze wspólników lub ich części. Zgodnie bowiem z treścią art. 863 § 3 k.c., w czasie trwania spółki wierzyciel wspólnika nie może żądać zaspokojenia z jego udziału we wspólnym majątku wspólników ani z udziału w poszczególnych składnikach tego majątku. W konsekwencji wierzyciel osobisty wspólnika nie może kierować egzekucji do majątku wspólników, a zatem, o ile dysponuje on tytułem wykonawczym wystawionym przeciwko określonemu wspólnikowi, może prowadzić egzekucję jedynie z majątku osobistego tego wspólnika, co może istotnie ograniczać jej skuteczność. Przepis art. 911² k.p.c. umożliwia jednak wierzycielowi zajęcie praw dłużnika przysługujących mu na wypadek wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania. W takim przypadku, jeżeli w ciągu ostatnich sześciu miesięcy została przeprowadzona bezskuteczna egzekucja z ruchomości wspólnika, jego wierzyciel osobisty, który uzyskał zajęcie praw przysługujących wspólnikowi na wypadek wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania, może wypowiedzieć jego udział w spółce na trzy miesiące naprzód, chociażby spółka była zawarta na czas oznaczony. Jeżeli

¹⁶⁷ A. Herbet, op. cit., s. 956.

¹⁶⁸ Wyrok SN z dnia 24 sierpnia 1967 r., II CR 187/67, OSNCP 1968/5/89.

¹⁶⁹ Wyrok SN z dnia 28 października 2003 r., I CK 201/02, niepubl., Legalis.

¹⁷⁰ M. Muliński, op. cit., s. 281.

umowa spółki przewiduje krótszy termin wypowiedzenia, wierzyciel może z niego skorzystać (art. 870 k.c.). W oparciu o art. 912 k.p.c. wierzyciel może ponadto zająć prawa, które pozwalają dłużnikowi żądać podziału majątku¹⁷¹.

Na koniec należy dodać, że spółka cywilna, z uwagi na brak podmiotowości prawnej, nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 43¹ k.c., ani w rozumieniu art. 5 Prawa upadłościowego¹⁷². W związku z tym nie ma zdolności upadłościowej, a więc nie jest możliwe ogłoszenie upadłości spółki cywilnej¹⁷³.

3. Katalog spraw ze stosunku spółki cywilnej i tryb ich rozpoznawania

3.1. Kwestie wstępne

Poczynione rozważania pozwalają na wyprowadzenie zasadniczego wniosku, że przez sprawy ze stosunku spółki cywilnej należy rozumieć wszelkie spory między wspólnikami spółki powstałe na tle członkostwa w spółce oraz wynikających z niego praw i obowiązków wspólników¹⁷⁴. Podstawową przesłanką kwalifikacji danej sprawy do omawianej kategorii jest zatem poddanie pod osąd samego stosunku spółki cywilnej¹⁷⁵. Z tego też powodu należy z góry wykluczyć sprawy pomiędzy wspólnikami spółki cywilnej a osobami trzecimi¹⁷⁶, których źródłem nie jest stosunek spółki cywilnej *per se*, ale określony stosunek prawny istniejący pomiędzy wspólnikami a innymi podmiotami prawa cywilnego¹⁷⁷. Sprawy ze stosunku spółki obejmują zatem tylko te sprawy, których rozstrzygnięcie będzie dotyczyło wzajemnych relacji wspólników na tle zawartej przez nich umowy spółki, istniejącego majątku wspólnego lub rozliczeń z nim związanych. Zakres przedmiotowy spraw ze stosunku spółki nie ogranicza się wyłącznie do sporów powstałych w czasie obowiązywania umowy spółki, ponieważ definitywne rozwiązanie spółki nie powoduje całkowitego ustania stosunków prawnych między

¹⁷¹ D. Zawistowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego, t. 4, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2014, s. 206. Zob. też: H. Pietrkowski, op. cit., s. 161.

¹⁷² Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.

¹⁷³ A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2014, art. 874, pkt 8, LEX.

¹⁷⁴ R. Kulski, Kodeks..., art. 458², Nb 4, Legalis.

¹⁷⁵ J. Dąbrowska, Rozpoznawanie przez sądy spraw gospodarczych. Komentarz, LEX 2012 i cytowany tam wyrok SA w Szczecinie z 9.10.2008 r., I ACa 754/07, LEX nr 468596; wyrok SN z 27.04.2007 r., I CSK 11/07, OSNC 2008/5, poz. 51; G. Suliński, Rozstrzyganie sporów ze stosunku spółki kapitałowej przez sąd polubowny, Warszawa 2008, s. 37–38.

¹⁷⁶ Por. wyrok SA w Szczecinie z 9.10.2008 r., I ACa 754/07, OSG 2009 Nr 7, poz. 55, s. 76.

¹⁷⁷ Wynikający przykładowo z umowy sprzedaży, zlecenia, najmu, itd.

wspólnikami. Przeciwnie, skutkiem rozwiązania może być powstanie całego szeregu kwestii spornych na tle istniejącego majątku wspólnego, wzajemnych rozliczeń między wspólnikami, a także konieczności likwidacji pozostałego majątku. W szczególności chodzi tu o wszelkie sytuacje konfliktowe między wspólnikami powstałe na tle stosunku spółki uregulowanego postanowieniami zawartej umowy oraz przepisami Kodeksu cywilnego. W ramach swobody umów wspólnicy mogą zawierać także inne umowy niezależnie od umowy spółki. Umowy te mogą być zawierane przed zawiązaniem spółki, jak i też już w trakcie jej trwania. O ile ich treść dotyczy działalności spółki należy je traktować jako elementy istniejącego stosunku spółki. Nie można przy tym wykluczyć zawarcia tego rodzaju umowy pomiędzy niektórymi tylko wspólnikami. Spory mogą powstać na gruncie naruszenia przez strony zobowiązań wynikających ze stosunku spółki lub zawartych odrębnie umów odnoszących się do działalności spółki. Zgłoszone w postępowaniu cywilnym roszczenie może mieć zatem swą podstawę bądź wprost w umowie spółki, bądź w odrębnej umowie wspólników. W oparciu o to kryterium można wyróżnić dwa znaczenia pojęcia sporu ze stosunku spółki cywilnej. W ujęciu szerszym oznaczać będzie ono sytuacje konfliktowe pomiędzy wspólnikami dotyczące kwestii uregulowanych w zawartej między nimi umowie. Pojęcie to w ujęciu węższym oznaczać natomiast będzie konflikty między wspólnikami wynikające z wadliwej realizacji postanowień umowy założycielskiej spółki cywilnej¹⁷⁸.

Wśród spraw z zakresu stosunku spółki cywilnej można wyróżnić dwie zasadnicze kategorie wyodrębnione ze względu na kryterium właściwego trybu postępowania: procesowego lub nieprocesowego.

3.2. Tryb procesowy

Sprawy rozpoznawane w trybie procesowym można zdefiniować jako te, w których roszczenie procesowe o zasądzenie, ustalenie lub ukształtowanie odnosi się do wszelkich praw i obowiązków o charakterze majątkowym lub niemajątkowym mających swoje źródło w samym stosunku spółki cywilnej¹⁷⁹. Przez powództwo należy zaś rozumieć skierowane do sądu żądanie wydania określonej treści wyroku, oparte na

¹⁷⁸ Zob. G. Suliński, op. cit., s. 38.

¹⁷⁹ P. Feliga, op. cit., art. 458², pkt 31, Legalis; por. uchwała SN z 27.02.1995 r., III CZP 18/95, OSNC 1995/7–8, poz. 103, z omówieniem J. Gudowskiego, Przegląd orzecznictwa, PS 1998/6, s. 85; postanowienie SN z 5.6.2002 r., IV CKN 45/01, Legalis.

przytoczonych okolicznościach faktycznych¹⁸⁰. Ze względu na brak ustawowej regulacji oraz różnorodność stanów faktycznych powstałych w realiach obrotu prawnego należy przyjąć, że katalog spraw ze stosunku spółki cywilnej podlegających rozpoznaniu w postępowaniu procesowym pozostaje otwarty. Zasadą wynikającą z dyspozycji art. 13 § 1 zd. 1 k.p.c. jest bowiem, że sąd rozpoznaje sprawy w procesie, chyba że ustawa stanowi inaczej. Rozpoznaniu w tym trybie będą podlegać zatem wszystkie sprawy cywilne w rozumieniu art. 1 k.p.c.¹⁸¹, które swoje źródło znajdują w stosunku spółki cywilnej. Niniejsze opracowanie ma na celu usystematyzowanie podstawowych rodzajów spraw ze stosunku spółki, przedstawienie ich zasad oraz trybu postępowania.

W ramach pierwszej grupy spraw rozpoznawanych w procesie wyróżnić należy sprawy o zasądzenie świadczenia. Do tego grona zalicza się te powództwa, których treścią jest skierowanie przez powoda do sądu żądania wydania orzeczenia w przedmiocie określonego zachowania się pozwanego¹⁸². Jest to niewątpliwie najszersza pod względem przedmiotowym grupa spraw, a katalog potencjalnych stanów faktycznych jest w zasadzie nieograniczony. Powództwo o zasądzenie świadczenia jest przy tym najbardziej typowym rodzajem powództwa. Proces cywilny i powództwo powstały i kształtowały się historycznie przede wszystkim jako środki dochodzenia przez wierzycieli świadczeń od dłużników. Dlatego w ustawie nie ma mowy w sposób wyraźny o tym powództwie, przyjmując, że możliwość jego wytoczenia wynika z samej istoty procesu cywilnego. W drodze powództwa o zasądzenie świadczenia można dochodzić zarówno świadczenia działania, jak i świadczenia zaniechania, a w szczególności świadczenia zapłaty określonej sumy pieniężnej, wydania rzeczy ruchomej, nieruchomości albo statku, opróżnienia pomieszczenia, dokonania określonej czynności, zaniechania pewnej czynności i nieprzeszkadzania czynności innej osoby¹⁸³.

Do typowych spraw o zasądzenie świadczenia należeć będą powództwa:

¹⁸⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 218.

¹⁸¹ Art. 1 k.p.c.: „Kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego Kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne).”

¹⁸² G. Suliński, op. cit., s. 115; zob. B. Czech [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do artykułów 1-505*¹⁴, pod red. K. Piaseckiego, Warszawa 2006, s. 790.

¹⁸³ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, op. cit., s. 219.

- o roszczenia z tytułu udziału w zyskach spółki cywilnej¹⁸⁴,
- występującego ze spółki wspólnika o zwrot w naturze rzeczy wniesionych do używania lub o zapłatę kwoty odpowiadającej wartości wniesionego wkładu¹⁸⁵,
- występującego ze spółki wspólnika o zapłatę w pieniądzu części wartości wspólnego majątku pozostałego po odliczeniu wartości wkładów wszystkich wspólników, jaka odpowiada stosunkowi, w którym występujący wspólnik uczestniczył w zyskach spółki¹⁸⁶,
- o zwrot wydatków lub wynagrodzenia z tytułu prowadzenia spraw spółki¹⁸⁷,
- o zobowiązanie wspólnika do wniesienia wkładu oznaczonego w umowie¹⁸⁸,
- o roszczenia z tytułu rękojmi za wady fizyczne lub prawne przedmiotu wkładu,
- o roszczenia z tytułu naruszenia umownego zakazu prowadzenia działalności konkurencyjnej,
- o naprawienie szkody wyrządzonej ujawnieniem informacji poufnych udostępnionych w toku negocjacji przedumownych¹⁸⁹,
- o naprawienie szkody wyrządzonej przez wspólnika na skutek niewłaściwego prowadzenia spraw spółki,
- wobec wspólnika o zapłatę tytułem udziału w stratach spółki¹⁹⁰,
- o zapłatę tytułem roszczenia regresowego wspólnika, który dokonał spłaty wspólnego długu ze swojego majątku osobistego¹⁹¹,
- o charakterze korporacyjnym wynikające z prawa wspólników do prowadzenia spraw i reprezentowania spółki oraz prawa do zasięgania wiadomości o stanie interesów spółki, np. żądanie wydania dokumentacji księgowej lub prawnej spółki,

¹⁸⁴ Art. 868 § 1 i 2 k.c.; zob. P. Feliga, op. cit., art. 458², pkt 32, Legalis; wyrok SN z 2.2.2005 r., IV CK 461/04, MoP 2005, Nr 5, s. 226.

¹⁸⁵ Art. 871 § 1 k.c.

¹⁸⁶ Art. 871 § 2 k.c.

¹⁸⁷ Stosowane odpowiednio art. 742 k.c. i art. 743 k.c.

¹⁸⁸ Powództwo to może przybrać formę żądania zapłaty określonej sumy pieniężnej w przypadku wkładu pieniężnego, żądania wydania rzeczy ruchomej lub żądania zobowiązania do złożenia oświadczenia woli określonej treści (art. 1047 k.p.c. w zw. z art. 64 k.c. – w odniesieniu do wkładu w postaci nieruchomości).

¹⁸⁹ Art. 72¹ k.c.

¹⁹⁰ Art. 867 § 1 k.c.

¹⁹¹ Post. SO w Rzeszowie z 13.03.2014 r., VI Gz 46/14, niepubl., LEX nr 1890163.

- wynikające ze wspólności majątku wspólników spółki cywilnej, np. roszczenie o dopuszczenie do współposiadania.

Drugą grupę spraw ze stosunku spółki cywilnej rozpoznawanych w procesie stanowią powództwa o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa. Znajdują one ogólną podstawę prawną w art. 189 k.p.c. zgodnie z którym powód może żądać ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny. Dopuszczalność powództwa o ustalenie w świetle art. 189 k.p.c. zależy od istnienia jednego tylko warunku, a mianowicie interesu prawnego w ustaleniu. Interes prawny w ustaleniu zachodzi wówczas, gdy istnieje niepewność stanu prawnego lub prawa. Niepewność tam musi być jednak obiektywna, według rozumnej oceny sytuacji, nie zaś tylko według zapatrywania powoda. Interes prawny mogą stworzyć czynności osoby trzeciej oraz zdarzenia natury prawnej¹⁹². Interes prawny musi być zgodny z prawem i zasadami współżycia społecznego, jak również z celem instytucji procesu cywilnego. Nie jest dopuszczalne wytoczenie powództwa w celu wszczęcia procesu fikcyjnego, jak również wytoczenie powództwa o ustalenie prawa lub stosunku prawnego sprzecznego z obowiązującym porządkiem prawnym¹⁹³. E. Wengerek za L. Rosenbergiem wskazuje, że przedmiotem ustalenia może być: a) konkretny stosunek prawnie uregulowany, wynikający z przedstawionego stanu faktycznego, zachodzący między osobami lub w stosunku osoby do rzeczy, b) poszczególne prawne skutki takiego stosunku, c) samodzielna ilościowa część takiego stosunku, d) istota prawna (natura) umownego stosunku umownego, który między stronami nie jest sporny¹⁹⁴. Co przy tym istotne, w powództwie o ustalenie nie można domagać się ustalenia poszczególnych elementów (przesłanek) stosunku prawnego, jego przedmiotem nie może być także abstrakcyjne zagadnienie prawne lub żądanie uznania przez pozwanego stosunku prawnego lub prawa¹⁹⁵.

¹⁹² E. Wengerek, Powództwo o ustalenie, *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny* nr 21, z. 1, Poznań 1959, s. 14

¹⁹³ H. Haak, A. Haak-Trzuskawska, *Małżeństwo (zawarcie małżeństwa, prawa i obowiązki małżonków)*. Komentarz do art. 1–30 k.r.o. oraz związanych z nimi regulacji k.p.c., Warszawa 2022, s. 279–280. Por. W. Siedlecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, pod red. Z. Resicha, W. Siedleckiego, Warszawa 1969, s. 333. Zob. wyroki SN: z 28 listopada 2002 r., II CKN 1047/00, LEX nr 75344; z 27 czerwca 2001 r., II CKN 898/00, LEX nr 52613; z 20 grudnia 1979 r., III PR 78/79, OSPiKA 1980, nr 11, poz. 196.

¹⁹⁴ E. Wengerek, *Powództwo...*, s. 18. Zob. także: L. Rosenberg, *Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts*, 1954, s. 380.

¹⁹⁵ E. Wengerek, *Powództwo...*, s. 19.

Interes prawny stanowi materialnoprawną przesłankę zasadności powództwa o ustalenie, a zatem stwierdzenie przez sąd jego braku prowadzić będzie do oddalenia powództwa. W szczególności interesu takiego nie ma, gdy między stronami toczy się już sprawa o świadczenie, w toku której nie tylko może, ale nawet musi być zbadany stosunek prawny, na podstawie którego powód dochodzi świadczenia. Brak interesu prawnego jako przesłanki powództwa z art. 189 k.p.c. zachodzi także wtedy, gdy powód nie ma jakiegokolwiek potrzeby ustalania stosunku prawnego lub prawa, gdyż jego sfera prawna nie została ani naruszona, ani zagrożona przez pozwanego¹⁹⁶, jak również w sytuacji, w której może on osiągnąć w pełni ochronę swych praw w sposób prostszy i łatwiejszy, np. w procesie o świadczenie albo ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego, gdyż jego prawo zostało już naruszone albo na tle łączącego go z pozwanym stosunku prawnego powstały już określone roszczenia, co oznacza, że może on dochodzić już zobowiązania pozwanego do określonego zachowania się wobec niego jako roszczenia o świadczenie (danie, czynienie, zaniechanie, znoszenie)¹⁹⁷. To samo dotyczy sytuacji, gdy z żądaniem spełnienia świadczenia wystąpiła przeciwko powodowi ze sprawy o ustalenie prawa lub stosunku prawnego druga strona tego stosunku, gdyż w sprawie o świadczenie sfera praw i obowiązków obu jego stron może być szerzej chroniona¹⁹⁸. O braku interesu prawnego powoda w uzyskaniu wyroku ustalającego prawo lub stosunek prawny można mówić także wtedy, gdy uwzględnienie żądania pozwu nie może zapewnić powodowi ochrony w tej sytuacji faktycznej i prawnej, w jakiej znajduje się on w dacie zamknięcia rozprawy. Tak należałoby ocenić przypadek, w którym powód dochodzi ustalenia prawa lub stosunku prawnego, po tym jak pozwany uzyskał już orzeczenie zasądzające na jego rzecz świadczenia wynikające z tego stosunku prawnego, ale też taki przypadek, gdy uwzględnienie powództwa o konkretnej treści, skierowanego przeciwko konkretnej osobie lub osobom, z uwagi na granice przedmiotowe i podmiotowe powagi rzeczy

¹⁹⁶ Wyrok SN z 15 października 2002 r., II CKN 833/00, LEX nr 483288.

¹⁹⁷ Orzeczenie SN z 13 kwietnia 1965 r., II CR 266/64, OSPiKA 1966, nr 7–8, poz. 166; uchwała składu 7 sędziów SN – zasada prawna – z 30 grudnia 1968 r., III CZP 103/68, OSNC 1969, nr 5, poz. 85; wyroki SN: z 8 stycznia 2002 r., sygn. akt. I CKN 723/99, niepubl., LEX nr 53132; z 4 marca 2011 r., I CSK 351/10, LEX nr 785272; z 9 maja 2000 r., IV CKN 686/00, LEX nr 602301; z 11 lipca 1997 r., II CKN 280/97, LEX nr 255613.

¹⁹⁸ Wyrok SN z 15 marca 2002 r., II CKN 919/99, LEX nr 54376, Prok. i Pr. – wkł. 2002, z. 11, s. 40.

osądzonej wyroku, który by je uwzględniał (art. 366 k.p.c.), nie będzie w stanie zagwarantować powodowi oczekiwanej przez niego ochrony¹⁹⁹.

Różnorodność stanów faktycznych mogących uzasadniać wytoczenie wynikającego ze stosunku spółki cywilnej powództwa o ustalenie powoduje niemożność wyodrębnienia wyczerpującego katalogu takich spraw. Wynika to przede wszystkim z trudności w abstrakcyjnym i generalnym określeniu spraw, w których powód będzie posiadał interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. w wytoczeniu takiego powództwa. Przykładowo można jednak wskazać na następujące rodzaje spraw, które uzyskały aprobatę w orzecznictwie sądów powszechnych:

- powództwo o ustalenie nieistnienia spółki cywilnej²⁰⁰,
- powództwo o ustalenie daty rozwiązania spółki cywilnej²⁰¹,
- powództwo o ustalenie, że powód jest współnikiem spółki cywilnej²⁰²,
- powództwo o ustalenie istnienia spółki cywilnej²⁰³.

Ostatnią grupę spraw rozpoznawanych w procesie stanowią powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa. Ten rodzaj powództwa zmierza do przekształcenia istniejącego stanu prawnego przez: utworzenie stosunku prawnego lub prawa, zmianę istniejącego stosunku prawnego lub prawa, zniesienie stosunku prawnego lub prawa²⁰⁴. Powództwo o ukształtowanie prawa (prawotwórcze) zdąża zatem do stworzenia nowego stanu prawnego bądź do przemiany już istniejącego stanu prawnego przez wyrok, który ma zapaść. Nie jest ono przewidziane przepisami k.p.c., jednak nauka procesu cywilnego oraz judykatura zgodnie przyjmują jego dopuszczalność²⁰⁵. Brak wyraźnej definicji powództwa o ukształtowanie w k.p.c. wynika z przyjętej reguły, wedle której gdy dopuszczalność wytoczenia powództwa wynika z obowiązujących norm prawa

¹⁹⁹ M. Romańska, Wykorzystanie powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) w stosunkach umownych, "Palestra" 5-6/2015, s. 99-101.

²⁰⁰ wyrok SO w Łodzi z 12.02.2020 r., XIII Ga 1100/19, niepubl., LEX nr 2780780.

²⁰¹ wyrok SO w Szczecinie z 28.05.2015 r., VIII Ga 130/15, niepubl., LEX nr 1839960.

²⁰² Np. w razie wypowiedzenia przez wierzyciela osobistego jednego ze współników jego udziału w spółce na podstawie art. 870 k.c. lub odmowy uznania spadkobierców za współników spółki cywilnej przez pozostałych (przy życiu) współników.

²⁰³ Na wyłączność drogi sądowej w toku procesu cywilnego wskazuje tutaj orzecznictwo sądów administracyjnych przykładowo: wyrok NSA z 7.10.1994 r., SA/Wr 931/34, ONSA 1995 nr 3, poz. 133; wyrok NSA-Ośrodka zamiejscowego we Wrocławiu z dnia 13.03.1997 r., I SA/Wr 496/96, niepubl., Legalis nr 282844.

²⁰⁴ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, op. cit., s. 221.

²⁰⁵ E. Wengerek, Powództwo..., s. 3; zob. W. Siedlecki, Zarys postępowania cywilnego, Warszawa 1957, s. 45.

materialnego i procesowego, niecelowym jest regulowanie tego zagadnienia w sposób szczegółowy przez normy prawa procesowego²⁰⁶. Źródłem powództw o ukształtowanie stosunku prawnego są normy prawne, które w swojej dyspozycji przewidują możliwość żądania, aby sąd orzeczeniem ukształtował określone stosunki prawne²⁰⁷.

W odniesieniu do spraw ze stosunku spółki cywilnej należy wskazać na przewidziane w art. 874 § 1 k.c. prawo każdego wspólnika do żądania rozwiązania spółki przez sąd. Przywołany przepis statuuje powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego w zakresie prawa materialnego w ramach prawa zobowiązań²⁰⁸. Jak trafnie zauważa A. Herbet, prawo żądania rozwiązania spółki przez sąd stanowi przykład kompetencji o charakterze procesowym, która polega na możliwości dokonania czynności prawnej prawa procesowego (wytoczenia powództwa), która zaktualizuje obowiązki sądu dokonywania czynności składających się na postępowanie rozpoznawcze i zakończonych wydaniem wyroku, przez co z kolei zmieniają się obowiązki stron stosunku spółki: wygasa zasadniczy obowiązek dążenia do osiągnięcia wspólnego celu, a spółka przechodzi w etap likwidacji, w ramach którego powinno nastąpić zakończenie działalności, spłacenie wierzycieli oraz dokonanie stosownego obrachunku i podziału majątku między wspólników²⁰⁹. Wyrok wydany w tej sprawie ma charakter konstytutywny i wywołuje skutki prawne *ex nunc*²¹⁰, co powoduje, że do ukształtowania dochodzi w momencie uzyskania przez orzeczenie prawomocności, a zatem dopiero wówczas spółka cywilna ulega rozwiązaniu²¹¹.

3.3. Tryb nieprocesowy

Postępowanie nieprocesowe jest obok procesu drugim zasadniczym trybem cywilnego postępowania rozpoznawczego przed sądami powszechnymi. Podział na dwa

²⁰⁶ H. Trammer, *Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 16; W. Siedlecki, *Z prac kodyfikacyjnych*, *Studia Cywilistyczne* 1961, t. I, s. 289; Z. Resich, *Zasady opracowywania nowego k.p.c.*, NP 1965, Nr 12, s. 1358–1359; E. Wengerek, *Postępowanie cywilne procesowe przed sądami pierwszej instancji w państwach socjalistycznych*, Warszawa 1978, s. 37–39.

²⁰⁷ P. Osowy, *Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego*, Warszawa 2015, wprowadzenie.

²⁰⁸ *Ibidem* – według podziału powództw kształtujących wprowadzonego przez autora.

²⁰⁹ A. Herbet, *op. cit.*, s. 627.

²¹⁰ J. Gudowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, pod red. G. Bieńka, Warszawa 2011, s. 905.

²¹¹ P. Osowy, *op. cit.*, rozdział 3 § 3, *Legalis/el.*

odmienne tryby pojawiał się już w ramach prawa rzymskiego²¹², ewoluując w kolejnych stuleciach w ramach prawa starogermańskiego, włosko-kanonicznego, francuskiego, a następnie prawa niemieckiego. W powojennej Polsce pojawił się szereg aktów prawnych dot. postępowania niespornego. Podejmując prace nad projektem obecnie obowiązującego Kodeksu postępowania cywilnego postanowiono zmodyfikować terminologię przekształcając pojęcie postępowania spornego na proces oraz postępowania niespornego na postępowanie nieprocesowe. Co przy tym charakterystyczne, postępowania w poszczególnych rodzajach spraw przekazanych do postępowania nieprocesowego mają w większości charakter postępowań odrębnych. O przekazaniu określonej kategorii spraw na drogę postępowania nieprocesowego decydowały różne względy, zaś wśród nich można wskazać na perspektywę historyczną. Odnosi się to między innymi do nadających się ze względu na swój charakter spraw z zakresu prawa rzeczowego, w tym o zarząd związany ze współwłasnością, a także postępowania o zniesienie współwłasności czy szerzej tzw. spraw działowych²¹³. Do kategorii spraw działowych zalicza się powszechnie zniesienie współwłasności, dział spadku i podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami²¹⁴.

Do kategorii spraw ze stosunku spółki cywilnej rozpoznawanych w ramach postępowania nieprocesowego należy zaliczyć sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu. O zakwalifikowaniu spraw o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu do katalogu spraw ze stosunku spółki cywilnej decyduje ich specyfika, wynikająca z charakteru prawnego wspólnego majątku wspólników i skutków rozwiązania spółki. Więż majątkowa łącząca wspólników na skutek zawiązania przez nich spółki cywilnej i wniesienia do niej określonych wkładów określana jest mianem współwłasności łącznej (zwanej także bezudziałową, czy za nauką niemiecką „do niepodzielnej ręki”)²¹⁵. Ponieważ jednak w przypadku spółki cywilnej mamy do czynienia ze wspólnością określonej masy majątkowej, nie zaś współwłasnością jednej tylko rzeczy, bardziej adekwatną nazwą ustroju majątkowego

²¹² Sądownictwo sporne (*iurisdictio contentiosa*) i sądownictwo dobrowolne (*iurisdictio voluntaria*).

²¹³ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, op. cit., s. 423-425.

²¹⁴ Zamiast wielu: A. Stempniak, *Autonomia i integracja postępowań działowych w prawie polskim*, Warszawa 2017, s. 1.

²¹⁵ I. Hasińska, op.cit., s. 320. Por. także: B. Łubkowski, op. cit., s. 1697; E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1999, s. 130; W. Czachórski, *Zobowiązania...*, s. 519.

właściwego dla spółek cywilnych wydaje się jednak „wspólność łączna”²¹⁶. Tego rodzaju charakter prawny wspólnego majątku wspólników, którego pierwotnym źródłem są wkłady wspólników (także wierzytelności o wniesienie wkładu), a następnie pozytywne efekty majątkowe działalności spółki²¹⁷, jest jednolicie przyjmowany zarówno w literaturze przedmiotu²¹⁸, jak i orzecznictwie²¹⁹. Nie jest to jednak majątek spółki, ponieważ spółka cywilna nie jest podmiotem prawa. Jest to zatem majątek wspólny wspólników wyodrębniony od ich majątku indywidualnego. Takie ukształtowanie stanowi wyjątek od zasady jedności majątku, w ramach której przyjmuje się regułę: jeden podmiot – jeden majątek²²⁰. Współwłasność ta charakteryzuje się tym, że udziały wspólników w majątku wspólnym nie są oznaczone ułamkiem ani w inny sposób, brak jest zależności między wniesieniem wkładu a udziałem w majątku wspólnym, wspólnik nie może rozporządzać swoim udziałem w majątku wspólnym ani w poszczególnych jego składnikach, jak i nie może żądać podziału majątku wspólnego w czasie trwania spółki. Majątek wspólny wspólników jest więc niedostępny dla wierzycieli osobistych wspólników. Współwłasność łączna ustaje z chwilą rozwiązania spółki i przekształca się we współwłasność w częściach ułamkowych. Stosownie bowiem do treści art. 875 § 1 k.c., od chwili rozwiązania spółki stosuje się odpowiednio do wspólnego majątku wspólników przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych.

Zastosowanie do wspólnego majątku rozwiązanej spółki przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych podlega jednakże ograniczeniom, po pierwsze wymaga ich odpowiedniego zastosowania, po drugie uwzględnienia regulacji § 2 i § 3 art. 875 k.c. oraz po trzecie, uwzględnienia istoty spółki cywilnej. Odpowiednie stosowanie tych przepisów nie polega na mechanicznym przenoszeniu rozwiązań wykształconych na gruncie prawa rzeczowego. Konieczne jest uwzględnienie różnic, jakie występują pomiędzy zwykłą współwłasnością poszczególnych rzeczy, a stosunkiem

²¹⁶ J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2006, s. 121.

²¹⁷ J. Jezioro [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2017, s. 1603; A. Herbet, *Spółka cywilna. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2008, s. 315; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. III, cz. 2, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2010, s. 1094–1095.

²¹⁸ A. Herbet, *Spółka...*, s. 315.

²¹⁹ Np. uchw. SN z 31.3.1993 r., III CZP 176/92, *Legalis*.

²²⁰ S. Grzybowski, *System Prawa Cywilnego*, t. I, Warszawa 1985, s. 464; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1996, s. 234; A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za zobowiązania cywilnoprawne małżonka* Bydgoszcz-Gdańsk 2003, s. 27

wspólności odnoszącym się do pewnej masy majątkowej oraz swoistości stosunków majątkowych osób pozostających dotychczas w stosunku spółki. Technika odpowiedniego stosowania przepisów zakłada konieczność modyfikacji, podyktowanych odmiennością materii należącej do zakresu zastosowania, co skutkuje brakiem kategoryczności formułowanych twierdzeń²²¹. Oznacza to, że sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu pozostają ściśle związane z obowiązującym uprzednio reżimem spółki cywilnej, zaś odpowiednio stosowane przepisy o współwłasności do majątku wspólnego wspólników mają wypełniać lukę polegającą na braku pełniejszej, samodzielnej regulacji postępowania likwidacyjnego spółki cywilnej. Nie mają one zatem znaczenia samodzielnego, ale stanowią część specyficznego „statutu likwidacyjnego” rozwiązywanej spółki²²². Wskutek zaistnienia przyczyny rozwiązania spółki cywilnej wygasa uprawnienie do prowadzenia spraw spółki oparte na przepisie art. 865 k.c. albo umowie spółki, w tym także przyznane osobie trzeciej, zaś po stronie wspólników powstaje obowiązek przeprowadzenia likwidacji spółki, którą prowadzą, co do zasady, wszyscy wspólnicy, na zasadach określonych przez art. 199 i n. w zw. z art. 875 k.c. Istotne znaczenie ma przy tym narzucona przez art. 875 § 2 i 3 k.c. kolejność czynności likwidacyjnych majątku spółki.

W pierwszej kolejności musi nastąpić zapłata długów spółki, następnie zwraca się wspólnikom ich wkłady przy odpowiednim stosowaniu przepisów o rozliczeniu z występującym wspólnikiem (art. 871 k.c.), a na końcu pozostałą ewentualnie nadwyżkę dzieli się między wspólników w takim stosunku, w jakim uczestniczyli w zysku spółki (art. 867 k.c.). Likwidacja spółki, a tym samym podział pozostałego majątku nie może się zatem zakończyć przed wykonaniem opisanych wyżej czynności. Nadto uwzględnienie reguł z art. 875 § 2 i § 3 k.c. w powiązaniu z istotą spółki cywilnej, powoduje, że po rozwiązaniu spółki nie znika ona automatycznie z otaczającego ją świata powiązań prawnych, musi ona bowiem zostać zlikwidowana, tak by jej zobowiązania i wierzytelności zostały wypełnione. Pomimo ogólnego sformułowania art. 875 k.c. przyjąć trzeba, że spółka rozwiązywana istnieje nadal zmieniając swój cel, którym nie jest już osiągnięcie dotychczasowego wspólnego celu gospodarczego, dla którego została stworzona. Celem tym jest teraz zakończenie bieżących interesów, spłata wierzycieli i

²²¹ Zob. J. Nowacki, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, PiP 1964, Nr 3, s. 373. Por. Wyrok WSA w Łodzi z dnia 20 kwietnia 2012 r., I SA/Łd 304/12, niepubl., Legalis.

²²² A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 970.

podział pozostałego majątku wspólników²²³. Uzasadnia to przyjęcie fikcji jej dalszego istnienia do momentu zakończenia likwidacji²²⁴. Brzmienie art. 875 § 2 i 3 k.c. powoduje, że zakres odniesienia przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych stanowi w dalszym ciągu "wspólny majątek wspólników", rozwiązanie spółki nie znosi odrębności tej masy majątkowej²²⁵. Oznacza to, że podział majątku wspólników musi uwzględniać źródło oraz specyfikę powstałej masy majątkowej.

O kwalifikacji spraw o podział majątku po ustaniu spółki cywilnej do postępowania nieprocesowego przesądza także ich typowo działowy charakter²²⁶. Następstwem uregulowania zawartego w art. 875 k.c. jest to, że w razie niemożności dobrowolnego podziału majątku spółki między byłymi wspólnikami, jego likwidację – na żądanie zainteresowanego – przeprowadza sąd w trybie właściwym do zniesienia współwłasności, tj. w trybie postępowania nieprocesowego, stosując art. 617 i n. k.p.c.²²⁷. Konstrukcja prawna majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej posiada wiele elementów upodabniających ją do konstrukcji majątku wspólnego małżonków pozostających w ustroju wspólności majątkowej małżeńskiej, a zatem uzasadnione było objęcie spraw o podział majątku wspólników spółki cywilnej analogicznym reżimem prawnym w zakresie prawa materialnego oraz procesowego²²⁸. W konsekwencji postępowanie to powinno obejmować całokształt stosunków majątkowych pomiędzy wspólnikami po ustaniu spółki cywilnej.

4. Rys historyczny

4.1. Prawo rzymskie

Źródeł spółki cywilnej, podobnie jak w przypadku wielu innych instytucji współczesnego prawa cywilnego, należy szukać w prawie rzymskim. Historycznie spółka

²²³ A. Jędrzejewska, istota spółki cywilnej o charakterze wewnętrznym, PPH 1994, z. 10, s. 9-16.

²²⁴ Tak: postanowienie SN z dnia 22 maja 2003 r., II CKN 101/01, niepubl., Legalis.

²²⁵ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 971. Zob. post. SN z 30.9.1977 r., III CRN 76/77, OSNC 1978, Nr 7, poz. 115.

²²⁶ T. Szanciło, op. cit., Art. 458², Nb 18; P. Feliga, op. cit., Art. 458², pkt 59.

²²⁷ Zob. post. SN z dnia 30 września 1977 r., III CRN 76/77, OSNCP 1978, nr 7, poz. 115; post. SN z dnia 15 listopada 1990 r., II CZ 169/90, OSNCP 1992, nr 7-8, poz. 135; uchw. SN z dnia 6 września 1996 r., III CZP 98/96, OSNC 1996, nr 12, poz. 159; wyr. SN z dnia 9 lutego 2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000, nr 10, poz. 179; wyr. SN z dnia 10 lutego 2004 r., IV CK 12/03, OSNC 2005/3, poz. 44; wyr. SN z dnia 5 stycznia 2005 r., II CK 351/04, LEX nr 1119486; wyr. SN z dnia 11 lutego 2009 r., V CSK 325/08, LEX nr 510971; post. SN z dnia 14 czerwca 2012 r., I CSK 459/11, LEX nr 1212798.

²²⁸ Por. post. SN z 22.05.2003 r., II CKN 101/01, niepubl., Legalis.

o charakterze zarobkowym rozwinęła się ze wspólnoty majątkowej (*consortium*) spadkobierców powstałej w wyniku spadkobrania dzieci po śmierci ojca, stanowiącej kontynuację jedności majątku rodzinnego²²⁹. Według tego naturalnego wzoru również osoby obce wobec siebie mogły zawiązać nową wspólnotę przez czynność prawną dokonywaną u pretora, a zatem jej źródłem była umowa. Charakterystyczne dla *consortium* było jednak to, że pomiędzy uczestnikami powstawała bardzo ścisła więź osobista i majątkowa skutkująca jednością majątku, zaś dostęp do tej instytucji mieli wyłącznie obywatele rzymscy²³⁰.

Właściwa spółka prawa rzymskiego, zwana *societas*, stanowiła zawiązany na podstawie umowy konsensualnej związek dwóch lub więcej wspólników, którzy zobowiązywali się dążyć do osiągnięcia wspólnych celów, z reguły zarobkowych, przy użyciu połączonych środków: personalnych i rzeczowych²³¹. Cele spółki musiały być godziwe i dopuszczalne, przy czym z reguły ograniczały się do celów zarobkowych. Wyróżniano spółki zawiązywane celem prowadzenia długotrwałej kompleksowej działalności zarobkowej (*societas omnium bonorum*) w ramach których dochodziło do połączenia całych majątków wspólników oraz spółki o ograniczonym charakterze, np. do handlu niewolnikami, zbożem, oliwą lub winem²³² (*societas unius negotii*), a nawet zawarte wyłącznie do jednej transakcji (*societas unius rei*), do których wspólnicy przystępowali jedynie z częścią majątku²³³. Podstawowym obowiązkiem wspólników było wniesienie umówionego wkładu, którym mogły być pieniądze, rzeczy lub osobista praca. Wkłady wspólników nie musiały być jednorodne i mogły istotnie różnić się wartością. Uznawano, że cały wypracowany przez wspólników zysk był wspólny także wtedy, gdy tylko jeden ze wspólników wniósł pieniądze, a drugi tylko osobistą pracę, bowiem „nierzadko praca czyjaś ma znaczenie pieniądza”²³⁴. Wkłady wnoszone były do spółki na własność albo do używania i tworzyły majątek spółki będący współwłasnością

²²⁹ Instytucja znana już w tzw. ustawie XII Tablic. Zob. W. Rozwadowski, *Prawo Rzymskie, Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992, s. 24.

²³⁰ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021, s. 434. Por. W. Litewski, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1990, s. 303-305; R. Wojciechowski, *Societas w twórczości glosatorów i komentatorów*, Wrocław 2002, s. 48-51.

²³¹ K. Kolańczyk, *ibidem*.

²³² Zob. C. Kunderewicz, *Instytucje Justyniana*, Warszawa 1986, s. 195.

²³³ K. Kolańczyk, *op. cit.*, s. 434-435.

²³⁴ C. Kunderewicz, *ibidem*. Zob. W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie, Zarys...*, s. 183 i s. 294.

wspólników proporcjonalnie do wniesionych wkładów²³⁵. W braku odmiennej umowy przyjmowano, że wspólnicy uczestniczą w udziałach i zyskach w równych częściach. Uznawano jednak możliwość dopuszczenia wspólnika na lepszych warunkach, w tym przez umówienie się, że dany wspólnik uczestniczy w zysku bez konieczności pokrywania strat²³⁶. Niedopuszczalna była jedynie tzw. lwia spółka, w której jeden wspólnik miałby ponosić tylko straty, a drugi pobierać zyski²³⁷. Spółka nie miała osobowości prawnej, wywoływała jedynie skutki obligacyjne między wspólnikami. Wspólne skutki dokonywanych czynności powstawały jedynie w przypadku zawierania przez wspólników łącznych zobowiązań lub z mocy wyraźnego upoważnienia udzielonego przez pozostałych²³⁸. Z kolei przez indywidualne działanie wspólnicy nabywali prawa dla siebie, a w związku z istniejącym stosunkiem spółki byli zobowiązani je przenieść na rzecz pozostałych wspólników²³⁹.

Spółki zawiązywane były na czas oznaczony lub nieoznaczony. Wśród przyczyn jej rozwiązania wymieniano:

- śmierć co najmniej jednego ze wspólników²⁴⁰,
- wypowiedzenie przez jednego ze wspólników z ważnych powodów,
- konfiskata majątku jednego ze wspólników²⁴¹
- ubóstwo wspólnika skutkujące licytacyjną sprzedażą jego majątku²⁴²,
- zmiana charakteru prawnego majątku,
- porozumienie wspólników w przedmiocie rozwiązania,
- upływ czasu, na który spółkę zawarto,
- ziszczenie się warunku rozwiązującego,

²³⁵ I. Hasińska, *Charakter prawny spółki cywilnej na tle historycznym i prawnoporównawczym*, Poznań 2016, s. 28. Por. R. Taubenschlag, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1969, s. 197.

²³⁶ C. Kunderewicz, *ibidem*.

²³⁷ K. Kolańczyk, *op. cit.*, s. 435. Zob. podobnie w prawie polskim – art. 867 § 1 k.c.

²³⁸ I. Hasińska, *op. cit.*, s. 29.

²³⁹ F. Zoll, *Rzymskie prawo prywatne (pandekta)*, t. IVA, Warszawa-Kraków 1920, s. 49-51.

²⁴⁰ Nawet w przypadku spółki wieloosobowej spółka ulegała rozwiązaniu, zaś pozostali przy życiu wspólnicy chcąc kontynuować działalność musieli zawiązać nową spółkę – zob. K. Kolańczyk, *op. cit.*, s. 435. Dopiero za czasów Justyniana dopuszczono możliwość kontynuowania spółki, o ile wspólnicy umówili się tak przy zawiązywaniu spółki – zob. C. Kunderewicz, *op. cit.*, s. 196.

²⁴¹ C. Kunderewicz, *idem*.

²⁴² K. Kolańczyk, *op. cit.*, s. 435. W takiej sytuacji wspólnicy mogli postanowić o kontynuowaniu działalności, jednak przyjmowano, że wówczas powstaje nowa spółka – zob. C. Kunderewicz, *op. cit.*, s. 197.

- osiągnięcie założonego celu albo niemożliwość jego osiągnięcia²⁴³.

Ochrona procesowa w sprawach ze stosunku spółki cywilnej była realizowana w drodze tzw. *actio pro socio*. Ze względu na brak rozgraniczenia prawa materialnego i procesowego w prawie rzymskim termin *actio* należy rozumieć jako zespół czynności procesowych dopuszczonych i sankcjonowanych przez przedstawiciela władzy państwowej, który zmierzał do urzeczywistnienia prawa podmiotowego zawartego w przepisie prawa cywilnego. Pojęcie to można zatem utożsamiać zarówno ze współczesnym powództwem (skargą), jak i roszczeniem materialnoprawnym²⁴⁴. Dopóki jednak spółka istniała, osobna ochrona procesowa nie była potrzebna, ponieważ do likwidacji doraźnych sporów między wspólnikami wystarczało wzajemne zaufanie i droga pozasądowa. W piśmiennictwie brak jest jednolitego stanowiska, czy *actio pro socio* przysługiwało wspólnikom już w trakcie działalności spółki²⁴⁵. Droga sądowa była konieczna w razie braku porozumienia między wspólnikami kiedy nie było już nadziei na utrzymanie spółki i jedynym sposobem na rozliczenie wzajemnych stosunków własnościowych i zobowiązaniowych spółki okazywało się wytoczenie powództwa. *Actio pro socio* miała drastyczny skutek, albowiem powództwo to należało do kategorii *actiones famosae*, a zatem zasądzenie na tej podstawie pociągało za sobą infamię osądzanego wspólnika²⁴⁶. Z tego też powodu samo wniesienie *actio pro socio* traktowano jako objaw woli rozwiązania spółki. Wydaje się zatem, że powództwo o ochronę procesową wspólnika przysługiwało już w trakcie trwania spółki w tym sensie, że przed jej rozwiązaniem wspólnik mógł zażądać dokonania rozliczenia ze stosunku spółki, jednakże sprawa ta stanowiła jednocześnie sprawę o rozwiązanie spółki i jej likwidację.

Actio pro socio należała do tzw. powództw dobrej wiary (*actiones bonae fidei*) chroniących strony czynności dobrej wiary, przy których sędziom wolno było ocenić sprawę według swobodnego uznania oraz zasad dobra i słuszności²⁴⁷. Przykładowo, *actio pro socio* przysługiwała przeciwko wspólnikowi spółki ogólnomajątkowej, który wypowiedział umowę tylko dlatego, że został powołany do dziedziczenia i chciał ten spadek zatrzymać wyłącznie dla siebie. W takiej sytuacji działający w sprzeczności z

²⁴³ I. Hasińska, op. cit., s. 29 i przytaczana tam literatura: W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie, Zarys...*, s. 183-184; R. Taubenschlag, op. cit., s. 198; R. Wojciechowski, op. cit., s. 58.

²⁴⁴ K. Kolanczyk, op. cit., s. 138-139.

²⁴⁵ M. Sośniak, *Umowy dotyczące zrzeszania się w celach gospodarczych w rozwoju historycznym (okres starożytności)*, Rejent 1998, nr 9, s. 11-13.

²⁴⁶ M. Kuryłowicz, A. Wiliński, *Rzymskie prawo prywatne*, Kraków 1999, s. 153.

²⁴⁷ C. Kunderewicz, op. cit., s. 236.

dobrą wiarą wspólnik był zobowiązany do podzielenia się uzyskanym spadkiem, to jest wprowadzenia go do majątku wspólników podlegającego rozliczeniu²⁴⁸. Wspólnikowi, któremu podstępnie wypowiedziano umowę spółki przysługiwało zaś wszystko, co zostało nabyte przez wspólników po wypowiedzeniu²⁴⁹. W ramach powództwa z tytułu spółki można było dochodzić także odszkodowania z tytułu naprawienia szkody wyrządzonej przez wspólnika w ramach prowadzonej działalności²⁵⁰.

Pierwotnie odpowiedzialność wspólnika była ograniczona do podstępu (*dolus*), zaś za czasów Justyniana ustalono ją na poziomie tzw. *culpa in concreto* przyjmując jako miernik staranności wykazywanej we wspólnych sprawach taką staranność, jaką dany wspólnik zwykł wykazywać we własnych sprawach. W pozostałym zakresie przyjmowano, że „kto dobiera sobie niedbałego wspólnika, powinien sam sobie czynić wyrzuty”²⁵¹. Interesującym rozwiązaniem w sprawach ze stosunku spółki było to, że powód nie mógł otrzymać więcej niż jego przeciwnik mógłby uiszczyć²⁵². Pozwany wspólnik mógł bowiem żądać pozostawienia mu dóbr niezbędnych do życia (*beneficium competentiae*)²⁵³. Ograniczenie przyszłej egzekucji przesądzała już treść formułki, w której pretor umieszczał *condemnatio cum taxatione*, upoważniając sędziego do zasądzenia dłużnika tylko w granicach jego możliwości²⁵⁴. Ze względu na formułkowość procesu rzymskiego przyjmowano, że jeśli ktoś zażądał (*condemnatio*) więcej, niż mu się należy, to powód przegrywał sprawę, chyba że miał mniej niż 25 lat lub działał pod wpływem usprawiedliwionego błędu. Powód mógł wówczas żądać za dużo co do rzeczy (np. twierdził, że jest właścicielem całości rzeczy, podczas gdy był jedynie w części), co do czasu (np. wystąpił z żądaniem przed terminem ziszczenia się warunku), co do miejsca (np. umowa przewidywała wydanie rzeczy w Rzymie, zaś powód żądał jej wydania w Efezie) i co do podstawy (np. zgodnie ze złożonym przyrzeczeniem pozwany powinien

²⁴⁸ K. Kolańczyk, op. cit., s. 436.

²⁴⁹ C. Kunderewicz, op. cit., s. 196.

²⁵⁰ Pojęcie „*actio pro socio*” funkcjonuje także we współczesnej literaturze w odniesieniu do roszczeń przysługujących wspólnikom spółek kapitałowych o naprawienie szkody wyrządzonej spółce przez członków zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej lub likwidatora – zob. szerzej na ten temat: M. Dziurda, *Actio pro socio* w najnowszym orzecznictwie sądowym – zagadnienia podmiotowe, [w:] *Sprawy ze stosunku spółki handlowej w procesie cywilnym i egzekucji sądowej* pod red. R. Kulskiego, Warszawa 2021, s. 35 i n.

²⁵¹ Ibidem, s. 197.

²⁵² Ibidem, s. 240. Analogicznie w sprawach przeciwko wstępnym lub patronom, a także przeciwko pozwanym z tytułu dokonanej darowizny.

²⁵³ M. Kuryłowicz, A. Wiliński, op. cit., s. 153.

²⁵⁴ K. Kolańczyk, op. cit., s. 183.

wydać niewolnika, zaś powód żądania wydania niewolnika albo pieniędzy). Z kolei zażądanie przez powoda mniej niż mu się należało nie zagrażało jego interesom, albowiem sędzia był uprawniony do zasądzenia także pozostałej należnej części, a zatem mógł orzekać ponad żądanie²⁵⁵.

Jeżeli pomiędzy wspólnikami po rozwiązaniu spółki nie było sporu, do zniesienia wspólnego majątku spółki wystarczające było zwykłe powództwo działowe (*actio communi dividundo*), które nie pociągało za sobą infamii, a zatem umożliwiało bezkonfliktowe zakończenie stosunków prawnych pomiędzy wspólnikami. Do wniesienia skargi o zniesienie współwłasności był uprawniony każdy ze wspólników. W procesie prowadzonym na podstawie tego powództwa rozstrzygano także spory między współwłaścicielami co do nakładów poniesionych na rzecz wspólną, czerpanych z niej pożytków oraz pogorszenia rzeczy lub jej utraty²⁵⁶. Powództwo działowe również było rozpoznawane w trybie procesu formułkowego i mieściło się we wspomnianej wyżej grupie *actioes bonae fidei*. Zaliczano je do grupy powództw o mieszanej podstawie, to jest zarówno względem rzeczy, jak i względem osoby. W ramach tej grupy pozwalano sędziemu przysądzić „według dobra i słuszności” daną rzecz którejś z procesujących się stron, a jeśli udział jednego przeważał, zasądzić na rzecz drugiego określoną kwotę tytułem wyrównania udziałów²⁵⁷.

W sprawach działowych sędziemu nie wystarczało zwyczajne upoważnienie zawarte w ramach części formułki zwanej *condemnatio*, która powstała by ustalić jedynie wysokość należności wspólników podlegającej zasądzeniu. Jeżeli rzecz wspólna była niepodzielna lub konieczne było wyrównanie różnicy w wartości przyznanego wspólnikom majątku, istotną częścią formułki było *adiudicatio*. Na jej podstawie sędzia był uprawniony do podziału majątku w naturze i przyznania oznaczonych części poszczególnym wspólnikom z ewentualną możliwością dopłaty, a przypadku rzeczy niepodzielnej – do przyznania rzeczy jednemu ze wspólników nakładając na niego równocześnie obowiązek spłacenia pozostałych²⁵⁸. Wyrok sędziego wydany w sprawie

²⁵⁵ C. Kunderewicz, op. cit., s. 236-239.

²⁵⁶ W. Rozwadowski, [w:] Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny, pod red. W. Wołodkiewicza, Warszawa 1986, s. 13; C. Kunderewicz, op. cit., s. 265.

²⁵⁷ Ibidem, s. 232.

²⁵⁸ Analogiczna regulacja występuje w art. 212 § 2 k.c. Zob. K. Kolańczyk, op. cit., s. 161; C. Kunderewicz, op. cit., s. 265. Por. W. Rozwadowski, [w:] Historia prawa, pod red. B. Lesińskiego i W. Rozwadowskiego, Warszawa-Poznań 1981, s. 188-189; W. Wołodkiewicz, [w:] Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny, pod red. W. Wołodkiewicza, Warszawa 1986, s. 14.

działowej miał charakter orzekający o prawie (upoważnienie w *condemnatio*) oraz kształtujący nowe stosunki prawne (upoważnienie w *adiudicatio*)²⁵⁹. Przysądzenie własności na rzecz współnika powodowało automatyczne przejście prawa własności²⁶⁰.

Wypracowane w prawie rzymskim konstrukcje dotyczące umowy spółki cywilnej, współwłasności rzeczy oraz zasad jej zniesienia zostały w znacznej części inkorporowane do systemu prawa cywilnego i systemu postępowania cywilnego we współczesnym prawie polskim. Proces ten następował jednakże powoli, ponieważ aż do czasów odrodzenia polskie prawo ziemskie co prawda znało umowę spółki, jednakże jej szersze wykorzystanie przypada dopiero na XVI-XVII w.²⁶¹. W prawie polskim doby średniowiecza brak jest rozwoju regulacji prawnoprocesowych związanych szczególnie z umową spółki lub postępowaniami działowymi. W średniowieczu każdy proces był w istocie procesem karnym, w którym karano sprawcę za wyrządzone zło. Nie rozróżniano wówczas jeszcze bezprawia cywilnego od bezprawia karnego²⁶². W XVIII w. rozpoczęło się w Polsce tworzenie spółek o charakterze mieszczańskim i szlacheckim związane z tworzeniem i rozwojem stosunków kapitalistycznych. Sprzyjały temu tendencje zmierzające do stworzenia kompletnych i systematycznych zbiorów przepisów normujących całokształt wybranej dziedziny życia społecznego, czego efektem były narodziny wielkich kodyfikacji²⁶³.

4.2. Kodeks Napoleona

Kodeks cywilny, zwany na ziemiach polskich Kodeksem Napoleona²⁶⁴, obowiązywał na terytorium Księstwa Warszawskiego od 1807 roku z mocy art. 69 nadanej mu przez Napoleona Konstytucji²⁶⁵. Spółka cywilna znalazła swoje uregulowanie w art. 1832-1873 KN. W art. 1832 KN określono, że spółka jest kontraktem, przez który dwie lub więcej osób godzi się do dania jakiejś rzeczy na „współkę”, w celu podzielenia się zyskiem, jaki stąd może wyniknąć. Spółka mogła być

²⁵⁹ K. Kolańczyk, *ibidem*.

²⁶⁰ C. Kunderewicz, *op. cit.*, s. 266.

²⁶¹ B. Lesiński, W. Rozwadowski, *Historia prawa*, Warszawa-Poznań 1981, s. 270-271 i s. 330.

²⁶² A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 14. Por. K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 1981, s. 178.

²⁶³ I. Hasińska, *op. cit.*, s. 30-31. Por. E. Borkowska-Bagieńska, B. Lesiński, *Historia prawa sądowego. Zarys wykładu*, Poznań 1995, s. 52-53.

²⁶⁴ A. Mączyński, *Kodeks Napoleona, Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, Kodeks zobowiązań i inne przepisy obowiązujące w województwach centralnych*, Warszawa 2008, s. 8.

²⁶⁵ T. Maciejewski, *Historia powszechna ustroju i prawa*, Warszawa 2004, s. 654.

utworzona tylko we wspólnym interesie stron i w godziwym zamiarze, a wspólnicy zobowiązani byli do wniesienia wkładów w postaci pieniędzy, innych dóbr albo swojego przemysłu (pracy zawodowej)²⁶⁶. Kodeks ten regulował dwa rodzaje spółek: ogólną i szczególną²⁶⁷. W ramach spółki ogólnej wyróżniono spółki wszystkich dóbr teraźniejszych, przez którą strony składają do spółki wszystkie dobra ruchome i nieruchome, jakie posiadają rzeczywiście, i zyski jakie z nich ciągnąć mogą²⁶⁸, a także ogólne spółki zysków obejmujące wszystko to, co strony nabędą przez swój przemysł, pod jakimkolwiek bądź tytułem podczas biegu spółki: ruchomości jakie każdy ze stowarzyszonych posiada w czasie kontraktu oraz nieruchomości wniesione do używania²⁶⁹. Z kolei kontrakt spółki szczególnej mógł obejmować tylko pewne rzeczy oznaczone, albo do ich używania, albo do pobierania z nich przychodów²⁷⁰. Za spółkę szczególną uznawano porozumienie kilku osób dla wykonania oznaczonego przedsięwzięcia bądź rękodziela lub stanu życia²⁷¹.

W ramach stosunków wewnętrznych między wspólnikami Kodeks Napoleona przewidywał, że każdy ze wspólników jest zobowiązany do wniesienia wkładu, zaś w sytuacji, gdy zobowiązanie do wniesienia wkładu obejmowało pewną sumę pieniężną, której wspólnik nie wniósł, stawał się on dłużnikiem spółki co do tej sumy wraz z odsetkami od dnia, w którym miało nastąpić jej przekazanie. Obowiązek zwrotu wraz z odsetkami dotyczył też sum, które wspólnik pobrał z kasy wspólnej dla swojej prywatnej korzyści²⁷². Wspólnik, który posiadał osobistą wymagalną wierzytelność wobec osoby trzeciej, a osoba ta była również dłużnikiem spółki co do sumy wymagalnej, powinien wyegzekwować sumy zarachowywać tak na wierzytelność osobistą jak i na wierzytelność spółki²⁷³. Jeżeli jeden ze wspólników został w całości zaspokojony z wierzytelności wspólnej, a dłużnik potem stał się niewypłacalnym, powinien on przenieść do ogółu wspólnego to co na zaspokojenie otrzymał, chociażby nawet w pokwitowaniu było zaznaczone, że to za część swoją odebrał²⁷⁴. W stosunkach pomiędzy wspólnikami

²⁶⁶ Art. 1833 KN.

²⁶⁷ Art. 1835 KN.

²⁶⁸ Art. 1837 KN.

²⁶⁹ Art. 1838 KN.

²⁷⁰ Art. 1841 KN.

²⁷¹ Art. 1842 KN.

²⁷² Art. 1846 KN.

²⁷³ Art. 1848 KN.

²⁷⁴ Art. 1849 KN.

każdy wspólnik ponosił odpowiedzialność za szkody wyrządzone z własnej winy. Szkody nie mogły być rekompensowane pożytkami, jakie przynosił spółce przemysł wspólnika w innych interesach²⁷⁵. Wspólnik, który wniósł do używania rzeczy zmysłowe, pewne i oznaczone, które się nie niszczyły przez używanie, ponosił ryzyko mogących wyniknąć stąd szkód. Jeżeli natomiast wniesione rzeczy zmysłowe mogły ulec zniszczeniu, zepsuciu przez ich zachowywanie lub przeznaczone były na sprzedaż, albo ich wniesienie do spółki poprzedzało oszacowanie wyróżnione w inwentarzu, wówczas niebezpieczeństwo mogących wyniknąć szkód ponosiła spółka²⁷⁶. Spółka zobowiązana była wobec wspólnika tylko do wartości na jaką rzecz oszacowano. Roszczenie wspólnika przeciwko spółce mogło obejmować zarówno sumy jakie za nią wypłacił, zobowiązania jakie zaciągnął w dobrej wierze na rzecz spółki oraz ryzyko w prowadzeniu interesów²⁷⁷. W braku odmiennych postanowień umowy, wspólnicy w równych częściach partycypowali w zyskach i stratach spółki²⁷⁸. Nieważna była umowa przyznająca całość zysków tylko jednemu wspólnikowi zwalniająca w całości jednego lub kilku wspólników od ponoszenia strat²⁷⁹. O ile nie umówiono się inaczej, każdy ze wspólników mógł samodzielnie prowadzić sprawy spółki²⁸⁰, zaś dokonana czynność wiązała pozostałych wspólników, z wyjątkiem zgłoszenia sprzeciwu przed zakończeniem czynności²⁸¹. Wspólnicy mogli postanowić o wstąpieniu spadkobierców zmarłego wspólnika do spółki; w braku takiego postanowienia spadkobierca wspólnika miał prawo do części majątku spółki i o tyle uczestniczył w działalności spółki, o ile było to konieczne do zakończenia czynności podjętych za życia spadkodawcy²⁸².

Jeśli chodzi o zakończenie stosunku prawnego spółki, Kodeks Napoleona przewidywał w tym względzie następujące okoliczności: upływ okresu zawartej umowy, wyniszczenie rzeczy lub ukończenie interesu, śmierć naturalną jednego ze wspólników, śmierć cywilną, ubezwłasnowolnienie lub całkowitą utratę majątku jednego ze wspólników, oświadczenie woli wspólnika o wypowiedzeniu uczestnictwa w spółce²⁸³.

²⁷⁵ Art. 1850 KN.

²⁷⁶ Art. 1851 KN.

²⁷⁷ Art. 1852 KN.

²⁷⁸ Art. 1853 KN.

²⁷⁹ Art. 1855 KN.

²⁸⁰ Art. 1858 KN.

²⁸¹ Art. 1859 KN.

²⁸² Art. 1858 KN.

²⁸³ Art. 1865 KN.

Nie przewidziano zatem jakiejkolwiek możliwości sądowego rozwiązania stosunku spółki cywilnej w drodze wytoczonego powództwa z inicjatywy jednego ze wspólników. Rozwiązanie to wynikało z przyjętej koncepcji w zakresie skutków prawnych wypowiedzenia udziału przez jednego ze wspólników, które powodowało automatyczne rozwiązanie całej spółki, nie zaś jak obecnie w art. 869 § 2 k.c. jedynie wygaśnięcie statusu wspólnika wypowiadającego swój udział w spółce wieloosobowej. Kodeks Napoleona nie przewidywał odrębnej regulacji odnoszącej się do zasad podziału majątku spółki, odsyłając w tym zakresie do przepisów dotyczących działu spadku (tj. art. 815-892 KN)²⁸⁴.

4.3. Kodeks zobowiązań i Kodeks postępowania cywilnego z 1932 r.

Z dniem 1 lipca 1934 roku na terenie Rzeczypospolitej Polskiej zaczęło obowiązywać Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 roku – Kodeks zobowiązań²⁸⁵. Umowa spółki została uregulowana w art. 546-591 k.z. Zgodnie z art. 546 k.z. przez umowę spółki spółnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów. Na gruncie definicji ustawowej, spółką był stosunek zobowiązaniowy powstały w wyniku zawarcia umowy pomiędzy wspólnikami. Nie stwarzał on odrębnego od wspólników bytu prawnego. Wspólnicy byli wyłącznie podmiotami praw majątkowych, figurowali w księgach hipotecznych jako właściciele majątku spółkowego, zaciągali zobowiązania i za nie odpowiadali. Wspólników powinno być co najmniej dwóch, mogły to być zarówno osoby fizyczne jak i prawne²⁸⁶. Wkład wspólnika mógł polegać na wniesieniu do spółki własności lub innych praw, na dozwoleniu używania rzeczy lub praw, albo na wykonywaniu pracy. W braku odmiennej umowy domniemywano, że wkłady są równe, a także, iż rzeczy, które wspólnik zobowiązał się wnieść do spółki, mają być wniesione na własność²⁸⁷.

Już na gruncie Kodeksu zobowiązań przyjmowano, że spółka cywilna nie jest osobą prawną, a jedynie istnienie pomiędzy wspólnikami szczególna wspólność prawna pojmowana jako współwłasność do niepodzielnej ręki, której wyrazem jest majątek

²⁸⁴ Art. 1872 KN.

²⁸⁵ Dz. U. z 1933 r., Nr 82 poz. 598.

²⁸⁶ J. Korzonek, I. Rosenblüth, Kodeks Zobowiązań, Komentarz, Kraków 1934, s. 1121.

²⁸⁷ Art. 547 k.z.

spółki, stanowiący odrębny majątek wspólników²⁸⁸. Rzeczy i prawa, wniesione tytułem wkładu, a także nabyte lub uzyskane dla spółki w jakibądź sposób w czasie jej istnienia, stanowią majątek spółki²⁸⁹. W art. 549 k.z. wyłączono możliwość domagania się podziału majątku spółki w czasie jej istnienia. Kolejny przejaw wspólności majątku do niepodzielnej ręki stanowiła regulacja art. 565 k.z. przewidująca, że w stosunku do spółki wspólnikowi nie wolno rozporządzać prawami, służącymi mu z tytułu należenia do niej, z wyjątkiem praw do świadczeń w pieniądzu lub innych rzeczach, przypadających mu w czasie trwania spółki jako udział w zyskach, zwrot wydatków, wynagrodzenie za prowadzenie spraw, oraz praw z tytułu podziału majątku po ustąpieniu wspólnika lub rozwiązaniu spółki. Jeżeli wspólnik przyjmie sobie wspólnika lub ustąpi osobie trzeciej w całości lub w części prawa, służące mu z tytułu należenia do spółki, to ani jego wspólnik, ani ta osoba trzecia nie zyskują charakteru wspólnika w stosunku do spółki, a w szczególności nie mogą zasięgać wiadomości o stanie jej interesów. Nadto udział wspólnika w majątku spółki nie był oznaczony przez czas trwania spółki jakimkolwiek ułamkiem²⁹⁰, ponieważ oznaczenie to następowało dopiero w chwili rozliczenia się z występującym wspólnikiem lub w chwili podziału majątku spółki w drodze likwidacji²⁹¹. O wspólności majątku świadczyło również to, że wierzyciel wspólnika nie mógł zająć jego udziału w spółce, a jedynie prawa wspólnika z tytułu należenia do spółki, którymi wspólnikowi wolno było w stosunku do spółki rozporządzać²⁹². Z mocy art. 569 k.z. także wierzytelności należące do majątku spółki służyły wszystkim wspólnikom łącznie, a w konsekwencji nie stosowało się do nich przepisów o zobowiązaniach podzielnym, niepodzielnym i solidarnym. Wynika z tego, że w czasie trwania spółki wspólnik nie mógł żądać od dłużnika spółki zapłaty przysługującego mu udziału w wierzytelności spółki, ani nie mógł przedstawiać swojemu wierzycielowi osobistemu wierzytelności spółki i odwrotnie²⁹³.

W zakresie stosunków między wspólnikami art. 552 k.z. przewidywał, że każdy wspólnik ma prawo i obowiązek prowadzenia spraw spółki. Każdy wspólnik może prowadzić bez uprzedniej uchwały wspólników sprawę, nie przekraczając zakresu

²⁸⁸ R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 573-574.

²⁸⁹ Art. 548 k.z.

²⁹⁰ Zob. art. 569 k.z., 574 k.z., 575 § 3 k.z. i 590 k.z.

²⁹¹ Nawet wówczas nie ściśle według wartości przysługującego ułamka, a wedle kryteriów wskazanych w art. 588 i 589 k.z.

²⁹² Art. 574 k.z. Zob. R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 576.

²⁹³ Ibidem, s. 576-577.

zwykłych czynności spółki. Jeżeli jednak przed załatwieniem takiej sprawy choćby jeden z pozostałych wspólników sprzeciwi się jej przeprowadzeniu, potrzeba uprzedniej uchwały wspólników. Wspólnik może bez uchwały wspólników wykonać czynność nagłą, której zaniechanie mogłoby wyrządzić spółce niepowetowane straty. W razie sporów pomiędzy wspólnikami, prawa i obowiązki wspólników, prowadzących sprawy spółki, ocenia się, w stosunku między nimi a spółką, według przepisów o zleceniu, a w przypadkach, gdy wspólnik działa imieniem spółki, nie posiadając prawa prowadzenia jej spraw, albo gdy wspólnik, uprawniony do prowadzenia spraw, przekracza swą władzę - według przepisów o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia²⁹⁴. Każdy wspólnik ma prawo do równego udziału w zyskach i uczestniczy w stratach w tym samym stosunku, bez względu na rodzaj i wartość wkładu. W umowie spółki można inaczej ustalić stosunek udziału wspólników w zyskach i stratach, a nawet zwolnić jednego lub kilku wspólników w zupełności od udziału w stratach. Wspólnik, który wniósł tytułem wkładu swą pracę, nie uczestniczy w stratach, jeżeli umowa spółki nie stanowi inaczej. Ustalony w umowie stosunek udziału wspólników w zyskach odnosi się w razie wątpliwości także do udziału w stratach²⁹⁵. W zakresie roszczeń wynikających ze stosunku spółki dochodzonych pomiędzy wspólnikami przyjmowano, że dochodzić może ich tylko wspólnik uprawniony do reprezentowania spółki, a gdyby tylko zobowiązany był takim wspólnikiem, prawo dochodzenia przysługiwać należy wszystkim wspólnikom na podstawie analogii z art. 572 § 3, 574 i 558 k.z.²⁹⁶. W przypadku spółek zawartych na długi okres przyznano wspólnikom prawo domagania się podziału i wypłaty całości zysków z końcem każdego roku obrachunkowego²⁹⁷.

Na gruncie Kodeksu zobowiązań rozróżniano ustanie stosunku spółki w stosunku do poszczególnego wspólnika oraz w stosunku do wszystkich wspólników. W pierwszym przypadku mówiono o ustąpieniu wspólnika ze spółki, zaś w drugim o rozwiązaniu spółki²⁹⁸.

Przepis art. 570 k.z. przewidywał następujące przyczyny ustania stosunku członkostwa wspólnika: śmierć, upadłość, pozbawienie lub ograniczenie zdolności do działań prawnych, wypowiedzenie udziału lub wystąpienie ze spółki z ważnych

²⁹⁴ Art. 555 k.z.

²⁹⁵ Art. 563 k.z.

²⁹⁶ R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 579.

²⁹⁷ Art. 564 § 2 k.z.

²⁹⁸ R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 583.

powodów, wyłączenie ze spółki, wypowiedzenie udziału przez osobistego wierzyciela wspólnika. Jeżeli umowa spółki stanowi, że w razie śmierci wspólnika spółka ma istnieć nadal z jego spadkobiercami, wówczas wchodzi ona do spółki z mocy prawa; służą im wszystkim wspólnie te prawa, jakie miał zmarły wspólnik. Do wykonywania tych praw winni wskazać spółce jedną osobę. Czynności, dokonane przez pozostałych wspólników przed takim wskazaniem, są dla spadkobierców wspólnika wiążące²⁹⁹. Z kolei przepis art. 575 k.z. kompleksowo regulował tryb i zasady rozliczenia z ustępującym wspólnikiem. Wskazano w nim, że ze wspólnikiem, ustępującym ze spółki, albo z jego spadkobiercami należy dokonać rozliczenia. W tym celu majątek spółki będzie oszacowany według jego rzeczywistej wartości w chwili ustąpienia wspólnika i przypadający wspólnikowi udział będzie wypłacony w pieniądzu. Przy ustaleniu wysokości udziału stosuje się odpowiednio przepisy o likwidacji spółki. Rzeczy, oddane spółce przez wspólnika tylko do używania, zwraca się w naturze. Jeżeli przy rozliczeniu udział wspólnika ustępującego okaże się bierny, wspólnik jest obowiązany zapłacić spółce przypadającą nań część niedoboru. Wspólnik ustępujący albo jego spadkobiercy uczestniczą w zyskach i stratach ze spraw jeszcze nie zakończonych, nie mają jednak wpływu na ich prowadzenie, a mogą tylko żądać wyjaśnień, rachunków i podziału zysków i strat z końcem każdego roku obrachunkowego. Powyższe zasady miały zastosowanie w razie rozwiązania spółki na skutek ustąpienia wszystkich wspólników z wyjątkiem jednego. W takiej sytuacji uznawano, że niewskazane byłoby przeprowadzanie likwidacji spółki, ponieważ przyczyna rozwiązania nie dotyczy pozostałego wspólnika i należy pozostawić mu możliwość dalszego prowadzenia przedsiębiorstwa we własnym imieniu, po spłaceniu ustępujących wspólników³⁰⁰. Stanowiło to odmienne rozwiązanie od przyjętego na gruncie Kodeksu cywilnego, który nie rozróżnia skutków rozwiązania spółki w zależności od jej przyczyn i każdorazowo nakazuje stosowanie do wspólnego majątku wspólników przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych oraz dokonanie „likwidacji” tego majątku na podstawie art. 875 k.c.

Zgodnie z art. 576 k.z. rozwiązanie spółki następowało: z powodów, przewidzianych w umowie jeżeli jej cel został osiągnięty lub stał się niemożliwy do osiągnięcia, jeżeli pozostał w niej tylko jeden wspólnik wskutek ustąpienia innych;

²⁹⁹ Art. 571 k.z.

³⁰⁰ R. Lonchamps de Berier, op. cit., s. 586.

wskutek jednomyślnej uchwały wspólników, wskutek wyroku sądowego, orzekającego jej rozwiązanie. W art. 578 k.z. przyznano każdemu ze wspólników prawo domagania się rozwiązania spółki przez sąd z ważnych powodów. Powództwo w tej sprawie miało charakter prawnokształtujący, a wydany w sprawie wyrok miał moc konstytutywną³⁰¹.

Kodeks zobowiązań, w przeciwieństwie do regulacji przyjętych później w Kodeksie cywilnym, w sposób wyczerpujący w art. 579-591 k.z. regulował swoiste postępowanie likwidacyjne spółki cywilnej. O ile na gruncie Kodeksu cywilnego stosunek prawny spółki ulega ustaniu z chwilą rozwiązania spółki, zaś pozostały majątek wspólny przekształca się we współwłasność w częściach ułamkowych, który podlega podziałowi na podstawie odpowiednio stosowanych przepisów o zniesieniu współwłasności³⁰², o tyle Kodeks zobowiązań przewidywał, że aż do ukończenia likwidacji majątku rozwiązanej spółki uważa się spółkę za istniejącą, o ile cel likwidacji tego wymaga, zarówno w stosunku między wspólnikami, jak i wobec osób trzecich³⁰³. Samo rozwiązanie spółki nie powodowało zatem ustania wspólności majątkowej. W doktrynie wskazywano na różnice pomiędzy podziałem a likwidacją majątku. Podział majątku miał na celu przeniesienie przedmiotów majątkowych z dotychczasowego majątku spółki na własność poszczególnych wspólników w naturze, o ile było to wykonalne, z obciążeniem stosowną częścią długów spółki. Natomiast główny cel likwidacji stanowiło zaspokojenie długów spółki, a dalej wydzielenie udziałów wspólników w pieniądzu³⁰⁴. Prawo prowadzenia spraw spółki w momencie jej rozwiązania przechodziło na likwidatorów, którymi zasadniczo byli wszyscy wspólnicy działający łącznie. Spadkobiercy wspólnika powinni zaś wskazać spółce do wykonywania ich praw jedną osobę. Czynności, dokonane przez pozostałych wspólników przed takim wskazaniem, były dla spadkobierców wspólnika wiążące. Na miejsce wspólnika upadłego wchodził zarządca masy upadłości³⁰⁵. Wspólnicy mogli, na mocy jednomyślnej uchwały, wybrać spośród siebie lub spoza swego grona likwidatora lub likwidatorów w liczbie nieparzystej, a w braku zgody lub z ważnych powodów

³⁰¹ Ibidem, s. 586.

³⁰² Z uwzględnieniem modyfikacji wynikających z art. 875 § 2 i 3 k.c.

³⁰³ Art. 580 k.z.

³⁰⁴ I. Hasińska, op. cit., s. 136; Zob. L. Domański, Instytucje kodeksu zobowiązań, komentarz teoretyczno-praktyczny, część szczególna, Warszawa 1938, s. 628.

³⁰⁵ Art. 582 k.z.

wyboru takiego mógł dokonać sąd na wniosek wspólnika lub osoby zainteresowanej³⁰⁶. Likwidacja miała na celu ukończenie spraw bieżących, wykonanie zobowiązań oraz ściągnięcie wierzytelności i zrealizowanie masy czynnej. Nowe sprawy można było podejmować tylko o tyle, o ile było to konieczne w celu zakończenia dawnych. Sumy, potrzebne do spłaty długów niewymagalnych lub spornych, należało złożyć do depozytu sądowego³⁰⁷.

Podział nadwyżki z majątku spółki pozostałej po zapłaceniu długów spółki i zachowaniu sum potrzebnych do spłaty należności niezaspokojonych odbywał się, w braku odmiennej umowy, według zasad określonych w art. 588-591 k.z. W pierwszej kolejności należało zwrócić wkłady, przy czym za wkłady niepieniężne płacono ich cenę oznaczoną w umowie spółki, a w braku takiego oznaczenia zwracano wartość, jaką wkłady miały w chwili wniesienia. Wkłady pieniężne zwracano w wysokości nominalnej³⁰⁸. Nie zwracano wkładu polegającego na pracy osobistej, użytkowaniu lub używaniu rzeczy. Rzeczy, oddane spółce przez wspólników tylko do używania, zwracano w naturze, według zasad o zwrocie rzeczy najętej³⁰⁹. Pozostałą po spłacie długów i zwrocie wkładów nadwyżkę dzielono między wspólników między wspólników według stosunku, w jakim uczestniczą w zyskach³¹⁰. Art. 590 k.z. wyłączał spłatę udziałów poszczególnych wspólników poniżej rzeczywistej wartości w chwili ostatecznego ustalenia udziałów. Gdyby majątek spółki nie wystarczał na spłatę długów i zwrot wkładów, niedobór dzielono między wspólników w stosunku, w jakim uczestniczą w stratach, a w przypadku niewypłacalności jednego ze wspólników przypadającą nań część niedoboru dzielono między pozostałych wspólników w tym samym stosunku³¹¹.

Przyjęty w Kodeksie zobowiązań sposób regulacji postępowania likwidacyjnego spółki cywilnej, upodabniający ją w tym względzie do spółek prawa handlowego, wyłączał dokonywanie podziału wspólnego majątku w ramach postępowania sądowego, którego przedmiotem miałyby być całosciowa regulacja stosunków majątkowych pomiędzy byłymi wspólnikami. Także Kodeks postępowania cywilnego z 1932 roku nie wprowadzał w tym względzie jakichkolwiek odrębnych regulacji. Ewentualne spory

³⁰⁶ Art. 583 k.z.

³⁰⁷ Art. 587 k.z.

³⁰⁸ Przyjmowano analogię do art. 435 k.z. regulującego pożyczkę.

³⁰⁹ Art. 588 k.z.

³¹⁰ Art. 589 k.z.

³¹¹ Art. 591 k.z. Zob. R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 588-589.

pomiędzy wspólnikami mogły oczywiście podlegać rozpoznaniu w procesie cywilnym, przykładowo w ramach powództwa o zapłatę określonej sumy pieniężnej tytułem zwrotu nadwyżki pozostałej po rozwiązaniu spółki.

5. Dane porównawcze

5.1.Prawo niemieckie

W prawie niemieckim spółka cywilna została uregulowana w §§ 705-740 Bürgerliches Gesetzbuch³¹².

W doktrynie i judykaturze przez długi czas sporny był charakter prawny spółki cywilnej³¹³. Według teorii tradycyjnej traktowana była jako stosunek zobowiązaniowy, w którym podmiotami praw i obowiązków ze stosunku spółki są wyłącznie wspólnicy określani jako zbiorowość uprawniona do prowadzenia spraw spółki i do dokonywania czynności prawnych z osobami trzecimi³¹⁴. Inny pogląd uznawał wspólników za pewną wspólnotę w relacjach z kontrahentami, która poprzez swoje działania może nabywać prawa do majątku wspólnego wspólników³¹⁵. Natomiast wyznacznikiem nowoczesnej teorii do niepodzielnej ręki było uznawanie odrębności majątku spółki od majątku wspólników, którym jako jedności w stosunkach z osobami trzecimi przyporządkowywane są prawa i obowiązki związane ze spółką³¹⁶. Wielość teorii doprowadziła do rozróżniania spółki o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. Historyczne znaczenie należy jednak przypisać wyrokowi Trybunału Federalnego z 29 stycznia 2001 roku³¹⁷, w ramach którego stwierdzono, że zewnętrzna spółka cywilna posiada zdolność prawną, o ile poprzez udział w obrocie prawnym nabywa prawa i zaciąga zobowiązania. W tych ramach posiada ona w procesie cywilnym zarówno czynną, jak i bierną zdolność sądową. Jeżeli natomiast wspólnicy odpowiadają osobiście

³¹² Dalej jako: BGB; tekst ustawy dostępny na stronie: <https://www.gesetze-im-internet.de/>, dostęp: 16.05.2024 r., godz. 22:00.

³¹³ Szeroko na ten temat J. Lic, Spółka..., s. 184-199. Por. P. Ulmer, C. Schäfer, Gesellschaft..., s. 61.

³¹⁴ A. Kidyba, Dwie drogi spółki cywilnej, „MPr.”, 20/2001, s. 1022. Por. K. Larenz, Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts, München 1989, s. 138; L. Michalski, Die Haftung für Sozialverpflichtungen in der GbR, „NZG”, 7/2001, s. 302.

³¹⁵ Zob. W. Flume, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Recht, Tom I, część 1, Die Personengesellschaft, BerlinHeidelberg-New York 1977, s. 56 i nast.

³¹⁶ P. Ulmer (w.) Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Tom 3.2. München 1990, s. 309-313.

³¹⁷ II ZR 331/00, BGHZ 146 s. 341 i n.

za zobowiązania spółki, stosunek prawny pomiędzy zobowiązaniem spółki a odpowiedzialnością wspólników odpowiada stosunkowi, jaki ma w tym zakresie miejsce w spółce jawnej³¹⁸. Od chwili tego wyroku uznaje się, że spółka cywilna posiada zdolność sądową, zaś w procesie może występować pod swoją nazwą lub nazwiskiem głównego wspólnika i wspólnika uprawnionego do reprezentowania spółki³¹⁹.

Mocą ustawy nowelizującej niemiecki kodeks cywilnej dokonano całkowitej zmiany brzmienia księgi II BGB, działu VIII, tytułu XVI dotyczącego spółki cywilnej³²⁰. Zgodnie z § 705 BGB spółka powstaje poprzez zawarcie umowy spółki, w której wspólnicy zobowiązują się do dążenia do osiągnięcia wspólnego celu w sposób określony w umowie. Wyróżniono dwa rodzaje spółki. W przypadku pierwszej spółka ma zdolność nabywania praw i zaciągania zobowiązań z podmiotami trzecimi (spółka posiadająca osobowość prawną), zaś drugi rodzaj służy wspólnikom jedynie w stosunkach wewnętrznych (spółka nieposiadająca osobowości prawnej).

Spółka posiadająca osobowość prawną została uregulowana w § 709-740 BGB. Może ona nabywać we własnym imieniu prawa i zaciągać zobowiązania. Spółka zewnętrzna podlega wpisowi do rejestru spółek³²¹. Wkład wspólników może przybrać dowolną formę, w szczególności może polegać na świadczeniu usług³²². Jeżeli w umowie nie postanowiono inaczej, każdy ze wspólników uczestniczy w równych częściach w zyskach i stratach, niezależnie od wysokości wniesionego wkładu³²³. Wszyscy wspólnicy są uprawnieni i zobowiązani do prowadzenia spraw spółki. Mogą oni samodzielnie dokonywać czynności prawnych w ramach zwykłych czynności związanych z prowadzoną działalnością, zaś do czynności przekraczających ten zakres wymagana jest jednomyślność wspólników³²⁴. W ramach § 715b BGB przewidziano uprawnienie wspólnika do dochodzenia we własnym imieniu roszczeń wynikających ze stosunku spółki przeciwko innemu wspólnikowi, jeżeli wspólnik upoważniony do zarządzania spółką tego nie uczynił. Z kolei jeżeli wspólnik poniósł konieczne wydatki w związku

³¹⁸ J. Lic, *Spółka...*, s. 184.

³¹⁹ *Ibidem*, s. 199.

³²⁰ Personengesellschaftsrechtsmodernisierungsgesetz (MoPeG) z 10.08.2021 r., BGBl. I S. 3436 (Nr. 53).

³²¹ § 707-707d BGB.

³²² § 708 BGB.

³²³ § 709 ust. 3 BGB.

³²⁴ § 715 ust. 1 i 2 BGB.

działalnością spółki lub jeżeli bezpośrednio w wyniku prowadzenia działalności poniósł straty, spółka ma obowiązek wypłacić mu odszkodowanie³²⁵.

Wspólnicy ponoszą osobistą odpowiedzialność wobec wierzycieli jako dłużnicy solidarni za zobowiązania spółki. Wszelkie ustalenia stanowiące inaczej są nieważne w stosunku do osób trzecich³²⁶. Przymusowa egzekucja należności z majątku spółki wymaga posiadania przez wierzyciela jest tytułu egzekucyjnego skierowanego przeciwko spółce. Z kolei tytuł egzekucyjny wydany przeciwko spółce nie pozwala na prowadzenie egzekucji z majątków odrębnych wspólników³²⁷.

Zgodnie z § 723 BGB wystąpienie wspólnika ze spółki następuje w przypadku: śmierci wspólnika, wypowiedzenia udziału przez wspólnika, ogłoszenia upadłości wspólnika, wypowiedzenia udziału w spółce przez wierzyciela osobistego wspólnika, wykluczeniu wspólnika z ważnych powodów na podstawie uchwały pozostałych wspólników³²⁸. Według § 729 BGB rozwiązanie spółki następuje w razie upływu czasu, na jaki została zawarta, ogłoszeniu upadłości spółki, rozwiązania spółki przez sąd z ważnych powodów, podjęcia uchwały o rozwiązaniu spółki większością co najmniej trzech czwartych oddanych głosów³²⁹. Prawo do wystąpienia przez wspólnika z prawnokształtującym powództwem o rozwiązanie spółki przez sąd zostało uregulowane w § 732 BGB, który wskazuje, że ważny powód istnieje w szczególności wtedy, gdy inny wspólnik umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa naruszył istotny obowiązek ciążyący na nim na mocy umowy spółki albo gdy wykonanie takiego obowiązku stało się niemożliwe. Przepisy § 735 – 739 BGB regulują postępowanie likwidacyjne po rozwiązaniu spółki. Do jego przeprowadzenia powołuje się likwidatorów, którymi mogą być wspólnicy lub inne osoby, zaś w razie sporu likwidatora może powoływać oraz odwołać sąd³³⁰. Likwidatorzy mają obowiązek zakończyć dotychczasową działalność, wyegzekwować wierzytelności spółki i spieniężyć pozostały majątek. W tym celu mogą prowadzić bieżącą działalność spółki. Likwidatorzy mogą także zawierać nowe transakcje w celu zakończenia bieżących transakcji³³¹. W pierwszej kolejności z majątku spółki należy zaspokoić wierzycieli, następnie zwrócić wniesione wkłady, zaś w razie nadwyżki

³²⁵ § 716 BGB.

³²⁶ § 721 BGB.

³²⁷ § 722 BGB.

³²⁸ Por. § 727 BGB.

³²⁹ Por. § 732 BGB.

³³⁰ § 736a BGB.

³³¹ § 736d ust. 2 BGB.

pozostały majątek podlega podziałowi między wspólnikami stosownie do ich udziału w zyskach i stratach³³². W tym samym stosunku powinien zostać pokryty przez wspólników ewentualny niedobór³³³.

Drugi typ spółki został uregulowany w § 740-740c BGB. Spółka ta nie posiada majątku, przy czym w znacznym zakresie odpowiednie zastosowanie znajdują przepisy odnoszące się do spółki posiadającej osobowość prawną³³⁴. Po rozwiązaniu spółki nie przewidziano powołania likwidatorów, natomiast zastosowanie znajdują przytoczone wyżej przepisy § 736d ust. 2, 4, 5 i 6 oraz art. 737 BGB regulujące sposób likwidacji majątku spółkowego.

5.2. Prawo francuskie

W prawie francuskim spółka cywilna (*société civile*) została uregulowana w rozdziale II tytułu IX księgi III Kodeksu cywilnego³³⁵. Regulacja spółki cywilnej jest poprzedzona przepisami ogólnymi o spółce (*dispositions générales*). Przepisy te stosuje się do wszystkich spółek, tak cywilnych, jak i handlowych (art. 1834 C.civ.). Po przepisach dotyczących spółki cywilnej zostały zamieszczone przepisy o spółce udziałowej (*société en participation*). Część spółek cywilnych o szczególnym zakresie działalności, działających w sferze wolnych zawodów, rolnictwa i nieruchomości, zostało objętych odrębnymi regulacjami ustawowymi³³⁶.

Generalnie „spółką” (*société*) określane jest porozumienie dwóch lub więcej osób, które na mocy umowy postanawiają przeznaczyć dla wspólnego przedsiębiorstwa dobra lub swoją pracę, z zamiarem podziału zysku lub uzyskania korzyści gospodarczej, która może z tego wynikać. Spółkami cywilnymi (*société civile*) są wszystkie spółki, którym ustawa nie nadaje innego charakteru ze względu na ich formę, istotę lub przedmiot³³⁷. Wspólnicy mogą także ustalić, że spółka nie będzie rejestrowana i jest wówczas nazywana spółką cichą (*société en participation*), która nie posiada osobowości prawnej i nie jest poddawana rejestracji³³⁸.

³³² § 736d ust. 4-6 BGB.

³³³ § 737 BGB.

³³⁴ Zob. § 740 ust. 2, § 740a ust. 3, § 740b ust. 2 i § 740c ust. 2 BGB.

³³⁵ Tekst ustawy zamieszczony na stronie www.legifrance.gouv.fr, dostęp: 16.05.2024 r., godz. 22:00, dalej jako: „C.civ.”.

³³⁶ J. Lic, *Spółka...*, s. 252.

³³⁷ Art. 1845 C.civ.

³³⁸ I. Hasińska, *op. cit.*, s. 39-40. Por. art. 1871 C.civ.

Spółka cywilna posiada osobowość prawną, a więc jest podmiotem praw i obowiązków, w tym prawa własności swojego majątku. Zgodnie z art. 1842 C.civ. wszystkie spółki, z wyjątkiem spółki udziałowej i spółki faktycznej, nabywają osobowość prawną (*personnalité morale*) z chwilą wpisu do rejestru. Skutkiem uzyskania osobowości prawnej jest odrębność majątku spółki od majątku wspólników. Wyłącznym właścicielem majątku jest spółka. O majątku spółki stanowi art. 1844-1 C.civ., który dopuszcza ustanowienie na nim hipoteki lub innych zabezpieczeń rzeczowych. Spółka jako osoba prawna jest podmiotem praw i obowiązków, ma także czynną i bierną zdolność sądową. Do zawiązania spółki wymagana jest forma pisemna, co związane jest z koniecznością jej rejestracji. Stosownie do art. 1832 C.civ., spółka jest zawiązywana przez dwie lub więcej osób, tak fizycznych, jak i prawnych, które postanawiają wnieść do wspólnego przedsięwzięcia mienie lub swoją przedsiębiorczość w celu osiągnięcia zysków lub oszczędności³³⁹.

Majątek gromadzony w ramach działalności spółki stanowi jej własność jako osoby prawnej. Każdy wspólnik jest zobowiązany do wniesienia wkładu w naturze, formie pieniężnej lub własnej pracy. Jeżeli wkład wniesiony jest do spółki na własność, wnoszący go wspólnik odpowiada wobec spółki tak, jak sprzedawca w stosunku do kupującego. Jeżeli jest on wniesiony do użytkowania, wnoszący wkład odpowiada wobec spółki jak wynajmujący wobec najemcy. Wspólnik, który powinien był wnieść wkład pieniężny do spółki, ale tego nie zrobił, staje się z mocy prawa zobowiązany do zapłaty odsetek od tej kwoty, licząc od dnia powstania zobowiązania. Prawo do żądania odsetek przez spółkę od kwoty niewniesionego wkładu nie wyklucza prawa do dochodzenia odszkodowania, jeżeli takie przysługuje. Ponadto, kiedy w oznaczonym terminie nie nastąpiło wezwanie do wniesienia wkładów na pokrycie całości kapitału, każdy zainteresowany może wnioskować u sędziego przewodniczącego, działającego w trybie nakazowym, albo o przymusowy nakaz skierowany do: administrujących, zarządzających, kierujących, dokonania wezwania do wniesienia wkładów, albo - o wyznaczenie pełnomocnika sądowego zobowiązanego do dokonania tej czynności formalnej. Wspólnik, który zobowiązuje się do wniesienia swojej pracy (usług) do spółki, powinien rozliczyć się ze wszystkich zysków, które osiągnął przez działalność, która jest przedmiotem jego udziału³⁴⁰. Wspólnikowi przysługuje prawo do wytoczenia w imieniu

³³⁹ J. Lic, *Spółka...*, s. 253.

³⁴⁰ I. Hasińska, *op. cit.*, s. 43. Zob. art. 1843-3 C.civ.

spółki przeciwko wspólnikom zarządzającym powództwa o naprawienie szkody wyrządzone spółce³⁴¹.

Zarządzanie *société civile* może zostać powierzone jednej lub kilku osobom fizycznym lub prawnym, spośród wspólników lub osób trzecich. Każdy kto ma w tym interes prawny może wystąpić do sądu o rozwiązanie spółki w przypadku, gdy jest pozbawiona zarządcy dłużej niż przez jeden rok³⁴². Wspólnik ma prawo do udziału w wypracowanym zysku i obowiązek pokrywania strat. Udział każdego wspólnika w zyskach i pokryciu strat ustala się proporcjonalnie do jego udziału w kapitale spółki, a udział wspólnika, który wniósł tylko pracę (usługi) jest równy udziałowi wspólnika, który wniósł najmniej, chyba że odrębna klauzula stanowi inaczej. Jednakże klauzula przypisująca wspólnikowi całość korzyści wypracowanych przez spółkę lub zwalniająca z całości poniesionych strat oraz klauzula wykluczająca wspólnika całkowicie z udziału w zysku lub obciążająca go całością strat – są nieważne³⁴³.

Osoby działające w imieniu spółki w organizacji, przed rejestracją, odpowiadają solidarnie za zobowiązania wynikające z dokonanych czynności prawnych – jeżeli spółka ma charakter handlowy, niesolidarnie w innych przypadkach. Spółki prawidłowo zarejestrowane mogą przejąć zaciągnięte w ten sposób zobowiązania, które przez to są uważane za zaciągnięte od początku przez spółkę (*ex tunc*). Każdy zarządca ponosi indywidualną odpowiedzialność wobec spółki i wobec osób trzecich za sprzeczność działań z ustawami i aktami wykonawczymi, za naruszenie statutu, za popełnione błędy w zarządzaniu spółką. Jeżeli więcej zarządców uczestniczyło w tych samych czynnościach, ich odpowiedzialność jest solidarna wobec osób trzecich i wspólników. Jednakże w stosunkach między nimi, sąd orzeka o udziale, w jakim każdy z zarządców winien uczestniczyć w naprawieniu szkody. Spółka odpowiada całym swoim majątkiem za własne zobowiązania. Ponadto, wspólnicy wobec osób trzecich ponoszą nieograniczoną, osobistą odpowiedzialność za długi, proporcjonalnie do wkładu wniesionego do spółki – od daty wymagalności zobowiązania lub od dnia zaprzestania płatności, przy czym wierzyciele mają prawo dochodzić od wspólnika spłaty długu spółki tylko po wcześniejszym i bezskutecznym dochodzeniu roszczeń od samej spółki³⁴⁴.

³⁴¹ Art. 1843-5 C.civ.

³⁴² Art. 1846-1 C.civ.

³⁴³ Art. 1844-1 C.civ.

³⁴⁴ I. Hasińska, op. cit., s. 46. Zob. art. 1843, 1850, 1857-1858 C.civ.

Przepis art. 1844-7 C.civ. jako jedną z przyczyn rozwiązania spółki wskazuje na rozwiązanie spółki przez sąd na skutek powództwa jednego ze wspólników uzasadnionego ważnymi powodami, w szczególności w razie niewykonania swoich obowiązków przez wspólnika lub braku zgody pomiędzy wspólnikami uniemożliwiającym dalsze funkcjonowanie. Rozwiązanie spółki zasadniczo powoduje otwarcie jej likwidacji. Osobowość prawna spółki ustaje dopiero z chwilą zamknięcia postępowania likwidacyjnego i wykreślenia spółki z rejestru³⁴⁵. Podział majątku następuje dopiero po spłacie udziałów wspólników i długów spółki. W tym zakresie zastosowanie znajdują przepisy dotyczące podziału spadku. Zasadniczo składniki majątkowe wniesione w naturze są przydzielane temu wspólnikowi, który je wniósł, pod warunkiem dokonania spłaty pozostałych wspólników³⁴⁶.

Prawo francuskie przewiduje także odrębne roszczenie o unieważnienie umowy spółki przysługujące w przypadku naruszenia bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa przy tworzeniu spółki, utworzenia spółki w celu obejścia prawa, ustalenia przedmiotu działalności niezgodnego z prawem, ustanowienia jej w interesie tylko niektórych wspólników lub wystąpienia jednej z ogólnych przesłanek nieważności umów³⁴⁷. Roszczenie wygasa, gdy przyczyna ustanie przyczyna nieważności, z wyjątkiem niezgodnego z prawem przedmiotu działalności spółki³⁴⁸. Ustanie przyczyny nieważności nie stoi jednak na przeszkodzie wniesieniu powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej wadliwością spółki³⁴⁹. Co ciekawe, w toku procesu sąd może ustalić termin na usunięcie przyczyn unieważnienia, zaś w ciągu dwóch miesięcy od dnia wszczęcia postępowania sądowego niedopuszczalne jest orzeczenia unieważnienia³⁵⁰. Wydany wyrok ma charakter konstytutywny, ze skutkami wyłącznie na przyszłość (*ex nunc*)³⁵¹.

5.2. Prawo włoskie

Prawo włoskie przyjęło monistyczny model regulacji prawnej, a zatem nie zawiera odrębnej kodyfikacji prawa handlowego. Regulacja spółek zamieszczona została

³⁴⁵ Art. 1844-8 C.civ.

³⁴⁶ Art. 1844-9 C.civ.

³⁴⁷ Art. 1844-10 – 1845 C.civ.

³⁴⁸ Art. 1844-11 C.civ.

³⁴⁹ Art. 1844-17 C.civ.

³⁵⁰ Art. 1844-13 C.civ.

³⁵¹ Art. 1844-15 C.civ.

w Kodeksie cywilnym. Spółka zwykła (*società semplice*) jest podstawową formą prawną dla wszystkich typów spółek włoskich, w szczególności spółek osobowych, czyli spółki jawnej (*società di nome collettivo*) i spółki komandytowej (*società in accomandita semplice*). W braku szczególnej regulacji przepisy o spółce zwykłej znajdują zastosowanie do innych spółek osobowych. Spółka ta nie może prowadzić działalności gospodarczej (art. 2249 C.c.) i w związku z tym nie podlega wpisowi do rejestru handlowego, ale wpisywana jest do rejestru podmiotów niehandlowych (art. 2200 C.c.)³⁵².

Spółka zwykła zasadniczo nie posiada osobowości prawnej, a majątek spółki stanowi majątek jej wspólników. Jest on objęty wspólnością i wyodrębnia się go od majątków osobistych wspólników zgromadzonych poza spółką³⁵³. Pomimo braku osobowości prawnej, zgodnie z art. 2266 C.c. spółka nabywa prawa i obowiązki wskutek czynności prawnych sądowych i pozasądowych podejmowanych w jej imieniu przez wspólników reprezentujących spółkę. Z kolei w art. 2267 C.c. jest mowa o odpowiedzialności wspólników, którzy działają „w imieniu i na rzecz spółki”. Artykuł 2268 C.c. zakłada jednak istnienie majątku spółki, ponieważ odpowiedzialność subsydiarna wspólników ma polegać na tym, że wspólnik może żądać przeprowadzenia wcześniejszej egzekucji z majątku spółki, nawet jeżeli spółka znajduje się w likwidacji, o ile wskaże majątek, który wierzyciel może zająć. Niepełna autonomia majątkowa polega na tym, że majątek spółki może być poddany egzekucji z powodu osobistych długów wspólnika³⁵⁴. Za podmiotowością spółki przemawia także brak wśród przyczyn rozwiązania spółki ustąpienia wspólnika, jego śmierci lub wykluczenia. W takich przypadkach spółka jest kontynuowana, a stosunek spółki ulega rozwiązaniu jedynie ze wspólnikiem ustępującym, wykluczonym lub zmarłym³⁵⁵. Przepisy nie przewidują powództwa wspólnika o rozwiązanie spółki.

Rozwiązanie spółki powoduje wszczęcie postępowania likwidacyjnego³⁵⁶. Likwidatorzy mają obowiązek w pierwszej kolejności zaspokoić wierzycieli spółki³⁵⁷, zaś dopiero w razie pozostałej nadwyżki dokonuje się zwrotu rzeczy wniesionych do

³⁵² Za J. Licem, *Spółka...*, s. 297 - M. A. Hofmann, *Gesellschaftsrecht in Italien*, Heidelberg 2006, s. 2, 14 i 21.

³⁵³ I. Hasińska, *op. cit.*, s. 54.

³⁵⁴ J. Lic, *Spółka...*, s. 298.

³⁵⁵ Art. 2272 C.c.

³⁵⁶ Art. 2274 C.c.

³⁵⁷ Art. 2280 C.c.

używania. Pozostała część podlega podziałowi między wspólników w takim stosunku, w jakim uczestniczyli w zyskach³⁵⁸. Podobnie jak w prawie francuskim do podziału majątku w naturze zastosowanie znajdują przepisy o podziale rzeczy wspólnych³⁵⁹.

5.3. Prawo amerykańskie

Spółki występujące w amerykańskim obrocie handlowym wywodzą się z *common law*, a formalnie normują je ustawy stanowe, uchwalane w oparciu o wzorce opracowane na szczeblu federalnym. Źródłem regulacji były kanony jednolitych aktów opracowanych przez Konfederację Przedstawicieli dla Ujednolicenia Praw Stanowych z 1914 r. *Uniform Partnership Act* i z 1916 r. *Uniform Limited Partnership Act*. Charakterystyczne dla system prawnych angloamerykańskich jest to, że trudno jest oddzielić jednoznacznie spółki osobowe i kapitałowe³⁶⁰. Z uwagi na brak kodyfikacji prawa prywatnego porównywalnej z kodyfikacją cywilną państw Europy kontynentalnej, podział na spółki prawa cywilnego i handlowego nie ma tam doniosłości prawnej. Kwalifikacja danej spółki jako osobowej oparta jest na spełnieniu dwóch zasadniczych kryteriów: podmiotowego i odpowiedzialności podmiotów za działania własne, a tym samym za zobowiązania spółki³⁶¹. W takim ujęciu do kategorii spółek osobowych należą: spółka zwykła (*partnership*) oraz spółka z ograniczoną odpowiedzialnością niektórych wspólników (*limited partnership*) - która ma cechy charakterystyczne dla spółki jawnej i spółki komandytowej oraz spółki z elementami osobowo – kapitałowymi, tzw. *close corporation*³⁶².

Federalne prawo Stanów Zjednoczonych zasadniczo nie przewiduje skodyfikowanej formy regulacji dotyczącej tworzenia spółek zwykłych. Poszczególne stany posiadają odrębne regulacje prawne dotyczące tej materii. Celem ujednolicenia przepisów w roku 1914 *National Conference of Commissioners on Uniform State Laws* wydała model regulacji prawnych pod nazwą *Uniform Partnership Act* (UPA), uzupełniony w roku 1994 poprzez *Revised Uniform Partnership Act* (RUPA). Należy jednak zaznaczyć, że zarówno UPA jak i RUPA mają charakter ustawy modelowej,

³⁵⁸ Art. 2282 C.c.

³⁵⁹ Art. 2283 C.c.

³⁶⁰ Zob. B. Jankowski, Nadużycie formy prawnej spółki w prawie amerykańskim, „PiP”, 2/1996, s. 64.

³⁶¹ K. Dąbek, Spółki osobowe w prawie anglosaskim. „Rejent”, 3/1997, s. 46-47.

³⁶² T. Maciejewski, Historia powszechna ustroju i prawa, Warszawa 2004, s. 654.

poszczególne prawa stanowe mogą zatem odbiegać od regulacji zawartych w tych ustawach. Jednakże większość stanów (za wyjątkiem Luizjany) oparło swoje wewnętrzne regulacje spółki zwykłej o wskazane powyżej akty prawne. *General partnership* unormowana w ustawie UPA łączy w sobie elementy polskiej spółki cywilnej, jawnej i partnerskiej. Zasady funkcjonowania *general partnership* określone w *Uniform Partnership Act* są zbliżone do zasad regulujących *partnership* zawartych w *Partnership Act*.

General partnership definiowana jest jako dobrowolny związek dwóch lub więcej osób podejmujących wspólne prowadzenie przedsiębiorstwa w celu osiągnięcia zysku. Stronami umowy zasadniczo mogą być osoby fizyczne posiadające zdolność do czynności prawnych, związki i inne spółki będące osobami prawnymi i bez przyznanej osobowości prawnej. W doktrynie ugruntował się pogląd, że każda spółka typu *partnership* powinna charakteryzować się następującymi właściwościami: podział zysków i strat dokonywany jest pomiędzy wspólnikami, przedsiębiorstwo jest wspólną własnością wspólników, a wspólnicy mają równe prawo w sprawowaniu zarządu nad biznesem³⁶³. *General partnership* powstaje na podstawie umowy pomiędzy co najmniej dwoma wspólnikami, która może zostać zawarta także w sposób dorozumiany. Dorozumiany sposób zawarcia umowy prowadzi w praktyce do powstania sytuacji, w której osoby będące w świetle prawa wspólnikami *general partnership* nie są tego świadome. Status wspólnika przysługuje bowiem osobie, która uczestniczy tylko w samych zyskach z działalności gospodarczej. Wyjątki ustawowe dotyczą sytuacji, gdy zysk powstał przez zapłatę: długu spłacanego okresowo lub w inny sposób; wynagrodzenia pracownika lub dochodu z dzierżawy; renty dla wdowy albo przedstawiciela zmarłego wspólnika; odsetek od pożyczki, nawet gdyby suma wzrosła wskutek zysku z działalności gospodarczej; wynagrodzenia ze sprzedaży przedsiębiorstwa, opinii i wyrobionych stosunków³⁶⁴. W celu uniknięcia ewentualnych sporów pomiędzy wspólnikami, pożądane jest zawiązywanie spółki *general partnership* na mocy pisemnej umowy³⁶⁵.

³⁶³ E. J. Krześniak, *Spółka partnerska w systemie prawa niemieckiego i amerykańskiego*, Warszawa 2003, s. 164.

³⁶⁴ Ibidem, s. 166.

³⁶⁵ I. Hasińska, op. cit., s. 90-91.

Kwestia charakteru prawnego *general partnership* jest przedmiotem sporu w doktrynie³⁶⁶. Dominująca do roku 1997 tzw. „teoria grupy”³⁶⁷ została zastąpiona tzw. „teorią jedności”. W ujęciu „teorii jedności” i w odróżnieniu od brytyjskiej *partnership*, *general partnership* uznawana jest za odrębny podmiot prawa, a nie wyłącznie sumę partnerów³⁶⁸. Pomimo że nie ma wyrażnie przyznanej osobowości prawnej, może nabywać prawa i zaciągać zobowiązania pod własną firmą, pozywać i być pozywaną oraz prowadzić księgi. Spółka jest także dysponentem odrębnego majątku. Założenie spółki nie wiąże się z koniecznością dokonywania wymogów formalnych dotyczących jej rejestracji³⁶⁹.

Wspólnicy *general partnership* zobowiązani są do wniesienia wkładów w postaci rzeczy, pieniędzy lub świadczenia usług. Przepisy UPA nie przewidują obowiązku wyposażania spółki w określony kapitał minimalny. Każdy majątek początkowy wniesiony do spółki lub uzyskiwany z tytułu transakcji lub w inny sposób na rachunek spółki, tworzy majątek spółki³⁷⁰. Od majątku spółki ustawa odróżnia prawa majątkowe wspólnika przysługujące mu z tytułu uczestnictwa spółce⁴³⁴ np. prawo do odrębnego majątku spółki, udział wspólnika w spółce, przeciwstawiając im np. prawo wspólnika do udziału w zarządzaniu spółką³⁷¹. Wspólnik jest właścicielem odrębnego majątku, z którego ma prawo korzystać tak jak dzierżawca. Uprawnienie wspólnika do posiadania odrębnego majątku spółki dopuszczalne jest w ramach określonych celami spółki. Prawo to może podlegać zajęciu lub egzekucji na zabezpieczenie długów spółki. Wówczas ani wspólnicy ani przedstawiciele zmarłego wspólnika nie mogą powoływać się na ograniczenia egzekucji. Każdy wspólnik ma zasadniczo prawo do równego udziału³⁷² w zyskach i uczestniczy w stratach w tej samej relacji. Wspólnicy zobowiązani są do

³⁶⁶ E.J. Krześniak, op. cit., s. 147.

³⁶⁷ E. Rabel, *The conflict of laws. A Comparative Study. Volume Two. Foreign Corporations, Torts, Contracts in General*, Ann Arbor 1960, s. 95

³⁶⁸ Zob. J.W. Larson, *Florida's new partnership law: the Revised Uniform Partnership Act and Limited Liability Partnerships*, „Florida State University Law Review”, 2/1995, (vol. 23), s. 205; L.E. Ribstein, *Should history lock in lock-in*, Symposium: *Disputed Concepts in Contemporary Business Association Law: Discussions on Fiduciary Duty and Capital Lock-in*, „Tulsa Law Review”, 2006 (vol. 41), s. 524; tenże, *Introduction to the „uncorporation”*, „University of Illinois Law Review”, 1/2005, s. 1.

³⁶⁹ I. Hasińska, op. cit., s. 91.

³⁷⁰ Por. § 8 pkt 1 i 2 UPA.

³⁷¹ Por. § 24 UPA.

³⁷² Por. § 26 UPA

działania zmierzającego do tworzenia zysku. Ich rola nie może ograniczać się tylko do uczestnictwa w podziale zysku³⁷³.

Każdy ze wspólników *general partnership* odpowiada za zobowiązania spółki wobec osób trzecich osobiście oraz całym swoim majątkiem (*unlimited liability*). Za „swoje” zobowiązania odpowiada także *general partnership* ze „swojego” majątku. Bez znaczenia pozostaje fakt, działania którego ze wspólników doprowadziły do wyrządzenia ewentualnej szkody³⁷⁴.

Skutkiem rozwiązania spółki jest generalnie otwarcie jej likwidacji. Jeżeli pozostała część wspólników wyrazi wolę kontynuowania spółki. Występującemu wspólników przysługuje wówczas roszczenie o zapłatę równowartości jego udziału na dzień wystąpienia. W przypadku spółki założonej w celu wykonania konkretnego zadania, wystąpienie partnera przed tym zdarzeniem bądź przed terminem, na który spółka została powołana powoduje tzw. krzywdzące wystąpienie (*wrongful dissociation*). Wspólnicy pozostający w spółce mają możliwość dalszego prowadzenia jej działalności, bez konieczności wyrażenia zgody przez występującego wspólnika, zaś wspólnik występujący ze spółki musi zrekompensować pozostałym wspólnikom straty wynikające z krzywdzącego wystąpienia³⁷⁵. Likwidacja spółki następuje w drodze spieniężenia jej majątku³⁷⁶. Wcześniej konieczne jest zaspokojenie wierzycieli, następnie spłata wierzytelności wspólników z tytułu sum pożyczonych przez nich spółce, w następnej kolejności zwraca się kapitały i wkłady poszczególnym wspólnikom. Pozostały majątek podlega podziałowi na zasadach podziału zysku³⁷⁷.

³⁷³ Zob. L. Clark, P. Kinder, *Law and business*, New York 1988, s. 1080-1089.

³⁷⁴ I. Hasińska, op. cit., s. 94.

³⁷⁵ Zob. L. Clark, P. Kinder, op. cit., s. 306 i n.

³⁷⁶ Zob. VI § 40b UPA.

³⁷⁷ I. Hasińska, op. cit., s. 96.

ROZDZIAŁ II

Polubowne metody rozwiązywania sporów ze stosunku spółki cywilnej

1. Uwagi wprowadzające

Sprawy ze stosunku spółki cywilnej jako sprawy wynikające z relacji pomiędzy wspólnikami na tle prowadzonej wspólnie działalności gospodarczej nierzadko powodują powstanie sporów lub nieporozumień pomiędzy wspólnikami, które wymagają rozstrzygnięcia. Podstawowym sposobem rozwiązania powstałego sporu jest jego zakończenie samodzielnie przez wspólników, bez konieczności angażowania innych podmiotów, osób lub instytucji, w szczególności sądów powszechnych. W takiej sytuacji najczęściej dochodzi do zawarcia pomiędzy stronami sporu ugody, a zatem umowy nazwanej zdefiniowanej w art. 917 k.c., zgodnie z którym przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać. Ugoda ma na celu uchylenie sporu istniejącego między stronami lub mogącego powstać w przyszłości (funkcja koncyliacyjna). W odróżnieniu od rozstrzygania sporów, którą wiąże się z ingerencją podmiotu trzeciego, ugoda pozwala stronom na wybór takiego rozwiązania, które jest akceptowalne przez obie strony. W tym sensie strony zawierające ugodę wyręczają wymiar sprawiedliwości. Do zawarcia ugody może dojść zarówno przed wejściem na drogę postępowania sądowego, jak i już po zainicjowaniu sporu przed sądem. Zawarcie ugody sprzyja także pewności prawnej stron poprzez uchylenie niepewności co do roszczeń wynikających ze stosunku prawnego między stronami lub w celu zapewnienia wykonania tych roszczeń (funkcja stabilizacyjna)³⁷⁸.

W razie braku możliwości porozumienia się przez strony, kolejnym sposobem rozwiązania sporu może być wykorzystanie tzw. pozasądowych metod rozwiązywania sporów, do których można zaliczyć w szczególności postępowanie pojednawcze, mediację oraz arbitraż. Przeniesienie powstałego pomiędzy wspólnikami spółki cywilnej sporu na płaszczyznę postępowania rozpoznawczego przed sądem powszechnym powinno stanowić rozwiązanie ostateczne, stosowane wyłącznie w braku możliwości porozumienia się przez strony. Instytucje ugodowego rozwiązywania sporów cywilnych

³⁷⁸ D. Dulęba, Ugoda w polskim prawie cywilnym, Warszawa 2012, s. 48-49.

można odnaleźć w szeregu regulacji Kodeksu postępowania cywilnego, to jest przede wszystkim w art. 10, 223 § 1, art. 183⁸, art. 184-186, art. 205² § 1 pkt 1, art. 205⁵ § 1 i 2 oraz art. 205⁶ § 1 i 2. Przepis art. 10 k.p.c. statuuje jedną z zasad postępowania cywilnego, a mianowicie zasadę dążenia do ugodowego załatwienia sprawy. Zgodnie z nim, w sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji. Sędzia cywilny powinien nie tylko sprzyjać, ale również aktywnie działać na rzecz ugodowego załatwienia sprawy cywilnej z wykorzystaniem instytucji ugody sądowej (art. 223 k.p.c.) lub pozasądowej, nakłaniając strony w szczególności na drogę mediacji³⁷⁹. Znaczenie polubownych sposobów rozwiązywania sporów akcentuje również art. 187 § 1 pkt 3 k.p.c. ustanawiający dodatkowym wymogiem formalnym pozwu przedstawienie informacji, czy strony podjęły próbę mediacji lub innego pozasądowego sposobu rozwiązywania sporu, a w przypadku gdy takich prób nie podjęto, wyjaśnienie przyczyn ich niepodjęcia.

Zasadniczym celem niniejszego opracowania jest dogmatyczna analiza sądowych postępowań w sprawach ze stosunku spółki, jednakże całościowe ujęcie tej problematyki wymaga ogólnego przedstawienia rodzajów pozasądowych sposobów rozwiązywania tych sporów, ich zasad i trybu procedowania. Współcześnie alternatywne sposoby rozwiązywania sporów zyskują na znaczeniu jako narzędzia zmierzające do uniknięcia konieczności odwoływania się do władczej ingerencji sądu w celu rozstrzygnięcia sytuacji konfliktowych. Pojęcie alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów ma swoją genezę w ustawodawstwie Stanów Zjednoczonych z lat 70. XX wieku i pojawiającego się tam terminu Alternative Dispute Resolution (ADR), który można zdefiniować jako polubowny i pojednawczy sposób rozwiązywania konfliktów i sporów oparty na idei dążenia do porozumienia oraz na znalezieniu kompromisowego wyjścia z sytuacji konfliktowej³⁸⁰. A. Jakubiak-Mironczuk definiuje go z kolei jako wszelkie, poza procesowymi, możliwości czy formy postępowania w sporze, oparte na idei rozwiązywania, a nie rozstrzygania sporów. Autorka czyni przy tym dystynkcję między

³⁷⁹ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja w sprawach gospodarczych jako narzędzie wspierające sukces w biznesie*, Warszawa 2020, s. 117-118.

³⁸⁰ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 26.

różnymi trybami rozwiązywania sporów, tj. trybem adjudykacyjnym (sądowym) a przeciwstawionymi mu trybami: kontraktowym, mediacyjnym, arbitrażowym³⁸¹.

Pojęcie alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów obejmuje szereg różnorodnych form działania, których wspólnym celem jest minimalizacja możliwości powstania sporu wymagającego rozstrzygnięcia sądu, przede wszystkim dzięki pomocy neutralnego i bezstronnego podmiotu trzeciego³⁸². Alternatywnym sposobom rozwiązywania sporów przypisuje się szereg zalet w porównaniu z trybem adjudykacyjnym, wskazując między innymi na relatywną szybkość postępowania, redukcję kosztów postępowania, odformalizowanie, udział ekspertów, pozytywny wpływ tych form na relacje pomiędzy stronami, satysfakcję psychologiczną stron, element asekuracyjny w postaci możliwości skorzystania przez strony z modeli sądowych, niewiążący charakter, całkowitą dobrowolność decyzji, możliwość wpływu na prawo materialne i procesowe, a także rozwiązywanie problemów uwzględniając faktyczne interesy stron co zwiększa kontrolę stron nad ostatecznym rozstrzygnięciem sporu³⁸³.

Do podstawowych form ADR zalicza się w literaturze: negocjacje, mediację i arbitraż³⁸⁴. Alternatywne metody rozwiązywania sporów stanowią wyjątek od wyrażonej w Konstytucji RP zasady sądowego wymiaru sprawiedliwości, gdyż sama ustawa zasadnicza nie przewiduje tzw. jurysdykcji pozasądowej³⁸⁵, zaś monopol w zakresie wymiaru sprawiedliwości posiadają sądy państwowe. Cechą ADR nie jest jednak stosowanie prawa przejawiające się w rozstrzygnięciu sporów, ale możliwość odstąpienia

³⁸¹ A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów sądowych*, Warszawa 2008, s. 19-20.

³⁸² R. Morek, *ADR w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2004, s. 6-11. Por. L. Morawski, *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, PiP 1993, z. 1, s. 12-24.

³⁸³ M. Białecki, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 21-22. Zob. także: S.B. Goldberg, E.D. Greek, F.E. Sander, *Dispute Resolution Little – Brown Company*, Boston-Toronto 1985, s. 3; E. Gmurzyńska, [w:] *Alternatywne metody rozwiązywania sporów. Przegląd zagadnień*, pod red. R. Świeżak, M. Tański, Warszawa 2003, s. 36; A. Wach, *Alternatywne formy rozwiązywania sporów sportowych*, Warszawa 2005, s. 122 i n.; Ł. Błaszczak, *Alternatywne formy rozwiązywania sporów – analiza zjawiska na tle prawa polskiego*, [w:] *Czterdziestolecie Kodeksu Postępowania Cywilnego*, Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem 7-9.10.2005, pod red. I. Ratusińska, Kraków 2006, s. 332; P. Sobolewski, *Mediacja w sprawach cywilnych*, PPH 2006 nr 2, s. 31; A. Mól, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w Internecie*, PPH 2005, nr 10, s. 29, Z. Miczek, *Mediacja w sprawach cywilnych*, PPH 2006, nr 6, s. 9; S. Pieckowski, *Mediacja w sprawach cywilnych*, Warszawa 2006, s. 11-12;

³⁸⁴ Ł. Błaszczak, *Alternatywne formy...*, s. 332.

³⁸⁵ *Ibidem*, s. 334.

od sformalizowanych reguł i próba rozwiązywania konfliktów³⁸⁶. Z tego też powodu brzmienie art. 175 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne i sądy wojskowe, nie wyklucza legalności działania innych, niepaństwowych organów czy instytucji utworzonych w celu rozwiązywania sporów, o ile wyraźne przepisy ustawowe stwarzają taką możliwość³⁸⁷. Nie ma zatem potrzeby uzupełniania konstytucyjnego przepisu prawie do sądu ustanowionego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP dodatkową klauzulą odnoszącą się do alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów, skoro i tak sądy państwowe sprawują nadzór i kontrolę nad tymi formami, i to nie z mocy Konstytucji RP, ale na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego³⁸⁸. Pozytywna wartość ADR jest szczególnie widoczna na gruncie sporów w sprawach związanych z szeroko pojętymi stosunkami gospodarczymi, a zatem również w odniesieniu do sporów ze stosunku spółki cywilnej. Dla każdego przedsiębiorcy szybkość w obrocie pieniądzem oraz sprawne radzenie sobie z eliminowaniem przeszkód w stosunkach handlowych, a także niskie koszty windykacji należności oraz poufność, to główne czynniki mogące wpłynąć na podjęcie decyzji o skorzystaniu z którejś z form alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów³⁸⁹.

2. Zdolność ugodowa

Rozważenie poszczególnych sposobów pozasądowego rozwiązywania sporów wymaga w pierwszej kolejności analizy, czy sprawy ze stosunku spółki nadają się do ich załatwienia w formie ugodowej, a zatem na skutek zgodnych oświadczeń współników, którzy chcą w ten sposób uregulować sporne pomiędzy nimi stosunki prawne mające swe źródło w stosunku spółki cywilnej.

W tym kontekście kluczowe okazuje się zdefiniowanie pojęcia tzw. zdolności (zdatności) ugodowej sporu. Termin ten wyznaczać będzie zakres stosunków prawnych, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne. Zgodnie z art. 184 zd. 1 k.p.c., sprawy cywilne, których charakter na to zezwala, mogą być uregulowane drogą ugody zawartej przed wniesieniem pozwu. Doktryna nie wypracowała jednolitego stanowiska w

³⁸⁶ M. Białecki, *Mediacja...* s. 24-25.

³⁸⁷ A. Wasilewski, *Władza sądownicza w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, PiP, 1998, z. 7, s. 6.

³⁸⁸ Ł. Błaszczak, *Alternatywne formy...*, s. 338.

³⁸⁹ W. Orłowski, [w:] *Mediacje gospodarcze*, pod red. A. Binsztok, Wrocław 2015, s. 15.

przedmiocie zdatności ugodowej. Wskazuje się przy tym, że literatura i orzecznictwo na ten temat są zbyt ubogie, aby mogły stanowić drogowskaz dla praktyki obrotu³⁹⁰. Zdaniem R. Longchamps de Brier przedmiotem ugody może być jakikolwiek stosunek prawny, zobowiązaniowy, rzeczowy, rodzinny lub spadkowy, niewyłączony w zupełności spod dyspozycji stron³⁹¹. Uгода służy do kształtowania stosunków cywilnoprawnych niezależnie od ich źródła. Może dotyczyć zarówno stosunków kontraktowych jak i wynikających z czynów niedozwolonych, bezpodstawnego wzbogacenia, a także z innych źródeł. Zastosowanie ugody w odniesieniu do stosunków innych niż zobowiązaniowe może mieć jednak miejsce tylko w zakresie, w jakim stosunki te pozostają w dyspozycji stron³⁹². Mogą to być zarówno sprawy podlegające rozpoznaniu w procesie, jak i w postępowaniu nieprocesowym³⁹³. Uгода może przy tym być przy tym co do zasady zawarta zarówno w sprawach o zasądzenie, jak i o ukształtowanie albo ustalenie stosunku prawnego lub prawa³⁹⁴. Z orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika ponadto, że zdatność ugodowa powinna być oceniana w sposób abstrakcyjny. Ocena ta odrywa się od konkretnych okoliczności i uwarunkowań prawnych danej sprawy, w tym zwłaszcza od rozważań, czy ewentualna uгода byłaby in casu dopuszczalna w świetle art. 203 § 4 w zw. z art. 223 § 2 k.p.c. przy zastosowaniu art. 917 w zw. z art. 58 k.c. Dla ustalenia zdatności ugodowej, pozbawiona znaczenia jest w związku z tym kwestia wadliwości danej ugody, w tym również jej nieważności. Miarodajny jest bowiem wyłącznie charakter stosunku prawnego, którego spór dotyczy³⁹⁵.

³⁹⁰ A. Wiśniewski, Rozstrzyganie sporów korporacyjnych spółek kapitałowych przez sądy polubowne - perspektywa ustawowego rozstrzygnięcia, cz. 2, PS 2005, Nr 5, s. 10.

³⁹¹ R. Longchamps de Brier, op. cit., s. 624. Zob. podobnie A. Szpunar, Z problematyki ugody w prawie cywilnym, PS 1995, Nr 9, s. 6.

³⁹² Por. Z. Masłowski, Uznanie, ugodą, odnowienie, zwolnienie z długu, poręczenie, Warszawa 1966, s. 36, Z. Radwański [w:] System prawa cywilnego, t. III, Prawo zobowiązań – część szczegółowa, cz. 2, pod red. S. Grzybowskiego, s. 1075; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] System Prawa Prywatnego, t. 8, Prawo zobowiązań – część szczegółowa, pod red. J. Panowicz-Lipskiej, s. 857. Odmienne: D. Dulęba, Uгода..., s. 109-112.

³⁹³ Por. np. J. Krajewski, [w:] Jodłowski, Piasecki, Komentarz KPC, t. 1, Warszawa 1989, s. 293; M. Jędrzejewska, K. Weitz, [w:] Ereciński, Komentarz KPC, t. 1, Warszawa 2009 s. 545; odmiennie W. Siedlecki, [w:] Resich, Siedlecki, Komentarz KPC, Warszawa 1975, s. 315.

³⁹⁴ R. Morek, A. Budniak-Rogała, [w:] Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz, pod red. E. Marszałkowskiej-Krześ i I. Gil, Art. 184, pkt 9, Legalis.

³⁹⁵ Ibidem, pkt 13, Legalis. Zob. postanowienie SN z 21.5.2010 r., II CSK 670/09, OSNC 2010, Nr 12, poz. 170; postanowienie z 18.6.2010 r., V CSK 434/09, niepubl., Legalis) oraz uchwała SN z 23.9.2010 r., III CZP 57/10, OSNC 2011, Nr 2, poz. 14 wraz z glosą S. Wojdy.

Zawarcie ugody zostało wyraźnie wyłączone w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych³⁹⁶, natomiast ze szczególnych przepisów można także wyprowadzić wniosek, że ugoda nie jest dopuszczalna w tych sprawach cywilnych, w których k.p.c. wyklucza oparcie wyroku wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych (art. 431 k.p.c., art. 452 k.p.c., art. 458 § 1 k.p.c.)³⁹⁷. Przyjmuje się też, że pewne stosunki prawne podlegają rozstrzygnięciu jedynie w drodze orzeczenia sądu ze względu na swoją naturę³⁹⁸.

Mając na uwadze powyższe rozważania stwierdzić należy, że zdolność ugodową będą niewątpliwie posiadały wszystkie sprawy ze stosunku spółki podlegające rozpoznaniu w procesie, w których powództwa należą do grupy powództw o świadczenie lub ustalenie. Wszystkie sprawy ze stosunku spółki są bowiem sprawami cywilnymi, zaś ewentualna ugoda ma dotyczyć istniejących pomiędzy wspólnikami sporów wynikających ze stosunku o charakterze zobowiązaniowym.

Wątpliwości budzi możliwość zawarcia ugody w ramach sprawy o rozwiązanie spółki cywilnej. Przepis art. 874 § 1 k.c. jednoznacznie bowiem wskazuje, że każdy wspólnik może żądać rozwiązania spółki przez sąd. Powództwo wnoszone na tej podstawie ma charakter powództwa o ukształtowanie, zaś wydawane w sprawie orzeczenie jest konstytutywne i wywołuje skutki prawne *ex nunc*, w postaci rozwiązania pomiędzy wspólnikami umowy spółki cywilnej. Pomimo wyraźnego brzmienia art. 874 § 1 k.c. nie można jednak wykluczyć zawarcia przez wspólników ugody w zakresie powstałego sporu i to zarówno przed wystąpieniem z tego rodzaju żądaniem, jak i na etapie postępowania sądowego. Zgodnie bowiem z fundamentalną dla prawa zobowiązań zasadą swobody umów, wspólnicy w każdej chwili mogą w sposób autonomiczny podjąć zgodną decyzję o rozwiązaniu istniejącego pomiędzy nimi stosunku prawnego. Sens przywołanej zasady w tym kontekście wyraża się w przekonaniu, że podobnie jak strony są uprawnione do powołania określonego stosunku prawnego, tak też nic nie stoi na przeszkodzie temu, aby zgodnie zadecydowały o jego rozwiązaniu. Zawarciu ugody nie sprzeciwia się także charakter sprawy, ponieważ dopuszczalność ugody w sprawie o

³⁹⁶ Art. 477¹² k.p.c.

³⁹⁷ J. Turek, Ugoda w procesie cywilnym, MoP 2005, Nr 21, s. 1054.

³⁹⁸ Np. rozwiązanie małżeństwa przez rozwód, unieważnienie małżeństwa, ustalenie pochodzenia dziecka, prawa stanu – zob. R. Morek, A. Budniak-Rogala, op. cit., art. 184, pkt 10, Legalis; por. W. Siedlecki, Z problematyki ugody sądowej. Prace z zakresu prawa cywilnego i własności intelektualnej, ZNUJ 1985, Nr 41, s. 143–146); M. Pyziak-Szafnicka, System..., s. 858.

ukształtowanie stosunku prawnego nie dotyczy tylko tych przypadków, gdy strona nie może rozporządzać swoim prawem podmiotowym lub stosunkiem prawnym³⁹⁹. W razie powstania sporu na tle dalszego istnienia spółki cywilnej wspólnicy mogą zatem zawrzeć stosowne porozumienie, którego treścią będzie oświadczenie i zgodne ustalenie, że łączący ich do tej pory stosunek prawny będzie uważany za niewiążący w dalszych wzajemnych stosunkach. Rozwiązanie umowy w drodze porozumienia jest przy tym bardzo korzystne, gdyż pozwala na elastyczne ukształtowanie sytuacji prawnej stron. Tego rodzaju porozumienie, aczkolwiek nie będzie stanowiło „czystej” ugody w rozumieniu art. 917 k.c. pozwoli na osiągnięcie jej podstawowego celu, to jest bezkonfliktowego zakończenia określonej sytuacji prawnej, bez narażania wspólników na władczą ingerencję sądu⁴⁰⁰. Brak jest przy tym przeszkód do ustalenia przez wspólników w ramach zawartego porozumienia, że istniejący pomiędzy nimi stosunek prawny zostaje rozwiązany z datą wcześniejszą. Tego rodzaju ugoda nie może jednak naruszać praw osób trzecich, w szczególności nie spowoduje zniesienia solidarnej odpowiedzialności wspólników za zobowiązania zaciągnięte w ramach spółki cywilnej.

3. Tryb umowny jako sposób podziału majątku wspólnego wspólników

Zawarcie ugody i umowne uregulowanie podziału majątku wspólnego będzie dopuszczalne także w ramach sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu. Przepisy Kodeksu cywilnego w odniesieniu do zniesienia współwłasności nie zawierają analogicznej regulacji jak przewidziana w art. 1037 § 1 k.c. w przypadku działu spadku⁴⁰¹ wprost wskazującej na istnienie dwóch równoległych trybów działu – na mocy umowy między spadkobiercami lub na mocy orzeczenia sądu na żądanie któregośkolwiek ze spadkobierców. Za istnieniem trybu umownego i sądowego przy zniesieniu współwłasności przemawia jednak treść art. 212 § 1 *in principio* k.c. zawierająca wyrażenie: „jeżeli zniesienie współwłasności następuje na mocy orzeczenia sądu...”. Takie sformułowanie jednoznacznie wskazuje na istnienie także innego niż sądowy tryb działu, a zatem musi tu chodzić o tryb umowny⁴⁰². Inni autorzy odwołują

³⁹⁹ M. Sychowicz, J. Derlatka, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2019, Art. 184, Nb 10, Legalis.

⁴⁰⁰ R. Gola, Polubowne rozstrzyganie sporów, Warszawa 2007, s. 21-22.

⁴⁰¹ Z mocy art. 46 k.r.o. także do spraw o podział majątku wspólnego małżonków.

⁴⁰² A. Stempniak, op. cit., s. 101. Por. A. Wąsiewicz, Powstanie, istota i zniesienie współwłasności ułamkowej, Poznań 1965, s. 239; J. Ignatowicz, [w:] Resich, Ignatowicz, Pietrzykowski, Bielski, Komentarz. Kodeks cywilny, t. 1, Warszawa 1972, s. 544; M. Sychowicz, Postępowanie o

się w tym zakresie do ogólnych zasad prawa cywilnego pozwalających na swobodne rozporządzanie przez osoby uprawnione przysługującymi im prawami, o ile brak jest ograniczeń wynikających z przepisów ustawy lub istoty stosunku prawnego⁴⁰³ lub przepisów art. 140 k.c., art. 198 k.c. i art. 199 zd. 1 k.c. podkreślających znaczenie zgody współwłaścicieli na rozporządzenie rzeczą, która w razie zgodnej woli wszystkich współwłaścicieli przemawia za dopuszczalnością umowy o zniesienie współwłasności⁴⁰⁴. Niekonsekwencja ustawodawcy w wyraźnym określeniu trybu umownego zniesienia współwłasności może wynikać także z założenia o zbędności tego typu regulacji, ponieważ umowa o zniesienie współwłasności jest w istocie umową o przeniesienie własności⁴⁰⁵, a zatem dopuszczalność jej zawarcia nie powinna budzić jakichkolwiek wątpliwości⁴⁰⁶. Pod pojęciem trybu działu rozumie się rodzaje postępowań (dróg prawnych) prowadzących do zniesienia współwłasności, wspólności majątku spadkowego czy podziału majątku wspólnego małżonków⁴⁰⁷. Pojęcie to należy odróżnić

zniesienie współwłasności, Warszawa 1976, s. 10; S. Dmowski, Umowa o zniesienie współwłasności nieruchomości i o dział spadku obejmującego nieruchomość, w: Prawo obrotu nieruchomościami, pod red. S. Rudnickiego, Warszawa 1995, s. 407–408; P. Kostański, Zniesienie współwłasności..., s. 57 i 58.

⁴⁰³ Tak: J. Ignatowicz, [w:] Resich, Ignatowicz, Pietrzykowski, Bielski, Komentarz. Kodeks cywilny, t. 1, s. 544.

⁴⁰⁴ Tak. B. Swaczyna, Umowne zniesienie współwłasności nieruchomości, Warszawa 2004, s. 44 i n. Por. A. Karnicka-Kawczyńska, J. Kawczyński, Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism, Warszawa 2004, s. 116.

⁴⁰⁵ J. Wasilkowski, Zarys prawa rzeczowego, Warszawa 1963, s. 126; M. Sychowicz, Postępowanie..., s. 10.

⁴⁰⁶ M. Stempniak, Autonomia..., s. 101–102.

⁴⁰⁷ A. Stempniak, op. cit., s. 99 wraz z cytowaną tam literaturą: J. Wasilkowski, op. cit., s. 126; J. Ignatowicz, w: Resich, Ignatowicz, Pietrzykowski, Bielski, Komentarz. Kodeks Cywilny, t. 1, s. 540; M. Sychowicz, Postępowanie..., s. 10; E. Gniewek, Kodeks cywilny. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe. Komentarz, Kraków 2001, s. 435 i 436; J.S. Piąkowski, Prawo spadkowe, Warszawa 2003, s. 194; J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo rzeczowe, Warszawa 2003, s. 125; A. Stempniak, Tryby działu spadku, MoP 2004, Nr 9, s. 409; P. Kostański, op. cit., s. 46 i 47; S. Rudnicki, Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe, Warszawa 2004, s. 274 i 275; B. Swaczyna, op. cit., s. 42; A. Doliwa, Prawo spadkowe, Warszawa 2007, s. 178; J. Biernat, Umowa o dział spadku, Warszawa 2008, s. 38 i 39; H. Witczak, A. Kawałko, Prawo spadkowe, Warszawa 2008, s. 161 i n.; A. Stempniak, Postępowanie o dział spadku, 2010, s. 5 i n.; Skiepmo, Komentarz do spraw o podział majątku wspólnego małżonków, pod red. J. Ignaczewskiego, s. 35 i n. Inaczej A. Wąsiewicz, op. cit., s. 238–239, który tryb (postępowanie), w jakim następuje zniesienie współwłasności (sądowy, umowny), określa terminem „sposób zniesienia współwłasności”.

od sposobu działu, który określa różne warianty samego podziału majątku podejmowane w ramach danego trybu⁴⁰⁸.

Przepisy Kodeksu cywilnego w żaden sposób nie regulują również trybu umownego podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu. Zawarte w art. 875 § 1 k.c. odesłanie do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych przemawia jednak za rozciągnięciem wcześniejszych rozważań również na tę szczególną kategorię spraw działowych. Tym samym zastosowanie umownego trybu podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu został pozostawiony autonomii byłych wspólników, którzy mogą uregulować likwidację istniejącej między nimi współwłasności w sposób dowolny, a zatem podział wspólnego majątku może zostać dokonany w trybie określonym w art. 875 k.c. w zw. z art. 199 i n. k.c., w umowie spółki albo odrębnej uchwale wspólników⁴⁰⁹.

Otwarcie likwidacji następuje zasadniczo *ex lege*, bez potrzeby podejmowania przez wspólników odrębnej uchwały. Miarodajna jest chwila zaistnienia zdarzenia prawnego, które stanowi przyczynę rozwiązania. Z uwagi na brak zdolności prawnej spółki i sposób unormowania odpowiedzialności wspólników za jej zobowiązania, ustawodawca nie nadał jednak przepisowi art. 875 k.c. charakteru bezwzględnie obowiązującego. Unormowanie to jest uznawane za znajdujące zastosowanie o tyle tylko, o ile wspólnicy nie uregulowali danych kwestii inaczej w umowie spółki lub w późniejszej uchwale. Postępowanie likwidacyjne nie ma zatem charakteru koniecznego, a wspólnicy mogą umówić się o inny sposób zakończenia wspólnej działalności⁴¹⁰. Ze względu na brak występowania majątku wspólnego przepis ten nie znajdzie zastosowania także do spółki cichej⁴¹¹.

Nie budzi wątpliwość okoliczność, że wspólnicy mogą uregulować w umowie procedurę likwidacji spółki w odmienny sposób. Sporny jest natomiast zakres przysługującej im w tym zakresie autonomii. W opinii części doktryny art. 875 k.c.

⁴⁰⁸ Podział fizyczny, przyznanie przedmiotu jednemu z podmiotów wspólności oraz podział cywilny – art. 212 k.c.

⁴⁰⁹ K. Skiepmo [w:] Komentarz do spraw o podział majątku wspólnego małżonków, pod red. J. Ignaczewskiego, Warszawa 2017, s. 33.

⁴¹⁰ Zob. B. Łubkowski, op. cit., s. 1707; A. Nowacki, op. cit., s. 1124 – 1125; R. Sadlik, Sytuacja majątku spółki cywilnej po jej rozwiązaniu, Pr.Sp. 2000, Nr 1, s. 17; R. Wiatr, Rozwiązanie spółki cywilnej, [w:] Rozprawy z prawa handlowego, red. J. Frąckowiak, AUWr 2004, Nr 2683, PPA LXIV, s. 265. Zob. wyr. SN z 9.2.2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000, Nr 10, poz. 179.

⁴¹¹ K. Pietrzykowski, op. cit., s. 873; a także: post. SN z 24.10.2003 r., III CZP 67/03, OSNC 2004, Nr 12, poz. 199.

znajdzie zastosowanie dopiero w przypadku braku uregulowania tej problematyki w umowie spółki, przy czym wspólnicy mogą w umowie spółki uregulować tę problematykę, co do zasady, w sposób dowolny⁴¹². Z kolei w opinii M. Litwińskiej, wymóg zakończenia działalności spółki i rozliczenie wspólnika nie jest obligatoryjnym sposobem zakończenia działalności spółki – wynika on jedynie z odpowiedniego zastosowania do wspólnego majątku przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych⁴¹³. Według trzeciej grupy poglądów doktrynalnych funkcja art. 875 k.c. mająca na celu ochronę interesów wierzycieli zewnętrznych przemawia za uznaniem, iż w pierwszej kolejności należy spłacić wierzycieli spółki, a dopiero następnie należy zwrócić wkłady wspólnikom, przy odpowiednim stosowaniu art. 871 k.c. Dopiero na koniec rozlicza się nadwyżkę w takim stosunku, w jakim wspólnicy uczestniczyli w zyskach spółki⁴¹⁴. Stosownie bowiem do treści art. 875 § 2 i 3 k.c., z chwilą rozwiązania spółki w pierwszej kolejności musi nastąpić pokrycie długów spółki, przez które należy rozumieć długi ze stosunków "pozaspółkowych", a nie zobowiązania wspólników wynikające z samego stosunku spółki⁴¹⁵. Na takie rozumienie wskazuje użyte w art. 875 § 2 k.c. wyrażenie "po zapłaceniu długów spółki", które może tylko oznaczać długi wobec osób niebędących członkami spółki⁴¹⁶. W drugiej kolejności zwraca się wspólnikom ich wkłady przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o rozliczeniu z występującym wspólnikiem (art. 871 k.c.). Następnie zaś pozostałą nadwyżkę dzieli się między wspólników w takim stosunku, w jakim uczestniczyli w zyskach spółki (zob. art. 867 k.c.)⁴¹⁷.

Należy przychylić się do poglądu przyznającego wspólnikom jak najszerszy zakres autonomii w odniesieniu do umownego kształtowania sposobów i procedury likwidacji spółki. W razie ewentualnego polubownego podziału wspólnego majątku jeszcze przed spłatą zobowiązań, wspólnicy i tak ponoszą nieograniczoną

⁴¹² R. Wiatr, Rozwiązanie spółki cywilnej, s. 265–274, a także T. Sójka, R. Szyszko, op. cit., s. 1216; J. Gudowski; op. cit., s. 906.

⁴¹³ M. Litwińska, Głosa do uchw. SN z 11.1.1996 r., III CZP 161/95, s. 37–40

⁴¹⁴ K. Pietrzykowski, op. cit., s. 872; zob. także: wyr. SN z 16.5.2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000, Nr 10, poz. 179, z glosą apr. P. Drapały, PS 2002, Nr 3 oraz omówieniem W. Robaczyńskiego, Przegląd orzecznictwa, PS 2003, nr 4, s. 136; T. Sójka, R. Szyszko, op. cit., s. 1216.

⁴¹⁵ post. SN z 15.11.2016 r., III CSK 345/15, niepubl., Legalis nr 1558518.

⁴¹⁶ J. Jezioro, op. cit., s. 1621.

⁴¹⁷ K. Pietrzykowski, op. cit., s. 672; zob. także: post. SN z 21.5.2014 r., II CSK 455/13, niepubl., Legalis nr 1067166.

odpowiedzialność całym swoim majątkiem, a zatem zaspokojenie wierzycieli może nastąpić z odrębnego majątku wspólników. Rozwiązanie spółki cywilnej i zaprzestanie prowadzenia działalności w związku z brakiem majątku nie wyłącza bowiem odpowiedzialności osobistej wspólników za niespłacone zobowiązania⁴¹⁸. Odmienne niż w przypadku spółki handlowej, rozwiązanie spółki cywilnej nie wpływa na istnienie samego zobowiązania, które w dalszym ciągu obciąża wspólników spółki cywilnej, dokładnie tak jak przed rozwiązaniem tej spółki. Ponadto wierzyciele mogą uzyskać zaspokojenie zarówno ze wspólnego majątku wspólników, jak i z ich majątku odrębnego. Dlatego należy uznać, iż nie ma potrzeby, aby ustawodawca bezwzględnie wymagał zaspokojenia tych zobowiązań przed rozwiązaniem spółki lub od razu po jej rozwiązaniu. Wskutek ustania spółki zmienia się bowiem jedynie to, że od tej chwili do wspólnego majątku wspólników zaczyna się stosować przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych oraz przestaje obowiązywać zakaz rozporządzania oraz żądania zaspokojenia z udziału wspólnika we wspólnym majątku wspólników, a ponadto zakaz podziału wspólnego majątku wspólników. Nawet jednak podział wspólnego majątku wspólników nie zmienia nic w zakresie odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki cywilnej⁴¹⁹. W konsekwencji należy odrzucić poglądy uznające za niedopuszczalne wszelkie postanowienia umowy spółki naruszające ustanowioną w art. 875 k.c. zasadę priorytetowości zaspokojenia interesów wierzycieli zewnętrznych⁴²⁰.

W praktyce umowny podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej może znaleźć zastosowanie tylko wtedy, gdy istnieje zgoda pomiędzy wspólnikami co do składu majątku oraz sposobu jego podziału⁴²¹. Z przyczyn obiektywnych etap likwidacji spółki jest potencjalnie najbardziej konfliktogenny; nierzadko też na tym właśnie etapie wspólnicy dopuszczają się zachowań niełojalnych lub pozaprawnych⁴²².

W ramach trybu umownego wspólnicy mogą uzgodnić, że majątek lub jego poszczególne składniki zostaną przekazane na własność jednemu lub kilku ze wspólników z zastrzeżeniem odpowiednich spłat lub dopłat wyrównujących wartość tych przedmiotów na rzecz pozostałych wspólników. Możliwa jest także sprzedaż wszystkich

⁴¹⁸ P. Pinior [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V, pod red. M. Habdas i M. Frasa, Warszawa 2018, s. 528 – 529.

⁴¹⁹ A. Nowacki, op. cit., s. 1125.

⁴²⁰ Tak np.: T. Sójka, R. Szyszko, op. cit., s. 1216.

⁴²¹ M. Uliasz, op. cit., s. 1768.

⁴²² A. Herbet, System..., s. 976

lub niektórych składników majątkowych lub zbycie całego przedsiębiorstwa i dokonanie podziału uzyskanej z tego tytułu sumy pieniężnej pomiędzy poszczególnych wspólników w zależności od ich udziału w zysku. Dopuszcza się także wniesienie przedsiębiorstwa spółki cywilnej jako aportu do spółki prawa handlowego. Strony mogą umówić się co do wzajemnych rozliczeń, w postaci przeznaczenia określonych kwot, rzeczy lub praw majątkowych na wywiązanie się z zobowiązań spółki, dokonania wypłat z majątku spółki na poczet zwrotu wkładów lub zysku, pokrycia z majątku spółki roszczeń regresowych w związku z pokryciem zobowiązania spółki z majątku osobistego wspólnika. Zasady rozliczeń mogą mieć charakter ogólny – w przypadku zawarcia ich w umowie spółki – lub bardziej skonkretyzowany, gdy porozumienie zawierane jest na krótko przed lub już po rozwiązaniu spółki⁴²³.

Swoboda dyspozycji stron może być wyłączona lub ograniczona tylko przez wyraźny przepis prawa zakazujący określonego sposobu zniesienia współwłasności (np. w przypadku podziału nieruchomości) lub nakazujący zastosowanie wskazanego sposobu. Nie ulega wątpliwości, że strony mogą dokonać umownego podziału ich majątku wspólnego w sposób im odpowiadający. Sposób ten nie może jednak uchybiać bezwzględnie obowiązującym przepisom prawa (art. 58 § 1 k.c.) ani zasadom współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.). Gdy chodzi o ruchomości, umowa dokonująca w ich zakresie podziału majątku wspólnego może być zawarta w dowolnej formie. Jeżeli natomiast podział majątku dotyczy nieruchomości, konieczne jest zachowanie formy aktu notarialnego, ponieważ każdy sposób zniesienia współwłasności będzie rozporządzeniem tą nieruchomości (art. 158 w zw. z art. 73 § 2 zd. 1), kończącym się nabyciem wyodrębnionych części rzeczy przez wspólników (w razie podziału rzeczy wspólnej) lub nabyciem wyłącznej własności całej rzeczy przez jednego ze wspólników. Umowa w przedmiocie podziału majątku wspólnego powinna zawierać wszystkie postanowienia podmiotowo i przedmiotowo istotne dla umowy znoszącej współwłasność, a zatem powinna określać sposób podziału, zawierać oświadczenia o przeniesieniu udziałów lub postanowienia dotyczące spłat i dopłat oraz terminów ich uiszczenia⁴²⁴.

Do umowy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu mają zastosowanie przepisy ogólne Kodeksu cywilnego dotyczące wad oświadczenia woli (art. 82–88 k.c.). Ewentualna nieważność umowy o podział majątku

⁴²³ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 183 – 184. Por. także: M. Uliasz, op. cit., s. 1768.

⁴²⁴ K. Skiepmo, op. cit., s. 33 – 34.

wspólnego może być stwierdzona w drodze powództwa o ustalenie nieważności umowy (art. 189 k.p.c.), wytoczonego przez każdego – w tym stronę umowy – kto ma interes prawny w takim ustaleniu. Na nieważność umowy dokonującej podziału majątku wspólnego mogą również powoływać się uczestnicy postępowania sądowego o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej. Jeśli zarzut nie potwierdzi się i sąd orzekający w sprawie o podział majątku wspólnego uzna, że został już dokonany umowny podział majątku wspólnego, obejmujący cały ten majątek, powinien wniosek oddalić z uwagi na brak przedmiotu podziału. Jeśli jednak zarzut okaże się zasadny i sąd orzekający w sprawie o podział majątku wspólnego uzna, że umowa o podziale majątku wspólnego jest nieważna w całości bądź części, powinien w odpowiednim zakresie dokonać podziału majątku wspólnego.

Należy również podzielić pogląd, że umowny tryb zniesienia współwłasności, a zatem i podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu, wymaga zgodnych oświadczeń woli wszystkich współwłaścicieli. Dotyczy to zarówno samego zamiaru zniesienia współwłasności, jak i zastosowanego sposobu zniesienia współwłasności. W żadnym razie nie można „brakującego oświadczenia woli” któregośkolwiek ze współwłaścicieli uzupełniać orzeczeniem sądu podejmowanym w trybie przepisów o zarządzie rzeczą wspólną (ani w trybie art. 199 zd. 2 k.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c., ani według art. 201 zd. 2 k.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c.). Brak również podstaw materialnoprawnych do zastosowania w trybie procesowym normy art. 64 k.c. Wprawdzie każdy ze współwłaścicieli może żądać zniesienia współwłasności, jednak określenie sposobu zniesienia współwłasności wymaga konstytutywnego doprecyzowania. Nie można tu więc stwierdzić obowiązku „złożenia oznaczonego oświadczenia woli”⁴²⁵. Zasada autonomii woli stron oraz ich prawo do dokonania umownego podziału majątku wspólnego mają zatem zastosowanie dopóty, dopóki wspólnicy są zgodni zarówno co do możliwości, jak i co do sposobu samego podziału. Gdy zgody brak, podział majątku wspólnego może nastąpić jedynie w trybie sądowym⁴²⁶.

4. Postępowanie pojednawcze

Przystępując do rozważenia poszczególnych alternatywnych sposobów rozstrzygania sporów ze stosunku spółki cywilnej, w ramach których strony inicjują

⁴²⁵ E. Gniewek, System prawa prywatnego, t. 3, Warszawa 2013, s. 707.

⁴²⁶ K. Skiepmo, op. cit., s. 34 - 35.

określone w przepisach k.p.c. postępowania, należy na wstępie podnieść, że zgodnie z art. 184 § 1 zd. 1 k.p.c. sprawy cywilne, których charakter na to zezwala, mogą być uregulowane drogą ugody zawartej przed wniesieniem pozwu. Celem postępowania pojednawczego jest załatwienie sprawy cywilnej, której charakter na to zezwala, ugodą sądową zawartą jeszcze przed wniesieniem pozwu. Wskazuje się, że postępowanie pojednawcze ma cel profilaktyczny, zapobiega wszczynaniu postępowania w sytuacji, w której istnieją szanse na ugodowe załatwienie sprawy⁴²⁷.

Cel postępowanie pojednawczego jest ściśle związany z wyrażonym w art. 10 k.p.c. dążeniem do ugodowego załatwienia spraw cywilnych, ponieważ ugoda realizuje w pewnym stopniu funkcję postępowania sądowego zastępując wyrok. Dlatego też ugoda powinna być tak sformułowana, żeby czyniła wydanie wyroku zbędnym lub niedopuszczalnym, co jest okolicznością powodującą umorzenie postępowania na podstawie art. 355 k.p.c.⁴²⁸. Przy realizacji tego celu aktywna rola należy do sądu, który z jednej strony powinien zachęcać do zawarcia ugody i pomagać w jej osiągnięciu, z drugiej – nie dopuścić do zawarcia ugody niezgodnej z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierzającej do obejścia prawa⁴²⁹. Postępowanie pojednawcze uregulowane zostało w k.p.c. jako postępowanie samodzielne strukturalnie i funkcjonalnie, które może poprzedzać proces, lecz nie musi. Pojednanie zainteresowanych może nastąpić w drodze realizacji w postępowaniu cywilnym zasad prawa prywatnego (zasada autonomii woli stron, swobody umów) oraz procesowego (zasada dyspozycyjności), wyłącznie z ich inicjatywy i tylko przez zawarcie ugody. Elastyczność postępowania pojednawczego (postępowanie niesformalizowane), szybkość oraz niskie koszty stanowią niewątpliwie jego atuty⁴³⁰. Nie sposób uznać, iż postępowanie pojednawcze w rozumieniu art. 184–186 k.p.c. stanowi wstępną fazę postępowania rozpoznawczego, wszczętego przed wytoczeniem powództwa, która to faza w wypadku niezawarcia ugody sądowej lub uznania jej przez sąd za niedopuszczalną – czy to ze względu na charakter sprawy, czy to z przyczyn wymienionych w zd. 2 art.

⁴²⁷ M. Cichorska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. P. Ryłskiego, Warszawa 2022, Art.184, pkt 1, Legalis. Por. J. Lapierre, [w:] Postępowanie cywilne, pod red. J. Jodłowskiego, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowskiej, Z. Resicha, K. Weitza, Warszawa 2016, s. 7 i n.

⁴²⁸ Uchwała SN z 21.10.2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006 Nr 9, poz. 142.

⁴²⁹ Uchwała Zgromadzenia Ogólnego SN z 15.7.1974 r., KwPr 2/74, OSNCP 1974 Nr 12, poz. 203.

⁴³⁰ M. Sychowicz, J. Derlatka, op. cit., art. 184, Nb 1, Legalis.

184 k.p.c. – uległaby przekształceniu w postępowanie procesowe rozpoznawcze⁴³¹. Jego fakultatywność sprowadza się wyłącznie do tego, że jest wszczynane wyłącznie z inicjatywy stron i umożliwia rozwiązywanie sporów cywilnoprawnych bez konieczności ich władczego rozstrzygnięcia przez sądy⁴³².

Zakres przedmiotowy postępowania pojednawczego jest ograniczony do spraw charakteryzujących się omówionym wcześniej pojęciem zdatności ugodowej. W konsekwencji postępowanie pojednawcze będzie dopuszczalne również w sprawach ze stosunku spółki rozpoznawanych w procesie.

Sporna w doktrynie jest dopuszczalność postępowania pojednawczego w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym. Według autorów odrzucających stosowanie przepisów o postępowaniu pojednawczym do spraw rozpoznawanych w trybie nieprocesowym kluczowe znaczenie w tym zakresie ma wykładnia gramatyczna, historyczna i celowościowa. Po pierwsze zatem podnosi się, że art. 184 zd. 1 k.p.c. przewiduje ugodę zawartą przed wniesieniem pozwu. W postępowaniu pojednawczym podmiot uprawniony do złożenia wniosku o przeprowadzenie tego postępowania dąży do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej łączącej go z przeciwnikiem. Elementy sporu oraz występowania dwóch przeciwstawnych stron są charakterystyczne dla procesu, nie zaś postępowania nieprocesowego. Po drugie, przeprowadzenie pojednania stron przed wytoczeniem powództwa przewidywał przepis art. 399 d.k.p.c., który obejmował tylko tryb procesowy. Po trzecie, sąd nie ma możliwości ustalenia wszystkich zainteresowanych, których prawa mogą zostać naruszone zawarciem ugody⁴³³.

Należy opowiedzieć się jednak za poglądem dopuszczającym postępowanie pojednawcze w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym. P. Ryłski trafnie stwierdza, że w postępowaniu nieprocesowym postępowanie pojednawcze jest dopuszczalne – tak jak w procesie – pod warunkiem spełnienia kilku warunków. W sprawie musi bowiem występować co najmniej dwóch uczestników o

⁴³¹ Uchwała SN z 18.6.1985 r., III CZP 28/85, OSNCP 1986, Nr 4, poz. 48.

⁴³² Uchwała SN z 26.2.2014 r., III CZP 117/13, OSNC 2014, Nr 12, poz. 123 i uchw. SN z 28.3.2014 r., III CZP 3/14, OSNC 2015 Nr 2, poz. 16.

⁴³³ Tak: P. Telenga, w: J. Jakubecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2012, s. 259. Podobnie: W. Siedlecki, [w:] Z. Resich, W. Siedlecki (red.), Kodeks, t. I, 1975, s. 315; tenże, w: Z. Resich (red.), System..., t. II, s. 166, K. Korzan, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2004, s. 48; E. Marszałkowska-Krześ, [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), Postępowanie cywilne, Warszawa 2008, s. 245; M. Cichorska, op. cit., art. 184, pkt 14-16.

spornych stanowiskach, strony mogą dysponować przedmiotem postępowania tak, że spór może być uregulowany ugodą sądową, a także możliwe jest ustalenie kręgu uczestników tego postępowania już w chwili wszczęcia postępowania⁴³⁴.

Najistotniejszym argumentem przemawiającym za dopuszczalnością postępowania pojednawczego w sprawach nieprocesowych, zwłaszcza tzw. sprawach działowych, a zatem również w sprawie o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu, jest to, że nadaje się one do ugodowego załatwienia. Co więcej, w tego rodzaju sprawach stanowiska uczestników nie zawsze są zgodne czy zbliżone do siebie, co wynika między innymi z szerokiego zakresu żądań i roszczeń, które mogą być rozstrzygane w postępowaniu działowym, który z istoty zakłada istnienie sporów między uczestnikami. Sporny charakter tych spraw wyraźnie sytuuje je w grupie typowych spraw procesowych. W odniesieniu do sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu nieuzasadniony jest także argument dotyczący braku możliwości ustalenia w postępowaniu pojednawczym wszystkich zainteresowanych. W sprawach działowych struktura podmiotowa danej wspólności jest bowiem zawsze wcześniej ustalona, gdyż jej ustalenie stanowi warunek przeprowadzenia działu i wynikać będzie z dokumentów w postaci ksiąg wieczystych, orzeczeń sądowych czy aktów notarialnych⁴³⁵. Wprawdzie przepisy o postępowaniu pojednawczym nie harmonizują z postępowaniem nieprocesowym, ale poprzez art. 13 § 2 k.p.c. do spraw podlegających rozpoznaniu w tym postępowaniu można je stosować z odpowiednimi modyfikacjami. Nie istnieje ponadto przepis szczególnie wyłączający literalnie zastosowanie przepisów o postępowaniu pojednawczym do postępowania nieprocesowego. Do próby ugodowej w sprawie należącej do trybu nieprocesowego zastosowanie znajdzie art. 510 § 1 k.p.c., na którego podstawie sąd powinien wezwać wszystkich zainteresowanych i uгода powinna zostać

⁴³⁴ P. Ryłski, *Dopuszczalność postępowania pojednawczego w sprawach przekazanych do rozpoznania w trybie nieprocesowym*, PPC 2011, Nr 1, s. 129. Podobnie: J. Krajewski, *Stosunek procesu do postępowania nieprocesowego*, ZNUMK 1967, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Nr 23, Prawo Nr 7, s. 38; J. Krajewski, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. I, Warszawa 1989, s. 293; M. Jędrzejewska, w: T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*. Tom I, Warszawa 2009, s. 545; A. Zieliński, w: A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 380; A. Stempniak, *Postępowanie o dział spadku*, Warszawa 2010, s. 10 i n.

⁴³⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 105-106.

zawarta przez nich wszystkich, co ma szczególne znaczenie w sytuacji wielości podmiotów po jednej lub obu stronach postępowania pojednawczego⁴³⁶.

Wniosek o zawezwanie do próby ugodowej powinien spełniać wszystkie wymogi pisma procesowego z art. 126 § 1 i 2 k.p.c., w szczególności w zakresie oznaczenia uczestników i ich adresów. W zawezwaniu do próby ugodowej, zgodnie z art. 185 § 1 k.p.c., należy jedynie zwięźle oznaczyć sprawę. W odniesieniu do spraw o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu za wystarczające trzeba uznać wskazanie źródła ustania wspólności majątkowej między wspólnikami, informację, czy wszystkie długi spółki zostały zapłacone oraz ogólne określenie żądania podziału majątku wspólnego. Nie ma przepisów, które wskazywałyby obligatoryjne załączniki wniosku o zawezwanie do próby ugodowej w sprawie o podział majątku wspólnego. Jeśli jednak sąd ma mieć realną możliwość oceny zgodności proponowanej ugody z prawem, musi dysponować stosownymi dokumentami, w szczególności potwierdzającymi fakt ustania wspólności majątkowej między uczestnikami, przynależność do ich majątku wspólnego składników majątkowych zgłoszonych do podziału oraz uprzednią spłatę długów spółki.

W przypadku zawarcia ugody nie zachodzi powaga rzeczy osądzonej, ale ugoda sądowa jest skuteczna i wiąże strony, dopóki nie zostanie prawnie podważona⁴³⁷. Oznacza to, że strony są związane ugoda i zobowiązane dostosować się do jej treści. Zawarcie ważnej ugody uniemożliwi w szczególności skuteczne złożenie pozwu w sprawie ze stosunku spółki dotyczące roszczeń objętych ugoda lub wniosku o przeprowadzenie przez sąd podziału majątku wspólnego w trybie postępowania nieprocesowego. W sprawach tych zachodzić będzie bowiem tzw. powaga rzeczy ugodzonej, skutkująca oddaleniem powództwa lub wniosku. Jeżeli sąd rozpoznający taki wniosek uzna, że doszło już do ugodowego podziału majątku wspólnego, powinien go oddalić z uwagi na brak majątku mogącego podlegać podziałowi. Na skutek ważnej ugody istniejąca między byłymi wspólnikami współwłasność została bowiem zniesiona, a poszczególne składniki majątku wspólnego – przyznane na ich wyłączną własność. Sądowe przeprowadzenie podziału majątku wspólnego, mimo zawartej uprzednio ugody o podział majątku wspólnego w trybie art. 184 i n. k.p.c., będzie jednak możliwe w sytuacji, gdy ugoda nie objęła wszystkich składników majątku wspólnego bądź też po jej

⁴³⁶ M. Sychowicz, J. Derlatka, op. cit., art. 184, Nb 11, Legalis.

⁴³⁷ Wyr. SN z 13 października 1972 r., III PRN 66/72, LEX nr 602642

zawarcu jeden ze współników uchylił się od skutków prawnych swojego oświadczenia woli zawartego w tej ugodzie. Skuteczność takiego uchylenia się może podlegać ocenie sądu w sprawie o podział majątku wspólnego.

5. Postępowanie mediacyjne

Spory pomiędzy współnikami spółki cywilnej mogą zostać rozstrzygnięte także w ramach postępowania mediacyjnego. Mediacja, jako jedna z form alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów, jest określana mianem „królowej ADR”⁴³⁸. Mediację definiuje się jako dobrowolne, poufne i niesformalizowane postępowanie w sprawach, w których możliwe jest zawarcie ugody, prowadzone między stronami określonego sporu przez osobę trzecią – bezstronnego mediatora, w celu doprowadzenia do ugodowego załatwienia tego sporu⁴³⁹. Wśród naczelnych zasad mediacji wskazuje się na zasady: dobrowolności, poufności, elastyczności, szybkości postępowania, bezstronności i neutralności mediatora, niskich kosztów mediacji, autonomii konfliktu, poszanowania godności wszystkich uczestników oraz satysfakcji dla obydwu stron⁴⁴⁰.

Stosownie do treści art. 10 k.p.c. mediacja jest możliwa w tych sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne. W zestawieniu z treścią art. 436 § 2 k.p.c.⁴⁴¹ oraz art. 567³ § 2 k.p.c.⁴⁴² wprowadza ogólną zasadę, że w każdej sprawie, w której zawarcie ugody jest dopuszczalne, strony mogą zawrzeć ugodę przed mediatorem lub zakończyć sprawę na skutek pojednania stron. Z punktu widzenia dopuszczalności mediacji i jej ugodowego zakończenia można zatem wyróżnić trzy rodzaje spraw:

- sprawy, które można zakończyć ugodą przed mediatorem,
- sprawy, których nie można zakończyć ugodą zawartą przed mediatorem, ale w toku mediacji może dojść do pojednania stron,
- sprawy, w których przeprowadzenie mediacji jest niedopuszczalne.

⁴³⁸ R. Morek, ADR..., s. 75

⁴³⁹ A. Arkuszewska, J. Plis, Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych, Warszawa 2014, s. 62.

⁴⁴⁰ Por. K. Antolak-Szymanski, O. Piaskowska, Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz, Warszawa 2017, s. 20.

⁴⁴¹ Przepis ten reguluje postępowanie odrębne w sprawach o rozwód i separację stanowiąc, że przepisy o mediacji stosuje się odpowiednio, z tym że przedmiotem mediacji może być także pojednanie małżonków.

⁴⁴² Przepis ten przewiduje, że w toku postępowania o separację na zgodny wniosek małżonków sąd nakłania małżonków do pojednania.

O ile zagadnienie zdatności ugodowej zostało już szczegółowo omówione, o tyle w tym miejscu należy zwrócić uwagę na specyficzną grupę spraw, w których zawarcie ugody przed mediatorem nie jest dopuszczalne, ale możliwe jest wszczęcie i prowadzenia mediacji w toku postępowania sądowego. W literaturze wskazuje się tutaj klasycznie na przywołane wyżej postępowania o rozwód i separację, które jako odnoszące się do praw stanu nie posiadają przymiotu zdatności ugodowej. W przypadku tych postępowań małżonkowie mogą jednak zostać skierowani do postępowania mediacyjnego i w jego toku się pojednać, co doprowadzi do cofnięcia pozwu i umorzenia postępowania przez sąd. Kodeks postępowania cywilnego kilkakrotnie używa pojęcia „pojednanie”⁴⁴³ W tym kontekście pojednanie definiuje się jako akt zgody po okresie sporów i kłótni, kompromis, stan kończący właśnie⁴⁴⁴.

Niewątpliwie postępowanie mediacyjne jest dopuszczalne we wszystkich rodzajach sporów ze stosunku spółki cywilnej, zarówno rozpoznawanych w procesie, jak i postępowaniu w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu⁴⁴⁵. Bezsporne jest to, że w tego rodzaju sprawach możliwe jest zawarcie ugody, jednakże sytuacja staje się bardziej skomplikowana w przypadku spraw działowych odnoszących się do majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej. Wszczęcie i przeprowadzenie mediacji w tych sprawach również będzie dopuszczalne, ale w niektórych wypadkach wątpliwości budzi możliwość zawarcia prawnie skutecznej ugody przed mediatorem. Chodzi tu o sytuacje, gdy do masy majątkowej podlegającej podziałowi wchodzić będą składniki majątkowe, które dla ważności dyspozycji nimi wymagają zachowania formy szczególnej. Dotyczy to nieruchomości (art. 158 k.c.) i przedsiębiorstwa (art. 75¹ § 1 w zw. z § 4 k.c.) Zgodnie z art. 158 k.c. umowa zobowiązująca do przeniesienia własności nieruchomości powinna być zawarta w formie aktu notarialnego; to samo dotyczy umowy przenoszącej własność, która zostaje zawarta w celu wykonania istniejącego uprzednio zobowiązania do przeniesienia własności nieruchomości; zobowiązanie powinno być w akcie wymienione. Z kolei zgodnie z art. 75¹ § 1 k.c. zbycie lub wydzierżawienie przedsiębiorstwa albo ustanowienie na nim użytkowania powinno być dokonane w formie pisemnej z podpisami notarialnie

⁴⁴³ Poza poprzednimi także w art. 223 k.p.c. i art. 468 § 1 pkt 2 k.p.c.

⁴⁴⁴ A. Arkuszewska, J. Plis, Zarys..., s. 61.

⁴⁴⁵ A. Stempniak, Autonomia..., s. 110. Podobnie: R. Kulski, Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym, Kraków 2006, s. 135; E. Gapska, J. Studzińska, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2015, s. 310 i n.

poświadczonymi. Nie uchybia to przepisom o formie czynności prawnych dotyczących nieruchomości (art. 75¹ § 4 k.c.). Umowę, na podstawie której wspólnicy dokonują podziału ich wspólnego majątku w skład którego wchodzi nieruchomość, należy uznać za rodzaj umowy o przeniesienie własności nieruchomości w rozumieniu art. 155 k.c.⁴⁴⁶, natomiast podział majątku obejmującego przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ k.c.⁴⁴⁷ będzie stanowił „zbycie” przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 75¹ § 1 k.c. Skoro zatem takie czynności prawne wymagają dla swojej ważności formy aktu notarialnego (w przypadku nieruchomości – art. 158 k.c.) lub formy pisemnej z podpisami notarialnie podpisanymi (w przypadku przedsiębiorstwa – art. 75¹ § 1 k.c.), to taka sama forma jest wymagana dla umowy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu⁴⁴⁸.

Problem ten nie występuje w odniesieniu do ugód zawieranych przed sądem w postępowaniu pojednawczym lub w toku postępowania jurysdykcyjnego, albowiem ugoda sądowa zastępuje formę aktu notarialnego. Ugody zawarte w sprawach zawisłych przed sądami mogą być zawarte w protokole⁴⁴⁹ i nie wymagają już do prawnomaterialnej

⁴⁴⁶ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 111; zob.: J. Ignatowicz, [w:] Resich, Ignatowicz, Pietrzykowski, Bielski, *Komentarz. Kodeks cywilny*, t. 1, s. 545; S. Breyer, *Przeniesienie własności nieruchomości*, Warszawa 1975, s. 134; S. Dmowski, [w:] *Prawo obrotu nieruchomościami*, red. S. Rudnicki, Warszawa 1995, s. 403; A. Karnicka-Kawczyńska, J. Kawczyński, *Współwłasność...*, s. 140; P. Kostański, *op. cit.*, s. 79-80; B. Swaczyna, *op. cit.*, s. 121.

⁴⁴⁷ Zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej obejmujący w szczególności: 1) oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnione części (nazwa przedsiębiorstwa); 2) własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości; 3) prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych; 4) wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne; 5) koncesje, licencje i zezwolenia; 6) patenty i inne prawa własności przemysłowej; 7) majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne; 8) tajemnice przedsiębiorstwa; 9) księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.

⁴⁴⁸ Por. M. Gintowt, S. Rudnicki, *Problematyka prawna nieruchomości*, Warszawa 1990, s. 540; S. Dmowski, *Umowa...*, s. 407; P. Kostański, *op. cit.*, s. 80; B. Swaczyna, *op. cit.*, s. 126.

⁴⁴⁹ W razie utrwalenia przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk i sporządzenia tzw. protokołu skróconego (art. 158 § 1 k.p.c.), czynności wymagające podpisu strony (w tym ugoda) mogą być zamieszczane w odrębnym dokumencie stanowiącym część protokołu – zob. art. 158 § 1 k.p.c. in fine.

skuteczności formy aktu notarialnego⁴⁵⁰. Potwierdza to wprost przepis art. 777 § 1 pkt 1 *in fine* k.p.c. przyznający ugodzie zawartej przed sądem przymiot tytułu egzekucyjnego i zrównujący ją z prawomocnym lub podlegającym natychmiastowemu wykonaniu orzeczeniem sądu. Ugoda mediacyjna nie korzysta jednak z przymiotu przyznanego ugodzie sądowej, na mocy art. 223 § 1 k.p.c.⁴⁵¹. Różnica między ugodą zawartą przed sądem a zatwierdzoną przez sąd ugodą zawartą przed mediatorem polega zatem na tym, że jedynie uгода zawarta przed sądem ma moc równą aktom notarialnym⁴⁵². W przypadku mediacji do zawarcia ugody dochodzi nie przed sądem, ale przed mediatorem. Rola sądu jest ograniczona w tym zakresie do zatwierdzenia ugody zgodnie z art. 183¹³ k.p.c. i art. 183¹⁴ k.p.c., zaś w razie zatwierdzenia moc prawna takiej ugody jest zrównana z mocą prawną ugody zawartej przed sądem (art. 183¹⁵ § 1 zd. 1 k.p.c. Jednocześnie uгода zawarta przed mediatorem, którą zatwierdzono przez nadanie jej klauzuli wykonalności, staje się tytułem wykonawczym (art. 183¹⁵ § 1 zd. 1 k.p.c.) i może być podstawą przymusowej egzekucji. Przytoczona zasada nie uchybia jednak przepisom o szczególnej formie czynności prawnej (art. 183¹⁵ § 2 k.p.c.). Wykładnia ostatniego z przywołanych przepisów wywołuje wątpliwości w literaturze.

Zasadniczo z przebiegu mediacji sporządza się protokół, w którym oznacza się miejsce i czas przeprowadzenia mediacji, a także imię, nazwisko (nazwę) i adresy stron, imię i nazwisko oraz adres mediatora, a ponadto wynik mediacji (art. 183¹² § 1 zd. 1 k.p.c.). Jeżeli strony zawarły ugodę przed mediatorem, ugodę zamieszcza się w protokole albo załącza się do niego, zaś strony podpisują ugodę, a ewentualną niemożność podpisania ugody mediator stwierdza w protokole (art. 183¹² § 2 k.p.c.). Można wyróżnić zasadniczo dwie grupy poglądów w zakresie formy ugody obejmującej zbycie nieruchomości zawieranej przed mediatorem. Zdecydowanie przeważa pogląd, że jeżeli przepisy wymagają dla czynności prawnej objętej ugodą mediacyjną zachowania formy szczególnej, innej niż forma pisemna, dla ważności tej czynności konieczne jest

⁴⁵⁰ Orzeczenie SN z 13.10.1955 r., III CR 599/55, OSN 1956, Nr 3, poz. 78; orzeczenie SN z 14.02.1956 r., 4 CO 29/55, PiP 1956, Nr 8-9, s. 509; postanowienie SN z 01.06.1964 r., III CR 27/64, OSNCP 1965, Nr 3, poz. 45; postanowienie SN z 08.01.2002 r., I CKN 753/99, niepubl., Legalis.

⁴⁵¹ G. Frączek, [w:] Mediacja i arbitraż jako sposoby polubownego rozstrzygania sporów, red. D. Czura-Kalinowska, Poznań 2009, s. 92. Por. J. Dominowska, Ugoda zawarta przed mediatorem a ugoda sądowa, PPH 2018, Nr 6, s. 37–41.

⁴⁵² Post. SN z 8.1.2002 r., I CKN 753/99, niepubl., Legalis; wyr. SA w Katowicach z 23.9.2016 r., I ACa 404/16, niepubl., Legalis.

dokonanie jej w tej formie⁴⁵³. Oznacza to, że w sprawie o podział majątku wspólnego współników spółki cywilnej po jej ustaniu, w której podziałowi podlegać będzie nieruchomości, ugoda mediacyjna wymagać będzie formy aktu notarialnego⁴⁵⁴. Rozwiązanie to niewątpliwie stwarza komplikacje i generuje dodatkowe koszty.

W ramach tej grupy poglądów powstał spór, czy wobec wymogu zawarcia ugody przed mediatorem w formie aktu notarialnego, postępowanie mediacyjne może w ogóle zostać zakończone skuteczną ugodą, która następnie podlegać będzie zatwierdzeniu przez sąd. A. Stempniak zdaje się wykluczać objęciem mediacją zakończoną ugodą tych postępowań działowych, w których przedmiotem jest nieruchomości, ograniczając mediację w sprawach działowych jedynie do ruchomości i pozostałych – poza nieruchomościami i przedsiębiorstwem – praw majątkowych należących do dzielonych rzeczy, spadków i majątków wspólnych⁴⁵⁵. Podobną konkluzję można odnaleźć w wypowiedzi D. Fuchsa, który wskazując na zróżnicowanie skutków prawnych ugody zawartej przed mediatorem i sądem powszechnym, zwraca uwagę na ukształtowaną praktykę sporządzania przez strony tzw. promesy mediacyjnej, stanowiącej podstawę przyszłej ugody zawieranej już bezpośrednio przed sądem⁴⁵⁶. Z kolei większość przedstawicieli poglądu uzależniającego skuteczność ugody mediacyjnej od zachowania formy kwalifikowanej wskazuje, że ugoda zawarta przed mediatorem, w ramach której jedna ze stron zobowiązuje się do przeniesienia na drugą własności nieruchomości, może zostać zawarta przez strony w formie aktu notarialnego, zaś sam protokół z mediacji może przybrać formę pisemną⁴⁵⁷.

⁴⁵³ K. Weitz, K. Gajda-Roszczyńska, [w:] System prawa handlowego. Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców. Tom 7, red. S. Włodyka, Warszawa 2013, s. 375;

⁴⁵⁴ Tak m.in.: T. Ereciński, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, cz. 1, Postępowanie rozpoznawcze, cz. 2, Postępowanie zabezpieczające, red. T. Ereciński, Warszawa 2006, s. 543; R. Morek, [w:] Mediacje. Teoria i praktyka, red. E. Gmurzyńska, R. Morek, Warszawa 2018, s. 187; R. Wrzcionek, Protokół z mediacji w sprawach z zakresu prawa cywilnego w formie aktu notarialnego, Rejent nr 1/2019, s. 123–126; A. Orzeł-Jakubowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 183¹⁵, red. P. Ryłski, pkt 3, Legalis.

⁴⁵⁵ A. Stempniak, Autonomia..., s. 111. Por. Drabik, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I, Art. 183¹⁵, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, pkt 3, Legalis.

⁴⁵⁶ D. Fuchs, [w:] Mediacja cywilna. Komentarz do art. 183¹⁵, red. T. Cyrol, D. Fuchs, Warszawa 2022, pkt 4, Legalis.

⁴⁵⁷ Tak m.in.: R. Morek, Mediacje..., s. 187; M. Sychowicz, M. Rejdak, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 183¹⁵, Warszawa 2019, pkt 7, Legalis; A. Orzeł-Jakubowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 183¹⁵, red. P. Ryłski, pkt 3, Legalis;

Całkiem odmienne stanowisko wyraził M. Białecki, który przeciwstawił się przytoczonym wcześniej autorom odwołując się do wykładni celowościowej i założeń ustawodawcy, jakie legły u podstaw wprowadzenia instytucji mediacji do polskiej procedury cywilnej. W jego ocenie zawarte w art. 183¹⁵ § 2 k.p.c. sformułowanie „nie uchybia” należy rozumieć w ten sposób, że jeśli dla danej czynności prawnej przewidziano formę szczególną, to nie jest ona niezbędna przy zawieraniu ugody przed mediatorem, skoro w § 1 zrównano moc prawną ugody mediacyjnej z mocą ugody sądowej. Dodatkowo autor uzasadnia dokonaną wykładnię potrzebą uniknięcia kosztów postępowania i wydłużenia czasu trwania mediacji w związku z nałożeniem na strony obowiązku zawarcia ugody mediacyjnej w formie aktu notarialnego⁴⁵⁸. Przedstawiony pogląd należy jednak zdecydowanie odrzucić jako pozostający w rażącej sprzeczności z wypracowaną w piśmiennictwie wykładnią, zgodnie z którą, jeżeli ustawodawca stwierdza wprost, iż przepis „nie uchybia” danym przepisom, to oznacza to, że nie stanowi on wyjątku od wskazanych regulacji (zob. np. art. 75¹, art. 194 i 294 § 2 k.c.)⁴⁵⁹. Z kolei skądinąd słuszny pogląd odnoszący się do zwiększenia kosztów postępowania mediacyjnego nie może prowadzić do przyjęcia wykładni *contra legem*.

Należy dopuścić zatem możliwość wszczęcia i prowadzenia mediacji w sprawach obejmujących przeniesienie własności nieruchomości lub przedsiębiorstwa, z tym jednak zastrzeżeniem, że skuteczność zawartej w ten sposób ugody, a tym samym dopuszczalność jej zatwierdzenia przez sąd, będzie uzależniona od zachowania formy tej czynności prawnej przewidzianej dla danego rodzaju składnika majątkowego. Za powyższym stanowiskiem przemawia przede wszystkim brak tego rodzaju ograniczenia zakresu spraw, w których mediacja jest dopuszczalna. Nie wyklucza tego również treść art. 183¹² § 2 k.p.c., który przewiduje zamieszczenie ugody w protokole lub załączniku do protokołu. Strony postępowania mediacyjnego mogą zatem zawrzeć ugodę mediacyjną w formie aktu notarialnego na dwa sposoby: wystąpić do notariusza o spisanie protokołu z mediacji na podstawie art. 104 § 3 ustawy z dnia 14 lutego 1991 roku Prawo o notariacie⁴⁶⁰ w formie aktu notarialnego (art. 104 § 4 Prawa o notariacie), który obejmować będzie zarówno protokół z mediacji w rozumieniu art. 183¹² § 1 k.p.c., jak i

⁴⁵⁸ M. Białecki, Mediacja... s. 244. Por. A. Antkiewicz, Problemy w stosowaniu przepisów o mediacji w postępowaniu cywilnym, RP 2008, nr 6, s. 9.

⁴⁵⁹ Zamiast wielu: A. Orzeł-Jakubowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 183¹⁵, red. P. Rylski, pkt 3.1., Legalis.

⁴⁶⁰ Tj. z 2022 r. poz. 1799.

ugodę lub też sporządzić w formie zwykłej pisemnej protokół z mediacji, zaś po osiągnięciu porozumienia – zawrzeć ugodę w formie aktu notarialnego na podstawie art. 91 i 92 Prawa o notariacie, a następnie uczynić go załącznikiem do protokołu z przebiegu mediacji⁴⁶¹.

Ze względu na specyfikę mediacji, jej niejawną naturę oraz objęcie stron mediacji obowiązkiem zachowania w tajemnicy faktów, o których dowiedziały się w związku z prowadzeniem mediacji, najbardziej odpowiednim sposobem wydaje się prowadzenie mediacji wyłącznie przed mediatorem. Po doprowadzeniu stron do porozumienia, mediator winien sporządzić projekt ugody, którego treść zostanie odzwierciedlona w sporządzonym przez notariusza akcie notarialnym, stanowiącym załącznik do protokołu z przebiegu mediacji. Potencjalny problem powstaje jeśli chodzi o możliwość uzyskania przez mediatora wypisu z aktu notarialnego obejmującego wcześniej wypracowaną ugodę. Zgodnie z art. 110 § 1 Prawa o notariacie wypisy aktu notarialnego wydaje się stronom aktu lub osobom, dla których zastrzeżono w akcie prawo otrzymania wypisu, a także ich następcom prawnym. Oznacza to konieczność zastrzeżenia w zawieranej ugodzie prawa otrzymania wypisu dla mediatora. Mediator jest bowiem zobowiązany do złożenia protokołu z przebiegu mediacji we właściwym sądzie zarówno w przypadku mediacji prowadzonej na podstawie umowy o mediację, jak i w oparciu o skierowanie sądu⁴⁶². Ograniczenie zastosowania formy aktu notarialnej wyłącznie do samej treści ugody pozwala jednak na uniknięcie pojawiających się wątpliwości, czy w przypadku spisania całości protokołu mediacyjnego wraz z ugodą przez notariusza można w ogóle mówić o ugodzie zawartej przed mediatorem⁴⁶³. Protokół mediacji w formie aktu notarialnego musi zostać sporządzony przez notariusza, który jest podmiotem powołanym do dokonywania czynności notarialnych⁴⁶⁴. W tym kontekście warto jednak zwrócić uwagę, że z art. 183¹² § 1 zd. 2 k.p.c. wynika jedynie konieczność podpisania protokołu z mediacji przez mediatora, nie zaś jego samodzielne sporządzenie. Jednocześnie żaden przepis nie wyklucza udziału mediatora w czynności dokonywanej w formie aktu notarialnego⁴⁶⁵, jak również złożenia przez niego podpisu pod aktem

⁴⁶¹ Por. R. Wrzecieć, Protokół..., s. 125-126.

⁴⁶² Zob. art. 183¹³ k.p.c.

⁴⁶³ Tak. M. Białecki, Mediacja..., przyp. nr 864 na s. 243.

⁴⁶⁴ Art. 1 § 1 pr. not.

⁴⁶⁵ Zob. art. 92 i 104 § 3 pr. not.

notarialnym⁴⁶⁶. Uwagi te zachowują aktualność w odniesieniu do ugód obejmujących przedsiębiorstwo, które dla swej ważności wymaga zachowania formy pisemnej z podpisami notarialnie poświadczonymi z tą tylko uwagą, że w tym przypadku zarówno udział notariusza może zostać ograniczony wyłącznie do poświadczenia własnoręczności podpisów stron oraz mediatora.

Analiza postępowania mediacyjnego jako sposobu rozwiązywania sporów w sprawach ze stosunku spółki cywilnej prowadzi do wniosku, że mediacja będzie dopuszczalna we wszystkich rodzajach omawianych spraw, w tym także w sprawach o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu i to bez względu na rodzaj składników majątkowych wchodzących w skład majątku wspólnego. Postępowanie mediacyjne stanowi wartościowe rozwiązanie nawet w przypadku braku woli lub możliwości (np. z powodów finansowych) zawarcia ugody w formie aktu notarialnego, jako swego rodzaju narzędzie pozwalające na pojednanie stron, które w efekcie może doprowadzić do zawarcia ugody sądowej lub nawet cofnięcia pozwu (wniosku) przez stronę na skutek pozasądowego porozumienia.

6. Sąd polubowny

Przejdźmy teraz do zagadnienia możliwości poddania sporów wynikających ze stosunku spółki cywilnej pod rozstrzygnięcie sądów polubownych. Arbitraż stanowi najstarszą oraz najbliższą klasycznemu postępowaniu sądowemu alternatywną metodę rozwiązywania sporów⁴⁶⁷. Sąd polubowny (arbitraż) to metoda władczego rozstrzygania sporów przez podmiot prywatny – osobę trzecią (lub zespół osób trzecich), wywołującego skutek analogiczny do rozstrzygnięcia sądu państwowego⁴⁶⁸. Kompetencja podmiotu trzeciego, który ma wydać wyrok rozstrzygający spór, wynika z woli stron wyrażonej w umowie zakładającej ponadto, że strony zobowiązują się wzajemnie do stosownego współdziałania z arbitrem oraz do dobrowolnego wykonania jego wyroku⁴⁶⁹. Pojęcia

⁴⁶⁶ Art. 92 § 1 pkt 8 pr. not. wprost przewiduje złożenie podpisu pod aktem notarialnym przez biorących udział w akcie oraz osoby obecne przy jego sporządzaniu.

⁴⁶⁷ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa...*, s. 30.

⁴⁶⁸ W. Głodowski, *Rodzaje alternatywnych metod rozwiązywania sporów w polskim systemie prawnym*, [w:] *Alternatywne metody rozwiązywania sporów w polskim systemie prawnym*, red. W. Głodowski, Poznań 2020, s. 22.

⁴⁶⁹ A.W. Wiśniewski, *Międzynarodowy arbitraż handlowy w Polsce*, Warszawa 2011, s. 29. Por. A. Szumański, *Pojęcie, rodzaj i charakter prawny arbitrażu handlowego*, [w:] *System Prawa Handlowego*, tom 8: *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 55.

„sądu arbitrażowego” oraz „sądu polubownego” są równoznaczne co pozwala na ich zamienne używanie. To samo dotyczy terminów: „zapis na sąd polubowny” oraz „umowa arbitrażowa”⁴⁷⁰.

W polskim systemie prawnym instytucja arbitrażu była uregulowana już w przedwojennym kodeksie postępowania cywilnego, zaś w nowym ujęciu pojawiła się w obecnie obowiązującym Kodeksie postępowania cywilnego. Początkowo została uregulowana w ramach części pierwszej k.p.c., księgi trzeciej zatytułowanej: „Sąd polubowny”, to jest w art. 695-715 k.p.c. Zgodnie z art. 697 § 1 k.p.c., strony w granicach zdolności do samodzielnego zobowiązywania się mogły poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem sporów o alimenty i ze stosunku pracy. Istotne zmiany w instytucji sądu polubownego nastąpiły z dniem 17 października 2005 roku wraz z wejściem w życie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego z dnia 28 lipca 2005 roku⁴⁷¹, która uchyliła całość regulacji zawartej w części pierwszej, księdze trzeciej k.p.c. i wprowadziła przepisy normujące arbitraż do nowej części piątej k.p.c. – Sąd polubowny (arbitrażowy) w ramach art. 1154-1217 k.p.c.

W ramach obecnie obowiązującej regulacji strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem spraw o alimenty, a także spory o prawa niemajątkowe, jeżeli mogą one być przedmiotem ugody sądowej⁴⁷². Przytoczony przepis określa rodzaj sporów, które strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego, a zatem reguluje tzw. zdolność arbitrażową. Pojęcie to oznacza właściwość sprawy (sporu), która powoduje, że może ona zostać poddana przez strony pod rozstrzygnięcie sądu polubownego, a więc poddana jego kompetencji jurysdykcyjnej w wyniku sporządzenia zapisu na sąd polubowny⁴⁷³. Termin ten stanowi odpowiednik angielskiego pojęcia „arbitrability”, niemieckiego „objektive Schiedsfähigkeit” czy francuskiego „arbitrabilite”⁴⁷⁴, zaś w polskiej literaturze prawniczej pojawił się stosunkowo niedawno⁴⁷⁵. Pojęcie zdolności ugodowej należy

⁴⁷⁰ Zamiast wielu: T. Strumiłło, Rodzaje postępowań arbitrażowych w polskim systemie prawnym, [w:] Alternatywne metody rozwiązywania sporów w polskim systemie prawnym, red. W. Głodowski, Poznań 2020, s. 26.

⁴⁷¹ Dz.U. z 2005 r. Nr 178, poz. 1478.

⁴⁷² Art. 1157 k.p.c.

⁴⁷³ T. Ereciński, K. Weitz, Sąd arbitrażowy, Warszawa 2008, s. 116.

⁴⁷⁴ Ibidem. Por. A.W. Wiśniewski, Międzynarodowy..., s. 181.

⁴⁷⁵ Wprowadził je A.W. Wiśniewski, Rozstrzyganie sporów korporacyjnych spółek kapitałowych przez sądy polubowne – struktura problemu (cz. I), „Prawo Spółek” 2005, nr 4, s. 10.

interpretować łącznie z ogólnymi przepisami Kodeksu postępowania cywilnego dotyczącymi pojęcia sprawy cywilnej i dopuszczalności drogi sądowej (art. 1 i 2 k.p.c.), a także treścią art. 1165 § 1 k.p.c. zgodnie z którym, w razie wniesienia do sądu sprawy dotyczącej sporu objętego zapisem na sąd polubowny, sąd odrzuca pozew lub wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego, jeżeli pozwany albo uczestnik postępowania nieprocesowego podniósł zarzut zapisu na sąd polubowny przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy. Zdatność arbitrażową mają zatem jedynie sprawy cywilne, w których droga sądowa w rozumieniu k.p.c. jest dopuszczalna. Nie ma przy tym znaczenia jakiej treści żądanie (o zasądzenie, ustalenie lub ukształtowanie) jest przedmiotem zapisu na sąd polubowny⁴⁷⁶.

Zakres przedmiotowy zdatności arbitrażowej uległ istotnej ewolucji na przestrzeni lat. Zgodnie z art. 486 § 1 d.k.p.c. strony w granicach swej zdolności do samodzielnego zobowiązywania się mogły zawrzeć umowę o oddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego (zapis na sąd polubowny). Następnie na gruncie nieobowiązującego już art. 697 § 1 k.p.c. zdatność arbitrażową miały wyłącznie spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem sporów o alimenty i ze stosunku pracy. Ostatecznie w ramach wspomnianej wyżej nowelizacji z 2005 roku ustawodawca zdecydował się na istotne poszerzenie katalogu spraw podlegających orzecznictwu sądów polubownych. Na gruncie wcześniej obowiązujących przepisów Sąd Najwyższy stał na stanowisku, że z uwagi na wprowadzone w art. 2 k.p.c. domniemanie drogi sądowej w sprawach cywilnych, do rozpoznawania których powołane są sądy powszechne (apelacyjne, okręgowe i rejonowe), niedopuszczalne jest stosowanie rozszerzającej wykładni na korzyść kompetencji sądu polubownego⁴⁷⁷. Zgodnie z treścią art. 1157 k.p.c. obowiązującą od 17 października 2005 roku, jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe lub spory o prawa niemajątkowe - mogące być przedmiotem ugody sądowej,

⁴⁷⁶ T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd...*, s. 117. Por. Z. Fenichel, *Sądy polubowne wedle kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] *Polskie prawo prywatne i procesowe*, Kraków 1936, s. 873; K. Potrzebowski, W. Żywicki, *Sądownictwo polubowne. Komentarz praktyczny*, Warszawa 1961, s. 11; M. Tomaszewski, *Umowa o arbitraż. Podstawowe problemy prawne*, PUG 1994, nr 1, s. 16; A. Monkiewicz, *Zapis na sąd polubowny*, R.Pr. 2011, nr 5, s. 42; R. Morek, *Mediacja i arbitraż*, (art. 183¹-183¹⁵, art. 1154-1217 k.p.c.), Warszawa 2006, s. 116.

⁴⁷⁷ Post. SN z 1.3.2000 r., I CKN 1311/98, niepubl., Legalis. Odmienne M. Kaliński, *Głosa do wyroku SA w Gdańsku z dnia 9.07.1996 r.*, I ACr 560/96, PPH 1998, Nr 2, s. 44-45, który wywodził, iż zasadą jest zdatność arbitrażowa sporu, stąd też niedopuszczalna jest rozszerzająca wykładnia negatywnych przesłanek dopuszczalności zapisu na sąd polubowny.

z wyjątkiem spraw o alimenty. Zawarte w przepisie wtrącenie "– mogące być przedmiotem ugody sądowej," było niefortunne z uwagi na swą konstrukcję i lokalizację. W szczególności budziło wątpliwości, czy zastrzeżenie to odnosi się tylko do sporów niemajątkowych, czy również do sporów majątkowych⁴⁷⁸. Sporne było to, czy warunkiem zdatności arbitrażowej sporów majątkowych jest ich zdatność ugodowa. Ostatecznie pojawiające się w doktrynie wątpliwości rozwił Sąd Najwyższy, uznając, że art. 1157 k.p.c. wyznacza granice zdatności arbitrażowej sporu, stanowiąc, że zasadniczym kryterium tej zdatności – zarówno w sprawach o prawa majątkowe, jak i w sprawach o prawa niemajątkowe – jest zdatność ugodowa sporu⁴⁷⁹. Za taką wykładnią przemawia umieszczenie wyłączenia spraw o alimenty z zakresu właściwości sądu polubownego na końcu przepisu, nie zaś po zwrocie mówiącym o sporach o prawa majątkowe. Oznacza to, że sformułowanie "mogące być przedmiotem ugody sądowej" należało odnosić zarówno do sporów o prawa majątkowe, jak i sporów o prawa niemajątkowe⁴⁸⁰. Powyższe wątpliwości zostały rozwiane na skutek wejścia w życie z dniem 8 września 2019 roku nowego brzmienia art. 1157 k.p.c., w ramach którego kryterium zdatności ugodowej zrelatywizowane zostało jedynie do sporów o prawa niemajątkowe. Implikuje to stwierdzenie, że obecnie ustawodawca nie wiąże zdatności arbitrażowej sporów o prawa majątkowe z możliwością samodzielnego dysponowania przez strony prawami wynikającymi z łączących ich stosunków prawnych⁴⁸¹, a jedynie z ich majątkowym charakterem. Zatem również w sprawach o prawa majątkowe, w których strony nie mogłyby zawrzeć ugody stało się dopuszczalne dokonanie zapisu na sąd polubowny⁴⁸². Jest to o tyle istotne, że brak zdatności arbitrażowej stanowi przesłankę uzasadniającą uchylenie wyroku sądu polubownego na podstawie art. 1206 § 2 pkt 1 k.p.c. oraz odmowę

⁴⁷⁸ J. Misztal-Konecka, [w:] Kodeks postępowania cywilnego, Tom V. Komentarz. Art. 1096–1217, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, Art. 1157, Nb 9, Legalis.

⁴⁷⁹ Uchw. SN z 7.5.2009 r., III CZP 13/09, OSNC 2010, Nr 1, poz. 9.

⁴⁸⁰ Post. SN z 21.5.2010 r., II CSK 670/09, niepubl., Legalis; tak też post. SN z 2.12.2009 r., I CSK 120/09, niepubl., Legalis. Ostatecznie pogląd został zaakceptowany w doktrynie: zob. np.: M. Białecki, Pojęcie klauzuli arbitrażowej oraz zdatności arbitrażowej. Kwartalnik ADR 1: 5-14; J. Bodio, Zdatność arbitrażowa a zakres przedmiotowy zapisu na sąd polubowny według Kodeksu postępowania cywilnego, "Radca Prawny" - dod. 2012/125, s. 5; A. Franusz, Zdatność arbitrażowa sporów w świetle art. 1157 KPC, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2014, nr 3, s. 5–14, s. 7; A.W. Wiśniewski, Zdolność i zdatność arbitrażowa, [w:] System Prawa Handlowego, tom 8: Arbitraż handlowy, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 291.

⁴⁸¹ Por. wyr. SA w Warszawie z 10.02.2015 r., I ACa 1114/14, niepubl., Legalis.

⁴⁸² J. Misztal-Konecka, [w:] Kodeks postępowania cywilnego, Tom V. Komentarz. Art. 1096–1217, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, Art. 1157, Nb 23, Legalis.

uznania lub stwierdzenia wykonalności wyroku lub ugody na podstawie art. 1214 § 3 pkt 1 k.p.c.⁴⁸³.

W obecnie obowiązującym stanie prawnym w celu ustalenia, czy dany spór ma zdatność arbitrażową, konieczne jest określenie, czy spór ten dotyczy praw majątkowych, czy niemajątkowych. Zgodnie z art. 1157 pkt 1 k.p.c. wszystkie spory o prawa majątkowe (za wyjątkiem spraw o alimenty) mają zdatność arbitrażową, w zakresie natomiast sporów o prawa niemajątkowe muszą się one dodatkowo legitymować tzw. zdatnością ugodową⁴⁸⁴. Decydujące znaczenie dla kwalifikacji prawa jako majątkowego albo niemajątkowego ma to, czy prawo to jest, czy też nie jest bezpośrednio uwarunkowane ekonomicznym interesem uprawnionego podmiotu⁴⁸⁵. Podstawą wyróżnienia praw majątkowych i niemajątkowych jest więc typowy interes, jaki one realizują. Do praw majątkowych zalicza się w szczególności prawa rzeczowe, wierzytelności opiewające na świadczenia majątkowe, prawa majątkowe małżeńskie, a także istotną część praw kwalifikowanych, jako tzw. własność intelektualna. Do praw niemajątkowych zalicza się prawa osobiste i prawa rodzinne niemajątkowe, stanowiące element stosunków między małżonkami, krewnymi, przysposobionymi i powinowatymi⁴⁸⁶. Bez znaczenia dla kwalifikacji sprawy jako majątkowej pozostaje okoliczność, że pośrednio wydane orzeczenie może oddziaływać także na dobra niemajątkowe⁴⁸⁷. Po długich sporach w orzecznictwie i doktrynie przeważa obecnie stanowisko, że także prawa korporacyjne (organizacyjne) wspólników w spółkach handlowych mają charakter praw majątkowych⁴⁸⁸. Dla majątkowej kwalifikacji prawa nie ma natomiast znaczenia jego pieniężny lub niepieniężny charakter, jak też wartość rynkowa⁴⁸⁹. W przypadku sporów

⁴⁸³ Zob. M. Aślanowicz, Sąd polubowny (arbitrażowy). Komentarz do art. 1154-1217 k.p.c., Warszawa 2017, s. 17.

⁴⁸⁴ S. Sołtysik, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1157, red. P. Ryłski, pkt 7, Legalis.

⁴⁸⁵ S. Grzybowski, [w:] System prawa cywilnego, t. 1, Część ogólna, red. S. Grzybowski, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1985, s. 231; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] System prawa prywatnego, t. 1, Prawo cywilne – część ogólna, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 716-717.

⁴⁸⁶ Por. T. Ereciński, K. Weitz, Sąd..., s. 118.

⁴⁸⁷ Uchw. SN z 9.12.2005 r., III CZP 111/05, OSNC 2006, Nr 11, poz. 183; post. SN z 22.11.2013 r., III CZ 55/13, Legalis; oraz z 6.11.2014 r., II CZ 64/14, OSNC-ZD 2016, Nr A, poz. 10; post. SN z 28.1.2015 r., II CZ 87/14, Legalis.

⁴⁸⁸ G. Suliński, Rozstrzyganie..., s. 97-98.

⁴⁸⁹ J. Misztal-Konecka, Kodeks..., Art. 1157, Nb 33-34, Legalis.

o prawa majątkowe przymiotu zdatności arbitrażowej są pozbawione sprawy o alimenty (art. 1157 pkt 1 k.p.c.) oraz spory z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 477¹² k.p.c.).

Do 17 października 2005 roku wątpliwości budziła zdatność arbitrażowa spraw podlegających rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym. Jest to zagadnienie istotne z punktu widzenia spraw o podział majątku wspólnego wspólników po ustaniu spółki cywilnej. Na gruncie Kodeksu postępowania niespornego⁴⁹⁰ dopuszczalność sądownictwa polubownego w odniesieniu do spraw nim objętych została wprost przewidziana w art. 22, zgodnie z którym roszczenie majątkowe, będące przedmiotem sprawy, która należy do postępowania niespornego, osoby zainteresowane mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego. Pomimo wyraźnego przepisu w literaturze kwestionowano zdatność arbitrażową spraw rozpoznawanych w trybie postępowania niespornego, z wyjątkiem tzw. spraw działowych⁴⁹¹. Po wejściu w życie k.p.c. w świetle ówczesnego art. 697 k.p.c. strony w granicach zdolności do samodzielnego zobowiązania się mogły poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem sporów o alimenty i ze stosunku pracy.

Początkowo na tle zdatności arbitrażowej spraw rozpoznawanych w trybie postępowania nieprocesowego zarysowały się dwa przeciwstawne poglądy.

Według pierwszego z nich, sprawy rozpoznawane w tym trybie zostały wyłączone spod możliwości poddania ich rozstrzygnięciu przez sąd polubowny. Miało to wynikać z intencjonalnego braku recepcji odpowiednika art. 22 Kodeksu postępowania niespornego do Kodeksu postępowania cywilnego, a także charakteru tego rodzaju spraw i wynikającej z niego szczególnej pozycji prawnej uczestnika postępowania nieprocesowego, znacznej liczby zainteresowanych w rozumieniu art. 510 k.p.c. i braku kompetencji sądu polubownego do wzywania zainteresowanych niebędących stronami zapisu na sąd polubowny do udziału w sprawie⁴⁹².

⁴⁹⁰ Dekret Kodeks postępowania niespornego z dnia 18 lipca 1945 roku, Dz.U. Nr 27, poz. 169.

⁴⁹¹ K. Potrzebowski, W. Żywicki, Sądownictwo polubowne. Komentarz dla potrzeb praktyki, Warszawa 1961, s. 12.

⁴⁹² Tak: W. Siedlecki, Nieważność procesu cywilnego, Warszawa 1965, s. 91; B. Dobrzański, Księga trzecia. Sąd polubowny, w: Kodeks postępowania cywilnego, red. Z. Resich, W. Siedlecki Warszawa 1969, s. 970; W. Siedlecki, [w:] Przegląd orzecznictwa SN, PiP 1981, Nr 1, s. 105; J. Krajewski, Sytuacja prawna jednostek gospodarki uspołecznionej w procesie cywilnym, Toruń 1969, s. 89; K. Korzan, Rola aktu notarialnego w ugodowym rozwiązywaniu spraw majątkowych w krajowym i międzynarodowym obrocie cywilnym (granice kompetencji), Rej. 1998, Nr 4, s. 57; W. Siedlecki, Z. Świeboda, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2001, s. 23.

Według stanowiska przeciwnego, na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego dopuszczono możliwość poddania pod rozstrzygnięcie sądu polubownego także sporów majątkowych podlegających rozpoznaniu w trybie postępowania nieprocesowego⁴⁹³. Ostatecznie za dominujący należy uznać drugi z wymienionych poglądów, który został w pełni zaaprobowany w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 1979 roku na gruncie sprawy o podział majątku wspólnego małżonków po ustaniu wspólności majątkowej, w ramach której powstał także spór o ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym na podstawie art. 43 § 2 k.r.o. W zaistniałym stanie faktycznym małżonkowie sporządzili zapis na sąd polubowny, mocą którego poddali pod rozstrzygnięcie sądu polubownego istniejący między nimi spór co do zniesienia ustawowej małżeńskiej wspólności majątkowej i podziału majątku objętego tą wspólnością. W wydanym wyroku sąd polubowny zniósł między małżonkami ustawową małżeńską wspólność majątkową, ustalił skład majątku objętego wspólnością oraz dokonał jego podziału, przyznając powodowi udział w wysokości 2/3 części majątku, zaś pozwanej udział w wysokości 1/3 części majątku. Sąd rejonowy uwzględnił wniosek o nadanie klauzuli wykonalności wyrokowi sądu polubownego, zaś sprawa zawisła przed Sądem Najwyższym na skutek wniesionej przez Ministra Sprawiedliwości rewizji nadzwyczajnej, w której zakwestionowano dopuszczalność oddania rozstrzygnięcia sądu polubownego spraw podlegających w sądzie powszechnym rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym. Oddalając wniesiony środek zaskarżenia Sąd Najwyższy stwierdził, że nierecypowanie treści art. 22 Kodeksu postępowania niespornego do Kodeksu postępowania cywilnego jest konsekwencją unormowania w jednym akcie prawnym całego postępowania rozpoznawczego, to jest procesu, postępowania nieprocesowego oraz postępowania przed sądem polubownym, a zatem nie spowodowało zmiany dotychczasowego stanu prawnego. Postępowanie niesporne unormowane było wcześniej w odrębnym akcie prawnym od instytucji sądu polubownego, wobec czego zastosowanie jej do spraw podlegających rozpoznaniu przez sąd powszechny w

⁴⁹³ Tak: K. Potrzebowski, W. Żywicki, Sąd polubowny (art. 695–715 k.p.c.), Katowice 1965/66, s. 11; J. Policzekiewicz, [w:] F. Błahuta, J.S. Piąkowski, J. Policzekiewicz, Gospodarstwa rolne. Obrót. Dziedziczenie. Podział, Warszawa 1967, s. 182; L. Stecki, Podział majątku wspólnego, NP 1967, Nr 10, s. 1307–1308; idem, Ustanie ustawowej wspólności małżeńskiej majątkowej, Poznań 1968, s. 105; T. Misiuk, Problemy integracyjne postępowania działowego, cz. II – Palestra 1973, Nr 9, s. 16; J. Szachułowicz, Indywidualne gospodarstwo rolne jako przedmiot wspólności ustawowej małżeńskiej, Warszawa 1979, s. 182 i n.

postępowaniu unormowanym przez Kodeks postępowania niespornego wymagało zamieszczenia w tym kodeksie odrębnego przepisu, jakim był przepis art. 22 k.p.c.

Kodeks postępowania cywilnego z 1964 roku objął natomiast zakresem swojej regulacji nie tylko postępowanie rozpoznawcze w procesie (część pierwsza, księga pierwsza), lecz także w postępowaniu nieprocesowym (księga druga). Przepisy dotyczące sądu polubownego zostały objęte księgą trzecią normującą szczególny rodzaj postępowania rozpoznawczego, jakim jest postępowanie przed sądem polubownym. Przy takiej systematyce części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego, według której przepisy o sądzie polubownym zostały poprzedzone przepisami o procesie oraz o postępowaniu nieprocesowym, nie było potrzeby zamieszczenia w księdze drugiej przepisu odpowiadającego treści uchylonego art. 22 Kodeksu postępowania niespornego, o tym bowiem, jakie spośród spraw, podlegających w postępowaniu rozpoznawczym właściwości sądów powszechnych, mogą być poddane pod rozstrzygnięcie sądu polubownego, decydują przepisy normujące postępowanie przed tym sądem. Sąd Najwyższy trafnie stwierdził przy tym, że dopuszczalne jest poddanie pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym, o ile stanowią one spory o prawa majątkowe i mieszczą się w granicach zdolności stron do samodzielnego zobowiązania się. Skoro zatem w ramach tzw. spraw działowych strony mogą dokonać zniesienia współwłasności, działu spadku lub podziału wspólnego w drodze umowy, to sprawy te charakteryzują się zdadnością arbitrażową⁴⁹⁴. Pogląd ten ugruntował się także u przeważającej większości przedstawicieli doktryny⁴⁹⁵.

⁴⁹⁴ Post. SN z 7.3.1979 r., III CRN 10/79, OSNCP 1979, Nr 10, poz. 197; K. Potrzebowski, Glosa do postanowienia SN z dnia 7 marca 1979 r., III CRN 10/79, Pal. 1980, Nr 6, s. 106–111; Z. Krzemiński, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 7 marca 1979 r., III CRN 10/79, OSPiKA 1980, Nr 4, poz. 81. Na marginesie należy dodać, że Sąd Najwyższy dopuścił także arbitraż w zakresie sporów o ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym, jako jednego z roszczeń rozpoznawanych w ramach sprawy o podział majątku wspólnego.

⁴⁹⁵ J.S. Piąkowski, w: System Prawa rodzinnego i opiekuńczego, red. J.S. Piąkowski, Ossolineum 1985, s. 496; S. Dalka, Sądownictwo polubowne w PRL, Warszawa 1987, s. 43; T. Ereciński, w: T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, Warszawa 1997, t. I, s. 268; A. Zieliński, Postępowanie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej, Warszawa 1992, s. 39; M. Tomaszewski, Umowa o arbitraż. Podstawowe problemy prawne, PUG 1994, Nr 1, s. 14; J. Gudowski, w: T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, Warszawa 1997, t. II, s. 100 i 232; M. Sychowicz, w: Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem (red. K. Piasecki), Warszawa 2002, s. 237 i 248; P. Kostański, op. cit., s. 57; P. Pogonowski, Postępowanie o dział spadku, Rej. 2005, Nr 9, s. 187; E. Skowrońska-Bocian, Rozliczenia

W uzupełnieniu argumentacji przemawiającej za dopuszczalnością arbitrażu w sprawach rozpoznawanych w trybie postępowania nieprocesowego, należy wskazać na podnoszoną przez przeciwników takiego rozwiązania kwestię braku uprawnienia sądu polubownego do wzywania zainteresowanych w sprawie zgodnie z art. 510 § 2 k.p.c., mającą implikować niedopuszczalność arbitrażu. Fakt, że zdatność arbitrażowa sporu nie zależy od trybu, w jakim spór byłby rozpoznawany w przypadku postępowania przed sądem powszechnym ani od ewentualnego zastosowania do jego rozstrzygnięcia przepisów o postępowaniu odrębnym nie oznacza, że sąd arbitrażowy obowiązany jest, czy nawet może stosować przepisy regulujące postępowanie przed sądem powszechnym dotyczące takiego sporu⁴⁹⁶. W myśl bowiem 1184 k.p.c. kompetencja do uzgodnienia zasad i sposobu postępowania należy w pierwszej kolejności do stron (§ 1), w drugiej zaś – do arbitrów (§ 2). Tym samym w braku wyraźnej woli stron, sąd arbitrażowy nie będzie uprawniony nawet do zawiadomienia osoby zainteresowanej o toczącym się postępowaniu, nie mówiąc już o jej wezwaniu do udziału w sprawie. O ile rzeczą oczywistą jest, że w postępowaniu przed sądem polubownym powinni uczestniczyć wszyscy zainteresowani w sprawie⁴⁹⁷, o tyle z okoliczności tej nie można wyprowadzić ogólnego wniosku o niedopuszczalności poddania sporów w tym przedmiocie rozstrzygnięciu przez sąd polubowny. Co prawda sąd polubowny pozbawiony będzie możliwości władczego wezwania do udziału w sprawie innych zainteresowanych, jednakże ewentualne rozstrzygnięcie sprawy bez udziału zainteresowanego nie wyklucza zdatności arbitrażowej spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym.

W powołanym wcześniej postanowieniu Sąd Najwyższy stwierdził, że skutkiem rozstrzygnięcia sprawy z pominięciem osoby posiadającej przymiot zainteresowanego w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. będzie pozbawienie strony możliwości obrony jej praw przed sądem polubownym, stanowiące podstawę skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego⁴⁹⁸. Analogicznie stanowiłoby to również przesłankę odmowy uznania albo

majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich, Warszawa 2005, s. 211 i n.

⁴⁹⁶ S. Sołtysik, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1157, red. P. Ryłski, pkt 17, Legalis.

⁴⁹⁷ A zatem przykładowo: wszyscy współwłaściciele, wszyscy współspadkobiercy, oboje małżonkowie, czy wreszcie wszyscy byli wspólnicy spółki cywilnej (albo następcy prawni tych osób).

⁴⁹⁸ Post. SN z 7.3.1979 r., III CRN 10/79, OSNCP 1979, Nr 10, poz. 197. Zob. art. 1206 § 1 pkt 2 k.p.c., zaś na gruncie stanu prawnego obowiązującego do 17.10.2005 roku – art. 712 § 1 pkt 2 k.p.c.

stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego wydanego za granicą lub ugody zawartej przed sądem polubownym za granicą⁴⁹⁹.

Stanowisko to budzi poważne wątpliwości z punktu widzenia kręgu podmiotów legitymowanych do wniesienia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego, a także samego zaistnienia przesłanki z art. 1206 § 1 pkt 2 k.p.c. Zgodnie z przywołanym przepisem, strona może w drodze skargi żądać uchylenia wyroku sądu polubownego, jeżeli strona nie była należycie zawiadomiona o wyznaczeniu arbitra, o postępowaniu przed sądem polubownym lub w inny sposób była pozbawiona możliwości obrony swoich praw przed sądem polubownym. Oznacza to, że legitymacja do wniesienia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego przysługuje wyłącznie stronom postępowania arbitrażowego oraz ich następcom prawnym. Skargę może także wnieść prokurator⁵⁰⁰ oraz podmioty działające na prawach przysługujących prokuratorowi – Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Rzecznik Finansowy, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, inspektor pracy, organizacje pozarządowe lub powiatowy (miejski) rzecznik konsumentów⁵⁰¹. Skoro zatem osoba zainteresowana nie była objęta zapisem na sąd polubowny i nie uczestniczyła w postępowaniu arbitrażowym to nie posiada przymiotu strony w rozumieniu art. 1206 § 1 k.p.c., a zatem nie jest legitymowana do wniesienia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego. W takiej sytuacji osoba, której prawa w wyniku wydanego wyroku sądu arbitrażowego zostały naruszone, pozbawiona jest możliwości samodzielnego wzruszenia takiego orzeczenia. Nie wyklucza to jednak wystąpienia przez nią z wnioskiem do prokuratora lub innego podmiotu działającego na takich samych prawach o złożenie skargi przez te podmioty w ramach przyznanych im kompetencji w zakresie

⁴⁹⁹ Art. 1215 § 2 pkt 1 k.p.c.

⁵⁰⁰ Jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego – zob. art. 7 k.p.c.

⁵⁰¹ Zob. art. 14 pkt 4 ustawy z 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1058 ze zm.; art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 292 ze zm.; art. 55 ustawy z 6 listopada 2008 roku o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 581 ze zm.; art. 26 ustawy z 5 sierpnia 2015 roku o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 187 ze zm.; art. 6 ustawy z 21 lipca 2006 roku o nadzorze nad rynkiem finansowym, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 753; art. 10 ust. 1 pkt 11 ustawy z 13 kwietnia 2007 roku o Państwowej Inspekcji Pracy, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1614 ze zm.; art. 62 § 1 k.p.c.; art. 63³ k.p.c. Por. M. Aslanowicz, Sąd polubowny (arbitrażowy). Komentarz do art. 1154-1217 k.p.c., Warszawa 2017, s. 147.

ochrony praworządności, praw obywateli, interesu społecznego lub działalności statutowej.

Jednocześnie należy podzielić stanowisko, że podstawa skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego z art. 1206 § 1 pkt 2 k.p.c. powinna być interpretowana analogicznie jak podstawa nieważności postępowania określona w art. 379 pkt 5 k.p.c.⁵⁰². Do pozbawienia możliwości obrony praw strony dochodzi zatem jedynie wówczas, gdy strona na skutek wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części oraz jeżeli skutki tych wadliwości nie mogły być usunięte na następnych rozprawach przed wydaniem wyroku w sprawie⁵⁰³. W rezultacie zastosowanie znajdzie wypracowane orzecznictwo w zakresie tego, czy niewzięcie przez zainteresowanego udziału w toczącym się postępowaniu nieprocesowym powoduje nieważność tego postępowania z powodu pozbawienia tego zainteresowanego możliwości obrony jego praw. Stanowisko Sądu Najwyższego w tym zakresie uległo zasadniczej zmianie, ponieważ w dawniejszym orzecznictwie uznawano, że w takiej sytuacji dochodzi do nieważności postępowania⁵⁰⁴. Współcześnie ugruntował się pogląd, że niewzięcie przez zainteresowanego udziału w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu nieprocesowym nie powoduje nieważności postępowania⁵⁰⁵. Pojęcie strony w rozumieniu art. 379 pkt 5 k.p.c. oznacza bowiem jedynie osobę uczestniczącą w toczącym się procesie w charakterze powoda bądź pozwanego. Nieważność postępowania nie może zatem wystąpić z powodu pozbawienia możliwości obrony praw osoby, która nie występowała w konkretnym procesie w charakterze strony, choćby proces ten dotyczył jej praw. Wniosek ten należy przenieść na grunt postępowania nieprocesowego, zastępując pojęcie strony terminem uczestnika. Uczestnikiem jest

⁵⁰² T. Strumiłło, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217, red. J. Jankowski, Warszawa 2019, Art. 1206, Nb 5, Legalis.

⁵⁰³ J. Sadowski, Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego, Prawo w działaniu, Sprawy cywilne, 15/2013, s. 37. Zob. wyrok SN z 10.05.1974 r., II CR 155/74, OSP 1975/3, poz. 66; wyrok SN z 10.05.2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000/12, poz. 220; wyrok SN z 13.02.2004 r., IV CK 61/03, LEX nr 151638; wyrok SN z 4.03.2009 r., IV CSK 468/08, LEX nr 515415; wyrok SN z 11.07.2012 r., II CSK 657/11, LEX nr 1215621; postanowienie SN z 8.08.2012 r., I CSK 58/12, LEX nr 121854.

⁵⁰⁴ Orzeczenie SN z 3.6.1947 r., C II 527/47, PiP 1948, z. 1, s. 151; post. SN z 10.5.1966 r., III CR 78/66, OSNC 1967, Nr 5, poz. 83.

⁵⁰⁵ Uchw. SN(7) z 20.4.2010 r., III CZP 112/09, OSNC 2010, Nr 7–8, poz. 98; post. SN z 21.5.1997 r., I CKN 39/97, OSNC 1997, Nr 12, poz. 197 oraz post. SN z 23.9.1999 r., III CKN 352/98, OSNC 2000, Nr 3, poz. 62.

natomiast tylko ten podmiot, który bierze udział w toczącym się postępowaniu nieprocesowym po wskazaniu go przez wnioskodawcę i doręczeniu odpisu wniosku, po wzięciu udziału w sprawie w wyniku własnej inicjatywy lub na skutek wezwania przez sąd. W rezultacie wykluczone jest zastosowanie art. 379 pkt 5 k.p.c. w odniesieniu do osób, które nie stały się uczestnikami postępowania, choćby były zainteresowane jego wynikiem⁵⁰⁶. W takim wypadku na podstawie art. 524 § 2 k.p.c. osoba zainteresowana, niebędąca uczestnikiem postępowania zakończonym prawomocnym postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy, może żądać wznowienia postępowania, jeżeli postanowienie to narusza jej prawa⁵⁰⁷. Zgodnie z art. 524 § 2 zdanie drugie w związku z art. 408 k.p.c. skarga o wznowienie postępowania nieprocesowego nie jest ona ograniczona żadnym terminem, a jej skuteczność nie jest uzależniona ani od rodzaju naruszonego prawa, ani od stopnia naruszenia. Powyższe przemawia przeciwko stanowisku Sądu Najwyższego, że brak udziału osoby zainteresowanej w postępowaniu przed sądem polubownym może stanowić podstawę skargi o uchylenie wyroku tego sądu na podstawie art. 1206 § 1 pkt 2 k.p.c.

Poczynione rozważania są o tyle istotne, że w przypadku sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu, przymiot osoby zainteresowanej w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. może przysługiwać stosunkowo szerokiemu gronu podmiotów, w tym w szczególności posiadaczowi zależnemu składników majątkowych wchodzących w skład majątku wspólnego⁵⁰⁸, małżonkowi wspólnika kwestionującemu przynależność danego składnika do majątku wspólnego byłych wspólników, czy wierzycielom wspólników, którzy z mocy art. 875 § 2 k.c. powinni zostać zaspokojeni przed dokonaniem podziału majątku wspólnego.

Uwagi związane z względem na bezpieczeństwo osób trzecich pozostają aktualne także w przypadku spraw rozpoznawanych w procesie, co do których nie budzi wątpliwości, że posiadają zdolność arbitrażową. W ramach poczynionych rozważań chodzi bowiem o to, aby wyrok sądu arbitrażowego nie wywierał skutków prawnych w sferze osób, które nie mogły wziąć udziału w postępowaniu przed sądem arbitrażowym.

⁵⁰⁶ M. Rejda, [w:] Kodeks postępowania cywilnego, Tom III. Komentarz. Art. 425-729, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, Art. 510, Nb 16, Legalis.

⁵⁰⁷ Por. uchw. Sądu Najwyższego z dnia 13.9.1967 r., III CZP 60/67, OSNCP 1976 nr 1, poz. 4; uchw. SN z dnia 18.12.1974 r., III CZP 88/74, OSNCP 1968 nr 3, poz. 37.

⁵⁰⁸ Przykładowo: dzierżawców lub najemców lokali użytkowych lub mieszkalnych stanowiących współwłasność wspólników.

Jeśli sprawa toczy się przed sądem państwowym, to bezwzględnie obowiązujące przepisy proceduralne zawierają instytucje, które pozwalają osobom zainteresowanym rozstrzygnięciem sądu na pełny i aktywny udział w sprawie. Może to dotyczyć przykładowo byłych wspólników spółki cywilnej, którzy nie zdecydowali się na wytoczenie powództwa przeciwko innemu wspólnikowi spółki cywilnej o ustalenie istnienia spółki cywilnej, ale mogliby wystąpić w charakterze interwenientów ubocznych w sprawie prowadzonej pomiędzy aktualnymi wspólnikami. Są oni bowiem uprawnieni do wniesienia interwencji ubocznej i aktywnego zwalczania lub popierania powództwa, którego uwzględnienie wywrze skutek w ich sferze prawnej. Postępowanie arbitrażowe co do zasady takich możliwości nie zawiera. Przede wszystkim dlatego, że toczyć się może jedynie z udziałem stron zapisu na sąd arbitrażowy. Oznacza to, że byli wspólnicy mogliby wziąć udział w postępowaniu, jakkolwiek tylko w charakterze stron. Jeśli zatem chcieliby prezentować swoje stanowisko, to musieliby wytoczyć własne powództwo, natomiast osoby trzecie pozbawione byłyby jakiegokolwiek wpływu na bieg postępowania, którego wynik bezpośrednio dotyczyłby ich sfery prawnej.

Jak zatem widać, zasadniczy problem w zakresie dopuszczalności kognicji sądu arbitrażowego w dotyczy zapewnienia osobom, których praw dotyczy wyrok, możliwości udziału w postępowaniu przed tymże sądem. Z tego też powodu należy zgodzić się z G. Sulińskim, że ciężar zagadnienia ochrony osób trzecich w stosunku do stron postępowania arbitrażowego powinien zostać przesunięty z płaszczyzny zdolności arbitrażowej sporów na płaszczyznę dopuszczenia orzeczenia tego sądu do obrotu prawnego. Nie ma zatem podstaw, aby wyłączać kognicję sądu arbitrażowego w sytuacji, w której ochrona praw osób trzecich może być realizowana przed sądem państwowym w toku postępowania o uznanie wyroku sądu arbitrażowego lub ugody przed nim zawartej. W ramach tego postępowania badaniu podlegać będzie to, czy orzeczenie sądu arbitrażowego mające zostać uznane, zapadło w warunkach zapewnienia osobom trzecim możliwości aktywnego udziału w postępowaniu arbitrażowym⁵⁰⁹.

W tej kwestii należy przywołać trafny pogląd J. Rajskiego, że *de lege ferenda* należałoby rozważyć możliwość takiego ukształtowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących sądownictwa polubownego, aby umożliwiały osobom trzecim udział w postępowaniu po jednej ze stron zawisłego przed sądem

⁵⁰⁹ G. Suliński, Zdolność ugodowa sporów o zaskarżenie uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych, ADR 2014, Nr 3, s. 66.

arbitrażowym sporu. W szczególności uzasadnione byłoby upoważnienie sądu polubownego do wezwania do udziału w sprawie osób zainteresowanych z urzędu na wzór regulacji przewidzianej w art. 510 k.p.c., zaś w ramach sporów rozpoznawanych w procesie – wprowadzenie do arbitrażu instytucji interwencji ubocznej. Z uwagi na konsensualny charakter postępowania przed sądem polubownym decyzja o wzięciu czynnego udziału w arbitrażu należałaby do sfery wyłącznej autonomii uprawnionego, jednakże już samo zawiadomienie go o toczącym się postępowaniu pozwoliłoby na ochronę osób trzecich przed niekorzystnymi skutkami wynikającymi z braku wiedzy i udziału w postępowaniu przed sądem polubownym. W sprawach rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym taka osoba mogłaby przykładowo doprowadzić do wszczęcia analogicznego postępowania przed sądem powszechnym, zaś uczestnicy arbitrażu nie mogliby powołać się w jego toku na zarzut zapisu na sąd polubowny ze względu na nieobjęcie nim osoby zainteresowanej. *De lege lata*, w skrajnych przypadkach prowadzących do pokrzywdzenia osób trzecich na skutek wydanego przez sąd arbitrażowy wyroku, należałoby rozważyć możliwość uwzględnienia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego wniesionej przez prokuratora lub inny podmiot działający na prawach przysługujących prokuratorowi w oparciu o wymienioną w art. 1206 § 2 pkt 2 k.p.c. klauzulę porządku publicznego. Podstawę tę sąd bierze pod uwagę z urzędu jeżeli stwierdzi, że wyrok sądu arbitrażowego jest sprzeczny z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej. Do zasad tych zalicza się podstawowe założenia i zasady systemu prawa oraz gałęzi prawa i ich instytucji – zarówno wynikające wprost z treści norm prawnych wyrażonych w przepisach Konstytucji RP, ratyfikowanych umów międzynarodowych, prawa Unii Europejskiej i ustaw, jak też w wyniku dokonywanej przez doktrynę i orzecznictwo na podstawie norm prawa uogólniającej rekonstrukcji podstawowych założeń aksjologicznych systemu, gałęzi, dziedziny lub danej instytucji prawa⁵¹⁰.

W orzecznictwie przyjmuje się, iż określenie "podstawowe zasady porządku prawnego" wskazuje jednoznacznie, że chodzi o takie naruszenie przepisów prawa materialnego, które prowadzą do pogwałcenia zasad państwa prawa (praworządności), a zapadły wyrok arbitrażowy narusza naczelne zasady prawne obowiązujące w Rzeczypospolitej Polskiej, godzi w obowiązujący porządek prawny, czyli narusza

⁵¹⁰ J. Rajski, Granice autonomii sądu arbitrażowego w odniesieniu do stosowania przepisów prawa w sprawach ze stosunków gospodarczych, PPH 2011, Nr 1, s. 7 i n.; G. Suliński, Zdolność..., s. 66-68. Zob. też wyr. SN z 30.9.2010 r., I CSK 342/10, niepubl., Legalis.

pryncypia ustrojowo-polityczne i społeczno-gospodarcze⁵¹¹. Wśród podstawowych zasad prawnych uznano między innymi zasadę obowiązku zagwarantowania każdemu prawa do sądu, rozumianą jako prawo do rozpoznania sprawy przez niezależny sąd w ramach rzetelnie prowadzonego postępowania⁵¹². Z kolei zgodnie z ugruntowanym poglądem w piśmiennictwie, klauzula porządku publicznego może chronić zarówno zasady prawa materialnego, jak i zasady prawa procesowego⁵¹³. Pogląd ten nie znalazł aprobaty w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który w wyroku z 9 września 2010 roku stwierdził, że ocena, czy wyrok sądu polubownego jest sprzeczny z podstawowymi zasadami porządku prawnego, odnosi się do jego treści, a nie prawidłowości postępowania przed tym sądem czy obsady składu tego sądu; nieprawidłowości związane z nieujawnieniem przez arbitra powiązań ze stroną dotyczą treści wyroku⁵¹⁴. Tym samym Sąd Najwyższy uznał w istocie, że klauzula porządku publicznego nie chroni zasad prawa procesowego, o ile nieprawidłowości procesowe nie zostały odzwierciedlone w treści wyroku⁵¹⁵.

W opozycji do przytoczonego stanowiska stanął Sąd Apelacyjny w Szczecinie wskazując, że przez podstawowe zasady porządku prawnego stanowiące podstawę oceny wyroku sądu arbitrażowego należy rozumieć nie tylko normy konstytucyjne, ale i naczelne normy w poszczególnych dziedzinach prawa. W judykaturze do tych zasad zaliczono między innymi zasadę wolności gospodarczej i swobodę umów⁵¹⁶, zasadę autonomii woli stron i równości podmiotów, czy zasadę sprawiedliwości społecznej⁵¹⁷. Sąd Apelacyjny w Szczecinie doszedł w efekcie do przekonania, że procesowy porządek publiczny może być podstawą oceny wyroku sądu polubownego w dwóch aspektach. Po

⁵¹¹ Por. wyr. SN z 11.5.2007 r., I CSK 82/07, OSNC 2008, Nr 6, poz. 64 oraz wyr. SN z 3.9.2009 r., I CSK 53/09, OSNC-ZD 2010, Nr 1, poz. 25.

⁵¹² Wyr. SN z 9.9.2010 r., I CSK 535/09, niepubl., Legalis.

⁵¹³ Por. A.W. Wiśniewski, Klauzula porządku publicznego jako podstawa uchylecia wyroku sądu arbitrażowego (ze szczególnym uwzględnieniem stosunków krajowego obrotu gospodarczego), ADR. Arbitraż i Mediacja 2009, Nr 2, s. 124 i n.; M. Pilich, Klauzula porządku publicznego w postępowaniu o uznanie i wykonanie zagranicznego orzeczenia arbitrażowego, KPP 2003, Nr 1, s. 172.

⁵¹⁴ Wyr. SN z 09.09.2010 r., I CSK 535/09, niepubl., Legalis.

⁵¹⁵ M. Asłanowicz, Sąd..., s. 153-155. Stanowisko to spotkało się z krytyką – por. K. Weitz, Klauzula porządku publicznego jako podstawa uchylecia wyroku sądu polubownego na tle praktyki sądów, Biuletyn Arbitrażowy 2010, Nr 1, s. 19; M. Neumann, Klauzula porządku publicznego a treść wyroku sądu polubownego, Glosa 2011, Nr 2, s. 65.

⁵¹⁶ Wyr. Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2006 r., o sygn. akt II CSK 117/06, niepubl., Legalis.

⁵¹⁷ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2000 r., o sygn. akt II CKN 267/00, opubl. OSNC 2000, Nr 11, poz. 203.

pierwsze, ocenie podlega zgodność procedury, która doprowadziła do wydania wyroku sądu polubownego z podstawowymi procesowymi zasadami porządku prawnego. Po drugie, ocenie podlegają skutki wyroku arbitrażowego z punktu widzenia ich zgodności z procesowym porządkiem publicznym, tj. czy dają się one pogodzić z systemem prawa procesowego np. czy nie naruszają powagi rzeczy osądzonej, praw osób trzecich⁵¹⁸.

Pogląd ten należy w całości podzielić. Uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego naruszającego prawa osoby trzeciej powodowałoby zrównanie jego mocy prawnej z wyrokiem sądu powszechnego na podstawie art. 1212 § 1 k.p.c., co uniemożliwiłoby zainteresowanemu złożenie wniosku o wszczęcie postępowania w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu, w ramach którego mógłby brać czynny udział w celu ochrony swoich uzasadnionych interesów. Moc prawna na równi z wyrokiem sądu powszechnego, o której mowa w art. 1212 k.p.c., oznacza związanie wyrokiem nie tylko stron i sądu, który je wydał, lecz również innych sądów i organów państwowych, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także innych osób⁵¹⁹. Wyrok taki korzysta z powagi rzeczy osądzonej w granicach przewidzianych w art. 366 k.p.c.⁵²⁰ Naruszenie praw osób trzecich na skutek wydanego przez sąd polubowny wyroku może zatem stanowić podstawę do zastosowania klauzuli porządku publicznego uzasadniającej uchylenie takiego wyroku oraz odmowę uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej⁵²¹. Dokonując oceny tej kwestii należy mieć na względzie uzasadniony interes osób trzecich, który na skutek celowego działania stron postępowania arbitrażowego może zostać naruszony. Zachowanie określonych form i gwarancji procesowych jest niezbędne dla zachowania tzw. procesowego porządku publicznego, który stanowi jedną z podstawowych zasad porządku prawnego⁵²².

Abstrahując od powyższego należy także rozważyć, czy ustalenie przez sąd polubowny, że w sprawie konieczny jest udział innych osób, nie powinno skutkować wydaniem orzeczenia kończącego postępowanie arbitrażowe (art. 1199 k.p.c.) z powodu braku właściwości sądu polubownego wynikającej z nieskuteczności zapisu na sąd

⁵¹⁸ Wyr. SA w Szczecinie z 21.03.2013 r., I ACa 855/12, niepubl., Legalis.

⁵¹⁹ Art. 365 § 1 k.p.c.

⁵²⁰ R. Morek, A. Budniak-Rogała, Kodeks..., Art. 1212, pkt 4, Legalis.

⁵²¹ Art. 1214 § 3 pkt 2 k.p.c.

⁵²² Ł. Błaszczak, Kontrola orzeczenia arbitrażowego ze szczególnym uwzględnieniem klauzuli porządku publicznego, ADR. Arbitraż i Mediacja 2008, Nr 3, s. 72 i n.

polubowny od strony podmiotowej. Wątpliwości budzi przy tym możliwość orzekania w tym przedmiocie przez sąd polubowny z urzędu, ponieważ z Kodeksu postępowania cywilnego nie wynika, przynajmniej *explicite*, obowiązek badania przez sąd polubowny swojej właściwości, ani też w szczególności obowiązek weryfikowania istnienia, ważności lub skuteczności zapisu na sąd polubowny, jeżeli żadna ze stron postępowania arbitrażowego ich nie kwestionuje⁵²³. W świetle obecnej regulacji postępowania przed sądem polubownym brak jest możliwości nałożenia na sąd polubowny obowiązku badania podmiotowej skuteczności zapisu na sąd polubowny z powodu braku udziału wszystkich zainteresowanych w sprawie co oznacza, że ryzyko związane z możliwością podważenia wydanego wyroku w trybie skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego lub odmowy uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego wydanego za granicą lub ugody zawartej przed sądem polubownym za granicą z powodu pozbawienia możliwości obrony swoich praw, dotyczy stron, które zaniechają podniesienia stosownego zarzutu. Dodać należy, że w postępowaniu ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego zarzut braku właściwości sądu polubownego, powołany zarówno na podstawie art. 1206 § 1 pkt 1 k.p.c., jak i art. 1206 § 1 pkt 3 k.p.c., ulega prekluzji, jeżeli strona zaniechała terminowego podniesienia go w postępowaniu przed tym sądem⁵²⁴, a gdy sąd polubowny wydał odrębne postanowienie w sprawie właściwości – także jeżeli zaniechała zaskarżenia postanowienia sądu polubownego o oddaleniu zarzutu braku właściwości⁵²⁵. Jednak prekluzja nie zachodzi, jeżeli strona z obiektywnych przyczyn nie mogła podnieść zarzutu braku właściwości w przewidzianym w art. 1180 § 2 zd. 1–2 k.p.c. Wówczas postępowanie ze skargi o uchylenie będzie jedynym sposobem kontroli właściwości sądu polubownego w ramach postępowań przed sądami krajowymi. Doświadczenia praktyczne wskazują, że taką obiektywną przyczyną najczęściej będzie okoliczność, że pozwany w ogóle nie wziął udziału w postępowaniu przed sądem polubownym⁵²⁶. Nie wymaga się od pozwanego, żeby zaangażował się w spór arbitrażowy tylko w celu zgłoszenia zarzutu braku właściwości sądu

⁵²³ R. Morek, A. Budniak-Rogała, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Art. 1180, pkt 2, Legalis.

⁵²⁴ T. Ereciński, K. Weitz, Sąd..., s. 240–242.

⁵²⁵ Wyr. SN z 11.10.2013 r., I CSK 769/12, Legalis.

⁵²⁶ A. Orzeł-Jakubowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. P. Ryłskiego, Warszawa 2022, Art. 1180, pkt 13.1., Legalis.

polubownego⁵²⁷. Okoliczność nieobjęcia zapisem na sąd polubowny wszystkich potencjalnych uczestników postępowania, których krąg często jest szeroki, będzie powodowało natomiast trudności natury praktycznej dla skutecznego wyłączenia lub ograniczenia kompetencji sądu powszechnego do rozstrzygnięcia danego sporu w oparciu o art. 1165 k.p.c.⁵²⁸.

Wracając do głównego nurtu rozważań wskazać należy, że gruntowna nowelizacja instytucji sądu polubownego, która weszła w życie 17 października 2005 roku, usunęła pojawiające się do tej pory wątpliwości w zakresie dopuszczalności poddania rozstrzygnięciu sądu polubownego spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. Co prawda wprowadzony art. 1157 k.p.c. nie rozwiązał tego problemu wprost, ponieważ zgodnie z jego treścią, jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe lub spory o prawa niemajątkowe - mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty. Przytoczony przepis należy jednak rozpatrywać łącznie z treścią art. 1165 § 1 k.p.c. według którego, w razie wniesienia do sądu sprawy dotyczącej sporu objętego zapisem na sąd polubowny, sąd odrzuca pozew lub wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego, jeżeli pozwany albo uczestnik postępowania nieprocesowego podniósł zarzut zapisu na sąd polubowny przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy. Pomimo tego, że ustawodawca wprost przewidział, iż odrzuceniu podlega wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego w sporze objętym zapisem na sąd polubowny, w doktrynie pojawiły się głosy, że występująca w przypadku tych spraw znacznie częściej potrzeba ochrony interesu publicznego *a priori* pozwala wnioskować, że w mniejszym zakresie niż w przypadku spraw rozpoznawanych w procesie, sprawy te cechować będzie zdatność ugodowa, a w konsekwencji także arbitrażowa⁵²⁹. *De lege lata* nie sposób twierdzić, że zdatność arbitrażowa uzależniona

⁵²⁷ M. Łaszczyk, J. Szpara, [w:] System Prawa Handlowego, t. 8, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 702.

⁵²⁸ P. Pruś, [w:] Komentarz Kodeks postępowania cywilnego, t. II, 2022, art. 1157, Nb 1, SIP LEX.

⁵²⁹ Za J. Misztal-Konecką, Kodeks..., Art. 1157, Nb 39, Legalis. Poglądy te wydają się jednak nieaktualne w świetle obecnego brzmienia art. 1157 i art. 1165 k.p.c.; autorka powołuje się przy tym na publikację W. Siedleckiego z 1975 roku, a zatem wydaną na gruncie poprzedniego statusu sądów polubownych oraz stanowisko S. Cieślaka wyrażone w artykule z 2011 roku, w którym to jednak nie sposób odnaleźć tego rodzaju poglądu – zob. W. Siedlecki, [w:] Z. Resich, W. Siedlecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I, Warszawa 1975, s. 315; S.

jest od trybu postępowania właściwego dla rozpoznania danej sprawy przed sądem powszechnym. Bez znaczenia pozostaje zatem rola szczególnego interesu publicznego w odniesieniu do części spraw przekazanych do trybu postępowania nieprocesowego, zaś zdadność arbitrażowa podlega badaniu wyłącznie z punktu widzenia przesłanek wskazanych w art. 1157 k.p.c.⁵³⁰. Przesłanki te spełniać będzie stanowiąca spór o prawa majątkowe sprawa o podział majątku wspólnego wspólników po ustaniu spółki cywilnej, co powoduje, że dopuszczalne będzie poddanie jej pod rozstrzygnięcie sądu polubownego.

Poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego wymaga umowy stron, w której należy wskazać przedmiot sporu lub stosunek prawny, z którego spór wyniknął lub może wyniknąć (zapis na sąd polubowny)⁵³¹. Taka umowa może obejmować zarówno spór już istniejący, jak i spór, który może wyniknąć w przyszłości z oznaczonego stosunku prawnego. Odmierna regulacja dotyczy sporów pracowniczych i konsumenckich, w odniesieniu do których możliwe jest zawarcie zapisu na sąd polubowny dopiero po powstaniu sporu (art. 1164 k.p.c. i art. 1164¹ § 1 k.p.c.)⁵³². Podkreślić należy, że do spraw ze stosunku spółki cywilnej nie znajdzie zastosowania norma z art. 1163 § 1 k.p.c. rozszerzająca z mocy ustawy zakres podmiotowy zapisu na sąd polubowny zamieszczonego w umowie spółki handlowej na mocy zgódnej woli wspólników na wskazane w nim podmioty, tj. spółkę, wspólników, organy spółki i ich członków⁵³³. Spółka cywilna nie stanowi spółki handlowej co powoduje, że umowa o arbitraż zawarta pomiędzy wspólnikami spółki cywilnej podlegać będzie wyłącznie zasadom ogólnym. Spółka cywilna nie jest nadto traktowana jako podmiot prawa, a w związku z tym nie przysługuje jej zdolność procesowa, a zatem wszelkie spory, w tym także przed sądem arbitrażowym, mogą się toczyć wyłącznie między wspólnikami. Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, aby spór pomiędzy wspólnikami mógł rozstrzygnąć sąd

Cieślak, Stosunek postępowania arbitrażowego do innych rodzajów postępowania cywilnego, s. 25.

⁵³⁰ Również ewentualnych przepisów szczególnych jak przywoływany wyżej art. 477¹² k.p.c.

⁵³¹ Art. 1161 § 1 k.p.c.

⁵³² A. Orzeł-Jakubowska, Sądownictwo polubowne w świetle standardów konstytucyjnych, Warszawa 2021, s. 32.

⁵³³ Ibidem. Zob. także: M. Tomaszewski, Umowa o arbitraż, [w:] System Prawa Handlowego, red. S. Włodyka, t. 8, Arbitraż handlowy, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 357, przyp. 145.

polubowny na podstawie klauzuli arbitrażowej zawartej w umowie spółki, jeżeli wyrazili na nią zgodę wszyscy wspólnicy⁵³⁴.

Zapis na sąd polubowny może być zamieszczony w umowie spółki od początku, jak również zostać wprowadzony do niej w drodze jej zmiany⁵³⁵. Dyskusyjna jest skuteczność takiego zapisu jeżeli wspólnik nie podpisał umowy spółki, a jedynie nabył udział w spółce cywilnej od poprzedniego wspólnika⁵³⁶. W przypadku spółek handlowych z mocy art. 1163 k.p.c. zapis zamieszczony w umowie spółki handlowej wiąże nie tylko wspólników, którzy podpisali umowę, lecz także tych, którzy przystąpili do niej później, np. wskutek nabycia udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, a zapis znajdujący się w statucie spółki akcyjnej wiąże każdego kolejnego nabywcę akcji, który w ten sposób stał się akcjonariuszem⁵³⁷. Regulacja ta jednak nie obejmuje wprost spółki cywilnej, ani nie nadaje się do stosowania odpowiedniego. W ramach ogólnych zasad związanych z podmiotowymi granicami związania zapisem na sąd polubowny przyjmuje się jednak, że zapis na sąd polubowny wiąże następców prawnych zarówno w wypadku następstwa ogólnego, jak i szczególnego. Orzecznictwu sądu polubownego jest bowiem poddany stosunek prawny lub przedmiot sporu, a nie konkretne strony sporu. W związku z tym zapis na sąd polubowny jest wiążący nie tylko dla stron, które go zawarły, lecz również dla spadkobierców strony⁵³⁸, czy cesjonariusza⁵³⁹. Do związania zapisem wystarczające jest nastąpienie zdarzenia prawnego, które w świetle prawa materialnego jest zdadne do spowodowania następstwa prawnego (np. zawarcie umowy przelewu wierzytelności). Do następstwa może nie dojść, gdy rzekomy poprzednik prawny nie był podmiotem prawa, obowiązku lub stosunku prawnego, który miał przejść na rzekomego następcę prawnego. Mimo to rzekomy następca prawny będzie związany zapisem na sąd polubowny, jeśli

⁵³⁴ A.W. Wiśniewski, *Międzynarodowy...*, s. 264-265.

⁵³⁵ Por. T. Szczurkowski, *Wprowadzenie klauzuli arbitrażowej do umowy (statutu) spółki handlowej*, PPH 2014, nr 1, s. 13 i n.

⁵³⁶ A.W. Wiśniewski, *Międzynarodowy...*, s. 265.

⁵³⁷ K. Weitz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, wyd. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2017, art. 1163, pkt 2, SIP LEX.

⁵³⁸ Por. orzeczenie SN z dnia 8 lutego 1937 r., C.III. 1254/35, Zb. Orz. 1938, nr I, poz. 44.

⁵³⁹ Por. orzeczenie SN z dnia 1 marca 1934 r., C.II. 34/33, Zb. Orz. 1934, poz. 607; orzeczenie SN z dnia 8 lutego 1935 r., C.III. 778/34, Zb. Orz. 1935, poz. 430); wyr. SN z dnia 3 września 1998 r., I CKN 822/97, OSNC 1999, nr 2, poz. 39; wyr. SN z dnia 16 grudnia 2010 r., I CSK 112/10, OSNC 2011, nr 9, poz. 102.

nastąpiło zdarzenie prawne, które było zdadne do tego, aby wywołać owo następstwo prawne⁵⁴⁰. W konsekwencji należy uznać, że w sytuacji następstwa prawnego w ramach stosunku spółki cywilnej, w tym na skutek przeniesienia ogółu praw i obowiązków, nowy wspólnik będzie związany zapisem na sąd polubowny zawartym w umowie spółki, choćby nawet nie jej nie podpisał, o ile tylko związany był nim jego poprzednik prawny.

Przedstawione rozważania wskazują na to, że ogół sporów wynikających ze stosunku spółki cywilnej posiadać będzie zdatność ugodową i arbitrażową. Sprawy te mogą zatem stać się przedmiotem zapisu na sąd polubowny i z woli stron podlegać rozpoznaniu przez sąd arbitrażowy. Jakichkolwiek wątpliwości nie powinien budzić majątkowy charakter tego rodzaju sporów. Istota umowy spółki cywilnej powiązana jest ze wspólnym celem gospodarczym wspólników, a zatem wszelkie powstałe na jej tle spory mają doniosłe znaczenie dla ekonomicznego interesu wspólników i w ten sposób oddziałują w sferze majątkowej wspólników⁵⁴¹. Brak jest spraw ze stosunku spółki, których przedmiotem mogły być prawa, które nie dotyczą dóbr materialnych. Prawa niemajątkowe z reguły wymagają szczególnej ochrony lub też są związane ze szczególnie eksponowanym interesem publicznym i stanowią je między innymi prawa osobiste (np. zdrowie, wolność), czy prawa z zakresu prawa rodzinnego między małżonkami, krewnymi, przysposobionym i przysposabiającym⁵⁴².

⁵⁴⁰ K. Weitz [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy), wyd. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2017, art. 1161, pkt 5, SIP LEX. Por. K. Weitz, Następstwo prawne a związane zapisem na sąd polubowny, ADR 2011, nr 4, s. 119 i n.; J. Zrałek, W. Kurowski, Związanie osoby trzeciej skutkami zapisu na sąd polubowny (głos w dyskusji na przykładzie dłużników solidarnych (w:) Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego. Księga pamiątkowa dedykowana prof. M. Pazdanowi, A. Dańko-Roesler, A. Oleszko, R. Pastuszko Warszawa 2014, s. 472.

⁵⁴¹ Por. G. Suliński, Rozstrzyganie..., s. 98.

⁵⁴² J. Misztal-Konecka, Kodeks..., Art. 1157, Nb 69, Legalis.

ROZDZIAŁ III

Sprawy ze stosunku spółki cywilnej rozpoznawane w procesie

1. Uwagi wstępne

Katalog spraw ze stosunku spółki cywilnej podlegających rozpoznaniu w trybie procesowym obejmuje szeroki zakres roszczeń przysługujących wspólnikom w związku z istniejącym pomiędzy nimi stosunkiem prawnym. Wobec braku kompleksowego uregulowania tego rodzaju spraw, ustalenie przebiegu postępowania w ich przedmiocie wymaga sięgnięcia zarówno do przepisów Kodeksu cywilnego regulującego materialnoprawne podstawy poszczególnych roszczeń, treści zawartej pomiędzy wspólnikami umowy, jak i unormowań Kodeksu postępowania cywilnego, który zasadniczo znajdzie zastosowanie w odniesieniu do kwestii procesowych, przy uwzględnieniu odmienności przewidzianych w uregulowaniach dotyczących spółki cywilnej oraz wynikających ze specyfiki tych spraw. W związku z tym stosowanie niektórych instytucji postępowania cywilnego może nasuwać problemy z teoretycznego punktu widzenia oraz w praktyce.

Sprawy ze stosunku spółki cywilnej rozpoznawane w procesie w pierwszej kolejności można podzielić biorąc pod uwagę charakter prawny poszczególnych roszczeń procesowych przez odwołanie się do tradycyjnego, trójczłonowego podziału na powództwa o zasądzenie, ustalenie i ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa⁵⁴³. Klasyfikacja ta pozwala na jednoznaczne stypizowanie poszczególnych rodzajów roszczeń przysługujących wspólnikom, jednakże wyłącznie z punktu widzenia skierowanego do sądu żądania wydania określonej treści wyroku. Należy pamiętać, że powództwa o zasądzenie i ustalenie mają charakter ogólny, a zatem istnieje tylko jedno powództwo o zasądzenie świadczenia, w którego trybie można dochodzić zasądzenia wszelkiego rodzaju świadczeń i tylko jedno powództwo o ustalenie, w którego trybie można dochodzić ustalenia istnienia albo nieistnienia wszelkiego rodzaju stosunków prawnych i praw. Dla uwzględnienia powództwa o zasądzenie ze stosunku spółki konieczne będzie wykazanie w toku procesu istnienia przesłanek materialnoprawnych, które wynikają z regulacji Kodeksu cywilnego oraz postanowień umownych. Z braku szczególnych regulacji, samodzielną przesłanką dopuszczalności powództwa o ustalenie

⁵⁴³ Charakterystyka poszczególnych rodzajów powództw oraz przykładowe rodzaje roszczeń zostały już przedstawione w Rozdziale I, pkt 3.2.

w omawianych sprawach będzie wykazanie interesu prawnego w rozumieniu art. 189 k.p.c. Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa ma z kolei charakter szczególny, a zatem może być wytoczone tylko w wypadkach przewidzianych w ustawie. W przypadku spraw ze stosunku spółki cywilnej chodzi tu o wynikające z art. 874 § 1 k.c. roszczenie wspólnika o rozwiązanie spółki przez sąd z ważnych powodów. Zmiana istniejącego stanu prawnego polega tu zatem na zniesieniu stosunku prawnego wynikającego z zawartej przez strony umowy.

Przedstawiony podział nie pozwala na wyróżnienie roszczeń ze stosunku spółki cywilnej z punktu widzenia rodzaju podlegających ochronie praw i obowiązków wspólników w związku z istniejącym stosunkiem prawnym. Przyjmując tego rodzaju kryterium omawiane sprawy można podzielić na pięć kategorii. Będą to roszczenia wynikające z naruszenia odpowiednio: zobowiązania do wniesienia wkładu⁵⁴⁴, zobowiązania do lojalnego współdziałania⁵⁴⁵, zobowiązania do prowadzenia spraw spółki⁵⁴⁶, prawa do udziału w zyskach i obowiązku partycypowania w stratach spółki⁵⁴⁷ oraz prawa do części majątku wspólnego w razie wystąpienia wspólnika⁵⁴⁸. W ramach opisanego podziału szczególny charakter będzie mieć prawnokształtujące roszczenie wspólnika o rozwiązanie spółki uregulowane w art. 874 § 1 k.c., które stanowi ostateczny środek przysługujący wspólnikom w razie naruszenia w zasadzie wszystkich grup obowiązków⁵⁴⁹. Niejako poza przedstawioną typizacją znajdą się jednak powództwa o

⁵⁴⁴ Np. powództwo o zobowiązanie wspólnika do wniesienia wkładu oznaczonego w umowie; z tytułu rękojmi za wady fizyczne lub prawne przedmiotu wkładu; o zwrot w naturze rzeczy wniesionych do używania lub o zapłatę kwoty odpowiadającej wartości wniesionego wkładu.

⁵⁴⁵ Np. powództwo z tytułu naruszenia umownego zakazu prowadzenia działalności konkurencyjnej; o naprawienie szkody wyrządzonej ujawnieniem informacji poufnych udostępnionych w toku negocjacji przedumownych.

⁵⁴⁶ Np. o naprawienie szkody wyrządzonej przez wspólnika na skutek niewłaściwego prowadzenia spraw spółki; o zwrot wydatków lub wynagrodzenia z tytułu prowadzenia spraw spółki; o charakterze korporacyjnym wynikające z prawa wspólników do prowadzenia spraw i reprezentowania spółki oraz prawa do zasięgania wiadomości o stanie interesów spółki, np. żądanie wydania dokumentacji księgowej lub prawnej spółki.

⁵⁴⁷ Np. powództwo z tytułu udziału w zyskach spółki cywilnej; o zapłatę tytułem pokrycia strat spółki.

⁵⁴⁸ Np. powództwo występującego wspólnika o zapłatę w pieniądzu części wartości wspólnego majątku pozostałego po odliczeniu wartości wkładów wszystkich wspólników, jaka odpowiada stosunkowi, w którym występujący wspólnik uczestniczył w zyskach spółki. Por. R. Szyszko, Umowy wspólników, inwestycyjne, konsorcja, joint-venture i inne podtypy spółki cywilnej – środki ochrony prawnej w przypadku naruszenia przez uczestnika, Warszawa 2019, s. 339-358.

⁵⁴⁹ Wątpliwości będzie budzić taka możliwość w razie naruszenia prawa do części majątku wspólnego w razie wystąpienia wspólnika.

ustalenie, których nie sposób przypisać do którejkolwiek z grup. Ze względu na swoją charakterystykę powództwa te wiążą się bowiem każdorazowo z istniejącym pomiędzy współnikami sporem co do samego istnienia pomiędzy nimi stosunku spółki cywilnej, względnie statusem jednego ze współników, który to spór ma zostać rozstrzygnięty na skutek wytoczonego powództwa.

Niezależnie od przyjętego sposobu rozróżnienia poszczególnych rodzajów powództw przysługujących współnikom, przebieg postępowania oraz zastosowanie instytucji procesowych przy uwzględnieniu specyfiki tych spraw posiadać będą szereg wspólnych cech, które pozwalają na ich łączne przedstawienie. Dotyczyć to będzie w szczególności organu postępowania, jego stron, sposobu i skutków wszczęcia postępowania, czynności postępowania, postępowania dowodowego, środków zaskarżenia i kosztów postępowania. Odrębnej charakterystyki wymagać będą przede wszystkim materialnoprawne przesłanki powództwa oraz charakter prawny, cechy i skutki orzeczenia sądu.

2. Sąd

2.1. Jurysdykcja krajowa

Jurysdykcja krajowa jest to właściwość sądów danego państwa do załatwiania określonych spraw⁵⁵⁰. Dotyczy ona zatem spraw, a nie osób czy rzeczy, zaś od jej istnienia lub braku zależy, czy sąd polski może rozpoznać daną sprawę⁵⁵¹. Jurysdykcja krajowa pozwala wyznaczyć granice właściwości sądów danego państwa w stosunku do sądów każdego innego państwa, zaś właściwość sądu reguluje wewnątrzpaństwowy podział spraw i czynności pomiędzy sądy i inne organy tego państwa w ramach danego postępowania⁵⁵². Jurysdykcja krajowa stanowi bezwzględną przesłankę procesową, której brak powoduje nieważność postępowania (art. 1099 § 2 k.p.c.). Zgodnie z art. 1099 § 1 k.p.c. brak jurysdykcji krajowej sąd bierze pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy; w razie stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej sąd odrzuca pozew lub wniosek. Bezwzględny charakter jurysdykcji krajowej jako przesłanki procesowej doznaje wyjątku na skutek możliwości odroczenia chwili jej badania w celu umożliwienia pozwanemu ustanowienia jurysdykcji przez wdanie się w spór na podstawie art. 1104 § 2 k.p.c. W tym wypadku sąd nadal uwzględnia z urzędu brak jurysdykcji krajowej, lecz czyni to

⁵⁵⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki; op. cit., Warszawa 2016, s. 56.

⁵⁵¹ K. Weitz, Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2005, s. 74 i 78.

⁵⁵² Ibidem, s. 124-126.

dopiero wtedy, gdy pozwany nie wda się w spór. Temu rozwiązaniu na gruncie prawa unijnego odpowiada unormowanie art. 26 w zw. z art. 28 rozporządzenia nr 1215/2012⁵⁵³. Poddanie się jurysdykcji sądów polskich nastąpi także na skutek zawarcia przez strony umowy derogacyjnej na podstawie art. 1105 k.p.c.

Określenie jurysdykcji krajowej w sprawach ze stosunku spółki cywilnej wymagać będzie sięgnięcia także do unijnych i międzynarodowych aktów prawnych, w szczególności tzw. rozporządzenia nr 1215/2012 (Bruksela I bis). Sąd badający jurysdykcję krajową powinien najpierw ustalić, czy nie wynika ona z aktu prawa europejskiego, tj. rozporządzenia unijnego lub ratyfikowanej (za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie) umowy międzynarodowej, a dopiero w braku takich regulacji sięgnąć do ewentualnych norm prawa polskiego – do Kodeksu postępowania cywilnego⁵⁵⁴. Badanie jurysdykcji krajowej w praktyce staje się aktualne w sprawach z tzw. elementem obcym⁵⁵⁵, pomimo tego, że z teoretycznego punktu widzenia jest to przesłanka aktualna także w sprawach czysto wewnętrznych. Rola elementu zagranicznego sprowadza się bowiem do tego, że jego wyraźne wystąpienie sygnalizuje sądowi konieczność wnikliwego rozpatrzenia kwestii ustalenia w sprawie nieistnienia lub istnienia jurysdykcji krajowej⁵⁵⁶. Rozporządzenie Nr 1215/2012 może być stosowane tylko wtedy, gdy sprawa wykazuje element zagraniczny. Elementu tego nie należy jednak rozumieć jako konieczności powiązania stanu faktycznego każdej sprawy z co najmniej dwoma państwami członkowskimi (element unijny), ponieważ do spełnienia przesłanki istnienia elementu zagranicznego, od którego zależy stosowanie rozporządzenia Nr 1215/2012 w ogólności, wystarczy istnienie związku z państwem trzecim⁵⁵⁷.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012 ma ono zastosowanie w sprawach cywilnych i handlowych, niezależnie od rodzaju sądu, z wyłączeniem spraw wymienionych w ustępie 2. Zgodnie z ogólną zasadą osoby mające miejsce zamieszkania

⁵⁵³ B. Wołodkiewicz, 3. Jurysdykcja krajowa ustanowiona przez wdanie się w spór w systemie przesłanek procesowych [w:] Ustanowienie jurysdykcji krajowej przez wdanie się w spór na podstawie rozporządzenia Bruksela I bis, Warszawa 2020, s. 52.

⁵⁵⁴ J. Kudła, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. P. Rylski, Warszawa 2022, Art. 1097, pkt 65.

⁵⁵⁵ Chodzi o sytuacje, w których stan faktyczny sprawy pozostaje w związku z systemem prawnym innego państwa niż państwo, którego sąd rozpoznaje daną sprawę – szerzej na ten temat: K. Weitz, Przedmiotowy zakres zastosowania konwencji lugańskiej, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2000, z. 2, s. 430.

⁵⁵⁶ K. Weitz, Jurysdykcja, s. 111.

⁵⁵⁷ J. Kudła, Kodeks..., Art. 1097, pkt 135.

na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane, niezależnie od ich obywatelstwa, przed sądy tego państwa członkowskiego, zaś do osób, które nie są obywatelami państwa członkowskiego, w którym mają miejsce zamieszkania, stosuje się przepisy jurysdykcyjne właściwe dla obywateli tego państwa członkowskiego (art. 4 rozporządzenia nr 1215/2012). Z kolei osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane przed sądy innego państwa członkowskiego tylko zgodnie z przepisami ustanowionymi w sekcjach 2-7 (art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012). Jako zasadę należy zatem przyjąć, że jurysdykcja krajowa sądu polskiego będzie zachodziła każdorazowo, gdy pozwany współnik spółki cywilnej będzie posiadał miejsce zamieszkania na terenie Polski. Zgodnie z art. 62 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012 w celu ustalenia, czy strona ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, którego sądy rozpoznają sprawę, sąd stosuje swoje prawo. Celem ustalenia miejsca zamieszkania konieczne będzie zatem sięgnięcie do przepisów art. 25 – 28 k.c. Z kolei według art. 63 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012 do celów stosowania niniejszego rozporządzenia przez miejsce zamieszkania w przypadku spółek i osób prawnych rozumie się miejsce, w którym znajduje się: a) ich statutowa siedziba; b) ich główny organ zarządzający; lub c) ich główne przedsiębiorstwo.

W sprawach ze stosunku spółki cywilnej zastosowanie znajdzie także art. 7 pkt 1 rozporządzenia nr 1215/2012, zgodnie z którym osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego może być pozwana w innym państwie członkowskim w sprawach dotyczących umowy - przed sądy miejsca wykonania danego zobowiązania (łącznik *locus executionis*⁵⁵⁸). Powód może skorzystać z jurysdykcji opartej na tym łączniku również w sytuacji gdy fakt zawarcia umowy, która leży u podstaw powództwa, jest pomiędzy stronami sporny⁵⁵⁹. W wykładni pojęcia „miejsca wykonania umowy” aktualne będą uwagi poczynione przy okazji analizy art. 34 k.p.c. kreującego właściwość miejscową przemienną sądu⁵⁶⁰.

Przywołany przepis art. 7 pkt 1 rozporządzenia nr 1215/2012 dotyczy jurysdykcji szczególnej (przemiennej). Regulacje zawarte w tym przepisie nie wyłączają stosowania

⁵⁵⁸ Zob. więcej: A. Torbus, Jurysdykcyjny łącznik forum executionis contractus w rozporządzeniu nr 44/2001, Europejski Przegląd Sądowy 2008, nr 7, s. 14.

⁵⁵⁹ Zob. w odniesieniu do konwencji brukselskiej wyrok z dnia 4 marca 1982 r. w sprawie 38/81 Effer, ECR 1982, s. 825, pkt 8; z dnia 20 stycznia 2005 r. w sprawie C-27/02 Petra Engler v. Janus Versand GmbH, Zb. Orz. 2005, s. I-00481, pkt 46.

⁵⁶⁰ Zob. rozdział IV, pkt 2.1.3.

zasad ogólnych określonych w art. 5-6, lecz ustanawiają jurysdykcję dodatkową i fakultatywną w stosunku do jurysdykcji określonej na podstawie miejsca zamieszkania pozwanego. Decyzja w kwestii wniesienia powództwa do sądu mającego jurysdykcję ogólną albo szczególną należy do powoda⁵⁶¹.

Dodatkowej analizie wymaga przewidziana w art. 24 rozporządzenia nr 1215/2012 jurysdykcja wyłączna, która polega na tym, że w zakresie określonej kategorii spraw wyłącznie właściwe są sądy jednego państwa z jednoczesnym wykluczeniem właściwości sądów innych państw⁵⁶². W sprawach, w odniesieniu do których jurysdykcja na podstawie rozporządzenia nr 1215/2012 ma charakter jurysdykcji wyłącznej, nie jest możliwe jej modyfikowanie w drodze umowy jurysdykcyjnej (art. 25 ust. 4). Natomiast sąd jest zobligowany do stwierdzenia braku swojej jurysdykcji z urzędu na podstawie art. 27 rozporządzenia, ponieważ wydanie orzeczenia zagranicznego z naruszeniem przepisów o jurysdykcji wyłącznej stanowi podstawę do odmowy jego uznania lub wykonania. W sprawach objętych zakresem tego przepisu wykluczone jest stosowanie reguł dotyczących jurysdykcji ogólnej, szczególnej, jak również jurysdykcji w sprawach ubezpieczeniowych, konsumenckich i indywidualnych umów o pracę⁵⁶³.

Zgodnie z art. 24 pkt 2 rozporządzenia nr 1215/2012 w sprawach, przedmiotem których jest ważność, nieważność lub rozwiązanie spółek, osób prawnych, ewentualnie ważność decyzji ich organów, jurysdykcja należy do sądów tego państwa członkowskiego, na terytorium którego spółka, osoba prawna czy też związek osób ma swoją siedzibę; przy ustalaniu, gdzie znajduje się siedziba sąd stosuje przepisy swojego prawa prywatnego międzynarodowego. W piśmiennictwie wskazuje się, że w tym przypadku nie znajduje zastosowania autonomiczna definicja pojęcia siedziby, przewidziana w art. 63 rozporządzenia nr 1215/2012, ale należy stosować krajowe prawo prywatne międzynarodowe⁵⁶⁴. Ustalenie, gdzie spółka ma siedzibę powinno odbywać się w oparciu o przepisy polskiej ustawy z 4.2.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe⁵⁶⁵,

⁵⁶¹ K. Sznajder, Jurysdykcja szczególna w zakresie zobowiązań umownych (art. 5 Rozporządzenia Nr 44/2001 i art. 5 pkt 1 Konwencji Lugańskiej z 1988 r.), Katowice 2007, s. 28.

⁵⁶² T. Wiśniewski, Przebieg procesu cywilnego, Warszawa 2013, s. 148.

⁵⁶³ J. Maliszewska-Nienartowicz, Regulacje rozporządzenia Rady 44/2001 dotyczące jurysdykcji wyłącznej w świetle wybranych orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości UE, Monitor Prawniczy 2010, nr 7, s. 407.

⁵⁶⁴ Zob. K. Oplustil, Łącznik siedziby spółki w prawie prywatnym międzynarodowym. Uwagi na tle prawa europejskiego, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2011, z. 3, s. 635 i n.

⁵⁶⁵ Dz.U. Nr 80, poz. 432 ze zm.

które w art. wskazują jedynie prawo właściwe dla statutu personalnego osoby prawnej i jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej (art. 17-20 w zw. z art. 21 p.p.m.), nie regulują natomiast kwestii gdzie znajduje się siedziba osoby prawnej⁵⁶⁶.

Podobnie rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I)⁵⁶⁷ w art. 1 ust. 2 pozostawia prawu krajowemu kwestie z zakresu prawa spółek i innych podmiotów posiadających osobowość prawną lub jej nieposiadających, takich jak utworzenie, w drodze rejestracji lub w inny sposób, zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych, ustrój wewnętrzny lub rozwiązanie spółek i innych podmiotów posiadających osobowość prawną lub jej nieposiadających oraz osobista odpowiedzialność wspólników i organów za zobowiązania takiej spółki lub podmiotu. W celu ustalenia, gdzie znajduje się siedziba osoby prawnej sąd polski powinien zatem sięgnąć do przepisu art. 41 k.c. zgodnie z którym, jeżeli ustawa lub oparty na niej statut nie stanowi inaczej, siedzibą osoby prawnej jest miejscowość, w której ma siedzibę jej organ zarządzający⁵⁶⁸. Aktualne pozostają tutaj poczynione wcześniej rozważania odnoszące się do niemożności ustalenia siedziby spółki cywilnej. Mając powyższe na uwadze należy stwierdzić, że ukształtowany w Polsce model spółki cywilnej, nieposiadającej osobowości prawnej i stanowiącej wyłącznie umowę wspólników dążących do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego, nie mieści się w ustanowionym w art. 24 pkt 2 rozporządzenia nr 1215/2012 pojęciu spółki, wobec czego w przypadku spraw ze stosunku spółki cywilnej nie znajdzie zastosowania uregulowana w przywołanym przepisie jurysdykcja krajowa wyłączna.

Zastosowanie do spraw ze stosunku spółki cywilnej może natomiast znaleźć art. 24 pkt 1 rozporządzenia nr 1215/2012, zgodnie z którym w sprawach, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach oraz najem lub dzierżawa nieruchomości - niezależnie od miejsca zamieszkania stron jurysdykcję wyłączną mają sądy państwa członkowskiego, w którym nieruchomość jest położona. Jeżeli zatem przedmiotem sprawy będzie spór o nieruchomość, np. wniesioną tytułem wkładu do majątku wspólnego, wyłączną jurysdykcję będzie posiadał sąd państwa, w którym

⁵⁶⁶ J. Zatorska, Komentarz do rozporządzenia nr 1215/2012 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, LEX/el. 2015, art. 24, pkt 6.

⁵⁶⁷ Dz. U. UE. L. z 2008 r. Nr 177, str. 6 z późn. zm.

⁵⁶⁸ J. Zatorska, op. cit., art. 24, pkt 6.

nieruchomość jest położona, niezależnie od miejsca zamieszkania i obywatelstwa współników.

Jeżeli sprawa z elementem obcym nie mieści się w zakresie zastosowania rozporządzenia nr 1215/2012 wypada zastanowić się czy do oceny jurysdykcji krajowej nie należy odwołać się do zawartej przez Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej. W przeciwnym wypadku zastosowanie w tym zakresie znajdą przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Zgodnie z ogólną zasadą, sprawy rozpoznawane w procesie należą do jurysdykcji krajowej, jeżeli pozwany ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu albo siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 1103 k.p.c.). Dodatkowo według art. 1103⁷ k.p.c. sprawy rozpoznawane w procesie, inne niż wymienione w art. 1103¹-1103⁶, należą do jurysdykcji krajowej także wtedy, gdy dotyczą: 1) zobowiązania wynikającego z czynności prawnej, które zostało wykonane albo ma lub miało być wykonane w Rzeczypospolitej Polskiej; 2) zobowiązania niewynikającego z czynności prawnej, które powstało w Rzeczypospolitej Polskiej; 3) działalności znajdującego się w Rzeczypospolitej Polskiej zakładu lub oddziału pozwanego; 4) roszczenia o prawo majątkowe, a pozwany ma majątek w Rzeczypospolitej Polskiej lub przysługują mu prawa majątkowe w Rzeczypospolitej Polskiej o znacznej wartości w stosunku do wartości przedmiotu sporu; 5) przedmiotu sporu znajdującego się w Rzeczypospolitej Polskiej; 6) spadku po osobie, która w chwili śmierci miała miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej. Do wyłącznej jurysdykcji krajowej należą z kolei sprawy o prawa rzeczowe na nieruchomości i o posiadanie nieruchomości położonej w Rzeczypospolitej Polskiej, jak również sprawy ze stosunku najmu, dzierżawy i innych stosunków dotyczących używania takiej nieruchomości, z wyjątkiem spraw o czynsz i inne należności związane z używaniem lub pobieraniem pożytków z takiej nieruchomości (art. 1103⁸ k.p.c.). Jest to regulacja analogiczna do jurysdykcji wyłącznej przewidzianej w art. 24 pkt 1 rozporządzenia nr 1215/2012 i znajdzie ona zastosowanie do wszelkiego rodzaju sporów, których przedmiotem będą prawa rzeczowe na nieruchomości⁵⁶⁹. Tego rodzaju unormowania stanowią wyraz zasady suwerennego zwierzchnictwa terytorialnego państwa nad swoim terytorium, przyjmowanej w większości współczesnych systemów prawnych.

⁵⁶⁹ Własność, użytkowanie wieczyste, służebność, spółdzielcze własnościowe prawo do lokali i hipoteka.

2.2. Właściwość sądu

2.2.1. Uwagi ogólne

Pojęcie właściwości sądu występuje w postępowaniu zarówno przed sądami powszechnymi, jak i przed sądami szczególnymi oraz Sądem Najwyższym⁵⁷⁰. Najogólniej mówiąc, właściwość sądu decyduje o tym, czy dany sąd może przeprowadzić postępowanie w określonej sprawie. Właściwość sądu stanowi jedną z przesłanek procesowych i zajmuje w hierarchii tych przesłanek miejsce naczelne. Wyróżnia się trzy rodzaje właściwości sądów, przy czym dwa z nich: właściwość rzeczowa i miejscowa są pojęciami ustawowymi, natomiast właściwość funkcjonalna jest pojęciem doktrynalnym. Właściwość rzeczowa i miejscowa oznaczają zakres spraw, które może rozpoznawać dany sąd, zaś właściwość funkcjonalna oznacza zakres czynności pełnionych przez dany sąd⁵⁷¹.

2.2.2. Właściwość rzeczowa

Zgodnie z art. 16 § 1 k.p.c. sądy rejonowe rozpoznają wszystkie sprawy z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądów okręgowych. Z kolei według art. 17 pkt 1 i 4 k.p.c. do właściwości sądów okręgowych należą m.in. sprawy o prawa niemajątkowe i łącznie z nimi dochodzone roszczenia majątkowe oprócz spraw o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia, a także o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu sporu przewyższa sto tysięcy złotych⁵⁷², oprócz spraw o alimenty, o naruszenie posiadania, o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami, o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym oraz spraw rozpoznawanych w elektronicznym postępowaniu upominawczym.

Jakichkolwiek wątpliwości nie budzi właściwość rzeczowa w odniesieniu do spraw ze stosunku spółki cywilnej o roszczenia pieniężne, albowiem będą to niewątpliwie sprawy o prawa majątkowe, a zatem jeżeli dochodzona kwota pieniężna nie przewyższa stu tysięcy złotych właściwy rzeczowo będzie sąd rejonowy, zaś powyżej tej kwoty – sąd okręgowy.

Odwołanie się do przywołanych przepisów nie rozwiązuje jednak problemu w zakresie pozostałych rodzajów spraw, albowiem właściwość rzeczowa sądu okręgowego

⁵⁷⁰ Zob. art. 175 ust. 1 Konstytucji RP.

⁵⁷¹ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, op. cit., s. 155.

⁵⁷² Do 30 czerwca 2023 roku była to kwota siedemdziesiąt pięć tysięcy złotych.

w pierwszej instancji, określona w art. 17 k.p.c., determinowana jest przez kryterium przedmiotu sprawy i wartości przedmiotu sporu. Ustalenie zatem właściwości rzeczowej sądu pierwszej instancji w sprawach o zasądzenie, których przedmiotem nie będzie określona kwota pieniężna, o ustalenie oraz o rozwiązanie spółki cywilnej wymaga uprzedniego ustalenia charakteru takiej sprawy, a mianowicie czy jest to sprawa o prawo majątkowe, czy niemajątkowe. Decydujące znaczenie dla kwalifikacji prawa jako majątkowego albo niemajątkowego ma to, czy prawo to jest, czy też nie jest bezpośrednio uwarunkowane ekonomicznym interesem uprawnionego podmiotu⁵⁷³.

Podstawą wyróżnienia praw majątkowych i niemajątkowych jest więc typowy interes, jaki one realizują. Dla majątkowej kwalifikacji prawa nie ma natomiast znaczenia jego pieniężny lub niepieniężny charakter, jak też wartość rynkowa⁵⁷⁴. Co przy tym istotne, na charakter sprawy – jako sprawy o prawa majątkowe lub niemajątkowe – nie mogą mieć wpływu ewentualne trudności w ustaleniu wartości przedmiotu sporu⁵⁷⁵. Kluczowy jest zatem charakter dobra, którego ochrony domaga się powód. Istotą umowy spółki cywilnej jest osiągnięcie wspólnego celu gospodarczego, a zatem działalność wspólników uwarunkowana jest interesem ekonomicznym. W konsekwencji w odniesieniu do wszelkich roszczeń wynikających z tego stosunku chronionym dobrem wspólnika będzie jego osobisty interes ekonomiczny (majątkowy)⁵⁷⁶. Dotyczyć to będzie także spraw związanych z prawami o charakterze korporacyjnym oraz postępowania o rozwiązanie spółki cywilnej⁵⁷⁷.

⁵⁷³ S. Grzybowski, [w:] System prawa cywilnego, t. 1, Część ogólna, red. S. Grzybowski, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1985, s. 231; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] System prawa prywatnego, t. 1, Prawo cywilnego – część ogólna, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 716-717.

⁵⁷⁴ J. Misztal-Konecka, Kodeks..., Art. 1157, Nb 33-34, Legalis.

⁵⁷⁵ Zob. uchw. składu siedmiu sędziów SN z 10.05.2011 r., III CZP 126/10, OSNC 2011/11, poz. 117.

⁵⁷⁶ Por. na gruncie spółek kapitałowych: post. SA w Warszawie z 29.12.1993 r., I ACz 1120/93, OSA 1996, Nr 10, poz. 55; J.P. Naworski, [w:] R. Potrzeszcz, T. Siemiątkowski (red.), Kodeks spółek handlowych, t. II, Warszawa 2011, komentarz do art. 271.

⁵⁷⁷ Por. odmiennie w odniesieniu do sprawy o rozwiązanie spółki kapitałowej: J. Jagieła, Postępowanie sądowe o rozwiązanie spółki kapitałowej - zagadnienia wybrane, [w:] Sprawy ze stosunku spółki handlowej w procesie cywilnym i egzekucji sądowej, red. R. Kulski, Warszawa 2021, s. 63-70. Należy zaznaczyć, że w przypadku spółki cywilnej nieaktualne stają się wyrażone przez J. Jagiełę argumenty, że postępowanie o rozwiązanie spółki kapitałowej zmierza w istocie do ustania bytu prawnego spółki jako osoby prawnej, zaś żądanie pozwu dotyczy elementów osobowych spółki znajdujących wyraz w pozostawaniu wspólników w określonym stosunku prawnym (stosunku spółki) i wynikających z tego stosunku praw i obowiązków korporacyjnych,

Odmienny pogląd w odniesieniu do powództwa o rozwiązanie spółki wyrazili A. Kidyba i K. Kopaczyńska-Pieczniak, zdaniem których sprawy te dotyczą samego istnienia spółki jako stosunku prawnego, dlatego za sąd rzeczowo właściwy należy uznać sąd okręgowy⁵⁷⁸. Z takim stanowiskiem nie sposób się zgodzić. W orzecznictwie Sądu Najwyższego kategoria spraw o prawa majątkowe jest rozumiana szeroko. Sprawami o prawa majątkowe są nie tylko sprawy o świadczenie. Do kategorii tej należą także te sprawy o ustalenie prawa lub stosunku prawnego i o ukształtowanie prawa, które mają charakter majątkowy, tj. sprawy, w których zgłoszone roszczenia zmierzają do realizacji prawa lub uprawnienia mającego bezpośredni wpływ na stosunki majątkowe stron⁵⁷⁹. Do spraw o charakterze majątkowym mogą należeć m.in. sprawy o ustalenie istnienia określonego stosunku członkowskiego (korporacyjnego) w określonej strukturze organizacyjnej. Prawami majątkowymi są bowiem prawa wywodzące się bezpośrednio ze stosunków prawnych obejmujących ekonomiczne interesy stron⁵⁸⁰. Sprawą majątkową jest zatem sprawa, w której zgłoszone przez powoda żądanie zmierza bezpośrednio do ochrony takich, ekonomicznych interesów strony i uczynienie zadość takiemu żądaniu ma bezpośredni wpływ na ukształtowanie stosunków majątkowych pomiędzy stronami⁵⁸¹. W świetle powyższego należy stwierdzić, że nietrafna jest argumentacja wskazująca na niemajątkowy charakter żądania rozwiązania spółki cywilnej. Nie ulega wątpliwości, że ze statusem wspólnika spółki cywilnej związane są określone prawa i obowiązki majątkowe wspólników. Z kolei rozwiązanie spółki przez sąd spowoduje powstanie po stronie wspólników roszczeń o dokonanie stosownych rozliczeń finansowych związanych ze stosunkiem spółki w ramach jego likwidacji. Żądanie pozwu w tego rodzaju sprawach zmierza zatem bezpośrednio do zabezpieczenia interesów majątkowych wspólników⁵⁸².

a nie interesów majątkowych związanych z funkcjonowaniem spółki, które pojawiają się dopiero na gruncie postępowania likwidacyjnego.

⁵⁷⁸ A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, red. Z. Gawlik, A. Janiak, G. Koziół, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Warszawa 2014, art. 874, s. 1304-1305.

⁵⁷⁹ Post. SN z 15.2.2002 r., III CZ 4/02, Legalis.

⁵⁸⁰ Por. np. post. SN z dnia 05.10.2006 r., IV CZ 74/06, niepubl., Legalis.

⁵⁸¹ Por. post. SN z dnia 6.10.2006 r., V CZ 67/06, niepubl., Legalis; post. SN z dnia 26.01.2006 r., V CSK 53/05, niepubl., Legalis.

⁵⁸² Tak SN wprost w odniesieniu do powództwa o ustalenie nieistnienia spółki cywilnej – post. z 23.01.2015 r., V CZ 97/14, niepubl., Legalis oraz na gruncie odniesieniu do sprawy o rozwiązanie spółki – post. z dnia 27.11.1991 r., II CR 17/91, niepubl., Legalis.

Skoro sprawy ze stosunku spółki cywilnej są sprawami o prawa majątkowe, sądem właściwym rzeczowo w pierwszej instancji będzie co do zasady sąd rejonowy, a jeżeli wartość przedmiotu sporu przewyższa sto tysięcy złotych – sąd okręgowy.

Zgodnie z art. 19 § 1 i 2 k.p.c. wartością przedmiotu sporu jest: w sprawach o roszczenia pieniężne, zgłoszone choćby w zamian innego przedmiotu – podana kwota pieniężna, zaś w innych sprawach majątkowych – kwota pieniężna, którą powód ma obowiązek oznaczyć pozwie według reguł określonych w art. 20 – 24 k.p.c. W przypadku niektórych rodzajów spraw, jak np. postępowania o rozwiązanie spółki cywilnej, ustalenie wartości przedmiotu sporu, a zatem interesu majątkowego wyrażonego w konkretnej kwocie pieniężnej, może sprawiać pewne trudności. Jeżeli sąd poweźmie wątpliwości co do podanej przez powoda wartości przedmiotu sporu, powinien on wydać na podstawie art. 25 § 1 k.p.c. postanowienie, w którym zarządzi dochodzenie w celu jej sprawdzenia. Postanowienie takie może być wydane z urzędu tylko do chwili doręczenia pozwu, zaś po tej chwili sprawdzenie wartości przedmiotu sporu może nastąpić tylko na zarzut pozwanego, zgłoszony przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy, a zatem w odpowiedzi na pozew, w sprzecznie od wyroku zaocznego, w sprzecznie od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym, w zarzutach od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, a jeżeli pisma takie nie były składane – przez złożenie na rozprawie oświadczenia procesowego poprzedzającego ustosunkowanie się do roszczenia będącego przedmiotem wszczętego postępowania (art. 25 § 2 k.p.c.). W ramach wszczętego dochodzenia sąd może w szczególności dopuścić dowód z opinii biegłego. Zgodnie z art. 26 k.p.c. po ustaleniu we wskazanym trybie wartość przedmiotu sporu nie podlega ponownemu badaniu w dalszym toku postępowania⁵⁸³. Jeżeli sąd w wyniku sprawdzenia wartości przedmiotu sporu uzna się za niewłaściwy, przekaze sprawę sądowi właściwemu; jeżeli jest kilka sądów właściwych - przekaze temu z nich, który wskaże powód⁵⁸⁴. Jeżeli jednak do zmiany wartości przedmiotu sporu dojdzie w toku postępowania przed sądem rejonowym na skutek dokonanej w trybie art. 193 § 2 k.p.c. przedmiotowej zmiany powództwa, w sposób mający wpływ na właściwość rzeczową sądu rejonowego, a zatem w razie rozszerzenia żądania pozwu ponad kwotę wskazaną w art. 17 pkt 4 k.p.c., sąd rejonowy powinien w całości przekazać sprawę sądowi okręgowemu, który dla zmienionego powództwa jest rzeczowo i miejscowo właściwy⁵⁸⁵.

⁵⁸³ H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2021, s. 122.

⁵⁸⁴ Art. 25 § 3 k.p.c.

⁵⁸⁵ Por. post. SN z 2.06.1966 r., II PZ 25/66, OSPiKA 1967/11, poz. 259.

W sprawach rozpoznawanych w postępowaniu w sprawach gospodarczych zmiana powództwa będzie dopuszczalna jedynie w przypadku zmiany okoliczności, gdy powód żąda zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego równowartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się – w zakresie świadczeń za kolejne okresy⁵⁸⁶. Przepis art. 193 § 2 k.p.c. znajdzie zastosowanie także w razie rozpoznania sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych na podstawie art. 458⁶ § 1 k.p.c.

Wydaje się, że w przypadku spraw o rozwiązanie spółki cywilnej, a także spraw o ustalenie, w których przedmiotem rozstrzygnięcia będzie ustalenie istnienia lub nieistnienia spółki, wartość przedmiotu sporu powinna być określona przez odniesienie się do wartości majątku wspólnego, uwzględniającej wszystkie składniki tego majątku po cenie zbywczej, to jest biorąc pod uwagę wartość aktywów, jak i pasywów⁵⁸⁷. Z uwagi na brak osobowości prawnej spółki cywilnej nie sposób zastosować tu analogii do poglądów wypracowanych na gruncie spółek kapitałowych, w przypadku których za najbardziej celowe przyjmuje się określenie wartości przedmiotu sporu przez odniesienie się do wartości kapitału zakładowego spółki. Konieczność każdorazowego ustalenia wartości majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej wiąże się niewątpliwie z potrzebą poniesienia przez powoda na etapie przygotowania pozwu kosztów sporządzenia stosownej wyceny, zaś wobec wątpliwości sądu lub zarzutu pozwanego – dopuszczenia dowodu z opinii biegłego na tą okoliczność⁵⁸⁸.

Na koniec należy stwierdzić, że w sprawach ze stosunku spółki rozpoznawanych w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych wyłączona jest możliwość zmiany właściwości rzeczowej sądu na podstawie art. 205 k.p.c., to jest w wyniku przekazania przez sąd rejonowy sądowi okręgowemu sprawy, w której pozwany wytoczył przeciwko powodowi przed tym sądem powództwo wpływające na roszczenie powoda lub mające z nim związek albo roszczenia stron nadają się do potrącenia (art. 458⁸ § 2 k.p.c.). Rozwiązanie to stanowi konsekwencję przyjętego w postępowaniu w sprawach gospodarczych modelu wyłączającego dopuszczalność powództwa wzajemnego. Przepis art. 205 k.p.c. znajduje bowiem zastosowanie w postępowaniu

⁵⁸⁶ Art. 458⁸ § 1 k.p.c.

⁵⁸⁷ Por. J.P. Naworski, w: R. Potrzeszcz, T. Siemiątkowski (red.), Kodeks spółek handlowych, t. II, komentarz do art. 271, uw. 8.

⁵⁸⁸ Tak: A. Terc, w: Z. Jara (red.), Kodeks spółek handlowych, komentarz do art. 271, uw. 24.

przed sądem rejonowym, gdy pozwany wytoczył przeciwko powodowi przed sądem okręgowym powództwo spełniające kryteria powództwa wzajemnego⁵⁸⁹.

2.2.3. Właściwość miejscowa

W ramach właściwości miejscowej służącej do określenia, który z sądów właściwych rzeczowo jest uprawniony do rozpoznania konkretnej sprawy wyróżnia się dwa rodzaje – właściwość miejscową ogólną i szczególną, a w ramach tej ostatniej – przemienne i wyłączną. Na tle spraw ze stosunku spółki cywilnej pojawia się pytanie, czy podstawą ustalenia właściwości miejscowej sądu będzie art. 40 k.p.c. ustanawiający właściwość miejscową szczególną o charakterze wyłącznym, czy powództwo przeciwko wspólnikowi należy wytaczać na zasadach ogólnych. Jest to zagadnienie o tyle istotne, że właściwość szczególna wyłączna polega na tym, że powództwo może być wytoczone przed określonym sądem, zaś strony nie mogą jej zmienić na podstawie umowy prorogacyjnej (art. 46 § 2 k.p.c.), a sąd tego rodzaju niewłaściwość bierze pod rozagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 200 § 1¹ k.p.c.).

Zgodnie z art. 40 k.p.c. powództwo ze stosunku członkostwa spółdzielni, spółki lub stowarzyszenia wytacza się wyłącznie według miejsca ich siedziby. Na gruncie przytoczonego przepisu można wyróżnić dwie grupy poglądów co do spółki cywilnej.

Według pierwszej z nich, przepis ten nie dotyczy spółek cywilnych, stanowiących według obowiązującego porządku prawnego jedynie umowne porozumienie wspólników dla wspólnie zdefiniowanego celu gospodarczego, działających w strukturze nieposiadającej osobowości prawnej ani zdolności sądowej. Dodatkowo wskazuje się na to, że spółka cywilna nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 4 ust. 1 Prawa przedsiębiorców, gdyż status ten przysługuje wyłącznie wspólnikom spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. W konsekwencji powództwa ze stosunku spółki cywilnej są rozpoznawane przez sąd oznaczony według przepisów o właściwości ogólnej lub przemiennej, z wyjątkiem art. 460 § 1 k.p.c., który w sprawach z zakresu prawa pracy przyznaje zdolność sądową i procesową także pracodawcy, chociażby nie miał on osobowości prawnej⁵⁹⁰.

⁵⁸⁹ I. Kunicki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, Art. 205, Nb 1, Legalis.

⁵⁹⁰ Tak jednoznacznie: J. Rodziewicz, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205; red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Art. 40, Nb 3, Legalis; P. Feliga, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Art.

Z kolei przedstawiciele poglądu przeciwnego uznają, że art. 40 k.p.c. odnosi się również do powództw wynikających ze stosunku członkostwa spółki cywilnej uregulowanej w art. 860–875 k.c.⁵⁹¹.

Należy opowiedzieć się za pierwszym stanowiskiem. Podkreślenia wymaga, że pogląd M. Lisiewskiego pochodzi z czasów kiedy nie ugruntowało się jeszcze jednolite stanowisko dotyczące charakteru prawnego spółki cywilnej⁵⁹², zaś wypowiedź E. Rudkowskiej-Ząbczyk nie została w jakikolwiek sposób uzasadniona. *De lege lata* nie budzi wątpliwości, że spółka cywilna nie posiada osobowości prawnej, a co za tym idzie – zdolności sądowej. Spółka cywilna nie stanowi więc jakiegokolwiek odrębnego bytu prawnego lub choćby organizacyjnego. Jest to wyłącznie stosunek obligacyjny pomiędzy wspólnikami wynikający z zawartej pomiędzy nimi umowy. Stosunek ten posiada wprawdzie specyficzne cechy, w tym występowanie pomiędzy wspólnikami współwłasności łącznej majątku w związku z prowadzoną spółką, jednakże majątek ten nie stanowi odrębnego od wspólników majątku spółki, jest to bowiem w dalszym ciągu majątek tych wspólników. W przypadku spółki cywilnej stronami wszelkich czynności prawnych lub faktycznych, dokonywanych zarówno „wewnątrz”, jak i „na zewnątrz” spółki, będą zawsze wspólnicy.

Nie sposób przy tym podzielić poglądu zaprezentowanego przez R. Flejszara, który jednocześnie przyznaje, że pojęcie spraw ze stosunku członkostwa spółki

40, Nb 7, Legalis; R. Flejszar, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, Art. 40, Nb 5, Legalis; J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, red. T. Ereciński, Warszawa 2022, art. 40, pkt 5, LEX. Zob. wyr. SN: z 7.11.1995 r., I PRN 84/95, Legalis; z 6.2.1997 r., I PKN 77/96, Legalis.

⁵⁹¹ M. Lisiewski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975, s. 125; E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Art. 40, pkt 3, Legalis. Zob. w odniesieniu do roszczenia regresowego wspólnika, który dokonał spłaty wspólnego długu ze swojego majątku osobistego – post. SO w Rzeszowie z 13.03.2014 r., VI Gz 46/14, niepubl., LEX nr 1890163.

⁵⁹² Przełomowe w zakresie charakteru prawnego spółki cywilnej były uchwały składu 7 sędziów SN z 31.03.1993 r., III CZP 176/92, OSNCP 1993, poz. 171, i z 26.01.1996 r., III CZP 111/95, OSNC 1996/5, poz. 63; sprost. OSNC 1996/7–8, s. 134, z glosami W. Kubali, „Glosa” 1997/2, s. 13. i W. Łukowskiego, Prace Naukowe AE we Wrocławiu 1997/774, s. 81. Por. uchwała SN z 28.02.1995 r., III CZP 21/95, OSNC 1995/7–8, poz. 104 z glosą W. Kubali, R.Pr. 1996/5, s. 79, wyrok SN z 14.12.1990 r., I CR 529/90, OSNCP 1992/7–8, poz. 136, z glosami J. Krausa i M. Modrzejewskiej, PS 1991/4, s. 98, i R. Skubisza, PS 1992/11–12, s. 107, oraz z komentarzem W. Tabora, OG 1992/2, s. 8, oraz postanowienie SN z 3.02.1995 r., II CRN 157/94, OSNC 1995/7–8, poz. 116.

występujące w treści art. 40 k.p.c. należy uznać za tożsame z pojęciem "spraw ze stosunku spółki" w rozumieniu art. 2 ust. 2 pkt 2 ustawy z 24.5.1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych⁵⁹³ oraz nowego art. 458² § 1 pkt 3 ab initio k.p.c.⁵⁹⁴. Stanowisko to jest niekonsekwentne.

Skoro bowiem powództwo ze stosunku członkostwa należy utożsamiać ze sprawami ze stosunku spółki w rozumieniu art. 458² § 1 pkt 3 k.p.c. to wewnętrznie sprzeczne byłoby założenie, że art. 40 k.p.c. nie odnosi się do spraw ze stosunku spółki cywilnej, skoro takie rozumienie art. 458² § 1 pkt 3 k.p.c. jest ugruntowane i jednolite⁵⁹⁵. Przyznanie tożsamego znaczenia pojęciom „członkostwa spółki” i „sprawie ze stosunku spółki” wydaje się błędne także z punktu widzenia wykładni językowej. Zgodnie ze Słownikiem języka polskiego PWN⁵⁹⁶ przez członkostwo należy rozumieć „przynależność do jakiejś organizacji, partii itp.”. Abstrahując od kwestii braku osobowości prawnej, zawarcie umowy spółki cywilnej stanowiącej umowę prawa zobowiązań nie tworzy jakiejkolwiek zorganizowanej, odrębnej od samych wspólników formy. Nie sposób tu mówić o byciu członkiem spółki cywilnej w sensie przynależności do odrębnej od stron umowy struktury organizacyjnej. Pojęcie „powództw ze stosunku członkostwa spółki” wydaje się zatem węższe niż termin „spraw ze stosunku spółki”, które jak wcześniej szeroko wyjaśniono – obejmuje także sprawy ze stosunku spółki cywilnej.

W konsekwencji nie można zaaprobować zależności zastosowania art. 40 k.p.c. do spółki cywilnej od jej statusu jako strony danego postępowania cywilnego. Wymienieni autorzy opowiadają się za takim związkiem wskazując, że wyjątkiem od zasady niestosowania art. 40 k.p.c. będą sprawy z zakresu prawa pracy, w których z mocy art. 460 k.p.c. spółka cywilna jako pracodawca posiadać będzie zdolność procesową. Posiadanie przez spółkę cywilną przymiotu strony w postępowaniu z zakresu prawa pracy nie wpływa jednak w żaden sposób na kwestię posiadania przez nią osobowości prawnej. Regulacja art. 460 k.p.c. przyznaje bowiem spółce cywilnej, będącej pracodawcą, szczególną zdolność sądową i procesową wyłącznie na potrzeby tego postępowania, nie

⁵⁹³ Obowiązującego do 7 listopada 2019 roku – przyp. M.S.

⁵⁹⁴ R. Flejszar, op. cit., Art. 40, Nb 7, Legalis.

⁵⁹⁵ Zamiast wielu: R. Kulski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz. Art. 425–729, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, Art. 458², Nb 4, Legalis. Zob. także: wyr. SN z 2.2.2005 r., IV CK 461/04, MoP 2005, Nr 5, s. 226.

⁵⁹⁶ Zob. <https://sjp.pwn.pl/> - dostęp 04.05.2023 r., godz. 16:45.

wpływając w tym zakresie na kwestie materialnoprawne. Jednocześnie pracownik występując z powództwem przeciwko pracodawcy, będącemu spółką cywilną, powinien w pozwie oznaczyć jako stronę pozwaną nie tylko spółkę, ale także wszystkich wspólników⁵⁹⁷. Jest przy tym istotne, że właściwość miejscową sądu w sprawach z zakresu prawa pracy w sposób szczególny reguluje art. 461 § 1 k.p.c., zgodnie z którym takie powództwo można wytoczyć bądź przed sąd ogólnie właściwy dla pozwanego, bądź przed sąd, w którego obszarze właściwości praca jest, była lub miała być wykonywana. Prawnoprocesowa regulacja art. 460 k.p.c. nie powoduje zatem zmiany charakteru prawnego spółki cywilnej, a tym samym w dalszym ciągu nie stanowi ona jednostki organizacyjnej posiadającej osobowość prawną lub będącą chociażby wyodrębnionym od wspólników bytem prawnym. Nie sposób wyobrazić sobie sprawy podlegającej rozpoznaniu w postępowaniu odrębnym z zakresu prawa pracy, która jednocześnie stanowiłaby sprawę ze stosunku spółki cywilnej. Sprawa będzie bowiem albo sprawą ze stosunku spółki, to jest wynikać będzie z zawartej pomiędzy wspólnikami umowy spółki cywilnej, albo stanowić będzie sprawę wynikającą ze stosunku pracy należącą do kognicji sądów pracy. W żadnym wypadku nie znajdzie zastosowania art. 40 k.p.c.

Ustalenie właściwości wyłącznej w sprawach ze stosunku spółki cywilnej mogłoby być uzasadnione jedynie z punktu widzenia celowościowego, ponieważ pozwalaloby to na usunięcie ewentualnej niepewności wspólników w zakresie właściwości miejscowej sądu w związku ze zmianami miejsca zamieszkania lub siedziby wspólników, przez jej ustabilizowanie i ograniczenie do miejsca stanowiącego uprzednio centralny punkt działalności spółki. *De lege lata* prowadziłoby to jednak do innego problemu praktycznego związanego z tym, że spółka cywilna nie posiada siedziby w rozumieniu art. 30 k.p.c. Przepis art. 40 k.p.c. w zakresie wyłącznej właściwości odsyła do sądu właściwego dla miejsca siedziby spółdzielni, spółki lub stowarzyszenia. W odniesieniu do wymienionych jednostek organizacyjnych miejsce siedziby każdorazowo wynikać będzie z umowy lub innej formy aktu założycielskiego, natomiast wspólnicy spółki cywilnej nie mają nawet obowiązku zawarcia w umowie postanowień odnoszących się do miejsca prowadzonej działalności, choć oczywiście w praktyce takie regulacje bywają wprowadzane do umowy. Obowiązek określenia miejsca siedziby nie wynika także z przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o

⁵⁹⁷ Por. wyroki SN: z 10.05.1996 r., I PRN 63/95, OSNAPiUS 1996/23, poz. 355, oraz z 6.02.1997 r., I PKN 77/96, OSNAPiUS 1997/18, poz. 340; por. też wyroki SN: z 25.10.1995 r., I PRN 79/95, OSNAPiUS 1996/10, poz. 140, i z 7.11.1995 r., I PRN 84/95, OSNAPiUS 1996/12, poz. 170.

Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy⁵⁹⁸, która w art. 5 ust. 1 pkt 6 wymaga wskazania adresu stałego miejsca wykonywania działalności gospodarczej, ale wyłącznie przez wspólników spółki cywilnej jako przedsiębiorców.

Mając na uwadze powyższe należy uznać, że właściwość miejscowa w sprawach ze stosunku spółki cywilnej wyznaczana będzie na zasadach ogólnych, określonych w art. 27 – 30 k.p.c. Oznacza to, że właściwy będzie sąd, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania (art. 27 § 1 k.p.c.), a w przypadku pozwanego wspólnika będącego osobą prawną lub innym podmiotem niebędącym osobą fizyczną – sąd miejsca ich siedziby (art. 30 k.p.c.).

Zastosowanie do spółki cywilnej będą mogły znaleźć także przepisy odnoszące się do właściwości przemiennej, w szczególności art. 34 § 1 k.p.c. przewidujący właściwość sądu miejsca wykonania dla spraw o zawarcie umowy, ustalenie jej treści, o zmianę umowy oraz o ustalenie istnienia umowy, o jej wykonanie, rozwiązanie lub unieważnienie, a także o odszkodowanie z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy. Wobec braku regulacji szczególnej art. 34 k.p.c. znajdzie zastosowanie także w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych⁵⁹⁹.

W sprawach ze stosunku spółki cywilnej wątpliwości budzić będzie ustalenie miejsca wykonania umowy. Zgodnie z art. 34 § 2 k.p.c. za miejsce wykonania umowy uważa się miejsce spełnienia świadczenia charakterystycznego dla umów danego rodzaju, w szczególności w przypadku: 1) sprzedaży rzeczy ruchomych - miejsce, do którego rzeczy te zgodnie z umową zostały lub miały zostać dostarczone; 2) świadczenia usług - miejsce, w którym usługi zgodnie z umową były lub miały być świadczone. Definiując w tym przepisie miejsce wykonania umowy, ustawodawca odwołał się do stosowanej w prawie prywatnym międzynarodowym koncepcji świadczenia charakterystycznego, zastosowanej np. w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z 17.06.2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych⁶⁰⁰. Zgodnie z tą koncepcją świadczeniem charakterystycznym jest świadczenie pozwalające na odróżnienie danej umowy od innych stosunków zobowiązaniowych oraz dzięki któremu realizowana jest jej podstawowa funkcja. Świadczeniem charakterystycznym w tym rozumieniu w zasadzie nie jest świadczenie pieniężne, będące świadczeniem

⁵⁹⁸ T.j. z 2022 r. poz. 541.

⁵⁹⁹ J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, red. T. Ereciński, LEX/el. 2022, art. 34, pkt 19.

⁶⁰⁰ Dz.Urz. UE L 177, s. 6; por. motyw 19 i 20 preambuły.

powszechnym, towarzyszącym niemal wszystkim umowom obligacyjnym, nieprzydającym żadnemu stosunkowi umownemu wymaganej specyfiki⁶⁰¹. Generalnie przyjmuje się, że świadczenie charakterystyczne może być utożsamiane z istotą umowy, a więc cechą (cechami) nadającą kształt stosunkowi prawnemu łączącemu strony. Inaczej mówiąc, świadczenie to jest głównym celem umowy, wynikającym z jej funkcji gospodarczej, odróżniającym daną umowę od innych typów umów. W umowie sprzedaży charakterystyczne jest świadczenie sprzedawcy, w umowie o świadczenie usług – wykonawcy usługi, w umowie najmu – wynajmującego, w umowie pożyczki – pożyczkodawcy, a w umowie poręczenia – poręczającego⁶⁰².

W odniesieniu do umowy spółki cywilnej, której istotą jest wspólne działanie do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, utrudnione jest wskazanie jednego charakterystycznego świadczenia stron. Jako podstawę właściwości należałoby zatem rozważyć miejsce prowadzonej przez wspólników działalności gospodarczej, a jeżeli działalność jest prowadzona równocześnie w kilku miejscach – właściwość przemienną sądu z art. 34 k.p.c. wyznaczać będzie główne miejsce prowadzonej działalności. Pewną wskazówką w tym zakresie mogą być postanowienia umowy spółki, do których należy odwołać się w przypadku wątpliwości zgodnie z art. 34 § 3 k.p.c. Każdorazowo ustalenie świadczenia charakterystycznego – ze względu na ogólność i niejednoznaczność tego określenia – będzie jednak niełatwe, wątpliwe i uzależnione od okoliczności konkretnego przypadku oraz postanowień danej umowy. Należy zgodzić się w tym względzie z J. Gudowskim,

⁶⁰¹ J. Mucha [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 106 i n.; por. także T. Szanciło, Właściwość miejscowa sądu dla roszczeń „z umów”, PS 2022/1, s. 61 i n.. Por. także art. 7 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.Urz. UE L 351, s. 1, ze zm.

⁶⁰² J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, red. T. Ereciński, LEX/el. 2022, art. 34, pkt 10-11. Por. np. M.A. Zachariasiewicz, Sposoby poszukiwania prawa właściwego dla umów zawieranych przez Wspólnotę Europejską z podmiotami prywatnymi, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2007/2, s. 134; K. Grzybczyk, Świadczenie charakterystyczne w autorskoprawnej umowie licencyjnej [w:] Prawo własności intelektualnej wczoraj, dziś i jutro, red. A. Matlak, J. Barta, Warszawa 2007, s. 142 i n.; K. Grzybczyk, Prawo właściwe dla autorskoprawnej umowy licencyjnej, Warszawa 2010, s. 100; A. Pacholska, Prawo właściwe, w razie braku wyboru prawa, dla umowy o kooperację przemysłową według konwencji rzymskiej i rozporządzenia Rzym I, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2012/10, s. 145.

że przesłanka o tak wysokim stopniu nieostrości nie powinna być – także ze względów ustrojowych i konstytucyjnych – stosowana jako kryterium ustalania właściwości sądów⁶⁰³.

Z uwagi na brak wyłącznej właściwości miejscowej sądu, w sprawach ze stosunku spółki cywilnej zastosowanie znajdzie art. 46 § 1 k.p.c., zgodnie z którym strony mogą umówić się na piśmie o poddanie sądowi pierwszej instancji, który według ustawy nie jest miejscowo właściwy, sporu już wynikłego lub sporów mogących w przyszłości wyniknąć z oznaczonego stosunku prawnego. Strony mogą również ograniczyć umową pisemną prawo wyboru powoda pomiędzy kilku sądami właściwymi dla takich sporów. Umowa prorogacyjna może zostać zawarta w treści umowy założycielskiej spółki, jak również w toku jej wykonywania, a nawet po jej rozwiązaniu. Wybrany przez strony sąd będzie wyłącznie właściwy jeżeli strony nie postanowiły inaczej lub jeżeli powód nie złożył pozwu w elektronicznym postępowaniu upominawczym.

Zgodnie z art. 200 § 1² k.p.c. niewłaściwość dającą się usunąć za pomocą umowy stron sąd bierze pod rozagę z urzędu tylko do czasu doręczenia pozwu. Z wyjątkiem sytuacji zawarcia przez strony umowy prorogacyjnej, w sprawach ze stosunku spółki cywilnej po doręczeniu pozwu sąd weźmie swoją niewłaściwość miejscową pod rozagę tylko na zarzut pozwanego, zgłoszony i należycie uzasadniony przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy. W razie stwierdzenia niewłaściwości sąd będzie zobowiązany do przekazania sprawy sądowi właściwemu⁶⁰⁴. Sąd równorzędny, któremu sprawa zostanie przekazana, jest związany postanowieniem o przekazaniu sprawy, zaś na wydane postanowienie sądu pierwszej instancji przysługiwać będzie zażalenie do sądu drugiej instancji⁶⁰⁵.

2.2.4. Właściwość sądu gospodarczego

Zgodnie z art. 10a p.u.s.p., sądy gospodarcze rozpoznają sprawy gospodarcze oraz inne sprawy z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należące do ich właściwości z mocy przepisów odrębnych; sądami gospodarczymi są powołane do tego wydziały sądów powszechnych. Wydziały te funkcjonują jako wydziały gospodarcze sądów rejonowych (art. 12 pkt 5 p.u.s.p.) oraz sądów okręgowych (art. 16 § 1 pkt 4 p.u.s.p.). Natomiast w

⁶⁰³ J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, red. T. Ereciński, LEX/el. 2022, art. 34, pkt 11.

⁶⁰⁴ Art. 200 k.p.c.

⁶⁰⁵ Art. 394 § 1 pkt 4 k.p.c.

sądzie apelacyjnym wydziałem właściwym funkcjonalnie do załatwiania spraw gospodarczych oraz innych spraw z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należących do sądu gospodarczego na podstawie odrębnych ustaw jest wydział cywilny (art. 18 § 1 pkt 1 p.u.s.p.). Minister Sprawiedliwości może jednak w takim sądzie utworzyć także wydział gospodarczy (art. 18a p.u.s.p.)⁶⁰⁶.

Przywołane przepisy jednoznacznie wskazują, że „sądy gospodarcze” nie są w istocie sądami, a jedynie wydziałami sądów powszechnych poszczególnych szczebli. Z tego też powodu w odniesieniu do nich nie można mówić o właściwości funkcjonalnej sądu gospodarczego. Pojęcie właściwości funkcjonalnej jest bowiem zastrzeżone dla sądów i innych organów postępowania (w szczególności komorników)⁶⁰⁷. Przepis art. 10a p.u.s.p., dodany z dniem 7 listopada 2019 roku mocą art. 3 pkt 1 nowelizacji k.p.c. z 2019 r.⁶⁰⁸, stanowi w istocie *superfluum* ustawowe, ponieważ powtarza treść art. 12 § 1 pkt 5 p.u.s.p. i art. 16 § 1 pkt 4 p.u.s.p. przewidujących, że odpowiednio w sądzie rejonowym i okręgowym można tworzyć wydziały gospodarcze – do spraw gospodarczych oraz innych spraw z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należących do sądu gospodarczego na podstawie odrębnych ustaw.

Pojęcie sądu gospodarczego można porównać z rozpowszechnionym w języku potocznym oraz częściowo języku prawniczym pojęciem sądu pracy. Pojęcie sądu gospodarczego występowało na gruncie nieobowiązującej już ustawy z dnia 24 maja 1989 roku o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych⁶⁰⁹, której art. 1 stanowił, że rozpoznawanie spraw gospodarczych powierza się sądom rejonowym i sądom okręgowym, w których tworzy się odrębne jednostki organizacyjne (sądy gospodarcze). Zastosowanie tego pojęcia znajdowało jednak uzasadnienie celowościowe z punktu widzenia perspektywy historycznej i okoliczności wprowadzenia przywołanej ustawy. Ustawa ta określała bowiem status ustrojowy i organizacyjny sądownictwa gospodarczego w chwili transformacji systemu polityczno-gospodarczego Polski w 1989 roku. Dostosowując porządek prawny do zasad transformowania gospodarki, ustawodawca zniósł z dniem 1 października 1989 roku Państwowy Arbitraż

⁶⁰⁶ P. Feliga, op. cit., art. 458², pkt 5, Legalis.

⁶⁰⁷ M. Muliński, Kodeks..., pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, art. 458², Nb 1, Legalis; P. Feliga, idem. Odmienne: T. Szanciło, op. cit., art. 458², Nb 1, Legalis.

⁶⁰⁸ Dz.U. z 2019 r. poz. 1469, dalej jako: „nowelizacja k.p.c. z 2019 roku”.

⁶⁰⁹ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 723 ze zm., dalej jako: „u.r.p.s.s.g.”

Gospodarczy⁶¹⁰, ustanawiając w to miejsce strukturę sądownictwa gospodarczego. Tym samym usunięto występujący poprzednio dualizm rozstrzygania spraw ze stosunków cywilnoprawnych w zależności od tego, jakie podmioty brały w nich udział. W wyniku reformy zlikwidowano bowiem zróżnicowanie podmiotów gospodarczych na uspołecznione i nieuspołecznione, i w miejsce sektorowości wprowadzono w obrocie gospodarczym podział na obrót gospodarczy profesjonalny (dwustronnie gospodarczy; występuje, gdy przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą są po obu stronach stosunku prawnego) oraz obrót gospodarczy mieszany (jednostronnie gospodarczy; ma miejsce wówczas, gdy przedsiębiorca jest tylko jedną ze stron stosunku prawnego lub czynności prawnej). W konsekwencji zaszła potrzeba dostosowania organów orzekających w sprawach gospodarczych, a także i samego sposobu rozpoznawania tych spraw, do nowej sytuacji⁶¹¹. W założeniu ustawodawcy przepisy te miały mieć charakter jedynie epizodyczny w związku z przeniesieniem orzecznictwa w sprawach gospodarczych z arbitrażu do sądów powszechnych. Utworzone mocą ustawy o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych, w celu rozpoznawania spraw gospodarczych jednostki organizacyjne, chociaż były nazwane sądami gospodarczymi, to jednak nie należały do kategorii sądów szczególnych, tworzących hierarchiczną konstrukcję sądownictwa gospodarczego. Stanowiły jedynie wydzielone jednostki organizacyjne w ramach wewnętrznej struktury sądów powszechnych⁶¹². Zastosowanie terminu „sąd gospodarczy” miało jednak uzasadnienie w ówczesnej sytuacji społeczno-prawnej w związku z fundamentalną zmianą orzecznictwa w sprawach gospodarczych z Państwowego Arbitrażu Gospodarczego na sądy powszechne i zmierzało do zaakcentowania utrzymanej odrębności spraw gospodarczych w ramach struktury sądownictwa.

⁶¹⁰ Art. 8 u.r.p.s.s.g.

⁶¹¹ T. Wiśniewski [w:] System Prawa Handlowego, Tom 7, Komentarz do ustawy: Sprawy gospodarcze, rozpoznawanie przez sądy z dnia 24-5-1989, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 5-8. Por. A. Jakubecki, Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, pod red. I. Ratusińskiej, Czerdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego, Kraków 2006, s. 349.

⁶¹² Stosownie do nieobowiązującego już § 6 ust. 4 rozp. Min. Sprawiedliwości z 19.11.1987 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. Nr 38, poz. 218 ze zm.), w sądach okręgowych i rejonowych odrębne jednostki organizacyjne do spraw gospodarczych używały nazwy swego sądu, uzupełnionej wyrazami „Sąd Gospodarczy”.

Aktualne umiejscowienie art. 10a p.u.s.p. w ramach systematyki ustawy ustrojowej⁶¹³ mogłoby natomiast błędnie sugerować, że „sądy gospodarcze” rzeczywiście stanowią odrębną jednostkę struktury sądownictwa powszechnego. Wątpliwości w tym zakresie rozwiewa jednak zdanie drugie powołanej jednostki redakcyjnej, które jednoznacznie określa, że sądami gospodarczymi są powołane do tego wydziały sądów powszechnych. Zastosowana w tym wypadku technika legislacyjna, poza zbędnością samej regulacji, zasługuje na krytykę, ponieważ zaburza wewnętrzną logikę ustawy ustrojowej oraz wprowadza do języka prawnego definicję, która zaprzecza dotychczasowemu znaczeniu terminu „sąd”. Skoro bowiem sąd gospodarczy jest w istocie powołanym do rozpoznawania spraw gospodarczych wydziałem sądu powszechnego, to nie jest on sądem *sensu stricto*. Odmienny jest także tryb tworzenia i znoszenia sądów oraz wydziałów.

Zgodnie z art. 19 § 1 p.u.s.p., minister Sprawiedliwości tworzy i znosi wydziały oraz wydziały i ośrodki zamiejscowe sądów w drodze zarządzenia, mając na względzie potrzebę zapewnienia racjonalnej organizacji sądownictwa, w szczególności przez dostosowanie liczby, rodzaju i wielkości wydziałów do obciążenia wpływem spraw, właściwą skalę etatyzacji, ekonomię postępowania sądowego oraz konieczność prawidłowego wykonywania czynności nadzorczych, w celu zagwarantowania realizacji prawa obywatela do rozpoznania jego sprawy w rozsądnym terminie; w zarządzeniu o utworzeniu wydziału oraz wydziału lub ośrodka zamiejscowego należy określić jego siedzibę, obszar właściwości oraz zakres spraw przekazanych do rozpoznawania. Z kolei art. 20 pkt 1 p.u.s.p. przewiduje, że tworzenie i znoszenie sądów oraz ustalanie ich siedziby, obszarów właściwości i zakresu rozpoznawanych przez nie spraw następuje w drodze rozporządzenia ministra sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Sądownictwa. Wszystkie te okoliczności zaprzeczają wyrażonemu przez projektodawcę celowi wprowadzenia regulacji art. 10a p.u.s.p., która miała stanowić normę porządkującą, określającą „właściwość funkcjonalną” sądów gospodarczych⁶¹⁴. W konsekwencji należy uznać, że przepis art. 10a p.u.s.p. nie określa właściwości funkcjonalnej sądu gospodarczego, jako odrębnej jednostki sądownictwa powszechnego,

⁶¹³ Po art. 10 ustalającym poszczególne szczeble sądów powszechnych, ale przed art. 11 wprowadzającym podział sądów na wydziały.

⁶¹⁴ Zob. uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, s. 97.

a jedynie wskazuje zakres spraw cywilnych załatwianych w wydziałach gospodarczych sądów powszechnych⁶¹⁵.

Pojęcie „sąd gospodarczy” można odnaleźć także w art. 458⁷ § 1 k.p.c.⁶¹⁶ oraz art. 694¹ § 1 k.p.c.⁶¹⁷ i 694² k.p.c.⁶¹⁸. Brzmienie dwóch ostatnich z wymienionych przepisów, które są umiejscowione w Dziale VI, Tytule II, Księdze drugiej, Części pierwszej k.p.c. regulującym postępowanie rejestrowe, wyraźnie wskazuje na to, że sąd gospodarczy stanowi część sądu rejonowego, a zatem nie jest on odrębną jednostką organizacyjną. Intencją ustawodawcy w tym przypadku było bowiem podkreślenie, że sprawy rejestrowe należą do kognicji wydziałów gospodarczych sądów powszechnych. Z kolei przepis art. 458⁷ § 1 k.p.c. dodany w ramach nowelizacji k.p.c. z 2019 roku dotknięty jest tym samym błędem techniki prawodawczej co w przypadku art. 10a p.u.s.p., ponieważ jego językowe brzmienie sugeruje, że sąd gospodarczy stanowi swego rodzaju sąd szczególny, który w razie stwierdzenia, że sprawa nie jest sprawą gospodarczą, może ją przekazać „sądowi właściwemu”. Tożsamym określeniem posługuje się art. 200 k.p.c. regulujący sposób postępowania sądu w razie stwierdzenia swojej niewłaściwości. Przyjmuje się, że przepis ten dotyczy niewłaściwości sądu pierwszej instancji w zakresie wszystkich rodzajów właściwości, tzn. właściwości rzeczowej, miejscowej i funkcjonalnej (funkcyjnej), jednakże odnosi się wyłącznie do sądów, a nie poszczególnych wydziałów danego sądu (np. wydziału gospodarczego, rodzinnego i nieletnich itp.)⁶¹⁹. Skoro jednak sąd gospodarczy stanowi jedynie jeden z wyspecjalizowanych wydziałów sądów powszechnych, to zastosowanie w art. 458⁷ § 1 k.p.c. takiego samego sformułowania co w art. 200 § 1 k.p.c. pozostaje w sprzeczności z § 10 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 roku w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”⁶²⁰, zgodnie z którym do oznaczenia jednakowych pojęć używa się jednakowych określeń, a

⁶¹⁵ M. Muliński, Kodeks..., pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, art. 458², Nb 1, Legalis.

⁶¹⁶ „Sąd gospodarczy, który stwierdzi, że sprawa nie jest sprawą gospodarczą, może z tego powodu przekazać ją sądowi właściwemu w terminie miesiąca od dnia wiania się w spór co do istoty sprawy przez pozwanego.”

⁶¹⁷ Przepisy zawarte w niniejszym dziale stosuje się do postępowań w sprawach, w których właściwy jest sąd rejonowy (sąd gospodarczy) prowadzący Krajowy Rejestr Sądowy (sprawy rejestrowe).

⁶¹⁸ W sprawach rejestrowych wyłącznie właściwy jest sąd rejonowy (sąd gospodarczy) właściwy ze względu na miejsce zamieszkania lub wpisana w rejestrze siedzibę podmiotu, którego sprawa dotyczy (sąd rejestrowy). Przepisu art. 508 § 1 zdanie pierwsze nie stosuje się.

⁶¹⁹ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. A. Zielińskiego, Warszawa 2022, Art. 200, Nb 2, Legalis.

⁶²⁰ Tj. Dz.U. z 2016 r. poz. 283 ze zm.

różnych pojęć nie oznacza się tymi samymi określeniami⁶²¹. W art. 458⁷ § 1 k.p.c. nie chodzi bowiem o to samo znaczenie pojęcia „sąd właściwy”, albowiem możliwość przekazania sprawy dotyczy wyłącznie przekazania w obrębie tego samego sądu, to jest do innego niż gospodarczy wydziału – cywilnego, pracy, rodzinnego, itd. Przekazanie to dotyczy zatem wyłącznie właściwości danej jednostki organizacyjnej sądu dla załatwienia określonej sprawy.

Przepis art. 10a p.u.s.p. odnosi się do pojęcia sprawy gospodarczej, jednocześnie jej nie definiując. Definicja sprawy gospodarczej w znaczeniu materialnym została wskazana w art. 458² § 1 k.p.c., zaś w ramach § 2 tego artykułu wyłączono spod jej zakresu inne sprawy ze względu na sposób ich załatwienia w postępowaniu nieprocesowym (art. 458² § 2 pkt 1 k.p.c.) albo ze względu na rodzaj wierzytelności nabytej od osoby niebędącej przedsiębiorcą (art. 458² § 2 pkt 2 k.p.c.). Jest to definicja równoważnościowa, nieklasyczna, w stylizacji semantycznej. Jej definiendum wyznaczają wymienione rodzaje spraw ze stosunków prawa cywilnego, których zaliczenie do spraw gospodarczych nastąpiło ze względu na ich powiązanie z działalnością gospodarczą przedsiębiorcy jako strony zobowiązania cywilnoprawnego. Definiens sprawy gospodarczej nie zawiera enumeracji zamkniętej spraw gospodarczych załatwianych w postępowaniu w sprawach gospodarczych. Wyliczenie w art. 458² § 1 k.p.c. określonej sprawy w przepisach Działu IIa zatytułowanego „Postępowanie w sprawach gospodarczych”, Tytułu VII, Księgi I, Części I k.p.c., nie oznacza jednak, że każda z tych spraw podlega rozpoznaniu w postępowaniu uregulowanym w tym dziale. Daje to asumpt do twierdzenia, że każda sprawa wymieniona w art. 458² § 1 k.p.c. jest sprawą gospodarczą w znaczeniu procesowym, lecz nie każda z tych spraw podlega załatwieniu w materialnym postępowaniu w sprawach gospodarczych według regulacji z art. 458¹–458¹³ k.p.c.⁶²².

Z mocy przepisu art. 458¹ § 1 k.p.c. przepisy o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych stosuje się w sprawach gospodarczych podlegających rozpoznaniu w procesie. Uregulowanie to powoduje, że w postępowaniu (odrębnym) w sprawach gospodarczych unormowanym przepisami art. 458¹–458¹³ k.p.c. nie będą

⁶²¹ Należy zaznaczyć, że zdaniem niektórych autorów reguła używania jednakowych pojęć w tych samych znaczeniach w różnych fragmentach tekstów prawnych nie jest uznawana za bezwzględnie wiążącą – por. M. Zieliński, Z. Radwański, Uwagi de lege ferenda o klauzulach generalnych w prawie prywatnym, „Przegląd Legislacyjny” 2001 nr 2.

⁶²² P. Feliga, op. cit., art. 458², pkt 2, Legalis.

rozpoznawane wszystkie sprawy gospodarcze wymienione w przepisie art. 458² § 1 k.p.c., a jedynie te, które podlegają rozpoznaniu w procesie⁶²³. Zasadnicza definicja spraw gospodarczych obejmuje sprawy ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, choćby którakolwiek ze stron zaprzestała prowadzenia działalności gospodarczej. W doktrynie postępowania cywilnego przyjmuje się, że pojęcie sprawy gospodarczej zawiera w swej definicji trzy elementy: podmiotowy, przedmiotowy i funkcjonalny⁶²⁴. Powyższe kryteria są także wyodrębniane przez judykaturę⁶²⁵. Sprawa musi więc, po pierwsze, dotyczyć stosunku cywilnego (kryterium przedmiotowe), po drugie, występujące w niej podmioty muszą być przedsiębiorcami prowadzącymi działalność gospodarczą na zasadach określonych w odrębnych przepisach (kryterium podmiotowe), po trzecie zaś spór musi być związany z działalnością gospodarczą obu stron (kryterium funkcjonalne)⁶²⁶. Przez stosunki cywilne należy rozumieć stosunki cywilnoprawne w znaczeniu prawa cywilnego materialnego, czyli zasadniczo będą to stosunki z zakresu prawa cywilnego w ścisłym tego słowa znaczeniu, a nie stosunki z zakresu prawa pracy, prawa spadkowego bądź prawa rodzinnego i opiekuńczego⁶²⁷. Przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, wykonująca działalność gospodarczą. Przedsiębiorcami są także wspólnicy spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej

⁶²³ R. Kulski, Kodeks..., art. 458², Nb 2, Legalis.

⁶²⁴ Odnośnie do pojęcia sprawy gospodarczej – zob. J. Gudowski, w: Komentarz..., art. 479¹, uw. 8, s. 757; Z. Świeboda, Pojęcie sprawy gospodarczej, PUG 1990, nr 4, s. 33–36; J. Mokry, Pojęcie sprawy gospodarczej, PiP 1990, nr 7, s. 58, LexPolonica nr 4451315–69; R. Flejszar, Przedsiębiorca w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym, Warszawa 2006, s. 131 i n.; R. Flejszar, Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz, wyd. 2, Warszawa 2007, s. 41 i n.; T. Wiśniewski, w: System Prawa Handlowego. Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych, tom 7, Warszawa 2007, s. 27 i n.; M. Manowska, Postępowanie w sprawach gospodarczych, Warszawa 2008, s. 16; B. Draniewicz, Pojęcie „sprawy gospodarczej” po nowelizacji k.p.c., „Monitor Prawniczy” 2007/3, s. 11 i n.; T. Wiśniewski, System postępowania sądowego w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców, w: System prawa handlowego. Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców, red. T. Wiśniewski, t. 7, Warszawa 2013, s. 15 i n.; J.P. Naworski, Pojęcie sprawy gospodarczej w świetle legis latae, PPH 2013, nr 1, s. 41. Por. post. SN z 6.7.2000 r., V CKN 1266/00, niepubl., Legalis.

⁶²⁵ Zob. np. uchwałę SN z 22 lipca 2005 r., III CZP 45/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 66.

⁶²⁶ Zob. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów SN z 18 marca 1991 r., III CZP 9/91, OSNCP 1991, nr 8–9, poz. 98; uzasadnienie uchwały z 7 stycznia 1994 r., III CZP 174/93, OSNCP 1994, nr 7–8, poz. 151 oraz uchwały SN z 22 lipca 2005 r., III CZP 45/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 66.

⁶²⁷ R. Kulski, Kodeks..., art. 458², Nb 3, Legalis.

(por. art. 4 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 6 marca 2018 roku – Prawo przedsiębiorców⁶²⁸)⁶²⁹. Natomiast działalnością gospodarczą jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły (art. 3 p.p.). Ponadto w art. 458² § 1 pkt 3-12 k.p.c. zawarty został katalog spraw, które podlegają bądź nie podlegają rozpoznaniu według przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych, niezależnie od tego, czy sprawy te mogłyby być zakwalifikowane jako sprawy ze stosunków cywilnych w zakresie prowadzonej przez przedsiębiorców działalności gospodarczej, czy też nie⁶³⁰. Szczególną uwagę należy zwrócić na wymienione w art. 458² § 1 pkt 3 k.p.c. sprawy ze stosunku spółki. Pojęcie to zostało już szeroko omówione w wcześniejszej części opracowania, zaś uwagi te zachowują aktualność na gruncie omawianej regulacji. Powyższe powoduje, że wszystkie wskazane wcześniej rodzaje spraw ze stosunku spółki cywilnej rozpoznawane w procesie stanowią sprawy gospodarcze, a tym samym podlegają rozpoznaniu przez wydziały gospodarcze sądów powszechnych, przy zastosowaniu przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. W konsekwencji zbędna byłaby dalsza analiza ogólnego pojęcia sprawy gospodarczej, skoro sprawy ze stosunku spółki mieszczą się w tym pojęciu niezależnie od tego, czy sprawy te mogłyby być zakwalifikowane jako sprawy ze stosunków cywilnych w zakresie prowadzonej przez przedsiębiorców działalności gospodarczej, czy też nie.

Zgodnie z art. 458⁷ § 1 k.p.c. sąd gospodarczy, który stwierdzi, że sprawa nie jest sprawą gospodarczą, może z tego powodu przekazać ją sądowi właściwemu w terminie miesiąca od dnia wiania się w spór co do istoty sprawy przez pozwanego. Podobnie według art. 458⁷ § 2 zd. 1 k.p.c. przekazanie sprawy gospodarczej może nastąpić w terminie miesiąca od dnia wiania się w spór co do istoty sprawy przez pozwanego. Ustalenie ostatecznego terminu na przekazanie sprawy przez sąd gospodarczy do właściwego wydziału ma przeciwdziałać przewlekłemu procedowaniu przez późne przekazanie sprawy z sądu gospodarczego do wydziału cywilnego bądź odwrotnie na skutek stwierdzenia, że sprawa nie jest w istocie sprawą gospodarczą, chociaż wniesiona

⁶²⁸ Tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 221 ze zm., dalej jako: „p.p.”.

⁶²⁹ W odniesieniu do przedsiębiorców zagranicznych: zob. ustawę z 6.3.2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1079 ze zm.).

⁶³⁰ M. Manowska [w:] A. Adamczuk, P. Pruś, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), art. 458(2), pkt 11, LEX.

została do sądu gospodarczego, bądź że jest sprawą gospodarczą, chociaż wpłynęła do wydziału cywilnego. Sprawę gospodarczą, której nie przekazano sądowi gospodarczemu ze względu na upływ wymienionego wcześniej terminu, rozpoznaje się z pominięciem przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych⁶³¹. Przywołana regulacja wprowadza zatem odstępstwo od reguły, że sprawa, która materialnie i formalnie jest sprawą gospodarczą, podlega rozpoznaniu według przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych⁶³².

2.3. Skład sądu

Zagadnienie składu sądu w sprawach ze stosunku spółki cywilnej nie wymaga szerszego omówienia. Zastosowanie znajdą tu przepisy ogólne, wśród których należy wskazać w pierwszej kolejności na art. 47 § 1 k.p.c., zgodnie z którym w pierwszej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Przepis ten ma odpowiednie zastosowanie do innych postępowań unormowanych w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 13 § 2 k.p.c.). Skład sądu do rozpoznania sprawy w procesie został uregulowany w sposób szczególny w postępowaniu apelacyjnym (art. 367¹ k.p.c.), zażaleniowym (art. 397 i art. 505³⁸ zd. 1 k.p.c.) oraz kasacyjnym (art. 398¹⁰ i 398¹⁷ § 3 k.p.c.). Przez pojęcie „pierwszej instancji” należy rozumieć pierwsze postępowanie sądowe cywilne w danej sprawie. W odniesieniu do spraw ze stosunku spółki cywilnej nie znajdzie zastosowania którykolwiek z wyjątków od zasady jednoosobowego składu sądu wskazanych w art. 47 § 2 k.p.c. Skład kolegialny trzech sędziów zawodowych może stać się właściwy do rozpoznania sprawy jedynie w razie zarządzenia wydanego przez prezesa sądu, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawłość lub precedensowy charakter sprawy (art. 47 § 4 k.p.c.).

3. Strony postępowania

3.1. Wspólnicy spółki cywilnej

3.1.1. Uwagi ogólne

Zasadniczym problemem wyłaniającym się na tle stron postępowania w sprawach ze stosunku spółki cywilnej jest kwestia legitymacji procesowej. Podstawową grupę

⁶³¹ Art. 458⁷ § 2 zd. 2 k.p.c.

⁶³² M. Manowska [w:] A. Adamczuk, P. Pruś, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), art. 458(7), pkt 1, LEX.

podmiotów posiadających legitymację procesową (czynną lub bierną) w sprawach ze stosunku spółki cywilnej stanowić będą wspólnicy tej spółki. Sprawy te ze swej definicji dotyczą bowiem sporów pomiędzy wspólnikami na tle istniejącego pomiędzy nimi stosunku prawnego. Mianem wspólników określa się strony umowy, a w efekcie i stosunku spółki. Z istoty umowy, jako źródła powstania i podstawy funkcjonowania spółki wynika, że muszą w niej uczestniczyć co najmniej dwa podmioty prawa. Spółka jednoosobowa jest niedopuszczalna, a zdarzenia, których skutkiem byłoby pozostanie w spółce tylko jednego wspólnika, prowadzą do jej rozwiązania bez możliwości przedłużenia. Przepisy art. 860 i n. k.c. nie określają natomiast maksymalnej liczby uczestników spółki. Z wielostronnego charakteru umowy i stosunku spółki wynika jedynie, że mogą w nich uczestniczyć więcej niż dwa podmioty, przy czym – odmiennie niż na tle typowych umów obligacyjnych – każdy z nich może zająć pozycję odrębnej, samodzielnej strony umowy. Przepis art. 872 k.c. dopuszcza także wyrażnie możliwość wystąpienia po tej samej stronie stosunku członkostwa więcej niż jednego podmiotu prawa, w sytuacji wstąpienia do spółki spadkobierców zmarłego wspólnika. Status wspólnika przysługuje wówczas wszystkim współuprawnionym łącznie⁶³³. Część autorów dopuszcza występowanie w roli wspólnika również innej spółki cywilnej⁶³⁴. Taką możliwość należy jednak wykluczyć, ponieważ wspólnikiem nie może być struktura niemająca zdolności prawnej. W takich przypadkach można najwyżej rozpatrywać uczestnictwo w spółce cywilnej wspólników innej spółki cywilnej jako odrębne i samodzielne byty prawne, jeżeli zawierają umowę spółki w tym charakterze i w szczególności wnoszą wkład z majątku wspólnego⁶³⁵. Wspólnikiem może być także osoba pozostająca w ustroju małżeńskiej wspólności majątkowej, przy czym jeżeli stroną umowy spółki jest jeden z małżonków, tylko on staje się uprawnionym i zobowiązanym ze stosunku spółki. Uczestnikami stosunku spółki mogą być również obydwój małżonkowie; powstaje wówczas tzw. spółka małżeńska *sensu stricto*⁶³⁶.

⁶³³ Szerzej na temat w pkt. 3.3.

⁶³⁴ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 768. Zob. także: W. Pyziół, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, Prawo spółek, Warszawa 2014, s. 12.

⁶³⁵ A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Z. Gawlik, A. Janiak, G. Kozieł, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, wyd. II, Warszawa 2014, art. 860, s. 1229; I. Hasińska, , Charakter..., s. 193.

⁶³⁶ . Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 769. Zob. wyr. SN z 30.11.1995 r., II CRN 132/95, Legalis.

Nie budzi wątpliwości, że do zawarcia umowy spółki cywilnej uprawniony jest każdy podmiot prawa cywilnego, to jest osoba fizyczna, osoba prawna, a także jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 33¹ k.c.)⁶³⁷.

3.2.1. Zdolność sądowa i procesowa

Zgodnie z art. 8 § 1 k.c. każdy człowiek od chwili urodzenia ma zdolność prawną. Wspólnikiem może być także osoba niemająca zdolności do czynności prawnych (osoby, które nie ukończyły lat trzynastu, oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie) oraz w tej zdolności ograniczona (małoletni, którzy ukończyli lat trzynaście, oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo)⁶³⁸. W takiej sytuacji zawarcie umowy spółki wymaga udziału przedstawiciela ustawowego osoby nieposiadającej pełnej zdolności do czynności prawnej, na zasadach określonych w art. 14 i n. k.c. oraz art. 101 i 155 k.r.o.⁶³⁹. Przepis art. 64 § 1 k.p.c. przyznaje zdolność sądową „każdej” osobie fizycznej, a przewidziane w k.c. ograniczenia zdolności do czynności prawnej nie mają na nią wpływu⁶⁴⁰. W razie śmierci wspólnika przed wytoczeniem powództwa, wniesiony przeciwko niemu pozew będzie podlegał odrzuceniu na podstawie art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c. Z kolei w przypadku śmierci wspólnika w toku procesu postępowanie ulegnie

⁶³⁷ Ibidem, s. 768, a także: B. Łubkowski, op. cit., s. 1694; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, wyd. II, red. Z. Gawlik, A. Janiak, G. Koziół, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Warszawa 2014, art. 860, s. 1229; I. Hasińska, Charakter..., s. 193. Odmienne na gruncie stanu prawnego sprzed wprowadzenia art. 33¹ k.c.: S. Grzybowski, [w:] System prawa cywilnego, t. III, cz. 2, red. S. Grzybowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976, s. 801, a de lege lata: J. Gudowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa, red. T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepla, P. Drapała, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, Warszawa 2017, art. 860, s. 1618; P. Nazaruk [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. J. Ciszewski, LEX/el. 2023, art. 860.

⁶³⁸ Art. 12 i n. k.c.

⁶³⁹ Zawarcia umowy przez przedstawiciela ustawowego lub potwierdzenia umowy zawartej przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnej. Zob. A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 768-769 stwierdzający dodatkowo, że do zawarcia takiej umowy w imieniu dziecka poddanego władzy rodzicielskiej lub opiekuńczej lub do potwierdzenia umowy przez przedstawiciela ustawowego tej osoby, konieczne jest uzyskanie zezwolenia sądu opiekuńczego (art. 101 § 3 oraz art. 155 § 2 i art. 156 k.r.o.); tak też NSA w wyr. z 8.4.1997 r., II SA/Po 1438-1439/96, PG 1998, Nr 1; zob. także wyr. NSA z 28.2.1997 r., SA/KA 1731/95, Głosa 1997, Nr 10, poz. 10.

⁶⁴⁰ Zob. post. SN z 20.7.1972 r., II CZ 120/72, Legalis w odniesieniu do osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej.

zawieszeniu na podstawie art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c. będzie mogło zostać podjęte dopiero z chwilą zgłoszenia się lub wskazania następców prawnych zmarłego albo z chwilą ustanowienia we właściwej drodze kuratora spadku (art. 180 § 1 pkt 1 k.p.c.). W przeciwnym razie, po upływie pięciu lat od daty postanowienia, sąd umorzy postępowanie (art. 182 § 1 pkt 5 k.p.c.).

Jeśli chodzi o zdolność procesową osób fizycznych to zgodnie z art. 65 § 1 k.p.c. jest ona uzależniona od posiadania pełnej zdolności do czynności prawnych. Zdolność taką mają osoby pełnoletnie i nieubezwłasnowolnione. Według art. 65 § 2 k.p.c. ograniczona zdolność procesowa przysługuje osobom fizycznym ograniczonym w zdolności do czynności prawnych, tj. małoletnim, którzy ukończyli lat trzynaście, oraz osobom ubezwłasnowolnionym częściowo (art. 15 k.c.), i na równi z tymi osobami – osobom, dla których w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie ustanowiono doradcę tymczasowego (art. 549 § 1 k.p.c.), w sprawach wynikających z czynności prawnych, których osoba mająca ograniczoną zdolność do czynności prawnych może dokonywać samodzielnie. Są to sprawy wynikające z umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (art. 20 k.c.), z rozporządzania swoim zarobkiem, chyba że sąd opiekuńczy uzależnił je od zgody przedstawiciela ustawowego (art. 21 k.c.), a także z czynności prawnych dotyczących przedmiotów majątkowych oddanych do swobodnego użytku przez przedstawiciela ustawowego, z wyjątkiem tych, do dokonania których nie wystarcza jego zgoda (art. 22 k.c.)⁶⁴¹. Osoby niemające zdolności procesowej mogą we wszystkich sprawach podejmować czynności procesowe tylko przez swych przedstawicieli ustawowych, którzy mają obowiązek wykazać swoje umocowanie dokumentem przy pierwszej czynności procesowej. (art. 66 i 68 § 1 k.p.c.). Jeżeli wspólnik będący osobą fizyczną nie posiada zdolności do czynności procesowych i jednocześnie nie posiada przedstawiciela ustawowego, sąd prowadzący sprawę zwraca się do właściwego sądu opiekuńczego o jego ustanowienie (art. 70 § 1 zd. 2 k.p.c.). Dotyczy to ustanowienia opiekuna lub kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej lub małoletniej⁶⁴².

Według art. 33 k.c., osobami prawnymi są Skarb Państwa i jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną. Jednostka

⁶⁴¹ M. Sychowicz, A. Marciniak, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205, red. A. Marciniak, Art. 65 k.p.c., Nb 13, Legalis.

⁶⁴² E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Art. 70, pkt 5, Legalis.

organizacyjna nabywa zdolność sądową z chwilą uzyskania osobowości prawnej, co zwykle następuje z chwilą jej wpisu do właściwego rejestru albo wejścia w życie aktu normatywnego powołującego daną osobę prawną do życia (art. 37 k.c.). Zdolność sądowa osoby prawnej gaśnie z chwilą likwidacji tej osoby (np. na skutek wykreślenia z rejestru, zarządzenia właściwego organu), w zasadzie po przeprowadzeniu postępowania likwidacyjnego (zob. np. art. 272, 470 k.s.h.). Utrata bytu prawnego osoby prawnej powołanej do życia aktem normatywnym następuje z reguły przez uchylenie tego aktu. Osoba prawna nabywa zdolność procesową, tak jak i zdolność sądową, to jest z chwilą nabycia osobowości prawnej i traci ją z chwilą utraty tej osobowości. Oznacza to, że osoby prawne dopóki istnieją mają zdolność procesową. W razie wytoczenia powództwa przeciwko nieistniejącej osobie prawnej albo oznaczenia w pozwie jako powoda takiej osoby prawnej mamy do czynienia nie z brakiem strony, lecz z brakiem zdolności sądowej strony, powodującej odrzucenie powództwa (art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.). Ustanie osoby prawnej w toku postępowania, czyli utrata przez nią bytu w toku postępowania, traktowane jest przez art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c. jako utrata przez stronę zdolności sądowej, powodującej zawieszenie postępowania. Postępowanie zostanie podjęte z chwilą ustalenia ogólnego następcy prawnego (art. 180 § 1 pkt 2 k.p.c.), zaś w razie stwierdzenia braku takiego następcy, a w każdym razie po upływie roku od daty postanowienia o zawieszeniu postępowania z tej przyczyny, postępowanie ulega umorzeniu (art. 182 § 1 pkt 3 k.p.c.)⁶⁴³.

Wspólnikami będącymi jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 33¹ k.c.) będą w szczególności spółki osobowe prawa handlowego – spółka jawna, partnerka, komandytowa i komandytowo-akcyjna. Zdolność sądowa oraz procesowa tych jednostek uzależniona jest od przyznanej im mocą przepisu szczególności zdolności prawnej. Skutki braku zdolności sądowej tzw. ułomnych osób prawnych będą takie same jak w przypadku osób prawnych.

Jak wskazano wcześniej, zdolność procesowa stron i działanie za stronę nieposiadającą zdolności procesowej przedstawiciela ustawowego stanowią przesłanki procesowe bezwzględne. Brak zdolności procesowej strony i niedziałanie za stronę przedstawiciela ustawowego sąd bierze pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 202 k.p.c.). Brak zdolności procesowej może dotyczyć wyłącznie osób fizycznych, nie

⁶⁴³ Ibidem, art. 64, Nb 14.

zaś osób prawnych, które zawsze mają zdolność procesową. W odniesieniu do osób prawnych i jednostek organizacyjnych, o których mowa w art. 64 § 1¹ k.p.c., może wchodzić w grę jedynie brak organu powołanego do ich reprezentowania (całkowity brak takiego organu lub braki w jego składzie uniemożliwiające jego działanie)⁶⁴⁴. Braki w organie uniemożliwiające reprezentację osoby prawnej zachodzą wtedy, gdy nie jest on w ogóle obsadzony albo jest obsadzony w ten sposób, że powołani członkowie organu nie mogą podejmować czynności zgodnie ze sposobem reprezentacji – ustawowym lub statutowym (umownym). Osoby prawne oraz jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 64 § 1¹, dokonują czynności procesowych przez swoje organy albo przez osoby uprawnione do działania w ich imieniu (art. 67 § 1 k.p.c.), które mają obowiązek wykazać swoje umocowanie dokumentem przy pierwszej czynności procesowej (art. 68 § 1 k.p.c.). Wykazanie umocowania nie jest konieczne, gdy stwierdzenie umocowania przez sąd jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną, a także gdy czynność procesowa jest dokonywana za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w przypadku gdy przepis szczególny przewiduje, że czynności można dokonać wyłącznie za pośrednictwem tego systemu; przedstawiciel ustawowy, organy oraz osoby wymienione w art. 67 mają jednak obowiązek wskazać podstawę swojego umocowania (art. 68 § 2 k.p.c.). Chodzi tu przede wszystkim o sytuację, gdy umocowanie organów lub osób działających w imieniu wspólnika będącego osobą prawną lub ułomną osobą prawną wynika z informacji ujawnionych w Krajowym Rejestrze Sądowym. Wykazanie umocowania może nastąpić także na podstawie innych dokumentów, np. uchwały zgromadzenia wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością o powołaniu do składu zarządu. Sąd orzekający, na wniosek strony przeciwnej, ustanawia kuratora dla strony będącej osobą prawną, gdy w jej organie zachodzą braki uniemożliwiające jej reprezentację, albo dla strony będącej jednostką organizacyjną, o której mowa w art. 64 § 1¹, gdy brak jest osób uprawnionych do jej reprezentowania; w toku postępowania sąd orzekający w uzasadnionych przypadkach może z urzędu ustanowić kuratora dla osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 64 § 1¹ (art. 69 § 1 k.p.c.). Kurator jest umocowany do dokonywania wszystkich czynności łączących się ze sprawą (art. 69 § 3 k.p.c.), przez które należy rozumieć niewątpliwie wszelkie czynności procesowe w postępowaniu głównym oraz

⁶⁴⁴ W. Siedlecki, Przegląd orzecznictwa SN, PiP 1974, Nr 3, s. 118; M. Bosakirska, Glosa do post. SN z 3.10.1972 r., I CZ 55/72, NP 1974, Nr 11, s. 1565.

związanych z nim postępowaniach wпадkowych i ubocznych⁶⁴⁵. Kurator procesowy nie może natomiast wszczynać innych, odrębnych postępowań⁶⁴⁶. Kontrowersje wzbudza kwestia, czy kurator ustanowiony na podstawie art. 69 k.p.c. może dokonywać czynności procesowych, które wywołują skutki w sferze prawa materialnego (np. cofnięcie pozwu, uznanie roszczenia, zawarcie ugody). Obecne brzmienie art. 69 § 3 k.p.c. przemawia za przyjęciem stanowiska, zgodnie z którym kurator ustanowiony przez sąd orzekający jest umocowany do dokonywania wszystkich czynności w sprawie, w szczególności może dokonywać aktów dyspozycji materialnej⁶⁴⁷. Kurator procesowy ustanowiony na podstawie art. 69 k.p.c. podlega odwołaniu przez sąd orzekający w razie ustanowienia kuratora w trybie art. 42 § 1 k.c. (art. 69 § 4 k.p.c.).

3.2.2. Wnioski

Typową stroną w sprawach ze stosunku spółki cywilnej po obu stronach postępowania będzie wspólnik. Wynika to z samego charakteru tych spraw, które dotyczą wzajemnych sporów na tle powstałego stosunku prawnego między wspólnikami. Odnosić się to będzie każdego rodzaju spraw rozpoznawanych w procesie – o zasądzenie, ustalenie i rozwiązanie spółki przez sąd (ukształtowanie). W konsekwencji stronami mogą być osoby fizyczne, osoby prawne, a także jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Poza kwestią analizy statusu strony jako wspólnika danej spółki, rozumianego jako przysługiwanie ogółu praw i obowiązków wynikających z tego stosunku prawnego, w postępowaniu cywilnym w sprawach ze stosunku spółki cywilnej zastosowanie znajdzie ogólna regulacja k.p.c. odnosząca się do zdolności sądowej i procesowej stron, a także zasad ich reprezentacji.

⁶⁴⁵ Por. K. Weitz, Czy ustanowienie w postępowaniu rozpoznawczym kuratora dla osoby, której miejsce pobytu nie jest znane, rozciąga się na postępowanie egzekucyjne, PPC 2012, nr 2, s. 330.

⁶⁴⁶ Por. uchw. SN z 24.1.2020 r., III CZP 41/19, Legalis.

⁶⁴⁷ Tak np.: E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Art. 69, pkt 11 Legalis; M. Dziurda, P. Rawczyński [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. P. Rylski, Warszawa 2022, Art. 69, pkt 85-97, Legalis. Zob. nieco odmiennie P. Feliga, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Art. 69, Nb 37, Legalis wskazujący, że ze zakresem czynności, o których mowa w art. 69 § 3 k.p.c., nie są jednak objęte czynności procesowe wchodzące w zakres dyspozycji materialnej związane z definitywnym rozporządzeniem przedmiotu sporu, takie jak zrzeczenie się roszczenia (art. 203 § 1 k.p.c.), zawarcie ugody przed sądem (art. 10 k.p.c.), czy też zawarcie ugody przed mediatorem (art. 183¹² § 1 k.p.c.).

Na legitymację wspólnika spółki cywilnej jako strony postępowania w sprawach ze stosunku spółki, w zasadniczej części sprawy nie wpływa sposób nabycia „członkostwa” w spółce⁶⁴⁸, ani nawet fakt ustania „stosunku członkostwa”⁶⁴⁹. Poszczególne roszczenia wynikające ze stosunku spółki cywilnej powstają bowiem już z chwilą zawarcia umowy spółki – np. stanowiące skutek zobowiązania do wniesienia wkładu, zasadnicza część staje się aktualna w okresie jej obowiązywania – np. wynikające z naruszenia zobowiązania do lojalnego współdziałania, do prowadzenia spraw spółki czy prawa do udziału w zyskach i obowiązku partycypowania w stratach spółki, zaś istotna ich część powstaje dopiero w chwili wystąpienia wspólnika ze spółki⁶⁵⁰ lub rozwiązania spółki – chodzi tu np. o prawo domagania się części majątku wspólnego czy zwrotu wniesionego wkładu.

Utrata przez powoda statusu wspólnika w sposób bezwzględny pozbawi go jedynie legitymacji procesowej czynnej do wytoczenia powództwa o rozwiązanie spółki cywilnej przez sąd. Taka legitymacja przysługuje bowiem jedynie aktualnym wspólnikom, przy czym niezależnie od tego, czy przysługuje im prawo reprezentacji spółki rozumiane jako prawo do dokonywania w jej imieniu m.in. czynności sądowych. Wniesienie takiego powództwa nie jest bowiem sprawą z zakresu reprezentacji spółki. Tego rodzaju powództwo wytacza się przeciwko wszystkim pozostałym wspólnikom, pomiędzy którymi zachodzi współuczestnictwo konieczne⁶⁵¹, a zatem posiadać oni będą łączną legitymację procesową bierną⁶⁵². Taki sam rodzaj legitymacji procesowej biernej zachodzi w sprawach o ustalenie, których przedmiotem jest istnienie lub nieistnienie stosunku spółki cywilnej. Analogicznie należy rozpatrywać sprawy o zapłatę związane z wzajemnymi rozliczeniami pomiędzy wspólnikami lub wynikające z naruszeń poszczególnych praw i obowiązków, za które odpowiedzialność ograniczona jest wyłącznie do majątku wspólnego wspólników, z wyjątkiem spraw, w których dopuszcza

⁶⁴⁸ Zob. rozdział IV, pkt. 3.2.1.3.

⁶⁴⁹ Termin „członkostwo” w spółce cywilnej stanowi jedynie uproszczenie myślowe, albowiem jak wskazano wcześniej na gruncie wykładni art. 40 k.p.c., nie można nabyć członkostwa w spółce cywilnej w ścisłym sensie, ponieważ członkostwo dotyczy uczestnictwa w określonej strukturze, jednostce, podmiocie. W wypadku spółki cywilnej przez nabycie „członkostwa” należy rozumieć jedynie nabycie ogółu praw i obowiązków związanych z uczestnictwem w spółce cywilnej. Por. I. Hasińska, *Charakter...*, s. 195.

⁶⁵⁰ Ściśle – ustania statusu strony umowy spółki cywilnej.

⁶⁵¹ M. Uliasz, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*. Wyd. 3, red. M. Załucki, Warszawa 2023, Art. 874, Nb 9-10, Legalis.

⁶⁵² Por. wyr. SA w Warszawie z 19.08.2015 r., I ACa 1551/14, LEX nr 1843287.

się bezpośrednio dochodzenie roszczeń z majątków osobistych pozostałych wspólników. W tego rodzaju sprawach legitymacja procesowa bierna nie będzie miała charakteru łącznego⁶⁵³.

3.3. Następstwo prawne w razie śmierci lub utraty bytu prawnego wspólnika

3.3.1. Uwagi ogólne

Jedną z podstawowych przyczyn utraty statusu wspólnika w przypadku osoby fizycznej jest jej śmierć⁶⁵⁴. Zagadnieniem spornym jest, czy śmierć wspólnika powoduje również automatyczne rozwiązanie spółki cywilnej. Według pierwszego zapatrywania, na skutek śmierci wspólnika nie tylko wygasa jego prawo członkostwa, ale także spółka cywilna ulega rozwiązaniu i podlega likwidacji (art. 875 k.c.)⁶⁵⁵. Zgodnie z drugim stanowiskiem, śmierć wspólnika powoduje jedynie wygaśnięcie członkostwa, natomiast nie powoduje rozwiązania spółki cywilnej. Pomimo śmierci jednego ze wspólników, spółka cywilna utrzymuje się nadal pomiędzy pozostałymi wspólnikami⁶⁵⁶. Należy przychylić się do drugiego poglądu. Jakkolwiek norma tej treści nie została w przepisach k.c. wprost wyrażona, jej obowiązywanie potwierdza interpretacja art. 869–871 k.c., wnioskowanie *a contrario* z art. 872 k.c. oraz rezultaty wykładni historycznej⁶⁵⁷. Zgodnie z art. 570 pkt 1 k.z. śmierć wspólnika spółki cywilnej powodowała wygaśnięcie jego członkostwa. Jednocześnie, spółka utrzymywała się pomiędzy pozostałymi wspólnikami (nie ulegała rozwiązaniu). Regulację tę uzasadniano tym, że osobisty charakter stosunku spółki cywilnej nie powinien prowadzić do odebrania możliwości prowadzenia działalności w spółce przez pozostałych wspólników. Ochrona wzajemnego zaufania między wspólnikami przejawia się w tym, że wspólnicy nie mogą być zmuszeni do prowadzenia działalności ze spadkobiercami zmarłego wspólnika. Śmierć jednego ze wspólników nie oznacza jeszcze, że działalność spółki automatycznie straciła na znaczeniu i że pozostali wspólnicy powinni dążyć do jej zlikwidowania. Przytoczona

⁶⁵³ Szerzej na temat współuczestnictwa procesowego w rozdziale III, pkt 3.8.

⁶⁵⁴ Tożsame w skutkach ze śmiercią wspólnika spółki cywilnej jest stwierdzenie jego zgonu lub uznanie go za zmarłego (art. 29–32 k.c., art. 526–538 k.p.c.).

⁶⁵⁵ Tak np.: M. Machnij, Likwidacja spółki cywilnej – wybrane zagadnienia majątkowe, MoP 1999, Nr 7, s. 9; R. Wiatr, Rozwiązanie spółki cywilnej, AUWr 2004, Nr 2683, PPA LXIV, s. 266, przyp. 4.

⁶⁵⁶ K. Wielgus, [w:] Kodeks cywilny. Prawo spadkowe przedsiębiorców. Komentarz, Tom IV C. Prawo spadkowe przedsiębiorców. Komentarz, red. K. Osajda, Warszawa 2022, art. 872 k.c., pkt 70-71, Legalis.

⁶⁵⁷ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 880.

argumentacja zachowuje swoją aktualność i rozstrzyga spór na rzecz interpretacji drugiej, o utrzymaniu spółki pomiędzy pozostałymi wspólnikami pomimo śmierci jednego z nich. Jednoznacznie wskazuje ona, że regulacja śmierci wspólnika spółki cywilnej nie zawiera luk (konstrukcyjnych czy aksjologicznych) i jest kompletna⁶⁵⁸. Analiza regulacji art. 873 k.c. powoduje, że brak jest także podstaw do odpowiedniego stosowania art. 58 § 1 pkt 4 k.s.h. przewidującego śmierć wspólnika jako jedną z przyczyn rozwiązania spółki jawnej. Zgodnie z art. 873 k.c., jeżeli mimo istnienia przewidzianych w umowie powodów rozwiązania spółki trwa ona nadal za zgodą wszystkich wspólników, poczytuje się ją za przedłużoną na czas nieoznaczony. Skoro zatem pozostali wspólnicy mają dalszą możliwość prowadzenia wspólnej działalności, pomimo śmierci jednego z nich, to nie sposób przyjąć, że spółka uległa wcześniejszemu rozwiązaniu. Śmierć wspólnika może powodować rozwiązanie spółki jedynie w razie zawarcia wyraźnego postanowienia w umowie spółki⁶⁵⁹.

Spółka cywilna ulega jednak automatycznemu rozwiązaniu, jeżeli śmierć poniesie jeden ze wspólników w dwuosobowej spółce cywilnej, chyba że umowa spółki zawiera klauzulę dziedziczności udziału z art. 872 k.c. W odniesieniu do spółek dwuosobowych należy dodatkowo zwrócić uwagę na uregulowanie wynikające z art. 48 ust. 1 u.z.s., według którego w przypadku gdy na skutek śmierci wspólnika w spółce cywilnej pozostaje jeden wspólnik, spółka ulega rozwiązaniu najpóźniej z upływem terminu, o którym mowa w art. 12 ust. 10 u.z.s.⁶⁶⁰, jeżeli wcześniej nie został ustanowiony zarząd sukcesyjny. Przepis ten umożliwia nadto stosowanie do spółek dwuosobowych mechanizmów ochrony sukcesji w spółce cywilnej, uregulowanych w art. 46 u.z.s. (zarząd sukcesyjny) i art. 47 u.z.s. (wejście spadkobierców do spółki mimo braku klauzuli z art. 872 k.c.). Przyjęcie takiego rozwiązania – zgodnie z którym dopuszczalne jest ustanowienie zarządu sukcesyjnego i wejście spadkobierców na miejsce zmarłego wspólnika, mimo że przy życiu pozostał tylko jeden wspólnik – powoduje jednak istotną trudność. Nie wiadomo, jak w tej sytuacji przedstawia się status prawny spółki cywilnej,

⁶⁵⁸ K. Wielgus, op. cit., pkt 76.

⁶⁵⁹ A. Nowacki, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 30, red. K. Osajda, W. Borysiak, Warszawa 2022, Art. 874, pkt 9, Legalis.

⁶⁶⁰ Art. 12 ust. 1 u.z.s. stanowi: „Uprawnienie do powołania zarządcy sukcesyjnego wygasa z upływem dwóch miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy. Jeżeli akt zgonu przedsiębiorcy nie zawiera daty zgonu albo chwila śmierci przedsiębiorcy została oznaczona w postanowieniu stwierdzającym zgon, termin ten biegnie od dnia znalezienia zwłok przedsiębiorcy albo uprawomocnienia się postanowienia stwierdzającego zgon.”.

w której – do chwili wyrażenia przez drugiego wspólnika zgody na wejście spadkobierców do spółki lub sprzeciwu wobec tego – pozostaje tylko jeden wspólnik. Zgodnie z art. 48 ust. 2 pkt 2 u.z.s. w okresie przejściowym jedyny wspólnik spółki cywilnej może sam podejmować wszelkie czynności w zakresie prowadzenia spraw spółki. Problem polega jednak na tym, że w tym czasie spółka nie może już istnieć, ponieważ ma tylko jednego wspólnika, zaś jej status wyjaśni się dopiero po upływie tego okresu, tzn. albo okaże się, że spółka definitywnie wygasła (z powodu sprzeciwu drugiego wspólnika), albo, przeciwnie, będzie ona mogła być kontynuowana z powodu wejścia do spółki spadkobierców i to z mocą wsteczną do chwili śmierci wspólnika (art. 47 ust. 1 zd. 1 w zw. art. 48 ust. 1 zd. 2 u.z.s.). Status spółki cywilnej, wiążącej dwóch wspólników, w czasie między śmiercią jednego z nich a zakończeniem oczekiwania na realizację przesłanek wejścia spadkobierców do spółki zgodnie z omawianym przepisem określa się w związku z tym jako ekspektatywę powstania spółki (spółki potencjalnej: przyszłej i niepewnej). W okresie przejściowym spółka istnieje pod prawnym warunkiem zawieszającym uzależnionym zgody drugiego wspólnika na wejście spadkobierców do spółki⁶⁶¹.

W odniesieniu do spółek wieloosobowych należy zaakceptować natomiast pogląd, zgodnie z którym na skutek śmierci wspólnika, co do zasady, stosunek spółki utrzymuje się między pozostałymi wspólnikami, członkostwo (udział) zmarłego w spółce wygasa, a spadkobiercy zmarłego nabywają roszczenie o sporządzenie stosownego obrachunku i rozliczenie na zasadach określonych w art. 870 k.c.⁶⁶². Na skutek śmierci wspólnika ustaje stosunek spółki w stosunku do zmarłego wspólnika. Skutek ten nie został wprost przewidziany w regulacji Kodeksu cywilnego – jednak wynika z wykładni regulacji umowy spółki cywilnej oraz prawa spadkowego. Członkostwo w spółce cywilnej jest bowiem prawem ściśle związanym z osobą spadkodawcy i jako takie

⁶⁶¹ K. Górniak, Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Prawo spadkowe przedsiębiorców. Komentarz, red. K. Osajda, Warszawa 2022, Art. 48, Legalis.

⁶⁶² A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 880. Zob. np.: S. Grzybowski, [w:] System..., t. III, cz. 2, s. 828 i 830–832; J. Gudowski, [w:] Komentarz..., Ks. III, t. II, 2002, s. 637; J. Jezioro, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 10, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Art. 872, Nb 1, Legalis; M. Uliasz, [w:] Kodeks..., Art. 872, Nb 1; Por. wydane na podstawie art. 575 KZ orz. SN z 22.5.1973 r., II CR 184/73, OSN 1974, Nr 3, poz. 52.

wygasa z mocy art. 922 § 2 *in principio* k.c. z chwilą jego śmierci i nie podlega dziedziczeniu⁶⁶³.

Obecnie obowiązujące przepisy przewidują dwa wyjątki od zasady, według której prawo członkostwa wygasa na skutek śmierci wspólnika. Po pierwsze, zgodnie z art. 872 k.c. można zastrzec, że spadkobiercy wspólnika wejdą do spółki na jego miejsce; w wypadku takim powinni oni wskazać spółce jedną osobę, która będzie wykonywała ich prawa; dopóki to nie nastąpi, pozostali wspólnicy mogą sami podejmować wszelkie czynności w zakresie prowadzenia spraw spółki. Powołany przepis przewiduje wynikający z mocy ustawy skutek w postaci wejścia spadkobierców w miejsce zmarłego wspólnika, o ile w umowie spółki zawarta zostanie stosowna klauzula następstwa. Drugi wyjątek dotyczy przypadku ustanowienia przez wspólnika zarządu sukcesyjnego obejmującego udział (prawo członkostwa) w spółce cywilnej, o ile pozostali wspólnicy wyrażą na to zgodę w trybie art. 47 ust. 1 zd. 1 u.z.s.

Przepis art. 872 k.c. nie znajdzie zastosowania w przypadku ustania bytu prawnego wspólnika będącego osobą prawną lub jednostką organizacyjną w rozumieniu art. 33¹ k.c. Z chwilą likwidacji tych podmiotów i wykreślenia ich z właściwego rejestru, w razie braku sukcesji ich praw i obowiązków (na przykład na skutek połączenia, przekształcenia lub podziału spółki prawa handlowego w trybie przepisów k.s.h.⁶⁶⁴), ich członkostwo w spółce cywilnej wygaśnie⁶⁶⁵. W tym zakresie, skutki wyrejestrowania tego wspólnika są tożsame ze śmiercią wspólnika. Trzeba zastrzec, że skutek ten następuje z chwilą wyrejestrowania wspólnika, a nie już z chwilą otwarcia procedury likwidacyjnej. Za K. Wielgusem trzeba jednak przyjąć, że w tym zakresie nie znajdzie zastosowania art. 872 k.c. Sytuacja prawna następców do majątku wyrejestrowanego podmiotu jest istotnie odmienna od sytuacji prawnej spadkobierców. Przepis art. 872 k.c.

⁶⁶³ K. Wielgus, op. cit., pkt 63-67. Zob. także: P. Zakrzewski, Udział spółkowy wspólnika spółki cywilnej jako przedmiot następstwa prawnego *mortis causa* pod tytułem szczególnym, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 5, s. 21; P. Księżak, Prawo spadkowe, Warszawa 2017, s. 51-52; M. Uliasz, [w:] Kodeks..., Art. 872, Nb 2.

⁶⁶⁴ Zmiany te nie spowodują bowiem ustania członkostwa w spółce, a jedynie zmianę formy organizacyjnej wspólnika na nową, która wstąpi w ogół praw i obowiązków dotychczasowego wspólnika zgodnie z zasadą kontynuacji. Zob. szerzej: A. J. Witosz, Wpływ podziału lub połączenia wspólników spółki osobowej na członkostwo w tej spółce, PPH 2009, nr 1, s. 25-31.

⁶⁶⁵ Analogicznie jeżeli dojdzie do wyrejestrowania podmiotu wpisanego do KRS, który jednocześnie był wspólnikiem spółki cywilnej, bez przeprowadzenia postępowania likwidacyjnego – zob. art. 25a u.k.r.s. W takim wypadku nabycie mienia przez Skarb Państwa, nawet jeżeli jest kwalifikowane jako nabycie pt. ogólnym (sukcesji uniwersalnej), nie stanowi dziedziczenia i zarazem nie mieści się w zakresie zastosowania art. 872 zd. 1 k.c.

posługuje się terminem „spadkobiercy wspólnika”, co stanowi bezpośrednie nawiązanie do regulacji art. 922 i n. k.c.. W zakresie uregulowania prawa spadkowego nie mieści się natomiast następstwo po osobie prawnej czy innej jednostki organizacyjnej⁶⁶⁶. Oznacza to, że wraz z wygaśnięciem członkostwa w spółce na skutek ustania bytu prawnego, osoby prawne lub jednostki organizacyjne z art. 33¹ k.c. tracą zdolność sądową i w razie braku następstwa prawnego powództwo wytoczone przez lub wniesione przeciwko takim jednostkom, podlegać będzie odrzuceniu na podstawie art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c. Jeżeli to utraty zdolności sądowej dojdzie w toku procesu postępowania powinno zostać zawieszone na podstawie art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c., a następnie zostać podjęte z udziałem ogólnego następcy prawnego (art. 180 § 1 pkt 2 k.p.c.), zaś w razie jego braku – umorzone w trybie art. 182 § 1 pkt 3 k.p.c.

3.3.2. Spadkobiercy zmarłego wspólnika

Niedziedziczny charakter stosunku członkostwa w spółce cywilnej doznaje wyjątku w razie zastrzeżenia w umowie spółki, że spadkobiercy wspólnika wejdą na jego miejsce (art. 872 zd. 1 k.c.).

Z punktu widzenia prawnoprocesowego statusu spadkobierców zmarłego wspólnika jako strony postępowania cywilnego niezwykle istotne znaczenie ma zagadnienie charakteru prawnego członkostwa spadkobierców. Zgodnie przyjmuje się, że spadkobiercy, którzy wstępują do spółki, są traktowani jako jeden wspólnik zbiorowy. Spadkobiercy wstępują w miejsce zmarłego wspólnika, jednakże uzyskują – wszyscy łącznie – prawa i obowiązki wynikające z uczestnictwa w spółce. Wszyscy łącznie stają się też podmiotem stosunku wspólności łącznej odnoszącej się do wspólnego majątku wspólników (art. 863 k.c.). Po ich stronie powstaje odpowiedzialność za zobowiązania spółki, za które odpowiadają solidarnie z pozostałymi wspólnikami (art. 864 k.c.). Ponieważ wstępują oni do spółki na miejsce zmarłego wspólnika, przysługują im te same prawa i obciążają te same obowiązki jak jego⁶⁶⁷. Do sytuacji prawnej powstałej w wyniku przejścia "udziału" na spadkobierców zastosowanie znajdzie art. 1035 k.c. i n., w szczególności spadkobiercy powinni dokonać działu spadku, którego skutkiem byłoby określenie, komu przypada członkostwo w spółce cywilnej⁶⁶⁸. W odniesieniu do praw i

⁶⁶⁶ K. Wielgus, op. cit., pkt 30-41. Odmienne: A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 880-881.

⁶⁶⁷ Zamiast wielu: A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, op. cit., s. 1299.

⁶⁶⁸ M. Uliasz, [w:] Kodeks..., Art. 872 k.c., Nb 7.

obowiązków ze stosunku spółki spadkobiercy będą zatem jednym, zbiorowym współnikiem aż do działu spadku. Artykuł 872 k.p.c., nie będąc przepisem prawa spadkowego, nie reguluje tego, kto nabywa prawa związane z uczestnictwem zmarłego współnika w spółce cywilnej, ani czy jeżeli nabywa je wiele osób, to nabywają je one na zasadach wspólności łącznej, czy wspólności w częściach ułamkowych. Sposób wykonywania tych uprawnień będzie wynikał wyłącznie z przepisów prawa spadkowego⁶⁶⁹.

Z tego też powodu spadkobiercy zmarłego współnika zobowiązani są wskazać jedną osobę, która będzie wykonywała ich prawa (art. 872 zd. 2 k.c.). Wskazanie takie należy traktować jako uzupełnienie umowy spółki, co powoduje, że powinno zostać stwierdzone pismem zgodnie z art. 77 § 1 w zw. z art. 860 § 2 k.c.⁶⁷⁰. Wskazaną osobą może być zarówno jeden ze spadkobierców, jak i osoba spoza tego grona⁶⁷¹. Ustawa nie określa żadnego terminu do wskazania osoby reprezentującej współników, a zatem trzeba przyjąć, że może to nastąpić w każdym czasie⁶⁷². Wskazanie osoby, która będzie wykonywała prawa spadkobierców zmarłego współnika, powinno nastąpić wobec spółki, tj. wobec osoby, która jest umocowana do przyjmowania oświadczeń woli w imieniu spółki (art. 866)⁶⁷³. Wskazanie stanowi konieczną przesłankę możliwości wykonywania praw członkowskich *pro foro interno*, niezależnie od tego, czy w relacji do współuprawnionych osoba wskazana występuje na podstawie umocowania, czy też innego tytułu prawnego (np. prawa zarządu wspólnym majątkiem). Przepis art. 872 k.c. normuje wyłącznie wybrane aspekty uczestnictwa w spółce spadkobierców zmarłego współnika. Poza zakresem tej regulacji pozostaje natomiast łączący ich wewnętrzny stosunek prawny. Z reguły jest to stosunek wspólności w częściach ułamkowych, do którego należy stosować art. 1035 i n. k.c. lub art. 196 i n. k.c. Możliwe jest także zawarcie między spadkobiercami odrębnej („wewnętrznej”) umowy podspółki⁶⁷⁴. Przepisy art. 872 zd. 2 i 3 k.c. nie znajdują zastosowania, jeżeli w miejsce zmarłego współnika do spółki cywilnej wchodzi tylko jeden spadkobierca. Jedyne spadkobierca-

⁶⁶⁹ A. Nowacki, op. cit., pkt 6.

⁶⁷⁰ J. Gudowski, [w:] G. Bieniek, Komentarz do Kodeksu cywilnego, t. II, Warszawa 2011, s. 903.

⁶⁷¹ S. Grzybowski, [w:] System..., t. III, cz. 2, s. 831. Odmiennie:

⁶⁷² J. Gudowski, [w:] Kodeks..., red. T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepla, P. Drapała, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, Warszawa 2017, s. 534.

⁶⁷³ M. Uliasz, [w:] Kodeks..., art. 872, Nb 11.

⁶⁷⁴ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 880.

wspólnik staje się wspólnikiem spółki cywilnej w pełni tego słowa znaczeniu (nie stanowi tzw. wspólnika zbiorowego). Nabywa on wszelkie prawa i obowiązki swojego poprzednika prawnego i od chwili otwarcia spadku może przystąpić do prowadzenia spraw spółki⁶⁷⁵. Wobec wstąpienia takiego spadkobiercy w całokształt stosunków majątkowych spadkodawcy związanych z członkostwem w spółce, posiada on legitymację do dochodzenia roszczeń ze stosunku spółki, a jednocześnie ponosi odpowiedzialność z tego tytułu na takich samych zasadach jak jego poprzednik. Postępowanie zawieszone wobec śmierci spadkodawcy powinno zatem zostać podjęte na podstawie art. 180 § 1 pkt 1 k.p.c. z chwilą zgłoszenia się lub wskazania spadkobiercy jako następcy prawnego zmarłego.

Regulacja art. 872 zd. 2 k.c. stanowi efekt założenia przez ustawodawcę, że wykonywanie praw jednego "zbiorowego" wspólnika, w sposób zakładający uczestnictwo po jego stronie wielu osób, byłoby zbyt uciążliwe dla spółki. Wskazanie osoby uprawnionej do wykonywania praw wspólnika zbiorowego nie jest jednak sposobem materialnoprawnego umocowania takiej osoby, ale sposobem uzyskania przez taką osobę legitymacji formalnej do wykonywania praw wspólników wynikających z uczestnictwa w spółce cywilnej, np. prawo reprezentacji, prawo prowadzenia spraw, prawo do żądania podziału i wypłaty zysku. Niewskazanie przez spadkobierców wspólnego przedstawiciela wywiera ten skutek, że są oni odsunięci od uczestnictwa w zarządzaniu spółką, co oznacza, że pozostali wspólnicy mogą sami podejmować wszelkie czynności w zakresie prowadzenia spraw spółki (art. 872 zd. 3 k.c.). Przez te czynności należy rozumieć dokonywanie aktów prowadzenia spraw spółki na takich zasadach, jakby taki wspólnik zbiorowy został wyłączony od uczestnictwa w ich prowadzeniu. W związku z brzmieniem art. 866 k.c. wywiera to skutki również dla zasad reprezentacji spółki⁶⁷⁶. Mimo braku wyraźnej regulacji w przepisach k.c., należy jednak przyjąć, że obowiązki związane z uczestnictwem w spółce – w tym obowiązek lojalności – ciążyą na każdym ze spadkobierców⁶⁷⁷. Udział w prawie członkostwa zmarłego wspólnika w spółce cywilnej jest co do zasady ustalany na podstawie udziału w spadku. Wynika to z założenia, że prawo członkostwa stanowi składnik (przedmiot) należący do spadku⁶⁷⁸. O ile wspólnicy nie postanowią inaczej, spadkobiercom, którzy weszli do spółki cywilnej,

⁶⁷⁵ K. Wielgus, op. cit., pkt 306.

⁶⁷⁶ A. Nowacki, op. cit., pkt 6-9.

⁶⁷⁷ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 880.

⁶⁷⁸ K. Wielgus, op. cit., 342.

nie przysługuje roszczenie o rozliczenie udziału kapitałowego (majątkowego) wg art. 871 k.c., jak również spadkobiercy, którzy nie weszli do spółki cywilnej, nie posiadają roszczenia o rozliczenie części wkładu zmarłego wspólnika wg art. 871 k.c.⁶⁷⁹.

Dotychczasowe rozważania pozwalają na wyprowadzenie wniosku, że z punktu widzenia procesowego statusu strony, spadkobiercy zmarłego wspólnika, wstępujący na jego miejsce na podstawie klauzuli z art. 872 k.c., posiadać będą legitymację procesową czynną w zakresie roszczeń wynikających ze stosunku spółki, przysługujących dotychczas spadkodawcy. Odnosić się to będzie także do powództwa o rozwiązanie spółki cywilnej na podstawie art. 874 § 1 k.c. W konsekwencji, w razie braku zgody wszystkich spadkobierców niemożliwe będzie skuteczne wytoczenie takiego powództwa. Analogicznie, spadkobiercy zmarłego wspólnika posiadać będą także łączną legitymację procesową bierną w sprawach dotyczących roszczeń dochodzonych przeciwko ich poprzednikowi.

Z racji oparcia odpowiedzialności spadkobierców zmarłego wspólnika na dwóch podstawach – spółkowym (art. 864 k.c.) oraz prawnospadkowym (art. 1030 i n. k.c.)⁶⁸⁰, doktryna prawa cywilnego przyjmuje odmienne zasady odpowiedzialności za zobowiązania wewnętrzne (z tytułu uczestnictwa w spółce cywilnej lub stosując terminologię przyjętą w niniejszym opracowaniu – ze stosunku spółki) oraz zobowiązania zewnętrzne (wobec osób trzecich) powstałe przed śmiercią wspólnika. Te drugie stanowią długi wchodzące w skład spadku i obciążające spadkobierców (art. 922 § 1 k.c.), a zatem spadkobiercy zmarłego wspólnika do chwili przyjęcia spadku ponoszą za nie odpowiedzialność wyłącznie ze spadku⁶⁸¹, zaś po przyjęciu spadku – z całego swojego majątku (art. 1030 zd. 2 k.c.). Odpowiedzialność ta ma charakter solidarny, niezależnie od tego czy dokonano działu spadku (art. 864 k.c.). W odniesieniu do zobowiązań ze stosunku spółki spadkobiercy zmarłego wspólnika odpowiadać będą zasadniczo jedynie ze wspólnego majątku wspólników (*cum viribus patrimonii*), a zatem na takich samych zasadach jak wspólnicy. W tym względzie regulacja prawnospółkowa niemalże wyczerpuje odpowiedzialność spadkobierców zmarłego wspólnika, ponieważ przyznaje dalej idącą ochronę⁶⁸².

⁶⁷⁹ Ibidem, pkt 300-301.

⁶⁸⁰ K. Wielgus, pkt 485. Por. A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 881.

⁶⁸¹ Cum viribus patrimonii. Zob. art. 1030 zd. 1 k.c. i art. 836 zd. 1 k.p.c.

⁶⁸² K. Wielgus, op. cit., pkt 493-500.

W przypadku roszczeń ze stosunku spółki, podlegających zaspokojeniu także lub wyłącznie z majątku wspólnego, powództwo należy wytoczyć przeciwko wszystkim pozostałym wspólnikom, ponieważ z mocy art. 778 k.p.c. skierowanie egzekucji do majątku wspólnego wymaga tytułu egzekucyjnego wydanego przeciwko wszystkim wspólnikom.

Reguły te znajdą zastosowanie do tzw. wspólnika zbiorowego co oznacza, że spadkobiercom będzie przysługiwać łączna legitymacja procesowa bierna. Jeżeli powództwo składa jeden ze wspólników należy przyjąć, że wyraża on zgodę na egzekucję z majątku spółki cywilnej w rozumieniu art. 778 k.p.c.⁶⁸³.

Należy rozważyć, czy zakres umocowania osoby wyznaczonej na podstawie art. 872 zd. 2 k.c. obejmuje upoważnienie do reprezentowania spadkobierców zmarłego wspólnika w zakresie czynności sądowych. Powołany przepis wskazuje jedynie, że wyznaczona przez spadkobierców osoba ma „wykonywać ich prawa”. Pod względem materialnoprawnym pełnomocnictwo to przypomina pełnomocnictwo ogólne, które kompetencję do dokonywania czynności z zakresu zwykłych spraw spółki (art. 865 § 2 zd. 1 w zw. z art. 98 zd. 1 k.c.) oraz umocowanie do wyrażenia sprzeciwu w imieniu wspólnika zbiorowego (art. 865 § 2 zd. 2 k.c.). Niewykluczone jest przy tym udzielenie przez spadkobierców zmarłego wspólnika pełnomocnictwa rodzajowego lub szczególnego, zwłaszcza w zakresie czynności wykraczających poza zakres zwykłych czynności spółki.

K. Wielgus przyjmuje, że umocowanie pełnomocnika tzw. pełnomocnika zbiorowego obejmuje także prawo do reprezentowania spadkobierców zmarłego wspólnika w zakresie czynności sądowych (art. 866 k.c.), a osoba ta może występować przed sądem nawet jeśli nie jest osobą wymienioną w art. 87 k.p.c.⁶⁸⁴. Z powyższym stanowiskiem nie sposób zgodzić się w całości. Podkreślić należy, że zgodnie z art. 866 k.c. umocowanie wspólnika obejmuje czynności sądowe i pozasądowe dokonywane

⁶⁸³ A. Herbet, *Spółka cywilna* [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 950-951.

⁶⁸⁴ K. Wielgus, op. cit., pkt 402-408. Uzasadniając pogląd wyłączający stosowanie art. 87 k.p.c. w odniesieniu do osoby wyznaczonej na podstawie art. 872 zd. 2 k.c. autor wskazuje jedynie lakonicznie na zasadność dokonania redukcji teleologicznej (celowościowej), a zatem zabiegu umożliwiającego sądowi niezastosowanie wyrażonej wprost normy prawnej wbrew jej językowemu brzmieniu, w celu wypełnienia tzw. ukrytej luki ustawowej, poprzez uzupełnienie normy prawnej z art. 87 k.p.c. o dodatkowe, niewyrażone ograniczenie jej zastosowania, zob. na temat redukcji teleologicznej P. Wiórek, *Ochrona wierzycieli spółki z o.o. poprzez osobistą odpowiedzialność jej wspólników. Koncepcja odpowiedzialności przebijającej i nadużycia formy prawnej spółki w prawie niemieckim i polskim*, Wrocław 2016, s. 314-315.

wobec osób trzecich⁶⁸⁵ i opiera się na przepisie ustawy, stanowi zatem wyraz przedstawicielstwa ustawowego, a nie pełnomocnictwa⁶⁸⁶. Z racji odpowiednio stosowanego art. 866 k.c., przy uwzględnieniu funkcji art. 872 zd. 2 i 3 k.c., wydaje się, że co prawda umocowanie osoby wykonującej prawa spadkobierców zmarłego wspólnika stanowi formę pełnomocnictwa i obejmuje prawo do reprezentowania pozostałych wspólników w zakresie czynności sądowych, jednakże wyłącznie w odniesieniu do tzw. roszczeń zewnątrzspółkowych (w stosunkach z osobami trzecimi). W sprawach ze stosunku spółki cywilnej, w których brak jest współuczestnictwa jednolitego wspólników, ponieważ z istoty tych postępowań, co najmniej jeden wspólnik musi znajdować się po przeciwnej stronie niż reszta, regulacja art. 866 k.c. nie znajdzie w ogóle zastosowania, a każdy wspólnik będzie występował wyłącznie we własnym imieniu. Przenosząc powyższe rozważania na grunt statusu pełnomocnika tzw. wspólnika zbiorowego należy przyjąć, że brak jest ustawowej podstawy do rozszerzenia zakresu umocowania pełnomocnika do reprezentacji poszczególnych spadkobierców zmarłego wspólnika w toku procesu, którego przedmiotem będą zobowiązania wewnątrzspółkowe. Spadkobiercy mogą oczywiście mocą odrębnej czynności upoważnić osobę wskazaną w art. 872 zd. 2 k.c. do ich reprezentowania także w tego rodzaju postępowaniu sądowym. W tym kontekście nieaktualny staje się pogląd wyłączający stosowanie art. 87 k.p.c. w odniesieniu do pełnomocnika wspólnika zbiorowego. Na marginesie można jednak dodać, że w takim wypadku nie byłoby potrzeby odwoływania się do redukcji teleologicznej celem uzasadnienia możliwości pełnienia funkcji pełnomocnika przez osobę wskazaną w art. 872 zd. 2 k.c., ponieważ taka osoba spełniałaby jedną z przesłanek wymienionych w art. 87 § 1 k.p.c., a mianowicie uzasadnione byłoby potraktowanie jej jako osoby pozostającej ze stroną (spadkobiercami zmarłego wspólnika) w stałym stosunku zlecenia, którego zakres obejmuje przedmiot sprawy.

3.3.3. Zarządca sukcesyjny

Kolejnym podmiotem mogącym uzyskać status strony procesu w sprawie ze stosunku spółki jest zarządca sukcesyjny. Ustanowienie zarządu sukcesyjnego jest możliwe przede wszystkim do tymczasowego zarządzania oraz kontynuowania działalności gospodarczej wykonywanej z wykorzystaniem przedsiębiorstwa po śmierci

⁶⁸⁵ Por. wyr. SN z 20.06.2007 r., sygn. akt V CSK 132/07, niepubl., Legalis

⁶⁸⁶ Wyr. SN z 13.10.2000 r., sygn. akt II CKN 298/00, niepubl., Legalis.

przedsiębiorcy, który we własnym imieniu prowadził działalność gospodarczą na podstawie wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. Zasadniczo zarząd sukcesyjny obejmuje przedsiębiorstwo w spadku (art. 2 ust. 1 u.z.s.), przy czym art. 46 u.z.s. i art. 2 ust. 4 u.z.s. instytucję zarządu sukcesyjnego prawem członkostwa w spółce cywilnej, jako instytucję odrębną wobec zwykłego zarządu sukcesyjnego. W przeciwieństwie do „klasycznego” zarządcy sukcesyjnego, nie zarządza on przedsiębiorstwem, ale wykonuje prawa i obowiązki zmarłego wspólnika spółki cywilnej.

Zarządcę sukcesyjnego prawami członkostwa w spółce cywilnej ustanowić można na trzy sposoby:

- 1) przez ustanowienie zarządu sukcesyjnego przez wspólnika i zastrzeżenie w umowie spółki cywilnej klauzuli następstwa (według art. 872 zd. 1 k.c.) – w takiej sytuacji prawa spadkobierców wspólnika w spółce wykonuje zarządca sukcesyjny, w szczególności prowadzi sprawy spółki oraz reprezentuje ją na zasadach obowiązujących zmarłego wspólnika od dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego;
- 2) przez ustanowienie zarządu sukcesyjnego przez wspólnika w razie braku zastrzeżenia klauzuli następstwa – z chwilą śmierci wspólnika jego spadkobiercy wchodzi do spółki na jego miejsce, o ile pozostali wspólnicy wyrażą na to zgodę. W takiej sytuacji zarządca sukcesyjny prowadzi sprawy spółki oraz reprezentuje ją na zasadach obowiązujących zmarłego wspólnika od dnia wyrażenia zgody przez pozostałych wspólników (art. 47 u.z.s.);
- 3) przez ustanowienie zarządu sukcesyjnego po śmierci wspólnika przez jego małżonka, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, spadkobiercę ustawowego przedsiębiorcy, który przyjął spadek, albo spadkobiercę testamentowego przedsiębiorcy, który przyjął spadek, albo zapisobiercę windykacyjnego, który przyjął zapis windykacyjny, jeżeli zgodnie z ogłoszonym testamentem przysługuje mu udział w przedsiębiorstwie w spadku – w terminie dwóch miesięcy od dnia śmierci wspólnika (art. 12 ust. 1 i 10 w zw. z art. 48 ust. 1 u.z.s.)⁶⁸⁷.

Ustanowienie zarządu sukcesyjnego dla zarządu prawami spadkobierców zmarłego wspólnika spółki cywilnej oznaczać będzie, że zarządca sukcesyjny będzie to prawo wykonywał na takich samych zasadach, jakie przysługiwały zmarłemu wspólnikowi. Przepis art. 46 u.z.s. wprowadza zasadę sukcesji syngularnej

⁶⁸⁷ K. Wielgus, op. cit. pkt 80-84.

spadkobierców, którą wykonuje zarządca sukcesyjny. Charakterystyczne jest to, że w tym przypadku do ustanowienia zarządu sukcesyjnego i powołania zarządcy sukcesyjnego nie jest konieczne legitymowanie się przez spadkobierców prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia albo europejskim poświadczeniem spadkowym, bowiem art. 12 ust. 3 u.z.s. ma tu także zastosowanie. Wykonywanie przez zarządcę sukcesyjnego uprawnień i obowiązków spadkobierców w spółce na zasadach obowiązujących zmarłego wspólnika nastąpi od dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Jeżeli zarządca sukcesyjny został powołany przez zmarłego wspólnika spółki cywilnej za jego życia (art. 9 ust. 1 u.z.s.), to będzie on ustanowiony (art. 7 ust. 1 pkt 1 u.z.s.) z chwilą śmierci wspólnika i od tej chwili uzyska przymiot zarządcy sukcesyjnego. Natomiast gdy zarząd sukcesyjny został ustanowiony zgodnie z art. 12 ust. 1 u.z.s., to dniem ustanowienia zarządu sukcesyjnego i rozpoczęcia wykonywania funkcji zarządcy sukcesyjnego będzie dzień wpisu do CEIDG (art. 12 ust. 11 u.z.s.)⁶⁸⁸.

Zarządca sukcesyjny udziału w spółce, dokonując czynności prawnych, działa w imieniu własnym, na rachunek właściciela udziału (art. 21 w zw. z art. 2 ust. 4 u.z.s.). Wykonując obowiązki i uprawnienia wspólnika spółki cywilnej, zarządca realizuje jego prawo do reprezentacji, działając w imieniu pozostałych wspólników jako ich przedstawiciel (art. 866 k.c.). W zakresie sfery prawnej właścicieli udziału zarządcy sukcesyjnemu przysługują upoważnienia do: 1) rozporządzania prawami należącymi do właścicieli udziału w spółce, tzn. ze skutkiem w postaci przeniesienia prawa z majątku wspólnego wspólników lub jego obciążenia, w drodze czynności dokonywanych w imieniu własnym (tzw. upoważnienie majątkowe); 2) nabywania mienia dla właścicieli udziału w spółce, tzn. ze skutkiem w postaci nabycia prawa bezpośrednio do majątku wspólnego wspólników (np. własności, a nawet wierzytelności przez zawarcie umowy kreującej daną wierzytelność); 3) zaciągania zobowiązań z bezpośrednim skutkiem dla właścicieli udziału w spółce (np. w ramach umowy sprzedaży lub pożyczki)⁶⁸⁹.

W zakresie uprawnień zarządcy sukcesyjnego w sferze prawa procesowego w pierwszej kolejności należy wskazać na art. 21 ust. 2 u.z.s., zgodnie z którym zarządca

⁶⁸⁸ S. Babiarz [w:] Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Komentarz, red. M. Jaśniewicz, S. Babiarz, Warszawa 2021, art. 46, s. 396.

⁶⁸⁹ K. Górniak, [w:] Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Prawo spadkowe przedsiębiorców. Komentarz, red. K. Osajda, Warszawa 2022, Art. 46, pkt 128-131, Legalis.

sukcesyjny może pozywać i być pozywany w sprawach wynikających z wykonywanej przez przedsiębiorcę działalności gospodarczej lub prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku oraz brać udział w postępowaniach administracyjnych, podatkowych i sądownoadministracyjnych w tych sprawach; w postępowaniach w takich sprawach zarządca sukcesyjny działa w imieniu własnym, na rzecz właściciela przedsiębiorstwa w spadku.

Zakres spraw wskazany w art. 21 ust. 2 u.z.s. jest zbieżny z zakresem materialnoprawnej kompetencji zarządcy co oznacza, że chodzić tu będzie zarówno o procesy między zarządcą a osobami trzecimi, jak i między zarządcą a pozostałymi wspólnikami, to jest o roszczenia ze stosunku spółki. Zarządca sukcesyjny nie nabywa praw ani obowiązków wspólnika, a zatem nie ma legitymacji procesowej do uczestniczenia w postępowaniach dotyczących tych praw i obowiązków ze względu na własny interes. Ma on jednak szczególną, wynikającą z ustawy legitymację procesową do procesowej realizacji praw i obowiązków wspólnika. Jest on zatem upoważniony do występowania w procesie (jako powód lub pozwany) zamiast osoby, której te prawa i obowiązki rzeczywiście przysługują. Przyznanie legitymacji procesowej zarządcy sukcesyjnemu – na okres, w którym jakakolwiek osoba sprawuje tę funkcję – wyłącza legitymację właścicieli udziału w spółce. Następuje więc tzw. subrogacja, czyli podstawienie procesowe bezwzględne – z jednoczesnym wyłączeniem legitymacji właścicieli udziału w spółce do występowania we wskazanych sprawach. Gdyby w okresie, w którym działa zarządca sukcesyjny, inny wspólnik wytoczył powództwo przeciwko właścicielom udziału w spółce, to podlegałoby ono oddaleniu ze względu na brak legitymacji biernej po stronie pozwanego. Podobnie należałoby ocenić sytuację, w której to właściciel udziału w spółce wytoczył powództwo przeciwko wspólnikowi o roszczenie ze stosunku spółki⁶⁹⁰. Jako strona (powód lub pozwany) zarządca sukcesyjny wykonuje wszystkie uprawnienia i obowiązki strony w procesie cywilnym. Ma on legitymację nie tylko w postępowaniu procesowym, ale także w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności oraz w postępowaniu egzekucyjnym i postępowaniu zabezpieczającym⁶⁹¹.

Z mocy art. 780 k.p.c. wyrok wydany przeciwko zarządcy sukcesyjnemu stanowi tytuł do prowadzenia egzekucji z majątku osobistego następców zmarłego wspólnika oraz

⁶⁹⁰ K. Górniak, op. cit., art. 21, pkt 148-151.

⁶⁹¹ J. Derlatka, Udział i status zarządcy sukcesyjnego w sądowym postępowaniu egzekucyjnym, PPE 5/2019, s. 18-21.

z mienia poddanego pieczy zarządcy sukcesyjnego. W przypadku zarządcy sukcesyjnego uregulowanego w art. 46 u.z.s. przez to ostatnie należy rozumieć wyłącznie udział w spółce cywilnej (jako ogół praw i obowiązków wspólnika). Egzekucja z niego mogłaby oznaczać co najwyżej możliwość wypowiedzenia udziału w spółce w celu zaspokojenia się przez wierzyciela z części ułamkowych składników majątku wspólnego. Nie jest dopuszczalne prowadzenie egzekucji z majątku „prywatnego” osoby pełniącej funkcję zarządcy sukcesyjnego, jeśli powoła się ona na odpowiednie ograniczenie odpowiedzialności (art. 837 k.p.c.). Na podstawie wyroku wydanego przeciwko zarządcy sukcesyjnemu, wierzyciel mógłby też prowadzić egzekucję ze spadku, o ile katalog spadkobierców i osób wchodzących do spółki na miejsce zmarłego wspólnika jest taki sam. Przed przyjęciem spadku możliwość egzekucji byłaby ograniczona wyłącznie do spadku, zaś po przyjęciu – wierzyciel mógłby prowadzić egzekucję zarówno ze spadku, jak i majątków osobistych spadkobierców wstępujących do spółki stosownie do klauzuli z art. 872 k.c. Wyrok przeciwko zarządcy sukcesyjnemu należy kwalifikować jako tytuł egzekucyjny przeciwko wszystkim spadkobiercom (art. 779 § 1 k.p.c.), a ściślej tym spadkobiercom, którzy wstępują do spółki na miejsce zmarłego wspólnika, ponieważ tylko w ich miejsce podstawiony jest zarządca sukcesyjny udziału w spółce. Co istotne, jeśli katalog spadkobierców wchodzących do spółki na miejsce zmarłego wspólnika jest węższy od ogólnego katalogu spadkobierców, to wyrok wydany przeciwko zarządcy sukcesyjnemu uprawnia wierzyciela do egzekucji jedynie z majątku osobistego spadkobiercy-wspólnika oraz z części ułamkowych poszczególnych składników spadku, należących do tego spadkobiercy. Wierzyciel nie ma wówczas tytułu do zaspokojenia się z jakiegokolwiek przedmiotu należącego do spadku w całości, ponieważ nie ma wyroku skutecznego przeciwko wszystkim spadkobiercom. Z kolei do zaspokojenia się z majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej, co nabiera szczególnego znaczenia w sprawach ze stosunku spółki, konieczny jest tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim wspólnikom (art. 778 k.p.c.). W konsekwencji w okresie pełnienia funkcji przez zarządcę sukcesyjnego wierzyciel, który chce zaspokoić się z majątku wspólnego, potrzebuje wyroku wydanego przeciwko zarządcy sukcesyjnemu i pozostałym, niezastępowanym przez niego wspólnikom. Skuteczny przeciwko zarządcy jest też wyrok wydany przeciwko zmarłemu wspólnikowi jeszcze przed jego śmiercią (art. 780 zd. 2 w zw. z art. 779 § 2 k.p.c.). Z kolei w przypadku śmierci zmarłego wspólnika przed wydaniem tytułu

(np. śmierci w toku postępowania) potrzebny jest już tytuł przeciwko zarządcy sukcesyjnemu (art. 780 k.p.c.) i pozostałym współnikom (art. 778 k.p.c.)⁶⁹².

3.3.4. Kurator spadku

Kolejnym podmiotem, który może uzyskać status strony postępowania cywilnego w sprawie ze stosunku spółki cywilnej, jest kurator spadku nieobjętego. Zgodnie z art. 666 § 1 k.p.c. powołanie kuratora spadku przez sąd jest możliwe do czasu objęcia spadku przez spadkobiercę. Sytuacja taka będzie mogła zaistnieć w razie zastrzeżenia w umowie spółki klauzuli następstwa z art. 872 k.c. Jeżeli prawo członkostwa tworzy szczególną masę spadkową (w przypadku zastrzeżenia kwalifikowanej klauzuli następstwa) możliwe jest ustanowienie odrębnego kuratora spadku dla tej szczególnej masy obejmującej to prawo członkostwa. Jeżeli jednak sąd nie postanowił inaczej, kurator spadku obejmuje w zarząd zarówno spadek ogólny, jak i szczególny (obejmujący prawo członkostwa w spółce cywilnej)⁶⁹³. Ustanowiony kurator spadku obejmuje zarząd spadkiem, w którego skład wchodzi prawo członkostwa spadkobiercy. Dotyczyć to będzie głównie przypadków, w których istnieją wątpliwości co do osoby spadkobiercy, nie jest on znany, albo skontaktowanie się z nim napotyka poważne trudności i nie można go powiadomić o nabyciu spadku⁶⁹⁴.

Z mocy art. 667 § 1 k.p.c. kurator spadku powinien przede wszystkim starać się o wyjaśnienie, kto jest spadkobiercą, i zawiadomić spadkobierców o otwarciu spadku. Kurator spadku zarządza także majątkiem spadkowym pod nadzorem sądu spadku. Szczególna sytuacja kuratora spadku jest ujmowana w piśmiennictwie jako szczególna zdolność sądowa⁶⁹⁵. Do sprawowania zarządu stosuje się odpowiednio przepisy o zarządzie w toku egzekucji z nieruchomości (art. 933 oraz 935–941 k.p.c.). Z odpowiednio stosowanego art. 935 § 1 k.p.c. wynika, że kurator może pozywać i być pozywany "w sprawach wynikających z zarządu". W świetle tych przepisów kurator może dokonywać czynności mieszczących się w granicach zwykłego zarządu, ze stosowanego bowiem odpowiednio art. 935 § 3 k.p.c. wynika, że w braku zgody

⁶⁹² K. Górniak, op. cit., Art. 46, pkt 144-147.

⁶⁹³ K. Wielgus, op. cit., pkt 415.

⁶⁹⁴ K. Wielgus, op. cit., pkt 316.

⁶⁹⁵ M. Dziurda, Szczególna zdolność sądowa, Warszawa 2019, s. 303–316. Podobnie: SN w orzeczeniu z 5.4.1956 r., 3 CR 566/56, OSNCK 1956, poz. 115, w którym stwierdził, że spadek nieobjęty nie ma osobowości prawnej, a zdolność sądowa przysługuje kuratorowi spadku.

spadkobierców, co przy zarządzie spadkiem nieobjętym jest regułą, czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu kurator może dokonywać tylko za zezwoleniem sądu⁶⁹⁶. Wydaje się, że kurator spadku będzie uprawniony do dochodzenia w imieniu spadkobiercy współnika roszczeń ze stosunku spółki taki jak na przykład roszczenie o wypłatę zysku, rozliczenie straty lub wypłatę ekwiwalentu w razie wystąpienia ze spółki. Dochodzenie tego rodzaju roszczeń stanowić należy do czynności zachowawczych, a w tym zakresie kurator spadku nie jest obowiązany uzyskać zezwolenia sądu spadku. Kurator będzie także uprawniony do występowania po stronie biernej w sporach wewnątrzspółkowych, gdyż udział w takim postępowaniu, jako zmierzający do ochrony całości majątku spadkowego, mieści się w granicach wykonywanego przez niego zarządu⁶⁹⁷.

Kurator spadku działa pod nadzorem sądu spadku i tylko za jego zezwoleniem może dokonywać czynności dyspozytywnych, przekraczających zakres zwykłego zarządu (np. uznać powództwo, zawrzeć ugodę dotyczącą rzeczy wchodzących w skład spadku). Za ewentualne nadużycia może ponieść odpowiedzialność wynikającą z niewłaściwego wykonywania swoich obowiązków. Legitymacja procesowa kuratora spadku wynika z praw i obowiązków przysługujących nie jemu, lecz spadkobiercom. Działa on w imieniu własnym, ale na rzecz spadkobierców, a zatem Według przyjętej w orzecznictwie kwalifikacji, kurator spadku jest zastępcą pośrednim spadkobierców⁶⁹⁸. W konsekwencji, nie jest on również władny ustanowić pełnomocnika, który będzie działał bezpośrednio w imieniu i na rzecz spadkobierców⁶⁹⁹.

3.3.5. Wykonawca testamentu

Wspólnik-spadkodawca może także powołać w testamencie wykonawcę lub wykonawców testamentu (art. 986 § 1 k.c.). Spadkodawca może powołać wykonawcę testamentu do sprawowania zarządu jedynie zorganizowaną częścią spadku lub oznaczonym składnikiem spadku (art. 986¹ k.c.), a zatem możliwe jest objęcie tym zarządem prawa członkostwa w spółce cywilnej i to niezależnie od tego, czy stanowi ono

⁶⁹⁶ Zob. wyr. SA w Krakowie z 9.10.2014 r., I ACa 873/14, Legalis.

⁶⁹⁷ Por. wyr. SN z 25.11.2010 r., III CSK 36/10, Legalis; wyr. SN z 20.5.2011 r., III CSK 138/10, Legalis.

⁶⁹⁸ Uchw. SN(7) z 1.2.2011 r., III CZP 78/10, OSNC 2011, Nr 6, poz. 61. Mówiąc inaczej zachodzi tu podstawienie procesowe.

⁶⁹⁹ K. Wielgus, op. cit., pkt 396.

wyodrębnioną masę spadkową (w przypadku zastrzeżenia kwalifikowanej klauzuli następstwa), czy stanowi składnik ogólnego spadku (w przypadku zastrzeżenia prostej klauzuli następstwa). Wykonawca testamentu może funkcjonować niezależnie od tego, czy spadkobiercy są, czy nie są znani, czy też zaistniał spór co do tego, kto jest spadkobiercą. Co więcej, powołanie wykonawcy czy wykonawców testamentu do zarządu prawem członkostwa powoduje, że spadkobierca-wspólnik traci prawo zarządu w zakresie prawa członkostwa w spółce cywilnej.

Zgodnie z art. 988 § 2 k.c. wykonawca testamentu może pozywać i być pozywany w sprawach wynikających z zarządu spadkiem, jego zorganizowaną częścią lub oznaczonym składnikiem. Może również pozywać w sprawach o prawa należące do spadku i być pozwany w sprawach o długi spadkowe. Powyższe oznacza, że status procesowy wykonawcy testamentu będzie analogiczny jak w przypadku kuratora spadku. Posiadać on będzie zatem tzw. szczególną zdolność sądową, a poszczególnych czynności procesowych dokonywać będzie w imieniu własnym, ale na rachunek spadkobierców. Wykonawca testamentu uzyskuje przy tym wyłączność w zakresie zarządu prawem członkostwa oraz prowadzenia spraw spółki⁷⁰⁰, a zatem zachodzić tu będzie przypadek podstawienia procesowego bezwzględnego.

Umocowanie wykonawcy testamentu wygasa, o ile spadkodawca nie postanowił inaczej, z chwilą wydania spadkobiercom majątku spadkowego (w tym przypadku ogółu praw i obowiązków wynikających z członkostwa w spółce) zgodnie z wolą spadkodawcy i z ustawą, a w każdym razie niezwłocznie po dokonaniu działu spadku (art. 988 § 1 k.c.). Niebezpieczeństwo przedłużania się działania wykonawcy może zostać ograniczone przez spadkobierców, poprzez dokonanie działu spadku, domaganie się wydania spadku lub też zwolnienie wykonawcy z pełnionej funkcji na podstawie art. 990 k.c. przez sąd. Również śmierć wykonawcy lub utrata przezeń zdolności do czynności prawnych prowadzi do ustania jego funkcji⁷⁰¹.

3.3.6. Skarb Państwa

Jeżeli z jakiegoś powodu roszczenia wobec podmiotów wykreślonych z Krajowego Rejestru Sądowego nie zostały zaspokojone w postępowaniu likwidacyjnym, odpowiedzialność za ich zobowiązania ponosić będzie Skarb Państwa, który z mocy art.

⁷⁰⁰ Ibidem, pkt 417.

⁷⁰¹ I. Rauch, Wykonawca testamentu – zagadnienia materialnoprawne, proceduralne i praktyczne, Białostockie Studia Prawnicze 2017 vol. 22 nr 4, s. 178.

25e ust. 1 u.k.r.s. nabywa nieodpłatnie z mocy prawa mienie pozostałe po wykreślonym z Rejestru podmiocie, bez względu na przyczynę wykreślenia, którym nie rozporządził przed wykreśleniem właściwy organ, z chwilą wykreślenia z Rejestru⁷⁰². Odpowiedzialność Skarbu Państwa uzależniona jest jednak od pozostawienia mienia przez podmiot wykreślony i jego nabycie przez Skarb Państwa, a także ograniczone jest wyłącznie do tej części swojego majątku, którą nabył na podstawie art. 25e ust. 1 u.k.r.s. po wykreślonym podmiocie. Wierzyciel będzie więc mógł prowadzić egzekucje wobec Skarbu Państwa tylko z przedmiotów objętych tą odpowiedzialnością (tzw. odpowiedzialność *cum viribus patrimonii*). Przepis art. 25e ust. 2 u.k.r.s. nie precyzuje, jakiego rodzaju zobowiązania są objęte odpowiedzialnością Skarbu Państwa. Wobec tego należy przyjąć, że mogą to być zarówno zobowiązania prywatnoprawne, jak i publicznoprawne, pieniężne, jak i niepieniężne⁷⁰³. Co więcej, roszczenia wierzycieli wygasają, jeżeli nie będą dochodzone przeciwko Skarbowi Państwa w terminie roku od chwili nabycia mienia przez Skarb Państwa (art. 25e ust. 4 u.k.r.s.). Stroną pozwaną w tych wypadkach będzie Skarb Państwa, reprezentowany przez starostę, wykonującego zadania z zakresu administracji rządowej, właściwego ze względu na ostatnią siedzibę podmiotu wykreślonego (art. 25e ust. 11 u.k.r.s.). Wydaje się, że w sprawach ze stosunku spółki cywilnej odpowiedzialność Skarbu Państwa będzie wchodziła w grę jedynie w odniesieniu do roszczeń związanych z rozliczeniem udziału w zyskach lub stratach spółki, a także zwrotem części majątku wspólnego po ustaniu stosunku członkostwa.

W doktrynie i orzecznictwie powstała wątpliwość, czy możliwe jest wstąpienie Skarbu Państwa do procesu w miejsce dotychczasowego pozwanego, który został wykreślony z KRS, a jeżeli tak, to czy do takiego wstąpienia konieczne jest uprzednie wykazanie, że istnieje jakiekolwiek mienie, które zostało przez Skarb Państwa nabyte. Przedstawiciele pierwszego stanowiska uważają, że podstawa odpowiedzialności pozwanego Skarbu Państwa uwarunkowana jest wcześniejszym uprawdopodobnieniem przez stronę powodową, że istnieje potencjalne mienie wykreślonej spółki, które może zostać nabyte przez Skarb Państwa i z którego będą mogli zostać zaspokojeni wierzyciele. Dostatecznej ochrony Skarbowi Państwa nie daje bowiem zamieszczenie w treści wyroku zasądzającego należność na rzecz wierzyciela klauzuli ograniczającej jego

⁷⁰² Por. J. Zawadzka, Charakter prawny nabycia przez Skarb Państwa mienia podmiotów wykreślonych i uznanych za wykreślone z Krajowego Rejestru Sądowego, PPH 2021/6, s. 33.

⁷⁰³ T. Szczurowski, [w:] Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz, red. K. Osajda, Warszawa 2023, Art. 25e, pkt 24, Legalis.

odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych na podstawie art. 319 k.p.c. (*cum viribus patrimonii*), mimo ugruntowanego poglądu judykatury na tle art. 1030 zd. 1 k.c. Specyfika nowej regulacji wprowadzonej na podstawie art. 25e u.k.r.s. nie może prowadzić do bezwzględnej odpowiedzialności Skarbu Państwa w każdym przypadku wykreślenia podmiotu z KRS bez przeprowadzenia postępowania likwidacyjnego, bo jaki byłby sens wprowadzenia przez ustawodawcę w przepisach art. 25a–25d u.k.r.s. szczegółowej procedury, w ramach której sąd rejestrowy ma obowiązek zbadać, czy podmiot posiada zbywalny majątek i czy faktycznie prowadzi działalność⁷⁰⁴. Wedle drugiej grupy poglądów, wstąpienie Skarbu Państwa do procesu w miejsce dotychczasowego pozwanego nie jest uzależnione od wcześniejszego wykazania, że istnieje mienie, które zostało nabyte przez Skarb Państwa. W przypadku wykreślenia podmiotu z rejestru w trybie art. 25d ust. 1 u.k.r.s. toczące się przeciwko takiemu podmiotowi postępowanie winno zostać zawieszone na zasadzie art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c. i zgodnie z art. 180 § 1 pkt 2 k.p.c. podjęte z udziałem Skarbu Państwa, będącego następcą prawnym tego podmiotu⁷⁰⁵. Z kolei zdaniem A. Komendy, postępowanie prowadzone przeciwko podmiotowi, który został wykreślony z KRS powinno zostać w każdym wypadku umorzone, zaś powód – po ustaleniu, że Skarb Państwa nabył konkretne mienie po tym podmiocie – może wytoczyć nowe powództwo przeciwko Skarbowi Państwa, jednak już w pozwie powinien wskazać konkretne mienie, jakie nabył Skarb Państwa po wykreślonym podmiocie jako przesłankę legitymacji biernej Skarbu Państwa w tym konkretnym postępowaniu⁷⁰⁶.

Należy przychylić się do ostatniego stanowiska. Co prawda nieściśła regulacja art. 25e u.k.r.s. powoduje liczne problemy praktyczne, jednakże językowa wykładnia ustępu 2 powołanego artykułu wskazuje wyraźnie na związek pomiędzy odpowiedzialnością Skarbu Państwa za zobowiązania wykreślonego podmiotu, a faktycznym nabyciem jego mienia. Przemawia za tym także użycie przez ustawodawcę sformułowania „z nabytego mienia”, które miało na celu ukształtowanie odpowiedzialności Skarbu Państwa

⁷⁰⁴ Ibidem, pkt 34. Zob. także: wyr. SO w Gdańsku z 31.1.2017 r., XV C 582/16, niepubl., Legalis. Por. Ł. Zamojski [w:] Krajowy Rejestr Sądowy. Komentarz, Warszawa 2022, art. 25(e), s. 482-483.

⁷⁰⁵ Post. SO w Warszawie z 19.4.2018 r., XXIII Gz 276/18, Legalis.

⁷⁰⁶ A. Komenda, [w:] Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe, red. A. Komenda, Warszawa 2021, s. 631.

wyłącznie jako odpowiedzialności rzeczowej⁷⁰⁷, ograniczonej do przedmiotów majątkowych, które zostały przejęte wskutek wykreślenia podmiotu z KRS.

Trzeba zwrócić uwagę, że art. 180 § 1 pkt 2 k.p.c. umożliwia podjęcie postępowania zawieszonego z powodu utraty zdolności sądowej przez stronę z chwilą ustalenia ogólnego następcy prawnego. Ustawodawca w art. 25e ust. 1 u.k.r.s. wyraźnie wskazał, że Skarb Państwa nabywa mienie, a nie majątek podmiotu, co stanowi istotną różnicę. Zgodnie z art. 44 k.c. mieniem jest własność i inne prawa majątkowe. W skład mienia nie wchodzi długi, czyli pasywa, które obciążają podmiot. Majątek zaś – w rozumieniu szerokim – to ogół praw i obowiązków majątkowych danego podmiotu, natomiast w rozumieniu wąskim – ogół praw podmiotu. Skoro ustawodawca posłużył się pojęciem mienia, wskazując, że Skarb Państwa nabywa mienie po podmiocie wykreślonym z rejestru, to brak podstaw do przyjęcia, że Skarb Państwa jest następcą podmiotu pod tytułem ogólnym⁷⁰⁸. Skarb Państwa nie jest zatem następcą prawnym podmiotu wykreślonego z rejestru, a jego odpowiedzialność o charakterze rzeczowym ogranicza się do nabytego mienia. Przepis art. 25e ust. 2 u.k.r.s. nie przewiduje, że Skarb Państwa staje się następcą prawnym podmiotu wykreślonego z rejestru, a skutku takiego nie można domniemywać⁷⁰⁹. W takiej sytuacji brak jest podstaw do podjęcia zawieszonego postępowania na podstawie art. 180 § 1 pkt 2 k.p.c., zaś postępowanie prowadzone z udziałem podmiotu wykreślonego z rejestru powinno zostać umorzone w oparciu o art. 182 § 1 pkt 3 k.p.c. Jednocześnie powód może wytoczyć nowe powództwo przeciwko Skarbowi Państwa, wskazując jako *statio fisci* właściwego starostę, po ustaleniu, że nabył on konkretne mienie po podmiocie w trybie art. 25e u.k.r.s. Kwestia odpowiedzialności Skarbu Państwa w takim procesie będzie uzależniona od faktycznego nabycia mienia po wykreślonym podmiocie, stanowiącego przesłankę legitymacji biernej Skarbu Państwa w tym konkretnym postępowaniu. W razie ustalenia, że nie doszło do

⁷⁰⁷ A. Komenda, Krajowy..., s. 632-633.

⁷⁰⁸ Ibidem, s. 629-630. Przemawia za tym uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej, w której wskazano, że Skarb Państwa będzie ponosił ograniczoną odpowiedzialność wyłącznie z nabytego po podmiotach wykreślonych z KRS mienia za nieprzedawnione zobowiązania podmiotu jak i wobec współników (akcjonariuszy) z tytułu przysługujących im roszczeń związanych z ich prawami udziałowymi w podmiocie – zob. uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2816, pkt 4.2. Zob. także: wyr. SO w Gdańsku z 31.01.2017 r., XV C 582/16, niepubl., Legalis; wyroki WSA w Szczecinie z 7.11.2017 r.: I SA/Sz 681/1746, I SA/Sz 682/1747, I SA/Sz 683/1748, I SA/Sz 684/17, niepubl., Legalis.

⁷⁰⁹ A. Komenda, Krajowy..., s. 631-632.

nabycia majątku powództwo winno ulec oddaleniu. Ograniczenie odpowiedzialności Skarbu Państwa do nabytego majątku powoduje, że jeśli pomimo zasądzenia należności nie udałoby się przeprowadzić skutecznej egzekucji z nabytego przez Skarb Państwa majątku, na przykład na skutek niemożliwości jego sprzedaży w postępowaniu egzekucyjnym, wierzyciele nie mogliby dochodzić zapłaty wierzytelności z majątku własnego Skarbu Państwa. Jest to rozwiązanie oczywiście prawidłowe, gdyż wprowadzenie odpowiedzialności Skarbu Państwa również z jego majątku doprowadziłoby *de facto* do nieuzasadnionej odpowiedzialności Skarbu Państwa za długi podmiotów prywatnych, które zostały rozwiązane bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego⁷¹⁰.

Na marginesie należy dodać, że nawet gdyby uznać, że Skarb Państwa jest ogólnym następcą wykreślonego podmiotu to do podjęcia postępowania na podstawie art. 180 § 1 pkt 2 k.p.c. z udziałem Skarbu Państwa z całą pewnością konieczne byłoby uprzednie wykazanie, że doszło do nabycia majątku wykreślonego podmiotu w trybie art. 25e ust. 1 u.k.r.s. Odpowiedzialność Skarbu Państwa powstaje bowiem dopiero z chwilą nabycia owego majątku, zaś przed wydaniem postanowienia o podjęciu postępowania sąd ma obowiązek prowadzić postępowanie w celu ustalenia rzeczywistego następcy prawnego, a kontynuacja postępowania jest możliwa tylko w stosunku do zgłaszającej się osoby mającej rzeczywisty przymiot następcy prawnego⁷¹¹. Sąd jest zobowiązany do zbadania legitymacji do następstwa procesowego zgłaszającej się lub wskazanej osoby, analogicznie jak na gruncie konieczności wykazania w toku postępowania reasumpcyjnego przymiotu następcy prawnego zmarłej strony⁷¹². Sąd nie powinien zatem podejmować postępowania dopóty, dopóki ze zgromadzonego materiału nie wynika dostatecznie, że zgłaszająca się lub wskazana osoba jest rzeczywiście uprawniona do następstwa procesowego⁷¹³, co w omawianym przypadku zakłada konieczność wykazania, że doszło do nabycia mienia wykreślonego podmiotu w trybie art. 25e ust. 1 u.k.r.s.

⁷¹⁰ Ł. Zamojski, op. cit., s. 482. Por. M. Hotel, T. Marek, Rozwiązanie podmiotu wpisanego do Krajowego Rejestru sądowego bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego, Pal. 7-8/2016, s. 12.

⁷¹¹ Wyr. SN z 23.11.2000 r., III CKN 1097/00, niepubl., LEX nr 51871.

⁷¹² Zob. J. Kot, Zawieszenie postępowania cywilnego według k.p.c., Pal. 1980, nr 4–5, s. 44.

⁷¹³ P. Grzegorzczak [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, wyd. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 180, art. 181, s. 1012. Por. W. Broniewicz, Następstwo procesowe w polskim procesie cywilnym, Warszawa 1971, s. 43.

3.4. Wierzyciel

Wierzyciel wspólnika spółki cywilnej może wytoczyć w przypadkach wskazanych w art. 871 k.c. powództwo przeciwko pozostałym wspólnikom o wydanie lub zapłatę tytułem rozliczenia wspólnika występującego wspólnika. Legitymacja procesowa wierzyciela znajduje swą podstawę w art. 887 w zw. z art. 909 i art. 902 k.p.c.⁷¹⁴. Warunkiem wytoczenia powództwa przez wierzyciela jest uprzednie zajęcie praw przysługujących wspólnikowi spółki cywilnej na wypadek wystąpienia ze spółki cywilnej lub jej rozwiązania w trybie art. 911² k.p.c. Zajęcie praw dłużnika jest dokonane z chwilą powiadomienia dłużnika o zajęciu. Za dopuszczalne należy uznać także wypowiedzenie przez wierzyciela powództwa o zapłatę tytułem udziału w zysku (art. 868 k.c.). W tym przypadku konieczne jest jednak każdorazowe zajęcie wierzytelności przysługujących dłużnikowi-wspólnikowi wobec pozostałych wspólników na podstawie art. 896 i n. k.p.c. Wykluczyć należy natomiast zajęcie samego prawa członkostwa w spółce cywilnej (art. 909 i n. k.p.c.), bowiem jest to zespół praw i obowiązków względnie niezbywalnych (wymagający do tego zgody pozostałych wspólników, art. 519 § 2 k.c.) i – jak należy przyjąć – niepodlegający egzekucji wg art. 831 § 1 pkt 3 k.p.c.⁷¹⁵.

Odpowiednie stosowanie art. 887 k.p.c. powoduje, że w przypadku wskazanych wyżej praw majątkowych legitymację czynną do wytoczenia powództwa o wierzytelność ze stosunku spółki posiada zarówno egzekwowany dłużnik-wspólnik, jak i egzekwujący wierzyciel-wspólnik. Zajęcie tych praw nie pozbawia bowiem dłużnika prawa do wytoczenia powództwa o wynikające z nich świadczenia⁷¹⁶. W sytuacji, gdy tożsame powództwo wytoczył już dłużnik – powództwo wierzyciela podlega odrzuceniu z powodu zawisłości sporu (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.). Wierzyciel może wówczas wstąpić do toczącego się z powództwa egzekwowanego dłużnika postępowania jako interwenient uboczny po stronie powoda (art. 76 i n. k.p.c.). Jeżeli egzekucja z wierzytelności przysługujących wspólnikowi toczyłaby się z wniosku wielu wierzycieli, powództwo

⁷¹⁴ F. Zedler, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, t. 3, *Postępowanie egzekucyjne*, Toruń 1995, s. 164.

⁷¹⁵ K. Wielgus, *op. cit.*, pkt 508.

⁷¹⁶ Por. J.J. Litauer, W. Świącicki, *Kodeks postępowania cywilnego. Zbiór aktualnych pytań prawnych rozstrzygniętych przez Komitet Redakcyjny Polskiego Procesu Cywilnego*, Łódź 1949, s. 371 i n.

przeciwko trzeciodłużnikowi (innemu współnikowi) może wytoczyć każdy z egzekwujących wierzycieli.

W przypadku wytoczenia przez wierzyciela egzekwującego powództwa przeciwko trzeciodłużnikowi, który żąda zasądzenia wierzytelności na rzecz swego dłużnika egzekwowanego, zachodzi substytucja procesowa, której następstwem jest podstawienie wierzyciela egzekwującego w miejsce jego dłużnika, będącego wierzycielem dłużników egzekwowanych, bez zmiany legitymacji materialnoprawnej. Podstawienie ma charakter względny, gdyż legitymacja procesowa przysługuje nadal zarówno podmiotowi podstawionemu, jak i dłużnikowi egzekwowanemu. Wierzyciel podstawiony w miejsce dłużnika egzekwowanego ma zarówno uprawnienia materialnoprawne, jak i procesowe. W ramach tych ostatnich może dochodzić roszczeń przysługujących swemu dłużnikowi⁷¹⁷.

W pozwie wierzyciel powinien żądać wypłaty należności do rąk dłużnika, ewentualnie nakazania uiszczenia ich komornikowi lub złożenia do depozytu sądowego⁷¹⁸. Wierzyciel egzekwujący w procesie wytoczonym przeciwko dłużnikowi zajętej wierzytelności powinien żądać zasądzenia dochodzonej należności na rzecz dłużnika egzekwowanego jak strony uprawnionej materialnie, a nie na swoją rzecz⁷¹⁹. Wierzyciel powinien przypoznać dłużnika, przeciwko któremu toczy się postępowanie egzekucyjne. W konsekwencji przypozwania dłużnik egzekwowany może przystąpić do tej strony procesu, której wygrana leży w jego interesie prawnym w charakterze interwenienta ubocznego. Art. 887 k.p.c. nie zawiera regulacji szczególnej, a zatem należy stosować ogólny przepis art. 76 k.p.c. co oznacza, że dłużnik z reguły będzie mieć interes prawny w tym, aby sprawę rozstrzygnięto na korzyść powoda, gdyż w efekcie może dojść w przyszłości do wygaśnięcia jego zobowiązania wobec wierzyciela⁷²⁰. Wierzyciel, który uchybi obowiązkowi przypozwania dłużnika-wspólnika, naraża się na zarzut wadliwego prowadzenia procesu (*exceptio male gesti*

⁷¹⁷ A. Szereda, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom IV. Komentarz. Art. 730–1095¹, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, Art. 887, pkt 2-5, Legalis. Por. uzasadnienie post. SN z 15.9.2017 r., III CZP 40/17, OSNC 2018, Nr 6, poz. 64.

⁷¹⁸ M. Drabik, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217. Tom II., red. T. Szanciło, Warszawa 2023, Art. 887, pkt 6, Legalis. Por. wyr. SN z 25.1.2017 r., IV CSK 232/16, Legalis.

⁷¹⁹ Zob. uzas. wyr. SN z 25.1.2017 r., IV CSK 232/16, Legalis.

⁷²⁰ S. Cieślak, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217, red. J. Jankowski, Warszawa 2019, Art. 887, pkt 5, Legalis.

processus), a także ewentualnego pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności, jeżeli dłużnik wykaże, że w wyniku zaniechania przypozwania i wadliwego prowadzenia przez wierzyciela procesu utracił dane roszczenie ze stosunku spółki cywilnej wobec trzeciodłużnika i potrąci wynikającą z tego tytułu kwotę z egzekwowanego świadczenia⁷²¹.

Pozwany wspólnik obowiązany jest podać sądowi wszystkich innych wierzycieli, na rzecz których dochodzona wierzytelność również została zajęta. Sąd zawiadomi tych wierzycieli stosownie do art. 195 k.p.c. Wierzyciele ci mogą w ciągu 2 tygodni od doręczenia zawiadomienia przystąpić do sprawy w charakterze powodów. Między wierzycielami egzekwowanego dłużnika nie zachodzi współuczestnictwo konieczne. Jest to współuczestnictwo materialne o charakterze dowolnym⁷²². Ma ono charakter współuczestnictwa jednolitego, ze wszystkimi konsekwencjami określonymi w art. 73 § 2 k.p.c.⁷²³.

Sąd, uwzględniając powództwo, zasądza należność na rzecz dłużnika, a nie na rzecz podstawionego wierzyciela⁷²⁴. Wyrok korzysta z rozszerzonej prawomocności, gdyż jest skuteczny względem innych wierzycieli. Jednakże w stosunku do wierzyciela, o którym sąd nie został powiadomiony, trzeciodłużnik nie może powoływać się na wyrok oddalający wobec niego powództwo⁷²⁵.

3.5. Syndyk, nadzorca sądowy i zarządca

Ostatnim przypadkiem podstawienia procesowego, do którego może dojść w postępowaniach o roszczenia ze stosunku spółki cywilnej będzie udział w charakterze strony syndyka, nadzorcy sądowego lub zarządcy. Największe znaczenie w praktyce będzie miał udział syndyka, dlatego też jego status należy omówić w szerszym zakresie.

Zgodnie z art. 61 p.u. z dniem ogłoszenia upadłości majątek upadłego staje się masą upadłości, która służy zaspokojeniu wierzycieli upadłego. Z tą chwilą upadły traci prawo zarządu oraz możliwość korzystania z mienia wchodzącego do masy upadłości i rozporządzania nim (art. 75 ust. 1 p.u.). Po ogłoszeniu upadłości postępowania sądowe,

⁷²¹ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 402.

⁷²² A. Szereda, *op. cit.*, pkt 13. Por. W. Broniewicz, *Podmiotowa zmiana powództwa*, NP 1965, Nr 13, s. 31 i n.

⁷²³ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające...*, s. 491 oraz cyt. tam literatura.

⁷²⁴ *Ibidem*, s. 400.

⁷²⁵ M. Drabik, *op. cit.*, pkt 9.

administracyjne lub sądowoadministracyjne dotyczące masy upadłości mogą być wszczęte i prowadzone wyłącznie przez syndyka albo przeciwko niemu. Syndyk prowadzi postępowania na rzecz upadłego, lecz w imieniu własnym (art. 144 ust. 1 i 2 p.u.). Dodatkowy skutek ogłoszenia upadłości współnika wynika z art. 874 § 2 k.c., który przewiduje rozwiązanie spółki cywilnej z dniem ogłoszenia upadłości współnika⁷²⁶. Zasadność tak daleko idącego skutku ogłoszenia upadłości jednego ze współników budzi kontrowersje w doktrynie⁷²⁷.

Ogłoszenie upadłości współnika w toku procesu spowoduje zawieszenie postępowania z urzędu przez sąd na podstawie art. 174 § 1 pkt 4 k.p.c., ze skutkiem od dnia ogłoszenia upadłości (art. 174 § 2 k.p.c.). Następnie sąd wezwie syndyka do udziału w sprawie (art. 174 § 3 k.p.c.), jednakże według art. 145 p.u. 1. postępowanie w sprawie wszczętej przeciwko upadłemu przed dniem ogłoszenia upadłości o wierzytelność, która podlega zgłoszeniu do masy upadłości, będzie mogło być podjęte przeciwko syndykowi tylko w przypadku, gdy w postępowaniu upadłościowym wierzytelność ta po wyczerpaniu trybu określonego ustawą nie zostanie umieszczona na liście wierzytelności. Jeżeli natomiast powództwo zostanie wytoczone już po ogłoszeniu upadłości, legitymacja procesowa przysługiwać będzie wyłącznie syndykowi. Syndyk z chwilą ustanowienia staje się zastępcą pośrednim upadłego współnika, niezależnie od woli upadłego. Istota zastępstwa pośredniego w odniesieniu do syndyka polega na tym, że w stosunkach zewnętrznych stroną czynności prawnej jest syndyk, lecz skutek tej czynności wywierany jest bezpośrednio w stosunku do dłużnika. Syndyk jest więc stroną w znaczeniu formalnym (procesowym), tzn. działa w postępowaniu we własnym imieniu, lecz na rzecz upadłego (jego praw i obowiązków), co oznacza, że skutki działań syndyka obciążają upadłego, gdyż stroną w znaczeniu materialnym, pomimo ogłoszenia upadłości, pozostaje upadły⁷²⁸. Legitymacja procesowa syndyka oparta jest zatem na opisanej wcześniej szerzej konstrukcji podstawienia procesowego bezwzględnego⁷²⁹.

3.6. Prokurator i podmioty działające na podobnych zasadach

⁷²⁶ Zgodnie z art. 543 p.u. chodzi tu o upadłość obejmującą likwidację majątku upadłego.

⁷²⁷ T. Sójka, R. Szyszko, [w:] Kodeks cywilny. Tom III. Komentarz. Art. 627–1088, red. M. Gutowski Warszawa 2022, Art. 874, Nb 6, Legalis. Zob. więcej: A. Herbet, Spółka..., [w:] System..., s. 715; J. Lic, Konsekwencje konstrukcji odpowiedzialności w spółce cywilnej dla postępowania upadłościowego, Prawo Spółek 2009, nr 3, s. 20-29.

⁷²⁸ Wyrok WSA w Szczecinie z 8.02.2018 r., I SA/Sz 1017/17, Legalis nr 1731553.

⁷²⁹ Zob. wyr. SN z 3.10.2008 r., I CSK 93/08, niepubl., Legalis.

W postępowaniach cywilnych dotyczących spraw ze stosunku spółki możliwy jest także udział prokuratora. Zgodnie z art. 7 zd. 1 k.p.c. prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. Prokurator może zatem wziąć udział w postępowaniu na dwa sposoby – wszcząć postępowanie albo wziąć udział w już toczącym się postępowaniu.

Wytaczając powództwo, prokurator może działać na rzecz oznaczonej osoby (art. 55 k.p.c.) albo w interesie publicznym (art. 57 k.p.c.). W pierwszym przypadku sąd zawiadamia tę osobę o wytoczeniu powództwa i doręcza jej odpis pozwu, a osoba ta może wstąpić do sprawy w każdym jej stanie w charakterze powoda. Do udziału prokuratora w sprawie stosuje się odpowiednio przepisy o współuczestnictwie jednolitym, a prokurator nie może samodzielnie rozporządzać przedmiotem sporu (do czynności materialno-dyspozycyjnych konieczna jest zgoda osoby, na rzecz której wytoczono powództwo). Pozew przewidziany w art. 57 k.p.c. prokurator wnosi przeciwko wszystkim osobom będącym stronami stosunku prawnego, którego dotyczy powództwo. Ta sytuacja dotyczy przede wszystkim ustalenia nieważności czynności prawnych z przyczyn wymienionych w art. 58 k.c. Wyrok prawomocny zapadły w sprawie wytoczonej przez prokuratora ma powagę rzeczy osądzonej pomiędzy stroną, na rzecz której prokurator wytoczył powództwo, a stroną przeciwną. Jednakże w sprawach o roszczenia majątkowe prawomocne rozstrzygnięcie sprawy nie pozbawia strony zainteresowanej, która nie brała udziału w sporze, możliwości dochodzenia swoich roszczeń w całości lub w tej części, w której nie zostały zasądzone (art. 58 k.p.c.).

W ramach drugiej formy udziału w procesie prokurator może wstąpić w zasadzie do każdego toczącego się postępowania bez względu na jego stadium, a swoje wstąpienie do postępowania może w szczególności połączyć z wniesieniem środka zaskarżenia, przy czym terminy do zaskarżenia orzeczeń sądowych, ustanowione dla stron, wiążą również prokuratora (art. 60 § 2 k.p.c.). Prokurator nie jest związany z żadną ze stron. Może on składać oświadczenia i zgłaszać wnioski, jakie uzna za celowe, oraz przytaczać fakty i dowody na ich potwierdzenie. Od chwili, kiedy prokurator zgłosił udział w postępowaniu, należy mu doręczać pisma procesowe, zawiadomienia o terminach i posiedzeniach oraz orzeczenia sądowe (art. 60 § 1 k.p.c.).

W praktyce prokurator niezwykle rzadko korzysta z przysługujących mu uprawnień. Tym bardziej sytuacją absolutnie wyjątkową będzie udział prokuratora w typowo gospodarczych sprawach ze stosunku spółki cywilnej.

Regulacja udziału prokuratora jest modelowym rozwiązaniem, na którym oparty jest również udział innych podmiotów uprawnionych do udziału w postępowaniu cywilnym, niebędących jednak uczestnikami postępowania w znaczeniu materialnym⁷³⁰. W szczególności przepisy o prokuratorze stosuje się odpowiednio do udziału w postępowaniu cywilnym: organizacji pozarządowych, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Pacjenta, Rzecznika Finansowego, Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego, inspektora pracy, powiatowego (miejskiego) rzecznika konsumentów⁷³¹.

3.7. Interwenient uboczny

Szerszego rozważenia wymaga możliwość zgłoszenia interwencji ubocznej przez inne osoby niż wspólnicy w procesie o rozwiązanie spółki cywilnej. Zgodnie z art. 76 k.p.c. kto ma interes prawny w tym, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron, może w każdym stanie sprawy aż do zamknięcia rozprawy w drugiej instancji przystąpić do tej strony (interwencja uboczna). Nadto według art. 84 § 1 k.p.c. strona, której w razie niekorzystnego dla niej rozstrzygnięcia przysługiwałoby roszczenie względem osoby trzeciej albo przeciwko której osoba trzecia mogłaby wystąpić z roszczeniem, może zawiadomić taką osobę o toczącym się procesie i wezwać ją do wzięcia w nim udziału. Wezwana do udziału w sprawie osoba może zgłosić swe przystąpienie do strony jako interwenient uboczny (art. 84 § 2 k.p.c.).

Zarysowany problem dotyczyć będzie w szczególności wierzycieli osobistych wspólnika, którzy do czasu rozwiązania spółki nie mogą zaspokoić się z majątku wspólnego wspólników. Wątpliwości wiążą się z posiadaniem przez wierzyciela interesu prawnego, jako rzeczywiście istniejącej potrzeby rozstrzygnięcia sprawy na korzyść jednej ze stron, wpływającego jednocześnie na jego (osoby trzeciej – interwenienta) sferę prawną⁷³². Wydaje się, że takiej możliwości nie można z góry wykluczyć, pod warunkiem

⁷³⁰ M. Muliński, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, Art. 7, Nb 7, Legalis.

⁷³¹ Zob. przypis 501.

⁷³² Szerzej na temat interesu prawnego jako przesłanki dopuszczalności interwencji ubocznej – J. Studzińska, Interwencja uboczna w procesie cywilnym, Warszawa 2019, s. 97 i n.

wykazania przez te osoby interesu prawnego w przystąpieniu do postępowania po jednej ze stron. Ponieważ jednak wyrok orzekający o rozwiązaniu spółki nie będzie zasadniczo dotyczył praw osób trzecich, ewentualna interwencja nie będzie miała charakteru samoistnego, dlatego też interwenient nie będzie mógł dokonywać czynności sprzecznych ze stanowiskiem strony, do której przystąpił⁷³³.

Oceniając powyższą kwestię należy mieć na względzie, że wierzyciel osobisty wspólnika może samodzielnie doprowadzić do ustania stosunku współwłasności łącznej majątku wspólnego w odniesieniu do tego wspólnika. Zgodnie z art. 870 k.c. jeżeli w ciągu ostatnich sześciu miesięcy została przeprowadzona bezskuteczna egzekucja z ruchomości wspólnika, jego wierzyciel osobisty, który uzyskał zajęcie praw przysługujących wspólnikowi na wypadek wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania, może wypowiedzieć jego udział w spółce na trzy miesiące naprzód, chociażby spółka była zawarta na czas oznaczony; jeżeli umowa spółki przewiduje krótszy termin wypowiedzenia, wierzyciel może z tego terminu skorzystać. W przypadku spółki co najmniej trzyosobowej inne będą jednak skutki wypowiedzenia udziału jednego ze wspólników od rozwiązania spółki. Wypowiedzenie udziału spowoduje bowiem powstanie po stronie występującego wspólnika roszczenia o zwrot wkładu lub jego równowartości (art. 871 § 1 k.c.) oraz roszczenia o wypłatę w pieniądzu takiej części wartości wspólnego majątku pozostałego po odliczeniu wartości wkładów wszystkich wspólników, jaka odpowiada stosunkowi, w którym występujący wspólnik uczestniczył w zyskach spółki (art. 871 § 2 k.c.). Z kolei rozwiązanie spółki spowoduje przekształcenie współwłasności łącznej we współwłasność w częściach ułamkowych i powstanie konieczności przeprowadzenia likwidacji spółki, w ramach której w pierwszej kolejności muszą zostać spłacone długi spółki, a dopiero potem dojdzie do zwrotu wkładów i podziału nadwyżki pomiędzy wspólników. Oznacza to, że rozstrzygnięcie sprawy o rozwiązanie spółki cywilnej może w istotny sposób zmienić sytuację prawną wierzyciela, w szczególności ograniczyć możliwość jego zaspokojenia w toku likwidacji spółki. Interes wierzyciela nie będzie zatem dotyczyć wyłącznie sfery ekonomicznej, ale także sfery jego interesu prawnego, ponieważ rozwiązanie spółki uniemożliwi mu skorzystanie z uprawnień przysługujących mu z mocy art. 870 k.c. i spowoduje zmianę jego sytuacji

⁷³³ Por. A. Terc, [w:] Kodeks spółek handlowych, komentarz, red. Z. Jara, Warszawa 2022, Art. 271, uw. 30.

prawnej jako wierzyciela osobistego jednego ze współników. Ocenie wierzyciela należy pozostawić stronę, do której chciałby przystąpić.

3.8. Współuczestnictwo procesowe

Charakter współuczestnictwa procesowego łączącego poszczególne podmioty postępowania w sprawach ze stosunku spółki uzależniony będzie od rodzaju powództwa i roli procesowej, w jakiej występują współnicy. Rodzaj legitymacji procesowej oraz współuczestnictwa w tego rodzaju sprawach należy odróżnić od spraw wynikających z solidarnej odpowiedzialności współników za tzw. zobowiązania zewnętrzne spółki, a także praw przysługujących współnikom spółki cywilnej wobec osób trzecich.

W sprawach o zasądzenie z powództwa wierzycieli spółki, współnicy, jako odpowiedzialni solidarnie za zobowiązania, są zazwyczaj uznawani za współuczestników materialnych dowolnych⁷³⁴. Stosownie do art. 366 § 1 w zw. z art. 864 k.c., wierzyciel spółki może, według swego wyboru, żądać świadczenia od wszystkich współników łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna. Węzeł solidarności biernej nie stwarza konieczności łącznego występowania przez współników w toczącym się procesie. Pozwany współnik nie może zatem podnieść zarzutu, że wierzyciel nie pozwał jednocześnie pozostałych współników, ani też kwestionować cofnięcia wobec nich pozwu i umorzenia w tej części postępowania⁷³⁵. Nie wchodzi też w grę usuwanie braku legitymacji procesowej w trybie art. 195 § 1 k.p.c., a co najwyżej dopozwanie z inicjatywy powoda kolejnych dłużników w trybie art. 194 § 3 k.p.c.⁷³⁶.

Należy jednak dodać, że do egzekucji ze wspólnego majątku współników spółki prawa cywilnego, konieczny jest tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim współnikom (art. 778 k.p.c.), a zatem uzyskanie tytułu egzekucyjnego przeciwko jednemu tylko współnikowi pozwoli na prowadzenie egzekucji wyłącznie z majątku osobistego tego współnika. Wspólnicy, którzy nie zostali pozwani, a którzy ze względu na węzeł odpowiedzialności solidarnej są zainteresowani rozstrzygnięciem sprawy, mogą przystąpić do toczącego się postępowania z własnej inicjatywy w charakterze

⁷³⁴ M. Jędrzejewska, *Współuczestnictwo...*, s. 155. Tak też SN w wyr. z 23.11.1982 r., IV PR 329/82, OSN 1983, Nr 7, poz. 101 i 6.12.2000 r., III CKN 1352/00, Legalis, a bezpośrednio w odniesieniu do spółki cywilnej – w post. z 17.1.2003 r., I CK 109/02, BSN 2003, Nr 8, poz. 6.

⁷³⁵ Zob. orz. SN z 14.10.1959 r., 4 CR 1254/58, NP 1960, Nr 1, s. 132 oraz orz. SN z 5.11.1966 r., II CR 387/66, OSNCP 1967, poz. 133.

⁷³⁶ Zob. uchw. SN z 21.11.1995 r., III CZP 162/95, OSNC 1996, Nr 3, poz. 34 z glosą M. Litwińskiej, PPH 1996, Nr 10, poz. 42.

interwenientów ubocznych (art. 76 i n. k.p.c.) lub z inicjatywy pozwanego, w drodze tzw. przypozwania (art. 84 k.p.c.)⁷³⁷. Współuczestnictwo konieczne i jednolite pozwanych wspólników spółki cywilnej zachodzi natomiast wówczas, gdy żądanie pozwu opiewa na zasądzenie obowiązku wydania rzeczy wchodzącej w skład wspólnego majątku wspólników⁷³⁸.

Odmienne kształtuje się legitymacja procesowa wspólników we wszczynanych przez nich postępowaniach o świadczenia wynikające z prowadzonej wspólnie działalności. Ma ona wówczas charakter łączny, zaś pomiędzy wspólnikami występuje współuczestnictwo materialne, konieczne i jednolite, oparte na wspólności praw i obowiązków⁷³⁹. Powództwo powinno być wytoczone zatem łącznie przez wszystkich wspólników. W przeciwnym razie sąd na podstawie art. 195 § 1 k.p.c. wezwie powoda do oznaczenia pozostałych wspólników pod rygorem oddalenia powództwa z powodu braku pełnej legitymacji procesowej. Jeżeli powód wykona powyższe zobowiązanie, sąd zawiadomi pozostałych wspólników, których udział w sprawie w charakterze powodów jest konieczny, o toczącym się procesie. Osoby te mogą w ciągu dwóch tygodni od doręczenia zawiadomienia przystąpić do sprawy w charakterze powodów (art. 195 § 2 k.p.c.).

Przywołane wyżej rozważania pozostają jedynie częściowo aktualne w odniesieniu do powództw o zasądzenie świadczeń wynikających ze stosunku spółki (tzw. zobowiązania wewnętrzne). Niewątpliwie odmienne będzie przedstawiała się legitymacja procesowa czynna wspólnika. Roszczenia ze stosunku spółki co do zasady przysługują poszczególnym wspólnikom niezależnie od siebie. Oznacza to, że każdy z nich może samodzielnie dochodzić przysługujących mu praw, w szczególności wynikających z prawa do udziału w zyskach, czy stanowiących roszczenie regresowe w sytuacji spłaty zobowiązań spółki z majątku osobistego. W konsekwencji ewentualnie współuczestnictwo wspólników po stronie czynnej nigdy nie będzie mieć charakteru koniecznego. Powyższe nie wyklucza oczywiście możliwości wystąpienia po stronie powodowej więcej niż jednego wspólnika. Taka konfiguracja procesowa może mieć miejsce przykładowo w razie odmowy wypłaty określonych kwot tytułem udziału w zysku przez trzeciego wspólnika na rzecz dwóch pozostałych. Pomiędzy powodami

⁷³⁷ A. Herbet, *Spółka...*, [w:] *System...*, s. 953.

⁷³⁸ M. Jędrzejewska, *Współuczestnictwo...*, s. 128.

⁷³⁹ Zob. S. Włodyka, *Współuczestnictwo konieczne w procesie cywilnym*, SC, t. X, 1967, s. 116; A. Barańska, *Współuczestnictwo materialne w procesie cywilnym*, ZNUŁ 1973, Nr 95, s. 60 i n.

zachodzić będzie wówczas współuczestnictwo materialne (art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c.), dowolne. Wydaje się, że odmienny charakter będzie miało współuczestnictwo po stronie powodowej w razie dochodzenia od innego współnika świadczenia wynikającego z uregulowanego w umowie spółki obowiązku wniesienia wkładu w postaci rzeczy lub środków pieniężnych. Żądanie pozwu będzie dotyczyło wówczas świadczenia wchodzącego w skład wspólnego majątku współników. Podobnie w przypadku dochodzenia roszczeń z tytułu rękojmi za wady fizyczne lub prawne przedmiotu wkładu, stanowiącego majątek wspólny współników. W opisanych przypadkach pomiędzy współnikami po stronie powodowej występuje współuczestnictwo materialne, konieczne i jednolite, oparte na wspólności praw i obowiązków oraz wynikające z istoty spornego stosunku prawnego, uzasadniające zastosowanie w toku procesu art. 195 § 1 k.p.c.⁷⁴⁰. Nieuzupełnienie legitymacji łącznej doprowadzi do oddalenia powództwa⁷⁴¹, przy czym może to nastąpić dopiero po bezskutecznym upływie terminu wyznaczonego powodowi przez sąd na podstawie art. 195 § 1 k.p.c., a w razie wykonania zobowiązania – dwutygodniowego terminu, o którym mowa w art. 195 § 2 zd. 3 k.p.c. Wyrok rozstrzygający istotę sprawy, mimo że w sprawie nie występują wszyscy współuczestnicy konieczni, nie wywołuje skutków prawnych – jest wyrokiem beżużytecznie wydanym (*sententia inutiliter data*). Wyrok taki nie wywołuje skutków prawnych w ogóle, a zatem nie tylko wobec podmiotów niedziałających. Wyrok, o którym mowa, nie korzysta jednak także z powagi rzeczy osądzonej, a zatem można wytoczyć ponowne powództwo o to samo roszczenie i pomiędzy tymi samymi stronami⁷⁴².

Jeśli chodzi o współuczestnictwo po stronie biernej procesu o zasądzenie świadczenia ze stosunku spółki, to A. Herbet zdaje się jednolicie przyjmować, że ma ono charakter materialny, konieczny i jednolity⁷⁴³. Stanowisko to wynika z przyjętego poglądu odnośnie do zakresu odpowiedzialności współników za tzw. zobowiązania wewnętrzne, co do których autor jako zasadę przyjmuje jego ograniczenie do majątku

⁷⁴⁰ Z zastrzeżeniem art. 458⁸ § 2 k.p.c.

⁷⁴¹ Z. Resich, Podmioty procesu w nowym kodeksie postępowania cywilnego, NP 1966, nr 2, s. 149; tak też: wyr. SN z 10.6.1997 r., II CKN 326/97, OSNC 1997, Nr 11, poz. 183; SN w uzasadnieniu wyr. z 31.1.2014 r., II CSK 254/13, Legalis i uzasadnieniu uchw. SN(7) z 20.4.2010 r., III CZP 112/09, OSNC 2010, Nr 7–8, poz. 98.

⁷⁴² I. Kunicki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, Art. 195, Nb 4 i 19, Legalis.

⁷⁴³ A. Herbet, Spółka..., [w:] System..., s. 950.

wspólnego⁷⁴⁴. W powiązaniu z dyspozycją art. 778 k.p.c. implikuje to przekonanie w zakresie charakteru współuczestnictwa procesowego. Wydaje się jednak, że konieczne jest poczynienie stosownych dystynkcji między poszczególnymi rodzajami spraw.

Współuczestnictwo bierne o charakterze koniecznym i jednolitym wystąpi jedynie w przypadku roszczeń ze stosunku spółki, co do których odpowiedzialność wspólników ogranicza się wyłącznie do majątku wspólnego. Dotyczy to zatem roszczeń dochodzonych w trakcie istnienia spółki cywilnej, z zastrzeżeniem opisanych wcześniej wyjątków⁷⁴⁵. W tego typu sprawach ograniczenie odpowiedzialności wspólników do majątku wspólnego, przy jednoczesnym wymogu dysponowania przez wierzyciela tytułem egzekucyjnym wydanym przeciwko wszystkim wspólnikom celem dopuszczalności egzekucji z majątku wspólnego (art. 778 k.p.c.) powoduje, że konieczne będzie łączne pozwanie wszystkich wspólników. Pogląd ten może wydawać się niekonsekwentny w porównaniu z przedstawionym wyżej stanowiskiem w zakresie zobowiązań zewnątrzspółkowych, jednakże owa sprzeczność jest jedynie pozorna. Konieczność rozróżnienia charakteru współuczestnictwa procesowego po stronie biernej w tych dwóch grupach spraw wynika z wykładni celowościowej i funkcjonalnej. Mianowicie, w przypadku roszczeń „zewnątrzspółkowych” tytuł egzekucyjny wydany wyłącznie przeciwko jednemu ze wspólników, co prawda nie pozwala na egzekucję z majątku wspólnego z uwagi na dyspozycję art. 778 k.p.c., jednakże nie wyklucza skierowania egzekucji przez wierzyciela do majątku osobistego pozwanego wspólnika. Z kolei w wypadku zobowiązań ze stosunku spółki, za które odpowiedzialność ogranicza się wyłącznie do majątku wspólnego, taki wyrok nie pozwalałby na skierowanie egzekucji zarówno do majątku osobistego z powodu obowiązku sądu zastrzeżenia ograniczenia odpowiedzialności do majątku wspólnego na podstawie art. 319 k.p.c., jak i do majątku wspólnego z uwagi na treść art. 778 k.p.c. Takiemu rozwiązaniu należy się sprzeciwić, ponieważ prowadziłoby w istocie do wydania tytułu egzekucyjnego, na podstawie którego, nawet po opatrzeniu klauzulą wykonalności, prowadzenie egzekucji z majątku wspólnego wspólników i osobistego każdego z nich byłoby niedopuszczalne, zaś wszczęte postępowanie egzekucyjne podlegałoby umorzeniu z urzędu w oparciu o dwie podstawy: w zakresie egzekucji z majątku osobistego na podstawie art. 824 § 1 pkt 2 k.p.c. z powodu niedopuszczalności egzekucji z uwagi na przedmiot, zaś w zakresie

⁷⁴⁴ Zob. rozdział I, pkt 6.

⁷⁴⁵ Dotyczy to przede wszystkim roszczeń regresowych i roszczeń związanych z obowiązkiem wniesienia wkładu – zob. szerzej rozdział I, pkt 6.

egzekucji z majątku wspólnego na podstawie art. 824 § 1 pkt 6 k.p.c. z powodu skierowania egzekucji przeciwko osobie, która według klauzuli wykonalności nie jest dłużnikiem⁷⁴⁶. Co więcej, sytuacja wierzyciela nie ulegałaby zmianie nawet w razie uzyskania przeciwko pozostałym wspólnikom odrębnego tytułu egzekucyjnego, ponieważ wykładnia językowa art. 778 k.p.c. przemawia za uznaniem, że wierzyciel nie może skierować egzekucji do majątku wspólnego wspólników jeżeli uzyskał przeciwko nim odrębne tytuły egzekucyjne⁷⁴⁷. Mając powyższe na uwadze trzeba przychylić się do stanowiska uznającego współuczestnictwo procesowe po stronie powodowej za konieczne. O ile zatem wadliwość w zakresie legitymacji procesowej czynnej nie zostanie usunięta w trybie art. 195 § 1 k.p.c., powództwo będzie podlegało oddaleniu⁷⁴⁸.

W pozostałych rodzajach spraw o zasądzenie świadczenia po stronie pozwanej zachodzić będzie współuczestnictwo materialne i dowolne. Chodzi tu w szczególności o wszystkie postępowania wytaczane po rozwiązaniu spółki cywilnej, a także powództwa o roszczenia w związku z nałożonym na wspólników obowiązkiem wniesienia wkładu i wynikające z rękojmi za wady fizyczne lub prawne przedmiotu wkładu, a także o roszczenia regresowe w związku ze spełnieniem zobowiązań spółki cywilnej przez jednego ze wspólników z jego majątku osobistego. W tych wszystkich postępowaniach powód może pozwać wszystkich pozostałych wspólników, jak również ograniczyć powództwo do części z nich. Wspólnik, który nie został pozwany, jeżeli posiada interes prawny może przystąpić do toczącego się postępowania w charakterze interwenienta ubocznego (art. 76 k.p.c.), a wierzyciel – skorzystać z możliwości dopozwania pozostałych wspólników na podstawie art. 194 § 3 k.p.c.⁷⁴⁹.

Zdecydowanie mniejsze kontrowersje wzbudza kwestia rodzaju współuczestnictwa procesowego w sprawach ze stosunku spółki o ustalenie oraz o rozwiązanie spółki cywilnej przez sąd. W przypadku powództw o ustalenie

⁷⁴⁶ M. Muliński, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217, red. J. Jankowski, Warszawa 2019, Art. 778, Nb 4; J. Jagieła, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom IV. Komentarz. Art. 730–1095¹, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, Art. 824, Nb 10 i 13, Legalis.

⁷⁴⁷ A. Stangret-Smoczyńska [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2012, art. 778, s. 218; P. Telenga [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 730-1217, red. A. Jakubecki, Warszawa 2019, art. 778, LEX; M. Muliński, op. cit., 778, Nb 4.

⁷⁴⁸ Zastosowanie znajdują tu skutki analogiczne jak w przypadku braku w zakresie legitymacji procesowej łącznej czynnej.

⁷⁴⁹ A. Herbet, Spółka..., [w:] System..., s. 916.

legitymowanym czynnie będzie współnik posiadający interes prawny (art. 189 k.p.c.) w wydaniu wyroku określonej treści. O ile nie sposób wykluczyć współuczestnictwa procesowego po stronie czynnej, o tyle zawsze będzie miało ono charakter materialny i jednolity, wynikający ze wspólności praw i obowiązków oraz istoty spornego stosunku prawnego. Nie będzie to jednak współuczestnictwo konieczne⁷⁵⁰.

Jeśli chodzi o charakter współuczestnictwa po stronie biernej w ramach powództwa o ustalenie wskazać należy, że art. 189 k.p.c., jako przepis prawa materialnego określający przesłanki skuteczności żądania ustalenia prawa lub stosunku prawnego, nie wymaga ani łącznego wystąpienia z takim żądaniem przez jakąś grupę osób, ani skierowania go łącznie przeciwko grupie osób z uwagi na inne kryterium jak tylko „interes prawny w ustaleniu”⁷⁵¹. O ewentualnym współuczestnictwie w sporze decyduje powołanie się zatem na wspólny kilku osobom interes prawny w uzyskaniu rozstrzygnięcia ustalającego konkretne prawo lub stosunek prawny, względnie na interes prawny powoda wymagający wystąpienia kilku osób w roli pozwanych w sprawie. Zdaniem M. Jędrzejewskiej, o istnieniu czynnego lub biernego współuczestnictwa w ramach procesów o ustalenie nie tyle decyduje istota spornego stosunku prawnego, ile interes prawny występujący po stronie powodowej. Podstawy do przyjęcia konstrukcji współuczestnictwa koniecznego po stronie biernej w procesie o ustalenie prawa lub stosunku prawnego istnieją tylko wtedy, gdy ustawodawca przewidzi rozszerzoną prawomocność wydanego w nim wyroku⁷⁵². Za koniecznością rozważania wielopodmiotowej formuły legitymacji procesowej biernej w sprawie o ustalenie prawa lub stosunku prawnego może jednak przemawiać oczekiwanie, że wyrok sądu wywoła skutki przewidziane przez art. 365 i art. 366 k.p.c., ze względu na które uprawnione podmioty poszukują ochrony sądowej. Skutki te mogą dotyczyć wyłącznie stron

⁷⁵⁰ W uzasadnieniu uchwały z 7 sierpnia 1970 r., III CZP 49/70, OSNC 1971, nr 3, poz. 42, SN wyjaśnił, że na nieważność bezwzględną czynności prawnej może się powołać każda osoba zainteresowana. Legitymowanym w takich sprawach jest zatem każdy zainteresowany w ustaleniu tej nieważności, bez względu na to, czy zainteresowanymi w takim ustaleniu są w tym samym stopniu również inne osoby. Z tej przyczyny po stronie zainteresowanych w ustaleniu bezwzględnej nieważności czynności prawnej nie zachodzi współuczestnictwo konieczne. Natomiast współuczestników takich, gdy występują wspólnie w procesie, wiąże współuczestnictwo materialne jednolite. Wydany bowiem w takiej sprawie wyrok dotyczy niepodzielnie ich wszystkich.

⁷⁵¹ M. Romańska, Wykorzystanie powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) w stosunkach umownych, „Palestra” 5-6/2015, s. 104.

⁷⁵² M. Jędrzejewska, Współuczestnictwo..., s. 27, 58, 169-170 i 191.

postępowania, w którym orzeczenie zapadło, a to oznacza, że ograniczenie przez powoda kręgu pozwanych spowoduje, że nawet uwzględnienie powództwa nie doprowadzi do zlikwidowania sporu między wszystkimi zaangażowanymi weń podmiotami. Osoby, które nie były stronami w sporze prawomocnie rozstrzygniętym i których nie obejmuje z mocy przepisu szczególnego rozszerzona prawomocność materialna wcześniejszego wyroku, nie są pozbawione możliwości realizowania swego prawa we własnej sprawie, także wtedy, gdy łączy się to z kwestionowaniem oceny wyrażonej w innej sprawie w zakresie przesłanek orzekania⁷⁵³.

Biorąc powyższe pod uwagę należy stwierdzić, że charakter legitymacji procesowej biernej, a co za tym idzie, współuczestnictwa procesowego po stronie pozwanej, zależeć będzie od przedmiotu sprawy o ustalenie. Zgodnie z definicją zawartą w art. 72 § 2 k.p.c., współuczestnictwo konieczne po stronie biernej zachodzi wtedy, gdy sprawa przeciwko kilku osobom może toczyć się tylko łącznie, ponieważ im razem przysługuje legitymacja procesowa. Ustawowa definicja współuczestnictwa koniecznego biernego zawarta w tym przepisie nie jest pełna, gdyż wskazuje tylko na skutek procesowy takiej więzi, sprowadzający się do konieczności łącznego rozpoznawania sporu przeciwko kilku osobom. Współuczestnictwo konieczne może wynikać z istoty spornego stosunku prawnego lub z wyraźnego przepisu prawnego. Bierne współuczestnictwo konieczne, wypływające z istoty spornego stosunku prawnego, zachodzi wtedy, gdy z jego treści wynika konieczność łącznego występowania podmiotów. Udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy w konkretnym wypadku występuje współuczestnictwo konieczne, wymaga zatem analizy każdego stosunku prawnego dotyczącego zgłoszonego roszczenia od strony prawa materialnego i rozważenia, czy stroną w procesie muszą być wszystkie osoby tworzące strony stosunku materialnoprawnego lub wszystkie podmioty wspólnego obowiązku, czy też mogą być tylko niektóre z nich. Niewątpliwie łączna legitymacja procesowa bierna przysługiwać będzie wszystkim pozostałym wspólnikom spółki cywilnej w procesie o ustalenie nieważności umowy spółki, ustalenie jej istnienia lub nieistnienia. Powyższe wynikać będzie z istoty stosunku prawnego⁷⁵⁴. Jednocześnie będzie to współuczestnictwo jednolite, które zachodzi wówczas, gdy wyrok ma dotyczyć niepodzielnie wszystkich

⁷⁵³ M. Romańska, op. cit., s. 105.

⁷⁵⁴ Por. uchw. SN z 17.09.1969r., III CZP 65/69, OSNCP 1970/2/28, wyr. SA w Łodzi z 9.09.1992r., IA Cr 186/92), OSA 1993/1/8; wyr. SA w Białymstoku z 21.12.2012 r., I ACa 699/12, niepubl., Legalis.

współuczestników. Oznacza to, że wobec każdego ze współuczestników niezbędne jest wydanie jednorodnego rozstrzygnięcia. Brzmienie wyroku musi być jednakowe wobec wszystkich. Niemożliwe jest też wydanie wcześniejszego rozstrzygnięcia w stosunku do poszczególnych współuczestników. W takiej sytuacji, sprawę traktuje się jako jedną i niepodzielną wobec wszystkich podmiotów występujących po danej stronie. Ewentualna rozbieżność rozstrzygnięcia wobec współuczestników jednolitych stanowiłaby wewnętrzną sprzeczność wyroku i nie byłaby możliwa do pogodzenia z istotą stosunku prawnego⁷⁵⁵. Taki sam charakter będzie miało współuczestnictwo bierne w sprawie o rozwiązanie spółki cywilnej. Oznacza to, że legitymację procesową bierną łączną posiadać będą wszyscy pozostali wspólnicy⁷⁵⁶.

Legitymacja procesowa łączna – czynna i bierna, przysługiwać będzie także każdorazowo spadkobiercom zmarłego wspólnika (tzw. wspólnikowi zbiorowemu), którzy weszli w miejsce zmarłego spadkobiercy na podstawie klauzuli zastrzeżonej w umowie spółki na podstawie art. 872 k.c. Według utrwalonego w orzecznictwie stanowiska współuczestnictwo konieczne bierne występuje także w sprawach z powództwa prokuratora lub osoby trzeciej o ustalenie, a także ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego, ponieważ konieczny jest wówczas w procesie łączny udział wszystkich stron przekształcanego bądź ustalanego stosunku prawnego⁷⁵⁷.

Podobnie pozew o rozwiązanie spółki (art. 874 § 1 k.c.) może wnieść każdy wspólnik samodzielnie, jednakże po stronie powodowej może wystąpić także łącznie kilku wspólników, pomiędzy którymi będzie zachodziło współuczestnictwo materialne jednolite. Ze względu na jedną z naczelnych zasad postępowania cywilnego, to jest zasadę dwustronności postępowania, niedopuszczalne byłoby wystąpienie z powództwem o rozwiązanie spółki przez wszystkich wspólników.

Na gruncie tego rodzaju spraw pojawia się pytanie, jak powinien postąpić sąd w razie wytoczenia przez poszczególnych wspólników odrębnych powództw o rozwiązanie spółki. Chodzi tu o dalsze losy powództw w sprawach, w których nastąpi doręczenie odpisu pozwu w czasie późniejszym, tj. czy sąd powinien połączyć te sprawy do łącznego

⁷⁵⁵ Wyr. SA w Łodzi z 22.10.2019 r., I ACa 969/18, niepubl., Legalis.

⁷⁵⁶ M. Uliasz, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. M. Załucki, Warszawa 2023, Art. 874, Nb 10, Legalis.

⁷⁵⁷ Por. uzasadnienie uchw. SN 17.09. 1969 r., III CZP 65/69, OSNC 1970/2/28 oraz wyr. SN: z 16.04.1985 r., IV CR 103/85, OSNCP 1986/1-2/17 i z 13.05.2010 r., IV CSK 531/09, Lex nr 678025.

rozpoznania i rozstrzygnięcia na podstawie art. 219 k.p.c., czy też odrzucić wniesiony później pozew na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. z uwagi na zawisłość sporu. Na gruncie spraw o rozwiązanie spółki kapitałowej (art. 271 k.s.h.) zdaje się przeważać pogląd J.P. Naworskiego, który opowiada się za koniecznością zarządzenia połączenia spraw w celu ich łącznego rozpoznania na podstawie art. 219 k.p.c. Sytuacja procesowa w sprawach o rozwiązanie spółki kapitałowej jest jednak o tyle odmienna, że w ich przypadku stroną pozwaną będzie zawsze wyłącznie spółka, której rozwiązania dotyczy powództwo. Jest to konsekwencja przyznania spółkom kapitałowym osobowości prawnej, w przeciwieństwie do spółki cywilnej. Z kolei powodem może być każdy wspólnik, członek organu spółki lub oznaczony w odrębnej ustawie organ państwowy. Co przy tym istotne, po stronie powodowej nie zachodzi współuczestnictwo konieczne. Oznacza to, że w razie wytoczenia powództwa o rozwiązanie spółki kapitałowej odrębnie przez kilka podmiotów – wspólników lub członków organu spółki, brak będzie tożsamości stron we wszczętych procesach, w konsekwencji nie dojdzie do zawisłości sporu w rozumieniu art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Ze względu jednak na fakt, że wyrok, jaki zostanie wydany w sprawie o rozwiązanie spółki, będzie wiązał pozostałych wspólników oraz członków organów spółki, zasadne wydaje się zarządzenie spraw do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia⁷⁵⁸. W sprawach o rozwiązanie spółki cywilnej wydaje się, że właściwym rozwiązaniem będzie odrzucenie pozwu. Niezależnie bowiem od konfiguracji procesowej, to jest tego, który ze wspólników występuje po danej stronie procesu, oba postępowania będą toczyć się pomiędzy tymi samymi stronami i obejmować to samo roszczenie. Każdorazowo żądanie pozwu będzie dotyczyć ukształtowania stosunku prawnego poprzez rozwiązanie tej samej spółki cywilnej. Bez znaczenia w tym kontekście będzie kwestia powoływanych przez poszczególnych powodów podstaw faktycznych żądania pozwu.

3.9. Dopuszczalność zmian podmiotowych w trakcie procesu

Charakter spraw ze stosunku spółki rozpoznawanych w procesie powoduje ich objęcie postępowaniem odrębnym w sprawach gospodarczych. To z kolei w istotny sposób wpływa na dopuszczalność dokonywania zmian podmiotowych w toku procesu. Zgodnie bowiem z art. 458⁸ § 2 k.p.c. przepisów art. 177 § 1 pkt 5, art. 194–196, art. 198

⁷⁵⁸ J. Jagieła, *Postępowanie...*, s. 94-98. Por. J.P. Naworski, [w:] *Kodeks spółek handlowych, Komentarz t. II*, red. R. Potrzebszcz, T. Siemiątkowski, Warszawa 2011, Art. 271, uw. 3, Legalis.

oraz art. 205 nie stosuje się. Założeniem powyższej regulacji jest skrócenie czasu trwania postępowań w sprawach gospodarczych, czemu z całą pewnością sprzyja niedopuszczalność dokonywania zmian podmiotowych, które mogą przyczynić się do wydłużenia procesu. Ustawodawca doszedł do przekonania, że w sprawach gospodarczych ze względu na zawodowy charakter działalności stron procesu należy od nich wymagać, by przykładowo powód wytaczając powództwo wiedział kogo pozywa, o co i z jakiego tytułu, zaś negatywne konsekwencje uchybień w tym przedmiocie powinny obciążać właśnie jego. Przedmiotowa regulacja budzi jednak kontrowersje, ponieważ jej praktyczne zastosowanie może prowadzić niepotrzebnego zwiększania liczby spraw, co z całą pewnością nie spowoduje odciążenia sądownictwa powszechnego w ujęciu całościowym⁷⁵⁹.

W postępowaniu gospodarczym wyłączono stosowanie art. 194-196 i 198 k.p.c. W następstwie tego rozwiązania zmiany podmiotowe dokonane na podstawie wymienionych przepisów są niedopuszczalne. Odnosi się to zarówno do przypadków, gdy do zmian podmiotowych może dojść na wniosek stron (art. 194 § 1–2 k.p.c., art. 196 § 1 k.p.c.) albo przez sąd z urzędu (art. 195 § 1–2 k.p.c.)⁷⁶⁰. Szczególnie istotnym w kontekście wskazywanych wcześniej wątpliwości związanych z charakterem legitymacji procesowej łącznej przysługujących współnikom w istotnej części postępowań ze stosunku, jest wyłączenie możliwości uzupełnienia braków w zakresie tej legitymacji w trybie art. 195 k.p.c. W takiej sytuacji niedopuszczalne jest podejmowanie przez sąd czynności z urzędu w zakresie zmiany podmiotowej powództwa w przypadkach współuczestnictwa koniecznego, o których stanowi art. 195 k.p.c. W konsekwencji sąd oddali powództwo, co spowoduje konieczność ponownego wniesienia pozwu dotyczące tego samego sporu pod względem przedmiotowym, a jedynie odmiennego pod względem konfiguracji podmiotowej, który to brak mógłby z łatwością zostać usunięty przy zastosowaniu instytucji z art. 195 k.p.c.

Niedopuszczalność stosowania w postępowaniu gospodarczym przepisów art. 194-196 i 198 k.p.c. powoduje konieczność oddalenia wniosków stron o dokonanie zmian podmiotowych na tej podstawie. Postanowienie może zostać wydane przez sąd na

⁷⁵⁹ T. Szanciło, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I, red. T. Szanciło, Warszawa 2023, Art. 458⁸, Nb 1, Legalis.

⁷⁶⁰ P. Feliga, Sprawiedliwe załatwienie sprawy gospodarczej jako cel odrębności postępowania w sprawach gospodarczych (art. 458¹–458¹³ k.p.c.), [w:] Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC, red. P. Ryłski, Warszawa 2020, s. 189.

posiedzeniu niejawnym (art. 148 § 3 k.p.c.) i jest niezaskarżalne w drodze zażalenia do innego składu sądu I instancji (art. 394^{1a} § 1 k.p.c.) lub sądu II instancji (art. 394 § 1 k.p.c.), a co za tym idzie – nie podlega uzasadnieniu (art. 357 § 1 i § 2¹ k.p.c.). Tego rodzaju postanowienie może zostać zaskarżone jedynie w apelacji na podstawie art. 380 k.p.c.

Wskazany w art. 458⁸ § 2 k.p.c. zakres niedopuszczalnych zmian podmiotowych nie wyklucza dopuszczalności zmian podmiotowych w postępowaniu w sprawach gospodarczych w drodze ogólnego następstwa procesowego oraz przekształceń w wyniku podstawienia procesowego. W szczególności wskutek ogłoszenia upadłości strony możliwe jest wstąpienie do postępowania syndyka w miejsce upadłego (art. 144 ust. 1 p.u.), zaś w razie otwarcia postępowania sanacyjnego – zarządcy w miejsce dłużnika (art. 311 ust. 1 p.r.)⁷⁶¹. Dopuszczalne będzie także przekształcenie podmiotowe polegające na wejściu w miejsce zmarłego współnika jego spadkobierców przy zastrzeżeniu klauzuli z art. 872 k.c., zarządcy sukcesyjnego, kuratora spadku lub wykonawcy testamentu. Dopuszczalne są także interwencja główna i uboczna (art. 75–83 k.p.c.)⁷⁶² oraz przypozwanie (art. 84–85 k.p.c.)⁷⁶³, które nie stanowią zmian podmiotowych *sensu stricto*. Przepisy art. 75–85 k.p.c. nie znajdują jednak zastosowania w sytuacji zbiegu postępowania w sprawach gospodarczych i postępowania uproszczonego na zasadzie kumulacji (art. 505⁴ § 1 zd. 2 w zw. z art. 458¹ § 2 k.p.c.)⁷⁶⁴.

Istotne znaczenie ma także możliwość zastosowania art. 192 pkt 3 *in fine* k.p.c. regulującego kwestię następstwa procesowego szczególnego nabywcy rzeczy lub prawa, objętych sporem, zbytych w toku procesu, w miejsce zbywcy takiej rzeczy lub prawa. W odniesieniu do roszczeń ze stosunku spółki oznacza to dopuszczalność zmiany strony procesu w osobie współnika, który dokona zbycia ogółu praw i obowiązków w spółce na rzecz innej osoby. Należy pamiętać, że do wejścia nabywcy w miejsce zbywcy konieczna jest złożenie przez niego stosownego oświadczenia, a także zgoda wyrażona przez stronę

⁷⁶¹ P. Feliga, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. P. Rylski, Warszawa 2022, Art. 458⁸, pkt 22, Legalis; R. Kulski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz do art. 425–729, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, Art. 458⁸, Nb 3, Legalis. Por. uchw. SN z 24.4.1972 r., III PZP 17/70, OSNCP 1973, Nr 5, poz. 72

⁷⁶² Post. SN z 25.11.1997 r., I CZ 141/97, Legalis.

⁷⁶³ T. Szczurowski, Specyfika nowego postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego nr 11/2019, s. 44.

⁷⁶⁴ P. Feliga, [w:] Kodeks..., Art. 458⁸, pkt 24.

przeciwnej. Dopuszczalności tego rodzaju zmian nie wyłącza rozpoznanie sprawy w ramach postępowania uproszczonego.

Zaprezentowane ograniczenia w zakresie zmian podmiotowych w toku procesu nie znajdą zastosowania w przypadku skutecznego wniosku strony, która nie jest przedsiębiorcą lub jest przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną o rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych na podstawie art. 458⁶ k.p.c.

4. Przebieg postępowania

4.1. Uwagi ogólne

Przebieg postępowania w sprawach ze stosunku spółki uzależniony będzie przede wszystkim od rodzaju dochodzonych roszczeń oraz zakresu zastosowania przepisów dotyczących poszczególnych postępowań odrębnych. Niemniej jednak brak jest szczególnych procesowych regulacji charakterystycznych wyłącznie dla tego rodzaju spraw. Oznacza to, że dokonywane w toku procesu czynności podlegają w pierwszej kolejności przepisom ogólnym regulującym postępowanie procesowe, z uwzględnieniem odrębności wynikających z zastosowania przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych oraz ewentualnie innych postępowań odrębnych (w szczególności postępowania uproszczonego). Z tego też powodu analizę czynności postępowania w sprawach ze stosunku spółki cywilnej należy ograniczyć do przywołania jedynie najbardziej charakterystycznych instytucji procesowych oraz zagadnień wywołujących w praktyce sądowej największe kontrowersje. Poza przedmiotem rozważań pozostawiać będą zagadnienia ogólne związane z postępowaniem w sprawach gospodarczych, które w sprawach ze stosunku spółki będą miały pełne zastosowanie.

W postępowaniach ze stosunku spółki na zasadach ogólnych stosowane będą przepisy k.p.c. dotyczące doręczeń (art. 131-147 k.p.c.), posiedzeń sądowych (art. 148-163 k.p.c.), terminów (art. 164-172 k.p.c.), zawieszenia postępowania (art. 173-182 k.p.c.), organizacji postępowania (art. 205¹-205¹² k.p.c.), rozprawy (art. 206-226² k.p.c.).

4.2. Wymogi formalne pozwu

Pozew w sprawach ze stosunku spółki powinien odpowiadać ogólnym warunkom przewidzianym dla wszystkich pism procesowych (art. 126 i n. k.p.c.), warunkom przewidzianym w Kodeksie postępowania cywilnego dla pozwu (art. 187 i n. k.p.c.), a także ewentualnym dodatkowym warunkom przewidzianym w przepisach szczególnych.

Dalsze wymogi formalne pozwu wynikać mogą ze szczególnych uregulowań poszczególnych postępowań odrębnych, w sprawach ze stosunku spółki cywilnej w szczególności postępowania w sprawach gospodarczych. Omawiany rodzaj spraw nie został jednak objęty jakimikolwiek regulacjami szczególnymi, a zatem zastosowanie znajdą przepisy ogólne. W wypadku niezachowania warunków formalnych pozwu zastosowanie znajdzie regulacja ogólna dotycząca usuwania braków formalnych przewidziana w art. 130 i n. k.p.c.

4.3. Zakres zastosowania przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych

Gospodarczy charakter spraw ze stosunku spółki został już szeroko omówiony w rozważaniach dotyczących właściwości sądu gospodarczego⁷⁶⁵. Ich kwalifikacja powoduje objęcie tych postępowań przepisami art. 458¹ – 458¹³ k.p.c. regulującymi postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych. Przepisy o postępowaniu odrębnym mają zastosowanie także w postępowaniu apelacyjnym, zażaleniowym i ze skargi kasacyjnej, a także w postępowaniu wywołanym skargą o wznowienie postępowania oraz skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, chyba że kolidują z przepisami normującymi te postępowania⁷⁶⁶.

Sąd rozpozna jednak sprawę z pominięciem przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych na wniosek strony, która nie jest przedsiębiorcą lub jest przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną (art. 458⁶ § 1 k.p.c.). W tym drugim wypadku chodzi o osoby fizyczne prowadzące tzw. jednoosobową działalność gospodarczą na podstawie wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. Ze względu na rodzaj działalności i jej skalę, a co za tym idzie – możliwie mniejszy poziom profesjonalizmu, ustawodawca umożliwił także tym podmiotom uniknięcie charakteryzującego się surowszymi, w porównaniu do zasad ogólnych, rygorami procesowymi postępowania w sprawach gospodarczych. Regulacja ta będzie miała szerokie zastosowanie w sprawach ze stosunku spółki cywilnej, ponieważ współnikami w zdecydowanej większości są właśnie osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w oparciu o wpis do CEIDG. Z kolei statusu przedsiębiorcy mogą w ogóle nie posiadać spadkobiercy zmarłego współnika.

⁷⁶⁵ Rozdział III, pkt 2.1.4.

⁷⁶⁶ R. Kułski, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz do art. 425–729, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, Art. 458¹, Nb 1.

Wniosek o rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu odrębnym powinien być złożony w pozwie lub pierwszym piśmie procesowym w przypadku strony reprezentowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej. Z kolei w przypadku strony niereprezentowanej przez profesjonalnego pełnomocnika wniosek musi być złożony w terminie tygodniowym od doręczenia na piśmie pouczenia o treści art. 458⁶. W razie współuczestnictwa procesowego po którejś ze strony wniosek z art. 458⁶ k.p.c. może złożyć każdy ze współuczestników, bez względu na jego rodzaj⁷⁶⁷. Wniosek złożony po terminie jest nieskuteczny, jednak uchybienie terminowi bez winy strony może doprowadzić do jego przywrócenia. W takim przypadku jeżeli wcześniej podjęto czynności właściwe tylko dla postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych, konieczne jest ich powtórzenie z zastosowaniem zasad postępowania procesowego „zwykłego”, ewentualnie ich korekta w niezbędnym zakresie⁷⁶⁸.

Złożony w terminie wniosek wiąże sąd, który powinien wydać niezaskarżalne postanowienie o rozpoznawaniu sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych⁷⁶⁹, przy czym sprawa pozostaje w sądzie gospodarczym i podlega rozpoznaniu w dotychczasowym składzie. Zaskarżeniu nie podlega także postanowienie sądu nieuwzględniające powyższego wniosku. W obu wypadkach możliwe jest zaskarżenie wydanych orzeczeń w razie wniesienia apelacji na podstawie art. 380 k.p.c.⁷⁷⁰.

4.4.Kumulacja roszczeń ze stosunku spółki

⁷⁶⁷ J. Gudowski, Kodeks..., s. 1125; T. Wiśniewski, Kodeks..., s. 689.

⁷⁶⁸ J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, red. T. Zembruski, Warszawa 2020, art. 458(6), s. 1124. Por. A.Arkuszewska [w:] Kodeks postępowania cywilnego..., red. J.Gołaczyński, D.Szostak, s. 332; T.Szanciło [w:] Kodeks postępowania cywilnego, t. 1, red. T.Szanciło, s. 1573; T. Wiśniewski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom. II. Artykuły 367–505(39), red. D. Dończyk, J. Iwulski, G. Jędrejek, I. Koper, G. Misiurek, M. Orecki, P. Pogonowski, S. Sołtysik, D. Zawistowski, T. Zembruski, T. Wiśniewski Warszawa 2021, art. 458(6), s. 688.

⁷⁶⁹ T. Wiśniewski wskazuje na możliwość ustosunkowania się do wniosku w drodze zarządzenia przewodniczącego wydanego na podstawie art. 201 § 1 k.p.c. – Kodeks..., s. 689.

⁷⁷⁰ Zob. post. SN: z 22.11.2007 r., II PZ 59/07, OSNP 2009/3–4, poz. 47; z 17.07.2008 r., II CZ 54/08, IC 2009/4, s. 47; z 10.01.2014 r., I CZ 101/13, LEX nr 1415496; z 8.07.2016 r., I CZ 38/16, LEX nr 2094778.

Zgodnie z art. 191 k.p.c. powód może dochodzić jednym pozwem kilku roszczeń przeciwko temu samemu pozwanemu, jeżeli nadają się one do tego samego trybu postępowania oraz jeżeli sąd jest właściwy ze względu na ogólną wartość roszczeń, a ponadto - gdy roszczenia są różnego rodzaju - o tyle tylko, o ile dla któregośkolwiek z tych roszczeń nie jest przewidziane postępowanie odrębne ani też nie zachodzi niewłaściwość sądu według przepisów o właściwości bez względu na wartość przedmiotu sporu. Przesłanką dopuszczalności kumulacji roszczeń nie jest zatem związek między roszczeniami, co oznacza, że kumulacji mogą podlegać roszczenia wynikające z tych samych lub różnych stosunków prawnych, niezależnie, czy są tożsame rodzajowo, np. roszczenie o wydanie i o zapłatę, o ustalenie i o zasądzenie świadczenia. Badanie dopuszczalności kumulacji roszczeń następuje z urzędu.

Podstawową przesłanką kumulacji roszczeń jest tożsamość podmiotowa w tym sensie, że wszystkie skumulowane roszczenia są kierowane przeciwko tym samym pozwanym lub przez tych samych powodów. Jeżeli zachodzi kumulacja po stronie współuczestników bądź przeciwko współuczestnikom, ale w zakresie każdego z tych roszczeń występuje inny rodzaj współuczestnictwa, należy przestrzegać reguł dokonywania czynności procesowych przez współuczestników jednolitych odrębnie w stosunku do każdego ze skumulowanych roszczeń⁷⁷¹. W tym świetle możliwe będzie przykładowo dochodzenie roszczeń o zapłatę tytułem udziału w zysku spółki za kilka różnych okresów rozliczeniowych, a także kumulacja roszczeń z art. 871 § 1 i § 2 k.c., to jest o zwrot wkładu wniesionego do spółki oraz wypłatę kwoty pieniężnej tytułem należnej części majątku wspólnego występującego wspólnika.

Kolejną przesłankę stanowi konieczność zachowania tego samego trybu postępowania dla wszystkich kumulowanych roszczeń, to jest trybu procesowego lub nieprocesowego. Przykładem niedopuszczalnej kumulacji roszczeń byłaby zatem kumulacja sprawy o rozwiązanie spółki cywilnej (art. 874 k.c.) ze sprawą o rozliczenie pomiędzy wspólnikami w ramach likwidacji majątku, a ściślej – podziału majątku wspólnego wspólników po jej ustaniu (art. 875 k.c.). Każda z tych spraw powinna być wszczęta osobna, zaś w razie objęcia jednym pozwem obu żądań, roszczenia powinny zostać rozłączone do odrębnego rozpoznania, z zachowaniem właściwego trybu postępowania. Dodać należy, że wyrok orzekający rozwiązanie spółki stanowi orzeczenie

⁷⁷¹ T. Szanciło, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz. Art. 1–458¹⁶. Tom I, Warszawa 2023, Art. 191, Nb 2; zob. M. Manowska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I, red. M. Manowska, Warszawa 2021, s. 714.

o charakterze prejudycjalnym dla sprawy o podział majątku wspólnego, co oznacza, że rozpoznawane w trybie nieprocesowym postępowanie o podział majątku wspólnego współników powinno zostać zawieszone na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. W wypadku, gdy każda z tych spraw (jedna w formie powództwa, druga w postaci wniosku) zostaje wszczęta osobno, nie wchodzi także w grę stosowanie art. 219 k.p.c., który reguluje połączenie kilku oddzielnych spraw do łącznego rozpoznania lub także rozstrzygnięcia. Unormowanie to bowiem odnosi się do spraw toczących się w tym samym trybie, zwłaszcza procesowym. Wymaga przy tym podkreślenia, że jeżeli sprawę wszczęto lub prowadzono w trybie niewłaściwym, sąd rozpoznaje ją w trybie właściwym lub przekaże ją właściwemu sądowi do rozpoznania w takim trybie (art. 201 k.p.c.)⁷⁷².

Nie jest dopuszczalna przedmiotowa kumulacja roszczeń, z których jedno podlega rozpoznaniu w postępowaniu zwykłym, a drugie w postępowaniu odrębnym, jak i roszczeń, które podlegają rozpoznaniu w różnych postępowaniach odrębnych (z wyjątkiem postępowania nakazowego lub upominawczego oraz uproszczonego). Z racji przynależności wszystkich spraw ze stosunku spółki do postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych przesłanka ta będzie zazwyczaj spełniona, o ile wszystkie należec będą wyłącznie do tego postępowania odrębnego lub innego wspólnego dla nich (najczęściej będzie to postępowanie uproszczone). Jeżeli jednak tylko jedno z kilku roszczeń podlegałoby rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym, należy je wyłączyć do odrębnego rozpoznania. W tym kontekście należy pamiętać o regulacji art. 505³ § 1 i 2 k.p.c. ograniczającej przedmiotową kumulację roszczeń do roszczeń wynikających z tego samego stosunku prawnego lub kilku stosunków prawnych tego samego rodzaju. W omawianej kategorii spraw źródłem wszystkich dochodzonych roszczeń powinien być ten sam stosunek spółki cywilnej, a zatem wskazany warunek z reguły będzie spełniony.

W odróżnieniu od postępowania zwykłego, w przypadku niedopuszczalnego połączenia w jednym pozwie kilku roszczeń w postępowaniu uproszczonym sąd nie rozdziela poszczególnych roszczeń do odrębnych postępowań, ale zgodnie z art. 505³ § 2 zd. 2 i 3 k.p.c. przewodniczący zarządza zwrot pozwu bez wezwania do usunięcia tego braku. Jeżeli jednak w terminie tygodnia od dnia doręczenia zarządzenia o zwrocie powód cofnie pozew w zakresie żądań niepodlegających łączeniu, pozew w pozostałej części wywołuje skutek od daty jego pierwotnego wniesienia.

⁷⁷² Wyr. SN z 20.06.1989 r., III CRN 166/89, OSP 1990 nr 9, poz. 331.

Ostatnią przesłankę stanowi ustalenie, czy dla któregośkolwiek z roszczeń nie zachodzi niewłaściwość sądu według przepisów o właściwości bez względu na wartość przedmiotu sporu, a więc gdy chodzi o roszczenia inne niż przewidziane w art. 17 pkt 4 k.p.c. Ze względu na majątkowy charakter spraw ze stosunku spółki taka niewłaściwość nie powinna mieć miejsca. Dodać jednak należy, że w razie kumulacji roszczeń jednego rodzaju, o właściwości rzeczowej przesądzać będzie ich łączna wartość⁷⁷³.

Dalsze losy wyłączonych do odrębnego rozpoznania spraw zależą od tego, czy należą one do właściwości rzeczowej i miejscowej tego samego sądu – jeżeli tak, sąd rozpozna je jako odrębne sprawy, ewentualnie łącząc w trybie art. 219 k.p.c., a jeżeli nie – sąd wyda postanowienie w przedmiocie przekazania sprawy do sądu właściwego (art. 200 § 1⁴ k.p.c.). Jeżeli natomiast sprawy należą do różnych trybów postępowania, powinno zostać wydane postanowienie o zmianie trybu (art. 201 § 2 k.p.c.)⁷⁷⁴.

4.5. Przedmiotowa zmiana powództwa

W postępowaniu w sprawach gospodarczych z mocy art. 458⁸ § 1 zd. 1 k.p.c. zasadniczo wyłączona jest możliwość zmiany powództwa polegającej na wystąpieniu z nowym roszczeniem obok dotychczasowego (zmiana ilościowa – rozszerzenie powództwa) lub zamiast (zmiana jakościowa).

Przepis art. 458⁸ § 1 zd. 2 k.p.c. przewiduje dwa wyjątki od zakazu zmiany przedmiotowej powództwa. Mianowicie, w przypadku zmiany okoliczności powód może żądać, zamiast pierwotnego przedmiotu sporu, jego równowartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się może nadto rozszerzyć powództwo o świadczenia za kolejne okresy. W pierwszym wypadku chodzi o sytuacje, w których okazuje się, że przedmiot żądania uległ zniszczeniu albo świadczenie na skutek upływu czasu utraciło dla powoda gospodarcze znaczenie. Okoliczności te nie mogą być powodowi znane w chwili wytaczania powództwa i przy zachowaniu należytej staranności nie mógł on ich przewidzieć. Nie należy do takich zmian zmiana podyktowana błędną oceną przez powoda podstawy faktycznej roszczenia. W drugim wypadku są to świadczenia wynikające z tej samej podstawy faktycznej i prawnej, o

⁷⁷³ Post. SN z 17.2.1964 r., II CZ 6/64, OSNCP 1964, Nr 12, poz. 267. Odmienne w przypadku roszczeń niejednorodnych - post. SN z 24.5.1979 r., II CZ 52/79, OSNCP 1979, Nr 12, poz. 246.

⁷⁷⁴ T. Szanciło, [w:] Kodeks..., Art. 191, Nb 9.

zbliżonej wysokości, należne w odcinkach czasu dających się z góry określić⁷⁷⁵. Wydaje się, że na gruncie sprawy o zapłatę określonej kwoty pieniężnej tytułem udziału w zysku spółki cywilnej, dopuszczalne będzie rozszerzenie pozwu o należność za kolejny okres rozliczeniowy.

De lege ferenda wskazać należy, że dla uniknięcia skutków daleko idącego rygoryzmu należałoby rozważyć wprowadzenie normy umożliwiającej sądowi rozpoznanie zmodyfikowanego powództwa w postępowaniu w sprawach gospodarczych, o ile tylko przyczyniłoby się to do sprawniejszego rozwiązania sporu. Postulowana zmiana nawiązuje zatem do treści art. 505¹ § 3 k.p.c., który pozwala sądowi na rozpoznanie sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu uproszczonym, jeżeli może to przyczynić się do sprawniejszego rozwiązania sporu. Przepis ten bywa wykorzystywany szeroko w praktyce sądowej właśnie dla wyeliminowania negatywnych dla powoda skutków zakazu przedmiotowej zmiany powództwa. Zakaz ten może z jednej strony, jeżeli zmiana nastąpiła niezależnie od woli powoda, prowadzić do oddalenia słusznego co do zasady powództwa, a z drugiej strony, w przypadku rozszerzenia żądania pozwu o dalszą część tego samego roszczenia (na przykład na skutek ustalenia wysokości szkody na podstawie opinii biegłego), prowadzi do niepotrzebnego mnożenia procesów. Dlatego sąd powinien zyskać uprawnienie do potraktowania zmiany przedmiotowej pozwu jako przesłanki uzasadniającej zastosowanie wyjątku od generalnej zasady wyrażonej w art. 458⁸ § 1 zd. 1 k.p.c.⁷⁷⁶. Pozostawienie ostatecznej decyzji w zakresie dyskrecjonalnej władzy sądu pozwoli przy tym na uniknięcie naruszenia zasady szczególnej sprawności postępowania w sprawach gospodarczych.

5. Odrębności w ramach poszczególnych rodzajów powództw

5.1. Powództwa o zasądzenie

5.1.1. Uwagi ogólne

Jak już zaznaczono w rozdziale I⁷⁷⁷, do pierwszej grupy spraw ze stosunku spółki cywilnej rozpoznawanych w trybie procesowym zaliczyć należy powództwa, których treścią jest skierowanie przez powoda do sądu żądania wydania orzeczenia w przedmiocie określonego zachowania się pozwanego. W ramach żądania pozwu powód może zatem domagać się od pozwanego świadczenia działania, jak i świadczenia

⁷⁷⁵ Ibidem. Por. wyr. SN z 11.12.2009 r., V CSK 180/09, LEX nr 55115.

⁷⁷⁶ Por. post. SN z 30.8.2018 r., I PZ 30/18, Legalis.

⁷⁷⁷ Zob. pkt 3.2.

zaniechania, a w szczególności świadczenia zapłaty określonej sumy pieniężnej, wydania rzeczy ruchomej, nieruchomości albo statku, opróżnienia pomieszczenia, dokonania określonej czynności, zaniechania pewnej czynności i nieprzeszkadzania czynności innej osoby. Z punktu widzenia rodzaju podlegających ochronie praw i obowiązków wspólników w związku z istniejącym stosunkiem prawnym powództwa o zasądzenie można podzielić na pięć kategorii. Będą to roszczenia wynikające z naruszenia odpowiednio: zobowiązania do wniesienia wkładu, zobowiązania do lojalnego współdziałania, zobowiązania do prowadzenia spraw spółki, prawa do udziału w zyskach i obowiązku partycypowania w stratach spółki oraz prawa do części majątku wspólnego w razie wystąpienia wspólnika.

5.1.2. Roszczenia wynikające z naruszenia zobowiązania do wniesienia wkładu

5.1.2.1. Uwagi ogólne

Obowiązek wspólników spółki cywilnej do wniesienia wkładu stanowi jeden ze szczególnych sposobów realizacji wynikającego z art. 860 § 1 k.c. zobowiązania wspólników do dążenia do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony. Przez wkład należy rozumieć wyłącznie nieodpłatne świadczenie spełniane na rzecz spółki jako organizacji wspólników w zamian za uzyskanie wiązki uprawnień członkowskich, w tym prawa do udziału w zysku osiągniętym przez spółkę⁷⁷⁸. Zgodnie z art. 861 k.c. wkład wspólnika może polegać na wniesieniu do spółki własności lub innych praw albo na świadczeniu usług. Zgodnie z dominującym w doktrynie poglądem, wniesienie wkładu musi nastąpić zawsze na rzecz wszystkich wspólników, to jest w sposób powodujący powstanie majątku wspólnego (art. 44 w zw. art. 863 w zw. z art. 861 § 1 k.c.)⁷⁷⁹. W nowszej literaturze można spotkać się z poglądem, że przez „wniesienie wkładu” należy rozumieć także dokonanie czynności bezpośrednio „na rzecz osób trzecich”, które będą kontrahentami spółki. W takim wypadku świadczenie wspólnika zobowiązanego do wniesienia wkładu stanowiłoby w istocie wkład w postaci świadczenia usług bezpośrednio na rzecz kontrahenta, który następnie w ramach rozliczenia płaci określoną część wynagrodzenia bezpośrednio na rzecz każdego ze wspólników i w ten sposób dochodzi do materializacji podstawowego celu umowy spółki

⁷⁷⁸ A. Herbet, *Spółka cywilna* [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 869.

⁷⁷⁹ Zamiast wielu: E. Gniewek, [w:] E. Gniewek (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo rzeczowe*, t. 4, Warszawa 2012, s. 427.

jakim jest umożliwienie każdemu ze wspólników czerpania zysków ze wspólnie prowadzonej działalności⁷⁸⁰.

Rodzaj roszczeń przysługujących wspólnikom zależeć będzie od przedmiotu wkładu, jego treści oraz charakteru z punktu widzenia konsekwencji prawno-majątkowych. Z uwagi na przedmiot świadczenia wspólnika można wyróżnić wkłady pieniężne i niepieniężne (aporty). Przedmiotem wkładu niepieniężnego może być każde podmiotowe prawo majątkowe, o ile jest zbywalne, bądź istnieje możliwość jego ustanowienia na rzecz spółki. Chodzi tu w szczególności o: prawa rzeczowe – własność rzeczy ruchomych i nieruchomości, użytkowanie wieczyste, użytkowanie⁷⁸¹, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego lub spółdzielcze prawo do lokalu o innym przeznaczeniu; prawa obligacyjne (wierzytelności) – wynikające między innymi z umów najmu, dzierżawy, licencji, wierzytelności wekslowe i czekowe, majątkowe prawa autorskie, patent i prawo do patentu, itp. Ze względu na treść świadczenia rozróżnia się wkłady wnoszone na własność i do używania, zaś z punktu widzenia skutków majątkowych należy wskazać na wkłady kapitałowe (zwiększające majątek wspólny) oraz wkłady w postaci świadczenia pracy lub usług. W przypadku tego ostatniego, nie następuje z reguły przeniesienie na spółkę określonego prawa majątkowego i powiększenie stanu czynnego wspólnego majątku, ale zaoszczędzenie wydatków⁷⁸².

Zgodnie z art. 862 k.c., jeżeli wspólnik zobowiązał się wnieść do spółki własność rzeczy, do wykonania tego zobowiązania, jak również do odpowiedzialności z tytułu rękojmi oraz do niebezpieczeństwa utraty lub uszkodzenia rzeczy stosuje się odpowiednio przepisy o sprzedaży. Jeżeli rzeczy mają być wniesione tylko do używania, stosuje się odpowiednio w powyższym zakresie przepisy o najmie. Przywołany przepis określa reżim prawny stosowany w odniesieniu do konkretnych postaci zobowiązania do wniesienia wkładu. W sytuacji gdy treścią zobowiązania do wniesienia wkładu będzie rozporządzenie prawem własności przedmiotu wkładu na rzecz pozostałych uczestników („wniesienie do spółki własności” w rozumieniu art. 861 § 1 k.c.) – reżim prawny będzie bazował na odpowiednio stosowanych przepisach o sprzedaży rzeczy/praw (art. 862 zd. 1 k.c.). Jeżeli treścią zobowiązania do wniesienia wkładu będzie ustanowienie na rzecz

⁷⁸⁰ Szerzej na ten temat R. Szyszko, op. cit., s. 236 i n.

⁷⁸¹ Zob. uchw. SN z 26.4.1991 r., III CZP 32/91, OSNCP 1992, Nr 1, poz. 7; uchw. SN (7) z 2.3.1993 r., III CZP 123/92, OSNCP 1993, Nr 10, poz. 167.

⁷⁸² A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 672.

pozostałych uczestników ograniczonego prawa rzeczowego (np. użytkowania przedmiotu wkładu) – odpowiednie zastosowanie znajdują przepisy o ustanawianiu ograniczonych praw rzeczowych (art. 862 w zw. z 245 i n. k.c.). W przypadku zobowiązania do umożliwienia pozostałym wspólnikom korzystania lub pobierania pożytków z przedmiotu wkładu – przepisy o najmie lub dzierżawie (art. 861 § 1 *in medio*, art. 862 zd. 2 k.c.), zaś w przypadku świadczenia na rzecz pozostałych wspólników tytułem wkładu „usług” – reżim prawny oparty będzie na odpowiednio stosowanych przepisach o zleceniu (art. 861 § 1 *in fine* w zw. z art. 750 w zw. z art. 734 i n. k.c.)⁷⁸³.

Wątpliwości nie budzi określenie dłużnika z tytułu zobowiązania do wniesienia wkładu, a tym samym podmiotu posiadającego legitymację procesową bierną w toku procesu. Będzie nim zawsze wspólnik, który w ramach zawartej umowy spółki zobowiązał się do określonego świadczenia. Jeśli chodzi zaś o legitymację procesową czynną, to jak wspomniano już wcześniej⁷⁸⁴, w przypadku roszczeń o zobowiązanie wspólnika do wniesienia wkładu w postaci rzeczy lub środków pieniężnych, a także roszczeń z tytułu rękojmi za wady fizyczne lub prawne przedmiotu wkładu, pomiędzy wspólnikami po stronie powodowej występuje współuczestnictwo materialne, konieczne i jednolite, oparte na wspólności praw i obowiązków oraz wynikające z istoty spornego stosunku prawnego, uzasadniające zastosowanie w toku procesu art. 195 § 1 k.p.c.

5.1.2.2. Przykładowe środki ochrony prawnej

Zobowiązanie wspólnika do przeniesienia własności przedmiotu wkładu w ramach spółki cywilnej skutkuje tym, że przedmiot wkładu, będący pierwotnie wyłączną własnością wspólnika wnoszącego wkład, staje się współwłasnością łączną wszystkich wspólników (art. 863 k.c.), już w chwili zawarcia umowy (art. 155 § 1 k.c., art. 510 § 1 *in medio* w zw. z art. 860 § 1 k.c.). W konsekwencji przeciwko wspólnikowi można skierować przede wszystkim powództwo o wydanie przedmiotu wkładu lub precyzyjniej – dopuszczenie ich do władania przedmiotem wkładu (art. 348 w zw. z art. 535 w zw. z art. 862 zd. 1 k.c.)⁷⁸⁵. Z mocy art. 535 w zw. z art. 862 k.c. na wnoszącym wkład wspólniku ciąży bowiem obowiązek wydania przedmiotu wkładu (dopuszczenia pozostałych wspólników do władania)⁷⁸⁶. Powyższe uwagi odnoszą się wyłącznie do sytuacji, gdy

⁷⁸³ R. Szyszko, op. cit., s. 239.

⁷⁸⁴ Zob. Rozdział 4, pkt. 3.3.

⁷⁸⁵ R. Szyszko, op. cit., s. 241.

⁷⁸⁶ Ibidem, s. 244.

przedmiotem wkładu będzie własność rzeczy lub ustanowienie ograniczonego prawa rzeczowego. W przypadku wkładów pieniężnych żądanie pozwu powinno natomiast obejmować zasądzenie odpowiedniej kwoty na rzecz pozostałych wspólników. W sytuacji gdyby jednak wkład, utracił dla pozostałych uczestników znaczenie ze względu na zwłokę, mogą oni nie przyjąć wkładu, przekształcając zobowiązanie do wniesienia wkładu w zobowiązanie odszkodowawcze (art. 477 § 2 w zw. z art. 862 k.c.). W pełni uzasadniona będzie także możliwość zarówno domagania się przez pozostałych wspólników wykonania zastępczego (art. 480 § 1 i 3 k.c.), jak i dokonanie zakupu rzeczy oznaczonych co do gatunku (art. 479 k.c.).

W razie naruszenia przez wspólnika obowiązku wniesienia wkładu wynikającej z pierwotnej lub następczej niemożności świadczenia (na przykład z powodu nieistnienia przedmiotu wkładu), pozostałym wspólnikom przysługiwać będą roszczenia odszkodowawcze na podstawie art. 387 § 2 k.c. lub art. 475 § 2 w zw. z art. 471 k.c. W tym przypadku legitymowanym do wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym będzie każdy z pozostałych uczestników samodzielnie, a wysokość odszkodowania obejmować będzie nie tylko szkody powstałe na etapie zawierania umowy (tj. w ramach ujemnego interesu umownego), lecz także szkody wynikłe z naruszenia powstałe już pod dojściu umowy do skutku, alternatywnie można domagać się wydania surogatów⁷⁸⁷.

Ostatnią kategorię stanowić będą roszczenia wynikające z wniesienia wkładu mającego wady. Jeżeli treścią zobowiązania do wniesienia wkładu będzie rozporządzenie prawem własności przedmiotu wkładu, reżim prawny dotyczący wad przedmiotu wkładu będzie bazował na odpowiednio stosowanych przepisach o sprzedaży (art. 556–576 w zw. z art. 862 zd. 1 w zw. z art. 861 § 1 ab initio k.c.). Stosownie do powyższego wkład będzie miał wadę fizyczną, jeżeli będzie on niezgodny z treścią umowy spółki (art. 556¹ k.c. w zw. z art. 862 zd. 1 k.c.), co w szczególności oznacza, że:

1) przedmiot wkładu nie ma właściwości, które rzecz tego rodzaju powinna mieć ze względu na cel w umowie oznaczony albo wynikający z okoliczności lub przeznaczenia;

2) nie ma właściwości, o których istnieniu wspólnik wnoszący wkład, zapewnił pozostałych uczestników, w tym przedstawiając próbkę lub wzór;

⁷⁸⁷ Ibidem, s. 275.

3) nie nadaje się do celu, o którym wspólnik wnoszący wkład poinformował pozostałych wspólników przy zawarciu umowy spółki, zaś pozostali wspólnicy nie zgłosili w tym względzie zastrzeżeń co do takiego przeznaczenia przedmiotu wkładu;

4) jeżeli przedmiot wkładu został wydany pozostałym wspólnikom w stanie niezupełnym.

Powyższe obejmuje także sytuację, gdy przedmiot wkładu został w nieprawidłowy sposób zamontowany i uruchomiony, a czynności te zostały wykonane przez wspólnika wnoszącego wkład lub osobę третią, za którą wspólnik ponosi odpowiedzialność, albo przez pozostałych wspólników, którzy postąpili według instrukcji otrzymanej od wspólnika wnoszącego wkład. Natomiast wkład będzie posiadał wadę prawną, jeżeli przedmiot wkładu, będący przedmiotem rozporządzenia, stanowi własność osoby trzeciej albo jeżeli jest obciążony prawem osoby trzeciej, a także jeżeli ograniczenie w korzystaniu lub rozporządzaniu rzeczą wynika z decyzji lub orzeczenia właściwego organu, czy wreszcie w przypadku sprzedaży prawa sprzedawca odpowiada także za istnienie prawa (art. 556³ k.c. w zw. z art. 862 zd. 1 k.c.)⁷⁸⁸.

Z uwagi na specyfikę umowy spółki cywilnej oraz konstrukcję prawną wnoszonych wkładów, wspólnikom nie będą przysługiwać wszystkie roszczenia typowe dla rękojmi przy sprzedaży. Wspólnikom będą przysługiwały roszczenia mające na celu nadanie wnoszonemu wkładowi właściwości niezbędnych do tego, aby spełniał swoją funkcję zgodnie z treścią zobowiązania, to jest roszczenie o usunięcie wad lub wymianę na rzecz wolną od wad (art. 561 k.c. w zw. z art. 862 k.c.), a także o demontaż i ponowne zamontowanie (art. 561¹ k.c. w zw. z art. 862 k.c.). Zasadne może być także domaganie się odszkodowania w oparciu o art. 566 k.c. w zw. z art. 862 k.c. Niewzajemny charakter umowy spółki cywilnej wyklucza możliwość wystąpienia przeciwko wspólnikowi z roszczeniem o obniżenie ceny na podstawie art. 560 § 1 i 3 k.c.). Obniżenie ceny następuje bowiem w takiej proporcji do ceny sprzedaży wynikającej z umowy, w jakiej wartość rzeczy z wadą pozostaje do wartości rzeczy bez wady. W przypadku umowy spółki wspólnik wnoszący wkład nie otrzymuje z tego tytułu jakiegokolwiek świadczenia od pozostałych wspólników, wobec czego brak jest odpowiednika świadczenia wspólnika i jak miałyby dojść jego proporcjonalnego obniżenia. Nadto brak jest ekwiwalentności pomiędzy świadczeniem wspólnika (wnoszonym przez niego wkładem) a przysługującym mu prawem udziałowym, a w konsekwencji, w braku odrębnych

⁷⁸⁸ Ibidem, s. 289.

postanowień umowy, nie jest możliwe proporcjonalne zmniejszenie przysługującego współnikowi prawa udziałowego⁷⁸⁹.

Jeżeli przedmiotem wkładu jest rozporządzenie utworem w rozumieniu przepisów prawa autorskiego odpowiednie zastosowanie znajdzie art. 55 prawa autorskiego⁷⁹⁰, regulujący problematykę usterek utworu (stanowiąc one będą odpowiednik „wad fizycznych” rzeczy) oraz wad prawnych utworu. Jeżeli zaś treścią zobowiązania do wniesienia wkładu jest umożliwienie pozostałym uczestnikom używania lub pobierania pożytków z przedmiotu wkładu, reżim prawny dotyczący wad przedmiotu wkładu będzie bazował na odpowiednio stosowanych przepisach o najmie lub dzierżawie (art. 664–665 w zw. z art. 862 zd. 2 k.c.; art. 664–665 w zw. z art. 694 k.c.). Oznacza to, że w przypadku wnoszenia wkładu do używania lub pobierania pożytków, nie będzie występowało rozróżnienie na wady fizyczne oraz prawne, ponieważ ustawa posługuje się jedynie ogólnym pojęciem „wad ograniczających przydatność rzeczy do umówionego użytku” (art. 664 k.c.). Postacią wady „prawnej” będzie w tym przypadku sytuacja, gdy osoba trzecia wystąpi przeciwko współnikowi wnoszącemu wkład z roszczeniami dotyczącymi przedmiotu wkładu (art. 665 k.c.). W przypadku wadliwego świadczenia usług odpowiednie zastosowanie znajdą przepisy o zleceniu (art. 736–743, art. 748 w zw. z art. 750 w zw. z art. 861 § 1 in fine k.c.), jednakże ze względu na brak „fizycznego” przedmiotu wkładu w tym kontekście nie sposób mówić o jego wadliwości, a jedynie o ewentualnym nienależytym wykonaniu zobowiązania skutkującym odpowiedzialnością kontraktową na zasadach ogólnych⁷⁹¹.

Należy zastrzec, że poczynione wyżej rozważania nie odnosiły się do sytuacji, gdy naruszenie obowiązku wniesienia wkładu uzasadnia dalej idące żądanie w postaci roszczenia o rozwiązanie spółki cywilnej na podstawie art. 874 § 1 k.c., o czym szerzej w dalszej części opracowania.

5.1.3. Roszczenia wynikające z naruszenia zobowiązania do lojalnego współdziałania

W świetle art. 860 § 1 k.c. obowiązek lojalnego współdziałania współników jawi się jako jeden z podstawowych warunków prawidłowej realizacji zawartej umowy. Skoro

⁷⁸⁹ Ibidem, s. 292.

⁷⁹⁰ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2509 ze zm., dalej jako: „prawo autorskie”.

⁷⁹¹ R. Szyszko, op. cit., s. 288.

bowiem założeniem wspólników jest dążenie do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego to nie sposób wyobrazić sobie należyte wykonanie umowy bez dotrzymania tego zobowiązania. Implikuje to niedopuszczalność wszelkich działań uniemożliwiających lub utrudniających wspólne prowadzenie działalności, a tym samym partycypowanie w uzyskanych zyskach. Odwołując się do dychotomicznego podziału obowiązku lojalnego współdziałania zaproponowanego przez R. Szyszko, można wyróżnić jego dwie postacie: obowiązek lojalnego współdziałania w stosunkach wewnętrznych (*pro foro interno*), który polega na konieczności wykonywania uprawnień ze stosunku członkostwa w sposób umożliwiający prowadzenie wspólnej działalności oraz zakaz działalności konkurencyjnej (tj. obowiązek lojalnego współdziałania *pro foro externo*), czyli zakaz podejmowania w stosunkach zewnętrznych działań, które uniemożliwiają bądź utrudniają prowadzenie wspólnej działalności przez wszystkich wspólników⁷⁹².

Roszczenia wspólników w zakresie ewentualnych naruszeń obowiązku lojalnego współdziałania w stosunkach wewnętrznych w zdecydowanej większości wypadków ograniczać się będą do odpowiedzialności odszkodowawczej w oparciu o art. 471 i n. k.c., wymagającej wykazanie szkody, związku przyczynowego oraz winy. Teoretycznie dopuszczalne będzie także dochodzone roszczeń o charakterze wykonawczym, zwłaszcza w przypadkach swego rodzaju obstrukcji wspólnika w wykonywaniu przez niego przysługujących mu uprawnień, odmowie współdziałania, podejmowania czynności, których może dokonać jedynie ten wspólnik. Ich podstawę prawną stanowić będzie przede wszystkim art. 480 k.c., uzupełniony o dyspozycję art. 64 k.c. w zw. z art. 1047 k.p.c. w odniesieniu do roszczeń o zobowiązanie wspólnika do dokonania czynności polegającej na złożeniu oświadczenia woli określonej treści.

W ramach naruszenia zobowiązania do lojalnego współdziałania w stosunkach zewnętrznych można wyróżnić naruszenie zakazu prowadzenia działalności konkurencyjnej oraz naruszenia związane z ujawnieniem podmiotom trzecim informacji poufnych związanych ze stosunkiem spółki cywilnej. Jeżeli wspólnik dopuści się ujawni lub wykorzysta informacje poufne uzyskane jeszcze przed zawarciem umowy spółki, podstawą jego odpowiedzialności odszkodowawczej stanowić będzie art. 72¹ k.c. Zgodnie z § 1 przywołanego przepisu, jeżeli w toku negocjacji strona udostępniła informacje z zastrzeżeniem poufności, druga strona jest obowiązana do nieujawniania i

⁷⁹² Ibidem, s. 289.

nieprzekazywania ich innym osobom oraz do niewykorzystywania tych informacji dla własnych celów, chyba że strony uzgodniły inaczej. Z kolei § 2 art. 72¹ k.c. stanowi, że w razie niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków, o których mowa w § 1, uprawniony może żądać od drugiej strony naprawienia szkody albo wydania uzyskanych przez nią korzyści.

W sytuacji naruszenia obowiązku lojalnego współdziałania w trakcie obowiązywania stosunku umownego (lub po jego ustaniu) każdy ze wspólników będzie legitymowany do wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym na podstawie art. 471 k.c., zaś wysokość odszkodowania będzie równa wysokości *damnum emergens* oraz *lucrum cessans*, których dany uczestnik nie uzyskał ze względu na naruszenie zakazu konkurencji. *Damnum emergens* będzie stanowił bezpośredni uszczerbek w majątku danego wspólnika, pozostający w adekwatnym związku przyczynowo-skutkowym z dokonany naruszeniem. W sytuacji gdy w spółce będzie istniał majątek wspólny *damnum emergens*, będzie równy zmniejszeniu się wysokości udziału „kapitałowego” wspólnika pozostającego w adekwatnym związku przyczynowo-skutkowym z zaistniałym naruszeniem, którym to udziałem kapitałowym jest wartość majątku spółki określona w art. 871 § 1 k.c., tj. równowartość pieniężna wkładu wspólnika (w sytuacji gdy był on wnoszony na własność) albo wkład zwracany w naturze (gdy był on wniesiony do używania). Natomiast *lucrum cessans* stanowił będzie korzyści, które wspólnik utracił ze względu na zaistnienie naruszenia. W sytuacji gdy pomiędzy wspólnikami będzie istniał majątek wspólny, *lucrum cessans* będzie różnicą pomiędzy zyskiem, który przypadłby wspólnikowi w sytuacji gdyby do naruszenia nie doszło, a zyskiem, który otrzymał on w sytuacji, gdy do naruszenia nie doszło (art. 868 § 1 k.c. w zw. z art. 869 k.c.)⁷⁹³.

5.1.4. Roszczenia wynikające z naruszenia zobowiązania do prowadzenia spraw spółki

Kolejna grupa obejmuje roszczenia o podobnym charakterze do tych wynikających z naruszenie obowiązku lojalnego współdziałania w stosunkach wewnętrznych. Chodzi tu bowiem przede wszystkim o roszczenia odszkodowawcze dochodzone na podstawie art. 471 k.c., to jest w zakresie powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej przez wspólnika na skutek niewłaściwego prowadzenia spraw

⁷⁹³ Ibidem, s. 212.

spółki. Szczegółowe aspekty odpowiedzialności odszkodowawczej będą więc natomiast konkretnego naruszenia, to jest czy bazować ono będzie na odpowiednio stosowanych przepisach o zleceniu czy prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia. W sytuacji gdy z umowy spółki wynika, że wspólników zobowiązanych (a jednocześnie uprawnionych) do prowadzenia spraw spółki jest kilku, będą oni odpowiadać solidarnie (art. 745 w zw. z art. 862 k.c.) na podstawie odpowiednio stosowanych przepisów dotyczących umowy zlecenia. W razie natomiast działania przez jednego ze wspólników „bez umocowania”, to znaczy w przypadku umownego wyłączenia go od prowadzenia spraw spółki, odpowiednie zastosowanie znajdą przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia (art. 752 i n. k.c.). Oznacza to, że wspólnik ten powinien działać w interesie „spółki” oraz zgodnie z prawdopodobną wolą pozostałych uczestników, a prowadząc sprawy, powinien zachowywać należytą staranność (art. 752 w zw. z art. 862 k.c.).

Wspólnik nie będzie ponosił odpowiedzialności za szkodę jeżeli naruszył uchwałę wspólników zakazującą mu prowadzenia określonej sprawy, w zakresie w którym uchwała ta okaże się sprzeczna z ustawą bądź zasadami współżycia społecznego (art. 754 w zw. z art. 862 k.c.). W przypadku działania wspólnika pozbawionego prawa do prowadzenia spraw spółki albo przekroczeniem tego umocowania, podstawowym sposobem naprawienia szkody powinno być przywrócenie do stanu pierwotnego (art. 755 k.c. w zw. z art. 826 k.c.)⁷⁹⁴. Jeżeli natomiast tylko jeden wspólników jest uprawniony do prowadzenia spraw spółki i jej reprezentacji, a jednocześnie odmawia on wykonania określonych czynności związanych z działalnością spółki, pozostali wspólnicy będą uprawnieni do wykonania zastępczego na podstawie art. 480 k.c.

W ramach omawianej grupy roszczeń należy umieścić także roszczenie o zwrot wydatków lub wynagrodzenia z tytułu prowadzenia spraw spółki. Zasadność tego rodzaju roszczeń każdorazowo będzie zależała jednak od treści umowy spółki. Wspólnicy mają bowiem całkowitą dowolność w określeniu zasad rozliczania ponoszonych przez siebie wydatków i należnego wynagrodzenia związanych z działalnością spółki. O ile jednak poniesione wydatki lub świadczone usługi nie będą stanowić wkładu danego wspólnika określonego na podstawie art. 861 § 1 k.c., do ich rozliczenia odpowiednie zastosowanie znajdą przepisy regulujące stosunek zlecenia. Zgodnie z art. 735 § 1 k.c. jeżeli ani z umowy, ani z okoliczności nie wynika, że przyjmujący zlecenie zobowiązał się wykonać je bez wynagrodzenia, za wykonanie zlecenia należy się wynagrodzenie. Z kolei art. 742

⁷⁹⁴ Ibidem, s. 325.

k.c. stanowi, że dający zlecenie powinien zwrócić przyjmującemu zlecenie wydatki, które ten poczynił w celu należytego wykonania zlecenia, wraz z odsetkami ustawowymi; powinien również zwolnić przyjmującego zlecenie od zobowiązań, które ten w powyższym celu zaciągnął w imieniu własnym.

Wśród roszczeń wynikających z naruszenia zobowiązania do prowadzenia spraw spółki należy wymienić także roszczenia o charakterze quasi-korporacyjnym, to jest wynikające z prawa wspólników do prowadzenia spraw i reprezentowania spółki oraz prawa do zasięgania wiadomości o stanie interesów spółki. Chodzi tu przykładowo o możliwość domagania się przez wspólnika wydania dokumentacji księgowej lub prawnej spółki.

5.1.5. Roszczenia wynikające z naruszenia prawa do udziału w zyskach i obowiązku partycypowania w stratach spółki

Zgodnie z art. 867 § 1 k.c. każdy wspólnik jest uprawniony do równego udziału w zyskach i w tym samym stosunku uczestniczy w stratach, bez względu na rodzaj i wartość wkładu. W umowie spółki można inaczej ustalić stosunek udziału wspólników w zyskach i stratach. Można nawet zwolnić niektórych wspólników od udziału w stratach. Natomiast nie można wyłączyć wspólnika od udziału w zyskach. Przywołana regulacje statuuja jedno z podstawowych praw przysługujących wspólnikom z tytułu udziału w spółce, a mianowicie prawo do udziału w zysku, w terminologii Kodeksu cywilnego określane jako prawo do żądania podziału i wypłaty zysku.

Według art. 868 § 1 k.c. wspólnik może żądać podziału i wypłaty zysku dopiero po rozwiązaniu spółki. Zasadniczo zysk spółki stanowi zatem tą część majątku, która pozostaje po rozwiązaniu spółki. Jednakże, gdy spółka została zawarta na czas dłuższy, wspólnicy mogą żądać podziału i wypłaty zysków z końcem każdego roku obrachunkowego (art. 868 § 2 k.c.), po potrąceniu wartości wkładów i wszelkich kosztów⁷⁹⁵ Z reguły zysk dzieli się między wspólników po równo, bez względu na rodzaj i wartość umówionego lub wniesionego wkładu albo innej formy współdziałania dla osiągnięcia wspólnego celu (art. 867 § 1 zd. 2 k.c.). Umowa spółki może odmiennie określić sposób podziału zysku albo przesłanki wymagalności roszczenia o jego wypłatę, przy czym niedopuszczalne jest całkowite wyłączenie jednego lub niektórych wspólników od udziału w zysku (art. 867 § 1 zd. 4 k.c.). Uprawnienie wspólnika do

⁷⁹⁵ K. Kruczałak, Spółka prawa handlowego i cywilnego, Gdańsk 1992, s. 67-68.

udziału w zyskach polega na możliwości żądania wyliczenia powstałego w danym okresie zysku, a następnie wypłaty przypadającej na rzecz wspólnika części zysku w formie świadczenia pieniężnego⁷⁹⁶. Roszczenie wspólnika spółki cywilnej o wypłatę zysku należy uznać za roszczenie z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej, które przedawnia się z upływem trzech lat⁷⁹⁷.

W judykaturze powstały wątpliwości co do wpływu rozwiązania spółki cywilnej na istnienie i możliwość dalszego dochodzenia przez wspólnika roszczeń o podział i wypłatę zysku za poprzednie okresy działania spółki. Na tym tle ugruntował się pogląd, że podstawową przesłanką istnienia takiego żądania jest funkcjonowanie umowy spółki zawartej na czas dłuższy niż jeden rok obrachunkowy. Oznacza to, że wspólnicy będą uprawnieni do wytoczenia powództwa o zapłatę z tytułu udziału w zyskach spółki, jednak tylko do chwili jej rozwiązania. Od tego momentu zmieniają się bowiem stosunki prawne pomiędzy dotychczasowymi wspólnikami, stosownie do art. 875 k.c. Prawomocnie nie rozstrzygnięte do tego czasu żądania podziału i wypłaty odpowiedniej części osiągniętego w zakończonym okresie obrachunkowym zysku tracić muszą swój dotychczasowy charakter wyjątkowego uprawnienia wspólników. Według art. 875 § 1 k.c., do wspólnego majątku wspólników stosuje się, od chwili rozwiązania spółki, odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych (z zachowaniem co do zasad podziału reguł wynikających z § 2 i 3 tego artykułu). Ściśle odczytując to odesłanie, należałoby przyjąć, że prowadzi ono do stosowania tych jedynie przepisów kodeksu o współwłasności w częściach ułamkowych, w tym i zniesienia takiej współwłasności, które nie zawierają ("odpowiednio") postanowień odmiennych od reguł zawartych w art. 875 § 2 i 3 k.c. Ponieważ jednak, stosownie do art. 210 zdanie 1 k.c. w związku z art. 212 § 1 zdanie 1 k.c., każdy z dotychczasowych wspólników może żądać - odpowiednio - sądowego podziału majątku wspólnego po rozwiązaniu spółki cywilnej, to niezbędne jest również sięgnięcie do przepisów prawa procesowego, dotyczących zniesienia współwłasności przez sąd. To z kolei powoduje konieczność odpowiedniego zastosowania art. 618 k.p.c., a zatem przyjęcia, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego wspólników sąd rozstrzyga także o nierozpoznanych prawomocnie żądaniach wspólników z tytułu udziału w zyskach spółki (art. 618 § 1 k.p.c.), a z chwilą wszczęcia takiego postępowania odrębne

⁷⁹⁶ A. Koch, J. Napierała, [w:] Umowy w obrocie gospodarczym, red. A. Koch, Kraków 2006, s. 242.

⁷⁹⁷ Wyrok SN z 2.02.2005 r., IV CK 461/04, MoP 2005 nr 5, str. 226. Por. uchw. SN z 27.02.1995 r., III CZP 18/95, OSNC 1995 r., nr 7-8, poz. 103.

postępowanie w sprawach, w których zgłoszono takie żądanie, jest niedopuszczalne (art. 618 § 2 zdanie 1 k.p.c.).

Powyższe powoduje, że roszczenie z art. 868 § 2 k.c. jest immanentnie związane z istnieniem stosunku spółki cywilnej, zaś jako żądanie dotychczasowego wspólnika wygasa z chwilą rozwiązania spółki, ponieważ może być dochodzone przed sądem samodzielnie jedynie przed rozwiązaniem spółki i podziałem majątku wspólnego jej dotychczasowych wspólników. Odmienne rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia prowadziłoby do obejścia przez wspólników trybu przewidzianego w art. 875 k.c. poprzez kierowanie przeciwko sobie żądań podziału i wypłaty zysków spółki bez rozliczenia pozostałych długów obciążających spółkę⁷⁹⁸. Pogląd przeciwny został wyrażony przez M. Litwińską w głosie do przytoczonej wyżej uchwały Sądu Najwyższego. Autorka ta stwierdza, że samo rozwiązanie spółki nie ma najmniejszego wpływu na postępowanie o wypłatę zysku, a roszczenie o wypłatę zysku jest związane z istnieniem spółki jedynie o tyle, że jest efektem jej działalności i bez posiadania statusu wspólnika konkretnej spółki nie można się domagać jego wypłaty. Realizacja tego prawa uzależniona jest przy tym od faktycznego wypracowania zysku. Jeżeli taki zysk został przez spółkę uzyskany, a wspólnik mający prawo do niego nie otrzymał ustalonej kwoty np. dlatego, że pozostali wspólnicy rozdzielili zysk pomiędzy siebie, to rozwiązanie spółki nie może go pozbawić roszczenia o jego wypłatę⁷⁹⁹. Podobnie zdaniem D. Pawłyszczke rozciągnięcie zasad rządzących dochodzeniem między współwłaścicielami roszczeń z tytułu posiadania rzeczy na roszczenie o wypłatę zysku przekracza ramy nawet najbardziej liberalnie pojętej analogii i brak jest podstaw do zakazu odrębnego dochodzenia poszczególnych roszczeń istniejących między wspólnikami spółki cywilnej⁸⁰⁰.

Należy przychylić się do stanowiska Sądu Najwyższego. W pierwszej kolejności nie sposób zgodzić się z twierdzeniem, że konieczność zastosowania art. 875 k.c. i przepisów dotyczących podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu prowadzi do pozbawienia wspólnika prawa do udziału w części wypracowanego wcześniej zysku. Wspólnik w dalszym ciągu jest uprawniony do jego dochodzenia, przy

⁷⁹⁸ Uchw. SN z 6.09.1996 r., III CZP 98/96, OSNC 1996 nr 12, poz. 159.

⁷⁹⁹ M. Litwińska, Glosa do uchwały SN z 6.09.1996 r., III CZP 98/96, PPH, 3/1997, s. 37.

⁸⁰⁰ D. Pawłyszczke, System..., s. 19. Autor ten formułuje oryginalną koncepcję odrębnego znoszenia współwłasności każdej rzeczy wchodzącej w skład majątku wspólnego, o której krytycznie szerzej w rozdziale IV.

czym jedynie w ramach postępowania nieprocesowego zmierzającego do rozliczenia całości stosunków majątkowych między byłymi współnikami. Przepis art. 875 § 1 k.c. odsyła do odpowiedniego stosowania przepisów o zniesieniu współwłasności, a zatem także w odniesieniu do procesowej regulacji art. 618 § 1 k.p.c. Mowa w niej między innymi o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy, a więc przede wszystkim z tytułu korzystania z rzeczy wspólnej, pobierania z niej pożytków i przychodów oraz dokonywania nakładów. Wiąże się to z faktem, że zgodnie z art. 207 k.c. pożytki i inne przychody z rzeczy wspólnej przypadają współwłaścicielom w stosunku do wielkości udziałów. W takim samym stosunku współwłaściciele ponoszą wydatki i ciężary związane z rzeczą wspólną. Sąd rozstrzyga zatem również o roszczeniach współwłaścicieli z tytułu nakładów poczynionych na wspólną rzecz i z tytułu korzystania przez nich z rzeczy wspólnej w zakresie szerszym, niż to wynika z ich udziałów⁸⁰¹. W tym kontekście należy stwierdzić, że roszczenia współników o zapłatę określonej kwoty tytułem udziału w zysku spółki cywilnej odpowiadają swym charakterem prawnym oraz źródłem powstania pożytkom i dochodom z rzeczy wspólnej. Zys spółki jest bowiem niczym innym jak tylko dochodem uzyskanym z objętego współwłasnością łączną majątku wspólnego oraz dzięki osobistym staraniom współników w celu osiągnięcia określonego gospodarczego celu. Tym samym nie można podzielić poglądu wskazującego na niedopuszczalność tego rodzaju wykładni jako nadmiernie rozszerzającej⁸⁰². Jednocześnie nie sposób zgodzić się z D. Pawłyszczem, który wskazuje na to, że przewidziana w art. 618 k.p.c. niedopuszczalność kontynuowania drogi procesu ze względu na wszczęte później postępowanie nieprocesowe jest absolutnym wyjątkiem w polskim prawie i dlatego nie może być podstawą analogii. Autor nie wyjaśnia o jaką analogię miałoby tu chodzić⁸⁰³. Podkreślenia jednak wymaga, że art. 875 § 1 k.c. wprost odsyła do odpowiedniego stosowania do majątku spółki po jej rozwiązaniu przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych. Nie może być tu zatem mowy o stosowaniu art. 618 k.p.c. przez analogię, albowiem art. 875 § 1 k.c. stanowi ustawowe odesłanie m.in. do powołanego wcześniej przepisu. Stanowisko D.

⁸⁰¹ Uchw. SN z 22.3.1991 r., III CZP 17/91, OSNC 1991, Nr 10, poz. 119. Podobnie: wyr. SN z 9 lutego 2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000 nr 10, poz. 179, str. 19.

⁸⁰² I. Hasińska, *Charakter...*, s. 225. Potwierdził to Sąd Najwyższy w odniesieniu do wzajemnych roszczeń współników z tytułu posiadania majątku wspólnego po rozwiązaniu spółki – zob. post. SN z 15.05.2002 r., II CKN 877/00, niepubl., *Legalis* nr 277453.

⁸⁰³ D. Pawłyszcz, *System...*, s. 19.

Pawłyszczce okazuje się także niekonsekwentne, ponieważ autor wskazuje, że rozwiązanie spółki w toku procesu o zapłatę zysku nie stanowi przeszkody do kontynuowania procesu, a jednocześnie przyjmuje, iż po rozwiązaniu spółki konieczna będzie modyfikacja zasad ustalania wysokości należnej powodowi kwoty tytułem udziału w zysku poprzez zastosowanie art. 875 § 2 k.c.⁸⁰⁴.

W konsekwencji jedynym możliwym sposobem rozstrzygnięcia o roszczeniach o wypłatę zysku za wcześniejszy okres, jest sprawa o podział majątku spółki cywilnej. Po rozwiązaniu spółki cywilnej nie jest możliwe ani wytoczenie odrębnego powództwa o zapłatę z tytułu podziału zysków, ani kontynuowanie procesu obejmującego takie roszczenie, albowiem uprawnienie do podziału i wypłaty zysków przewidziane w art. 868 § 2 k.c. traci samodzielny byt. Rozliczenie między wspólnikami byłej spółki cywilnej powinno nastąpić w sposób kompleksowy, przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych, z uwzględnieniem reguł przewidzianych w art. 875 § 2 i 3 k.c. Zgodnie z przepisami art. 617 - 625 k.p.c. sprawy te rozpoznawane są w trybie nieprocesowym⁸⁰⁵.

W dotychczasowym dorobku judykatury oraz wypowiedziach przedstawicieli doktryny nie sposób odnaleźć pogłębionej analizy procesowych konsekwencji przytoczonego wyżej stanowiska. Wątpliwości nie budzi uprawnienie wspólnika do dochodzenia roszczenia o wypłatę zysku w trakcie istnienia spółki. W takim wypadku zgłoszone żądanie podlega rozpoznaniu w trybie procesowym, zaś jego ocena będzie uzależniona od poczynionych w sprawie ustaleń faktycznych w odniesieniu do materialnoprawnych podstaw powództwa w świetle art. 868 k.c.

Dyspozycja art. 618 § 2 k.p.c. pozwala także na jednoznaczne ustalenie dalszego bytu powództwa o zapłatę tytułem udziału w zyskach spółki w chwili wszczęcia postępowania o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu. W takiej sytuacji obowiązkiem sądu zgodnie z § 188 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości Regulamin urzędowania sądów powszechnych z 18 czerwca 2019 roku⁸⁰⁶ będzie dokonanie z urzędu ustalenia, czy między wspólnikami toczy się

⁸⁰⁴ Ibidem.

⁸⁰⁵ Szerzej na temat kognicji sądu w sprawie o podział majątku spółki w rozdziale IV. Zob. także: wyr. SA w Szczecinie z 25.09.2013 r., I ACa 453/13, niepubl., Legalis nr 815867. Por. wyr. SA w Krakowie z 1.02.2016 r., I ACa 1449/15, niepubl., Legalis nr 1428411. Podobnie: SO w Piotrkowie Trybunalskim z 30.06.2022 r., II Ca 379/22, niepubl., Legalis nr 3058941.

⁸⁰⁶ T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1141 ze zm.

postępowanie o podział majątku wspólnego w postępowaniu nieprocesowym. Odrębne postępowanie w takiej sprawie będzie bowiem niedopuszczalne, a sprawy będące w toku podlegają przekazaniu na podstawie art. 618 § 2 zdanie 2 k.p.c. do rozpoznania sądowi prowadzącemu postępowanie o podział majątku wspólników. Jeżeli postępowanie działowe zostało wszczęte po wydaniu wyroku, przekazanie następuje tylko wówczas, gdy sąd drugiej instancji uchyli wyrok i sprawę przekaże do ponownego rozpoznania. Postępowanie w sprawach, które nie zostały przekazane, sąd umorzy z chwilą zakończenia postępowania o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu. Od momentu przekazania akta tworzą jedną całość z aktami sprawy o podział majątku spółkowego. Sąd zatem ma obowiązek prowadzenia postępowania i merytorycznego rozstrzygnięcia w odniesieniu do wszystkich roszczeń, także takich, które samodzielnie rozpoznawane są w trybie procesowym⁸⁰⁷.

Zasadnicze wątpliwości wiążą się natomiast ze sposobem postępowania sądu jeżeli w toku postępowania o zapłatę z tytułu udziału w zyskach spółki dojdzie do rozwiązania spółki, ale nie doszło jeszcze do wszczęcia postępowania o podział majątku wspólnego. To samo dotyczy przypadku wniesienia pozwu po rozwiązaniu spółki, ale przed zainicjowaniem postępowania w przedmiocie podziału jej majątku. Sąd Najwyższy w przywołanej wyżej uchwale w sprawie III CZP 98/96 kategorycznie wyłączył możliwość samodzielnego dochodzenia tego rodzaju roszczenia w procesie po rozwiązaniu spółki, wskazując, że z chwilą rozwiązania spółki cywilnej podział i wypłata ewentualnych zysków za poprzednie okresy jej działania następuje w ramach rozliczenia wspólników na podstawie art. 875 k.c., dla którego właściwy jest tryb nieprocesowy (art. 617 k.p.c.).

Odmienne rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia musiałoby prowadzić do ominięcia przez wspólników drogi przewidzianej w art. 875 k.c. poprzez kierowanie przeciwko sobie żądań podziału i wypłaty zysków spółki bez rozliczenia pozostałych długów obciążających spółkę⁸⁰⁸. W konsekwencji dalsze prowadzenie postępowania w trybie procesowym byłoby niedopuszczalne. Powyższe rozważania nie odnoszą się oczywiście wyłącznie do roszczeń wspólników branych pod uwagę przy podziale pozostałego majątku. Chodzi tu przede wszystkim o wzajemne roszczenia z tytułu wyrządzonej szkody majątkowej wskutek działania lub zaniechania jednego ze

⁸⁰⁷ Por. uzasadnienie uchw. SN z 24.9.1981 r., III CZP 29/81, OSNCP 1982, Nr 4, poz. 45.

⁸⁰⁸ Uchw. SN z 6.09.1996 r., III CZP 98/96, OSNC 1996 nr 12, poz. 159.

wspólników prowadzących do utraty majątku wspólnego lub zmniejszenia jego wartości. Dochodzenie tego typu roszczeń będzie dopuszczalne w odrębnym procesie, o ile nie toczy się postępowanie w trybie właściwym do zniesienia współwłasności, tj. w trybie postępowania nieprocesowego. Ich dochodzenie po rozwiązaniu spółki cywilnej w żaden sposób nie doprowadzi bowiem do obejścia art. 875 k.c., ponieważ nie wpłynie na ustalenie wysokości pozostałej nadwyżki, zwrot wkładów oraz wartość należnej wspólnikom spłaty. Nie jest zatem konieczne ich łączne rozpoznanie w ramach całłościowego postępowania dotyczącego podziału majątku wspólników⁸⁰⁹

Zgodnie z art. 201 § 1 k.p.c. przewodniczący bada, w jakim trybie sprawa powinna być rozpoznana oraz czy podlega rozpoznaniu według przepisów o postępowaniu odrębnym, i wydaje odpowiednie zarządzenia. Jeżeli sprawę wszczęto lub prowadzono w trybie niewłaściwym, sąd rozpozna ją w trybie właściwym lub przekaże właściwemu sądowi do rozpoznania w takim trybie (art. 201 § 1 zdanie 1 k.p.c.). Wraz z powzięciem wiedzy o fakcie rozwiązania spółki cywilnej przewodniczący powinien zatem z urzędu, w każdym stanie sprawy, wydać zarządzenie o podjęciu postępowania w trybie nieprocesowym. Na zarządzenie przewodniczącego lub postanowienie sądu w przedmiocie przekazania sprawy do innego trybu przysługuje zażalenie na podstawie art. 394 § 1 pkt 4 k.p.c. Jeżeli dotychczasowy proces nie toczył się pomiędzy wszystkimi wspólnikami, po podjęciu sprawy w trybie nieprocesowym sąd na podstawie art. 510 § 2 k.p.c. z urzędu wezwie innych zainteresowanych, w szczególności wszystkich pozostałych wspólników, do udziału w sprawie.

Z punktu widzenia ekonomiki procesowej, a także konieczności poszanowania zasady dyspozycyjności, zasadne wydaje się wezwanie powoda (wnioskodawcy po zmianie trybu) do wypowiedzenia się, czy po podjęciu postępowania w trybie nieprocesowym w dalszym ciągu podtrzymuje zgłoszone wcześniej żądanie, a ponadto wnosi o dokonanie podziału majątku wspólnego wspólników przez sąd. Pierwotnie zgłoszone żądanie dotyczyło bowiem wyłącznie zapłaty określonej kwoty pieniężnej tytułem udziału w zysku spółki, zaś przedmiotem ewentualnego dalszego postępowania będzie kwestia o wiele szersza, obejmująca całokształt stosunków majątkowych wspólników po rozwiązaniu spółki. Wątpliwości budzi kwestia skutków ewentualnego milczenia ze strony wnioskodawcy (uprzednio powoda). Po pierwsze można by przyjąć,

⁸⁰⁹ Tak SN w wyr. 18.10.2018 r., IV CSK 351/17, niepubl., Legalis nr 1847400. Sąd Najwyższy bez jakiegokolwiek uzasadnienia rozciąga wyrażony pogląd „w okolicznościach sprawy” na wypłatę udziału w zyskach, którego to poglądu nie sposób podzielić.

że w przypadku wyraźnego braku woli kontynuowania postępowania nieprocesowego ze strony żadnego ze współników, postępowanie podlegać będzie umorzeniu na podstawie art. 355 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Tak daleko idący skutek procesowy wydaje się jednak nieuzasadniony z punktu widzenia zasady dyspozycyjności, a także treści odpowiednio stosowanego w postępowaniu nieprocesowym art. 203 § 1 k.p.c. Niezłożenia jakiegokolwiek oświadczenia w odpowiedzi na zarządzenie przewodniczącego nie można poczytywać za dorozumiane oświadczenie się o cofnięciu wniosku. Podobnie niedopuszczalną praktyką byłoby wezwanie wnioskodawcy do wskazania czy podtrzymuje wniosek pod rygorem uznania, że go cofa. Jeżeli zatem na skutek rozwiązania spółki dojdzie do omówionej wyżej zmiany trybu na nieprocesowy, postępowanie powinno być kontynuowane chyba, że wnioskodawca złoży wyraźne oświadczenie o cofnięciu wniosku, a sąd nie uzna cofnięcia za niedopuszczalne na podstawie art. 203 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Należy także pamiętać, że jeśli dotychczasowy powód cofnie swoje żądanie, zaś którykolwiek z uczestników (pozostałych współników) po rozpoczęciu posiedzenia lub złożeniu oświadczenia na piśmie się temu sprzeciwi, cofnięcie będzie bezskuteczne (art. 512 § 1 k.p.c.).

Na koniec należy zaznaczyć, że z mocy art. 618 § 3 k.p.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c. po zapadnięciu prawomocnego postanowienia w przedmiocie podziału majątku wspólnego współników spółki cywilnej po jej ustaniu, wyłączona jest możliwość dochodzenia roszczeń o wypłatę zysku spółki cywilnej, chociażby nie były one zgłoszone w postępowaniu działowym⁸¹⁰. Prekluzja roszczenia w rozumieniu art. 618 § 3 k.p.c. stanowi nadto spełnienie przewidzianej w przepisie art. 498 § 1 in fine k.c. przesłanki wyłączającej dopuszczalność potrącenia wierzytelności⁸¹¹. Prekluzja nie będzie natomiast dotyczyć osób trzecich, ani współników pominiętych w postępowaniu o podział majątku wspólnego, przy czym ci ostatni mogliby dochodzić swoich praw tylko na podstawie skargi o wznowienie postępowania w trybie art. 524 § 2 k.p.c.⁸¹².

5.1.6. Roszczenia wynikające z naruszenia prawa do części majątku wspólnego w razie wystąpienia współnika

⁸¹⁰ Por. wyr. SA we Wrocławiu z 12.2.2013 r., I ACa 19/13, niepubl., Legalis.

⁸¹¹ Wyr. SA w Krakowie z 30.6.1994 r., I ACr 317/94, PS 1996, Nr 4, s. 58.

⁸¹² Por. Cioch, Studzińska, [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom I B. Komentarz. Art. 425–729, Warszawa 2020, Art. 618, Nb 10, Legalis. Por. także: uchw. SN z 2.4.1982 r. (III CZP 10/82, OSNC 1982, Nr 11–12, poz. 162).

Podstawę prawną roszczenia byłego wspólnika spółki cywilnej o rozliczenie ze wspólnikami stanowi art. 871 k.c. Przepis ten, z racji swojego dyspozytywnego charakteru, znajdzie zastosowanie o ile wspólnicy nie postanowili inaczej. Zgodnie z przywołanym przepisem wspólnikowi występującemu ze spółki zwraca się w naturze rzeczy, które wniósł do spółki do używania, oraz wypłaca się w pieniądzu wartość jego wkładu oznaczoną w umowie spółki, a w braku takiego oznaczenia - wartość, którą wkład ten miał w chwili wniesienia; nie ulega zwrotowi wartość wkładu polegającego na świadczeniu usług albo na używaniu przez spółkę rzeczy należących do wspólnika (§ 1). Ponadto wypłaca się występującemu wspólnikowi w pieniądzu taką część wartości wspólnego majątku pozostałego po odliczeniu wartości wkładów wszystkich wspólników, jaka odpowiada stosunkowi, w którym występujący wspólnik uczestniczył w zyskach spółki (§ 2). Analogiczne uprawnienia przysługują spadkobiercom zmarłego wspólnika, o ile śmierć wspólnika nie stanowi przyczyny rozwiązania spółki, a spadkobiercy nie wstępują do spółki na jego miejsce⁸¹³. Użyty w art. 871 § 2 k.c. zwrot „prawo do części majątku” akcentuje ekonomiczny, a nie jurystyczny aspekt zagadnienia. Wspólnik lub spadkobiercy zmarłego wspólnika nie nabywają na tej podstawie, co do zasady, żadnych uprawnień o charakterze rzeczowym, ale wierzytelność i to z reguły o charakterze pieniężnym. Zdaniem A. Herbety poprawniej mówić zatem o wierzytelności lub roszczeniu o dokonanie rozliczenia i wypłatę ekwiwalentu udziału⁸¹⁴.

Występujący wspólnik swoje roszczenia kieruje przeciwko pozostałym w spółce wspólnikom, albowiem przestaje on być współwłaścicielem części majątku spółkowego z chwilą upływu okresu wypowiedzenia⁸¹⁵. Przysługiwać mu będą zasadniczo trzy rodzaje roszczeń.

Po pierwsze, może wystąpić z powództwem o wydanie rzeczy wniesionych do spółki do używania. W takim przypadku żądanie pozwu obejmować będzie roszczenie o charakterze niepieniężnym, a zatem konieczne będzie oznaczenie jego wartości na potrzeby ustalenia wartości przedmiotu sporu.

Po drugie, prawo występującego wspólnika do domagania się zwrotu w naturze została ograniczona wyłącznie do rzeczy wniesionych do używania, nie zaś tytułem

⁸¹³ Szerzej na ten temat w punkcie 3.3. niniejszego rozdziału.

⁸¹⁴ A. Herbet, *Spółka cywilna* [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 865 wraz z przywołanym tam piśmiennictwem niemieckim: P. Ulmer, C. Schäfer, *Gesellschaft...*, s. 132 oraz ss. 495–500.

⁸¹⁵ T. Mróz, *Wpływ zmiany składu osobowego spółki cywilnej na stan własności wspólnego majątku wspólników*, Rejent 1999, nr 4, s. 105.

wkładu. W przypadku składników majątkowych stanowiących wkład wspólnika może on zatem wystąpić wyłącznie z żądaniem zapłaty na jego rzecz kwoty odpowiadającej wartości wkładu oznaczonej w umowie, a w razie braku takiego oznaczenia – wartości, którą ten wkład miał w chwili wniesienia. Zwrot następuje zatem zawsze w pieniądzu, a nie przybiera postaci powrotnego przeniesienia przez spółkę rzeczy lub prawa, ponieważ przedmiot wkładu mógł zostać po jego wniesieniu zbyty lub obciążony przez spółkę i jego powrotne przeniesienie na wspólnika może nie być z tych względów możliwe. Nadto, nawet jeżeli rzecz lub prawo pozostaje w spółce i nie jest przedmiotem obciążeń ustanowionych przez spółkę, przedmiot wkładu może być w dalszym ciągu przydatny spółce. Wspólnik wnosząc jako wkład rzecz lub prawo, a nie jedynie używanie, godzi się z tym, że nie dojdzie do jego zwrotu w naturze. Dodatkowo przyjmuje się, że występujące w międzyczasie zmiany wartości przedmiotu wkładu stanowiły zysk lub stratę spółki i zostały już uwzględnione w rozliczeniach spółki ze wspólnikami z tytułu ich uczestnictwa w zysku lub stracie na podstawie art. 868 k.c., względnie zostaną uwzględnione w rozliczeniu z takim wspólnikiem na podstawie art. 871 § 2 k.c.. Dlatego ich ponowne uwzględnienie przez zarządzenie, że rzecz lub prawo jest zwracane wspólnikowi w naturze, a więc otrzymuje on świadczenie o wartości odpowiadającej aktualnej wartości tej rzeczy lub prawa, czyli przy uwzględnieniu zmian jej wartości w tym czasie, prowadziłoby do podwójnego uwzględniania tych zmian wartości w rozliczeniach spółki ze wspólnikami⁸¹⁶.

Po trzecie, wspólnikowi przysługuje prawo wystąpienia z roszczeniem o zapłatę określonej kwoty tytułem zwrotu części wartości wspólnego majątku pozostałego po odliczeniu wartości wkładów wszystkich wspólników, jaka odpowiada stosunkowi, w którym występujący wspólnik uczestniczył w zyskach spółki. Obliczenie należnej występującemu wspólnikowi kwoty następuje z uwzględnieniem strony czynnej majątku wspólnego wspólników, pomniejszonej o wysokość zobowiązań spółki cywilnej i po odliczeniu wniesionych wkładów. Roszczenie o wypłatę nie powstanie zatem w przypadku przewagi pasywów nad aktywami⁸¹⁷. Podstawę dla obliczenia spłaty należnej ustępującemu wspólnikowi stanowi bilans uwzględniający rzeczywistą wartość majątku spółki. W bilansie uwzględnia się wartość roszczeń, jakie przysługują wspólnikom wobec spółki i odwrotnie, wszystkie te bowiem roszczenia z chwilą dokonanego ustąpienia

⁸¹⁶ A. Nowacki, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz pod red. W. Borysiaka, Wyd. 32, Warszawa 2024, Art. 871, pkt 5, Legalis.

⁸¹⁷ M. Jasiakiewicz, Wystąpienie wspólnika ze spółki cywilnej, PSp. 1997, nr 9, s. 4.

wspólnika ze spółki tracą swoją samodzielność i uwzględniane są jako czynnik wpływający na wysokość udziału wypłacanego ustępującemu wspólnikowi⁸¹⁸.

W piśmiennictwie przyjęto także tryb procesowy dla dochodzenia przez wspólnika spółki cywilnej zwrotu wniesionego do spółki wkładu, po rozwiązaniu spółki z pominięciem postępowania o podział majątku wspólnego. Należy jednak zaznaczyć, że taka możliwość powinna być dopuszczona wyłącznie wtedy, gdy jedynym majątkiem spółki jest wkład pieniężny wniesiony przez jednego ze wspólników. W takim wypadku nie zaistnieje potrzeba kompleksowego uregulowania stosunków majątkowych byłych wspólników poprzez likwidację współwłasności wszystkich składników majątku spółki i rozstrzygnięcie o wszelkich pretensjach wspólników, łącznie ze zwrotem wkładów czy rozliczeniem nadwyżki, a zatem nie znajdzie zastosowania uregulowanie art. 875 § 1 k.c. Podstawą prawną dochodzonego roszczenia będzie wówczas art. 875 § 2 k.c., na którego podstawie wspólnik uzyskuje roszczenie przeciwko wspólnikowi (wspólnikom) zarządzającym majątkiem spółki o zwrot wkładu (pomniejszonego ewentualnie o udział w stracie)⁸¹⁹.

5.2. Powództwa o ustalenie

Katalog spraw ze stosunku spółki cywilnej, w ramach których żądanie pozwu opiewa na ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, obejmować będzie szereg różnorodnych stanów faktycznych uzasadniających ich wszczęcie. W przypadku powództwa o ustalenie powód każdorazowo będzie zobowiązany do wykazania istnienia materialnoprawnej przesłanki zasadności powództwa w postaci interesu prawnego. Zgodnie z art. 189 k.p.c. powód może żądać ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny.

Pojęcie interesu prawnego zostało szerzej omówione w rozdziale I⁸²⁰, zaś w tym miejscu konieczne jest wskazanie na odrębną przesłankę dopuszczalności tego rodzaju

⁸¹⁸ Wyr. SA w Katowicach z dnia 23.06.2005 r., I ACa 121/05, niepubl., Legalis. Por. wyr. SN z 7.05.2009 r., IV CSK 14/09, niepubl., Legalis.

⁸¹⁹ D. Pawłyszcz, System..., s. 20-21. Pogląd ten znalazł uznanie w wyr. SA w Warszawie z 21 czerwca 2002 r., I ACa 1338/01, OSA 2003 nr 7, poz. 27, str. 41, w którym wskazano, że złożenie wniosku o zniesienie współwłasności, jest zasadnym tylko wówczas, gdy wspólnicy są współwłaścicielami rzeczy lub wierzytelności do świadczenia niepodzielnego, a taka sytuacja nie ma miejsca, gdy jedynym majątkiem spółki jest wkład pieniężny wniesiony przez jednego ze wspólników; wierzytelność z tytułu zwrotu wkładu winna być dochodzona w procesie; nadaje się też do potrącenia z wierzytelnością pieniężną drugiego wspólnika dochodzoną z innego tytułu.

⁸²⁰ Punkt 3.2.

powództwa wymienioną w art. 189¹ k.p.c. Według tego przepisu, uprawnienie, o którym mowa w art. 189, przysługuje również, w toku prowadzonego postępowania, organowi podatkowemu, jeżeli ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa jest niezbędne dla oceny skutków podatkowych. Z powołaną podstawą prawną powództwa o ustalenie w sprawach ze stosunku spółki cywilnej można spotkać się w orzecznictwie sądów powszechnych, w odniesieniu do postępowań wszczynanych z inicjatywy Skarbu Państwa, za który jako *statio fisci* działają naczelnicy poszczególnych urzędów skarbowych w toku prowadzonych postępowań podatkowych. Z uwagi na rolę spółek cywilnych w obrocie prawnym wynikającą z niejednokrotnie zakrojonej na szeroką skalę działalności gospodarczej, kwestia ostatecznego ustalenia bytu prawnego danego stosunku prawnego powstałego w wyniku zawartej umowy spółki cywilnej, jawi się jako istotna z punktu widzenia należności publicznoprawnych. Jednocześnie w orzecznictwie sądów administracyjnych od wielu lat przyjmowano, że spór pomiędzy wspólnikami o to, czy spółka istnieje, czy też została wypowiedziana i w jakim czasie, czy też wystąpiły powody, o których mówi art. 869 § 2 k.c. jest typową sprawą cywilną, podlegającą rozstrzygnięciu wyłącznie na drodze procesu cywilnego⁸²¹. Także jeżeli istnieje sprzeczność między stronami umowy cywilnej co do okresu jej trwania, w szczególności co do daty zawarcia lub daty rozwiązania, znaczenie rozstrzygające może mieć jedynie wyrok sądu powszechnego, wydany wskutek wszczęcia procesu cywilnego przez strony umowy. Zatem ani organ podatkowy nie może rozstrzygać, czy istotnie zaistniały ważne powody do rozwiązania umowy spółki, ani też znaczenia wiążącego nie może mieć data przyjęta przez organ rejestrujący - jako data likwidacji działalności, a uwzględniająca stanowisko jednej tylko ze stron umowy. Stosunek cywilnoprawny powstaje wskutek czynności między osobami fizycznymi i brak jest podstaw prawnych dla ustalania warunków tego stosunku oraz czasu jego trwania przez decyzję administracyjną. Przed wprowadzeniem art. 189¹ k.p.c. organy administracyjne w takich sytuacjach zawieszały prowadzone postępowanie administracyjne, zobowiązując strony do zainicjowania stosownego postępowania⁸²². Wraz z wejściem w życie z dniem 1 września 2005 roku art. 189¹ k.p.c., uprawnienie do wytoczenia powództwa o ustalenie

⁸²¹ Wyr. NSA z 7.10.1994 r., SA/Wr 931/94, ONSA 1995 nr 3, poz. 133.

⁸²² Wyr. Naczelnego Sądu Administracyjnego - Ośrodek zamiejscowy we Wrocławiu z 13.03.1997 r., I SA/Wr 496/96, niepubl., Legalis nr 282844.

nabyły także organy podatkowe, o ile ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa jest niezbędne dla oceny skutków podatkowych⁸²³.

W orzecznictwie sądów powszechnych można spotkać się z powództwem o ustalenie istnienia spółki cywilnej⁸²⁴ lub jej nieistnienia⁸²⁵, a także powództwem o ustalenie daty rozwiązania spółki cywilnej⁸²⁶. Konieczność wiążącego ustalenia przez sąd wynika zazwyczaj z wątpliwości w zakresie ważności i skuteczności oświadczenia woli o wypowiedzeniu przez jednego ze współników udziału w trybie art. 869 § 2 k.c. lub też określenia końcowej daty okresu wypowiedzenia. Zakres sporu w tego rodzaju sprawach obejmować może zarówno ocenę formalnej skuteczności złożonego oświadczenia woli, jak i koncentrować się na kwestii istnienia „ważnych powodów” w rozumieniu art. 869 § 2 k.c.

Interes prawny w ustaleniu wskazanych wyżej okoliczności posiadać będą także współnicy oraz wierzyciel osobisty jednego ze współników w razie wypowiedzenia przez niego udziału na podstawie art. 870 k.p.c., po uprzednim zajęciu praw przysługujących współnikowi na wypadek wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania. W doktrynie podkreślono także uprawnienie spadkobierców współnika do wytoczenia powództwa o ustalenie w razie nieuzasadnionej odmowy uznania spadkobierców za współników spółki cywilnej przez pozostałych (przy życiu) współników⁸²⁷.

Na koniec należy zauważyć, że analogicznie jak w odniesieniu do roszczeń współników o zapłatę tytułem udziału w zysku spółki⁸²⁸, z chwilą wszczęcia postępowania nieprocesowego w przedmiocie podziału majątku wspólnego współników po jej ustaniu zastosowanie znajdzie art. 618 § 2 k.p.c. nakładający na sąd obowiązek wzięcia pod uwagę z urzędu niedopuszczalności odrębnego postępowania o ustalenie istnienia tej spółki i przekazania sprawy do rozpoznania w toku postępowania o podział majątku spółki. Sprawa o ustalenie istnienia (lub nieistnienia) spółki cywilnej stanowi

⁸²³ Zob. przykładowo powództwo wniesione przez Skarb Państwa – naczelnika urzędu skarbowego o ustalenie nieistnienia spółki cywilnej – wyr. SO w Łodzi z 30.01.2020 r., XIII Ga 1100/19, niepubl., LEX nr 2780780002E

⁸²⁴ Np. wyr. SO w Łodzi z 28.02.2018 r., XIII Ga 558/17, niepubl., Legalis nr 2082120.

⁸²⁵ Powołany wyżej wyr. SO w Łodzi z 30.01.2020 r., XIII Ga 1100/19, niepubl., LEX nr 2780780.

⁸²⁶ Np. wyr. SO w Szczecinie z 28.05.2015 r., VIII Ga 130/15, niepubl., LEX nr 1839960.

⁸²⁷ K. Wielgus, op. cit., pkt 266.

⁸²⁸ Por. A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Z. Gawlik, A. Janiak, G. Kozieł, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczegółowa, wyd. II, Warszawa 2014, art. 874, s. 1303.

bowiem w istocie spór o prawo żądania zniesienia współwłasności w rozumieniu przepisu art. 618 § 1 k.p.c. danej spółki cywilnej (wskutek jej rozwiązania), będąc tym samym warunkiem koniecznym dla prowadzenia postępowania mającego na celu podział jej majątku. W czasie trwania spółki cywilnej zgodnie z art. 863 § 2 k.c. istnieje bezwzględny zakaz dokonywania podziału majątku wspólnego wspólników. Skoro zatem między stronami istnieje spór co do istnienia spółki cywilnej, to kwestia istnienia tej spółki stanowi prejudykat w zakresie możliwości prowadzenia postępowania o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej, gdyż tylko w przypadku nieistnienia (rozwiązania) spółki możliwe jest dokonanie takiego podziału i prowadzenie postępowania w tym zakresie.

5.3. Powództwo o rozwiązanie spółki

5.3.1. Uwagi ogólne

Zgodnie z art. 874 § 1 k.c. z ważnych powodów każdy wspólnik może żądać rozwiązania spółki przez sąd. Rozwiązanie spółki cywilnej w drodze powództwa wspólnika stanowi jedną z podstawowych wyróżnianych w nauce prawa przyczyn jej ustania⁸²⁹, natomiast jedyną następującą na skutek konstytutywnego wyroku sądu i jedną z dwóch wymienionych wprost w Kodeksie cywilnym⁸³⁰. Przepis art. 874 § 1 k.c. ma przy tym charakter *ius cogens*. Umowa spółki nie może zatem wyłączyć ani ograniczyć prawa każdego wspólnika do wystąpienia z żądaniem rozwiązania spółki z ważnych powodów⁸³¹. W praktyce kontraktowej strony określają niekiedy katalog okoliczności, które uznają za ważne powody w rozumieniu art. 874 § 1 k.c. Wskazanie takie nie wiąże jednak sądu orzekającego w sprawie. Umowny katalog ważnych powodów może stanowić co najwyżej wskazówkę interpretacyjną, pomocną przy ocenie stosunków danej spółki, a zatem z punktu widzenia ochrony interesów stron wystarczające wydaje się zamieszczenie tego typu okoliczności wśród umownych przyczyn rozwiązania spółki⁸³².

⁸²⁹ Szerzej zob. A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 961.

⁸³⁰ Drugą przyczynę stanowi opisane w art. 874 § 2 k.c. rozwiązanie spółki na skutek ogłoszenia upadłości wspólnika.

⁸³¹ Podobnie na gruncie Kodeksu zobowiązań: R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 586.

⁸³² A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 966. Zob. także: J. Gudowski [w:] T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepla, P. Drapała, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa, wyd. II, Warszawa 2017, s. 1647.

5.3.2. Legitymacja procesowa

Czynną legitymację procesową do wniesienia powództwa o rozwiązanie spółki cywilnej ma każdy ze wspólników, niezależnie od tego, czy przysługuje mu prawo reprezentacji spółki rozumiane jako prawo do dokonywania w jej imieniu m.in. czynności sądowych, albowiem wniesienie takiego powództwa nie jest sprawą z zakresu reprezentacji spółki⁸³³. Prawo wytoczenia powództwa przysługuje też łącznie spadkobiercom zmarłego wspólnika, którzy weszli do spółki w jego miejsce. Powodem muszą być w takim przypadku wszyscy spadkobiercy. Z uwagi na jednoznaczne brzmienie art. 874 § 1 k.c. legitymacja procesowa czynna nie przysługuje wierzycielowi osobistemu wspólnika, który może jednak wypowiedzieć udział swojego dłużnika w spółce cywilnej na podstawie art. 870 k.c.⁸³⁴.

Legitymacja procesowa bierna przysługuje wszystkim pozostałym wspólnikom, którzy nie występują po stronie czynnej procesu. Ponieważ z istoty spornego stosunku prawnego wynika, że wyrok wydany w sprawie o rozwiązanie spółki dotyczy niepodzielnie wszystkich wspólników, współuczestnictwo w procesie ma charakter materialny, konieczny i jednolity⁸³⁵.

5.3.3. Zabezpieczenie roszczenia

Stosownie do treści art. 730 § 1 k.p.c. należy zasadniczo dopuścić możliwość udzielenia zabezpieczenia powództwa o rozwiązanie spółki cywilnej. W orzecznictwie sądów powszechnych wykluczono jedynie możliwość domagania się zabezpieczenia przez ustanowienie zarządu nad prowadzonym przedsiębiorstwem na czas trwania procesu⁸³⁶. Rozstrzygnięcie to jest trafne, ponieważ tego rodzaju sposób zabezpieczenia

⁸³³ A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Z. Gawlik, A. Janiak, G. Koziel, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, wyd. II, Warszawa 2014, art. 874, s. 1304; M. Uliasz, [w:] Kodeks..., Art. 874, Nb 9, Legalis.

⁸³⁴ A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Z. Gawlik, A. Janiak, G. Koziel, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, wyd. II, Warszawa 2014, art. 874, s. 1305. Por. S.Grzybowski [w:] System prawa..., t. III, cz.2, s.837.

⁸³⁵ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 964; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Z. Gawlik, A. Janiak, G. Koziel, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, wyd. II, Warszawa 2014, art. 874, s. 1304.

⁸³⁶ Tak np. postanowienie SO w Szczecinie z 7.09.2018 r., VIII Gz 298/18, niepubl., Legalis nr 2189409.

jest nieadekwatny do celu postępowania. Skoro bowiem powództwo zmierza do unicestwienia bytu prawnego stosunku prawnego pomiędzy wspólnikami to nie sposób twierdzić, że poprzez ustanowienie zarządu dojdzie do zabezpieczenia interesu prawnego uprawnionego w rozumieniu art. 730¹ § 2 k.p.c. Z przywołanej regulacji wynika bezpośrednio, że nadrzędnym celem postępowania zabezpieczającego jest zwiększenie skuteczności postępowania cywilnego i gwarancja, że mimo upływu czasu koniecznego dla rozstrzygnięcia sprawy możliwe jest osiągnięcie celów tego postępowania⁸³⁷. Przepis art. 730¹ § 2 k.p.c., konkretyzując przesłankę interesu prawnego, odnosi ją zatem do dwóch zasadniczych celów: urealnienia przyszłej egzekucji oraz realizacji innych celów postępowania. Proponowany sposób zabezpieczenia byłby adekwatny w ramach roszczenia wspólnika o wyznaczenie zarządcy majątku wspólnego na podstawie art. 203 k.c. Wówczas bowiem cel postępowania i wniosek o zabezpieczenie zmierzałyby w tym samym kierunku, gdyż brak udzielenia zabezpieczenia mógłby utrudnić jak najszybsze usunięcie sytuacji, w której dochodzi do niemożności prowadzenia spółki. Jeśli chodzi zaś o możliwy sposób zabezpieczenia roszczenia o rozwiązanie spółki należy wskazać przykładowo na ustanowienie przez sąd zakazu zaciągania dalszych zobowiązań przez wspólników w ramach stosunku spółki, czy też zakaz zbywania składników majątku wspólnego. Skoro bowiem celem roszczenia z art. 874 § 1 k.c. jest ustanie umownego stosunku pomiędzy wspólnikami, skutkujące automatycznym rozpoczęciem „likwidacji” spółki na podstawie art. 875 k.c., uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że brak zastosowania tego rodzaju sposobów zabezpieczenia uniemożliwi lub poważnie utrudni osiągnięcie celu postępowania w sprawie jakim jest zakończenie działalności spółki.

5.3.4. Związanie sądu prawomocnym postanowieniem oddalającym wniosek o podział majątku spółki

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano na wiążący charakter postanowienia sądu o oddaleniu wniosku o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu w sytuacji, gdy podstawą nieuwzględnienia takiego wniosku było ustalenie przez sąd bezskuteczności wypowiedzenia udziału w spółce przez wspólnika⁸³⁸. Mówiąc inaczej, Sąd Najwyższy uznał, że w ramach postępowania o rozwiązanie spółki na podstawie art. 874 § 1 k.c. niedopuszczalne byłoby

⁸³⁷ Por. postanowienie SA we Wrocławiu z 23.01.2012 r., I ACz 91/12, niepubl., Legalis nr 732890.

⁸³⁸ Uzasadnienie wyroku SN z 19.10.2012 r., V CSK 485/11, niepubl., Legalis nr 561320.

kwestionowanie wcześniejszych ustaleń innego sądu wyrażonych w uzasadnieniu prawomocnego postanowienia oddalającego wniosek o podział majątku wspólnego, jeżeli wyłączną przyczyną takie rozstrzygnięcia było ustalenie, że spółka nie uległa rozwiązaniu, a strony postępowania w dalszym ciągu są jej współnikami.

Z powyższym poglądem należy się zgodzić. Co prawda moc wiążąca wyroku i postanowienia orzekającego co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym dotyczy w zasadzie związania treścią jego sentencji, a nie uzasadnienia⁸³⁹, jednakże szczególnie przy orzeczeniach oddalających powództwo lub wniosek w postępowaniu nieprocesowym, gdy z sentencji nie wynika zakres przedmiotowy rozstrzygnięcia, doniosłe i wiążące mogą być również motywy rozstrzygnięcia zawarte w uzasadnieniu orzeczenia, szczególnie ustalenia prejudycjalne sądu, prowadzące do oddalenia powództwa lub wniosku⁸⁴⁰. Sąd nie jest związany ustaleniami wynikającymi z uzasadnienia orzeczenia w takim zakresie, w jakim nie miały one znaczenia dla rozstrzygnięcia zawartego w wyroku. Jest natomiast związany wskazanymi w uzasadnieniu ustaleniami mającymi wpływ na końcowe rozstrzygnięcie, w szczególności ustaleniami prejudycjalnymi, których skutkiem było wydanie określonego wyroku lub postanowienia orzekającego co do istoty sprawy⁸⁴¹. Prawomocność materialna orzeczenia wyraża się w nakazie przyjmowania przez sądy rozstrzygające inne sprawy, że w danej sytuacji stan prawny przedstawia się tak, jak to wynika z wcześniejszego orzeczenia sądu, przy czym również dla określenia granic prawomocności materialnej orzeczenia mogą mieć znaczenie, wskazane wyżej okoliczności objęte jego uzasadnieniem⁸⁴².

Nie ulega wątpliwości, że w sytuacji oddalenia wniosku o podział majątku spółki cywilnej, dla ustalenia granic prawomocności materialnej tego orzeczenia oraz zakresu powagi rzeczy osądzonej i związania sądu w innej sprawie konieczne jest sięgnięcie do motywów orzeczenia i ustalenie przyczyn oddalenia wniosku, bowiem przyczyny te mają charakter prejudycjalny dla rozstrzygnięcia o oddaleniu wniosku. Jeżeli przyczyny te

⁸³⁹ Por. m.in. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 1976 r. III PR 187/76, OSPiKA 1978, poz. 45, z dnia 4 grudnia 2009 r. III CZP 97/09, OSNC 2010/6/88 i z dnia 13 stycznia 2000 r. II CKN 655/98.

⁸⁴⁰ Por. m.in. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2005 r. I CK 217/05 z dnia 15 lutego 2007 r. II CSK 452/06, OSNC-ZD 2008/A/20, z dnia 8 marca 2010 r. II PK 258/09 z dnia 29 września 2011 r. IV CSK 652/10.

⁸⁴¹ Uchw. SN 12.03.2003 r. III CZP 97/02, OSNC 2003/12/160.

⁸⁴² Zob. np. wyr. SN z dnia 15 lutego 2007 r. II CSK 452/06, niepubl., Legalis.

obejmują zakres żądania będący przedmiotem sprawy rozpoznawanej później, sąd w tej sprawie jest związany ustaleniami mającymi znaczenie prejudycjalne dla rozstrzygnięcia sprawy wcześniejszej.

W konsekwencji należy uznać, że skoro w ramach sprawy o rozwiązanie umowy spółki cywilnej na podstawie art. 874 § 1 k.p.c. przesłanką zasadności powództwa jest między innymi ustalenie, że objęta postępowaniem umowa w dalszym ciągu istnieje⁸⁴³, to istnienie w obrocie prawnym prawomocnego orzeczenia innego sądu zawierającego ustalenia w tym zakresie wyklucza możliwość kwestionowania tego faktu w toku sprawy o rozwiązanie spółki, i to niezależnie od trafności wyrażonych poglądów. Związanie sądów orzekających w innych sprawach polega bowiem na niedopuszczalności kwestionowania ustaleń stanowiących podstawę rozstrzygnięcia we wcześniejszej sprawie, nawet jeżeli są one niewłaściwe i oparte na nietrafnej argumentacji prawnej⁸⁴⁴. Niezgodne z zasadą praworządności i naruszające powagę wymiaru sprawiedliwości byłoby bowiem istnienie dwóch orzeczeń sądów dotyczących tych samych stron i tej samej sytuacji prawnej spółki cywilnej oraz tego samego oświadczenia o wypowiedzeniu udziału, odmiennie orzekających o skuteczności tego oświadczenia, pozostaniu lub nie wspólnikiem oraz o rozwiązaniu lub nie spółki i o jej istnieniu. Niewątpliwie naruszałoby to także słuszny interes stron poszukujących przed sądami rozwiązania swoich problemów prawnych, a nie ich komplikowania w wyniku rozbieżnych poglądów prawnych sądów orzekających oraz naruszenia powagi rzeczy osądzonej i zasady związania sądu prawomocnym orzeczeniem wcześniej wydanym⁸⁴⁵.

5.3.5. Interes prawny

Na gruncie spraw o rozwiązanie spółki cywilnej w orzecznictwie sądów powszechnych podniesiono, że spółka z udziałem jedynie dwóch wspólników ulega rozwiązaniu w przypadku dokonania skutecznego wypowiedzenia udziału, a w konsekwencji wspólnik nie ma interesu prawnego w dochodzeniu rozwiązania spółki na drodze sądowej w trybie art. 874 k.c., który znajdzie zastosowanie jedynie w odniesieniu

⁸⁴³ Tzn. doszło do zawarcia takiej umowy i nie rozwiązano owego stosunku przed zamknięciem rozprawy, np. z powodu nieskutecznie złożonego oświadczenia o wypowiedzeniu udziału, nieważności umowy wspólników rozwiązującej spółkę, itp.

⁸⁴⁴ Por. post. Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2005 r. III CK 125/05 i z dnia 9 grudnia 2009 r. IV CSK 297/09

⁸⁴⁵ Uzasadnienie wyroku SN z 19.10.2012 r., V CSK 485/11, niepubl., Legalis nr 561320.

do spółki wieloosobowej⁸⁴⁶. Pogląd ten nie został szerzej uzasadniony, natomiast uległ w późniejszych latach nieco bezrefleksyjnemu powieleniu w wypowiedziach przedstawicieli doktryny⁸⁴⁷. Przedstawione stanowisko powoduje konieczność ustalenia w pierwszej kolejności tego, czy interes prawny stanowi przesłankę powództwa o rozwiązanie spółki cywilnej, a jeżeli tak – czy współnikowi spółki dwuosobowej taki interes nie przysługuje.

Najogólniej mówiąc, interes prawny w powództwie o ukształtowanie występować będzie w przypadkach, w których powód ma obiektywną potrzebę uzyskania żądanej modyfikacji stosunku prawnego lub prawa. Potrzeba ta występować będzie zatem wtedy, gdy uwzględnienie powództwa przez sąd doprowadzić może do powstania stanu prawnego realizującego uprawnienie powoda do przekształcenia stosunku prawnego lub prawa, zaś powód nie ma możliwości samodzielnego jego dokonania. Należy przychylić się do tej grupy autorów, którzy przyjmują, że dla powództwa o ukształtowanie bez znaczenia pozostaje naruszenie prawa powoda lub nawet jego zagrożenie, albowiem powództwo to nie ma za zadanie ochrony istniejącego prawa, a stworzenie nowej sytuacji prawnej⁸⁴⁸. Potrzeba uzyskania ochrony prawnej w przypadku powództw o ukształtowanie zależy zatem od samej tylko możliwości uzyskania ukształtowania prawa za pomocą wyroku⁸⁴⁹. Problem ten najtrafniej ujmuje W. Broniewicz, który stwierdza, że interes prawny w powództwie o ukształtowanie nie występuje samodzielnie, a jest wtopiony w uprawnienie, którego realizacji żąda w powództwie⁸⁵⁰. W konsekwencji skoro norma dla swojego urzeczywistnienia wymaga wydania wyroku to musi istnieć interes prawny w wytoczeniu takiego powództwa, a posiadania uprawnienia do żądania ukształtowania stosunku nie można rozdzielić z posiadaniem interesu prawnego w tym powództwie⁸⁵¹. Poglądy te znalazły aprobatę w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który

⁸⁴⁶ Wyr. SA w Katowicach z 20.10.1993 r., I ACr 492/93, OSA 1994 nr 6, poz. 29, str. 21.

⁸⁴⁷ Tak m.in.: K. Pietrzykowski, Kodeks cywilny. T. II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające, Wyd. 10, Warszawa 2021, Art. 874, Nb 4; M. Uliasz, [w:] Kodeks..., Art. 874 k.c., Nb 8, Legalis.

⁸⁴⁸ Z. Fenichel, Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego w kodeksach polskich, PPC 1935, Nr 11-12, s. 343-345.

⁸⁴⁹ Z. Hahn, Powództwo o ukształtowanie prawa. Wstęp, Nowa Palestra 1935, Nr 6-7, s. 244-245.

⁸⁵⁰ W. Broniewicz, Legitymacja procesowa, Łódź 1963, s. 72-73.

⁸⁵¹ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Postępowanie..., s. 306-308. Pogląd odmienny należy jednak przyjąć w odniesieniu do tych powództw o ukształtowanie, w których przepisy wprost wskazują na interes prawny jako ich przesłankę - dotyczy to powództw o unieważnienie małżeństwa z powodu pozostawania przez jednego z małżonków w poprzednio zawartym związku małżeńskim (art. 13 § 2 k.r.o.) lub z powodu pokrewieństwa (art. 14 § 2 k.r.o.).

wskazuje, że wykazanie interesu prawnego jest zbędne w przypadkach, gdy przepis upoważnia podmiot do wytoczenia takiego powództwa, co ma miejsce głównie przy powództwach o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa⁸⁵².

Mając na uwadze powyższe należy stwierdzić, że interes prawny nie stanowi przesłanki powództwa o rozwiązanie spółki cywilnej⁸⁵³. W konsekwencji nie sposób zaakceptować stanowiska odrzucającego możliwość wystąpienia przez wspólnika dwuosobowej spółki cywilnej z żądaniem rozwiązania spółki w trybie art. 874 § 1 k.c. z uwagi na rzekomy brak interesu prawnego. Przywołany przepis w sposób ogólny upoważnia „każdego wspólnika” do wytoczenia powództwa o rozwiązanie spółki, nie uzależniając tego prawnokształtującego uprawnienia od liczby wspólników.

Ocena zasadności powództwa o rozwiązanie dwuosobowej spółki cywilnej powinna być dokonywana zatem wyłącznie na gruncie przesłanki w postaci „ważnych powodów”, ewentualnie w kontekście zasad współżycia społecznego (art. 5 k.c.). W tym kierunku zdaje się zmierzać Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 22 lipca 1999 roku, który wskazuje, że wspólnik spółki cywilnej w przypadku zaistnienia ważnych powodów jest uprawniony do wyboru prawa, z którego skorzysta - żądania rozwiązania spółki bądź wypowiedzenia udziału, natomiast rzeczą sądu jest ocena, czy w sytuacji, gdy wspólnik żąda rozwiązania spółki zaspokojenie jego żądań nie jest w okolicznościach sprawy nadużyciem prawa podmiotowego⁸⁵⁴.

5.3.6. „Ważny powód” jako przesłanka uwzględnienia powództwa

Podstawę faktyczną żądania rozwiązania spółki, a jednocześnie przesłankę jego uwzględnienia, stanowi zespół okoliczności określonych ogólnie w art. 874 § 1 k.c. jako „ważne powody”. Przesłanka ta pojawiła się już w art. 578 k.z. Na gruncie powyższej regulacji R. Longchamps de Berier wskazywał, że z istoty spółki, jako opartej na zaufaniu i poczuciu solidarności, niezbędnym do prowadzenia zgodnej działalności wynika, że nie można zmuszać stron do pozostawania w niej mimo istnienia ważnych powodów

⁸⁵² Uchw. składu siedmiu sędziów SN z 17.04.1970 r., III PZP 34/69, OSNC 1970, nr 12, poz. 217.

⁸⁵³ Podobnie: A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 966.

⁸⁵⁴ Wyr. SA w Katowicach z 22.07.1999 r., I ACa 197/99, OSA 2000 nr 1, poz. 2, str. 31.

rozwiązania jak na przykład fakt ustąpienia wspólnika, od którego zależało powodzenie spółki czy fakt dokonywania uchwałami spółki „nielegalnych transakcji”⁸⁵⁵.

Pojęcie „ważnych powodów” stanowi typowy zwrot niedookreślony, który wymaga konkretyzacji w procesie stosowania prawa⁸⁵⁶. Jako „ważne powody” w rozumieniu art. 874 § 1 k.c. w piśmiennictwie wymienia się przykładowo: zablokowanie możliwości podejmowania uchwał w ważnych sprawach spółki, niedające się usunąć konflikty między wspólnikami, utrata dobrego imienia spółki lub poszczególnych wspólników, niegospodarność, wystąpienie niepokonywalnych trudności w działalności spółki, odejście ze spółki osób, na których wiedzy (umiejętnościach, autorytecie) opierała się działalność spółki⁸⁵⁷, nieuzyskanie czy utratę przez wspólników zezwoleń czy koncesji na wykonywanie działalności objętej wolą współdziałania, wzajemne szykanowanie się przez wspólników, nawet poza stosunkami spółki, utratę przez wspólnika uprawnień koniecznych do wykonania obowiązku świadczenia usług, o ile stanowiło to podstawę działalności spółki, czy brak zainteresowania spółką ze strony wspólników. Chodzi tu zatem o przeróżne formy działania lub zaniechania wspólników, zarówno zawinione, jak i niezawinione. Są to takie sytuacje, gdy zachodzi trwały i obiektywny brak możliwości współdziałania wspólników dla określonego celu (i brak woli jego zmiany), a więc dalsze istnienie spółki staje się bezprzedmiotowe i bezcelowe dla wspólników⁸⁵⁸. Powód powinien być na tyle doniosły, by uzasadniać rozwiązanie

⁸⁵⁵ R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 586. Na tym tle warto przywołać orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 13 września 1946 roku, C 409/46, OSNC 1947 nr 3, poz. 72, w którym jako ważny powód rozwiązania spółki uznano zwrócenie się przez wspólnika o pomoc do żandarmerii niemieckiej w czasie okupacji oraz świadome użycie pomocy adwokata narodowości ukraińskiej przeciwko wspólnikowi Polakowi.

⁸⁵⁶ A. Herbet, *Spółka cywilna* [w:] *System Prawa Prywatnego...*, s. 966.

⁸⁵⁷ J. Gudowski [w:] T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepla, P. Drapała, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa*, wyd. II, Warszawa 2017, art. 874, s. 1646.

⁸⁵⁸ Trafnie ujął to SN w wyroku z 29.11.1999 r., III CKN 481/98, niepubl., Legalis nr 358749, w którym wskazano, że „jakkolwiek ustawa nie definiuje ważnych powodów z art. 874 k.c. i gdy nie czyni tego umowa stron, należy niewątpliwie do nich zaliczyć niemożność prowadzenia istotnych spraw spółki przez wspólników, bo oznacza to paraliż wspólnej działalności i niemożność osiągnięcia zamierzonego celu gospodarczego (art. 860 § 1 k.c.). Wymóg jednomyślnego działania wspólników można jedynie osiągnąć w warunkach wzajemnego zaufania, nigdy natomiast w warunkach wielkiego zantagonizowania wspólników. Niemożliwy do przezwyciężenia antagonizm, wywołujący m.in. zachowania obstrukcyjne, co w warunkach obowiązującego wymogu jednomyślności w działaniu wspólników prowadzi do praktycznej niemożności prowadzenia spraw spółki, stanowi o istnieniu ważnych powodów uzasadniających rozwiązanie spółki (art. 874 k.c.)”.

spółki, a więc wygaśnięcie stosunku prawnego spółki ze skutkiem dla wszystkich wspólników⁸⁵⁹.

Co przy tym szczególnie istotne, powody rozwiązania spółki muszą być bardziej generalne i dotyczyć bytu spółki jako całości, a nie tylko jednego wspólnika lub grupy wspólników⁸⁶⁰. Należy także rozróżnić ważne powody uzasadniające wypowiedzenie udziału w trybie art. 869 § 2 k.c. od ważnych powodów rozwiązania spółki⁸⁶¹. W nawiązaniu do orzecznictwa wypracowanego m.in. na tle art. 270 k.h. oraz art. 271 pkt 1 k.s.h. za ważne powody rozwiązania spółki można uznać okoliczności, których doniosłość jest porównywalna z niemożliwością osiągnięcia wspólnego celu⁸⁶². Z uwagi na dalej idące skutki społeczne i gospodarcze rozwiązania spółki, także w razie zbiegu norm art. 869 § 2 i art. 874 § 1 k.c., nauka prawa przyznaje wyraźną preferencję dla wypowiedzenia udziału. Dopuszczalność wystąpienia z żądaniem rozwiązania spółki uznaje się wówczas, gdy wypowiedzenie udziału nie zaspokoiłoby w pełni uzasadnionych interesów wspólników⁸⁶³. Z kolei judykatura w braku normatywnie określonego pierwszeństwa przyznaje zainteresowanemu wspólnikowi możliwość wyboru uprawnienia, z którego skorzysta, jednakże zasadność wystąpienia z żądaniem rozwiązania spółki podlega jednak ocenie sądu, także z punktu widzenia art. 5 k.c.⁸⁶⁴

„Ważne powody” muszą powstać w czasie trwania spółki i występować do chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 k.p.c.). Ustąpienie tych powodów w czasie trwania procesu spowoduje oddalenie powództwa, podobnie jak utrata przez powoda statusu wspólnika⁸⁶⁵.

⁸⁵⁹ A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Z. Gawlik, A. Janiak, G. Koziół, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, wyd. II, Warszawa 2014, art. 874, s. 1304.

⁸⁶⁰ Ibidem.

⁸⁶¹ S. Grzybowski, [w:] System..., t. III, cz. 2, s. 837; A.W. Wiśniewski, Prawo o spółkach, Warszawa 1998, t. I, s. 94-95.

⁸⁶² Zob. orz. SN z 22.3.1937 r., C I 1868/36, Zb. Orz. 1938, z. IV, poz. 163 oraz wyr. SA w Krakowie z 10.9.1993 r., I ACr 343/93, Zb. Orz. 1936-93.

⁸⁶³ A. Herbet, Spółka cywilna [w:] System Prawa Prywatnego..., s. 966.

⁸⁶⁴ Tak przywołany wyżej wyr. SA w Białymstoku z 22.7.1999 r., I ACa 197/99, OSA 2000, Nr 1, poz. 2.

⁸⁶⁵ J. Gudowski [w:] T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepla, P. Drapała, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa, wyd. II, Warszawa 2017, art. 874, s. 1646; M. Uliasz, Kodeks..., Art. 874, Nb 16, Legalis.

5.3.7. Skutki prawne wyroku

Wydany przez sąd wyrok rozwiązujący umowę spółki cywilnej ma moc konstytutywną i wywołuje skutki prawne na przyszłość (*ex nunc*)⁸⁶⁶. Oznacza to, że z chwilą uprawomocnienia się wyroku zastosowanie znajdzie art. 875 k.c. zgodnie z którym, od chwili rozwiązania spółki stosuje się odpowiednio do wspólnego majątku wspólników przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych, z tym jednak zastrzeżeniem, że z majątku pozostałego po zapłaceniu długów spółki zwraca się wspólnikom ich wkłady, stosując odpowiednio przepisy o zwrocie wkładów w razie wystąpienia wspólnika ze spółki, zaś pozostałą nadwyżkę wspólnego majątku dzieli się między wspólników w takim stosunku, w jakim uczestniczyli w zyskach spółki.

Wyrok uwzględniający powództwo o rozwiązanie spółki stanowi jednocześnie orzeczenie o charakterze prejudycjalnym dla sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu, ponieważ dopiero po prawomocnym rozwiązaniu spółki mogą być stosowane przepisy o zniesieniu współwłasności w częściach ułamkowych z zastrzeżeniem postanowień § 2 i 3 art. 875 k.c., a tym samym dopiero wówczas może dojść do podziału majątku wspólnego. Jednocześnie sprawa o rozwiązanie spółki cywilnej i sprawa o rozliczenie między wspólnikami (o likwidację majątku) nie mogą być przedmiotowo kumulowane. Każda z nich powinna być wszczęta osobno jako odrębna sprawa. Z kolei w wypadku, gdy każda z tych spraw (jedna w formie powództwa, druga w postaci wniosku) zostaje wszczęta osobno, nie wchodzi w grę stosowanie art. 219 k.p.c., który reguluje połączenie kilku oddzielnych spraw do łącznego rozpoznania lub także rozstrzygnięcia. Unormowanie to bowiem odnosi się do spraw toczących się w tym samym trybie, zwłaszcza procesowym. W konsekwencji należy uznać, że sprawa o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu wszczęta w toku sprawy o rozwiązanie spółki podlega zawieszeniu na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁸⁶⁷.

⁸⁶⁶ Zob. R. Longchamps de Berier, op. cit., s. 586; B. Łubkowski, op. cit., s. 1706; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak [w:] Z. Gawlik, A. Janiak, G. Koziół, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, wyd. II, Warszawa 2014, art. 874, s. 1305.; J. Jezioro, op. cit., s. 1449; P. Nazaruk, op. cit., s. 1415; K. Pietrzykowski, Kodeks cywilny. T II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające, Wyd. 10, Warszawa 2021, Art. 874, Nb 2; J. Gudowski [w:] T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepla, P. Drapała, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa, wyd. II, Warszawa 2017, art. 874, s. 1646; M. Uliasz, op. cit., Art. 874, Nb 11.

⁸⁶⁷ Wyr. SN z 20.06.1989 r., III CRN 166/89, OSP 1990 nr 9, poz. 331.

ROZDZIAŁ IV

Postępowanie w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników po rozwiązaniu spółki cywilnej

1. Uwagi wprowadzające

Dotychczasowy dorobek naukowy odnoszący się do prawnoprocesowych skutków ustania spółki cywilnej należy uznać za wymagający dopracowania. Charakteryzuje się mnogością wzajemnie sprzecznych poglądów, brakiem szczegółowości oraz kompleksowego ujęcia. Sposób rozstrzygania sporów pomiędzy byłymi wspólnikami na tle istniejącego uprzednio stosunku spółki jawi się jako bardzo skomplikowany i budzący duże wątpliwości w doktrynie i orzecznictwie. Stan ten istnieje mimo tego, że unormowanie spółki cywilnej w Kodeksie cywilnym, stanowiącym fundamentalną regulację dla tej spółki, nie zmieniło się od wielu lat. Trudności interpretacyjne wynikają prawdopodobnie z niezwykle zwięzłej regulacji zawartej w Kodeksie cywilnym oraz braku regulacji szczegółowych, implikujących konieczność odwoływania się do części ogólnej Kodeksu cywilnego, przepisów ogólnych o zobowiązaniach umownych, a w zakresie kwestii procesowych – do odpowiedniego stosowania do norm Kodeksu postępowania cywilnego.

Analizę charakteru prawnego, przebiegu oraz skutków postępowania w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu, należy rozpocząć od wskazania, że przepisy Kodeksu cywilnego nie zawierają wyczerpującego katalogu przyczyn rozwiązania spółki cywilnej. Jednakże w oparciu o argumenty dogmatyczno-konstrukcyjne, systemowe i historyczne nauka prawa wyróżnia następujące przyczyny rozwiązania spółki cywilnej:

- a) orzeczenie sądu (art. 874 § 1 KC);
- b) ogłoszenie upadłości wspólnika (art. 874 § 2 KC)
- c) zdarzenia, z którymi umowa spółki łączy skutek w postaci jej rozwiązania – w szczególności upływ czasu, na jaki zawiązano spółkę (*arg. a contrario ex art. 873 oraz art. 89 i 116 KC*);
- d) uchwała wspólników o rozwiązaniu spółki (*arg. ex art. 353¹ KC*);
- e) osiągnięcie wspólnego celu (*arg. ex art. 860 § 1 w zw. z art. 353 KC*) albo
- f) niemożliwość jego osiągnięcia (*arg. ex art. 860 § 1 w zw. z art. 475 § 1 KC*);

- g) ustąpienie wszystkich wspólników z wyjątkiem jednego (*arg. ex art. 860 § 1 w zw. z art. 869, 870 i arg. a contrario ex art. 872 KC*)⁸⁶⁸;
- h) inne przyczyny wskazane w umowie spółki, w szczególności śmierć wspólnika, wypowiedzenie umowy przez wspólnika, nadejście określonego terminu;
- i) przekształcenie spółki cywilnej w spółkę handlową (art. 26 § 4–6, art. 551 § 2 k.s.h.)⁸⁶⁹.

Otwarcie likwidacji następuje zasadniczo *ex lege*, bez potrzeby podejmowania przez wspólników odrębnej uchwały. Miarodajna jest chwila zaistnienia zdarzenia prawnego, które stanowi przyczynę rozwiązania. Bezudziałowy charakter prawny majątku wspólników ulega zmianie z chwilą określaną przez ustawę jako „rozwiązanie spółki”, a ściślej rzecz biorąc – z chwilą nastąpienia przyczyny rozwiązania. Od tego momentu przepis art. 875 § 1 k.c. nakazuje stosować do niej odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych (art. 197 i n. k.c.), z zachowaniem odmienności przewidzianych w § 2 i 3 tego artykułu⁸⁷⁰. Wskutek zajścia przyczyny rozwiązania spółki upada zobowiązanie wspólników do dążenia do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego, nie oznacza to jednak, że nie łączy ich już jakikolwiek stosunek prawny. Wspólnicy nadal pozostają stroną stosunków prawnych nawiązanych z osobami trzecimi, które nie wygasają *ex lege* z chwilą zajścia przyczyny rozwiązania. Konieczne jest bowiem doprowadzenie do wygaśnięcia zaciągniętych we wspólnym imieniu zobowiązań, rozliczenie nakładów, wydatków i roszczeń regresowych związanych ze wspólną działalnością oraz zadysponowanie składnikami wspólnego majątku⁸⁷¹.

2. Zakres zastosowania przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych

2.1. Uwagi wprowadzające

Z dyspozycji art. 875 k.c. wynika, że przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych mają zastosowanie do wspólnego majątku rozwiązanej spółki z dwoma ograniczeniami.

⁸⁶⁸ Zob. S. Grzybowski, w: System PrCyw, t. III, cz. 2, 1976, s. 834; J. Mojak, w: Prawo spółek. Zarys, s. 83–84; A. Nowacki [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, t. IIIb, Warszawa 2017, s. 1123.

⁸⁶⁹ A. Nowacki, ibidem. Zob. także: A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, op. cit., s. 1138–1139; J. Jezioro, op. cit., s. 1598; K. Pietrzykowski, op. cit., s. 852.

⁸⁷⁰ A. Herbet, Spółka..., s. 970.

⁸⁷¹ Ibidem, s. 960 – 961.

Po pierwsze, „odpowiednie” stosowanie tych przepisów nie może polegać na mechanicznym przenoszeniu rozwiązań wykształconych na gruncie prawa rzeczowego. W literaturze i orzecznictwie przyjmuje się, że odpowiednie stosowanie przepisów prawa oznacza stosowanie odnośnych przepisów wprost do innego zakresu odniesienia, stosowanie ich z pewnymi zmianami bądź też niestosowanie tych przepisów w ogóle ze względu na ich bezprzedmiotowość lub sprzeczność z przepisami ustanowionymi dla innego zakresu odniesienia⁸⁷². Konieczne jest zatem uwzględnienie różnic, jakie występują pomiędzy zwykłą współwłasnością poszczególnych rzeczy a stosunkiem wspólności odnoszącym się do pewnej masy majątkowej oraz swoistości stosunków majątkowych osób pozostających dotychczas w stosunku spółki.

Po drugie, należy mieć na uwadze treść art. 875 § 2 i 3 k.c., które narzucają obowiązek przeprowadzenia i określoną kolejność czynności likwidacyjnych. Przyjęta metoda regulacji stanowi źródło wielu trudności interpretacyjnych⁸⁷³. Po pierwsze, technika odpowiedniego stosowania przepisów zakłada konieczność ich modyfikacji, podyktowanej odmiennością materii należącej do zakresu stosowania, co skutkuje brakiem kategoryczności formułowanych twierdzeń. Po drugie, wspólność ułamkowa nie jest instytucją jednorodną; szereg wątpliwości dotyczy też zakresu odniesienia przepisów o współwłasności do innych praw majątkowych niż własność. Po trzecie, należy pamiętać, że stosowane „odpowiednio” przepisy art. 197 i n. k.c. mają wypełniać lukę polegającą na braku pełniejszej, samodzielnej regulacji postępowania likwidacyjnego spółki cywilnej. Nie mają one zatem znaczenia samodzielnego, ale stanowią część specyficznego „statutu likwidacyjnego” rozwiązywanej spółki. Zakres i konsekwencje stosowania przepisów art. 197 i n. k.c. w kontekście podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej wymagają zatem bliższej analizy.

Według dominującego stanowiska doktryny oraz judykatury zakres odesłania zawartego w art. 875 k.c. obejmuje zarówno materialnoprawną regulację zarządu przedmiotem współwłasności (art. 197- 221 k.c.), jak i normy procesowe, dotyczące zniesienia współwłasności (art. 617- 625 k.p.c.)⁸⁷⁴. Zastosowana technika legislacyjna w

⁸⁷² J. Nowacki, „Odpowiednie”..., s. 373–375. Por. uchw. SN z dnia 23 sierpnia 2006 r., III CZP 56/06, OSNC 2007, nr 3, poz. 43.

⁸⁷³ Zob. także na gruncie prawa spadkowego: J. Gwiazdomorski, Dwa problemy z zakresu wspólności spadkowej, PiP 1977, Nr 3, s. 137–138; A. Dyoniak, Ustawowy ustrój majątkowy małżeński, Wrocław 1985, s. 143.

⁸⁷⁴ Por. np. uchw. Sądu Najwyższego z dnia 6 września 1996 r., III CZP 98/96, OSNC 1996, Nr 12, poz. 159, wyr. Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000, Nr

zakresie odesłania do współwłasności rzeczy (jako modelu wspólności) i do postępowania o zniesienie współwłasności (jako modelu postępowania działowego) niewątpliwie ma swoje racjonalne podstawy mające źródło w dążeniu do ograniczenia zawartości dwóch obszernych aktów prawnych, a mianowicie Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego. Ta zaleta przeprowadzonego zabiegu legislacyjnego nie równoważy jednak konsekwencji takiego ujęcia zastosowanych modeli w prawie materialnym i w prawie postępowania. Podstawą działalności spółki może być nie tylko kapitał, ale także osobiste wykonywanie przez wspólników pracy na rzecz spółki. Jest zatem tak złożonym bytem prawnym, że do jej opisu nie wystarcza konstrukcja współwłasności rzeczy. Daje się więc zauważyć nieadekwatność wielu postanowień kodeksu cywilnego dotyczących współwłasności w częściach ułamkowych, z istoty rzeczy nastawionych przede wszystkim na regulowanie sytuacji „typowych”, tj. współwłasności do konkretnej rzeczy, w odniesieniu do stosunków pomiędzy wspólnikami po zakończeniu działalności spółki. Podział nadwyżki majątku wspólnego i zwrot wkładów z majątku pozostałego po zapłaceniu długów spółki nie zawsze stanowi całkowitą likwidację spółki w zakresie wszystkich stosunków pomiędzy wspólnikami. Niekiedy wspólnikom przysługują wzajemne roszczenia z różnych tytułów, zwłaszcza zaś wobec wyrządzenia szkody majątkowej wskutek pewnego działania lub zaniechania jednego z nich. Według art. 875 k.c. nie uwzględnia się tych roszczeń przy podziale pozostałego wspólnego majątku. Oznacza to oczywiście dopuszczalność ich dochodzenia w procesie, o ile nie toczy się postępowanie w trybie właściwym do zniesienia współwłasności, tj. w trybie postępowania nieprocesowego (art. 617 i n. k.p.c.). Inną kwestią jest bowiem podział majątku wspólnego wspólników, co do którego od chwili rozwiązania spółki stosuje się odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych, a inną roszczenie oparte na zasadzie wyrządzenia przez wspólnika szkody, choćby wskutek wyprowadzenia przez niego z majątku spółki środków materialnych, czy też innego jego bezprawnego czynu⁸⁷⁵.

2.2. Zagadnienia materialnoprawne

Przystępując do analizy zakresu zastosowania przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych w stosunku do postępowania w sprawie podziału majątku

10, poz. 179, post. Sądu Najwyższego, z dnia 30 września 1977 r., III CRN 76/77, OSNC 1978, Nr 7, poz. 115 i z dnia 14 czerwca 2012 r., I CSK 459/11.

⁸⁷⁵ Wyr. SN z 18 października 2018 r., IV CSK 351/17, niepubl., Legalis nr 1847400.

wspólników, należy rozpocząć od poruszenia elementarnych zagadnień materialnoprawnych.

Na wstępie dalszych rozważań konieczne jest ustalenie, czy rozwiązanie spółki znosi odrębność wspólnego majątku wspólników, a jeżeli tak, to czy przepisy o współwłasności mają odpowiednie zastosowanie do wszystkich praw objętych poprzednio wspólnością łączną, a w szczególności do wierzytelności. Za pozytywną odpowiedź na pierwsze i negatywną odpowiedź na drugie z postawionych pytań przemawia analogia do przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących wspólności majątku spadkowego⁸⁷⁶ i przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego normujących stosunki majątkowe małżonków po ustaniu wspólności majątkowej⁸⁷⁷, a także okoliczność, że wierzytelności podlegają szczególnemu reżimowi prawnemu w czasie trwania spółki jedynie z uwagi na konieczność dostosowania do jednolitego reżimu wspólności łącznej.

W tym ujęciu trzeba część piśmiennictwa przyjmuje, że od chwili rozwiązania spółki do praw obligacyjnych stosuje się przepisy k.c. o wielości wierzycieli (art. 379 § 1 oraz art. 381–383 w zw. z art. 366 i n. k.c.)⁸⁷⁸. W konsekwencji wspólne wierzytelności byłych wspólników, jeżeli dotyczą świadczenia podzielnego, nie są w ogóle objęte współwłasnością i każdy z nich może żądać od dłużnika swojej części świadczenia (art. 379 § 1 k.c.)⁸⁷⁹. Punktem wyjścia do takiej konkluzji jest przyjęcie tradycyjnego poglądu, zgodnie z którym przedmiotem współwłasności w ścisłym tego słowa znaczeniu mogą być tylko rzeczy⁸⁸⁰. Zagadnienie dotyczące losów prawnych wierzytelności stanowiącej składnik majątku wspólników po rozwiązaniu spółki cywilnej jest kontrowersyjne, gdyż wynika ono z odmiennych konstrukcji leżących u podstaw uregulowań dotyczących współwłasności w częściach ułamkowych (art. 195 i nast. k.c.) oraz uregulowań dotyczących wielości wierzycieli (art. 366 i nast. k.c.). W stosunkach prawa rzeczowego istnieje stosunek współuprawnienia między współwłaścicielami – każdemu z nich przysługuje udział określony ułamkiem, ale całe prawo własności przysługuje wszystkim współwłaścicielom razem. W stosunkach obligacyjnych natomiast elementy

⁸⁷⁶ Zob. E. Drozd, w: System..., t. IV, s. 416 i n.

⁸⁷⁷ Zob. A. Dyoniak, Ustawowy..., s. 120–121; J. S. Piąkowski, Stosunki majątkowe między małżonkami, Warszawa 1955, s. 143.

⁸⁷⁸ A. Herbet, System..., s. 970 – 971.

⁸⁷⁹ D. Pawłyszcz, System..., s. 15.

⁸⁸⁰ E. Gniewek [w:] System Prawa Prywatnego, t. 3, 2007, s. 431–432; A. Wąsiewicz, op. cit., s. 207; K. Górski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2017, s. 422.

współprawnienia występują jedynie w odniesieniu do świadczenia niepodzielnego (art. 381 k.c.); jeżeli świadczenie jest podzielne, wierzytelność dzieli się na tyle niezależnych (samodzielnych) części, ilu jest współwierzycieli (art. 379 § 1 k.c.)⁸⁸¹. W tym kierunku wypowiedział się w kolejnych judykatach Sąd Najwyższy, który rozstrzygnął, że wierzytelność pieniężna, stanowiąca składnik majątku wspólnego, po rozwiązaniu spółki cywilnej może być dochodzona przez byłego wspólnika w części odpowiadającej jego udziałowi w tym majątku, bez względu na stanowisko pozostałych wspólników⁸⁸². Stanowisko to zostało potwierdzone w późniejszym orzecznictwie⁸⁸³, między innymi z powołaniem się na wcześniejsze orzeczenia, dotyczące wspólności spadku⁸⁸⁴ oraz majątku pozostałego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej⁸⁸⁵. Przedstawione poglądy spotkały się z próbami krytycznej oceny. Zgodnie z brzmieniem art. 875 § 1 i 2 k.c., zakres odniesienia przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych stanowi bowiem w dalszym ciągu „wspólny majątek wspólników”, co może stanowić podstawę do wniosku, że wystąpienie przyczyny rozwiązania spółki nie znosi odrębności tej masy

⁸⁸¹ Wyr. SN z dnia 10 lutego 2004 r., IV CK 12/03, OSNC 2005, Nr 3, poz. 44.

⁸⁸² Wyr. SN z dnia 6 listopada 2002 r., I CKN 1118/00, niepubl., Legalis.

⁸⁸³ Zob. np. powołany wyżej wyr. SN z dnia 10 lutego 2004 r., IV CK 12/03, OSNC 2005, Nr 3, poz. 44 oraz wyr. SN z dnia 5 stycznia 2005 r., II CK 351/04.

⁸⁸⁴ Post. SN z dnia 7 listopada 1967 r., I CZ 97/67, OSNCP 1968, Nr 8 – 9, poz. 145, zgodnie z którym „ani przepisy dotyczące spadku, ani stosowane odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych, nie pozbawiają spadkobiercy uprawnienia do dochodzenia od dłużnika udziału w wierzytelności przysługującej spadkobiercy z tytułu dziedziczenia, jeżeli przypadające od dłużnika świadczenie jest podzielne. Stanowisko to zachowuje walor w odniesieniu do majątku wspólnego małżonków ze względu na podobieństwo sytuacji współspadkobierców oraz małżonków po ustaniu wspólności majątkowej; w obu przypadkach przed dokonaniem działu występuje wspólność masy majątkowej, w skład której wchodzi zarówno prawa rzeczowe, jak i obligacyjne, i do której znajdują odpowiednie zastosowanie przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych (por. art. 42 k.r.o. i art. 1035 k.c.)”.

⁸⁸⁵ Uchw. SN z dnia 30 maja 1975 r., III CZP 27/75, OSNCP 1976, Nr 4, poz. 71: „Od chwili ustania wspólności majątkowej małżeńskiej do chwili dokonania podziału majątku wspólnego każde z małżonków może dochodzić od dłużnika we własnym imieniu i na swoją rzecz części wierzytelności stanowiącej składnik tego majątku, odpowiadającej przysługującemu mu udziałowi w majątku wspólnym, jeżeli należne świadczenie jest podzielne w rozumieniu art. 379 k.c.. Nie jest natomiast możliwe dochodzenie części wierzytelności, nawet dotyczącej świadczenia podzielnego, jeżeli wierzytelność ta nie ma charakteru samodzielnej, lecz jest pochodna od rzeczy będącej przedmiotem wspólności (np. czynsz dzierżawny)”; post. SN z dnia 9 września 1999 r., II CKN 460/98, OSNC 2000, Nr 3, poz. 55: „po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej każdy ze współmałżonków może samodzielnie dochodzić przypadającej mu części wierzytelności, jeżeli świadczenie dłużnika ma charakter podzielny. Jeżeli świadczenie jest niepodzielne, każdy z małżonków może dochodzić wierzytelności stanowiącej przedmiot wspólności tylko wtedy, gdy realizuje czynność zachowawczą w rozumieniu art. 209 k.c.”.

majątkowej⁸⁸⁶. Z kolei przepisy art. 875 § 2 i 3 k.c. zakładają dokonanie rozliczeń związanych z zakończeniem działalności spółki – zarówno z osobami trzecimi, jak i między wspólnikami – w ramach jednego postępowania likwidacyjnego, określając jednocześnie sekwencję zasadniczych, podejmowanych w jego toku czynności⁸⁸⁷. Tymczasem generalna dopuszczalność dochodzenia przez wspólnika we własnym imieniu części wierzytelności wchodzącej w skład majątku wspólnego, prowadzi do częściowego podziału tego majątku w sposób odbiegający od ogólnych zasad likwidacji.

Analiza powyższego sporu wymaga rozróżnienia dwóch podstawowych kwestii – przynależności wierzytelności pieniężnych do majątku wspólnego byłych wspólników oraz możliwości ich samodzielnego dochodzenia stosownie do posiadanych udziałów przez każdego ze wspólników po rozwiązaniu spółki. Proste odwołanie się do przepisów regulujących świadczenia podzielne (art. 379 k.c.) powoduje całkowite pominięcie źródła powstania wierzytelności byłych wspólników, którym jest stosunek spółki. Nie mamy tu zatem do czynienia z typowym przykładem świadczenia podzielnego, które pozostaje w całkowitym oderwaniu od wzajemnych stosunków pomiędzy współuprawnionymi. Problem ten zdaje się dostrzegać opowiadający się jednoznacznie za pierwszym poglądem D. Pawłyszcz, który w odniesieniu do wierzytelności dotyczących świadczeń niepodzielnych przyjmuje, że sytuację dłużnika byłych wspólników zobowiązanego do świadczenia niepodzielnego reguluje art. 381 § 1 k.c., zgodnie z którym, jeżeli jest kilku wierzycieli uprawnionych do świadczenia niepodzielnego, każdy z nich może żądać spełnienia całego świadczenia, zaś do stosunków między wspólnikami, a w szczególności co do sporów o sposób realizacji świadczenia oraz zniesienia wspólności wierzytelności, należy stosować przepisy o współwłasności⁸⁸⁸. W przypadku wierzytelności pieniężnych zachodzi dodatkowo z mocy art. 875 § 2 i 3 k.c. konieczność ich uwzględnienia w ramach stosunków między wspólnikami, a mianowicie wzięcia pod uwagę przy ustalaniu wysokości i wypłacie na rzecz poszczególnych wspólników pozostałej nadwyżki wspólnego majątku. Wysokość udziału w określonej wierzytelności może być bowiem pomiędzy wspólnikami sporna, co będzie rodzić odpowiedzialność odszkodowawczą

⁸⁸⁶ Zob. post. SN z dnia 30 września 1977 r., III CRN 76/77, OSNC 1978, Nr 7, poz. 115.

⁸⁸⁷ Zob. wyr. SN z 9.2.2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000, Nr 10, poz. 179 z glosą P. Drapały, PS 2002, Nr 3.

⁸⁸⁸ D. Pawłyszcz, op. cit., s. 15. Por. J. Winiarz, Kodeks cywilny z komentarzem, Warszawa 1989, teza 3 do art. 196; J. Pietrzykowski, Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, Warszawa 1989, teza 2 do art. 617.

wspólnika w razie wyegzekwowania wierzytelności w części przekraczającej rzeczywisty udział.

Celem rozstrzygnięcia powstałego sporu uzasadnione jest odwołanie się do najnowszego orzecznictwa Sądu Najwyższego na gruncie możliwości stosowania art. 379 § 1 k.c. do wierzytelności wchodzących w skład spadku. Wynika to z podobieństwa zastosowanej w odniesieniu do majątku spadkowego przez ustawodawcę w art. 1035 k.c. konstrukcji prawnej do odesłania określonego w 875 § 1 k.c. Zgodnie z art. 1035 k.c. jeżeli spadek przypada kilku spadkobiercom, do wspólności majątku spadkowego oraz do działu spadku stosuje się odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych z zachowaniem przepisów niniejszego tytułu. Z obu przepisów wynika zatem, że „wspólność majątku spadkowego” oraz „wspólny majątek wspólników” mają charakter udziałowy. Na tle art. 1035 k.c. w starszym orzecznictwie wyrażany był pogląd, według którego wierzytelności spadkowe są zgodnie z art. 379 § 1 k.c. podzielne, co oznacza że każdy ze spadkobierców posiadałby legitymację do żądania tylko tej ich części, która odpowiada udziałowi w spadku⁸⁸⁹.

W najnowszych orzeczeniach Sąd Najwyższy zaakceptował wyrażany w literaturze pogląd wykluczający możliwość stosowania zasady wyrażonej w art. 379 § 1 k.c. do wierzytelności spadkowych. Na uzasadnienie tego stanowiska wskazuje się to, że przepis art. 1035 k.c. i wyrażona w nim zasada, zgodnie z którą do wspólności majątku spadkowego stosuje się odpowiednio przepisy o współwłasności, odnosi się do całego majątku spadkowego, bez żadnych wyjątków. Gdyby wierzytelność spadkowa z mocy prawa miała ulec podziałowi, wówczas część przypadająca danemu spadkobiercy weszłaby do jego majątku osobistego, w konsekwencji jego wierzyciel osobisty mógłby z niej się zaspokoić bez potrzeby uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko wszystkim spadkobiercom, to zaś pozostawałoby w sprzeczności z art. 779 § 1 k.p.c. Wreszcie możliwe jest dochodzenie wierzytelności spadkowej przez analogię do przepisów dotyczących solidarności wierzycieli (art. 367 k.c.). W konsekwencji przyjmuje się, że spadkobiercy, przed działem spadku, przysługuje samodzielna legitymacja do dochodzenia całej wierzytelności na podstawie art. 209 k.c. jako czynność zmierzająca

⁸⁸⁹ A zatem analogicznie jak w odniesieniu do wierzytelności spółkowych. Por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 1967 r., I CZ 97/67, OSNCP 1968, nr 8-9, poz. 145; uchwała z dnia 2 stycznia 1975 r., III CZP 82/74, OSNCP z 1976, Nr 1, poz. 5

do zachowania wspólnego prawa⁸⁹⁰. Analogiczne rozwiązanie można przenieść na grunt wierzytelności wchodzącej w skład majątku wspólnego wspólników. W konsekwencji należałoby przyjąć, że wierzytelność wchodzi w skład tego majątku jako podlegająca reżimowi prawnemu traktującemu wspólny majątek wspólników od chwili rozwiązania spółki jako pewną całość. Także w art. 778 k.p.c. mowa jest o „wspólnym majątku wspólników spółki”, z którego egzekucja jest możliwa na podstawie tytułu egzekucyjnego wydanego przeciwko wszystkim wspólnikom. Gdyby zatem wierzytelność spółkowa miała ulec podziałowi z mocy art. 379 § 1 k.c. to część przypadająca danemu wspólnikowi podlegałaby egzekucji na rzecz wierzyciela osobistego jednego ze wspólników, czemu sprzeciwia się powołany art. 778 k.p.c. Wierzytelności spółkowe po rozwiązaniu spółki należy zatem uznać za część majątku wspólnego objętego współwłasnością w częściach ułamkowych. Nie wyklucza to oczywiście możliwości ich samodzielnego dochodzenia przez jednego ze wspólników, jednakże legitymację tę uzasadnia wyłącznie art. 209 k.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c.⁸⁹¹.

Kolejny problem dotyczy zakresu odpowiedniego zastosowania przepisów o zarządzie rzeczą wspólną. Stosując przepisy art. 199 i n. k.c. należy przyjąć obowiązek współdziałania wspólników w zarządzie przedmiotami majątkowymi objętymi wspólnością. Do czynności zwykłego zarządu konieczna jest zgoda większości wspólników obliczana według większości udziałów (art. 201 i 204 k.c.), natomiast do czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu konkretnym przedmiotem – zgoda wszystkich współwłaścicieli⁸⁹². Wątpliwości budzi także kwestia oznaczenia udziałów we wspólnym majątku i jego poszczególnych składnikach. Szczególne znaczenie ma odpowiedź na pytanie, czy mimo zmiany charakteru wspólności majątku wspólnicy pozostają – a jeżeli tak, to w jakim zakresie – ograniczeni w dokonywaniu czynności prawnych dotyczących jego składników. Przeniesienie na tę sytuację wzorca współwłasności w częściach ułamkowych oznaczałoby, że poszczególni wspólnicy mogą swobodnie rozporządzać przysługującymi im udziałami. W judykaturze pojawiły się

⁸⁹⁰ Wyr. SN z 27.06.2017 r., II CSK 15/17, niepubl., LEX nr 2342149. Zob. także późniejsze orzecznictwo akceptujące ten pogląd: wyroki SN z dnia 30 listopada 2017 r., IV CSK 24/17, niepubl., z dnia 9 maja 2019 r., I CSK 198/18, niepubl., z dnia 28 listopada 2019 r., III CSK 284/17, niepubl. i z dnia 16 marca 2022 r., II CSKP 206/22, niepubl., LEX nr 3410877.

⁸⁹¹ Por. wyr. SA w Szczecinie z 10.11.2020 r., I ACa 447/20, niepubl., LEX nr 3118418; wyr. SA w Katowicach z 30.06.2021 r., I APa 19/20, niepubl., LEX nr 3118418; post. SN z 13.01.2023 r., I CSK 3343/22, niepubl., LEX nr 3511423.

⁸⁹² A. Herbet, System..., s. 971.

rozstrzygnięcia według których rozwiązanie spółki cywilnej wywiera ten skutek, że dotychczasowa współwłasność łączna zamienia się we współwłasność w częściach ułamkowych ze wszystkimi tego konsekwencjami, a wspólnicy uzyskują prawo rozporządzenia swoimi udziałami w rzeczach, które poprzednio stanowiły ich współwłasność do niepodzielnej ręki⁸⁹³. Zdaniem A. Herbeta w braku przepisu stanowiącego odpowiednik art. 1035 k.c., dopuszczenie rozporządzania udziałami w przedmiotach majątkowych objętych wspólnością mogłoby utrudnić przeprowadzenie zakładanego sposobu podziału majątku oraz zmniejszyć szanse skierowania egzekucji do niepodzielonych jeszcze składników wspólnego majątku przez wierzycieli spółki. W ocenie tego autora używane w doktrynie i orzecznictwie sformułowanie „rozporządzenie udziałem” w nawiązaniu do treści art. 198 k.c., można rozumieć po prostu jako rozporządzenie wierzytelnościami z art. 875 § 2 i 3 k.c., obejmującymi roszczenie o zwrot wkładów oraz podział nadwyżki wspólnego majątku pomiędzy wspólników⁸⁹⁴.

Brak jest jednak wyraźnych normatywnych podstaw do wykładni wyłączającej w sposób bezwzględny możliwość rozporządzenia udziałem w majątku wspólnym bądź udziałami w poszczególnych składnikach tego majątku⁸⁹⁵. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że, jak już wcześniej wspomniano, przepis art. 875 k.c. nie wskazuje na swój bezwzględnie obowiązujący charakter. Podobnie dyspozytywna była regulacja likwidacji spółki cywilnej na gruncie Kodeksu zobowiązań (art. 579 k.z.). Odejście od rozwiązania kodeksowego może zatem nastąpić przez odpowiednie uzgodnienie w pierwotnej umowie spółki lub innej umowie wspólników, zawartej także po rozwiązaniu spółki cywilnej. Na przeszkodzie powyższemu nie może stać również ochrona interesów wierzycieli zewnętrznych, albowiem skoro dopuszczalne jest dokonanie umownego podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej przed spłatą wszystkich długów spółki, to tym bardziej możliwe jest rozporządzenie przez wspólnika swoim udziałem w majątku wspólnym. Wierzyciel nie traci bowiem możliwości zaspokojenia także z majątku odrębnego wspólnika, zaś w odniesieniu do ewentualnego doprowadzeniu do swojej niewypłacalności przez wspólnika poprzez działanie z pokrzywdzeniem wierzyciela, temu ostatniemu przysługują inne środki ochrony prawnej, w szczególności możliwość wystąpienia w tym zakresie ze skargą pauliańską (art. 527 i

⁸⁹³ Wyr. SA w Poznaniu z dnia 6 lutego 1996 roku, I ACR 647/95, PG 1996, Nr 11, s. 46.

⁸⁹⁴ A. Herbet, System..., s. 972.

⁸⁹⁵ Tak: R. Uliasz [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. M. Załuckiego, Warszawa 2019, s. 1767.

n. k.c.). Nie sposób również zaakceptować sytuacji, w której wspólnicy mieliby być zawsze ograniczeni w możliwości rozporządzania udziałami w majątku wspólnym i to nawet wtedy, gdy spółka nie posiada już jakichkolwiek zobowiązań wobec wierzycieli zewnętrznych. Powyższa argumentacja znajdzie zastosowanie także w odniesieniu do rozporządzania poszczególnymi składnikami majątku wspólnego, przy czym w tym przypadku konieczna będzie jednak zgoda wszystkich wspólników, bez znaczenia, który z tych wspólników miał prawo do prowadzenia spraw spółki (art. 875 § 1 w zw. z art. 199 k.c.)⁸⁹⁶.

2.3. Zagadnienia procesowe

W doktrynie i orzecznictwie panuje jednolity pogląd, że zamieszczone w art. 875 § 1 k.c. odesłanie do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych odnosi się nie tylko do przepisów prawa materialnego, ale również przepisów regulujących postępowanie w przedmiocie zniesienia współwłasności. Następstwem tego uregulowania jest zatem to, że w razie niemożności dobrowolnego podziału majątku spółki między byłymi wspólnikami, jego likwidację – na żądanie zainteresowanego – przeprowadza sąd w trybie właściwym do zniesienia współwłasności, tj. w trybie postępowania nieprocesowego, stosując odpowiednio art. 617 – 625 k.p.c.⁸⁹⁷. Odpowiednie stosowanie przywołanych przepisów musi uwzględniać dodatkowo regulację art. 875 § 2 i 3 k.c. Zastosowane odesłanie rodzi szereg wątpliwości odnoszących się między innymi do zakresu kognicji sądu orzekającego w przedmiocie podziału majątku wspólników, charakteru prawnego postępowania, kumulacji z żądaniem rozwiązania spółki w trybie art. 874 § 1 k.c., uprzedniej spłaty długów jako przesłanki uwzględnienia wniosku, związania żądaniem wniosku, czy też wzajemnych relacji pomiędzy postępowaniem o podział majątku wspólnego byłych wspólników a

⁸⁹⁶ R. Uliasz, op. cit., s. 1767.

⁸⁹⁷ Zob. post. SN z dnia 30 września 1977 r., III CRN 76/77, OSNCP 1978, nr 7, poz. 115; post. SN z dnia 15 listopada 1990 r., II CZ 169/90, OSNCP 1992, nr 7-8, poz. 135; uchw. SN z dnia 6 września 1996 r., III CZP 98/96, OSNC 1996, nr 12, poz. 159; wyr. SN z dnia 9 lutego 2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000, nr 10, poz. 179; wyr. SN z dnia 10 lutego 2004 r., IV CK 12/03, OSNC 2005/3, poz. 44; wyr. SN z dnia 5 stycznia 2005 r., II CK 351/04, LEX nr 1119486; wyr. SN z dnia 11 lutego 2009 r., V CSK 325/08, LEX nr 510971; post. SN z dnia 14 czerwca 2012 r., I CSK 459/11, LEX nr 1212798, a także: J. Gudowski [w:] T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepla, P. Drapała, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa, wyd. II, Warszawa 2017, art. 875, s. 1648; J. Jezioro, op. cit., Art. 875, Nb 2, Legalis.

innymi postępowaniami działowymi (o dział spadku lub podział majątku wspólnego małżonków). Powyższe zagadnienia wymagają szerszego omówienia przy okazji przedstawionych dalej szczegółowych rozważań.

W tym miejscu należy jednak zwrócić uwagę na zakres ustanowionego w art. 875 § 1 k.c. odesłania. Przepis ten zakłada stosowanie przepisów dotyczących zniesienia współwłasności, zaś w Kodeksie postępowania cywilnego brak jest przepisów regulujących podział majątku byłych współników. Tożsamą regulację zawiera art. 1035 k.c. w odniesieniu do działu spadku, przy czym w tym przypadku Kodeks postępowania cywilnego zawiera dodatkową regulację w art. 680 – 689 k.p.c. Oznacza to, że zakres odesłania z art. 1035 k.c. odnosi się wyłącznie do kwestii materialnoprawnych uregulowanych w Kodeksie cywilnym, zaś prawnoprocesowe unormowanie zostało przewidziane odrębnie, a przepisy k.p.c. dotyczące zniesienia współwłasności stosuje się z mocy art. 688 k.p.c. jedynie w zakresie nieuregulowanym odrębnie. Przepisy art. 680-689 k.p.c. stosuje się nadto w postępowaniu o podział majątku wspólnego małżonków na podstawie art. 567 § 3 k.p.c. W konsekwencji należy uznać, że brak tego rodzaju regulacji w odniesieniu do podziału majątku byłych współników wyłącza możliwość odpowiedniego stosowania art. 680-689 k.p.c. w tym postępowaniu. Niedopuszczalne wydaje się także ich stosowanie choćby *per analogiam*. Jeżeli bowiem w danym postępowaniu nieprocesowym należy stosować przepisy innego postępowania nieprocesowego to ustawa wyraźnie to stwierdza, jak na przykład w art. 567 § 3 k.p.c.

Powyższe implikuje brakiem obowiązku sądu ustalania wartości i składu majątku spółkowego przez sąd z urzędu, co w postępowaniu o dział spadku nakazuje wprost art. 684 k.p.c., zaś materialnoprawną podstawę rozstrzygania niezależnie od granic wniosku jest art. 1038 k.c.⁸⁹⁸. W postępowaniu o podział majątku byłych współników sąd rozstrzyga zatem jedynie w granicach wniosku (art. 321 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁸⁹⁹. Nie oznacza to jednak tego, że postępowanie w przedmiocie podziału majątku wspólnego współników spółki cywilnej nie może, a nawet nie powinno obejmować całokształtu stosunków majątkowych pomiędzy współnikami. Zakres przedmiotowy postępowania zależeć będzie jednak każdorazowo od inicjatywy jego uczestników i to zarówno w zakresie sformułowania żądania wniosku, jak i przedstawienia dowodów na jego poparcie. Zgodnie z art. 617 k.p.c. we wniosku o zniesienie współwłasności należy

⁸⁹⁸ Analogicznie w postępowaniu o podział majątku wspólnego małżonków będą to art. 684 w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. oraz art. 46 k.r.o.

⁸⁹⁹ Tak: D. Pawłyszcz, System..., s. 15-16.

dokładnie określić rzecz mającą ulec podziałowi oraz przedstawić dowody prawa własności. Uczestnicy postępowania o podział majątku wspólnego spółki cywilnej zobowiązani są zatem do precyzyjnego określenia majątku poddanego podziałowi i wykazanie faktu przynależności poszczególnych składników do majątku wspólnego. Jeżeli natomiast wspólnik wniósł pozew o zapłatę, z którego uzasadnienia wynika, że żądanie obejmuje kwotę odpowiadającą należną wspólnikowi spłatę z tytułu wspólnych rzeczy, przy czym nie doszło wcześniej do zniesienia współwłasności i ustalenia wysokości spłat, to można uznać, że powód w istocie żąda zniesienia współwłasności i sprawę należy rozpoznać w postępowaniu nieprocesowym⁹⁰⁰.

Z mocy art. 618 § 1 k.p.c. sąd może orzekać o wzajemnych roszczeniach związanych ze wspólnym majątkiem, przy czym do rozpoznania żądań akcesoryjnych konieczny będzie sformułowanie stosownego wniosku w tym zakresie. Nie sposób przy tym podzielić poglądu D. Pawłyszczę wskazującego na rzekomo błędną praktykę kreowania spraw o „rozliczenie spółki” lub „o podział majątku spółki” z uwagi na brak podstawy normatywnej takiego postępowania. Powołany autor formułuje koncepcję nakazującą odrębne znoszenie współwłasności każdego ze składników majątkowych wchodzących uprzednio w skład majątku wspólnego, zaś w zakresie ewentualnych roszczeń z tytułu posiadania rzeczy, dokonanych spłat długów z majątków osobistych, zwrotu przedmiotów wniesionych do używania czy też o zapłatę części ceny uzyskanej ze sprzedaży danego składnika, odsyła do trybu procesowego. Na pełną aprobatę zasługuje pogląd wyrażony po raz pierwszy przez Sąd Najwyższy w uchwale z 6 września 1996 roku⁹⁰¹, zgodnie z którym z chwilą rozwiązania przez sąd spółki cywilnej rozliczenie wspólników obejmuje także podział i wypłatę ewentualnych zysków za poprzednie okresy jej działania. Tym bardziej w postępowaniu o podział majątku byłych wspólników uzasadnione jest kompleksowe rozliczenie stosunków majątkowych między wspólnikami, w szczególności objęcie nim wszystkich składników majątkowych, dokonanie ich podziału, ustalenie spłat lub dopłat, a także rozpoznanie wszelkich pozostających w związku ze stosunkiem spółki żądań akcesoryjnych⁹⁰². Podziałowi stosownie do okoliczności podlega majątek wspólników, to jest przysługujące im prawa majątkowe – aktywa, stosownie do okoliczności w sposób przewidziany w art. 211 k.c. i art. 212 k.c. W rezultacie rozliczenia pomiędzy byłymi wspólnikami spółki cywilnej w

⁹⁰⁰ Ibidem, s. 16.

⁹⁰¹ III CZP 98/96, OSNC 1996 nr 12, poz. 159

⁹⁰² Zob. post. SN z 13.01.2016 r., V CSK 254/15, niepubl., Legalis nr 1460399.

pierwszym rzędzie obejmują majątek spółki, a także zyski spółki – zarówno wypracowane przez jej majątek do momentu jej rozwiązania, jak i te, które przynosi ten majątek po ustaniu spółki⁹⁰³. Po rozwiązaniu spółki wspólnik może żądać podziału i wypłaty zysku, a podział dotyczy także rozliczeń z tytułu ewentualnej zmiany udziału w majątku spółki, a zatem wspólnik może żądać podziału nie tylko takiego udziału, jaki mu pozostał, ale może też domagać się rozliczenia tego, co stanowiło majątek wspólników przed zmianą umowy spółki na podstawie art. 867 k.c.⁹⁰⁴.

3. Kumulacja sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej z innymi działami majątkowymi

Problematyka zbiegu działów różnych majątków i możliwości ich połączenia w jednym postępowaniu zostało unormowane jedynie w przepisach regulujących postępowanie o dział spadku. Według art. 689 k.p.c., jeżeli cały majątek spadkowy lub poszczególne rzeczy wchodzące w jego skład stanowią współwłasność z innego tytułu niż dziedziczenie, dział spadku i zniesienie współwłasności, mogą być połączone w jednym postępowaniu. Przepis ten z mocy art. 567 § 3 k.p.c. podlega odpowiedniemu zastosowaniu w postępowaniu o podział majątku małżeńskiego. Jak już wyżej wspomniano, art. 689 k.p.c. nie ma zastosowania w postępowaniu w przedmiocie podziału majątku byłych wspólników.

Jak wskazano w piśmiennictwie, dostrzeżenie potrzeby przyjęcia w Kodeksie cywilnym przepisu przewidującego dopuszczalność zbiegu spraw działowych w jednym postępowaniu było z jednej strony wynikiem doświadczeń braku istnienia stosownej w tym zakresie regulacji, a z drugiej strony – utrwalenia się w praktyce sądowej stanu aprobowanego powiązanie różnych działów w jednym postępowaniu⁹⁰⁵. Przyjmuje się, że w art. 689 k.p.c. chodzi o taki stan, w którym: 1) spadek będący majątkiem wspólnym małżeńskim nabyło kilku spadkobierców, spadkodawca zaś miał tylko udział we współwłasności, który wyczerpuje cały spadek, natomiast pozostały udział należał do innych osób (a zatem spadkodawca był współwłaścicielem ruchomości lub

⁹⁰³ Por. post. SO w Łodzi z 25.09.2018 r., III Ca 1661/17, niepubl., Legalis nr 2069504

⁹⁰⁴ Wyr. SN z 7.12.2005 r., V CK 434/05, niepubl., Legalis nr 179876.

⁹⁰⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 334. Zob. R. Czarnecki, *Wspólność majątku spadkowego i dział spadku, zachowek, umowy dotyczące spadku*, Katowice 1965/1966, s. 19; J. Pietrzykowski, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach o charakterze majątkowym (art. 606-694 k.p.c.)*, Katowice 1965/1966, s. 53; J. Nadler, A. Stelmachowski, *Zbieg działu spadku ze zniesieniem współwłasności gospodarstwa rolnego*, NP 1970, Nr 9, s. 1269.

nieruchomości); 2) spadek obejmuje również udziały spadkodawcy w poszczególnych rzeczach, w skład spadku wchodzi więc różne prawa majątkowe, w tym także udziały spadkodawcy w poszczególnych ruchomościach i nieruchomościach⁹⁰⁶. W takich sytuacjach łączne rozpoznanie kilku spraw działowych w jednym postępowaniu pozwala na kompleksowe rozstrzygnięcie związane ze składnikami majątkowymi będącymi przedmiotem działów, a także uproszczenie rozliczeń pomiędzy uczestnikami w ramach jednego postanowienia kończącego postępowanie w sprawie. W konsekwencji w ramach postępowania o dział spadku lub podział majątku małżeńskiego dopuszczalne będzie zastosowanie przytoczonego przepisu i połączenie ich do wspólnego rozpoznania z postępowaniem w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu.

Kumulacja działów, o której mowa w art. 689 k.p.c., będzie możliwa tylko wtedy, gdy dla każdej ze spraw działowych będzie właściwy miejscowo ten sam sąd⁹⁰⁷. Właściwość sądu dla działu spadku została określona w art. 628 k.p.c., dla podziału majątku byłych wspólników spółki cywilnej w art. 606 k.p.c.⁹⁰⁸, a dla podziału majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami – w art. 566 k.p.c. Jeżeli wspólność majątkowa małżeńska ustała przez śmierć jednego z małżonków, do podziału majątku wspólnego właściwy będzie sąd spadku (art. 566 in fine k.p.c.). Właściwość miejscowa sądu może ulec stosownej zmianie w wyniku zastosowania art. 683 k.p.c. (w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.) lub art. 508 § 2 i 3 k.p.c.⁹⁰⁹. Dopuszczalność kumulacji różnych działów majątkowych w jednym postępowaniu nie wyłącza ich odrębności. Odrębność ta może skłonić sąd do zarządzenia oddzielnej rozprawy co do każdego z połączonych na podstawie art. 689 k.p.c. żądań działowych (art. 218 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Jeżeli jedno ze zgłoszonych żądań działowych zostanie dostatecznie wyjaśnione, to nie ma przeszkód, aby sąd wydał w tym zakresie postanowienie częściowe (art. 317 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Zachowanie odrębności danej wspólności majątkowej w ramach jednego, prowadzonego postępowania obejmującego co najmniej dwie sprawy działowe będzie nie tylko uprawniać sąd do oznaczonego sposobu procedowania, ale

⁹⁰⁶ B. Dobrzański, Glosa do postanowienia SN z 9.6.1964 r., III CR 36/64, PiP 1965, Nr 11, s. 787.

⁹⁰⁷ Orz. SN z 19.10.1949 r., Wa.C 4/49, OSN 1951, Nr 1, poz. 3; orz. SN z 27.2.1951 r., C 411/50, OSN 1953, Nr 2, poz. 33; orz. SN z 13.12.1959 r., 4 CR 872/59, NP 1960, Nr 5, s. 701.

⁹⁰⁸ O czym szerzej w punkcie 4.2. niniejszego rozdziału.

⁹⁰⁹ A. Stempniak, Autonomia..., s. 338.

wręcz przeciwnie – będzie go obligować do respektowania odmienności oznaczonego działu⁹¹⁰.

Jeśli chodzi o relację zachodzącą między działem spadku a podziałem majątku spółki cywilnej, to art. 684 k.p.c. nakazujący sądowi ustalenie składu i wartości spadku nie będzie stanowił przeszkody do ustalenia, iż w skład spadku wchodzi udział spadkodawcy we współwłasności określonych składników majątkowych stanowiących uprzednio majątek wspólny wspólników spółki cywilnej. Udział ten stanowi prawo majątkowe przedstawiające określoną wartość i z tego powodu, tak jak każdy inny obiekt majątkowy, będzie ono podlegać normalnym regułom obowiązującym przy podziale spadku. Jeżeli zatem w skład majątku spadkowego wchodzi udział spadkodawcy we współwłasności rzeczy, sąd w dziale spadku rozstrzyga, komu ze współspadkobierców przyznać ten ułamkowy udział. Nie ma również przeszkód do przyznania tego udziału niektórym spadkobiercom na współwłasność na warunkach określonych w art. 1044 k.c. Gdy masa spadkowa obejmuje udział spadkodawcy we współwłasności nieruchomości, wówczas samo postępowanie o dział spadku nie może doprowadzić do fizycznego wydzielenia tego udziału na gruncie i przyznania jego części poszczególnym spadkobiercom. Dopiero w razie połączenia w jednym postępowaniu działu spadku i zniesienia współwłasności sąd będzie mógł rozstrzygnąć o bycie prawnym całej rzeczy, a nie tylko o udziale w tej rzeczy⁹¹¹.

4. Niedopuszczalność kumulacji ze sprawą o rozwiązanie spółki cywilnej

Z uwagi na odrębność trybu postępowania sprawa o podział wspólnego majątku nie może być kumulowana ze sprawą o rozwiązanie spółki cywilnej⁹¹². Według art. 191 k.p.c. powód może dochodzić jednym pozwem kilku roszczeń przeciwko temu samemu pozwanemu, jeżeli nadają się one do tego samego trybu postępowania. Przede wszystkim zaś odróżnia się tryb postępowania procesowego oraz tryb postępowania nieprocesowego (art. 13 § 1 k.p.c.). Obu tych trybów postępowania nie można łączyć, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie (patrz np. art. 58 § 3 k.r.o.). Tak więc sprawa o rozwiązanie spółki cywilnej i sprawa o likwidację majątku spółki cywilnej nie mogą być przedmiotowo kumulowane, a każda z nich powinna być wszczęta osobno jako odrębna sprawa. Wymaga przy tym podkreślenia, że jeżeli sprawę wszczęto lub prowadzono w

⁹¹⁰ Ibidem, s. 340.

⁹¹¹ Ibidem, s. 342-343.

⁹¹² A. Herbet, System..., s. 977.

trybie niewłaściwym, sąd rozpozna ją w trybie właściwym lub przekaże właściwemu sądowi do rozpoznania w takim trybie na podstawie art. 201 § 2 k.p.c.

Należy również zwrócić uwagę na zawarte w art. 875 § 1 k.c. sformułowanie „od chwili rozwiązania spółki...”, z którego wynika, że dopiero po prawomocnym rozwiązaniu spółki mogą być stosowane przepisy o zniesieniu współwłasności w częściach ułamkowych. Wyrok uwzględniający powództwo o rozwiązanie spółki stanowi orzeczenie o charakterze prejudycjalnym dla sprawy o podział majątku, dla której, jak już była mowa, przewidziany jest tryb postępowania nieprocesowego. Ze względu na to, że obie omawiane sprawy pozostają ze sobą w stosunku zależności prejudycjalnej, sprawa o podział majątku wspólnego podlega zawieszeniu na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c., jeżeli została wszczęta w toku sprawy o rozwiązanie spółki. Jeżeli każda z tych spraw (jedna w następstwie wniesienia powództwa, druga - wniosku) zostanie wszczęta osobno, nie wchodzi w grę stosowanie art. 219 k.p.c., który reguluje połączenie kilku oddzielnych spraw do łącznego rozpoznania lub także rozstrzygnięcia. Unormowanie to bowiem odnosi się do spraw toczących się w tym samym trybie, zwłaszcza procesowym⁹¹³.

5. Podmioty postępowania

5.1. Uwagi wprowadzające

W ramach podmiotów postępowania prowadzonego w trybie nieprocesowym wyróżnia się organy procesowe i uczestników postępowania⁹¹⁴. Szczególną rolę wśród organów procesowych odgrywa sąd, którego pozycja jest wyznaczana przez jurysdykcję krajową, właściwość oraz skład⁹¹⁵.

Ten ostatni element nie wymaga odrębnego omówienia ze względu na jednoznaczną dyspozycję art. 47 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., zgodnie z którym w pierwszej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. W postępowaniu nieprocesowym jedyny wyjątek zawiera

⁹¹³ Wyr. SN z dnia 20 czerwca 1989 r., III CRN 166/89, OSP 1990 nr 9, poz. 331 z komentarzem T. Misiuk, OG 1991, nr 1, s. 16. Podobnie zamiast wielu: J. Gudowski [w:] T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepla, P. Drapała, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa, wyd. II, Warszawa 2017, art. 875, s. 1648.

⁹¹⁴ W. Siedlecki, [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, Postępowanie nieprocesowe, 1973, s. 30 i n.; K. Korzan, Podmioty postępowania nieprocesowego, cz. I – Rej. 2005, Nr 2, s. 9 i n., cz. II – Rej. 2005, Nr 3, s. 22 i n.

⁹¹⁵ A. Stempniak, Autonomia..., s. 347.

art. 509 k.p.c. w odniesieniu do sprawy o przysposobienie. Nadto na podstawie art. 47 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawilgość lub precedensowy charakter sprawy.

Krąg uczestników postępowania nieprocesowego wyznacza z kolei przewidziane w art. 510 § 1 zd. 1 k.p.c. pojęcie zainteresowanego, którym jest każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania. Przepis art. 510 § 2 k.p.c. nakłada na sąd obowiązek ustalenia wszystkich osób zainteresowanych udziałem w sprawie i w razie potrzeba wezwania ich do udziału w sprawie.

5.2.Sąd

5.2.1. Jurysdykcja krajowa

Pojęcie jurysdykcji krajowej sądu zostało szczegółowo omówione w rozdziale III⁹¹⁶. Jest to zatem właściwość sądów danego państwa do załatwiania określonych spraw. Jurysdykcja krajowa stanowi bezwzględną przesłankę procesową, której brak powoduje nieważność postępowania (art. 1099 § 2 k.p.c.).

Zgodnie z art. 1107¹ k.p.c. do wyłącznej jurysdykcji krajowej należą sprawy o prawa rzeczowe na nieruchomości i o posiadanie nieruchomości położonej w Rzeczypospolitej Polskiej. Nadto według art. 1110² k.p.c. jurysdykcja krajowa w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym jest wyłączna w zakresie, w którym rozstrzygnięcie dotyczy praw rzeczowych na nieruchomości lub posiadania nieruchomości położonej w Rzeczypospolitej Polskiej. Powołane przepisy ustanawiają jurysdykcję krajową wyłączną w odniesieniu do spraw o podział majątku spółki cywilnej, w skład którego wchodzi nieruchomości położone na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Jurysdykcję wyłączną państwa położenia nieruchomości przewidują także umowy międzynarodowe oraz prawo unijne⁹¹⁷.

Sprawy te jednak nie zawsze będą obejmować nieruchomości. W tego typu postępowaniach należy odwołać się do jurysdykcji fakultatywnej ustanowionej w art. 1110 k.p.c., zgodnie z którym do jurysdykcji krajowej należą również inne niż wymienione w art. 1106-1109¹ sprawy rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym, jeżeli sprawa dotyczy osoby będącej obywatelem polskim, cudzoziemca mającego

⁹¹⁶ Patrz punkt 2.1.

⁹¹⁷ Zob. art. 24 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I bis.

miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej albo osoby prawnej lub niebędącej osobą prawną jednostki organizacyjnej, mającej siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej, a także, jeżeli sprawa z innych względów wykazuje wystarczający związek z polskim porządkiem prawnym.

5.2.2. Właściwość rzeczowa

Sądem właściwym rzeczowo do rozpoznawania spraw o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej jest sąd rejonowy zgodnie z zasadą wynikającą z art. 507 k.p.c., w myśl którego sprawy należące do postępowania nieprocesowego rozpoznają sądy rejonowe, z wyjątkiem spraw, dla których zastrzeżona jest właściwość sądów okręgowych. W przypadku sprawy o podział majątku wspólnego nie mamy do czynienia z takim zastrzeżeniem, a zatem bez względu na wartość majątku podlegającego podziałowi właściwy jest zawsze sąd rejonowy.

5.2.3. Właściwość miejscowa

Jeżeli chodzi o właściwość miejscową, to kwestię tę reguluje przepis art. 606 k.p.c., zgodnie z którym w sprawach z zakresu prawa rzeczowego właściwy jest sąd położenia rzeczy. Przytoczony przepis jest unormowaniem szczególnym w stosunku do zasad właściwości sądu określonych w art. 508 § 1 k.p.c. i znajduje zastosowanie między innymi w odniesieniu do postępowania o zniesienie współwłasności, którego to regulacja z mocy art. 875 § 1 k.c. powinna być odpowiednio stosowana także do postępowania w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej.

Właściwość miejscowa sądu w sprawach z zakresu prawa rzeczowego oparta na przesłance miejsca położenia rzeczy ma charakter wyłączny, a zatem nie może być przez osoby zainteresowane dowolnie zmieniana. Wyłączone jest również zawarcie – dopuszczalnej w procesie – umowy o właściwość sądu (por. art. 46 k.p.c.). W piśmiennictwie podjęto próbę wykazania, że w art. 606 k.p.c. chodzi wyłącznie o nieruchomości, zatem w odniesieniu do ruchomości właściwość miejscową należałoby ustalać według art. 508 § 1 k.p.c.⁹¹⁸. Trudno jednak ten pogląd zaaprobować, zwłaszcza że powołany przepis nie czyni w odniesieniu do rzeczy żadnego rozróżnienia. W tej

⁹¹⁸ A. Górski (w:) H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III. Artykuły 506–729, Warszawa 2013, s. 318.

sytuacji, skoro w przepisie mowa o rzeczach w ogólności, działanie art. 508 k.p.c. zostało zatem w tym wypadku wyłączone⁹¹⁹.

Miejsce położenia majątku należy oceniać na chwilę złożenia wniosku. Zdaniem Sądu Najwyższego pojęcie położenia rzeczy należy rozumieć czysto fizycznie, nie zaś w zacieśnionym, specyficznym prawniczym sensie. Miejszem takim jest *situs naturalis*, tj. miejsce, w którym rzecz ruchoma znajduje się w danym momencie, i to w sensie fizycznym, nie zaś jakiś fikcyjny *situs civilis*. Do pojęcia "położenie rzeczy" nie należy jako element konieczny to, by rzecz znajdowała się w danym miejscu stale, nie zaś tylko przejściowo. Przejściowe położenie jest także "położeniem"⁹²⁰. Jeżeli w skład majątku wspólnego wchodzi jedynie ruchomości, o właściwości sądu decyduje miejsce, w którym rzeczy te znajdują się w chwili składania wniosku. Późniejsza zmiana miejsca ich położenia nie ma już wpływu na właściwość sądu, ponieważ sąd właściwy w chwili wszczęcia postępowania nieprocesowego zachowuje swoją właściwość do końca postępowania, choćby później podstawy właściwości uległy zmianie. Z tych samych przyczyn sąd prowadzący postępowanie o podział majątku wspólnego nie może go przekazać sądowi, który był właściwy w chwili składania wniosku, jeśli w toku postępowania sam stał się miejscowo właściwy z uwagi na zmianę położenia majątku wspólnego (art. 15 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Jeżeli majątek wspólny obejmuje poza ruchomościami także nieruchomości, o właściwości sądu powinno decydować przede wszystkim miejsce położenia tej nieruchomości. Jeżeli nieruchomość wchodząca w skład majątku wspólnego bądź inny majątek podlegający podziałowi znajduje się w okręgu kilku sądów, to wnioskodawca ma prawo wyboru sądu właściwego (art. 43 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

5.2.4. Wyłączenie właściwości „sądu gospodarczego” w postępowaniu o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu

Kwestią budzącą dyskusję przez wiele lat, to jest w zasadzie od wejścia w życie ustawy o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych w 1989 roku, było zagadnienie, czy sprawy o podział majątku wspólników spółki cywilnej stanowią sprawy

⁹¹⁹ J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016, s. 381 – 382; odmiennie: A. Stempniak, Właściwość miejscowa sądu w działach wspólności majątkowych jako przejaw autonomii poszczególnych postępowań działowych, *Rej.* 2014, nr 12, s. 96.

⁹²⁰ Uzasadnienie uchwały SN z 30.03.1992 r., III CZP 17/92, OSNC 1992/11/186.

gospodarcze oraz czy podlegają rozpoznaniu przez wydziały gospodarcze sądów powszechnych. Problem ten nie zniknął nawet pomimo jasnych intencji ustawodawcy wyrażonych w ramach nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego dokonanej ustawą z dnia 16 września 2011 r.⁹²¹. Wobec uchylenia przepisów dotyczących postępowania w sprawach gospodarczych, a w szczególności art. 479¹ § 2 k.p.c. zawierającego definicję sprawy gospodarczej oraz art. 479² k.p.c. zawierającego definicję pojęcia przedsiębiorcy, analiza zagadnienia, czy sprawa o podział majątku spółki cywilnej jest rozpoznawana przez sądy gospodarcze, musiała być dokonana w świetle art. 2 u.r.p.s.s.g., zawierającego definicję sprawy gospodarczej, w brzmieniu ustalonym ustawą z 16 września 2011 r.⁹²².

Wobec braku definicji pojęcia przedsiębiorcy jeszcze na gruncie tej ustawy przyjmowano, że dla kwalifikacji sprawy gospodarczej w rozumieniu art. 2 ust. 1 u.r.p.s.s.g., zgodnie z którym sprawami gospodarczymi są sprawy ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, decydujące znaczenie ma definicja przedsiębiorcy określona w art. 43¹ k.c., skoro sprawy gospodarcze są z mocy ustawy sprawami ze stosunków cywilnych. Przepis art. 43¹ k.c. stanowi, że przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33¹ § 1, prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. Jak wskazano wyżej, odrębne definicje przedsiębiorcy zawiera kilka ustaw szczególnych, m.in. art. 4 ust. 1 p.p., który za przedsiębiorcę uznaje osobę fizyczną, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niebędącą osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, wykonująca działalność gospodarczą. Za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej (art. 4 ust. 2 p.p.).

Kwestię właściwości wydziału gospodarczego determinowało przede wszystkim to, czy w analizowanej sytuacji mamy do czynienia ze sprawą gospodarczą. Po dniu 3 maja 2012 r. przyjmowano, że pojęcie „sprawa gospodarcza” zostało usunięte z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego i funkcjonuje wyłącznie na płaszczyźnie ustrojowej jako wyznacznik przynależności sprawy do kompetencji wydziału

⁹²¹ Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381), która weszła w życie 3 maja 2012 r.

⁹²² Dz.U. z 2011 r. Nr 233, poz. 1381.

gospodarczego sądu rejonowego lub okręgowego⁹²³. Przepis art. 2 u.r.p.s.s.g. określał jedynie pojęcie sprawy gospodarczej z uwagi na zakres kognicji sądu gospodarczego i jako kompetencyjny stanowił normę o charakterze ogólnym⁹²⁴. Mówiąc inaczej, przepis art. 2 u.r.p.s.s.g. określał, jakie sprawy są sprawami gospodarczymi, a więc podlegają rozpoznaniu przez sądy gospodarcze jako jednostki organizacyjne (wydziały) sądów rejonowych i okręgowych, czyli wyznaczał w sposób ogólny granice kompetencji sądu gospodarczego⁹²⁵. Po 3 maja 2012 roku nie obowiązywało już pojęcie sprawy gospodarczej wprowadzone z uwagi na potrzebę dookreślenia spraw podlegających rozpoznaniu w postępowaniu procesowym odrębnym, unormowanych w art. 479¹–479²⁷ k.p.c.

Dokonując wykładni historycznej analizowanego zagadnienia, należy wskazać, że wraz z wprowadzeniem do Kodeksu postępowania cywilnego odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych powstał problem: do kognicji jakich wydziałów sądów powszechnych – gospodarczych czy cywilnych – należy rozpoznawanie spraw o podział majątku wspólnego wspólników po rozwiązaniu spółki cywilnej. Przeważający był pogląd, że w świetle art. 2 ust. 2 pkt 1 u.r.p.s.s.g. sprawa o podział majątku wspólnego po rozwiązaniu spółki cywilnej zasługiwała na miano sprawy gospodarczej i jako taka przynależała do kognicji „sądów gospodarczych”. W judykaturze wyraźnie przesadzono, że sprawy o podział majątku wspólników po rozwiązaniu spółki cywilnej są sprawami gospodarczymi rozpoznawanymi przez sądy gospodarcze w trybie postępowania nieprocesowego⁹²⁶. Sąd Najwyższy podkreślał, że

⁹²³ Tak P. Grzegorzczak, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, w: *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów komisji Kodyfikacyjnej*, Warszawa 2011, s. 97

⁹²⁴ Zob. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów SN z 6 grudnia 1991r., III CZP 117/91, OSP 1992, nr 11–12, poz. 235. Zob. także B. Draniewicz, op. cit., s. 11 i n.

⁹²⁵ Por. J. Gudowski, w: *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego. Postępowanie rozpoznawcze*, t. 1, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, art 479¹, uw. 3, s. 755. Taki wniosek można wyprowadzić zwłaszcza z postanowień Sądu Najwyższego z 15 listopada 1990 r., II CZ 169/90, OSNCP 1992, nr 7–8, poz. 135 i z 23 lipca 1998 r., III CKN 595/97, LexPolonica nr 1517542 (teza) oraz z uchwał: z 18 marca 1991 r., III CZP 9/91, OSNCP 1991, nr 8–9, poz. 98, z 7 stycznia 1994 r., III CZP 174/93, OSNCP 1994, nr 7–8, poz. 151, a także z 11 maja 2005 r., III CZP 11/05, OSNC 2006, nr 3, poz. 48.

⁹²⁶ Tak postanowienie SN z 15 listopada 1990 r., II CZ 169/90, OSNCP 1992, nr 7–8, poz. 135; uchwała

SN z 28 lutego 1994 r., III CZP 8/94, OSP 1994, nr 10, poz. 178; postanowienie SN z 30 stycznia 1998 r., I CKN 444/97, niepubl.; postanowienie SN z 10 sierpnia 1999 r., III CZ 76/99, OSNC

„wobec treści przepisów ustawy z 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych, lokowanych na tle przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, sprawy gospodarcze są rozpoznawane przez sądy gospodarcze bądź w procesie, bądź w postępowaniu nieprocesowym (także rejestrowym, układowym i upadłościowym). W konsekwencji skoro sprawy dotyczące likwidacji majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej zostały przepisem art. 875 § 1 k.c. w związku z art. 617 i n. k.p.c. przekazane do postępowania nieprocesowego, to przepis art. 479¹ § 2 pkt 1 k.p.c. nie ma do nich zastosowania i nie mogą być rozpoznawane w trybie procesowym”. Pogląd ten został zaakceptowany przez doktrynę⁹²⁷.

Sytuacja ta uległa zmianie, kiedy na mocy nowelizacji dokonanej ustawą z 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁹²⁸ wprowadzono ust. 3 do art. 2 ustawy o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych, który wyraźnie stanowił, że nie są sprawami gospodarczymi sprawy o podział majątku wspólnego wspólników po rozwiązaniu spółki cywilnej. Było to równoznaczne z przekazaniem spraw o podział majątku spółki cywilnej do kompetencji wydziałów cywilnych sądów powszechnych.

Po 3 maja 2012 roku należało jednak przyjąć, że wobec uchylenia regulacji art. 2 ust. 3 u.r.p.s.s.g. sprawy o podział majątku wspólnego wspólników po rozwiązaniu spółki cywilnej ponownie podlegają kompetencji wydziałów gospodarczych. Za powyższym przemawiała w pierwszej kolejności oczywista wola legislacyjna ustawodawcy, który uchylił art. 2 ust. 3 ustawy o rozpoznawaniu spraw przez sądy gospodarcze. Po drugie, decydujące znaczenie miał charakter rozpoznawanych spraw. Powtórzyć należy, że także na gruncie wcześniej obowiązującej regulacji prawnej, sprawy o podział majątku spółki kwalifikowano jako sprawy ze stosunku spółki⁹²⁹, a zatem w oparciu o ówczesny art. 2

2000, nr 2, poz. 43; postanowienie SN z 17 listopada 2006 r., V CZ 87/06, LexPolonica nr 5149583; postanowienie SN z 18 kwietnia 2007 r., V CSK 54/07, LexPolonica nr 3928585.

⁹²⁷ Tak m.in. W. Kubala, Likwidacja spółki cywilnej, MoP 1998, nr 10, s. 13 i n.; M. Machnij, Likwidacja majątku spółki cywilnej – wybrane zagadnienia majątkowe, MoP 1999, nr 7, s. 9 i n.; K. Flaga-Gieruszyńska, Postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych a zwykłe postępowanie cywilne, MoP 2002, nr 7.

⁹²⁸ Dz.U. Nr 235, poz. 1699.

⁹²⁹ T. Wiśniewski, System postępowania sądowego w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców..., s. 45; J.P. Naworski, Pojęcie sprawy gospodarczej..., s. 41; T. Szanciło, Właściwość sądu gospodarczego po zmianach kodeksu postępowania cywilnego, R.Pr. 2012, nr 3; J. Dąbrowska, Rozpoznawanie przez sądy spraw gospodarczych. Komentarz, Warszawa 2013, s. 37.

ust. 2 u.r.p.s.s.g. powinny należeć do właściwości sądów gospodarczych. Całkowicie nieprzekonujący był przy tym wysuwany argument przeciwny, że sama kwalifikacja sprawy jako sprawy „działowej” przemawia za wyłączeniem tej kategorii spraw spod kognicji sądów gospodarczych i rozpoznawaniem jej przez sądy cywilne w sytuacji, w której sprawy ze stosunku spółki mogą być rozpoznawane w trybie procesowym, nieprocesowym, czy postępowaniu egzekucyjnym. Po trzecie, wobec zlikwidowania postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych sądy gospodarcze procedują, stosując przepisy Kodeksu postępowania cywilnego ogólne dla postępowania działowego. Powyższemu zapatrywaniu nie stała na przeszkodzie okoliczność, że sprawy o podział majątku spółki cywilnej rozpoznawane są w trybie nieprocesowym. Wobec uchylecia przepisów o odrębnym postępowaniu w sprawach gospodarczych, w okresie od 3 maja 2012 roku do 7 listopada 2019 roku nieuzasadniony był pogląd, że sądy gospodarcze w zasadzie powinny rozpoznawać sprawy wyłącznie w trybie procesowym. Nie można bowiem twierdzić, że istniała jakakolwiek norma prawna pozwalająca uznać, że znajomość postępowania cywilnego u sędziów orzekających w wydziałach gospodarczych powinna ograniczać się wyłącznie do trybu procesowego, z pominięciem trybu nieprocesowego, czy też postępowania egzekucyjnego⁹³⁰.

Powyższe rozważania zdezaktualizowały się wraz z uchwaleniem i wejściem w życie nowelizacji k.p.c. z 2019 roku, która przywróciła odrębne postępowanie w sprawach gospodarczych, uchyliła ustawę o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych i wprowadziła jednoznacznie brzmiący przepis art. 458² § 2 pkt 1 k.p.c., zgodnie z którym nie są sprawami gospodarczymi sprawy o podział majątku wspólnego spółki cywilnej po jej ustaniu. Na tym tle w doktrynie powstała dyskusja, czy wprowadzenie przywołanego przepisu było w ogóle konieczne i czy niesie on za sobą jakąkolwiek dodatkową normatywną treść. Zdaniem M. Mulińskiego całkowicie zbędne jest wyrażne wyłączenie z zakresu przedmiotowego pojęcia spraw gospodarczych sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu, ponieważ są to sprawy rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym, a zatem już z mocy art. 458² § 1 *in fine* k.p.c. nie mogą być sprawami gospodarczymi w rozumieniu przywołanego przepisu⁹³¹. Do podobnego wniosku zdaje się dochodzić T. Szanciło, który wskazuje, że sprawy dotyczące roszczeń wspólników prowadzących działalność w ramach spółki

⁹³⁰ K. Gajda – Roszczynialska, Czy sprawa o podział majątku spółki cywilnej jest sprawą gospodarczą?, PPC 3/2014, s. 397 – 401.

⁹³¹ M. Muliński, Kodeks..., pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, art. 458², Nb 5, Legalis.

cywilnej lub przeciwko nim są sprawami gospodarczymi, jeżeli drugą stroną stosunku prawnego jest przedsiębiorca, a stosunek cywilny łączący strony jest związany z prowadzoną przez nie działalnością gospodarczą. Autor ten dalej stwierdza, że sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu są typowymi sprawami działowymi rozpoznawanymi przez sąd cywilny w postępowaniu nieprocesowym, jednakże ich istotą nie są stosunki cywilne związane z prowadzoną działalnością gospodarczą (choć oczywiście są one niejako "w tle"), ale podział majątku, a kognicja sądu gospodarczego tego nie obejmuje. Ponadto, są rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym, a dla spraw gospodarczych wyłącznie właściwe jest postępowanie procesowe. W konkluzji T. Szanciło dochodzi do wniosku, że nieaktualne jest już orzecznictwo, w świetle którego sprawa o podział majątku wspólnego po rozwiązaniu spółki cywilnej zasługuje na miano sprawy gospodarczej⁹³².

Przeciwnie stanowisko zajmuje P. Feliga, którego zdaniem skutkiem braku wyraźnego wyłączenia sprawy o podział majątku wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu ze spraw gospodarczych, byłoby rozpoznawanie takich spraw przez sąd gospodarczy według przepisów o postępowaniu nieprocesowym, ponieważ art. 458¹ § 1 k.p.c. stanowi jedynie o zakresie zastosowania przepisów postępowania w sprawach gospodarczych do spraw gospodarczych rozpoznawanych w procesie⁹³³.

Rozstrzygnięcie powstałego sporu wymaga sięgnięcia do przebiegu procesu legislacyjnego, który doprowadził do uchwalenia nowelizacji k.p.c. z 2019 roku i ustalenia założeń jakie przyświecały jej projektodawcom. W uzasadnieniu tej części projektu nowelizacji k.p.c. z 2019 roku⁹³⁴ wskazano jedynie, że sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu są typowymi sprawami działowymi, rozpoznawanymi w postępowaniu nieprocesowym, które z zasady prowadzi wyłącznie sąd cywilny, a tym samym nie mieszczą się one w zakresie specjalizacji sądu gospodarczego⁹³⁵. Trzeba jednak zwrócić uwagę na pierwotne brzmienie projektu rządowego przedmiotowej ustawy, który wobec uchylenia w całości ustawy o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych przewidywał przeniesienie jego

⁹³² T. Szanciło, op. cit., art. 458², Nb 18, Legalis. Zob. postanowienia SN: z 15.11.1990 r., II CZ 169/09, OSNCP 1992, Nr 7–8, poz. 135 i z 17.11.2006 r., V CZ 87/06, Legalis.

⁹³³ P. Feliga, op. cit., art. 458², pkt 59, Legalis.

⁹³⁴ Druk sejmowy nr 3137.

⁹³⁵ Zob. uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3137, s. 100-101.

dotychczasowego art. 2 do ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych. Przepis ten określał status konkretnych spraw jako spraw gospodarczych oraz wyznaczał w sposób generalny granice kompetencji wydziału gospodarczego, niezależnie od tego, jakiemu reżimowi rozpoznawczemu podlegają. Dawną regulację uzupełniał art. 479¹ k.p.c.⁹³⁶, który definiował pojęcie sprawy gospodarczej podlegającej rozpoznaniu w ramach postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych. Pierwotne brzmienie projektu ustawy nowelizującej zakładało wprowadzenie do p.u.s.p. art. 10b określającego katalog spraw gospodarczych wraz z wyłączeniami, w tym w odniesieniu do spraw o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu. Z kolei przepisy działu IIA, Tytułu VII, Księgi I, Części I k.p.c. w żaden sposób nie definiowały już pojęcia sprawy gospodarczej, zaś o kwalifikacji określonych spraw do postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych przesądzał przepis art. 458¹ § 1 k.p.c. wskazujący, że przepisy działu stosuje się w sprawach gospodarczych podlegających rozpoznaniu w procesie.

W toku prac legislacyjnych przyjęto jednak poprawkę, zgodnie z którą projektowany art. 10b p.u.s.p. został w całości przeniesiony do art. 458² k.p.c.⁹³⁷.

⁹³⁶ Art. 479¹ w pierwotnym brzmieniu: § 1. Przepisy niniejszego działu stosuje się w sprawach ze stosunków cywilnych między podmiotami gospodarczymi, w zakresie prowadzonej przez nie działalności gospodarczej (sprawy gospodarcze). § 2. Sprawami gospodarczymi, w rozumieniu niniejszego działu, są także sprawy: 1) ze stosunku spółki, 2) przeciwko podmiotom gospodarczym o zaniechanie naruszania środowiska i przywrócenie do stanu poprzedniego lub naprawienie szkody z tym związanej oraz zakazanie lub ograniczenie działalności zagrażającej środowisku, 3) należące do właściwości sądów na podstawie przepisów o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym w gospodarce narodowej.

⁹³⁷ Na oczywisty błąd ustawodawcy wskazuje szczegółowa analiza przebiegu procesu legislacyjnego związanego z projektem rządowym o numerze druku sejmowego 3137. Pomysł przeniesienia treści art. 10b p.u.s.p. do Kodeksu postępowania cywilnego pojawił się w trakcie posiedzenia podkomisji stałej do spraw nowelizacji prawa cywilnego w dniu 10 kwietnia 2019 roku (dyskusja w godz. 13:47-14:00 oraz 16:45-17:05 – nagranie z przebiegu podkomisji) na skutek sugestii przedstawiciela Biura Legislacyjnego Sejmu, który wskazał, że p.u.s.p. jako ustawa ustrojowa nie powinna określać zakresu spraw rozpoznawanych przez sądy, zaś definicja sprawy gospodarczej powinna znaleźć się w k.p.c. jako, że w jego art. 1 jest już zdefiniowana sprawa cywilna. W odpowiedzi przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości wskazał, że „ten przepis nigdzie nie pasuje”, a jego umieszczenie w p.u.s.p. stanowi „najmniejsze zło”, i tam „najmniej nie pasuje”. Jednocześnie trafnie wskazywał, że umieszczenie tej regulacji w k.p.c. w ramach działu dotyczącego postępowania odrębnego rozpoznawanego w trybie procesowym spowoduje niespójność regulacji, ponieważ katalog spraw gospodarczych zawiera również sprawy niepodlegające rozpoznaniu w procesie (pkt 8-12), co z kolei spowoduje trudności w wykładni przyjętych przepisów. W ramach wymiany uwag padła propozycja wprowadzenia do k.p.c. jedynie pkt 1-7 projektowanego art. 10b § 1, zaś pkt 8-12 miały pozostać w ramach p.u.s.p. i określać w ten sposób sprawy, które nie stanowią spraw gospodarczych objętych

Spowodowało to zakwalifikowanie spraw wymienionych w art. 458² § 1 pkt 8, 9, 10 i 11 k.p.c. jako należących do postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych, a więc zgodnie z art. 458¹ § 1 k.p.c. i systematyką tego kodeksu – do spraw rozpoznawanych w trybie procesu. Jest to rażący błąd ustawodawczy skutkujący zaburzeniem systematyki normatywnej i zmianą funkcji normy ujętej w art. 2 u.r.p.s.s.g., ponieważ z przepisu, który określał konkretne sprawy jako sprawy gospodarcze należące w ogólności do właściwości sądu gospodarczego, niezależnie od tego, jakiemu reżimowi rozpoznawczemu podlegają, stał się przepisem włączającym te sprawy, bez względu na ich procesową naturę, do postępowania rozpoznawczego prowadzonego w trybie procesu. Żadna ze spraw wymienionych w art. 458² § 1 pkt 8, 9, 10 i 11 k.p.c. nie jest i przez swą procesową istotę (naturę) nie może być rozpoznawana w procesie.

Wobec utraty mocy przez ustrojową normę kompetencyjną wyrażoną w art. 2 u.r.p.s.s.g. za J. Gudowskim należy przyjąć, że sprawy wymienione w art. 458¹ § 1 pkt 8–11 k.p.c. nie należą do właściwości sądów gospodarczych, chyba że przewidują to inne przepisy. Takimi przepisami są w odniesieniu do spraw upadłościowych – art. 18 p.u., a do spraw restrukturyzacyjnych – art. 14 p.r. Pozostałe sprawy powinny rozpoznawać sądy rejonowe w wydziale cywilnym – sprawy między organami przedsiębiorstwa państwowego oraz między przedsiębiorstwem państwowym lub jego organami a jego organem założycielskim lub organem sprawującym nadzór w postępowaniu nieprocesowym (art. 691¹ k.p.c.), a także sprawy o nadanie klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu w postępowaniu uregulowanym w art. 781 i n. k.p.c. Trzeba przy tym podkreślić, że do właściwości sądów gospodarczych należą rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym sprawy rejestrowe (art. 694¹ § 1 k.p.c. i art. 694² k.p.c.)⁹³⁸.

postępowaniem odrębnym w sprawach gospodarczych, ale należą do kognicji wydziałów gospodarczych. Ostatecznie jednak w trakcie posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach nr 69 w dniu 14 maja 2019 roku przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości oświadczył, że pod wpływem konsultacji i prac podkomisji przyjęto, że definicja sprawy gospodarczej powinna się mieścić w k.p.c. w związku z czym „oczywistym dla niej miejscem jest rozdział o postępowaniu w sprawach gospodarczych” i zaproponowano dodanie art. 458^{1a} k.p.c., który zawiera dokładnie tę samą treść, która była wcześniej w art. 10b projektowanego Prawa o ustroju sądów powszechnych. W toku dalszych prac legislacyjnych dokonano jedynie przenumeroowania przepisów działu IIA i proponowany przepis został przyjęty w ramach art. 458² k.p.c. – zob. pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach nr 69 z dnia 14 maja 2019 roku, s. 30, źródło: orka.sejm.gov.pl, dostęp: 25.02.2023 r.

⁹³⁸ J. Gudowski [w:] Kodeks..., pod red. T. Zembrzuskiego, art. 458², pkt 29-30, LEX.

Przepis art. 458² § 2 pkt 1 k.p.c. jest wynikiem tego samego błędu ustawodawcy, ponieważ w pierwotnym założeniu chciano w ramach regulacji ustrojowej wyłączyć sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu z katalogu spraw gospodarczych poddanych kognicji wydziałów gospodarczych. Ostatecznie jednak przepis ten znalazł się w ramach przepisów Kodeksu postępowania cywilnego normujących postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych, a zatem postępowanie procesowe. Analiza powstałego całokształtu sytuacji normatywnej przy zastosowaniu wyłącznie wykładni językowej prowadziłaby do wniosku, że od dnia wejścia w życie nowelizacji k.p.c. z 2019 roku sprawy te powinny podlegać rozpoznaniu w trybie procesowym, skoro ustawodawca zdecydował się na ich wyraźne wyłączenie z katalogu spraw gospodarczych podlegających rozpoznaniu w procesie w postępowaniu odrębnym. Wniosek taki trzeba jednak oczywiście odrzucić jako błędny, stosując dodatkowo wykładnię celowościową oraz systemową i mając na uwadze opisany przebieg procesu legislacyjnego. Oznacza to, że omawiana norma, ignorująca inne obowiązujące nienowelizowane przepisy, zaprzeczająca dotychczasowemu doświadczeniu i praktyce sądowej i przez to prowadząca do wypaczenia utrwalonych zasad postępowania, stanowi normę pustą, niewywołującą żadnych skutków prawnych⁹³⁹.

Tym samym należy częściowo przychylić się do stanowiska prezentowanego przez M. Mulińskiego, z tą jednak modyfikacją, że norma art. 458² § 2 pkt 1 k.p.c. jest nie tyle zbędna, co stanowi rażący błąd ustawodawczy wobec wprowadzenia przepisu, który nie niesie ze sobą jakiegokolwiek treści normatywnej. W przypadku jej braku, prawidłowa wykładnia przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących zakresu przedmiotowego pojęcia spraw gospodarczych, a zatem spraw należących do trybu procesowego, musiałaby prowadzić do tego samego wniosku, a mianowicie uznania, że z dniem 7 listopada 2019 roku nastąpiło przekazanie spraw o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu do kompetencji wydziałów cywilnych sądów powszechnych, zaś właściwym trybem ich rozpoznania jest tryb nieprocesowy.

5.3. Uczestnicy postępowania

5.3.1. Wprowadzenie

⁹³⁹ Ibidem, pkt 30

W postępowaniu nieprocesowym, w przeciwieństwie do procesu, występuje jednolite pojęcie uczestnika postępowania. Proces charakteryzuje się dwustronnością, w postępowaniu nieprocesowym wystarczy zaś udział jednego uczestnika. Najczęściej jednak liczba uczestników w danej sprawie jest większa, wynika to bowiem z założeń konstrukcyjnych postępowania nieprocesowego, znajdujących swój normatywny wyraz w treści art. 510 k.p.c. Liczba uczestników postępowania nieprocesowego w danej sprawie nie jest nigdy „z góry” określona ani w żaden sposób limitowana przez ustawodawcę⁹⁴⁰. Zakres podmiotowy uczestników danego postępowania zależeć będzie od rodzaju sprawy i jej konkretnych okoliczności. Uczestnikiem postępowania nieprocesowego można stać się z mocy własnej czynności (wnioskodawca, zainteresowany, który zgłosił udział w sprawie), z mocy postanowienia sądu (wezwanie do udziału w sprawie na podstawie art. 510 § 2 k.p.c.) albo z mocy samego prawa (np. art. 546 k.p.c.). Wnioskodawcą w danym postępowaniu może być więcej niż jedna osoba. Kilka osób może złożyć jeden wspólny wniosek (jedno pismo procesowe) albo oddzielne wnioski. Wynik postępowania dotyczy praw danej osoby, jeżeli orzeczenie wywrze skutek w sferze prawnej tej osoby. Zainteresowanym w sprawie w postępowaniu nieprocesowym będzie zawsze osoba, która – gdyby sprawa toczyła się w procesie – mogłaby być współuczestnikiem materialnym albo interwenientem ubocznym⁹⁴¹. Do udziału w postępowaniu nieprocesowym wystarcza jednak posiadanie interesu pośredniego⁹⁴², a zatem krąg zainteresowanych jest szerszy niż krąg osób, które mogą być stroną albo interwenientem ubocznym w procesie.

5.3.2. Wnioskodawca

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie wskazują osób uprawnionych do złożenia wniosku o podział majątku spółki cywilnej. Należy zatem odwołać się do regulacji materialnoprawnych, a konkretnie art. 210 § 1 zd. k.c. zgodnie z którym każdy ze współwłaścicieli może żądać zniesienia współwłasności. Odpowiednie stosowanie powyższego unormowania do podziału majątku spółkowego oznacza, że legitymowani do żądania podziału majątku spółki, a tym samym – złożenia wniosku o jego podział w ramach postępowania nieprocesowego, będą przede wszystkim współwłaścicieli owego

⁹⁴⁰ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 411.

⁹⁴¹ I. Kunicki, [w:] *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, pod red. A. Góry-Błaszczykowskiej, tom I B, Warszawa 2019, s. 501.

⁹⁴² Post. SN z 21.01.1986 r., IV PPZ 3/85, niepubl., Legalis nr 25113.

majątku, a zatem byli wspólnicy rozwiązanej spółki cywilnej. Uprawnienie to jest nieograniczone w czasie (art. 220 k.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c.) i nie zależy od wielkości udziału oraz woli pozostałych wspólników⁹⁴³. Rozwiązanie normatywne przyjęte w art. 210 § 1 zd. 1 k.c. świadczy o tym, że uprawnienie do żądania zniesienia współwłasności przed sądem zostało przyznane podmiotom tworzącym tę wspólność. Do „zerwania” tej wspólności majątkowej może dojść w wyniku zgłoszenia wniosku o zniesienie współwłasności przez jednego ze wspólników, kilku z nich lub wszystkich łącznie. Warunkiem zgłoszenia wniosku do sądu nie jest wykazanie uprzedniej niemożliwości osiągnięcia konsensusu wszystkich współwłaścicieli co do zawarcia umowy znoszącej współwłasność⁹⁴⁴.

Kwestia statusu wspólnika została szczegółowo omówiona w ramach postępowań prowadzonych w trybie procesowym⁹⁴⁵. Przedstawione tam rozważania zachowują aktualność w odniesieniu do oceny legitymacji wspólnika jako wnioskodawcy w sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu spółki cywilnej. To samo dotyczy zagadnienia następców prawnych wspólników w razie ich śmierci lub utraty bytu prawnego. W określonych wypadkach uprawniony do wszczęcia postępowania nieprocesowego będą spadkobiercy zmarłego wspólnika, zarządca sukcesyjny, wykonawca testamentu lub Skarb Państwa⁹⁴⁶. Jedynie w odniesieniu do legitymacji kuratora spadku Sąd Najwyższy w uchwale z 21 grudnia 2017 roku przesądził, że kurator spadku nie jest uprawniony do udziału w postępowaniu o zniesienie współwłasności nieruchomości ze skutkiem dla nieznanych spadkobierców współwłaściciela⁹⁴⁷.

Uprawniony do złożenia wniosku o podział majątku wspólnego spółki cywilnej po jej ustaniu będzie także wierzyciel osobisty wspólnika, którego prawo do żądania podziału zostało zajęte przez tego wierzyciela w postępowaniu egzekucyjnym na podstawie art. 912 k.p.c. Powołany przepis dopuszcza zajęcie przysługującego dłużnikowi prawa do żądania działu majątku wspólnego osób trzecich i dłużnika, w tym prawa do żądania rozwiązania spółki cywilnej i wydania przysługujących mu wkładów i zysków). Zajęcia tego prawa dokonuje komornik na podstawie art. 896 w zw. z art. 909

⁹⁴³ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 22.

⁹⁴⁴ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 425. Zob. także: T. Rowiński, *Interes prawny w procesie cywilnym i postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971, s. 155.

⁹⁴⁵ Rozdział III, pkt 3.2.1.

⁹⁴⁶ Szerzej na temat w rozdziale III, pkt 3.3.

⁹⁴⁷ Uchw. SN z 21.12.2017 r., III CZP 44/17, OSNC 2018, Nr 12, poz. 115.

k.p.c. i dopiero na skutek dokonanego zajęcia wierzyciel ma legitymację do złożenia wniosku o realizację żądania działu, natomiast dłużnik nie może skutecznie wobec wierzyciela rozporządzić zajęтым prawem ani prawami majątkowymi, które wskutek działu mu przypadną, a które także obejmuje zajęcie na mocy art. 912 § 1 zd. 1 k.p.c. Dla uzyskania zaspokojenia z praw majątkowych, które wskutek działu należą do dłużnika, konieczne jest zgłoszenie przez wierzyciela żądania przeprowadzenia egzekucji z tych praw pod rygorem umorzenia postępowania z tych praw majątkowych. Dopiero od chwili zajęcia prawa, na mocy którego dłużnik był uprawniony do żądania działu majątku, wierzyciel na podstawie art. 887 § 1 w zw. z art. 902 i art. 909 k.p.c. legitymowany będzie do wykonywania wszelkich praw i roszczeń dłużnika, w tym złożenia wniosku na podstawie art. 210 § 1 w zw. z art. 875 § 1 k.c.⁹⁴⁸. Wierzyciel występować będzie jako podmiot podstawiony. Charakter podstawienia procesowego względnie powoduje, że po wszczęciu postępowania o zniesienie współwłasności dłużnik-współwłaściciel, jako podmiot zastąpiony, powinien również brać udział w toczącym się postępowaniu w charakterze uczestnika⁹⁴⁹.

Na analogicznych zasadach jak w procesie legitymowany do złożenia wniosku będzie także syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, a także prokurator i podmioty działające na podobnych zasadach⁹⁵⁰.

5.3.3. Zainteresowany w sprawie

Do kręgu zainteresowanych w rozumieniu art. 510 § 2 k.p.c. należy zaliczyć w pierwszej kolejności wymienione wyżej podmioty, które mogły zająć pozycję wnioskodawcy. Podstawowymi uczestnikami postępowania o podział majątku spółki cywilnej powinni być wszyscy wspólnicy⁹⁵¹. W postępowaniu tym powinni brać udział również ci współwłaściciele, którzy na zasadzie art. 198 k.c. zbyli w całości przysługujący im udział we wspólnej rzeczy. Mogą oni bowiem być podmiotami

⁹⁴⁸ Post. SO w Świdnicy z 12.09.2013 r., II Ca 542/13, niepubl., Legalis nr 2160970. Zob. E. Wengerek, Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej Kodeksu postępowania cywilnego, t. II, Warszawa 1994, s. 174–175; Z. Świeboda, Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej Kodeksu postępowania cywilnego, Warszawa 1994, s. 208; J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające, wyd. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 617, s. 409.

⁹⁴⁹ A. Stempniak, Autonomia..., s. 428-429.

⁹⁵⁰ Zob. szerzej w rozdziale III, pkt 3.3.

⁹⁵¹ Por. M. Sychowicz, Postępowanie..., s. 31.

uprawnionymi lub zobowiązanymi z tytułu zgłaszanych w trybie art. 618 § 1 k.p.c. roszczeń związanych z posiadaniem rzeczy⁹⁵².

Wśród osób zainteresowanych wynikiem postępowania o podział majątku wspólnego spółki cywilnej po jej ustaniu będą też osoby, którym przysługują ograniczone prawa rzeczowe na rzeczy będącej przedmiotem współwłasności. Chodzić tu może zwłaszcza o wierzyciela hipotecznego (np. bank). Sąd Najwyższy na gruncie postępowania o podział majątku wspólnego małżonków stwierdził, że wierzyciel hipoteczny jest zainteresowany udziałem w sprawie jeżeli w skład tego majątku wchodzi nieruchomość obciążona hipoteką zabezpieczającą jego wierzytelność wówczas, gdy sąd uzna, że najlepszym sposobem zniesienia współwłasności jest sprzedaż licytacyjna nieruchomości. W takiej sytuacji sąd powinien wezwać wierzyciela do udziału w sprawie na podstawie art. 510 § 2 k.p.c.⁹⁵³. W gronie uczestników postępowania o podział majątku spółki należy umieścić także osoby, którym przysługują prawa obligacyjne związane ze wspólną rzeczą - najemców, dzierżawców czy biorących rzecz do używania w ramach stosunku użyczenia. Uczestnikiem analizowanego postępowania może być również właściciel nieruchomości sąsiedniej⁹⁵⁴ oraz samoistny posiadacz rzeczy objętej przedmiotem współwłasności⁹⁵⁵.

6. Wymogi wniosku o podział majątku wspólnego wspólników

Wniosek o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu powinien odpowiadać wymogom z art. 511 § 1 k.p.c., a zatem czynić zadość przepisom o pozwie, z tą zmianą, że zamiast pozwanego należy wymienić zainteresowanych w sprawie. Wniosek powinien zatem spełniać także warunki formalne określone w art. 187 k.p.c. oraz art. 126 k.p.c.⁹⁵⁶. W szczególności wniosek powinien zawierać precyzyjnie

⁹⁵² Post. SN z 13.3.2002 r., III CKN 411/00, Legalis; post. SN z 20.10.2004 r., IV CK 91/04, OSNC 2005, Nr 10, poz. 177; uchw. SN z 10.5.2006 r., III CZP 11/06, OSNC 2007, Nr 3, poz. 38; wyr. SN z 30.1.2008 r., III CSK 257/07, OSNC-ZD 2008, Nr D, poz. 112. Zob. też M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 34; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 480.

⁹⁵³ Post. SN z 26.11.2009 r., III CZP 103/09, OSNC-ZD 2010, Nr C, poz. 82. Zob. też G. Jędrejek, *Postępowanie o podział majątku wspólnego, w skład którego wchodzi nieruchomość obciążona hipoteką*, MoP 2010, Nr 9, s. 532 i n.

⁹⁵⁴ K. Korzan, *Postępowanie...*, s. 233.

⁹⁵⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 485-486. Zob. uzasadnienie uchw. SN z 4.12.1957 r., 1 CO 16/57, OSN 1959, Nr 1, poz. 1.

⁹⁵⁶ Szeroko na ten temat w rozdziale III, pkt 4.2.

określone żądanie zasądzenie określonych kwot dochodzonych tytułem spłat lub dopłat, a także zgłoszonych roszczeń akcesoryjnych.

Ponadto zgodnie z art. 617 k.p.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c. we wniosku należy dokładnie określić rzecz mającą ulec podziałowi (składniki majątku wspólnego) oraz przedstawić dowody prawa własności. Składniki majątku spółkowego powinny być oznaczone w sposób niebudzący żadnych wątpliwości, a więc np. w odniesieniu do nieruchomości powinno być wskazane jej położenie (miejscowość, ulica, numer porządkowy), numer działki wedle geodezyjnego podziału w ewidencji gruntów, numer księgi wieczystej (jeżeli została założona), powierzchnia, także ewentualne części składowe (np. zabudowania) oraz prawa związane z prawem własności tej nieruchomości (np. służebności). Oznaczenie ruchomości będzie uzależnione od ich rodzaju, chodzi tu przede wszystkim o opis rzeczy, wskazanie cech szczególnych (np. marki producenta), podania daty i miejsca wytworzenia, a w przypadku pojazdów, maszyn i urządzeń podlegających urzędowej rejestracji – podanie numeru rejestracyjnego. Wymagane jest także określenie miejsca położenia rzeczy i jej posiadacza.

Podkreślenia wymaga, że brak oznaczenia majątku wspólnego podlegającego podziałowi stanowi brak formalny wniosku stanowiący podstawę wezwania z art. 130 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. lub zwrotu wniosku na podstawie art. 130^{1a} § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Brak przedstawienia dowodów potwierdzających własność rzeczy objętych wnioskiem nie stanowi braku formalnego usuwanego we wskazanym wyżej trybie, natomiast braki te mogą skutkować oddaleniem wniosku (art. 233 § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Ustawodawca nie określił, jakiego rodzaju dokumenty stwierdzające prawo własności w poszczególnych przypadkach należy dołączyć, a zatem w przypadku ruchomości mogą to być każde dokumenty potwierdzające fakt zakupu, darowizny lub innej formy nabycia prawa własności tej rzeczy. Dokumentami stwierdzającymi prawo własności nieruchomości są te dokumenty, które z mocy przepisów stwierdzają nabycie własności lub stanowią dowód, że takie nabycie miało miejsce; w szczególności do dokumentów tych zaliczyć należy odpisy z ksiąg wieczystych, odpowiednie orzeczenia sądowe lub administracyjne, odpisy umów notarialnych o przeniesieniu własności oraz wyciągi z tabel likwidacyjnych⁹⁵⁷.

⁹⁵⁷ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Warszawa 2024, Art. 617, Nb 6, Legalis.

Stosownie do treści art. 622 k.p.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c. do wniosku wspólników o podział majątku spółkowego obejmującego nieruchomości, zawierającego zgodne żądanie podziału fizycznego nieruchomości, należy dołączyć projektowany sposób podziału nieruchomości na części wraz z zaznaczeniem na planie sporządzonym według zasad obowiązujących przy oznaczaniu nieruchomości w księgach wieczystych. Chodzi tu o mapę do celów prawnych sporządzoną przez uprawnionego geodetę i zaewidencjonowaną w państwowym zasobie geodezyjnym i kartograficznym.

Wniosek podlega opłacie stałej w wysokości 1.000 złotych (art. 41 ust. 1 u.k.s.c.), a w przypadku zgodnego projektu podziału – w wysokości 300 złotych (art. 41 ust. 2 u.k.s.c.)⁹⁵⁸.

7. Ustrój małżeńskiej wspólności majątkowej a podział majątku spółki cywilnej

Zagadnienie wzajemnego wpływu dwóch wspólności majątkowych – małżeńskiej oraz wynikającej ze stosunku spółki cywilnej stanowi szerszy problem, znacznie wykraczający poza ramy niniejszego opracowania⁹⁵⁹. W tym miejscu należy jednak wskazać, że wspólnikiem spółki cywilnej może być jeden z małżonków lub oboje małżonkowie. Mogą oni być zarówno jedynymi wspólnikami⁹⁶⁰, jak i w spółce mogą występować osoby trzecie⁹⁶¹.

W przypadku obowiązywania pomiędzy małżonkami ustroju wspólności majątkowej kwestia przynależności majątku spółkowego zależeć będzie od kilku czynników. Po pierwsze, przynależność ta nie budzi wątpliwości w sytuacji zawarcia umowy spółki przez małżonka jeszcze przed zawarciem małżeństwa. Zgodnie z art. 33 pkt 1 k.r.o. prawa wynikające ze stosunku spółki należeć będą do majątku osobistego małżonka. Do tego majątku wejdzie także wkład wspólnika zwrócony w razie wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania, zgodnie z zasadą surogacji przewidzianą w art. 33 pkt 10 k.r.o. Jeżeli małżonek zawiera umowę spółki cywilnej w trakcie

⁹⁵⁸ Por. post. SN z 17.11.2006 r., V CZ 87/06, niepubl., Legalis nr 161388.

⁹⁵⁹ Zob. szerzej na ten temat: G. Jędrejek, Ustrój wspólności majątkowej a spółki cywilne z udziałem małżonków, [w:] Status prawny małżonków w spółkach cywilnych i handlowych, red. Z. Kuniewicz, K. Malinowska-Woźniak, Warszawa 2016, s. 93-128.

⁹⁶⁰ Dopuszczalność spółki cywilnej pomiędzy małżonkami została zaakceptowana już w okresie międzywojennym – zob. S. Szer, Spółka między małżonkami, Warszawa 1931, s. 11 i n.

⁹⁶¹ A. Stępień-Sporek, Działalność gospodarcza z udziałem małżonków, Warszawa 2009, s. 314. Zob. także: W. Górecki, Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania spółki cywilnej – wybrane zagadnienia, MoP 2008, nr 8, s. 407.

obowiązywania małżeńskiej wspólności to przynależne z tego tytułu prawa spółkowe także wejdą do majątku osobistego z mocy art. 33 pkt 3 k.r.o. i to bez względu na źródło pochodzenia środków wniesionych tytułem wkładu do spółki⁹⁶².

Pod pojęciem praw majątkowych wynikających ze wspólności łącznej podlegającej odrębnym przepisom (art. 33 pkt 3 k.r.o.) należy rozumieć w przypadku spółki cywilnej prawa wchodzące w jej skład, ale także roszczenie o zwrot wkładu w przypadku wystąpienia wspólnika ze spółki i wierzytelność z tytułu udziału po rozwiązaniu spółki. W konsekwencji do majątku osobistego małżonków będą również należały wszystkie prawa majątkowe nabyte po rozwiązaniu i likwidacji spółki cywilnej oraz ich surogaty (art. 33 pkt 10 k.r.o.). Okoliczność, że wkłady wniesione przez małżonków do spółki cywilnej zostały pokryte z majątku wspólnego, nie zmienia oceny, że dokonane przez małżonków przesunięcie majątkowe spowodowało, że przysługujące im prawa wspólników spółki cywilnej uzyskane w zamian za wniesienie wkładów weszły w skład ich majątku osobistego⁹⁶³. Z kolei wypłacony⁹⁶⁴ po powstaniu wspólności majątkowej zysk spółki wejdzie do majątku wspólnego jako dochód z innej działalności zarobkowej małżonka w rozumieniu art. 31 § 2 pkt 1 k.r.o.⁹⁶⁵. Prawa małżonka, pozostającego we współwłasności majątkowej ze wspólnikiem spółki cywilnej w sytuacji, gdy stroną umowy był tylko jeden z małżonków pozostających w takiej wspólności, nie obejmują składników majątkowych nabywanych przez spółkę, lecz ograniczają się do tych praw majątkowych, które przysługują wspólnikowi w czasie trwania spółki (umowy) jako wynik zarządzania majątkiem spółki, tj. do zysków i do podziału majątku spółki, który może nastąpić wyłącznie po rozwiązaniu umowy spółki⁹⁶⁶. W przypadku wniesienia wkładu do spółki z majątku wspólnego małżonków odpowiednie zastosowanie znajdzie art. 45 k.r.o., a zatem należy traktować tę sytuację jako nakład z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków⁹⁶⁷. Od chwili wniesienia wkładu do spółki cywilnej stosuje się bowiem do niego przepisy o spółce,

⁹⁶² M. Łączkowska, Spółka cywilna jako forma prowadzenia działalności gospodarczej a ustawowa wspólność majątkowa małżeńska, PPH 2007, nr 7, s. 10.

⁹⁶³ Post. SN z 16.11.2018 r., I CSK 639/17, OSNC - Zb. dodatkowy 2019 nr C, poz. 48, str. 135.

⁹⁶⁴ Roszczenie o wypłatę przynależy do majątku osobistego – art. 33 pkt 3 k.r.o.

⁹⁶⁵ A. Stępień-Sporek, op. cit., s. 315. Zob. M. Łączkowska, Stosunki majątkowe między przedsiębiorcą i jego małżonkiem w świetle ustroju wspólności ustawowej, Warszawa 2006, s. 128-129.

⁹⁶⁶ Wyr. SA w Lublinie z 25.03.1997 r., I ACa 46/97, MoP-ZT 2000 nr 3, str. 188; wyr. SA w Warszawie z 14.01.2000 r., I ACa 941/99, Wokanda 2000 nr 10, str. 42.

⁹⁶⁷ Uchw. SN z 15.09.2004 r., III CZP 46/04, OSNC 2005 nr 9, poz. 152, str. 33.

niezależnie od źródła jego pochodzenia. W zamian za wniesiony wkład wspólnik otrzymuje uprawnienia spółkowe wchodzącego do jego majątku odrębnego. Jeżeli zatem wkład pochodził z majątku wspólnego małżonków, do tego majątku wchodzi wierzytelności z tytułu nakładu z majątku wspólnego na majątek osobisty małżonka-wspólnika. Wartość tego nakładu powinna odpowiadać wartości fikcyjnie ustalonego udziału, jaki przysługiwałby małżonkowi-wspólnikowi, gdyby z niej wystąpił w chwili ustania wspólności majątkowej małżeńskiej, określonej według cen z chwili orzekania⁹⁶⁸. Prawa majątkowe uzyskane w okresie trwania wspólności ustawowej z tytułu udziału małżonka - wspólnika spółki cywilnej w nadwyżce majątku zlikwidowanej spółki cywilnej, pozostałej po zapłaceniu długów - jako przedmioty majątkowe nabyte w czasie jej trwania w rozumieniu art. 31 § 1 zd. 1 k.r.o. - należą do majątku wspólnego małżonków, zaś przy jego podziale małżonek nie może żądać na podstawie art. 45 k.r.o. zwrotu (rozliczenia) wartości usług świadczonych przez drugiego małżonka - wspólnika spółki cywilnej na rzecz tej spółki jako nakładu lub wydatku.

Spółka cywilna może zostać zawarta także pomiędzy małżonkami. Jeżeli spółka powstała wcześniej niż małżeńska wspólność majątkowa, prawa spółkowe należą do majątku osobistego każdego z małżonków⁹⁶⁹. Zwrócone wkłady będą należeć do majątków osobistych, natomiast udział w zysku spółki cywilnej wejdzie do majątku wspólnego jako dochód z innej działalności zarobkowej małżonka. Jeżeli spółka zostaje zawarta w trakcie obowiązywania wspólności małżeńskiej, stosownie do art. 33 pkt 3 k.r.o. prawa spółkowe należeć będą do majątków osobistych małżonków i to nawet jeśli wkłady zostały wniesione z majątku wspólnego. W przypadku, gdy obaj małżonkowie byli wspólnikami spółki cywilnej zastosowania nie znajdzie regulacja art. 45 k.r.o., ponieważ skoro nakładami w rozumieniu powołanego przepisu są wszelkie przysporzenia na rzecz jednej masy majątkowej dokonane z uszczerbkiem dla drugiej masy majątkowej, to w przypadku spółki cywilnej z udziałem obojga małżonków są oni nadal współuprawnieni, jako wspólnicy do jej majątku, nie doznają zatem uszczerbku w rozumieniu art. 45 k.r.o.⁹⁷⁰.

Należy podkreślić, że zarówno w postępowaniu w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej sąd nie orzeka o podziale majątku wspólnego

⁹⁶⁸ H. Ciepla, M. Pytlewska, Podział majątku wspólnego z rozliczeniem praw spółkowych i kredytów frankowych, Warszawa 2022, s. 93-95 i s. 101.

⁹⁶⁹ Post. SN z 16.11.2018 r., I CSK 639/17, OSNC - Zb. dodatkowy 2019 nr C, poz. 48, str. 135.

⁹⁷⁰ Ibidem.

małżonków-wspólników po ustaniu małżeńskiej wspólności majątkowej, jak i odwrotnie⁹⁷¹. W sytuacji, w której małżonkowie związani ustawową wspólnością majątkową założyli spółkę cywilną, badać należy w sprawie o zniesienie wspólności, w jakiej roli małżonek zaciągnął zobowiązania, czy w imieniu spółki, czy w imieniu własnym⁹⁷². W praktyce mogą pojawić się trudności w ocenie przynależności składników majątkowych do poszczególnych mas majątkowych. Zdaniem Sądu Najwyższego małżonkowie decydując się na prowadzenie spółki cywilnej ze swoim wyłącznym udziałem niewątpliwie podejmują ryzyko trudności w odróżnieniu przynależności do majątków objętych wspólnością łączną, poszczególnych przedmiotów majątkowych. Trudności te nie mogą jednak stanowić argumentu za "mieszanym" obu stosunków prawnych z wyłącznym udziałem małżonków. Należy bowiem rozróżnić stosunek ustrojowej wspólności majątkowej małżonków od stosunku prawnego spółki cywilnej. Pierwszy z nich podlega regulacji zawartej w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, a drugi w Kodeksie cywilnym. Majątek spółki cywilnej z wyłącznym udziałem małżonków pozostaje poza ustrojowym stosunkiem majątkowym, a to oznacza, że w toku postępowania o podział majątku wspólnego małżonków nie podlegają rozliczeniu przedmioty majątkowe, które w chwili ustania wspólności wchodziły w skład majątku spółki cywilnej z wyłącznym udziałem małżonków. Brak odróżnienia obu stosunków prowadziłby do niedopuszczalnego powstania spółki cywilnej między małżonkami, skoro zgodnie z zasadą numerus clausus katalog ustrojów majątkowych ma charakter zamknięty⁹⁷³. Oba postępowania różnią się także tym, że w sprawie o podział majątku małżeńskiego długi małżonków pozostają bez wpływu na to postępowanie, zaś w sprawie o podział majątku spółkowego spłata długów stanowi pierwszy etap postępowania likwidacyjnego zgodnie z art. 875 § 2 k.c., od którego uzależniona jest możliwość dokonania podziału majątku.

Obie sprawy mogą jednak zostać łącznie rozpoznane w ramach jednego postępowania na podstawie art. 689 k.p.c. Zasadność połączenia spraw do wspólnego rozpoznania w jednym postępowaniu będzie uzależniona od konkretnych okoliczności faktycznych danej sprawy, a także tego, czy nie spowoduje to znacznej zwłoki w rozpoznaniu sprawy o podział majątku spółkowego z uwagi na stopień skomplikowania relacji pomiędzy małżonkami.

⁹⁷¹ Uzasadnienie powołanego wyżej postanowienia SN z 16.11.2018 r. w sprawie I CSK 639/17.

⁹⁷² Wyr. SN z 30.11.1995 r., II CRN 132/95, niepubl., Legalis nr 29662.

⁹⁷³ Uzasadnienie postanowienia SN z 16.05.2012 r., III CZP 14/12, Biul. SN 2012 nr 5.

8. Niespłacone długi spółki jako przesłanka negatywna wniosku

W doktrynie i judykaturze panuje niemal jednolity pogląd, że przeprowadzenie sądowego postępowania w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu uzależnione jest od uprzedniej spłaty długów spółki. Stanowisko to wynika z treści art. 875 § 2 k.c., zgodnie z którym z majątku pozostałego po zapłaceniu długów spółki zwraca się wspólnikom ich wkłady, stosując odpowiednio przepisy o zwrocie wkładów w razie wystąpienia wspólnika ze spółki, a pozostałą nadwyżkę wspólnego majątku dzieli się między wspólników w takim stosunku, w jakim uczestniczyli w zyskach spółki (§ 3). Powołany przepis wyznacza kolejne kroki tzw. postępowania likwidacyjnego spółki cywilnej. W pierwszej kolejności powinna zatem nastąpić spłata wspólnych długów wobec wierzycieli, a następnie zwrot wkładów wspólnikom według zasad określonych w art. 871 k.c. W dalszej natomiast kolejności powinien mieć miejsce podział nadwyżki, tj. majątku pozostałego po spłacie długów i zwrocie wkładów, pomiędzy poszczególnych wspólników. Początkiem obowiązującej linii orzeczniczej był pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w wyroku z 9 lutego 2000 roku⁹⁷⁴, zakładający, że wobec przewidzianego w art. 875 § 2 i 3 k.c. uzależnienia podziału majątku wspólnego od uprzedniego zapłacenia długów spółki, sąd w ramach postępowania nieprocesowego w przedmiocie podziału majątku spółki powinien ustalić, czy byli wspólnicy uczynili zadość temu wymaganiu. W razie stwierdzenia, że zapłata długów spółki wobec osób trzecich nie nastąpiła, żądanie podziału majątku wspólnego jest przedwczesne i wniosek o podział powinien być oddalony⁹⁷⁵. Otwierające drogę do podziału majątku wspólnego ustalenie, że doszło do zapłaty długów, nie jest oczywiście wiążące w stosunkach między wspólnikami a osobami trzecimi. Gdy więc wspólnicy wprowadzili sąd w błąd co do zapłaty długów spółki, niezaspokojeni wierzyciele mogą

⁹⁷⁴ III CKN 599/98, OSNC 2000 nr 10, poz. 179, str. 19.

⁹⁷⁵ Podobnie SN w postanowieniu z 22 maja 2003 r., II CKN 101/01, niepubl., Legalis nr 62138. Zob. także: J. Gudowski [w:] T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepla, P. Drapała, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczegółowa, wyd. II, Warszawa 2017, art. 875, s. 1648; J. Jezioro, op. cit., Art. 875, Nb 4, Legalis. Odmiennie A. Nowacki, op. cit., Art. 875, pkt 3, Legalis uznający przepis art. 875 k.c. za dyspozytywny, a także D. Pawłyszcz, System..., s. 22, zdaniem którego niespłacone długi nie są przeszkodą do rozliczeń między wspólnikami, zaś ich ewentualna późniejsza spłata przez jednego ze wspólników powoduje powstanie po jego stronie roszczenia regresowego z tego tytułu wobec pozostałych wspólników.

od nich bez przeszkód dochodzić swych roszczeń, mimo dokonanego już podziału majątku wspólnego⁹⁷⁶.

Należy podkreślić, że użyte w § 2 art. 875 k.c. wyrażenie "po zapłaceniu długów spółki" oznacza długi wobec osób nie będących wspólnikami. W konsekwencji ustalenie w toku postępowania działowego, że ze stosunku spółki wynikają niespłacone długi wobec wspólników⁹⁷⁷, nie uzasadnia uznania żądania podziału za przedwczesne i oddalenia wniosku. Roszczenia wspólników odpowiadające wspomnianym długom mogą być bowiem przedmiotem rozpoznania w postępowaniu o podział majątku wspólnego (art. 618 § 1 k.p.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c.), które będą miały wpływ na ustalenie wartości majątku podlegającego podziałowi oraz zasądzenie odpowiednich spłat lub dopłat, a także rozstrzygnięcie w przedmiocie tego rodzaju akcesoryjnych żądań⁹⁷⁸. Węższe rozumienie długów spółki jako wyłącznie zobowiązań o charakterze „zewnętrznym” pozwala na znaczne uproszczenie i przyspieszenie likwidacji spółki i umożliwia dochodzenie wzajemnych roszczeń między wspólnikami w ramach jednego postępowania o podział majątku wspólnego. Przyjęcie odmiennego zapatrywania wiązałoby się z koniecznością wytaczania odrębnych postępowań wobec pozostałych wspólników, co przy większej liczbie wspólników nie sprzyjałoby przyspieszeniu końcowemu rozliczeniu spółki. Z kolei długotrwałe utrzymywanie stanu likwidacji byłoby niepożądane przez wzgląd na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego⁹⁷⁹.

9. Kolejność czynności podejmowanych w toku postępowania działowego

Po ustaleniu przez sąd, że wszelkie długi wynikające z działalności spółki cywilnej względem osób trzecich zostały spłacone, kolejną czynnością sądu powinno być ustalenie podlegających podziałowi składników majątku wspólnego byłych wspólników, przez który należy rozumieć zorganizowany zespół praw rzeczowych i obligacyjnych, a następnie oszacowanie ich wartości. Należy pamiętać, że przedmiotem podziału jest wyłącznie nadwyżka wspólnego majątku pozostała po spłacie długów i zwrocie wspólnikom wniesionych przez nich wkładów (art. 875 § 2 i 3 k.c.). Do zwrotu wkładów

⁹⁷⁶ Uzasadnienie wyr. SN z 9.02.2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000 nr 10, poz. 179, str. 19.

⁹⁷⁷ Np. odpowiadające roszczeniom wspólników o wypłatę udziału w zyskach lub o zwrot wydatków poniesionych w czasie istnienia spółki lub o zwrot sum wydatkowanych po rozwiązaniu spółki na zapłatę długów spółki wobec osób trzecich.

⁹⁷⁸ Por. odmiennie uzasadnienie powołanego wyżej wyroku Sądu Najwyższego z 9.02.2000 r. w sprawie III CKN 599/98.

⁹⁷⁹ M. Podleś, L. Siwik, op. cit, s. 186-187.

stosuje się odpowiednio przepisy o zwrocie wkładów w razie wystąpienia wspólnika ze spółki, a zatem art. 871 § 1 k.c. Zgodnie z określonymi tam zasadami:

- 1) wspólnikowi zwraca się w naturze rzeczy wniesione do używania,
- 2) wspólnik powinien otrzymać kwotę równą wartości jego wkładu oznaczonej w umowie spółki, a w braku takiego oznaczenia - wartości, którą wkład ten miał w chwili wniesienia,-
- 3) nie ulega zwrotowi wartość wkładu polegającego na świadczeniu usług albo na używaniu przez spółkę rzeczy należących do wspólnika.

Na gruncie przywołanych przepisów w doktrynie wyróżniono trzy zasadnicze etapy „likwidacji” spółki:

- 1) spłatę długów,
- 2) zwrot wkładów,
- 3) podział nadwyżki między wspólników⁹⁸⁰.

Jak wskazano wcześniej, wcześniejsze zakończenie pierwszego etapu stanowi podstawową przesłankę warunkującą możliwość dokonywania sądowego podziału majątku spółki. Jeśli chodzi natomiast o kolejne etapy, to zachowanie ich modelowej kolejności z reguły będzie utrudnione lub wręcz niemożliwe w ramach sądowego postępowania o podział. Modelowym postępowaniem wspólników byłaby bowiem umowna likwidacja majątku spółkowego polegają na spłacie długów, spieniężeniu majątku wspólnego celem zwrócenia równowartości wkładów w pieniądzu, a następnie podział pozostałej nadwyżki stosownie do udziałów wspólników w zysku. Jeżeli natomiast dojdzie do wszczęcia postępowania nieprocesowego w przedmiocie podziału majątku wspólnego, faza zwrotu wkładów i podziału nadwyżki może ulec połączeniu, ponieważ w razie przyznania składników majątkowych na rzecz jednego ze wspólników, przy ustalaniu należnego mu udziału w nadwyżce należy uwzględnić wartość przyznanego mu składnika majątkowego oraz wartości wkładu podlegającego zwrotowi. Dodatkowo przy dokonywanym podziale trzeba wziąć pod uwagę zgłoszone przez wspólników żądania akcesoryjne w postaci wypłaty ewentualnych zysków za wcześniejsze okresy obrachunkowe, roszczeń regresowych z tytułu spłaconych długów spółki, nakładów z majątku osobistego wspólnika czynionych na majątek spółki w trakcie jej działalności, poniesione wydatki związane z działalnością spółki, roszczenia odszkodowawcze pomiędzy wspólnikami w związku z odpowiedzialnością za szkody

⁹⁸⁰ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 185.

powstałe przy prowadzeniu spółki, a także wszelkie inne roszczenia majątkowe mające swoje źródło w stosunku spółki lub z nim związane. Jeżeli wartość majątku do podziału będzie niższa od sumy wartości wkładów będzie to oznaczać, że wspólna działalność zakończyła się stratą. Stratą spółki jest bowiem różnica między początkową wartością wspólnego majątku (tj. sumą wniesionych wkładów) a wartością z chwili rozwiązania spółki, z uwzględnieniem późniejszych zysków (lub dalszych strat) aż do chwili orzekania. W takiej sytuacji wspólny majątek nie wystarczy na pełną wypłatę wartości wkładów (nie mówiąc już o podziale nadwyżki), a w konsekwencji roszczenie o zwrot wartości wkładu ulegnie zmniejszeniu o kwotowy udział w stracie⁹⁸¹. Celem ustalenia ostatecznej wysokości udziału każdego ze wspólników w majątku spółki, w ramach postępowania podziałowego konieczne będzie także ustalenie wartości poszczególnych składników majątkowych wchodzących w skład majątku wspólnego.

Dopiero po wykonaniu wskazanych wyżej czynności możliwe będzie podjęcie decyzji w przedmiocie sposobu podziału poszczególnych składników majątkowych (przez podział fizyczny, przyznanie na własność z obowiązkiem spłaty lub sprzedaż publiczną) i ustalenie ewentualnych spłat lub dopłat.

10. Ustalenie składu i wartości majątku wspólnego

Zgodnie z art. 617 k.p.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c. we wniosku o zniesienie współwłasności majątku spółki należy dokładnie określić rzecz mającą ulec podziałowi oraz przedstawić dowody prawa własności. Powinność wskazania majątku spółki ulegającego podziałowi obciąża w pierwszej kolejności wnioskodawcę. Wniosek inicjujący postępowanie nieprocesowe zgodnie z wymogami art. 617 k.p.c. musi zatem określać podlegającą podziałowi substancję majątkową, bez istnienia której postępowania te nie mogłyby się toczyć. Jednocześnie, jak już wyżej wskazano, w omawianym postępowaniu zastosowania nie znajduje przepis art. 684 k.p.c. nakazujący sądowi ustalenie składu i wartości dzielonego majątku. W postępowaniu tym odpowiednie zastosowanie może jednak znaleźć art. 619 § 1 k.p.c. według którego w postępowaniu o zniesienie współwłasności gospodarstwa rolnego sąd ustala jego skład i wartość, w szczególności obszar i rodzaj nieruchomości wchodzących w skład tego gospodarstwa oraz obszar i rodzaj nieruchomości stanowiących już własność

⁹⁸¹ Rozumiany jako iloczyn straty i wyrażonego ułamkiem uczestnictwa w stratach – zob. D. Pawłyszczke, System..., s. 17.

współwłaścicieli i ich małżonków, a w miarę potrzeby także okoliczności przewidziane w art. 216 k.c. Nie można bowiem wykluczyć, że wśród składników majątku spółki cywilnej znajdzie się właśnie gospodarstwo rolne, za które zgodnie z art. 55³ k.c. uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.

W tym kontekście należy ustalić jak należy rozumieć *ratio* przepisów ujętych w art. 617 i 619 § 1 k.p.c. i wynikającą z nich powinność ustalania przez sąd (z urzędu) składu i wartości majątku ulegającego podziałowi. W doktrynie przyjmuje się, że sąd w postępowaniach działowych obowiązany jest konfrontować zamieszczone we wniosku wszczynającym postępowanie nieprocesowe twierdzenie wnioskodawcy o składzie majątku z przedstawionymi przez niego dokumentami. Wersja wnioskodawcy co do składu majątku podlega następnie kolejnej weryfikacji ze strony uczestników postępowania (czy to w formie oświadczenia złożonego na rozprawie, czy w formie pisma procesowego). Uczestnicy mogą potwierdzić zakres przedmiotowy majątku wskazanego przez wnioskodawcę, mogą go kwestionować w całości lub części, a mogą także rozszerzyć o inne oznaczone przedmioty. Rolą sądu będzie więc ustalenie, jakie przedmioty w świetle podjętych czynności będą objęte podziałem w danej sprawie⁹⁸². W praktyce wielokrotnie zdarza się, że pomiędzy uczestnikami nie ma jakiegokolwiek sporu w zakresie składników dzielonego majątku, zaś sprowadza się on wyłącznie do ustalenia ich wartości oraz rozstrzygnięcia o żądaniach akcesoryjnych. Kwestia zakresu działania sądu z urzędu pozostaje kontrowersyjna nawet na gruncie postępowań o dział spadku i podział majątku wspólnego małżonków, w których stosuje się wprost art. 684 k.p.c.⁹⁸³.

W ramach postępowania o podział majątku wspólnego spółki cywilnej inicjatywa w zakresie ustalenia składu majątku powinna przysługiwać uczestnikom postępowania, o czym sąd powinien ich pouczyć, jeżeli będą występować w sprawie bez fachowego pełnomocnika (art. 5 k.p.c.). Na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego brak jest jakichkolwiek normatywnych podstaw do różnicowania procesu i postępowania nieprocesowego w zakresie stosowania w nich zasady kontrydiktoryjności. W trybie postępowania nieprocesowego w przedmiocie podziału majątku byłych współników spółki cywilnej, a zatem podmiotów z założenia o profesjonalnym

⁹⁸² A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 520-521.

⁹⁸³ Szeroko na ten temat: A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 522-524.

charakterze – przedsiębiorców, obowiązek prowadzenia dochodzeń mających na celu uzupełnienie twierdzeń uczestników postępowania w odniesieniu do składu i wartości dzielonego majątku i poszukiwania w tym celu dowodów, nie powinien spoczywać na sądzie. Należy w całości zgodzić się z argumentami A. Stempniaka, który wskazuje, że w gospodarce wolnorynkowej sąd nie ma faktycznych możliwości ustalenia pełnego składu majątku podlegającego podziałowi. Nadto art. 3 k.p.c. nakłada na uczestników postępowania obowiązek dawania wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiania dowodów, a stosownie do art. 6 k.c. ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Po trzecie, brak jest normatywnej podstawy do wyłączającej dopuszczalność jedynie częściowego działu⁹⁸⁴, z wyjątkiem zniesienia współwłasności gospodarstwa rolnego. Przypadek ten jest jednak oczywisty, gdyż gospodarstwo rolne z istoty swej składa się zwykle z wielu nieruchomości (działek), tworzących kompleks majątkowy powiązany elementem organizacyjnym. W sytuacji ograniczenia działu do części majątku niezasadne byłyby więc zabiegi prowadzące do ustalenia wszystkich potencjalnych przedmiotów składających się na oznaczony majątek w celu stwierdzenia, czy ważne powody uzasadniają przeprowadzenie działu częściowego. Wreszcie, całkowicie niezasadne byłoby prowadzenie postępowania dowodowego wbrew woli uczestników, którzy z jakichś względów mogą celowo nie zgłosić określonych składników majątkowych do podziału⁹⁸⁵.

Wszystkie poczynione uwagi przemawiają za przyjęciem zdecydowanie ograniczonej inicjatywy dowodowej sądu podejmowanej z urzędu celem ustalenia składników majątku wspólnego spółki cywilnej. Jeżeli zatem twierdzenia uczestników w odniesieniu do składu oraz wartości dzielonego majątku nie budzą wątpliwości co do zgodności z rzeczywistym stanem rzeczy, sąd może oprzeć się na tego rodzaju zgodnych oświadczeniach uczestników⁹⁸⁶. Jeżeli twierdzenia pozostają ze sobą sprzeczne albo budzą wątpliwości, rzeczą sądu jest ich wyjaśnienie⁹⁸⁷. W tym celu sąd powinien zwrócić się do odpowiednich instytucji w trybie art. 248 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. celem

⁹⁸⁴ Na gruncie działu spadku dopuszcza to z „ważnych powodów” art. 1038 § 1 zd. 2 k.c.

⁹⁸⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 524-526. Zob. także post. SN z 18.01.1968 r., III CR 97/67, OSNCP 1968 nr 10, poz. 169.

⁹⁸⁶ Zob. post. SN z 29.11.2001 r., V CKN 482/00, niepubl., Legalis nr 304591.

⁹⁸⁷ Post. SN z 11.03.1985 r., III CRN 52/85, niepubl., Legalis nr 24658

uzyskania informacji o składnikach majątku⁹⁸⁸. Dotyczy to także sporów między wspólnikami o prawo własności, w tym także spory o to, czy oznaczony przedmiot należy do majątku podlegającego podziałowi (art. 618 § 1 k.p.c.). Spór, o którym mowa w art. 618 § 1 k.p.c., występuje wtedy, gdy samo istnienie przedmiotu nie budzi wątpliwości i gdy pomimo przedstawionych sądowi dowodów zachodzi rozbieżność między uczestnikami postępowania co do tego, czy przedmiot ten należy do majątku podlegającego podziałowi, czy do majątku jednego z uczestników. Rozstrzygnięcie w tym przedmiocie sąd podejmuje w razie stwierdzenia, że tego rodzaju spór zaistniał w rozpoznawanej przez niego sprawie i ma wpływ na ustalenie składu dzielonego majątku⁹⁸⁹.

Co przy tym istotne, sąd powinien ustalić skład majątku wspólników, to jest wchodzące w jego skład ruchomości, nieruchomości oraz prawa majątkowe, według stanu na chwilę rozwiązania spółki, natomiast dokonać podziału składników istniejących w chwili orzekania. Przedmiotem podziału mogą być bowiem jedynie przedmioty majątkowe należące do majątku wspólnego w chwili rozwiązania spółki, które w dacie zamknięcia rozprawy (art. 316 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) znajdują się w majątku wspólników jako objęte ich współuprawnieniem w częściach ułamkowych⁹⁹⁰. Jeżeli wspólnicy zbyli wcześniej określony składnik majątkowy i podzielili uzyskane z tego tytułu środki nie należy w ogóle go brać przy rozliczeniu spółki, zaś jeżeli zbył go jeden ze wspólników w nieuprawniony sposób lub nie rozliczył się z uzyskanych korzyści – kwota ta na zasadzie odpowiedzialności odszkodowawczej podlega rozliczeniu w ramach zgłoszonych przez uczestników żądań akcesoryjnych⁹⁹¹.

Ustalenie wartości poszczególnych składników majątkowych stanowi niewątpliwie zadanie sądu w ramach omawianego postępowania, jednakże powinno się to odbywać w granicach inicjatywy dowodowej uczestników⁹⁹². Na gruncie postępowania o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu wartość poszczególnych składników pozostaje istotna dla ustalenia wysokości należnych spłat. Z

⁹⁸⁸ Przykładowo do banków w celu uzyskania informacji o rachunkach bankowych wspólników, do Centralnej Informacji Ksiąg Wieczystych w zakresie nieruchomości, do Centralnej Ewidencji Pojazdów i Kierowców w zakresie zarejestrowanych pojazdów mechanicznych, itp.

⁹⁸⁹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 521.

⁹⁹⁰ Por. post. SN z 4.11.1999 r., II CKN 523/98, niepubl., Legalis nr 344669.

⁹⁹¹ Por. np. post. SN z 24.03.2022 r., II CSKP 213/22, niepubl., Legalis nr 2740626.

⁹⁹² Z wyjątkiem gospodarstwa rolnego, którego wartość z urzędu powinien ustalić sąd – art. 619 § 1 k.p.c.

kolei celem ustalenia wartości należnych wspólnikom kwot tytułem zwrotu wniesionych wkładów – w braku ustalenia ich wartości w umowie – konieczne będzie określenie wartości wkładów na chwilę ich wniesienia (art. 871 § 1 w zw. z art. 875 § 2 k.c.). W razie wątpliwości konieczne może okazać się dopuszczenie dowodu z opinii biegłego (art. 278 k.p.c.). Sąd powinien ustalić wartość dzielonego majątku według stanu tego majątku oraz cen w chwili dokonywania podziału⁹⁹³. Zważywszy, że nie ma przepisu określającego chwilę miarodajną dla ustalenia stanu (cech, jakości, stopnia zużycia) majątku wspólnego i jego składników, za chwilę tę należy uznać czas dokonywania działu, a więc czas orzekania, a ściślej - chwilę zamykania rozprawy. Stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uchwale w sprawie III CZP 103/17 jest trafne z punktu widzenia zasady aktualności orzekania ustanowionej w art. 316 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c.. Przy takim ujęciu przedmiotem podziału staje się majątek istniejący w chwili podziału, w stanie w tej chwili stwierdzalnym, mający właśnie wtedy określoną wartość stanowiącą następnie wyznacznik wartości udziałów i podstawę rozliczeń między uczestnikami⁹⁹⁴. Oczywiście punktem wyjścia jest skład majątku wspólnego w chwili powstania odrębności majątkowej⁹⁹⁵, a więc powstania współwłasności w częściach ułamkowych, a ściślej przeistoczenia się wspólności łącznej (bezudziałowej) we wspólność udziałową⁹⁹⁶.

Wszelkie zmiany majątkowe, do których doszło między chwilą ustania wspólności a chwilą działu - samoistne, przypadkowe oraz celowe, jak np. naturalne lub fizyczne zużycie składników majątkowych, a nawet ich utrata, wzrost wartości na skutek dokonanych nakładów, obciążenia rzeczowe, sytuacja rynkowa, podlegają rozliczeniu, a następnie wyrównaniu w postaci spłat lub dopłat. Należy przy tym pamiętać, że dokonywanie podziału majątku wspólnego⁹⁹⁷ nie jest w polskim porządku prawnym obowiązkowe. To także przemawia za uwzględnieniem chwili podziału jako miarodajnej dla rozliczenia uczestników oraz oceny stanu i wartości składników majątku wspólnego, w przeciwnym bowiem razie - odwołując się do podziału - uczestnicy ponosiliby nieusprawiedliwione ryzyko, że stan dzielonych przedmiotów (praw) zastany w chwili

⁹⁹³ Uchw. SN z 23.02.2018 r., III CZP 103/17, OSNC 2019 nr 2, poz. 13, str. 1.

⁹⁹⁴ Por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 22 września 1983 r. - zasady prawnej - III PZP 23/83, OSNCP 1984, nr 4, poz. 44.

⁹⁹⁵ W omawianym przypadku ustania wspólności wskutek rozwiązania spółki.

⁹⁹⁶ Na podstawie art. 875 § 1 k.c.

⁹⁹⁷ Spółkowego, małżeńskiego, spadkowego.

ustania wspólności, będzie drastycznie odbiegał od stanu dającego się stwierdzić w chwili podziału. Nakaz uwzględniania stanu i wartości majątku wspólnego w chwili ustania wspólności prowadziłoby do ustanowienia pozaustawowego przymusu bezzwłocznego dokonywania działów, co należy uznać za niedopuszczalne⁹⁹⁸.

Na koniec tej części rozważań trzeba poruszyć kwestię ustalenia składu oraz wartości wspólnego majątku, w skład którego wchodzi przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ k.c. Zgodnie z powołanym przepisem przedsiębiorstwo jest zorganizowanym zespołem składników niematerialnych i materialnych przeznaczonym do prowadzenia działalności gospodarczej. Obejmuje ono w szczególności:

- 1) oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnione części (nazwa przedsiębiorstwa);
- 2) własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości;
- 3) prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych;
- 4) wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne;
- 5) koncesje, licencje i zezwolenia;
- 6) patenty i inne prawa własności przemysłowej;
- 7) majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne;
- 8) tajemnice przedsiębiorstwa;
- 9) księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.

W przypadku postępowania o podział majątku spółkowego przedsiębiorstwo stanowi typowy składnik majątku wspólnego, który przed rozwiązaniem spółki służył wspólnikom do prowadzonej działalności gospodarczej. Należy przyjąć, że w takim wypadku wystarczające będzie wskazanie we wniosku danego przedsiębiorstwa, bez wyczerpującego wymienienia jego poszczególnych elementów. Z kolei do ustalenia wartości majątku wspólnego właściwe będzie dokonanie wyceny przedsiębiorstwa⁹⁹⁹, tj. ustalenie jego wartości rynkowej – możliwej do uzyskania na wolnym rynku ceny sprzedaży, przy uwzględnieniu obciążających przedsiębiorstwo długów. W praktyce sądowej ustalenie wartości przedsiębiorstwa może być niezmiernie uciążliwe.

⁹⁹⁸ Zob. uzasadnienie powołanej wyżej uchwały SN z 23.02.2018 r. w sprawie III CZP 103/17.

⁹⁹⁹ Z uwagi na konieczność posiadania wiadomości specjalnych z zakresu wyceny przedsiębiorstw – w drodze opinii biegłego.

Po pierwsze, wynika to z braku ustawowych zasad jej wyliczania. Przyjmowana przez biegłych metodologia nie została do tej pory w żaden sposób unormowana, a w konsekwencji wynika z dorobku orzecznictwa w tym zakresie, a także przyjętych przez biegłych założeń w oparciu o ich wiedzę i doświadczenie zawodowe.

Po drugie, wartość tego majątku ulega ciągłym zmianom, na który wpływ mają dalsze pożytki i inne przychody wynikające z majątku wspólnego¹⁰⁰⁰, z drugiej zaś strony może ulec zmniejszeniu z uwagi na ponoszone koszty utrzymania, obciążenia publicznoprawne, czy upływ terminu przydatności do użycia określonych towarów¹⁰⁰¹. Zasadne może być stosowanie systemu dochodowego szacowania wartości przedsiębiorstwa, polegającego na obliczeniu wartości wszystkich praw i obowiązków oraz skorygowaniu jej o zdolność realizacji przez przedsiębiorstwo zysków lub strat z transakcji zawartych, a niezrealizowanych¹⁰⁰². Natomiast gdy spółka podlega ustawie o rachunkowości obowiązują reguły wyceny aktywów po cenie ich sprzedaży netto z zakazem kontynuacji działalności, przy czym cena nie może być wyższa od ceny ich nabycia lub kosztów wytworzenia, obniżonych nie tylko o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, ale również o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości¹⁰⁰³.

11. Sposób podziału majątku wspólnego

Po ustaleniu składu oraz wartości majątku podlegającego podziałowi, sąd zobowiązany jest do dokonania jego podziału. Za A. Stempniakiem przez pojęcie sposobu podziału majątku należy rozumieć różne metody repartycji poddanej podziałowi substancji majątkowej objętej danego rodzaju wspólnością¹⁰⁰⁴. We wszystkich działach majątkowych zastosowanie znajdują przepisy art. 211-218 k.c. W odniesieniu do spraw o podział majątku spółki cywilnej regulacja ta będzie stosowana odpowiednio z mocy art. 875 § 1 k.c., zaś tryb i sposób podziału nie odbiega w żaden sposób od stosowanych w ramach typowego zniesienia współwłasności, działu spadku czy podziału majątku małżeńskiego.

Na podstawie art. 211 i 212 k.c. wyróżnia się trzy zasadnicze sposoby podziału:

¹⁰⁰⁰ Np. uzyskiwany od najemców czynsz.

¹⁰⁰¹ R. Sadlik, Sytuacja majątku spółki cywilnej po jej rozwiązaniu, PS 2000, nr 1, s. 18.

¹⁰⁰² R. Wiatr, op. cit., s. 271-272.

¹⁰⁰³ M. Podleś, L. Siwik, op. cit., s. 179.

¹⁰⁰⁴ A. Stempniak, Autonomia..., s. 553.

1) podział majątku w naturze między wszystkimi podmiotami, stosownie do ich udziałów we wspólności majątkowej, z ewentualnym wyrównaniem tych udziałów w postaci dopłat;

2) przyznanie majątku jednemu lub niektórym podmiotom wspólności, z obciążeniem ich obowiązkiem spłaty na rzecz pozostałych podmiotów;

3) sprzedaż majątku i podział uzyskanej kwoty między podmioty wspólności stosownie do ich udziałów w tej wspólności majątkowej.

W świetle powołanych przepisów należy stwierdzić, że podział fizyczny jest podstawowym sposobem zniesienia współwłasności¹⁰⁰⁵. Powyższą regulację uzupełnia art. 622 k.p.c. przyznający priorytetowy charakter zgodnemu wnioskowi zainteresowanych co do proponowanego przez nich sposobu podziału. Zamieszczona w art. 622 k.p.c. regulacja wskazuje, że w toku postępowań działowych sąd powinien nakłaniać podmioty wspólności do zgodnego przeprowadzenia podziału, przedstawiając im sposoby mogące do tego doprowadzić. Jeżeli wszystkie osoby tworzące daną wspólność majątkową złożą zgodny wniosek co do sposobu podziału majątku, sąd wyda postanowienie odpowiadające treści wniosku, jeżeli projekt podziału nie sprzeciwia się prawu ani zasadom współżycia społecznego, ani też nie narusza w sposób rażący interesu osób uprawnionych. Przepis art. 622 k.p.c. wymaga więc – pomijając naruszenie prawa i zasad współżycia społecznego – by projektowany podział majątku nie naruszał również w sposób rażący interesu osób uprawnionych¹⁰⁰⁶. Dopiero w razie braku zgodnego wniosku uczestników, jeżeli zachodzą warunki do dokonania podziału w naturze, sąd dokonuje tego podziału na części odpowiadające wartością udziałom współwłaścicieli z uwzględnieniem wszelkich okoliczności zgodnie z interesem społeczno-gospodarczym; różnice wartości wyrównuje się przez dopłaty pieniężne¹⁰⁰⁷.

Analiza przywołanych przepisów powoduje, że jeżeli wspólnicy nie dojdą do porozumienia w przedmiocie sposobu podziału wspólnego majątku, sąd zobowiązany będzie do rozważenia z urzędu wszystkich możliwych sposobów podziału i wyboru optymalnego z nich. Obejmuje to przeprowadzenie odpowiedniego postępowania dowodowego pozwalającego wyjaśnić okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia. Wśród tych okoliczności na pierwszym miejscu znajduje się kwestia możliwości dokonania podziału fizycznego, ponieważ taki sposób zgodnie jest preferowany przez

¹⁰⁰⁵ K. Skiepmo, op. cit., s. 317.

¹⁰⁰⁶ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 563.

¹⁰⁰⁷ Art. 623 k.p.c.

ustawodawcę¹⁰⁰⁸. Sąd nie jest przy tym związany stanowiskiem uczestników co do sposobu podziału¹⁰⁰⁹, natomiast nie może wbrew woli uczestnika przyznać mu określonego prawa majątkowego i zasądzić od niego na rzecz innego uczestnika spłaty lub dopłaty, a powody sprzeciwu są prawnie irrelewantne. Również wzgląd na zasady współżycia społecznego i interesy uczestników nie uzasadnia orzekania w taki sposób o podziale¹⁰¹⁰.

Zgodnie z art. 211 k.c. każdy ze współwłaścicieli może żądać, ażeby zniesienie współwłasności nastąpiło przez podział rzeczy wspólnej, chyba że podział byłby sprzeczny z przepisami ustawy lub ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem rzeczy albo że pociągałby za sobą istotną zmianę rzeczy lub znaczne zmniejszenie jej wartości. Podział fizyczny znajduje uzasadnienie szczególnie w przypadku działu mas majątkowych skupiających w sobie wiele różnego rodzaju przedmiotów¹⁰¹¹. Tego rodzaju masę stanowić będzie bardzo często majątek spółki cywilnej. Podział w naturze odbędzie się wówczas bez konieczności fizycznego dzielenia poszczególnych jednostkowych przedmiotów i polegać będzie na przyznaniu poszczególnym wspólnikom „całych”, odrębnych przedmiotów, które będą zasilac przynależny im udział w spółce. Jeżeli jednak przedmiotem podziału będzie przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ k.c. jego ewentualny fizyczny podział z reguły będzie sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem, a nadto spowoduje znaczne zmniejszenie jego wartości. W takiej sytuacji zastosowanie znajdzie art. 212 § 1 k.c., zgodnie z którym rzecz, która nie daje się podzielić, może być przyznana stosownie do okoliczności jednemu ze współwłaścicieli z obowiązkiem spłaty pozostałych albo sprzedana stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Pomimo ustawowej równorzędności obu sposobów wskazanych w przytoczonym przepisie, z praktyki sądowej wynika, że zarządzenie sprzedaży traktowane jest jako rozwiązanie ostateczne, stosowane jedynie w razie braku jakiegokolwiek woli po stronie uczestników w zakresie przejęcia nieruchomości na własność i braku możliwości podziału fizycznego. Zgodnie z art. 625 k.p.c. w postanowieniu zarządzającym sprzedaż rzeczy należących do współwłaścicieli sąd bądź rozstrzygnie o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli, bądź też tylko zarządzi sprzedaż, odkładając rozstrzygnięcie o wzajemnych roszczeniach

¹⁰⁰⁸ Post. SN z 9.09.2011 r., I CSK 674/10, niepubl., Legalis nr 458985.

¹⁰⁰⁹ Por. post. SN z 17.01.1984 r., II CR 432/83, OSNCP 1984/8, poz. 144.

¹⁰¹⁰ Zob. uzasadnienie post. SN z 14.11.2012 r., II CSK 187/12, niepubl., Legalis nr 546152.

¹⁰¹¹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 569.

współwłaścicieli oraz o podziale sumy uzyskanej ze sprzedaży do czasu jej przeprowadzenia.

Odrębne zasady przewidziano w zakresie zniesienia współwłasności gospodarstwa rolnego, jednakże pozostają one poza przedmiotem rozważań niniejszego opracowania¹⁰¹².

Należy zaznaczyć, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu niedopuszczalne jest wydanie postanowienia wstępnego określającego sam sposób podziału majątku¹⁰¹³. Sąd nie jest więc uprawniony w postanowieniu wstępnym ani wskazywać, że np. zniesienie współwłasności nieruchomości nastąpi przez jej podział fizyczny, ani uznawać żądania podziału nieruchomości ze znajdującymi się na niej budynkiem za usprawiedliwione w zasadzie i upoważniać wnioskodawcę do wykonania oznaczonych prac adaptacyjnych¹⁰¹⁴.

12. Ustalenie udziałów wspólnika w majątku wspólnym oraz wysokości spłat lub dopłat

Przepis art. 212 § 1 k.c. przewiduje, że jeżeli zniesienie współwłasności następuje na mocy orzeczenia sądu, wartość poszczególnych udziałów może być wyrównana przez dopłaty pieniężne. Z kolei w razie przyznania rzeczy jednemu ze współwłaścicieli wyrównanie udziałów następuje poprzez orzeczenie stosownej spłaty (art. 212 § 2 k.p.c.). Ze spłatą mamy zatem do czynienia, gdy wspólnik nie otrzyma żadnej rzeczy wchodzącej w skład majątku wspólnego, zaś o dopłacie, gdy wspólnik otrzymał część majątku, natomiast wartość rzeczy jaka mu przypadła jest niższa od wartości jego udziału w majątku wspólnym.

Przepis art. 875 § 1 k.c. nie wskazuje wyraźnie, w jaki sposób należy ustalać wysokość udziałów poszczególnych wspólników we wspólnym majątku wspólników. Odsyła bowiem jedynie do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych, wśród których jedynie art. 197 k.c. przewiduje domniemanie równych udziałów współwłaścicieli. Nadto zgodnie z art. 867 § 1 k.c. w braku odmiennej umowy przyjmuje

¹⁰¹² Szczegółowo na temat każdego ze sposobów podziału: A. Stempniak, *Autonomia...*, ss. 572-587; K. Skiepmo, op. cit., ss. 317-409.

¹⁰¹³ Post. SN z 25.11.1999 r., II CKN 750/98, OSNC 2000, Nr 6, poz. 107, z aprobowaną glosą T. Grzybkowskiego i K. Knoppka, Pal. 2002, Nr 1-2, s. 238 i n.; post. SN z 30.9.2004 r., IV CK 455/04, BSN 2005, Nr 2, s. 15; post. SN z 22.10.2009 r., III CSK 21/09, OSNC 2010, Nr 4, poz. 61.

¹⁰¹⁴ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 571.

się równy udział w zyskach i stratach spółki. Nie także możliwe proste odwołanie się w tym zakresie do udziału poszczególnych wspólników w zysku lub stracie spółki, ponieważ przepisy art. 875 § 2 i 3 k.c. wyraźnie przewidują wzięcie pod uwagę innych okoliczności przy zagospodarowywaniu tych aktywów niż tylko udział danego wspólnika w zysku spółki, a mianowicie w pierwszej kolejności należy zwrócić wspólnikom wniesione wkłady i to na dodatek w formie pieniężnej.

Zdaniem A. Nowackiego, ustalając udział każdego ze wspólników w ich wspólnym majątku, należy więc uwzględnić okoliczność, że aktywa wspólników mają posłużyć najpierw do zaspokojenia wierzycieli spółki, potem mają zostać zwrócone wkłady i dopiero w ostatniej kolejności pozostałe aktywa mają zostać podzielone między wspólników według ich udziałów w zysku. Dlatego ustalenie udziału wspólnika powinno polegać na tym, że ustali się wartość wkładów zwracanych poszczególnym wspólnikom oraz nadwyżkę wspólnego majątku przypadającą poszczególnym wspólnikom stosownie do art. 875 § 3 k.c. Udział danego wspólnika we wspólności łącznej będzie więc równy stosunkowi wartości wkładu podlegającego zwrotowi na jego rzecz stosownie do art. 875 § 1 k.c. powiększonego o wartość nadwyżki przypadającej mu stosownie do art. 875 § 2 k.c., do wartości wszystkich wkładów podlegających zwrotowi na rzecz wspólników powiększonej o całość nadwyżki¹⁰¹⁵.

Ilustrując przyjętą przez powołanego autora metodę można wskazać, że jeżeli trzy osoby: A, B i C zawarły umowę spółki cywilnej wnosząc odpowiednio wkłady o wartości: A – 1.000 zł, B – 5.000 zł i C – 10.000 zł (łącznie 16.000 zł), ustalając stosunek udziały w zyskach: A – 10%, B – 40%, C – 50%, a w chwili rozwiązania spółki (po całkowitej spłacie długów) wartość jej majątku wynosi 30.000 zł (nadwyżka wyniesie 14.000 zł) to udziały w majątku wspólnym będą się przedstawiać w przybliżeniu następująco: A – 8% (2.400 zł/30.000 zł), B – 35,3% (10.600 zł/30.000 zł), C – 56,7% (17.000 zł/30.000 zł). Jeżeli znosząc współwłasność sąd przyzna całość majątku na rzecz C, zasądzi od niego na rzecz A kwotę 2.400 zł, a na rzecz B kwotę 10.600 zł. Taki sposób ustalenia udziału wspólników i wysokości należnych spłat należy w całości zaaprobować. Dodać należy, że znajdzie on odpowiednie zastosowanie w przypadku podziału fizycznego poszczególnych składników majątkowych wchodzących w skład wspólnego majątku i ustalenia wysokości dopłat. Każdorazowo trzeba będzie przeprowadzić te same

¹⁰¹⁵ A. Nowacki, op. cit., Art. 875, pkt 6, Legalis. Podobny sposób zdaje się przyjmować D. Pawłyszcz, System..., s. 17.

działania co w powyższym przykładzie, a następnie odliczyć od udziału każdego ze wspólników wartość przyznaną mu składników, by na koniec otrzymać brakujące różnice podlegające uzupełnieniu w ramach dopłat zasądzonych od wspólników, których udział spółkowy jest niższy od wartości przyznanego im majątku.

Nieco odmiennie przedstawia się kwestia rozliczeń w przypadku, gdy wartość majątku do podziału jest niższa od sumy wartości wkładów, a zatem działalność zakończyła się stratą. Wysokość straty stanowi różnicę pomiędzy sumą wartości wkładów (ustaloną na podstawie art. 871 § 1 k.c.) a wartością wspólnego majątku z chwili orzekania. W ramach tej kalkulacji istotne znaczenie będzie miał określony w umowie spółki udział wspólników w stratach¹⁰¹⁶. W przypadku straty nie dojdzie w ogóle do podziału nadwyżki, o której mowa w art. 875 § 3 k.c., a zwracane wspólnikom wkłady ulegną stosunkowemu zmniejszeniu o kwotowy udział wspólnika w stratach. Ilustrując to ponownie na przykładzie: jeżeli A, B i C zawarły umowę spółki cywilnej wnosząc odpowiednio wkłady o wartości: A – 1.000 zł, B – 5.000 zł i C – 10.000 zł (łącznie 16.000 zł), ustalając udziały w stratach: A – 0%, B – 50%, C – 50%, a w chwili rozwiązania spółki (po całkowitej spłacie długów) wartość jej majątku wynosi 5.000 zł (strata wyniesie 11.000 zł) to sąd znosząc współwłasność i przyznając majątek na rzecz B powinien zasądzić od niego na rzecz A kwotę 1.000 złotych, a na rzecz C kwotę 4.500 złotych. Z kolei gdyby majątek został przyznany na rzecz A powinien on spłacić jedynie wspólnika C kwotę 4.500 zł, a w razie przyznania na rzecz C powinien on spłacić jedynie A kwotę 1.000 zł.

Przepis art. 212 § 3 k.c. nakłada na sąd obowiązek dokonania z urzędu oznaczenia wysokości terminu i sposobu uiszczenia orzeczonych kwot tytułem spłat lub dopłat, wysokość i termin uiszczenia odsetek, a w razie potrzeby także sposób ich zabezpieczenia. Rozstrzygnięcie w tym zakresie należy do integralnych składników każdego postanowienia działowego¹⁰¹⁷. Jeżeli sąd nie zamieścił orzeczenia w tym przedmiocie to tylko pisemne uzasadnienie może być miarodajne dla oceny jego intencji, natomiast w przypadku braku rozważania tych kwestii w uzasadnieniu, uczestnikowi

¹⁰¹⁶ Z mocy art. 867 k.c. jeżeli brak jest odmiennej umowy udział ten będzie równy, przy czym można niektórych wspólników wyłączyć w całości od udziału w stracie, natomiast w razie wątpliwości ustalony w umowie stosunek udziału wspólnika w zyskach odnosi się także do udziału w stratach.

¹⁰¹⁷ Por. uzasadnienie uchw. SN z 27.11.2003 r., III CZP 80/03, OSNC 2005/2, poz. 20; post. SN z 29.11.2012 r., V CSK 567/11, LEX nr 1276278.

postępowania przysługiwać będzie na podstawie art. 351 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. prawo do żądania uzupełnienia postanowienia, nie zaś apelacja¹⁰¹⁸.

Skoro w postanowieniu działowym sąd konstytutywnie rozstrzyga o tym, jakie składniki majątku przypadną poszczególnym uczestnikom, dokonuje rozliczenia przysługujących im wierzytelności oraz zasądza stosowne spłaty i dopłaty, to zasadą powinno być, że wszystkie części tego rozstrzygnięcia zyskują skuteczność w tym samym czasie, czyli w dacie prawomocności orzeczenia. Co do zasady w tej dacie strona zachowująca majątek w naturze powinna spłacić byłych współwłaścicieli, gdyż to, co ma im świadczyć jest odpowiednikiem praw, które z datą prawomocności orzeczenia zasilają jej majątek¹⁰¹⁹. Podstawą do ewentualnego rozłożenia raty zasądzanego świadczenia, w tym spłat i dopłat, będzie w postępowaniu nieprocesowym art. 320 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Przepis ten zamieszczony został wprawdzie w Kodeksie postępowania cywilnego, ale jego znaczenie nie ogranicza się do prawa procesowego. Przyznaje on sądowi uprawnienie o znaczeniu materialnoprawnym, związane z odsunięciem w czasie obowiązku świadczenia i wyznaczeniem terminów, w jakich staną się wymagalne poszczególne raty. Stosowanie tego przepisu nie powinno być regułą, lecz wyjątkiem, gdyż sam ustawodawca zastrzegł, że sąd powinien korzystać z przewidzianych w nim uprawnień w szczególnie uzasadnionych wypadkach. Trzeba podkreślić, że to strona zabiegająca o rozłożenie na raty świadczenia, które ma spełnić na rzecz przeciwnika ma obowiązek wykazać, iż zachodzi „szczególnie uzasadniony wypadek” usprawiedliwiający takie żądanie¹⁰²⁰. Uzupełnieniem powyższej regulacji w odniesieniu do spraw działowych jest art. 212 § 3 zd. 2 i 3 k.c., zgodnie z którymi w razie rozłożenia dopłat i spłat na raty terminy ich uiszczenia nie mogą łącznie przekraczać lat dziesięciu, a w wypadkach zasługujących na szczególne uwzględnienie sąd na wniosek dłużnika może odroczyć termin zapłaty rat już wymagalnych.

13. Żądania i roszczenia podlegające rozpoznaniu w postępowaniu o podział majątku wspólnego współników spółki cywilnej

Kwestia żądań akcesoryjnych podlegających rozpoznaniu w postępowaniu działowym dotyczącym majątku spółki cywilnej została już kilkakrotnie poruszona w niniejszym opracowaniu. Przypomnieć należy, że zgodnie z art. 618 § 1 k.p.c. w

¹⁰¹⁸ Powołane wyżej postanowienie w sprawie V CSK 567/11.

¹⁰¹⁹ Post. SN z 14.04.2016 r., IV CSK 593/15, Legalis nr 1460758.

¹⁰²⁰ Ibidem.

postępowaniu o zniesienie współwłasności sąd rozstrzyga także spory o prawo żądania zniesienia współwłasności i o prawo własności, jak również wzajemne roszczenia współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy. Rozstrzygając spór o prawo żądania zniesienia współwłasności lub o prawo własności, sąd może wydać w tym przedmiocie postanowienie wstępne. Z kolei art. 618 § 2 k.p.c. przewiduje, że z chwilą wszczęcia postępowania o zniesienie współwłasności odrębne postępowanie w sprawach wymienionych w paragrafie poprzedzającym jest niedopuszczalne. Sprawy będące w toku przekazuje się do dalszego rozpoznania sądowi prowadzącemu postępowanie o zniesienie współwłasności. Jeżeli jednak postępowanie o zniesienie współwłasności zostało wszczęte po wydaniu wyroku, przekazanie następuje tylko wówczas, gdy sąd drugiej instancji uchyli wyrok i sprawę przekaże do ponownego rozpoznania. Postępowanie w sprawach, które nie zostały przekazane, sąd umarza z chwilą zakończenia postępowania o zniesienie współwłasności.

Odpowiednie stosowanie przytoczonych przepisów w postępowaniu o podział majątku spółki cywilnej prowadzi do dziś niemal jednolitego poglądu, że w postępowaniu tym rozpatrywane są spory o prawo żądania zniesienia majątku wspólnego i o prawa objęte wnioskiem o podział majątku wspólnego, wzajemne roszczenia z tytułu posiadania rzeczy wchodzących w skład wspólnego majątku, a także pożytków i innych przychodów z tego majątku, przypadających za okres po dacie rozwiązania spółki, jak również roszczenie o wypłatę udziału w zyskach, zwrot wydatków poniesionych w czasie istnienia spółki lub kwot zapłaconych po rozwiązaniu spółki na pokrycie długów spółki wobec osób trzecich¹⁰²¹. Jeśli chodzi natomiast o rozliczenie zysków pomiędzy byłymi współnikami przyjmuje się, że rozpoznaniu w omawianym postępowaniu podlegają zarówno zyski wypracowane przez majątek spółki do momentu jej rozwiązania, jak i te, które przynosi ten majątek po ustaniu spółki¹⁰²².

¹⁰²¹ Zob. w szczególności: post. SN z 30.9.1977 r., III CRN 76/77, OSNC 1978, Nr 7, poz. 115; uchw. SN z 6.9.1996 r., III CZP 98/96, OSNC 1996, Nr 12, poz. 159; wyr. SN z 9.2.2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000, Nr 10, poz. 179.

¹⁰²² Post. SN z 14.04.2016 r., IV CSK 593/15, niepubl., Legalis nr 1460758. Szerzej na temat żądań akcesoryjnych: J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające, wyd. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 618, s. 413-418.

Z zakresu roszczeń podlegających rozpoznaniu w postępowaniu działowym doktryna i orzecznictwo wyłączają m.in.: sprawy o ochronę naruszonego posiadania¹⁰²³, sprawy o roszczenia współwłaściciela o współposiadanie rzeczy wspólnej oraz korzystanie z niej w takim zakresie, jaki daje się pogodzić ze współposiadaniem i korzystaniem z rzeczy przez pozostałych współwłaścicieli¹⁰²⁴, sprawy o roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia jednego ze współwłaścicieli kosztem majątku innego współwłaściciela¹⁰²⁵ i sprawy o roszczenia współwłaściciela względem innego współwłaściciela o wyrównanie szkody z tytułu nieprawidłowego wykonywania zarządu nieruchomością wspólną¹⁰²⁶.

Roszczenia, o których mowa w art. 618 § 1 k.p.c. można zgłaszać do chwili zamknięcia rozprawy przed sądem I instancji¹⁰²⁷.

14. Orzeczenia

14.1. Postanowienie częściowe

Zgodnie z art. 317 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. sąd może w postępowaniu nieprocesowym wydać postanowienie częściowe, jeżeli do rozstrzygnięcia nadaje się tylko część żądania lub niektóre z żądań wniosku. W literaturze i orzecznictwie panuje zgoda co do możliwości wydawania postanowień częściowych także w poszczególnych postępowaniach działowych¹⁰²⁸. Postanowienie częściowe musi rozstrzygać

¹⁰²³ Uchw. SN z dnia 5 września 1972 r., III CZP 61/72, OSNCP 1973, nr 4, poz. 55 z omówieniem W. Siedleckiego, Przegląd orzecznictwa, PiP 1974, z. 3, s. 105; postanowienie SW w Krakowie z dnia 11 stycznia 1967 r., III CZ 630/66, Inf. Pr. 1967, nr 5, poz. 13.

¹⁰²⁴ Uchw. SN z dnia 12 października 1973 r., III CZP 56/73, OSNCP 1974, nr 7–8, poz. 125 z omówieniem A. Szpunara i W. Wanatowskiej, Przegląd orzecznictwa, NP 1975, nr 7–8, s. 1044; inny pogląd przedstawiła T. Misiuk, Problemy integracyjne postępowania działowego, cz. 2, Pal. 1973, nr 7–10, s. 30.

¹⁰²⁵ Post. SN z dnia 10 listopada 2006 r., I CSK 219/06, IC 2007, nr 12, s. 51.

¹⁰²⁶ Post. SN z dnia 14 grudnia 2011 r., I CSK 138/11, OSNC 2012, nr 7–8, poz. 89 z omówieniem Z. Strusa, Przegląd orzecznictwa, Pal. 2012, nr 1–2, s. 133

¹⁰²⁷ J. Gudowski [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające, wyd. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 618, s. 417. Por. uchw. SN z dnia 26 października 1961 r., 4 CO 15/61, OSNCP 1963, nr 1, poz. 3; postanowienie SN z dnia 16 października 1997 r., II CKN 395/97, 50532 oraz postanowienie SN z dnia 5 marca 2008 r., V CSK 447/07, LEX nr 577238.

¹⁰²⁸ Zamiast wielu: A. Stempniak, Autonomia..., s. 643; uchw. SN z 8.6.1977 r., III CZP 40/77, OSNCP 1978, Nr 2, poz. 24; uchw. SN z 22.9.1977 r., III CZP 72/77, OSNCP 1978, Nr 4, poz. 65; post. SN z 4.7.1983 r., III CRN 129/83, OSNCP 1984, Nr 5, poz. 75, z omówieniem W. Siedleckiego, Przegląd orzecznictwa SN, PiP 1986, Nr 1, s. 95; uchw. SN z 16.1.1984 r., III CZP 72/83, OSNCP 1984, Nr 7, poz. 115, z omówieniem W. Siedleckiego, Przegląd orzecznictwa SN,

kompleksowo wszystkim kwestie związane ze składnikiem majątkowym, o którym w nim orzeczono. Jeżeli zatem sąd orzeknie postanowieniem częściowym o przyznaniu określonego składnika majątku spółki, powinien jednocześnie zamieścić orzeczenie o sposobie jego podziału, spłacie z tego tytułu oraz całościowe rozliczenie wszelkich żądań akcesoryjnych związanych z tym składnikiem, w szczególności wynikających z jego posiadania, pobierania pożytków i czynionymi nakładami lub wydatkami¹⁰²⁹. W przypadku majątku spółki postanowienie częściowe może przykładowo obejmować wchodzące w jego skład przedsiębiorstwo¹⁰³⁰.

Prawomocne postanowienie częściowe korzysta z powagi rzeczy osądzonej w granicach przedmiotu rozstrzygnięcia i między tymi samymi podmiotami uczestniczącymi w dziale (art. 366 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)¹⁰³¹. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest niedopuszczalność wszczęcia postępowania w tym samym przedmiocie i między tymi samymi uczestnikami prowadzonego działu. Prawomocne postanowienie częściowe może być natomiast zaskarżone skargą o wznowienie postępowania¹⁰³².

14.2. Postanowienie wstępne

W sprawie o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu w art. 618 § 1 k.p.c. w zw. z art. 875 § 1 k.c. wprost przewidziano możliwość wydania postanowienia wstępnego w zakresie rozstrzygnięcia sporu o prawo żądania podziału lub o prawo własności. Zdaniem A. Stempniaka, za przyznaniem sądowi dokonującemu działów uprawnienia do wydawania postanowień wstępnych przemawia nade wszystko charakter spraw działowych, które są swoistymi konglomeratami mieszczącymi w sobie szerokie spektrum różnego rodzaju żądań i roszczeń, które mogą stanowić przedmiot odrębnego rozstrzygnięcia w procesie. Postępowanie działowe z istoty

PiP 1986, Nr 1, s. 95; uchw. SN z 19.2.1992 r., III CZP 1/92, OSNC 1992, Nr 9, poz. 154, z omówieniem J. Gudowskiego, Przegląd orzecznictwa SN, PS 1994, Nr 9, s. 75; post. SN z 25.5.1994 r., I CRN 49/94, PS 1995, Nr 1, s. 93 i n., z glosą A. Marcinkowskiego, ibidem; post. SN z 6.1.2000 r., I CKN 283/99, OSNC 2000, Nr 7–8, poz. 132, z omówieniem S. Dmowskiego, Przegląd orzecznictwa SN, PS 2001, Nr 9, s. 115; post. SN z 4.10.2000 r., III CKN 759/00, Legalis; post. SN z 23.10.2001 r., I CKN 680/99, Legalis; post. SN z 12.12.2006 r., II CSK 272/06, Legalis; post. SN z 17.6.2015 r., I CZ 53/15, Legalis.

¹⁰²⁹ Por. uchw. SN z 8.06.1977 r., III CZP 40/77, OSNC 1978/2, poz. 24.

¹⁰³⁰ K. Skiepmo, op. cit., s. 528-529.

¹⁰³¹ Szerzej na ten temat I. Kunicki, Związanie sądu wydanym orzeczeniem w procesie cywilnym, Warszawa 2010, s. 210 i n.

¹⁰³² A. Stempniak, Autonomia..., s. 646.

swej stanowi więc dość złożoną i skomplikowaną materię, szczególnie predestynowaną do zakończenia oznaczonej części prowadzonego działu i jej zamknięcia wydaniem postanowienia wstępnego. Uprawnienie sądu do wydania postanowienia wstępnego w zakresie roszczeń z art. 618 § 1 k.p.c. z całą pewnością może sprzyjać sprawności postępowania dzięki jednoznaczniemu przesądzeniu określonej kwestii spornej między uczestnikami. Za przeważającym poglądem judykatury¹⁰³³ oraz jednolitym stanowiskiem piśmiennictwa¹⁰³⁴ wskazać należy także na możliwość wydania przez sąd postanowienia wstępnego na podstawie art. 318 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. w toku postępowania działowego. Zgodnie z art. 318 § 1 k.p.c. sąd, uznając roszczenie za usprawiedliwione w zasadzie, może wydać wyrok wstępny tylko co do samej zasady, co do spornej zaś wysokości żądania - zarządzić bądź dalszą rozprawę, bądź jej odroczenie. Postanowienie wstępne może mieć zastosowanie w szczególności do rozstrzygnięcia o zasadności zgłoszonych roszczeń akcesoryjnych, przy czym ze swej natury wyrok wstępny może obejmować wyłącznie rozstrzygnięcie pozytywne.

Prawomocne postanowienie wstępne korzysta z powagi rzeczy osądzonej w granicach przedmiotu rozstrzygnięcia między tymi samymi podmiotami i wiąże sąd w dalej prowadzonym postępowaniu działowym¹⁰³⁵. Z istoty postępowania działowego wynika, że z możliwości wydania postanowienia wstępnego będzie mógł skorzystać jedynie sąd pierwszej instancji. Od postanowienia wstępnego przysługuje apelacja (art. 518 k.p.c.). Natomiast od orzeczenia sądu drugiej instancji, oddalającego apelację od

¹⁰³³ Stanowisko dopuszczające możliwość wydawania w postępowaniu nieprocesowym postanowień wstępnych na podstawie art. 318 w zw. z art. 13 § 2 KPC wyraża: uchw. SN z 9.5.1967 r., III CZP 37/67, OSNCP 1967, Nr 11, poz. 198; post. SN z 8.9.1983 r., III CRN 185/83, OSPiKA 1985, Nr 5, poz. 99; post. SN z 21.10.1999 r., I CKN 169/98, OSNC 2000, Nr 5, poz. 86; post. SN z 16.4.2000 r., II CKN 892/98, Legalis; post. SN z 24.1.2002 r., III CKN 503/00, Legalis; post. SN z 7.8.2003 r., IV CKN 384/01, Legalis; post. SN z 9.2.2005 r., III CK 431/04, Legalis; uchw. SN z 16.3.2007 r., III CZP 17/07, OSNC 2008, Nr 2, poz. 20; post. SN z 22.10.2009 r., III CSK 21/09, OSNC 2010, Nr 4, poz. 61; uchw. SN z 7.5.2010 r., III CZP 34/10, OSNC 2010, Nr 12, poz. 160; post. SN z 8.11.2013 r., I CSK 723/12, Legalis. Stanowisko odmienne wyrażono w: uchw. SN(7) z 26.2.1968 r., III CZP 101/67, OSNCP 1968, Nr 12, poz. 203; uchw. SN z 22.9.1977 r., III CZP 72/77, OSNCP 1978, Nr 4, poz. 65; post. SN z 25.5.1994 r., I CRN 49/94, PS 1995, Nr 1, s. 93 i n.

¹⁰³⁴ Zamiast wielu: M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 144.

¹⁰³⁵ Post. SN z 21.10.1999 r., I CKN 169/98, OSNC 2000, Nr 5, poz. 86, i uzas. post. SN z 30.7.2002 r., IV CKN 1226/00, OSNC 2003, Nr 7–8, poz. 113. Zob. także: I. Kunicki, *Głosa do postanowienia SN z 21.10.1999 r., I CKN 169/98, OSP 2001, Nr 4, poz. 63.*

postanowienia wstępnego, przysługuje – na warunkach określonych w art. 519¹ § 2 i 4 pkt 4 k.p.c. – skarga kasacyjna¹⁰³⁶.

14.3. Postanowienie kończące postępowanie w sprawie

Najbardziej typowym postanowieniem działowym będzie całościowe (pełne) postanowienie kończące postępowanie w sprawie. Jest efektem ustaleń poczynionych w toku prowadzonego działu i skupia w sobie szereg rozstrzygnięć uzasadnionych kompleksowym charakterem danego postępowania działowego. W postanowieniu tym rozstrzyga się o całości zgłoszonych żądań dotyczących zarówno samego podziału majątku, jak i pozostających w związku z dokonywanym działem żądań akcesoryjnych. Ta postać orzeczenia obejmuje swoim zakresem także rozstrzygnięcia, które sąd zamieszcza z urzędu, dokonując podziału majątku lub rzeczy¹⁰³⁷.

14.4. Charakter prawny i skutki postanowienia

Stosownie do art. 521 § 2 k.p.c., postanowienie działowe, jako postanowienie orzekające co do istoty sprawy staje się skuteczne, a jeżeli wymaga wykonania – także wykonalne – po uprawomocnieniu się. Zgodnie z art. 365 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. prawomocne postanowienie wiąże nie tylko uczestników postępowania i sąd, który je wydał, lecz także inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w przypadkach w ustawie przewidzianych – także inne osoby. Z kolei według art. 624 k.p.c., z chwilą uprawomocnienia się postanowienia przyznającego dotychczasowym współwłaścicielom części lub jednemu z nich całość rzeczy własność przechodzi na uczestników wskazanych w postanowieniu.

Za utrwalony należy uznać pogląd, że postanowienie działowe w części obejmującej podział majątku ma charakter konstytutywny. Orzeczenie to bowiem kształtuje nowy stan prawny, doprowadzając do zniesienia istniejącej do tej pory postaci wspólności majątkowej, wprowadzając w miejsce dotychczasowych uprawnień przysługujących podmiotom w ramach oznaczonej wspólności nowe prawa podmiotowe do przyznanych im w wyniku działu określonych przedmiotów majątkowych¹⁰³⁸. Inaczej

¹⁰³⁶ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 664.

¹⁰³⁷ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 629.

¹⁰³⁸ Zamiast wielu: Ibidem, s. 621 oraz powołane tam orzecznictwo: uchw. SN z 13.2.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, Nr 9, poz. 167; uchw. SN z 27.3.1973 r., III CZP 87/72, OSNCP 1973,

będzie w razie zarządzenia sprzedaży poszczególnych składników majątku. W tym wypadku współwłasność między wspólnikami ustanie dopiero z chwilą nabycia rzeczy, bez względu na to, kiedy sąd wyda postanowienie o podziale uzyskanej z licytacji sumy pomiędzy współwłaścicieli. Zgodnie z art. 869 § 2 k.p.c. nabycie rzeczy przez nabywcę następuje z chwilą przybicia w przypadku rzeczy ruchomej, zaś w przypadku nieruchomości – zgodnie z art. 999 § 1 k.p.c. skutek ten nastąpi z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o przysądzeniu własności.

Kolejny skutek uprawomocnienia się postanowienia działowego przewidziany jest w art. 618 § 3 k.p.c., zgodnie z którym po zapadnięciu prawomocnego postanowienia o zniesieniu współwłasności uczestnik nie może dochodzić roszczeń przewidzianych w paragrafie pierwszym, chociażby nie były one zgłoszone w postępowaniu o zniesienie współwłasności. Ustanowiona w art. 618 § 3 k.p.c. prekluzja polega na tym, że dochodzenie żądań akcesoryjnych jest ograniczone określonym zdarzeniem procesowym, do którego dochodzi w postępowaniu działowym. Skutek prawny określony w tym przepisie zaistnieje wówczas, gdy w postępowaniu działowym uprawomocni się postanowienie, które będzie znosić oznaczoną wspólność majątkową. Należy podkreślić, że niemożność dochodzenia żądań akcesoryjnych odnosi się jedynie do uprawnionych podmiotów będących uczestnikami postępowania działowego¹⁰³⁹. Wynikające z art. 618 § 3 k.p.c. wyłączenie dochodzenia roszczeń po zapadnięciu prawomocnego postanowienia o podziale majątku wspólnego nie dotyczy roszczeń regresowych powstałych później. Jeżeli zatem sąd z jakichś przyczyn, np. dlatego, że wspólnicy wprowadzili go w błąd, dokonał podziału majątku wspólnego, mimo iż wcześniej nie nastąpiło zaspokojenie z majątku wspólnego wszystkich długów spółki wobec osób trzecich, i następnie niezaspokojony wierzyciel wyegzekwował swoją należność od jednego ze wspólników, może on bez przeszkód dochodzić roszczenia regresowego z art. 376 k.c. od pozostałych wspólników¹⁰⁴⁰.

Jeśli okaże się, że z jakichkolwiek przyczyn prawomocne postanowienie o podziale majątku wspólnego nie objęło wszystkich istotnych składników majątku wspólnego, każdy ze wspólników może wystąpić w odrębnym postępowaniu

Nr 11, poz. 192; post. SN z 22.3.2002 r., I CKN 529/00, Legalis; uchw. SN z 21.2.2008 r., III CZP 152/07, OSNC 2009, Nr 2, poz. 24; post. SN z 17.3.2011 r., IV CSK 366/10, Legalis.

¹⁰³⁹ Por. uchw. SN z 30.5.1975 r., III CZP 27/75, OSNC 1976, Nr 4, poz. 71.

¹⁰⁴⁰ Wyr. SN z 9.02.2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000 nr 10, poz. 179, str. 19.

o przeprowadzenie podziału uzupełniającego co do składników, które nie zostały uwzględnione w orzeczeniu podziałowym¹⁰⁴¹.

15. Środki zaskarżenia

Zgodnie z art. 518 zd. 1 k.p.c., od postanowień sądu I instancji orzekających co do istoty sprawy przysługuje apelacja. Uczestnik postępowania działowego, składając apelację, obowiązany jest określić granice zaskarżenia, wskazując, czy zaskarża orzeczenie sądu I instancji w całości czy w części (art. 368 § 1 pkt 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Zaskarżenie postanowienia działowego w części nie oznacza jeszcze, że tylko w tej części sąd odwoławczy będzie dysponował pełnią swobody jurysdykcyjnej, a w pozostałej, niezaskarżonej części orzeczenia nie będzie mógł podejmować żadnych czynności. W judykaturze na gruncie spraw działowych wypracowane koncepcję integralności postanowienia działowego, zgodnie z którą sprawy działowe stanowią jedną całość w tym sensie, że dyspozycje wydane w nich orzeczenia są w zasadzie wzajemnie zależne i uwarunkowane. Taki nierozzerwalny związek zachodzi zwłaszcza pomiędzy rozstrzygnięciem o sposobie podziału i orzeczeniem o spłatach, czy dopłatach, a wadliwość jednego z nich skutkuje koniecznością uchylecia orzeczenia działowego w całości. Jedynie wyjątkowo, gdy zaskarżona część postanowienia działowego nie ma wpływu na rozstrzygnięcie o samym dziale, a więc nie jest nierozzerwalnie związana z pozostałymi, możliwe jest rozpoznanie sprawy w tym zakresie¹⁰⁴². W ślad za tym stanowiskiem w uchwale z 11 marca 1977 roku Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że sąd odwoławczy może uchylić orzeczenie na niekorzyść skarżącego jeżeli przedmiot zaskarżenia jest integralnie związany z inną częścią lub całością orzeczenia¹⁰⁴³. Przyjęto więc, że zakaz *reformationis in peius* nie obowiązuje w wypadku niepodzielności poszczególnych rozstrzygnięć zawartych w zaskarżonym częściowo orzeczeniu działowym¹⁰⁴⁴.

Zgodnie z art. 519¹ § 1 k.p.c. od wydanego przez sąd drugiej instancji postanowienia co do istoty sprawy oraz od postanowienia w przedmiocie odrzucenia

¹⁰⁴¹ Por. na gruncie majątku małżeńskiego: uchw. SN z 28.08.1986 r., III CZP 47/86, OSNC 1987/8, poz. 114.

¹⁰⁴² Por. np. wyrok SN z 7.11.1964 r., III CR 294/64, OSNC Nr 78/1965, poz. 130 i postanowienie SN z 28.1.1999 r., III CKN 63/98, niepubl.

¹⁰⁴³ III CZP 7/77, OSNC Nr 11/1977, poz. 205.

¹⁰⁴⁴ Uzasadnienie uchwały SN z 9.05.2008 r., III CZP 26/08, OSNC 2009 nr 6, poz. 90, str. 94.

wniosku i umorzenia postępowania kończących postępowanie w sprawie - w sprawach z zakresu prawa osobowego, rzeczowego i spadkowego - przysługuje skarga kasacyjna do Sądu Najwyższego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Nadto w art. 519¹ § 4 pkt 4 wskazano, że skarga kasacyjna nie przysługuje w sprawach dotyczących zniesienia współwłasności i działu spadku, jeżeli wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa niż sto pięćdziesiąt tysięcy złotych. W konsekwencji należy uznać, że w omawianych sprawach skarga kasacyjna będzie przysługiwać jeżeli wartość przedmiotu zaskarżenia będzie przekraczać kwotę stu pięćdziesięciu tysięcy złotych (art. 519¹ § 4 w zw. z art. 875 § 1 k.c.)¹⁰⁴⁵.

¹⁰⁴⁵ Por. na gruncie poprzedniego brzmienia art. 519¹ k.p.c.: post. SN z 10.08.1999 r., III CZ 76/99, OSNC 2000 nr 2, poz. 43, str. 101.

WNIOSKI

Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie szeregu wniosków odnoszących się do obowiązującej regulacji postępowania cywilnego w sprawach ze stosunku spółki cywilnej. Przypomnieć należy, że zasadniczym celem rozprawy było udzielenie odpowiedzi na postawione na wstępie szczegółowe pytania badawcze, które z kolei zmierzały do rozstrzygnięcia zasadności określonej przez autora hipotezy badawczej.

Po pierwsze, dokonana analiza prowadzi do konkluzji, że zasadnicza część norm prawnych, istotnych z punktu widzenia poruszanej tematyki, to jest odnoszących się do wewnętrznych relacji pomiędzy wspólnikami, ma charakter dyspozytywny. Bezwzględny obowiązujący charakter przyjmuje się wyłącznie w odniesieniu do przepisów regulujących konstrukcję współwłasności łącznej majątku wspólnego (art. 863 k.c.), związanego z nią zakazu rozporządzania udziałem w trakcie trwania spółki, solidarnej odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki (art. 864 k.c.), niedopuszczalności wyłączenia wspólnika od udziału w zyskach (867 § 1 zd. 4 k.c.), prawa wspólnika do wypowiedzenia udziału bez zachowania okresu wypowiedzenia z ważnych powodów (art. 869 § 2 k.c.), prawa wierzyciela osobistego wspólnika do wypowiedzenia udziału w spółce (art. 870) oraz prawnokształtującego uprawnienia wspólnika domagania się rozwiązania spółki przez sąd z ważnych powodów (874 k.c.).

Sporny i niepodlegający jednoznacznej ocenie na gruncie aktualnej regulacji pozostaje charakter normy wyrażonej w art. 875 § 2 i 3 k.c. przewidującej kolejność czynności podejmowanych w ramach likwidacji wspólnego majątku. Na tym tle dochodzi do wyraźnego rozdźwięku pomiędzy pozasądowym i sądowym trybem podziału majątku wspólnego. W przypadku pierwszego z nich dominuje pogląd dopuszczający umowny podział pomimo braku uprzedniej spłaty długów, a tym samym przyznający przywołanej regulacji względnie obowiązujący charakter. Z kolei w ramach sądowego podziału majątku wspólnego dorobek judykatury w zasadzie zgodnie przemawia za stwierdzeniem, że istnienie niespłaconych długów spółki stanowi przesłankę negatywną wniosku rozpoznawanego w trybie nieprocesowym. Oznacza to prymat interesu wierzycieli nad interesem wspólników w ramach czynności likwidacyjnych spółki. Warto przy tym dodać, że na gruncie obowiązujących przepisów powstały spór nie może znaleźć jednoznacznego rozstrzygnięcia, co skutkuje istnieniem stanu rzeczy niepożądanego z punktu widzenia bezpieczeństwa działalności gospodarczej oraz pewności obrotu prawnego.

Po drugie, przeprowadzone rozważania pozwalają na udzielenie w pełni pozytywnej odpowiedzi na pytanie odnoszące się do dopuszczalności polubownych metod rozstrzygania sporów w przypadku spraw ze stosunku spółki cywilnej. Wynika to przede wszystkim z dyspozytywnego charakteru norm prawnych regulujących wewnątrzspółkowe relacje stron, przyznającego pierwszeństwo woli wspólników w zakresie kształtowania wzajemnych stosunków. Sprawy ze stosunku spółki posiadają zarówno zdolność ugodową, pozwalającą na ich rozstrzygnięcie w ramach postępowania pojednawczego i mediacyjnego, a także tzw. zdadność arbitrażową umożliwiającą skuteczne ustanawianie zapisów na sąd polubowny. Przeszkodą do zawarcia skutecznej ugody przed mediatorem nie będzie również okoliczność objęcia majątkiem wspólnym nieruchomości. Pomimo wyrażonych w opracowaniu wątpliwości za dopuszczalny należy uznać umowny podział majątku wspólnego wspólników pomimo braku uprzedniej spłaty długów spółki. Aktualna regulacja nie przewiduje bowiem w żadnym względzie zakazu dokonywania tego rodzaju czynności, nie określa także sankcji nieważności w przypadku ustalenia, że wspólnicy podzielili majątek przed zaspokojeniem wierzycieli.

Po trzecie należy stwierdzić, że ustawodawca w żaden sposób nie wyodrębnił katalogu spraw ze stosunku spółki cywilnej. Jego zdefiniowanie i klasyfikacja mają charakter wyłącznie doktrynalny. W ocenie autora charakter sprawy „ze stosunku spółki” noszą tylko te postępowania, w których pod osąd poddany jest sam stosunek spółki, a zatem ich katalog należy ograniczyć do sporów wynikających z konfliktów wewnętrznych wyłącznie pomiędzy wspólnikami (ich następcami prawnymi lub podmiotami podstawionymi), powstałe na tle członkostwa w spółce oraz wynikających z niego praw i obowiązków wspólników. Zakres ten nie jest ograniczony czasowo wyłącznie do okresu trwania spółki.

Sprawy ze stosunku spółki w zależności od przedmiotu mogą podlegać rozpoznaniu zarówno w procesie, jak i postępowaniu nieprocesowym.

Ustawodawca nie sprecyzował w żaden sposób zakresu odpowiedzialności wspólników za zobowiązania o charakterze wewnątrzspółkowym. Jediną regulacją w tej mierze pozostaje przepis art. 864 k.c. ustanawiający solidarną odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki. Analiza dotychczasowego dorobku doktryny i orzecznictwa przemawiają za zróżnicowaniem zakresu odpowiedzialności w zależności od chwili dochodzenia roszczeń ze stosunku spółki. W przypadku roszczeń skonkretyzowanych w trakcie istnienia spółki cywilnej zastosowanie powinna znaleźć zatem ogólna zasada, ograniczająca odpowiedzialność wspólników wyłącznie do majątku

wspólnego. Dopiero rozwiązanie spółki lub wypowiedzenie udziału przez wspólnika pozwala na pełne dochodzenie roszczeń ze stosunku spółki, w szczególności poprzez zaspokojenie z majątków osobistych pozostałych wspólników. Wyrażona zasada posiada jednak wyjątki w przypadku roszczeń wynikających z naruszenia zobowiązania do wniesienia wkładu, a także roszczeń regresowych w razie spłaty wierzycieli spółki z majątku osobistego jednego ze wspólników. Niezależnie jednak od sformułowanych przez autora konkluzji należy stwierdzić, że aktualny sposób regulacji zakresu odpowiedzialności prowadzi w praktyce do licznych sporów interpretacyjnych i nie pozwala na wypracowanie jednolitego, spójnego i powszechnie akceptowanego w praktyce modelu.

Po czwarte, za wysoce niedoskonałe należy uznać zastosowane w art. 875 § 1 k.c. odesłanie do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych w odniesieniu do wspólnego majątku wspólników od chwili rozwiązania spółki. Analiza przepisów regulujących likwidację majątku wspólnego z punktu widzenia historycznego nie pozwala na jednoznaczne rozstrzygnięcie *rationes* przemawiających za rezygnacją przez ustawodawcę ze szczegółowego określenia zasad likwidacji spółki występujących na gruncie Kodeksu zobowiązań. Wydaje się, że zamiarem ustawodawcy było uproszczenie tej procedury poprzez lakoniczne odwołanie się do przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych, które odpowiednio stosowane – w założeniu – miały rozstrzygać wszelkie wątpliwości związane z charakter prawnym majątku wspólnego po ustaniu spółki. W rzeczywistości jednak wprowadzona regulacja powoduje liczne spory interpretacyjne w odniesieniu do zakresu omawianego odesłania. Wątpliwości pogłębia brak jakiegokolwiek prawnoprocesowej regulacji odnoszącej się do postępowania o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej. Niejako w odpowiedzi na powstałą lukę prawną było przyjęte w doktrynie i orzecznictwie rozszerzenie zakresu odesłania także na przepisy o charakterze procesowym. Ze względu na istotne różnice pomiędzy majątkiem spółkowym stanowiącym pewną wspólną masę majątkową, będącą nierzadko przedsiębiorstwem w rozumieniu art. 55¹ k.c., przepisy k.p.c. odnoszące się do zniesienia współwłasności rzeczy w wielu przypadkach całkowicie nie przystają do problematyki postępowania działowego obejmującego majątek spółki cywilnej. Implikuje to powstanie dwóch skrajnych poglądów w odniesieniu do podziału majątku wspólnego oraz obowiązków sądu w tym postępowaniu. Z jednej strony pojawiają się głosy wskazujące na konieczność odrębnego traktowania każdego składnika majątkowego wchodzącego w skład majątku byłych wspólników, z drugiej zaś w

praktyce można zauważyć tendencję do bezpośredniego stosowania w tym zakresie przepisów o dziale spadku, a częściowo nawet regulujących podział majątku małżeńskiego.

Po piąte, ustalenie podstawowych zasad rządzących postępowaniem w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu wymagało uprzedniego udzielenia odpowiedzi na pytanie o zasadniczy cel tego postępowania. Za taki należy uznać kompleksowe rozstrzygnięcie ogółu stosunków majątkowych pomiędzy byłymi wspólnikami w ramach jednego postępowania działowego. Skłania to do akceptacji stanowiska opowiadającego się za zbliżeniem tego postępowania pod względem zakresu przedmiotowego do postępowań o dział spadku i podział majątku małżeńskiego. Za niepożądane z tego punktu widzenia trzeba by zatem uznać tendencje zmierzające do ograniczenia zakresu kognicji sądu wyłącznie do kwestii zniesienia współwłasności poszczególnych przedmiotów majątkowych wchodzących w skład majątku wspólnego, niejako w oderwaniu od jego źródła w postaci umowy spółki cywilnej i związanego z nią ogółu kwestii majątkowych. Postępowanie działowe powinno kompleksowo i definitywnie rozstrzygać wszelkie kwestie wynikające z istniejącej wspólnoty majątkowej, w tym w odniesieniu do ewentualnych żądań akcesoryjnych. Za wzorcowy w tym zakresie mógłby posłużyć model przyjęty we francuskim ustawodawstwie, w którym do kwestii podziału majątku spółkowego odsyła się do przepisów regulujących dział spadku.

Podsumowując, przeprowadzone rozważania doprowadziły do potwierdzenia hipotezy badawczej. Regulacja spółki cywilnej przewidziana w Kodeksie cywilnym pozostaje na gruncie obecnych realiów obrotu prawnego zbyt ogólna i nieprecyzyjna, stwarzając tym samym pole do licznych sporów interpretacyjnych na gruncie praktyki sądowej. Zauważyć należy, że obecne regulacje nie uwzględniają dorobku wypracowanego na gruncie historycznych aktów prawnych. Dotyczy to zwłaszcza szerokiego uregulowania postępowania likwidacyjnego przewidzianego w Kodeksie zobowiązań. Zastosowana w Kodeksie cywilnym jedynie szczątkowa regulacja stosunku spółki, pozostawiająca nadto daleko idącą swobodę kontraktową stron przy regulacji wzajemnych stosunków, przy jednoczesnym braku jakiegokolwiek regulacji prawnoprocesowej powoduje, że zdekodowanie właściwego sposobu procedowania w sprawach ze stosunku spółki cywilnej wymaga szeregu wyrafinowanych prawniczych procesów wykładni, będąc tym samym niezrozumiałą dla przeciętnego uczestnika obrotu prawnego. Dotyczy to wielu kwestii o elementarnym charakterze, poczynając od zakresu

odpowiedzialności wspólników majątkiem osobistym za zobowiązania wewnątrzpółkowe, przez możliwość umownego uregulowania stosunków majątkowych po rozwiązaniu spółki, krąg podmiotów legitymowanych czynnie i biernie, charakter współuczestnictwa procesowego, skończywszy na skomplikowanych zasadach podziału majątku wspólnego po ustaniu spółki, kolejności dokonywanych czynności likwidacyjnych, czy choćby tak podstawowego zagadnienia jak ustalenia udziału każdego ze wspólników w majątku wspólnym.

Mając na uwadze powyższe uzasadnione wydaje się sformułowanie w ramach postulatów *de lege ferenda* propozycji odnoszących się do wprowadzenia w ramach Działu III, Tytułu II, Księgi drugiej, Części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, Rozdziału 4a regulującego podział majątku wspólnego wspólników po ustaniu spółki cywilnej. Wyodrębnienie dodatkowej jednostki redakcyjnej pozwoli na usystematyzowanie przepisów w tym zakresie, wyeliminuje niepewność prawną związaną z niejasnym odesłaniem wynikającym z art. 875 § 1 k.c. i pozwoli na ujednolicenie praktyki orzeczniczej w odniesieniu do postępowania o podział majątku spółkowego. Jako model wzorcowy w tym zakresie należałoby przyjąć rozwiązania przyjęte na gruncie postępowania o dział spadku, z uwzględnieniem specyfiki wynikającej z charakteru masy majątkowej powstałej w wyniku obowiązywania spółki cywilnej. Dotyczy to przede wszystkim wyraźnego nałożenia na sąd obowiązku badania czy przed zainicjowaniem postępowania działowego dokonano spłaty wszystkich długów spółki. Konieczność zapewnienia należytej ochrony wierzycieli przemawia za rozważeniem możliwości wprowadzenia obowiązku dokonania ogłoszeń o wszczętym postępowaniu w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, z jednoczesnym zobowiązaniem ewentualnych wierzycieli do zgłoszenia swoich roszczeń w terminie miesięcznym, pod rygorem utraty prawa do zaspokojenia z majątku wspólnego. Celem kompleksowego rozstrzygnięcia ogółu spraw majątkowych związanych ze stosunkiem spółki należałoby także wprost przesądzić, że skład i wartość majątku wspólnego podlegającego podziałowi ustala sąd, a w razie sporu między wspólnikami o to, czy pewien przedmiot należy do majątku wspólnego, sąd może wydać postanowienie wstępne. Za uzasadnione należałoby także uznać wprowadzenie regulacji, zgodnie z którą sąd w postępowaniu podziałowym rozstrzyga także o wzajemnych roszczeniach pomiędzy wspólnikami z tytułu posiadania poszczególnych przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego, pobranych pożytków i innych przychodów, poczynionych na majątek wspólny nakładów i wydatków, a także spłaconych długów spółki. W zakresie nieuregulowanym odrębnie,

odpowiednie zastosowanie powinny znaleźć przepisy o zniesieniu współwłasności, w szczególności art. 618 § 2 i 3 k.p.c.

Bibliografia

Literatura:

Adamczuk A., Pruś P., Radwan M., Sieńko M., Stefańska E., Manowska M., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477(16), Lex/el. 2024.

Antkiewicz A., Problemy w stosowaniu przepisów o mediacji w postępowaniu cywilnym, RP 2008, nr 6.

Antolak-Szymanski K., Piaskowska O., Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz, Warszawa 2017.

Arkuszewska A., Plis J., Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych, Warszawa 2014.

Aślanowicz M., Sąd polubowny (arbitrażowy). Komentarz do art. 1154-1217 k.p.c., Warszawa 2017.

Barańska A., Współuczestnictwo materialne w procesie cywilnym, ZNUŁ 1973, Nr 95.

Bialecki M., Mediacja w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012

Bieniek G. (red.) Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, Warszawa 2011.

Bieniek G., Spółka cywilna – problematyka prawna, Zielona Góra, 2001.

Biernat J., Umowa o dział spadku, Warszawa 2008

Binsztok A. (red.), Mediacje gospodarcze, Wrocław 2015.

Błaszczak Ł., Alternatywne formy rozwiązywania sporów – analiza zjawiska na tle prawa polskiego, [w:] Czterdziestolecie Kodeksu Postępowania Cywilnego, Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem 7-9.10.2005, pod red. I. Ratusińskiej, Kraków 2006.

Błaszczak Ł., Kontrola orzeczenia arbitrażowego ze szczególnym uwzględnieniem klauzuli porządku publicznego, ADR. Arbitraż i Mediacja 2008, Nr 3.

Bodio J., Zdarność arbitrażowa a zakres przedmiotowy zapisu na sąd polubowny według Kodeksu postępowania cywilnego, "Radca Prawny" - dod. 2012/125.

Bosakirska M., Glosa do post. SN z 3.10.1972 r., I CZ 55/72, NP 1974, Nr 11.

Breyer S., Przeniesienie własności nieruchomości, Warszawa 1975.

Broniewicz W., Legitymacja procesowa, Łódź 1963.

Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2023.

- Broniewicz W., Następstwo procesowe w polskim procesie cywilnym, Warszawa 1971.
- Broniewicz W., Podmiotowa zmiana powództwa, NP 1965, Nr 13.
- Broniewicz W., Wszczęcie i przebieg postępowania egzekucyjnego [w:] Współczesne tendencje rozwoju procedury cywilnej w Europie, pod red. E. Warzochy, Warszawa 1990.
- Broniewicz W., Zdolność sądowa w postępowaniu cywilnym, NP 1965, nr 5.
- Burian B., Glosa do uchwały SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994/11/204.
- Całus A., Prawo cywilne i handlowe państw obcych, Warszawa 1985, s. 239.
- Ciepla H., Czech B., Dąbrowski S. (red.) Komentarz do Kodeksu cywilnego, t. 2, Warszawa 2005.
- Ciepla H., Pytlewska M., Podział majątku wspólnego z rozliczeniem praw spółkowych i kredytów frankowych, Warszawa 2022.
- Ciszewski J. (red.) Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. J. Ciszewski, LEX/el. 2023.
- Ciszewski J., Spółka cywilna, Poznań 2000.
- Ciszewski J., Wybrane problemy spółek cywilnych na tle niektórych orzeczeń sądowych, Prob. Egz. S. 1996, nr 17.
- Czachórski W. (red.), System Prawa Cywilnego, Tom 3, Prawo zobowiązań – Część szczegółowa, red. S. Grzybowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1976.
- Czachórski W., Zobowiązania. Zarys wykładu, Warszawa 2009.
- Czarnecki R., Wspólność majątku spadkowego i dział spadku, zachowek, umowy dotyczące spadku, Katowice 1965/1966.
- Czura-Kalinowska D. (red.) Mediacja i arbitraż jako sposoby polubownego rozstrzygania sporów, Poznań 2009.
- Ćwierz-Matysiak B., Wprowadzenie do prawa, Wrocław 1999.
- Dalka S., Sądownictwo polubowne w PRL, Warszawa 1987.
- Dąbek K., Spółki osobowe w prawie anglosaskim. „Rejent”, 3/1997.
- Dąbrowska J., Rozpoznawanie przez sądy spraw gospodarczych. Komentarz, LEX/el. 2012.
- Derlatka J., Udział i status zarządcy sukcesyjnego w sądowym postępowaniu egzekucyjnym, PPE 5/2019.

Dmowski S., Umowa o zniesienie współwłasności nieruchomości i o dział spadku obejmującego nieruchomość, [w:] Prawo obrotu nieruchomościami, pod red. S. Rudnickiego, Warszawa 1995.

Dobrzański B., Glosa do postanowienia SN z 9.6.1964 r., III CR 36/64, PiP 1965, Nr 11.

Dolecki H., Wiśniewski T. (red.), Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz, t. 4, Warszawa 2014.

Dolecki H., Wiśniewski T. (red.), Kodeks postępowania cywilnego, t. III. Artykuły 506–729, Warszawa 2013.

Doliwa A., Prawo spadkowe, Warszawa 2007.

Domański L., Instytucje kodeksu zobowiązań, komentarz teoretyczno-praktyczny, część szczególna, Warszawa 1938

Dominowska J., Ugoda zawarta przed mediatorem a ugoda sądowa, PPH 2018, Nr 6.

Draniewicz B., Pojęcie „sprawy gospodarczej” po nowelizacji k.p.c., „Monitor Prawniczy” 2007/3.

Dulęba D., Ugoda w polskim prawie cywilnym, Warszawa 2012.

Dyoniak A., Ustawowy ustrój majątkowy małżeński, Wrocław 1985.

Dziurda M., Szczególna zdolność sądowa, Warszawa 2019.

Dziurda M., *Actio pro socio* w najnowszym orzecznictwie sądowym – zagadnienia podmiotowe, [w:] Sprawy ze stosunku spółki handlowej w procesie cywilnym i egzekucji sądowej pod red. R. Kulskiego, Warszawa 2021.

Ereciński T. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom V, Warszawa 2016.

Ereciński T. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom VI. Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy), Warszawa 2017.

Ereciński T. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze, Warszawa 2022.

Ereciński T., Weitz K., Sąd arbitrażowy, Warszawa 2008.

Fenichel Z., Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego w kodeksach polskich, PPC 1935, Nr 11-12.

Flaga-Gieruszyńska K., Postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych a zwykłe postępowanie cywilne, MoP 2002, nr 7.

Flejszar R., Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz, Warszawa 2007.

- Flejszar R., Przedsiębiorca w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym, Warszawa 2006.
- Franusz A., Zdarność arbitrażowa sporów w świetle art. 1157 k.p.c., „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2014, nr 3.
- Frąckowiak J., Jednostka organizacyjna jako substrat osoby prawnej i ustawowej [w:] Księga Pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana, pod red. W. Popiołka, L. Ogiełło, M. Szpunara, Kraków 2005.
- Gajda – Roszczyńska K., Czy sprawa o podział majątku spółki cywilnej jest sprawą gospodarczą?, PPC 3/2014.
- Gapska E., Studzińska J., Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2015.
- Gawlik Z., A. Janiak, G. Koziół, E. Niezbecka, T. Sokołowski, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak (red), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część szczególna, Warszawa 2014.
- Gintowt M., Rudnicki S., Problematyka prawna nieruchomości, Warszawa 1990.
- Głodowski W. (red.), Rodzaje alternatywnych metod rozwiązywania sporów w polskim systemie prawnym, Poznań 2020.
- Gniewek E. (red.) Kodeks Cywilny. Komentarz, Warszawa 2021.
- Gniewek E. (red.), System Prawa Prywatnego. Prawo rzeczowe, t. 4, Warszawa 2012.
- Gniewek E., Machnikowski P., Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2017.
- Gniewek E., O skutkach przyznania zdolności sądowej spółkom cywilnym w postępowaniu przed sądami gospodarczymi, PS 1995, nr 11–12.
- Gniewek E., Prawo rzeczowe, Warszawa 1999.
- Golat R., Polubowne rozstrzyganie sporów, Warszawa 2007.
- Gołaczyński J. (red.) Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz, Warszawa 2012.
- Góra-Błaszczkowska A. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2020.
- Górecki W., Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania spółki cywilnej – wybrane zagadnienia, MoP 2008, nr 8.
- Grzegorzczak P., Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego, [w:] Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów komisji Kodyfikacyjnej, Warszawa 2011.

Grzybczyk K., Prawo właściwe dla autorskoprawnej umowy licencyjnej, Warszawa 2010.

Grzybowski S., Spółka prawa cywilnego a konstrukcja umowy jako źródła zobowiązań, „RPEiS”, 3/1968.

Grzybowski S. (red.), System Prawa Cywilnego, t. 3, cz. 2, Warszawa 1976.

Gudowski J. (red.) Komentarz do Kodeksu cywilnego, t. 2, Warszawa 2007.

Gwiazdomorski J., Dwa problemy z zakresu wspólności spadkowej, PiP 1977, Nr 3.

H. Trammer, Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego, Kraków 1950.

Haak H., Haak-Trzuskawska A., Małżeństwo (zawarcie małżeństwa, prawa i obowiązki małżonków). Komentarz do art. 1–30 k.r.o. oraz związanych z nimi regulacji k.p.c., Warszawa 2022.

Habdas M., Fras M. (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V, Warszawa 2018.

Hahn Z., Powództwo o ukształtowanie prawa. Wstęp, Nowa Palestra 1935, Nr 6-7.

Harla A., Zdolność sądowa w świetle obowiązujących przepisów prawnych, SP 1986, nr 3–4.

Hasińska I., Charakter prawny spółki cywilnej na tle historycznym i prawnoporównawczym, Poznań 2016, s. 29.

Herbet A., Spółka cywilna – konstrukcja prawna, Warszawa 2008.

Herbet A., Spółka cywilna. Konstrukcja prawna, Warszawa 2008;

Hotel M., Marek T., Rozwiązanie podmiotu wpisanego do Krajowego Rejestru sądowego bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego, Palestra, 7-8/2016.

Ignaczewski J. (red.), Komentarz do spraw o podział majątku wspólnego małżonków, Warszawa 2017.

Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo rzeczowe, Warszawa 2006.

Jakubecki A. (red.) Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz, t. 2, Warszawa 2017.

Jakubecki A., Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, [w:] Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego, pod red. I. Ratusińskiej, , Kraków 2006.

Jakubiak-Mirończuk A., Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów sądowych, Warszawa 2008.

Jankowski B., Nadużycie formy prawnej spółki w prawie amerykańskim, „PiP”, 2/1996.

Jankowski J. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 730-1217, Warszawa 2019.

Jasiakiewicz M., Wystąpienie wspólnika ze spółki cywilnej, PSp. 1997, nr 9, s. 4.

Jaśniewicz M., Babiarz S. (red.), Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Komentarz, Warszawa 2021.

Jędrejek G., Postępowanie o podział majątku wspólnego, w skład którego wchodzi nieruchomość obciążona hipoteką, MoP 2010, Nr 9.

Jędrejek G., Ustrój wspólności majątkowej a spółki cywilne z udziałem małżonków, [w:] Status prawny małżonków w spółkach cywilnych i handlowych, red. Z. Kuniewicz, K. Malinowska-Woźniak, Warszawa 2016.

Jędrzejewska A., Istota spółki cywilnej o charakterze wewnętrznym, PPH 1994, nr 10, s. 9 – 16.

Jędrzejewska A., Reżim majątkowy w spółce o charakterze wewnętrznym, PPH 1994, nr 11.

Jędrzejewska A., Typy spółki cywilnej, PPH, nr 3.

Jędrzejewska M., Współuczestnictwo procesowe (Istota – zakres – rodzaje), Warszawa 1975,

Jodłowski J., Resich Z., Postępowanie cywilne, Warszawa 1987.

Jurcewicz W., Odpowiedzialność za zobowiązania spółki cywilnej, „Studia Prawnicze” 1985/1–2.

Kaliński M., Glosa do wyroku SA w Gdańsku z dnia 9.07.1996 r., I ACr 560/96, PPH 1998, Nr 2.

Kalisz A., Zienkiewicz A., Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu, Warszawa 2009.

Kalisz A., Zienkiewicz A., Mediacja w sprawach gospodarczych jako narzędzie wspierające sukces w biznesie, Warszawa 2020.

Karnicka-Kawczyńska A., J. Kawczyński, Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism, Warszawa 2004.

Katner W.J., Sytuacja prawna spółki cywilnej na tle nowego prawa działalności gospodarczej. Kodeks spółek handlowych. Studia i materiały, Poznań – Kluczbork 2001.

Kidyba A. (red.) Komentarz do Kodeksu Cywilnego, t. 3, Warszawa 2010.

Kidyba A., Dwie drogi spółki cywilnej, M.Prawn. 2001, nr 20.

- Kidyba A., Prawo handlowe, Warszawa 2009.
- Klein A., Ewolucja instytucji osobowości prawnej [w:] Tendencje rozwoju prawa cywilnego, pod red. E. Łętowskiej, Wrocław 1983.
- Knypl Z., Knypl T., Spółka prawa cywilnego w sądowym postępowaniu rozpoznawczym oraz w postępowaniu egzekucyjnym, Prob. Egz. S. 1994, nr 4.
- Koch A. (red.), Umowy w obrocie gospodarczym, Kraków 2006.
- Kolańczyk K., Prawo rzymskie, Warszawa 2021.
- Komenda A. (red.), Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe, Warszawa 2021.
- Korzan K., Podmioty postępowania nieprocesowego, cz. I – Rej. 2005, Nr 2, cz. II – Rej. 2005, Nr 3.
- Korzan K., Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2004.
- Korzan K., Rola aktu notarialnego w ugodowym rozwiązywaniu spraw majątkowych w krajowym i międzynarodowym obrocie cywilnym (granice kompetencji), Rej. 1998, Nr 4.
- Korzan K., Spółka cywilna w kontekście praktyki notarialnej, Rejent 1999, nr 10.
- Korzan K., Współuczestnictwo wspólników w sprawach odpowiedzialności za długi spółki cywilnej zewnętrznej i wewnętrznej, Rejent 2000, nr 1, s. 13–29.
- Korzonek J., Rosenblüth I., Kodeks Zobowiązań, Komentarz, Kraków 1934
- Kostański P., Zniesienie współwłasności nieruchomości w drodze umowy, Kraków 2004.
- Kot J., Zawieszenie postępowania cywilnego według k.p.c., Pal. 1980, nr 4–5.
- Krajewski J., Stosunek procesu do postępowania nieprocesowego, ZNUMK 1967, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Nr 23, Prawo Nr 7.
- Krajewski J., Sytuacja prawna jednostek gospodarki uspołecznionej w procesie cywilnym, Toruń 1969.
- Krucalak K., Spółka prawa handlowego i cywilnego, Gdańsk 1992.
- Krupa D., Spółka cywilna jako podmiot prawa postępowania – wybrane zagadnienia dotyczące zdolności sądowej, AUWr 1995, Prawo CCXLII.
- Krześniak E.J., Spółka partnerska w systemie prawa niemieckiego i amerykańskiego, Warszawa 2003.
- Księżak P., Prawo spadkowe, Warszawa 2017.
- Kubala W., Likwidacja spółki cywilnej, MoP 1998, nr 10.

- Kubala W., Sytuacja prawna spółki prawa cywilnego w świetle orzecznictwa SN, Glosa, luty 1997.
- Kulski R. (red.) Sprawy ze stosunku spółki handlowej w procesie cywilnym i egzekucji sądowej, Warszawa 2021.
- Kulski R., Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym, Kraków 2006.
- Kunderewicz C., Instytucje Justyniana, Warszawa 1986.
- Kunicki I., Związanie sądu wydanym orzeczeniem w procesie cywilnym, Warszawa 2010.
- Kuniewicz Z., Malinowska-Woźniak K. (red.), Status prawny małżonków w spółkach cywilnych i handlowych, Warszawa 2016.
- Kuryłowicz M., Wiliński A., Rzymskie prawo prywatne, Kraków 1999.
- Lesiński B., Rozwadowski W., Historia prawa, Warszawa-Poznań 1981.
- Lic J., Konsekwencje konstrukcji odpowiedzialności w spółce cywilnej dla postępowania upadłościowego, Prawo Spółek 2009, nr 3.
- Lic J., Skutki braku podmiotowości spółki cywilnej prowadzącej działalność gospodarczą, PPH 2006, nr 1.
- Lic J., Spółka cywilna. Problematyka podmiotowości prawnej, Warszawa 2013.
- Litauer J.J., Świącicki W., Kodeks postępowania cywilnego. Zbiór aktualnych pytań prawnych rozstrzygniętych przez Komitet Redakcyjny Polskiego Procesu Cywilnego, Łódź 1949.
- Litewski W., Rzymskie prawo prywatne, Warszawa 1990.
- Litwińska M., Spółka cywilna w świetle nowych regulacji prawnych, PPH 2001, nr 17.
- Longchamps de Berier R., Zobowiązania, Lwów 1939.
- Lutkiewicz-Rucińska A., Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za zobowiązania cywilnoprawne małżonka Bydgoszcz-Gdańsk 2003.
- Łączkowska M., Spółka cywilna jako forma prowadzenia działalności gospodarczej a ustawowa wspólność majątkowa małżeńska, PPH 2007, nr 7.
- Łączkowska M., Stosunki majątkowe między przedsiębiorcą i jego małżonkiem w świetle ustroju wspólności ustawowej, Warszawa 2006.
- Łętowska E. (red.) System Prawa Prywatnego - część ogólna, Tom 5, Warszawa 2006.
- Machnij M., Likwidacja majątku spółki cywilnej – wybrane zagadnienia majątkowe, MoP 1999, nr 7.

Machnij M., Likwidacja spółki cywilnej – wybrane zagadnienia majątkowe, MoP 1999, Nr 7.

Maciejewski T., Historia powszechna ustroju i prawa, Warszawa 2004.

Malinowski A., Spółka cywilna przed sądem pracy, Prawo Spółek 2012, nr 12, s. 24 i n.

Maliszewska-Nienartowicz J., Regulacje rozporządzenia Rady 44/2001 dotyczące jurysdykcji wyłącznej w świetle wybranych orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości UE, Monitor Prawniczy 2010, nr 7.

Manowska M. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2021.

Manowska M., Postępowanie w sprawach gospodarczych, Warszawa 2008.

Marciniak A. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III, Warszawa 2020.

Marciniak A. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–205, Warszawa 2019.

Marciniak A. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom IV. Komentarz. Art. 730–1095¹, Warszawa 2020.

Marciniak A., Piasecki K. (red.) Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz do art. 730–1088, Warszawa 2015.

Marszałkowska-Krześ E. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2018.

Masłowski Z., Uznanie, ugoda, odnowienie, zwolnienie z długu, poręczenie, Warszawa 1966.

Matlak A., Barta J. (red.), Prawo własności intelektualnej wczoraj, dziś i jutro, Warszawa 2007.

Mączyński A., Kodeks Napoleona, Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, Kodeks zobowiązań i inne przepisy obowiązujące w województwach centralnych, Warszawa 2008.

Miczek Z., Mediacja w sprawach cywilnych, PPH 2006 , nr 6.

Misiuk T., Problemy integracyjne postępowania działowego, cz. 2, Pal. 1973, nr 7–10.

Misiuk T., Problemy integracyjne postępowania działowego, cz. II – Palestra 1973, Nr 9.

Mokra U., Charakter prawny spółki cywilnej, Rejent 1995, nr 1, s. 112.

Mokry J., Pojęcie sprawy gospodarczej, PiP 1990, nr 7.

Monkiewicz A., Zapis na sąd polubowny, R.Pr. 2011, nr 5.

- Morawski L., Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych), PiP 1993, z. 1.
- Morek R., ADR w sprawach gospodarczych, Warszawa 2004.
- Morek R., Mediacja i arbitraż, Warszawa 2006.
- Mól A., Alternatywne rozwiązywanie sporów w Internecie, PPH 2005, nr 10.
- Mróz T., Wpływ zmiany składu osobowego spółki cywilnej na stan własności wspólnego majątku wspólników, Rejent 1999, nr 4.
- Myszka B., Status prawny spółki cywilnej w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, PS 1994, nr 6.
- Nadler J., Stelmachowski A., Zbieg działu spadku ze zniesieniem współwłasności gospodarstwa rolnego, NP 1970, Nr 9.
- Napierała J. (red.), Umowy w obrocie gospodarczym, Kraków 2006.
- Naruszewicz M. (red.) Prawo spółek, Białystok 1999.
- Naworski J.P., Pojęcie sprawy gospodarczej w świetle legis latae, PPH 2013, nr 1.
- Neumann M., Klauzula porządku publicznego a treść wyroku sądu polubownego, Glosa 2011, Nr 2.
- Nowacki J., „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, PiP 1964, Nr 3.
- Ohanowicz A., Górski J., Zarys prawa zobowiązań, Warszawa 1970.
- Oplustil K., Łącznik siedziby spółki w prawie prywatnym międzynarodowym. Uwagi na tle prawa europejskiego, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2011, z. 3.
- Orzeł-Jakubowska A., Sądownictwo polubowne w świetle standardów konstytucyjnych, Warszawa 2021.
- Osajda K. (red.), Kodeks cywilny. Prawo spadkowe przedsiębiorców. Komentarz, Tom IV C. Prawo spadkowe przedsiębiorców, Warszawa 2022.
- Osajda K. (red.), Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym. Komentarz, Warszawa 2023.
- Osajda K. (red.), Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Prawo spadkowe przedsiębiorców. Komentarz, Warszawa 2022.
- Osajda K., Borysiak W. (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2022.
- Osowy P., Powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego, Warszawa 2015.

Pacholska A., Prawo właściwe, w razie braku wyboru prawa, dla umowy o kooperację przemysłową według konwencji rzymskiej i rozporządzenia Rzym I, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2012/10.

Panowicz-Lipska J. (red.), System Prawa Prywatnego, t. 8, Prawo zobowiązań – część szczegółowa, Warszawa 2004.

Pawłyszcz D., Podmioty gospodarcze – zagadnienia procesowe, PPH 1994, nr 1.

Pawłyszcz D., Spółki cywilne – zdolność prawna i sądowa – analiza orzeczeń SN, PPH 1994, nr 1.

Pawłyszcz D., System rozliczeń między wspólnikami spółki cywilnej, PPH nr 4/1997.

Piasecki K. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, tom II, Warszawa 2010.

Piasecki K. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do artykułów 1-505¹⁴, Warszawa 2006.

Piątowski J.S., Stosunki majątkowe między małżonkami, Warszawa 1955.

Pieckowski S., Mediacja w sprawach cywilnych, Warszawa 2006.

Pietrkowski H., Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych, Warszawa 2021.

Pietrzykowski J., Postępowanie nieprocesowe w sprawach o charakterze majątkowym (art. 606-694 k.p.c.), Katowice 1965/1966.

Pietrzykowski K. (red.) Kodeks Cywilny. Komentarz, t. 2, Warszawa 2021.

Pilich M., Klauzula porządku publicznego w postępowaniu o uznanie i wykonanie zagranicznego orzeczenia arbitrażowego, KPP 2003, Nr 1.

Podleś M., Siwik L., Spółka cywilna w obrocie gospodarczym, Warszawa 2015.

Pogonowski P., Postępowanie o dział spadku, Rej. 2005, Nr 9.

Por. W. Siedlecki, [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I, pod red. Z. Resicha, W. Siedleckiego, Warszawa 1969, s. 333. Zob.

Potrzebowski K., Żywicki W., Sądownictwo polubowne. Komentarz dla potrzeb praktyki, Warszawa 1961.

Potrzeszcz R., Siemiątkowski T. (red.), Kodeks spółek handlowych, t. II, Warszawa 2011.

Pyziół W., Szumański A., Weiss I., Prawo spółek, Warszawa 2018.

Rabel E., The conflict of laws. A Comparative Study. Volume Two. Foreign Corporations, Torts, Contracts in General, Ann Arbor 1960.

Radwański Z., Uwagi o zobowiązaniach trwałych (ciągłych) na tle kodeksu cywilnego, „Studia Cywilistyczne”, 1969, Tom XIII – XIV.

Radwański Z., Zobowiązania - część ogólna, Warszawa 1998.

Rajski J., Granice autonomii sądu arbitrażowego w odniesieniu do stosowania przepisów prawa w sprawach ze stosunków gospodarczych, PPH 2011, Nr 1.

Rauch I., Wykonawca testamentu – zagadnienia materialnoprawne, proceduralne i praktyczne, Białostockie Studia Prawnicze 2017 vol. 22 nr 4.

Redelbach A., Wstęp do prawoznawstwa, Toruń 2002.

Resich S., Siedlecki W. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1, Warszawa 1969.

Resich Z., Ignatowicz J., Pietrzykowski J., Bielski J.I. (red.), Kodeks cywilny, Komentarz, t. II, Warszawa 1972.

Resich Z., Podmioty procesu w nowym kodeksie postępowania cywilnego, NP 1966, nr 2.

Resich Z., Zasady opracowywania nowego k.p.c., NP 1965, Nr 12.

Romańska M., Ograniczenie odpowiedzialności dłużnika. Wybrane zagadnienia procesowe, PPC 2011 nr 4.

Romańska M., Wykorzystanie powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) w stosunkach umownych, "Palestra" 5-6/2015.

Romańska M., Wykorzystanie powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) w stosunkach umownych, "Palestra" 5-6/2015.

Rosenberg L., Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 1954.

Rowiński T., Interes prawny w procesie cywilnym i postępowaniu nieprocesowym, Warszawa 1971.

Rozwadowski W., Prawo Rzymskie, Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł, Poznań 1992.

Rudnicki S. (red.), Prawo obrotu nieruchomościami, Warszawa 1995.

Rylski P. (red.) Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC, Warszawa 2020.

Rylski P. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2022.

Rylski P., Dopuszczalność postępowania pojednawczego w sprawach przekazanych do rozpoznania w trybie nieprocesowym, PPC 2011, Nr 1.

- Sadlik R., Sytuacja majątku spółki cywilnej po jej rozwiązaniu, Pr.Sp. 2000, Nr 1.
- Sadlik R., Sytuacja majątku spółki cywilnej po jej rozwiązaniu, PS 2000, nr 1.
- Sadowski J., Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego, Prawo w działaniu, Sprawy cywilne, 15/2013.
- Sawczuk M., Zdolność sądowa według kodeksu postępowania cywilnego, NP 1969, nr 11–12.
- Siedlecki W., Nieważność procesu cywilnego, Warszawa 1965.
- Siedlecki W., Przegląd orzecznictwa SN, PiP 1974, Nr 3.
- Siedlecki W., Świeboda Z., Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 2000.
- Siedlecki W., Świeboda Z., Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 2001.
- Siedlecki W., Z prac kodyfikacyjnych, Studia Cywilistyczne 1961, t. I.
- Siedlecki W., Z problematyki ugody sądowej. Prace z zakresu prawa cywilnego i własności intelektualnej, ZNUJ 1985, Nr 41.
- Siedlecki W., Zarys postępowania cywilnego, Warszawa 1957.
- Skowrońska-Bocian E., Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich, Warszawa 2005.
- Sobolewski P., Mediacja w sprawach cywilnych, PPH 2006 nr 2.
- Sośniak M., Umowy dotyczące zrzeszania się w celach gospodarczych w rozwoju historycznym (okres starożytności), Rejent 1998, nr 9.
- Stecki L., Podział majątku wspólnego, NP 1967, Nr 10.
- Stecki L., Ustanie ustawowej wspólności małżeńskiej majątkowej, Poznań 1968.
- Stempniak A., Autonomia i integracja postępowań działowych w prawie polskim, Warszawa 2017.
- Stempniak A., Postępowanie o dział spadku, Warszawa 2010.
- Stempniak A., Tryby działu spadku, MoP 2004, Nr 9.
- Stempniak A., Właściwość miejscowa sądu w działach wspólności majątkowych jako przejaw autonomii poszczególnych postępowań działowych, Rej. 2014, nr 12.
- Stępień-Sporek A., Działalność gospodarcza z udziałem małżonków, Warszawa 2009.
- Studzińska J., Interwencja uboczna w procesie cywilnym, Warszawa 2019, s. 97 i n.

Suliński G., Rozstrzyganie sporów ze stosunku spółki kapitałowej przez sąd polubowny, Warszawa 2008.

Suliński G., Zdolność ugodowa sporów o zaskarżenie uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych, ADR 2014, Nr 3.

Swaczyna, Umowne zniesienie współwłasności nieruchomości, Warszawa 2004.

Sychowicz M., Postępowanie o zniesienie współwłasności, Warszawa 1976.

Szajkowski A. (red.), System Prawa Prywatnego, Tom 16, Prawo spółek osobowych, Warszawa 2016.

Szanciło T. (red.) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Komentarz do art. 1–458¹⁶. Tom I, Warszawa 2023.

Szanciło T., Actio pro socio a następstwo prawne, PPH 2013/12.

Szanciło T., Właściwość miejscowa sądu dla roszczeń „z umów”, PS 2022/1.

Szanciło T., Właściwość sądu gospodarczego po zmianach kodeksu postępowania cywilnego, R.Pr. 2012, nr 3.

Szczurkowski T., Wprowadzenie klauzuli arbitrażowej do umowy (statutu) spółki handlowej, PPH 2014, nr 1.

Szczurowski T., Specyfika nowego postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego nr 11/2019.

Szer S., Prawo cywilne, część ogólna, Warszawa 1967.

Szer S., Spółka między małżonkami, Warszawa 1931.

Sznajder K., Jurysdykcja szczególna w zakresie zobowiązań umownych (art. 5 Rozporządzenia Nr 44/2001 i art. 5 pkt 1 Konwencji Lugańskiej z 1988 r.), Katowice 2007.

Szpunar A., Z problematyki ugody w prawie cywilnym, PS 1995, Nr 9, s. 6.

Szumański A. (red.), System Prawa Handlowego, tom 8: Arbitraż handlowy, Warszawa 2015.

Szyszko R., Umowy wspólników, inwestycyjne, konsorcja, joint-venture i inne podtypy spółki cywilnej – środki ochrony prawnej w przypadku naruszenia przez uczestnika, Warszawa 2019.

Świeboda Z., Pojęcie sprawy gospodarczej, PUG 1990, nr 4.

Świeżak R., Tański M. (red.), Alternatywne metody rozwiązywania sporów. Przegląd zagadnień, Warszawa 2003.

- Taubenschlag R., Rzymskie prawo prywatne, Warszawa 1969.
- Tomaszewski M., Umowa o arbitraż. Podstawowe problemy prawne, PUG 1994, nr 1, s. 16.
- Tomaszewski M., Umowa o arbitraż. Podstawowe problemy prawne, PUG 1994, Nr 1.
- Torbus A., Jurysdykcyjny łącznik forum executionis contractus w rozporządzeniu nr 44/2001,
- Turek J., Ugoda w procesie cywilnym, MoP 2005, Nr 21.
- Ulmer P., Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Tom 3.2. München 1990.
- Ulmer P., Schäfer C., Gesellschaft bürgerlichen Rechts und Partnerschaftsgesellschaft. Systematischer Kommentar, München 2013.
- Wach A., Alternatywne formy rozwiązywania sporów sportowych, Warszawa 2005.
- Wasilewski A., Władza sądownicza w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, PiP, 1998, z. 7.
- Wasilkowski J., Zarys prawa rzeczowego, Warszawa 1963.
- Wąsiewicz A., Powstanie, istota i zniesienie współwłasności ułamkowej, Poznań 1965.
- Wąsiewicz A., Powstanie, istota i zniesienie współwłasności ułamkowej, Poznań 1965.
- Weitz K., Czy ustanowienie w postępowaniu rozpoznawczym kuratora dla osoby, której miejsce pobytu nie jest znane, rozciąga się na postępowanie egzekucyjne, PPC 2012, nr 2.
- Weitz K., Jurysdykcja krajowa w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2005.
- Weitz K., Klauzula porządku publicznego jako podstawa uchylecia wyroku sądu polubownego na tle praktyki sądów, Biuletyn Arbitrażowy 2010, Nr 1.
- Weitz K., Następstwo prawne a związanie zapisem na sąd polubowny, ADR 2011, nr 4.
- Weitz K., Przedmiotowy zakres zastosowania konwencji lugańskiej, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2000, z. 2.
- Wengerek E., Postępowanie cywilne procesowe przed sądami pierwszej instancji w państwach socjalistycznych, Warszawa 1978.
- Wengerek E., Powództwo o ustalenie, Ruch Prawniczy i Ekonomiczny nr 21, z. 1, Poznań 1959.
- Wiatr R., Rozwiązanie spółki cywilnej, [w:] Rozprawy z prawa handlowego, red. J. Frąckowiak, AUWr 2004, Nr 2683, PPA LXIV.

- Wiśniewski A., Prawo o spółkach, t. 1, Warszawa 1990.
- Wiśniewski A., Rozstrzyganie sporów korporacyjnych spółek kapitałowych przez sądy polubowne - perspektywa ustawowego rozstrzygnięcia, cz. 2, PS 2005, Nr 5.
- Wiśniewski A.W., Klauzula porządku publicznego jako podstawa uchylenia wyroku sądu arbitrażowego (ze szczególnym uwzględnieniem stosunków krajowego obrotu gospodarczego), ADR. Arbitraż i Mediacja 2009, Nr 2.
- Wiśniewski A.W., Międzynarodowy arbitraż handlowy w Polsce, Warszawa 2011.
- Wiśniewski A.W., Prawo o spółkach, t. I, Warszawa 1998.
- Wiśniewski A.W., Rozstrzyganie sporów korporacyjnych spółek kapitałowych przez sądy polubowne – struktura problemu (cz. I), „Prawo Spółek” 2005, nr 4.
- Wiśniewski T. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2022.
- Wiśniewski T. (red.), Sprawy gospodarcze, rozpoznawanie przez sądy z dnia 24-5-1989, Warszawa 2013.
- Wiśniewski T., Przebieg procesu cywilnego, Warszawa 2013.
- Witosz A.J., Wpływ podziału lub połączenia wspólników spółki osobowej na członkostwo w tej spółce, PPH 2009, nr 1.
- Włodyka S. (red.), System prawa handlowego. Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców. Tom 7, Warszawa 2013.
- Włodyka S., Współuczestnictwo konieczne w procesie cywilnym, SC, t. X, 1967.
- Wojciechowski R., Societas w twórczości glosatorów i komentatorów, Wrocław 2002.
- Wolter A., Prawo cywilne, zarys części ogólnej, Warszawa 1977.
- Wołodkiewicz B., Ustanowienie jurysdykcji krajowej przez wdanie się w spór na podstawie rozporządzenia Bruksela I bis, Warszawa 2020.
- Wołodkiewicz W. (red.) Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny, Warszawa 1986.
- Wręczycka K., Status prawny spółki cywilnej, Prawo Spółek 1998, nr 7–8.
- Wróbel M., Głosa do uchwały SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994/11/204.
- Wrzecionek R., Protokół z mediacji w sprawach z zakresu prawa cywilnego w formie aktu notarialnego, Rejent nr 1/2019.
- Zachariasiewicz M.A., Sposoby poszukiwania prawa właściwego dla umów zawieranych przez Wspólnotę Europejską z podmiotami prywatnymi, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2007/2.

Zakrzewski P., Udział spółkowy współnika spółki cywilnej jako przedmiot następstwa prawnego mortis causa pod tytułem szczególnym, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 5.

Załucki M. (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2023.

Zamojski Ł., Krajowy Rejestr Sądowy. Komentarz, Warszawa 2022.

Zatorska J., Komentarz do rozporządzenia nr 1215/2012 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, LEX/el. 2015.

Zawadzka J., Charakter prawny nabycia przez Skarb Państwa mienia podmiotów wykreślonych i uznanych za wykreślone z Krajowego Rejestru Sądowego, PPH 2021/6.

Zedler F., Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, t. 3, Postępowanie egzekucyjne, Toruń 1995.

Zembrzusi T. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II, Warszawa 2020.

Zieliński A. (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2022.

Zieliński A., Postępowanie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej, Warszawa 1992.

Zieliński M., Radwański Z., Uwagi de lege ferenda o klauzulach generalnych w prawie prywatnym, „Przegląd Legislacyjny” 2001 nr 2.

Ziemianin B., Kuniewicz Z., Prawo cywilne, część ogólna, Poznań 2007.

Zoll F., Rzymskie prawo prywatne (pandekta), t. IVA, Warszawa-Kraków 1920.

Zrałek J., Kurowski W., Związanie osoby trzeciej skutkami zapisu na sąd polubowny (głos w dyskusji na przykładzie dłużników solidarnych (w:)) Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego. Księga pamiątkowa dedykowana prof. M. Pazdanowi, pod red. A. Dańko-Roesler, A. Oleszko, R. Pastuszko, Warszawa 2014.

Orzecznictwo:

Orzeczenie SN z 13 kwietnia 1965 r., II CR 266/64, OSPiKA 1966, nr 7–8, poz. 166.

Orzeczenie SN z dnia 1 marca 1934 r., C.II. 34/33, Zb. Orz. 1934, poz. 607.

Orzeczenie SN z dnia 13 września 1946 roku, C 409/46, OSNC 1947 nr 3, poz. 72.

Orzeczenie SN z dnia 17 grudnia 1976 r. III PR 187/76, OSPiKA 1978, poz. 45.

Orzeczenie SN z dnia 8 lutego 1935 r., C.III. 778/34, Zb. Orz. 1935, poz. 430).

Orzeczenie SN z dnia 8 lutego 1937 r., C.III. 1254/35, Zb. Orz. 1938, nr I, poz. 44.

Orzeczenie SN z 22.3.1937 r., C I 1868/36, Zb. Orz. 1938, z. IV, poz. 163.

Orzeczenie SN z 3.6.1947 r., C II 527/47, PiP 1948, z. 1.

Orzeczenie SN z 19.10.1949 r., C 4/49, OSN 1951, Nr 1, poz. 3.

Orzeczenie SN z 27.2.1951 r., C 411/50, OSN 1953, Nr 2, poz. 33.

Orzeczenie SN z 13.10.1955 r., III CR 599/55, OSN 1956, Nr 3, poz. 78.

Orzeczenie SN z 14.02.1956 r., 4 CO 29/55, PiP 1956, Nr 8-9.

Orzeczenie SN z 5.4.1956 r., 3 CR 566/56, OSNCK 1956, poz. 115.

Orzeczenie SN z 14.10.1959 r., 4 CR 1254/58, NP 1960, Nr 1.

Orzeczenie SN z 13.12.1959 r., 4 CR 872/59, NP 1960, Nr 5.

Orzeczenie SN z 5.11.1966 r., II CR 387/66, OSNCP 1967, poz. 133.

Orzeczenie SN z 22.5.1973 r., II CR 184/73, OSN 1974, Nr 3, poz. 52.

Postanowienie SA w Rzeszowie z dnia 8 listopada 2013 r., I ACz 807/13, niepubl., Lex nr 1396927.

Postanowienie SA w Warszawie z 29.12.1993 r., I ACz 1120/93, OSA 1996, Nr 10, poz. 55.

Postanowienie SA w Warszawie z dnia 29 września 1993 r., I ACz 312/93, Wokanda 1994, nr 1, s. 48.

Postanowienie SA w Warszawie z dnia 29 września 1993 r., I ACZ 312/93, niepubl., Legalis.

Postanowienie SA we Wrocławiu z 23.01.2012 r., I ACz 91/12, niepubl., Legalis.

Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 6 marca 2013 r., I Acz 2390/12, niepubl., Lex nr 1312182.

Postanowienie SN z 15 listopada 1990 r., II CZ 169/90, OSNCP 1992, nr 7–8, poz. 135.

Postanowienie SN z 23 lipca 1998 r., III CKN 595/97, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 30 stycznia 1998 r., I CKN 444/97, niepubl. Legalis.

Postanowienie SN z dnia 15 listopada 1990 r., II CZ 169/90, OSNCP 1992, nr 7-8, poz. 135.

Postanowienie SN z dnia 16 października 1997 r., II CKN 395/97, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z dnia 30 września 1977 r., III CRN 76/77, OSNCP 1978, nr 7, poz. 115.

Postanowienie SN z dnia 7 listopada 1967 r., I CZ 97/67, OSNCP 1968, nr 8-9, poz. 145.

Postanowienie SN z dnia 7 listopada 1967 r., I CZ 97/67, OSNCP 1968, Nr 8 – 9, poz. 145.

Postanowienie SN z dnia 9 września 1999 r., II CKN 460/98, OSNC 2000, Nr 3, poz. 55.

Postanowienie SN, z dnia 30 września 1977 r., III CRN 76/77, OSNC 1978, Nr 7, poz. 115.

Postanowienie SN z dnia 22 maja 2003 r., II CKN 101/01, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z dnia 17 stycznia 2003 r., I CK 109/02, M.Praw. 2003, nr 21.

Postanowienie SN z dnia 21 października 2005 r. III CK 125/05, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z dnia 14 grudnia 2011 r., I CSK 138/11, OSNC 2012, nr 7–8, poz. 89.

Postanowienie SN z dnia 10 listopada 2006 r., I CSK 219/06, IC 2007, nr 12.

Postanowienie SN z dnia 9 grudnia 2009 r. IV CSK 297/09, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z dnia 5 marca 2008 r., V CSK 447/07, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z dnia 14 czerwca 2012 r., I CSK 459/11, LEX nr 1212798.

Postanowienie SN z 18 kwietnia 2007 r., V CSK 54/07, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 17.2.1964 r., II CZ 6/64, OSNCP 1964, Nr 12, poz. 267.

Postanowienie SN z 01.06.1964 r., III CR 27/64, OSNCP 1965, Nr 3, poz. 45.

Postanowienie SN z dnia 17 lutego 1964 r., III CZ 6/64, OSNCP 1964/12/267.

Postanowienie SN z 10.5.1966 r., III CR 78/66, OSNC 1967, Nr 5, poz. 83.

Postanowienie SN z 2.06.1966 r., II PZ 25/66, OSPiKA 1967/11, poz. 259.

Postanowienie SN z 18.01.1968 r., III CR 97/67, OSNCP 1968 nr 10, poz. 169.

Postanowienie SN z 20.7.1972 r., II CZ 120/72, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 30.9.1977 r., III CRN 76/77, OSNC 1978, Nr 7, poz. 115.

Postanowienie SN z 7.3.1979 r., III CRN 10/79, OSNCP 1979, Nr 10, poz. 197.

Postanowienie SN z 24.5.1979 r., II CZ 52/79, OSNCP 1979, Nr 12, poz. 246.

Postanowienie SN z 4.7.1983 r., III CRN 129/83, OSNCP 1984, Nr 5, poz. 75.

Postanowienie SN z 8.9.1983 r., III CRN 185/83, OSPiKA 1985, Nr 5, poz. 99.

Postanowienie SN z 17.01.1984 r., II CR 432/83, OSNCP 1984/8, poz. 144.

Postanowienie SN z dnia 18 września 2013 r., V CNP 84/12, niepubl., Lex nr 1402676.

Postanowienie SN z 11.03.1985 r., III CRN 52/85, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 21.01.1986 r., IV PPZ 3/85, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 17 listopada 2006 r., V CZ 87/06, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 15.11.1990 r., II CZ 169/09, OSNCP 1992, Nr 7–8, poz. 135.

Postanowienie SN z dnia 27.11.1991 r., II CR 17/91, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z dnia 11 marca 1998 r., III CZP 2/93, Prok. i Pr. 1998, nr 6, s. 29.

Postanowienie SN z 25.5.1994 r., I CRN 49/94, PS 1995, Nr 1.

Postanowienie SN z 3.02.1995 r., II CRN 157/94, OSNC 1995/7–8, poz. 116.

Postanowienie SN z 21.5.1997 r., I CKN 39/97, OSNC 1997, Nr 12, poz. 197.

Postanowienie SN z 25.11.1997 r., I CZ 141/97, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 28.1.1999 r., III CKN 63/98, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 10.08.1999 r., III CZ 76/99, OSNC 2000 nr 2, poz. 43.

Postanowienie SN z 23.9.1999 r., III CKN 352/98, OSNC 2000, Nr 3, poz. 62.

Postanowienie SN z 21.10.1999 r., I CKN 169/98, OSNC 2000, Nr 5, poz. 86.

Postanowienie SN z 4.11.1999 r., II CKN 523/98, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 25.11.1999 r., II CKN 750/98, OSNC 2000, Nr 6, poz. 107.

Postanowienie SN z 6.1.2000 r., I CKN 283/99, OSNC 2000, Nr 7–8, poz. 132.

Postanowienie SN z 1.3.2000 r., I CKN 1311/98, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 16.4.2000 r., II CKN 892/98, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 6.7.2000 r., V CKN 1266/00, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 4.10.2000 r., III CKN 759/00, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 23.10.2001 r., I CKN 680/99, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 29.11.2001 r., V CKN 482/00, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 08.01.2002 r., I CKN 753/99, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 8.1.2002 r., I CKN 753/99, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 24.1.2002 r., III CKN 503/00, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 15.2.2002 r., III CZ 4/02, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 13.3.2002 r., III CKN 411/00, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 22.3.2002 r., I CKN 529/00, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 15.05.2002 r., II CKN 877/00, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 5.6.2002 r., IV CKN 45/01, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 30.7.2002 r., IV CKN 1226/00, OSNC 2003, Nr 7–8, poz. 113.

Postanowienie SN z 17.1.2003 r., I CK 109/02, BSN 2003, Nr 8, poz. 6.

Postanowienie SN z 7.8.2003 r., IV CKN 384/01, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 24.10.2003 r., III CZP 67/03, OSNC 2004, Nr 12, poz. 199.

Postanowienie SN z 30.9.2004 r., IV CK 455/04, BSN 2005, Nr 2.

Postanowienie SN z 20.10.2004 r., IV CK 91/04, OSNC 2005, Nr 10, poz. 177.

Postanowienie SN z 9.2.2005 r., III CK 431/04, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z dnia 26.01.2006 r., V CSK 53/05, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z dnia 05.10.2006 r., IV CZ 74/06, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z dnia 6.10.2006 r., V CZ 67/06, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 17.11.2006 r., V CZ 87/06, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 12.12.2006 r., II CSK 272/06, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 22.11.2007 r., II PZ 59/07, OSNP 2009/3–4, poz. 47.

Postanowienie SN z 17.07.2008 r., II CZ 54/08, IC 2009/4.

Postanowienie SN z 22.10.2009 r., III CSK 21/09, OSNC 2010, Nr 4, poz. 61.

Postanowienie SN z 26.11.2009 r., III CZP 103/09, OSNC-ZD 2010, Nr C, poz. 82.

Postanowienie SN z 2.12.2009 r., I CSK 120/09, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 21.5.2010 r., II CSK 670/09, OSNC 2010, Nr 12, poz. 170.

Postanowienie SN z 18.6.2010 r., V CSK 434/09, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 14.10.2010 r., III CZP 67/10, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 17.3.2011 r., IV CSK 366/10, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 9.09.2011 r., I CSK 674/10, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 16.05.2012 r., III CZP 14/12, Biul. SN 2012 nr 5.

Postanowienie SN z 8.08.2012 r., I CSK 58/12, niepubl., LEX nr 121854.

Postanowienie SN z 14.11.2012 r., II CSK 187/12, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 29.11.2012 r., V CSK 567/11, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 8.11.2013 r., I CSK 723/12, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 22.11.2013 r., III CZ 55/13, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 10.01.2014 r., I CZ 101/13, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 21.5.2014 r., II CSK 455/13, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 6.11.2014 r., II CZ 64/14, OSNC–ZD 2016, Nr A, poz. 10.

Postanowienie SN z 23.01.2015 r., V CZ 97/14, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 28.1.2015 r., II CZ 87/14, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 17.6.2015 r., I CZ 53/15, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 13.01.2016 r., V CSK 254/15, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 14.04.2016 r., IV CSK 593/15, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 8.07.2016 r., I CZ 38/16, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 15.11.2016 r., III CSK 345/15, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 15.9.2017 r., III CZP 40/17, OSNC 2018, Nr 6, poz. 64.

Postanowienie SN z 30.8.2018 r., I PZ 30/18, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 16.11.2018 r., I CSK 639/17, OSNC - Zb. dodatkowy 2019 nr C, poz. 48.

Postanowienie SN z 24.03.2022 r., II CSKP 213/22, niepubl., Legalis.

Postanowienie SN z 13.01.2023 r., I CSK 3343/22, niepubl., Legalis.

Postanowienie SO w Łodzi z 25.09.2018 r., III Ca 1661/17, niepubl., Legalis.

Postanowienie SO w Rzeszowie z 13.03.2014 r., VI Gz 46/14, niepubl., LEX nr 1890163.

Postanowienie SO w Rzeszowie z 13.03.2014 r., VI Gz 46/14, niepubl., LEX nr 1890163.

Postanowienie SO w Rzeszowie z dnia 28 października 2013 r., VI Gz 283/13, niepubl., Legalis.

Postanowienie SO w Szczecinie z 7.09.2018 r., VIII Gz 298/18, niepubl., Legalis.

Postanowienie SO w Świdnicy z 12.09.2013 r., II Ca 542/13, niepubl., Legalis.

Postanowienie SO w Warszawie z 19.4.2018 r., XXIII Gz 276/18, Legalis.

Postanowienie SW w Krakowie z dnia 11 stycznia 1967 r., III CZ 630/66, Inf. Pr. 1967, nr 5, poz. 13.

Uchwała (7) SN z 30.12.1968 r., III CZP 103/68, OSNC 1969, nr 5, poz. 85.

Uchwała (7) SN z 26.2.1968 r., III CZP 101/67, OSNCP 1968, Nr 12, poz. 203.

Uchwała (7) SN z 6 grudnia 1991r., III CZP 117/91, OSP 1992, nr 11–12, poz. 235.

Uchwała (7) SN z dnia 14 października 1994 r., III CZP 16/94, OSNC 1995/40.

Uchwała (7) SN z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 40/91, OSNCP 1992/17.

Uchwała (7) SN z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, OSN 1996/5/63.

Uchwała (7) SN z dnia 31 marca 1993 r., III CZP 176/92, OSNCP 1993/171.

Uchwała (7) SN z dnia 4 stycznia 1993 r., II UZP 21/92, OSNCP 1993 /69.

Uchwała (7) SN z 17.04.1970 r., III PZP 34/69, OSNC 1970, nr 12, poz. 217.

Uchwała (7) SN z 22.09.1983 r., III PZP 23/83, OSNCP 1984, nr 4, poz. 44.

Uchwała (7) SN z 18 marca 1991 r., III CZP 9/91, OSNCP 1991, nr 8–9, poz. 98.

Uchwała (7) SN z 2.3.1993 r., III CZP 123/92, OSNCP 1993, Nr 10, poz. 167.

Uchwała (7) SN z 31.03.1993 r., III CZP 176/92, OSNCP 1993, poz. 171.

Uchwała (7) SN z 26.01.1996 r., III CZP 111/95, OSNC 1996/5, poz. 63.

Uchwała (7) SN z 20.4.2010 r., III CZP 112/09, OSNC 2010, Nr 7–8, poz. 98.

Uchwała (7) SN z 1.2.2011 r., III CZP 78/10, OSNC 2011, Nr 6, poz. 61.

Uchwała (7) SN z 10.05.2011 r., III CZP 126/10, OSNC 2011/11, poz. 117.

Uchwała SN z 30.03.1992 r., III CZP 17/92, OSNC 1992/11/186.

Uchwała SN z 7 stycznia 1994 r., III CZP 174/93, OSNCP 1994, nr 7–8, poz. 151.

Uchwała SN z dnia 12 października 1973 r., III CZP 56/73, OSNCP 1974, nr 7–8, poz. 125

Uchwała SN z dnia 2 stycznia 1975 r., III CZP 82/74, OSNCP z 1976, Nr 1, poz. 5.

Uchwała SN z dnia 26 października 1961 r., 4 CO 15/61, OSNCP 1963, nr 1, poz. 3.

Uchwała SN z dnia 28 lipca 1993 r., CZP 97/93, OSNCP 1994/20.

Uchwała SN z dnia 28 lutego 1995 r., III CZP 21/95, OSNC 1995/104.

Uchwała SN z dnia 3 lutego 1995 r., II CRN 157/94, OSNC 1995/116.

Uchwała SN z dnia 30 maja 1975 r., III CZP 27/75, OSNCP 1976, Nr 4, poz. 71.

Uchwała SN z dnia 4 grudnia 2009 r. III CZP 97/09, OSNC 2010/6/88.

Uchwała SN z dnia 5 września 1972 r., III CZP 61/72, OSNCP 1973, nr 4, poz. 55.

Uchwała SN z dnia 6 września 1996 r., III CZP 98/96, OSNC 1996, nr 12, poz. 159.

Uchwała SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 87/93, OSP 1994/204.

Uchwała SN z 22 lipca 2005 r., III CZP 45/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 66.

Uchwała SN z dnia 23 sierpnia 2006 r., III CZP 56/06, OSNC 2007, nr 3, poz. 43.

Uchwała SN z 4.12.1957 r., 1 CO 16/57, OSN 1959, Nr 1, poz. 1.

Uchwała SN z 9.5.1967 r., III CZP 37/67, OSNCP 1967, Nr 11, poz. 198.

Uchwała SN z dnia 13.9.1967 r., III CZP 60/67, OSNCP 1976 nr 1, poz. 4.

Uchwała SN z 13.2.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, Nr 9, poz. 167.

Uchwała SN 17.09. 1969 r., III CZP 65/69, OSNC 1970/2/28.

Uchwała SN z 17.09.1969r., III CZP 65/69, OSNCP 1970/2/28.

Uchwała SN z 7.08.1970 r., III CZP 49/70, OSNC 1971, nr 3, poz. 42.

Uchwała SN z 24.4.1972 r., III PZP 17/70, OSNCP 1973, Nr 5, poz. 72.

Uchwała SN z 27.3.1973 r., III CZP 87/72, OSNCP 1973, Nr 11, poz. 192.

Uchwała SN z dnia 18.12.1974 r., III CZP 88/74, OSNCP 1968 nr 3, poz. 37.

Uchwała SN z 30.5.1975 r., III CZP 27/75, OSNCP 1976, Nr 4, poz. 71.

Uchwała SN z 8.6.1977 r., III CZP 40/77, OSNCP 1978, Nr 2, poz. 24.

Uchwała SN z 22.9.1977 r., III CZP 72/77, OSNCP 1978, Nr 4, poz. 65.

Uchwała SN z 24.9.1981 r., III CZP 29/81, OSNCP 1982, Nr 4, poz. 45.

Uchwała SN z 2.4.1982 r., III CZP 10/82, OSNC 1982, Nr 11–12, poz. 162.

Uchwała SN z 16.1.1984 r., III CZP 72/83, OSNCP 1984, Nr 7, poz. 115.

Uchwała SN z 18.6.1985 r., III CZP 28/85, OSNCP 1986, Nr 4, poz. 48.

Uchwała SN z 28.08.1986 r., III CZP 47/86, OSNC 1987/8, poz. 114.

Uchwała SN z dnia 1 grudnia 1987 r., III CZP 71/87, OSNCP 1989/5/170.

Uchwała SN z 18.03.1991 r., III CZP 9/91, OSNCP 1991, nr 8–9, poz. 98.

Uchwała SN z 22.3.1991 r., III CZP 17/91, OSNC 1991, Nr 10, poz. 119.

Uchwała SN z 26.4.1991 r., III CZP 32/91, OSNCP 1992, Nr 1, poz. 7.

Uchwała SN z 19.2.1992 r., III CZP 1/92, OSNCP 1992, Nr 9, poz. 154.

Uchwała SN z 31.3.1993 r., III CZP 176/92, niepubl., Legalis.

Uchwała SN z dnia 28 stycznia 1993 r., III CZP 168/92, OSN 1993/6/106.

Uchwała SN z dnia 27 maja 1993 r., III CZP 61/93, OSNCP 1994/7.

Uchwała SN z 28 lutego 1994 r., III CZP 8/94, OSP 1994, nr 10, poz. 178.

Uchwała SN z 27.02.1995 r., III CZP 18/95, OSNC 1995 r., nr 7–8, poz. 103.

Uchwała SN z 28.02.1995 r., III CZP 21/95, OSNC 1995/7–8, poz. 104.

Uchwała SN z dnia 21 lutego 1995 r., I CRN 6/95, OSNC 1995/102.

Uchwała SN z 21.11.1995 r., III CZP 162/95, OSNC 1996, Nr 3, poz. 34.

Uchwała SN z 6.09.1996 r., III CZP 98/96, OSNC 1996 nr 12, poz. 159.

Uchwała SN z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 2/98, Prok. i Pr. 1998, nr 6, s. 29.

Uchwała SN z dnia 6 listopada 2002 r., III CZP 67/02, OSNC 2003/7–8/102

Uchwała SN z 27.11.2003 r., III CZP 80/03, OSNC 2005/2, poz. 20.

Uchwała SN 12.03.2003 r. III CZP 97/02, OSNC 2003/12/160.

Uchwała SN z 15.09.2004 r., III CZP 46/04, OSNC 2005 nr 9, poz. 152.

Uchwała SN z 11.05.2005 r., III CZP 11/05, OSNC 2006, nr 3, poz. 48.

Uchwała SN z 21.10.2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006 Nr 9, poz. 142.

Uchwała SN z 9.12.2005 r., III CZP 111/05, OSNC 2006, Nr 11, poz. 183.

Uchwała SN z 10.5.2006 r., III CZP 11/06, OSNC 2007, Nr 3, poz. 38.

Uchwała SN z 16.3.2007 r., III CZP 17/07, OSNC 2008, Nr 2, poz. 20.

Uchwała SN z 21.2.2008 r., III CZP 152/07, OSNC 2009, Nr 2, poz. 24.

Uchwała SN z 9.05.2008 r., III CZP 26/08, OSNC 2009 nr 6, poz. 90.

Uchwała SN z 9.2.2009 r., III CZP 164/06, OSN 2008, Nr 1, poz. 5.

Uchwała SN z 7.5.2009 r., III CZP 13/09, OSNC 2010, Nr 1, poz. 9.

Uchwała SN z 7.5.2010 r., III CZP 34/10, OSNC 2010, Nr 12, poz. 160.

Uchwała SN z 23.9.2010 r., III CZP 57/10, OSNC 2011, Nr 2, poz. 14.

Uchwała SN z 26.2.2014 r., III CZP 117/13, OSNC 2014, Nr 12, poz. 123.

Uchwała SN z 28.3.2014 r., III CZP 3/14, OSNC 2015 Nr 2, poz. 16.

Uchwała SN z 21.12.2017 r., III CZP 44/17, OSNC 2018, Nr 12, poz. 115.

Uchwała SN z 23.02.2018 r., III CZP 103/17, OSNC 2019 nr 2, poz. 13.

Uchwała SN z 24.1.2020 r., III CZP 41/19, niepubl., Legalis.

Uchwała Zgromadzenia Ogólnego SN z 15.7.1974 r., KwPr 2/74, OSNCP 1974 Nr 12, poz. 203.

Wyrok NSA - Ośrodek zamiejscowy we Wrocławiu z 13.03.1997 r., I SA/Wr 496/96, niepubl., Legalis.

Wyrok NSA z 7.10.1994 r., SA/Wr 931/94, ONSA 1995 nr 3, poz. 133.

Wyrok NSA z 28.2.1997 r., SA/KA 1731/95, Glosa 1997, Nr 10, poz. 10.

Wyrok NSA z 8.4.1997 r., II SA/Po 1438–1439/96, PG 1998, Nr 1.

Wyrok SA w Białymstoku z 21.12.2012 r., I ACa 699/12, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Białymstoku z 22.7.1999 r., I ACa 197/99, OSA 2000, Nr 1, poz. 2.

Wyrok SA w Gdańsku z dnia 28 listopada 2013 r., I ACa 467/13, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Katowicach z 20.10.1993 r., I ACr 492/93, OSA 1994 nr 6, poz. 29.

Wyrok SA w Katowicach z 17.11.1994 r., I ACr 502/94, OSA 1995/5/25.

Wyrok SA w Katowicach z 22.07.1999 r., I ACa 197/99, OSA 2000 nr 1, poz. 2.

Wyrok SA w Katowicach z 25.04.2002 r., I ACa 1370/01, OSP 2003/4/55.

Wyrok SA w Katowicach z 23.06.2005 r., I ACa 121/05, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Katowicach z 23.9.2016 r., I ACa 404/16, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Krakowie z 10.9.1993 r., I ACr 343/93, Zb. Orz. 1936–93.

Wyrok SA w Krakowie z 30.6.1994 r., I ACr 317/94, PS 1996, Nr 4.

Wyrok SA w Krakowie z 9.10.2014 r., I ACa 873/14, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Krakowie z 1.02.2016 r., I ACa 1449/15, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Katowicach z 30.06.2021 r., I APa 19/20, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Lublinie z 25.03.1997 r., I ACa 46/97, MoP-ZT 2000 nr 3.

Wyrok SA w Łodzi z 22.10.2019 r., I ACa 969/18, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Łodzi z 9.09.1992r., IA Cr 186/92 , OSA 1993/1/8.

Wyrok SA w Poznaniu z dnia 6 lutego 1996 roku, I ACR 647/95, PG 1996, Nr 11.

Wyrok SA w Szczecinie z 10.11.2020 r., I ACa 447/20, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Szczecinie z 21.03.2013 r., I ACa 855/12, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Szczecinie z 25.09.2013 r., I ACa 453/13, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Szczecinie z 9.10.2008 r., I ACa 754/07, OSG 2009 Nr 7, poz. 55, s. 76.

Wyrok SA w Warszawie z 14.01.2000 r., I ACa 941/99, Wokanda 2000 nr 10.

Wyrok SA w Warszawie z 21.06.2002 r., I ACa 1338/01, OSA 2003 nr 7, poz. 27.

Wyrok SA w Warszawie z 26.02.2013 r., I ACa 361/12, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Warszawie z 10.02.2015 r., I ACa 1114/14, niepubl., Legalis.

Wyrok SA w Warszawie z 19.08.2015 r., I ACa 1551/14, niepubl., Legalis.

Wyrok SA we Wrocławiu z 12.2.2013 r., I ACa 19/13, niepubl., Legalis.

Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 31 marca 1994 r., I Acz 192/94, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 11 lipca 1997 r., II CKN 280/97, niepubl., LEX nr 255613.

Wyrok SN z 13 października 1972 r., III PRN 66/72, niepubl., LEX nr 602642.

Wyrok SN z 13 stycznia 2000 r. II CKN 655/98, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 15 marca 2002 r., II CKN 919/99, LEX nr 54376, Prok. i Pr. – wkł. 2002, z. 11.

Wyrok SN z 15 października 2002 r., II CKN 833/00, LEX nr 483288.

Wyrok SN z 20 grudnia 1979 r., III PR 78/79, OSPiKA 1980, nr 11, poz. 196.

Wyrok SN z 27 czerwca 2001 r., II CKN 898/00, niepubl., LEX nr 52613.

Wyrok SN z 28 listopada 2002 r., II CKN 1047/00, niepubl., LEX nr 75344.

Wyrok SN z 8 stycznia 2002 r., sygn. akt. I CKN 723/99, niepubl., LEX nr 53132.

Wyrok SN z 9 maja 2000 r., IV CKN 686/00, niepubl., LEX nr 602301.

Wyrok SN z dnia 10 lutego 1936 r., III C 266/35, Zb. Orz. 1936, poz. 427.

Wyrok SN z dnia 10 maja 1996 r., I PRN 63/95, OSNAPiUS 1996/23/355.

Wyrok SN z dnia 11 października 2013 r., I CSK 14/13, niepubl., Lex nr 1523343.

Wyrok SN z dnia 14 października 1959 r., 4 CR 1254/58, NP 1960, nr 1.

Wyrok SN z dnia 16 marca 2022 r., II CSKP 206/22, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 20 czerwca 1989 r., III CRN 166/89, OSP 1990 nr 9, poz. 331.

Wyrok SN z dnia 20 maja 1969 r., II CR 139/69, OSNCP 1970/2/38.

Wyrok SN z dnia 28 kwietnia 2000 r., o sygn. akt II CKN 267/00, opubl. OSNC 2000, Nr 11, poz. 203.

Wyrok SN z dnia 28 listopada 2019 r., III CSK 284/17, niepubl. Legalis.

Wyrok SN z dnia 3 lutego 1995 r., II CRN 157/94, OSNC 1995/116.

Wyrok SN z dnia 3 września 1998 r., I CKN 822/97, OSNC 1999, nr 2, poz. 39.

Wyrok SN z dnia 30 listopada 2017 r., IV CSK 24/17, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 30 października 1969 r., II CR 254/69, OSNCP 1970/9/151.

Wyrok SN z dnia 5 listopada 1966 r., II CR 387/66, OSNCP 1967/133.

Wyrok SN z dnia 6 czerwca 1963 r., II CR 585/62, OSNCP 1964/5/101.

Wyrok SN z dnia 6 listopada 2002 r., I CKN 1118/00, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 6 lutego 1997 r., I PKN 77/96, OSNAPiUS 1997/18/340.

Wyrok SN z dnia 6 lutego 1997 r., II PKN 77/96, OSNP 1997/18/340.

Wyrok SN z dnia 9 lutego 2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000, Nr 10, poz. 179.

Wyrok SN z dnia 9 maja 2019 r., I CSK 198/18, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 16 grudnia 2010 r., I CSK 112/10, OSNC 2011, nr 9, poz. 102.

Wyrok SN z dnia 4 października 2006 r., o sygn. akt II CSK 117/06, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 7 listopada 2003 r., I CK 191/03, niepubl., Lex nr 599507.

Wyrok SN z dnia 28 października 2003 r., I CK 201/02, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 15 kwietnia 1993 r., I CRN 205/9, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 13 października 2005 r. I CK 217/05, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2003 r., II UK 235/02, OSNP-wkł. 2003/14/5.

Wyrok SN z dnia 8 marca 2010 r. II PK 258/09, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 11 lutego 2009 r., V CSK 325/08, niepubl., LEX nr 510971.

Wyrok SN z dnia 5 stycznia 2005 r., II CK 351/04, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 5 stycznia 2005 r., II CK 351/04, niepubl., LEX nr 1119486.

Wyrok SN z 4 marca 2011 r., I CSK 351/10, niepubl., LEX nr 785272.

Wyrok SN z dnia 15 lutego 2007 r. II CSK 452/06, OSNC-ZD 2008/A/20.

Wyrok SN z dnia 29 września 2011 r. IV CSK 652/10, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 7.11.1964 r., III CR 294/64, OSNC Nr 78/1965, poz. 130.

Wyrok SN z dnia 24 sierpnia 1967 r., II CR 187/67, OSNCP 1968/5/89.

Wyrok SN z 7.5.1972 r., I PR 426/70, OSNCP 1972, Nr 4, poz. 67.

Wyrok SN z 10.05.1974 r., II CR 155/74, OSP 1975/3, poz. 66.

Wyrok SN z 22.10.1977 r., II CR 335/77, OSNCP 1978, Nr 9, poz. 159.

Wyrok SN z 23.11.1982 r., IV PR 329/82, OSN 1983, Nr 7, poz. 101.

Wyrok SN z 16.04.1985 r., IV CR 103/85, OSNCP 1986/1-2/17.

Wyrok SN z 20.06.1989 r., III CRN 166/89, OSP 1990 nr 9, poz. 331.

Wyrok SN z 14.12.1990 4., I CR 529/90, OSNCP 1992/7–8, poz. 136.

Wyrok SN z dnia 4 lutego 1993 r., I CRN 2/93, OSP 1993/194.

Wyrok SN z 25.10.1995 r., I PRN 79/95, OSNAPiUS 1996/10, poz. 140.

Wyrok SN z 7.11.1995 r., I PRN 84/95, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 7.11.1995 r., I PRN 84/95, OSNAPiUS 1996/12, poz. 170.

Wyrok SN z 30.11.1995 r., II CRN 132/95, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 10.05.1996 r., I PRN 63/95, OSNAPiUS 1996/23, poz. 355.

Wyrok SN z 6.02.1997 r., I PKN 77/96, OSNAPiUS 1997/18, poz. 340.

Wyrok SN z 6.2.1997 r., I PKN 77/96, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 10.6.1997 r., II CKN 326/97, OSNC 1997, Nr 11, poz. 183.

Wyrok SN z 29.11.1999 r., III CKN 481/98, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 9.02.2000 r., III CKN 599/98, OSNC 2000 nr 10, poz. 179.

Wyrok SN z 10.05.2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000/12, poz. 220.

Wyrok SN z 13.10.2000 r., sygn. akt II CKN 298/00, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 23.11.2000 r., III CKN 1097/00, niepubl., LEX nr 51871.

Wyrok SN z 6.12.2000 r., III CKN 1352/00, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 04.02.2004 r., I CK 150/03, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 13.02.2004 r., IV CK 61/03, LEX nr 151638;

Wyrok SN z 2.02.2005 r., IV CK 461/04, MoP 2005 nr 5.

Wyrok SN z 7.12.2005 r., V CK 434/05, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 27.04.2007 r., I CSK 11/07, OSNC 2008/5, poz. 51.

Wyrok SN z 11.5.2007 r., I CSK 82/07, OSNC 2008, Nr 6, poz. 64.

Wyrok SN z 20.06.2007 r., sygn. akt V CSK 132/07, niepubl., Legalis

Wyrok SN z 30.1.2008 r., III CSK 257/07, OSNC-ZD 2008, Nr D, poz. 112.

Wyrok SN z 3.10.2008 r., I CSK 93/08, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 4.03.2009 r., IV CSK 468/08, niepubl., LEX nr 515415.

Wyrok SN z 7.05.2009 r., IV CSK 14/09, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 3.9.2009 r., I CSK 53/09, OSNC-ZD 2010, Nr 1, poz. 25.

Wyrok SN z 11.12.2009 r., V CSK 180/09, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 13.05.2010 r., IV CSK 531/09, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 09.09.2010 r., I CSK 535/09, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 9.9.2010 r., I CSK 535/09, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 30.9.2010 r., I CSK 342/10, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 25.11.2010 r., III CSK 36/10, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 20.5.2011 r., III CSK 138/10, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 11.07.2012 r., II CSK 657/11, niepubl., LEX nr 1215621.

Wyrok SN z 19.10.2012 r., V CSK 485/11, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 11.10.2013 r., I CSK 769/12, Legalis.

Wyrok SN z 31.1.2014 r., II CSK 254/13, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 25.1.2017 r., IV CSK 232/16, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 27.06.2017 r., II CSK 15/17, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 18.10.2018 r., IV CSK 351/17, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z 24.9.2020 r., IV CSK 31/19, niepubl., Legalis.

Wyrok SN z dnia 14 grudnia 1990 r., I CR 529/90, OSN 1992/7–8/136.

Wyrok SN z dnia 10 lutego 2004 r., IV CK 12/03, OSNC 2005/3, poz. 44.

Wyrok SO w Gdańsku z 31.01.2017 r., XV C 582/16, niepubl., Legalis.

Wyrok SO w Łodzi z 28.02.2018 r., XIII Ga 558/17, niepubl., Legalis.

Wyrok SO w Łodzi z 30.01.2020 r., XIII Ga 1100/19, niepubl., Legalis.

Wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 30.06.2022 r., II Ca 379/22, niepubl., Legalis.

Wyrok SO w Szczecinie z 28.05.2015 r., VIII Ga 130/15, niepubl., Legalis.

Wyrok WSA w Łodzi z dnia 20 kwietnia 2012 r., I SA/Łd 304/12, niepubl., Legalis.

Wyrok WSA w Szczecinie z 7.11.2017 r., I SA/Sz 681/1746, niepubl., Legalis.

Wyrok WSA w Szczecinie z 8.02.2018 r., I SA/Sz 1017/17, niepubl., Legalis nr 1731553.